

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

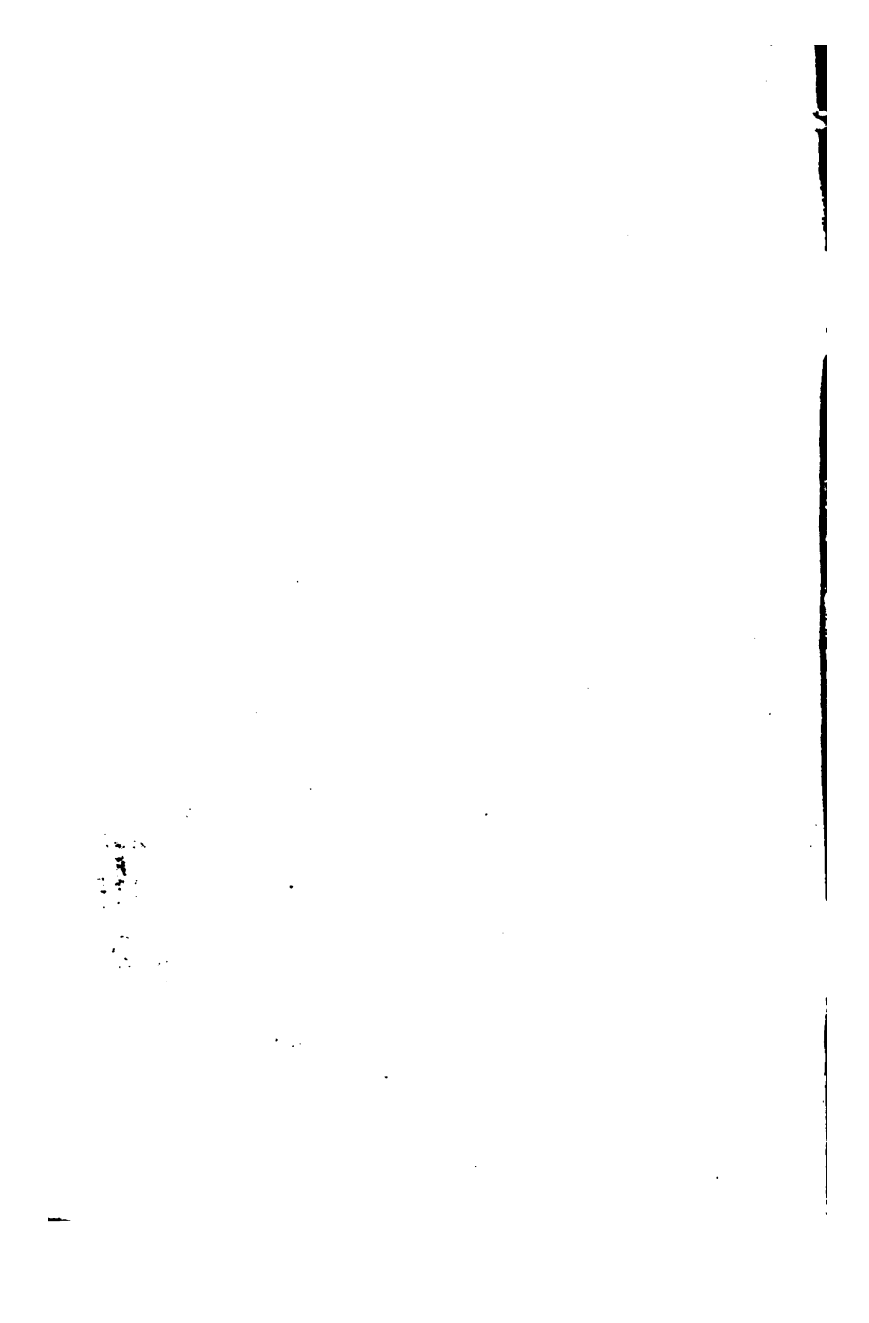
KPC 1593

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

Հ. ՎՐԹԱՆԻՍԻ ԶԱԼՔԻՆԱՆ

Ք Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՆԴԵՐԶ

ՓՈՓՈԽՄԱՄԲԻ ԵՒ ՅԱԻՆԱՌԱՆՈՎԻ

ԱԶԽԱՏԱՍԻՐԵԱԼ

Ի Դ. ԱՐՍԷՆԷ Վ. ԱՅՏՇՆԵԱՆ

Ի ՄԻԻԲ. ՈՒԻՏԷՆ

Ի ԳԵՏՏՆԱՌԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶՆԵՐՏԱՆ

ՎՐԵՆԵ

ՄԻԻԲԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1885.

K PC 1593

Անդամներ թեմերու մասանէ շահեանցն արհեստ իմաս-
տասիրութեան պարտ է:

60067 60081

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Գ Ի Ն

Գիտունք կ'ըսեն թէ իրենց չգիտցածը իրենցսէ
ետքիները պիտի իմանան: Աս խօսքիս ծմարտու-
թիւնը փորձով իմացան. ինչու որ տեսան թէ ամէն ու-
սում պզտիկէն սկսած է ու ատենով մեծցած, եւ միշտ
ետեւի եկողն անջինիկ վրայ բան մը անելցուցած է:

Այսպէս կը տեսնենք նաեւ արուեստները որ
յարաջ շատ կողիւ էին, ետքը որչափ որ արուես-
տաւորները շատցան այնչափ արուեստները կարգաւո-
րեցին, բարակցուցին ու դիւրինցուցին: Գոյնպէս հայ-
երէն քերականութիւնն որ ազատական արուեստ մի է,
վերջին ատեններս շատ ծաղկեցաւ, ու հիմակուան
ատենս Հայու լեզուն ունի ընդարձակ ու համառօտ թէ
գրաբառ եւ թէ աշխարհաբառ ընտիր քերականու-
թիւններ:

Ի վերայ այսր ամենայնի մեզի անելորդ շերեւ-
ցաւ ալ անելի աշխատիլ ու մեր լեզուն անելի դիւրա-
ցընել: Ինչու որ Եւրոպացւոց զանազան ազգաց տեսակ
տեսակ քերականութիւնները ձեռք առնելով իմացանք
որ առաջին ատենուան դժուարութիւնները գուրս հա-
նելով իրենց աշկերտները շատ դիւրին ծամբէ կը
ալեցընեն: Անոր համար մենք ալ ջանացինք աս նոր
երականութիւնս այնպէս դիւրացընել ու այնպէս
որ ամէն դպրատան տղաք կարող ըլլան քիչ
նտուան մէջ գրաբառ հասկընալ:

ԱՍ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա. Առաջին մասին մէջ ամէն բաներուն ու օրինակներուն թէ աշխարհարանն ու թէ սամկերէնը զիմացը գրինք, որ նոր սորվողները զիւրաւ հասկընան, ու սորվածին չէ թէ թուութակի պէս, հասցա հասկընալով սորվին: Նոյնպէս երկրորդ մասին մէջ ալ ամէն կանանին մէջ մէկ օրինակը մեկնեցինք, որ փոքր առնելը զիւրին ըլլայ:

Բ. Այնպիսի գիտելիքներն՝ որոնք որ նոր սորվողի մէջ հարկաւոր չէին, զատ ծանօթութեանց մէջ գրինք, որ ծանրութիւն չըլլայ, թէպէտ վարպետն իւր խոհեմութեամբն, ու աշխրաթին փոքր չափելով՝ կրնայ անոնցմէ ալ դատ տալ կամ հարկաւոր չտեսնել թարուլ:

Գ. Որչափ կարելի էր՝ ջանացինք որ օրինակները բացայայտ ըլլան, ընտիր ու օգտակար խօսքեր: Ինչու որ բացայայտ օրինակներն ու ամբողջ խօսքերը զիւրաւ կը հասկըցունին, շուտ կը սորվուն ու երկայն փոքր կը մնան: Անոր հակառակ թէ որ օրինակները մութ ըլլան կամ ամբողջ խօսքեր չըլլան, ասոք աղէկ չեն հասկընար, ուշ կը սորվին ու շուտ կը մոռնան:

Օրինակներուն տեղերը չգրինք, որ պարագ տեղ թուահամարները ծանրութիւն չըլլան: Գլխաւոր հեղինակներն՝ ուսկից օրինակները քաղեցինք՝ են Աստուածաշունչ գիրքը, եւ այլեւայլ ուրիշ ընտիր գրքեր:

Դ. Ինչպէս որ ամէն կարգացող կը տեսնէ, մէկ կողմանէ առաջուց տպած քերականութիւններուն կարգը պահեցինք. բայց ինչ բան ալ փոխեցինք, փորձով տեսանք որ կարգն ու գիւրութիւնն այնպէս կը պահանջէր:

Առաջ անտականին ու գոյականին մէկտեղ հարկելը կարգի գրինք: Պատահաւն ալ յայտնի է, զատն զի երբ որ աշխրառը քերականութեան առջի մասը կը լմնցընէ, պիտի կարող ըլլայ ամէն մասն բանի ուղիղ որոշել: Արդ՝ երբ որ չէ սորված թէ անտականը գոյականին հետ ինչպէս պիտի հարկէ, չի կրնար անուաններուն հարկներն աղէկ որոշել: Ինչպէս ըստ՝ ղէյրինի ծար, կը կարծէ որ ղէյրինի հայցական ըլլայ ու ծար ուղղական: Այսպէս իմացիր մէ-

կալ հայրենին ալ: Անոր համար հասարակօրէն ամէն լեզու գոյականներուն հայրենի աւանդելն ետքը անպակասն ու գոյականին մէկտեղ հայրենի կ'աւանդէ:

Ասկէց զսա զանազան գծուարութիւն ունի մեր լեզուն մէջ թուական անուններուն, մասնական անուններուն, ստացական գերանուններուն, ու մասնաւոր ցուցական գերանուններուն իրենց գոյականին հետ մէկտեղ հայրենի, որոնք կանոնով սորվին աւանց մասնաւոր վարժութեան նոր սորվողի մը գծուարին է, չտեմ անկարելի:

Առ բաներու վրայ սովորութիւն էր երկարօք մասին մէջ շատ գծուարին ու ճշգրիտ կանոններ աւանդել, որոնք աշկերաններուն մեծ ծանրութիւն կու տան, եւ օգուտ չունին:

Ե. Ինչպէս որ առջի մասին մէջ ամէն բառերուն, հայրենիներուն, լծորգութիւններուն նշանակութիւնը գրինք որ կարող ըլլան տղոք գիւրաւ հասկընալ, նոյնպէս երկարօք մասին մէջն ալ տղոց գիւրիճընելու համար գիտաւոր կանոնները հարցման եղանակաւ աւանդեցինք: Ինչպէս ըսեմ թէ անուն բայի ինչ ըսել է, կամ թէ խօսքի մէջ անուն բային որն է, չի կրնար նոր սորվող տղայ մը խելք հասցընել: Բայց հարցմամբ շատ գիւրաւ կրնայ հասկընալ թէ ինչ ըսել է անուն բայի, կամ թէ խօսքի մէջ անուն բայի ըսուածն որն է, որն է խնդիրը, ինչ հայրով է, նախդրիւ արական է թէ ներգոյական, եւ այլն: Թէպէտ սաոյգ է որ չեն կրնար մէկէն ի մէկ այնպէս հասկընալ, ինչպէս որ կը հասկընայ երկայն ատեն սորվող մը, բայց հարցումը տղոց գիւրաւ հասկընելու ճամբայ կը բանայ:

ՍՈՐՎԵՑԸՆԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿ

Լեզու սորվելու աղէկ գատկերն ու բնութեան սքանչելի կարգը պզտիկ տղոց վրայ կ'երեւայ: Անոր համար թէ վարպետին եւ թէ աշկերտին աչքին առջեւն ըլլայ տղոց օրինակը: Աւաջ միտքն անգիր ու ճերմակ թղթի կը նմանի, ու երբ որ կը սկսին զգայութիւնները հաստատուել, ձայնն ականջէն անցնելով միտքը կը տպաւորի, եւ վրան շատ ատեն անցնելով եւ նոյնը շատ անգամ լսելով՝ թէ ձայնը կը սորվի:

եւ թէ ձայնին ինչ նշանակելը կ'իմանայ. եւ մեկալ կողմանէ ինքն ալ թօթովելով մը կը սկսի խօսիլ մինչեւ լեզուն բացուի: Անանկ է նէ՝ ինչպէս որ աշխարհաբառ լեզուն լսելով կը սորվին, նոյնպէս ալ դարբառը կարգալով պէտք է սորվիլ: Ինչպէս որ սկանդին լսելով բրածն՝ աչքը կարգալով կ'ընէ: Աւստի լեզու մը սորվելու համար շատ կարգալու է չէ թէ մինակ քերականութիւն, հապա ուրիշ դիրք ալ:

Հատերը կը խաբուին կարծելով թէ մինակ քերականութիւնը բերնուց սորվելով կրնան լեզուն ալ սորվիլ: Քերականութիւնն իբրեւ թէ ազուն ձեռքէն բռնողն է որ դիւրաւ քալէ ու չիմայ. բայց ինչպէս որ տղուն ձեռքէն բռնելը միայն՝ քալել չի սորվեցըններ, հապա պէտք է որ ինքն ալ քալէ, անանկ ալ մինակ քերականութիւնը բերնուց սորվեցընեն՝ առանց գրքերու վրայ վարժեցընելու, աշկերտը աշխատցընելէն զատ օգուտ չունի:

Անոր համար աշկերտը քերականութիւն սկսած առաջին օրը պիտի սկսի միանգամայն գիրք մը կարգալ (որն որ մենք Աւետարանը պատշաճ կը սեպենք), ու որչափ կարելի է վարպետին մեկնելովը հասկընալ: Խօսք մը շատ կերպ կրնայ աշկերտը հասկընալ: Մէյ մը մինակ բառերը հասկընալով. ինչպէս որ մարդ մը կրնայ իր չգիտցած լեզուաւը խօսք մը սորվիլ, ու բառերուն նշանակութիւնը հասկընալ. երկրորդ իւրաքանչիւր բառ ինչ մասն բանի է, ինչ հոլով է կամ ժամանակ, եւ այլն. դարձեալ արդեօք անուն բայի է թէ խնդիր, եւ այլն: Արդ երբ որ աշկերտը վարպետին մեկնելովը բառերուն ինչ նշանակելը կը հասկընայ, ու երբ որ օրէ օր ալ քերականութեան մէջ յառաջ կ'երթայ, վարպետը կրնայ աշկերտէն պահանջել որ որոշէ անուան հոլովը, բային ժամանակը, սեռը, եւ այլն: Եւ որչափ որ աշկերտը քերականութեան մէջ յառաջ երթայ, այնչափ աւելի պիտի պտուղը կը ցուցընէ, ամէն բան քերականութեան կանոնին համաձայն հասկընալով: Աս ճամբով մէկ տարւան մէջ կրնան աշկերտները (թէ որ փութաջան բլլան) դիւրին խօսքերը կամայ կամայ հասկընալ:

Բայց ինչպէս որ տղաք միայն չեն լսեր, հապա կըրցածնուն չափ ալ կը խօսին, յառաջ մէկ երկու բառ, ան

ալ ծուռ ու սխալ արտաբերութեամբ, գարձեալ մայրեր-
նէն կամ քովի եղնիներէն շեռակը կը լսեն, ու այնպէս կը
սորվին. նոյնպէս աշկերտը կարգալէն զսա պիտի գրէ ալ,
նախ դիւրին բաներ, ինչպէս ըսեմ, անոնն մը հոյովել գի-
մացը աշխարհաբառով: Գոյտեան աւածական մնուկները
մէկտեղ հոյովել եւ այլն: Թէ որ սխալ ըլլայ վարպետը
կը շեռակէ, կարգալով ալ իր սխալը կ'իմանայ: ու շեռակը
կը սորվի: Երբ որ ասոնց մէջ բաւական կրթուին ու եր-
կրորդ մասը սկսին սորվիլ, կրնան ան ասոնն կարճ ու գիւրին
խօսքերն ամէն կանոններու վրայ աշխարհաբառէն գրաբառ
Թարգմանել: Ասիկայ ալ ճամբայ կը բանայ աւելի երկնկեկ
խօսքեր ու պատմութիւններ Թարգմանելու:

Եւ որպէս զի Թէ վարպետներուն եւ Թէ աշկերտ-
ներուն դիւրին ըլլայ աս կերպ Թարգմանութիւնը, մաս-
նաւոր ասոր համար համառօտ գիրք մը աշխարհաբառ,
տաճկերէն ու անոնց գրաբառն ալ պատարաստած ենք տպել*:

Երբ որ աս կերպով կը սկսին սորվիլ՝ կը յուսանք
որ տղոց ձանձրութիւնը (որ իրենց հառակին բնական է) կը
քիչնայ, չըսեմ Թէ կը վերնայ: Ա ասն զի բաւական օգտա-
կար զբաղում կ'ունենան. մէյ մը համար սորվելով, (ուր
որչափ կարելի էր անօգուտ աշխատանքները վերցուցինք,)
երկրորդ կարգալով, երրորդ գրելով: Միանգամայն կը
տեսնեն իրենց աշխատանքին պտուղը, որ մարդուս շատ
սիրտ կու տայ. անոր հակառակ երբ որ աշխատութեան
պտուղը չ'երեւար, ձանձրութիւն կը պատճառէ:

Ասով մենք ալ կ'ուրախանանք, տեսնելով օրէ օր
մեր լեզուին ծաղկիլն եւ ուսումնասեր տղոց բազմանալը,
եւ որ ամէն բանէ աւելի մեր սիրտը կ'ուրախացընէ ան է՝
որ աստուածպաշտութեան ու գիտութեան լոյսը, որ հի-
մայ գրքերուն մէջ իբրեւ Թէ պահուած է՝ հասկըցող
չ ըլլալուն համար, ամենուն սիրտը կը ծագի, եւ սքան-
լի պտուղներ կը հասցընէ իր ատենին ի փառս Աստու-
ց, որուն մեր ամէն աշխատութիւնը կը նուիրենք:

1827:

* Կրթութիւն գործնական հայկական գրոց բարբառայ. ի Արեն-
9, եւ 1837:

ՅԻՆՆԵՐՈՐԴ ՅՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կէս դարէ աւելի է՝ որ իւր վախճանին համեմատ յորինուածոցն եւ գիւրգիւնաց ընտելական անոցն պատճառաւ՝ Հայկազնեան Քերականութեանս հազարաւոր արհեստները կրկին եւ վրկին անպարտութեամբ, ազգիս գրաւորական պիտոյքն ըստ պատշաճի կը ընուն: Լեզուին նորանոր քննութեանցն եւ դպրոցաց ամբասամէ յառաջանալուն շափով՝ իւրպարանչիւր նոր ապագրութեան մէջ հեռզհեռէ մնւածանկ հարկ համարուած փոփոխութիւններն ազգոցարդ մտագիւր ընկունած եւ անսվ օգտած կը տեսնենք, եւ առաւելապէս Գ. եւ Է. ապագրութեանց փոքր ի շատէ նշանաւոր կարգաւորութիւնքն ու յաւելմնւնքը: Որով եւ յորգորափո կ'ըլլանք՝ գարնեալ բարեկշտտակ հեղինակին մտացն ու գիտմանն եւ մանաւանդ ժամանակիս պահանջմանցն համեմատ առած նորանոր գիւրութիւններովն ու զգրութիւններովն ու յաւելուածներովն առաջիկայ թ ապագրութիւնս ընծայեցընել, որ վստահ ենք թէ դպրոցաց եւ լեզուասիրաց փափաքն յագեցընելու եւ գրաբար հայերէնի ուսման զարգացմանն օգտակար եւ գիւրամատոյց գործիք մ'ըլլայ:

1883:

Հ. Ա. Վ. Ա:

Հ Ե Ր Ո Վ Ո Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ն Ե Ա Ն

Հ Ե Ջ Ո Ւ Ի Ի

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Քերականութիւնն արուեստ մի է՝ որ ազէ՛
հասկընալ, եւ անսխալ խօսիլ ու գրել կը սորվեցընէ:

Ա՛յն լեզուի մէջ խօսիլ բառէ կը շինուի,
Բարձր՝ վանկէ, ու վանկը՝ գրէ:

Ճայերէն լեզուն երեսունուվեց Գիշ ունի, ու
րոնց վրայ եպքէն օ ու զ * գրերն աւելցուելով՝ եղան
երեսունութ, որ են՝

Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Ջ, Է, Ը, Թ, Ժ,
Ի, Լ, Խ, Ծ, Կ, Հ, Ձ, Ղ, Ճ, Վ,
Մ, Յ, Ն, Շ, Ո, Չ, Պ, Ջ, Ռ, Ս, Վ,
Տ, Բ, Յ, Ի, Փ, Գ, Օ, Ֆ:

Ասոնցմէ ոմանք՝ որ իրենք իրենցմէ ձայն կը
հանեն՝ Չայնա-որ կ'ըսուին. եւ են՝ ա, է, է, ը, է, ո,
-, օ: Իսկ որոնք որ առանց ձայնաւորի իրենք իրենցմէ
ձայն չեն կրնար հանել՝ Բաղայայ կ'ըսուին, ինչպէս
են մնացածները:

Ա՛յն լեզուի մէջ խօսքը (Բանը) ութը մասն
ունի, որ Մասունս քանի կը կոչուին, եւ են՝ Անուն,
Գերանուն, Բայ, Ընդունելութիւն, Նախադրութիւն,
Մակնայ, Ըսկնայ ու Միջարկութիւն: Արոնց վրայ կար-
գաւ պիտի խօսինք:

* Այս օ ու զ գրերը օտար լեզուէ առնուած են: Հիմա-
կուան օ գրուածը առաջ աւ կը գրուէր: Իսկ զ՝ որ
հիմայ օտար բառերու մէջ կը գործածուի, յառաջ է
կը թարգմանուէր:

ԲԱՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՌՈՍԷԻ ԲՈՍՈՆՆՆ ՎՐՈՅ ԸՆԻՀՈՆԲՈՂԵՍ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ա Ն ՈՒ Ա Ն Վ Ր Ա Յ

1. Թիւս անուանց:

Երբ որ անուն մը մէկ հատ բան կը ցուցընէ՝ ելակն կ'ըսուի. երբ որ երկու երեք կամ շատ բան մէկէն կը ցուցընէ, Յօդակն կ'ըսուի: — Այս եզակի ու Յոգնակի բաժնիս Թիւս անուանց (անուններուն թիւը) կ'անուանուի:

Յօդակն շինող գրերն են՝ +, ց, ս:

Անեղակն կ'ըսուին այն անուններն՝ որ եզակի չունին եւ միայն յոգնակի են, (թէպէտ միակ մէկ բան նշանակեն):

Յարուի անուն կ'ըսուին անոնք որ միայն մէկ անձի կամ տեղոյ մ'անուն են. անոր համար ալ հասարակօրէն յոգնակի չունին:

2. Հոյով:

Անունը խօսքի կամ գործածութեան մէջ կերպ կերպ կը դառնայ կամ կը փոխուի. ինչպէս Բան կ'ըլլայ Բանի, շԲան, ի Բանէ, Բանին: Բան+, Բանից, ի Բանից, Բանի+, եւ այլն: — Անուան այս կերպ կերպ փոխուիլը՝ Հօլով կ'ըսուի, որ կ'ըլլայ՝ սկիզբն ու վերջը դիր աւելնալով:

Ս'եր լեզուին մէջ հոլովները տասն են, Ուղական, Սեռական, Տրական, Լայցական, Բացարական, Պարսական, Գործիական, Պարտական, Ներքոյական, Կուլական*:

* Ճիշդ խօսելով՝ Պատմական, Պարտական, Ներգոյական ու Կուլական հոլովները զատ հոլով չեն, այլ՝ Պատմականը բացառականին վրայ, Պարտականը գործիականին վրայ շ զնելով կը ձեւանայ, եւ Ներգոյականը տրականին վրայ է զնելով. իսկ ուղղականէն յառաջ ո՛վ աւելցընելով (կամ նաեւ առանց ո՛վ կոչելով) կ'ըլլայ Կուլական:

Ուղղակիանէն զատ մեկալ. հոյովներն երկու տե-
տակ են. 1. Կտիպրէ-, որոնց միայն սկիզբը նախդիր կը
գրուի ու վերջը չի փոխուի, ինչպէս՝ է տուն. զմարդ:
2. Ախրէահուլ, որոնց վերջը կը փոխուի կամ վանկ
կ'աւելնայ. ինչպէս՝ բանի. մարդով: Կայ ալ՝ որ Կտի-
պրէ- վերջահուլ էն, ինչպէս՝ է բանտի. զմարդոյ:

Նախդիր կըրուի այն դիրք կամ փոքրիկ բառն
որ բանի մը հոյովներու սկիզբը կը գրուի; ինչպէս՝ է
բան, զբան, յԱտուածոյ, զՏայր, առ մարդ, ընդ երկին:

Տրակիան ու Ներգոյակիան հոյովներն երկու կերպ
են. 1. Նախդիր-, է բան, յԱտուած. եւ 2. Ախրէ-
հուլ որ է բուն տրակիան, բանի, Ատուածոյ, եւ բուն
ներգոյակիան՝ է բանի, յարուեստի*:

Բացառականը միշտ է կամ յ նախդիր ունի:

Երբ անուն մը ձայնաւոր գրով կը սկսի՝ է նախ-
դիր չ'առնուր, այլ յ (կամ քիչ տեղ է յ.) զորօրի-
նակ՝ յերկրէ, է յերկրի:

1. Ա վերջահոյովներուն մէջ անուանց վերջին ձայ-
նաւոր դիրք՝ կայ որ անփոփոխ կը մնայ. եւ այս Անփո-
փոխ յայնաորներն են՝ ա, է, ո, օ, ի-. այսպէս՝ ձայնի.
նեախը. գործոց. նիւթոյ**:

2. Այս որ կը կորսուի. եւ այս կորսումա՞ք յայնա-
որներն են՝ է, ո-***. այսպէս՝ (գլուխ,) գլ-խոյ. (սիրտ,)
ս-րտից. (գրէն,) գր-չաւ:

3. Այս ալ որ ուրիշ ձայնաւորի կը փոխուի. եւ այս
Փոփոխումա՞ք յայնաորներն են՝ է (որ կ'ըլլայ է). եւ (որ
կ'ըլլայ է). ոյ (որ կ'ըլլայ ո-). այսպէս՝ (տեղ,) տիգի.
(լեարդ,) լերդի. (գոյն,) գո-նոյ, գո-նով:

Բայց է, ոյ, ո- անփոփոխ կը մնան՝ եթէ իրենք
բառին վերջին գրերն են. ինչպէս. (մեղու-) մեղուաց.

* Ներգոյակիան որ եզակիի մէջ հասարակօրէն վերջահո-
լով է. յոգնակիի մէջ միշտ նախդիր է:

** Իսն վերջով անունները զատ կանոնով կը հոյովին,
ինչպէս վեցերորդ հոյովման մէջ պիտի տեսնենք:

*** Երբ որ է եւ ո- միավանկ բառի մը սկիզբն են երբեմն
չի կը փոխուին. եւ երբեմն անփոփոխ կը մնան. ինչ-
պէս. (ինչք,) ընչից. (ինձ,) ընձու. (ո-նչք,) ընչաց. —
(իժ,) իժի. (իլ,) իլոյ. (ս-խտ) ս-խտի:

(բաղէ), բաղէի. (գշեոյ), գշեոյի: Իսկ է- կ'ըլլայ ու- երբ ինքը բառին վերջն է. ինչպէս, (հովի-), հովուի, հովուաց:

3. Հոլովմունք:

Այն անուանց այս առաջ հոլովները մէկ կերպով չեն, այսինքն՝ անուններն ամէնն ալ միեւնոյն կերպով չեն հոլովիր, այլ զանազան կերպով: — Անուանց ասանկ զատ տեսակ հոլովիլը Հոլովմունդ անուանց կ'ըսուի, ու կը նշանակէ անուններուն զատ զատ վերջաւորութեամբ փոխուիլը:

Հոլովմունքն ինն են. որոնց օրինակները կը սկսինք կարգաւ դնել:

ՅՕԴՈՒՆԹ Ա.

Հ Ո Լ Ո Վ Մ Ա Ն Ց Օ Ր Ի Ն Ա Կ Ն Ե Ր Ը

Առաջին հոլովման օրինակը:

Եզակի:

Գր-բար.	Աշխարհաբար.	Տաճկերէն.
Ուղ. Բան,	Խօտ.	սէօզ.
Սեւ. Բանի,	Խօտին.	սէօզիւն.
Տըս. Բանի, ի բան,	Խօտին.	սէօզէ.
Հայց. զԲան,	Խօտը.	սէօզիւ.
Բայց. ի Բանէ,	Խօտէն.	սէօզտէն.
Պար. զԲանէ,	Խօտին վրայ.	{ սէօզտէն էօթրիւ. սէօզիւն իւզէրինէ.
Գոր. Բանիւ,	Խօտով.	սէօզ իլէ.
Պար. զԲանիւ,	Խօտին քու լարոյիք.	սէօզիւն էթրա- ֆընասա.
Ներ. ի Բանի,	Խօտին մեջ.	սէօզտէ.
Կու. սվ Բան,	սվ Խօտ.	եա սէօզ.

Յոգնակի:

Ուղ. Բանք,	իօսից.	սեօզէր.
Յեւ. Բանից,	իօսիցում.	սեօզէրին.
Յբա. Բանից,		
ի բանս,	իօսիցում.	սեօզէրէ.
Հայց. զբանս.	իօսիցը.	սեօզէրի.
Բայց. ի Բանից,	իօսիցին.	սեօզէրաէն.
Պար. զբանից,	իօսիցում	սեօզէրաէն էօթ-
	կայ.	րիւ.
Գոր. Բանիւք,	իօսիցով.	սեօզէր իլէ.
Պար. զբանիւք,	իօսիցում	սեօզէրին էթբա-
	քուրդիէք.	Փընասա.
Ներ. ի Բանս,	իօսիցում	
	ժիլ.	սեօզէրաէ.
Կու. ս՛վ Բանք,	ս՛վ իօսից.	եւ սեօզէր:

Աւաղին հարգման տակ կ'երթան այս անուններն ալ:

Անփոփոխ յայնաորով:
Ազբոյ, քոյի, պիւ. (Ռա-
 գաոր.) փարիշահ:
 Բանս, աի, աիւ. զընդան:
 Գան, գանի, նիւ. փօթիփ:
 Նեա, նեաի, նեաիւ. զգ:
 Արուեստ, ուեստի, աիւ.
 սինասն:
Տօն, տանի, նիւ. եօրնու:
 Կորուսմամբ. ի. ու:
Սիրտ, ս-բաի, իւ. եիւրէի:
 փծ, գ-ծի, ծիւ. զըզը:
 լգուտ, օգ-տի. զայրա:
 տատ, բբ-տի. կիծմիփծի:
 Թոփոխմամբ. է. ոյ. եա:
 ա, կիտի, տիւ. նօթիա:
 նդէս, դիտի, սիւ. ալայ:

Ողջոյն, ջուսի, նիւ. սելամ:
 Ատեան, տնի, իւ. որիլան:
 Վայրկեան, կեի, նիւ. (ա-
 նիւարն.) րադիփի:
 Բրիտանոյ, նի, նիւ.
 իրիսիլյան:

Անկալանի:
Ալօթք, զօթից, թիւք.
 րուս: [Ընդ:
 Կրօնք, բօնից, նիւք, ժիլ-
 Անծք, նիծից. պեդրուս:
 Ինչք, ընչից, չիւք. ճալ:

Յարուի անուանի:
 Եգիպտոս, տոսի. Մըբը:
 Հրեայ, հրի. Եանուրի:
 Մադես, սեսի կամ սեսի:
 Սարդես, գ-սի, գ-սիւ:

Երկրորդ հոյնական օրինակը :

Եզակի :

Ո. քաղաք,	տաղա+.	չէՏիր.
Ս. քաղաքի,	տաղին.	չէՏիրին.
Տ. քաղաքի,		
ի քաղաք,	տաղին.	չէՏիրե.
Հ. զքաղաք,	տաղա+ը.	չէՏիրի.
Բ. ի քաղաքէ,	տաղին.	չէՏիրաՏն.
Պ. զքաղաքէ,	տաղին վրայ.	չէՏիրաՏն էօթրիւ.
Գ. քաղաքաւ,	տաղով.	չէՏիր էլէ.
Պ. զքաղաքաւ,	տաղին քաղաքի+ը.	չէՏիրին էթրաֆըն.
Ն. ի քաղաքի,	տաղին մէջ.	չէՏիրաՏ.
Կ. ո՛վ քաղաք,	ո՛վ տաղա+.	եա՛ չէՏիր.

Յոգնակի :

Ո. քաղաքք,	տաղընէր.	չէՏիրէր.
Ս. քաղաքաց,	տաղընէրոն.	չէՏիրէրին.
Տ. քաղաքաց,		
ի քաղաքս,	տաղընէրոն.	չէՏիրէրե.
Հ. զքաղաքս,	տաղընէրը.	չէՏիրէրի.
Բ. ի քաղաքաց,	տաղընէրին.	չէՏիրէրաՏն.
Պ. զքաղաքաց,	տաղընէրոն վրայ.	չէՏիրէրաՏն էօթ.
Գ. քաղաքզք,	տաղընէրով.	չէՏիրէր էլէ.
Պ. զքաղաքզք,	տաղընէրոն քաղաքի+ը.	չէՏիրէրին էթրաֆընաւ.
Ն. ի քաղաքս,	տաղընէրոն մէջ.	չէՏիրէրաՏ.
Կ. ո՛վ քաղաքք,	ո՛վ տաղընէր.	եա՛ չէՏիրէր :

Երկրորդ հոլովման առակ կ'երթան՝

Անխոփոխ յայնաւորով :
 Աւազան, ւազանի, զանաւ.
 հովնալ :
 Բարեկամ, կամի. քօսի :
 Աշակերտ, աի. շայիր :
 Ընկեր, ըի, ըաւ. այսփորալ :

Ջինուոր, ըի, ըաւ. մէնտի :
 Լեզու, զուի, զուաւ. փիլ :
 Մեզու, զուի, զուաւ. արը :
 Աորոսամաք. ի, ու :
 Գրէլ, գր-չի, չաւ. գալիմ :
 Փիղ, փ-ղի, զաւ. ֆիլ :

Մբբեկ, մբբ-կի, կաւ. Գայ :
 Բազում, բազ-մի, մաւ.
 (շար,) շօք : [Բօլ :
 Բազում, բազ-կի. (Նեւ.)
 Փոփոխմամբ, է, եւ, ղյ, իւ :
 Մեդ, միդի, դաւ. (Վշուշ.)
 րի-ման :
 Պարտեզ, տիզի. պաղէ :
 Հողեղէն, ղիճի. (Կաղի.)
 Նօփրափրան :
 Ոսկեղէն, ղիճի. (սօլի.)
 ալիւննարան :
 ԱՏեակ, Տեկի, կաւ. (Յան.)
 ո՛՛՛՛ :

Որդեակ, դեկի. (զարակ,)
 Էփրա : [Երա :
 Սենեակ, նեկի. (Խոց,)
 Խարոյկ, բուկի. տիճի :
 Հալիւ, հոլուի. շօքան :
 Անեղական :
 Կամք, կամաց, մօք. Կեօնի-լ :
 Կերպարանք, բանաց. տի-
 Միտք, մտաց. Գիտք : [Բեկի :
 Յարու-ի անուանի :
 Հնդեկ, Հնդ-կի. Հինարի-
 Նանլը :
 Պարտիկ, Պարս-կի. Աճեմ :

Երրորդ հոլովման օրինակը :

Եզակի :

Ո. Գեւտ,	գետ.	չայ.
Ս. Գետոյ,	գետին.	չայըն.
Տ. Գետոյ,		
ի գետ,	գետին.	չայա.
Հ. զԳետ,	գետը.	չայը.
Բ. ի Գետոյ,	գետին.	չայտան.
Պ. զԳետոյ,	գետին ձրայ.	չայտան էօթրիւ.
Գ. Գետով,	գետով.	չայ ըլա.
Պ. զԳետով,	գետին Բուրբոյի.	չայըն էթրաֆընա.
Ն. ի Գետ,	գետին մէլ.	չայտա.
ով Գետ,	ով գետ.	եւ չայ.

Յոգնակի :

Գեաք,	գետեք.	չայլար.
Գետոց,	գետերուն.	չայլարըն.
Գետոյ,		
ի գետս,	գետերուն.	չայլարա.

- Հ. զԳեաս, Գեորգի. ՀՄՂԱՐԸ.
- Բ. Ի Գեասոյ, Գեորգի. Հայկաբան.
- Պ. զԳեասոյ, Գեորգիան լըայ. Հայկաբան Կթ.
- Գ. Գեասովք, Գեորգով. ՀՄՂԱՐ ԸԼԱ.
- Պ. զԳեասովք, Գեորգիան թուրք. Հայկաբան Էթ բաթ.
- Ն. Ի Գեաս, Գեորգիան մեջ. Հայկաբան.
- Վ. ով Գեասք, ով Գեորգի. Ես Հայկաբ:

ՆՂՐՐՈՐԳ ՀՈՂՈՎՄԱՆ ԽԱԿ Կ'ԵՐԹԱՆ՝

Անփոփոխ յայնապարով:
 Բերան, նոյ, նով. աղբոյ:
 Երկաթ, թոյ, թով. Կեփոյ:
 Տղայ, աղայոյ. զնոփ:
 Գեղ, գեղոյ, զով. իլան:
 Ծեղ, զոյ, զով. ինկայոյ:
 Տերեւ, բեւոյ. ետփոփո:
 Գործ, գործոյ, ծով. էշ:
 Ձի, ձիոյ, ձիով, ձիոյ. օն:
 Անթ, թոյ. այլոյ:
 Ցօղ, զոյ. լիւ. սերփնի:

Կօրոսմամբ. Ի, ու:
 Մարմին, մ-նոյ. ին:
 Ծծումբ, ծծ-մբոյ. փ-
 Միս, մ-սոյ. են: [փ-րն:
 Խոնկ, խ-նկոյ. փ-ննի-:
 Ծոս-խ, ծ-խոյ. ին-ննան:
 Փօփոփմամբ. է, եա, ոյ, իւ:
 Էշ, էշոյ, էշով, էշոյ. էշի:
 Սեր, սերոյ. հոս-հոսպի:

Աւարտու, քելոյ, քելով,
 լոյ. բեփու:
 Սեւ, սեւոյ. քորո, սեյան:
 Յօյ, յօսոյ. օսօսո:
 Գոյն, գոնոյ. բեփո: [ոյոյ:
 Թիւ, թօսոյ. (համբան.)
 Անիւ, նոսոյ. ինկերփո:
 Պատիւ, սոսոյ. իղիփն:

Անեղանտ:

Գժոխք, խոյ. ճեփննն:
 Ցուք, ցուոյ. ինան:
 Գինք, գ-նոյ. (գին) փոհա:
 Կոսք, կ-ոսոյ. փոն:

Յարուի անոսանտ:

Աստուածատուր, ատ-րոյ:
 Հայք, Հայոյոյ. Հայոս-աղբ
 Կժ երկերք:
 Հոռովք, մոյ. (Հոսմոյ)ե-
 ցիտ.) Բժմալար:
 Կարին, ր-նոյ. Էրչերոս:

Այս Հոլովման Խափ գացող անուններուն ոմանց
 եզակի տրականը, եւ աւելի ներգոյականը՝ շատ անգամ
 ուժ կ'ըլլայ, (մանաւանդ ինչ եւ եւլ վերջաւորողներուն.)
 Ինչպէս, վերին, վերնօս. յետին, յետնօս. գրեցեալ,
 գրեցելու. Ի սրբօս. Ի հնօս. Ի նորօս:

Արբեճի ասոր պէս հորոված անուններուն սե-
ռականն ու բացառականը, եւ աւելի՛ ներգոյականը՝
առաջին կամ երկրորդ հորովման պէս ալ կ'ըլլայ. զոր
օրինակ, պարթ, պարթոյ կամ պարթէ. Ռաշխ, ի Ռաշի.
Խե, ի Խեի. ի Ժարճի, ի Բերանի, ի Ժոյի:

Չորրորդ հորովման օրինակը:

Եզակի:

Ո. Եկեղեցի,	ժամ, Եկեղեցի.	քիլիսէ.
Ս. Եկեղեցւոյ,*	ժամն.	քիլիսէսին.
Տ. Եկեղեցւոյ, յեկեղեցի,	ժամն.	քիլիսէյէ.
Հ. Ղեկեղեցի,	ժամը.	քիլիսէյի.
Բ. յեկեղեցւոյ,**	ժամն.	քիլիսէտէն.
Պ. Ղեկեղեցւոյ,	ժամն լըայ.	քիլիսէտէն էօթ.
Գ. Եկեղեցեալ,	ժամով.	քիլիսէ իլէ.
Պ. Ղեկեղեցեալ,	ժամն թուրդիք.	քիլիսէսին էթր.
Ն. յեկեղեցւոյ,	ժամն մեջ.	քիլիսէտէ.
Կ. սլ Եկեղեցի,	սլ ժամ.	եա քիլիսէ:

Յոգնակի:

Ո. Եկեղեցիք,	ժամեր.	քիլիսէլէր.
Ս. Եկեղեցեաց,	ժամերուն.	քիլիսէլէրին.
Տ. Եկեղեցեաց, յեկեղեցիս,	ժամերուն.	քիլիսէլէրէ.
Հ. Ղեկեղեցիս,	ժամերը.	քիլիսէլէրի.
Բ. յեկեղեցեաց,	ժամերն.	քիլիսէլէրտէն.
Պ. Ղեկեղեցեաց,	ժամերուն լըայ.	քիլիսէլէրտէն էօ.
Գ. Եկեղեցեօք,	ժամերով.	քիլիսէլէր իլէ.
Պ. Ղեկեղեցեօք,	ժամերուն թուրդ.	քիլիսէլէրին էթր.
Ն. յեկեղեցիս,	ժամերուն մեջ.	քիլիսէլէրտէ.
Կ. սլ Եկեղեցիք,	սլ ժամեր.	եա քիլիսէլէր:

* Ասոնց եզակի սեռականն ու բացառականն առանց -
զբի ալ գրուած կայ. պսպէս, Եկեղեցոյ, ազաւոյ, Ռեւոյ:

** Տեղի եւ գարի բառերուն բացառականը սովորաբար
սփի կ'ըլլայ. պսպէս, ի գիւտի, ի գարսի:

Չորրորդ հոլովման սակ կ'երթան ամէն բազմավանկ անուաններն որ է կը վերջաւորին.

Բարի, բարւոյ, բարեաւ.
(ողիէ.) եյէ:
Գինի, գինւոյ, նեաւ համ
գինւով. շարապ:
Գօտի, գօաւոյ. ֆոշաֆ:
Կղզի, կղզւոյ, զեաւ. արա:
Պատասխանի, նւոյ, նեաւ.
(պարասխան.) ճեղապ:
Թղենի, նւոյ, նեաւ. ին-
ճիբ աղածը:

Սիրելի, լւոյ, լեաւ. սեզ-
կէ-լէ-:
Անեղախան:
Ընթրիք, ընթրեաց. (իբե-
խան հաց.) աֆշամ եե-
ժոյէ: [ճիւ,
Կարծիք, կարծեաց. Նահ-
Սպառնալիք, լեաց. Էօբֆ:
Լալիք, լեաց, լեօք. (լաց+):

Սան բառեր որ երրորդ հոլովման նման կը հոլովին, այսինքն -ոյ, -ով, -ոց, -ովք: Այսպէս են նաեւ օջէ, օջէ վերջաւորածները:

Հոգի, գւոյ, գւով, գւոց,
գւովք. ճան: [եվար:
Որդի, գւոյ, գւով, գւոց.
Հռոմայեցի, ցւոյ, ցւով,
ցւոց. բժմալք:

Փարիսեցի, ցւոյ, ցւով,
ցւոց. ֆարիսի:
Աթենացի, ցւոյ, ցւով,
ցւոց. աթինալք: [եանի:
Ասորի, ըւոյ, ըւոց. սե-բ-

Հինգերորդ հոլովման օրինակը:

Եզակի:

Ո. Զգեստ,	հաֆո-սօթ.	էսպապ.
Ս. Զգեստու,	հաֆո-սօթին.	էսպապըն.
Տ. Զգեստու,		
ի զգեստ,	հաֆո-սօթին.	էսպապա.
Հ. զԶգեստ,	հաֆո-սօթը.	էսպապը.
Բ. ի Զգեստէ,	հաֆո-սօթին.	էսպապատան.
Պ. զԶգեստէ,	հաֆո-սօթին ձրայ.	էսպապտան էօ.
Գ. Զգեստու,	հաֆո-սօթով.	էսպապ ըլա.
Պ. զԶգեստու,	հաֆո-սօթին քու.	էսպապըն էթր.
Ն. ի Զգեստու,	հաֆո-սօթին ճեղ.	էսպապտա.
Վ. ով Զգեստ,	ով հաֆո-սօթ.	եա էսպապ:

Յոգնակի:

- Ո. Զգեսաք, հաճո֊ս֊տեր. էսպապար.
- Ս. Զգեսաուց, հաճո֊ս֊տերոն. էսպապարըն.
- Տ. Զգեսաուց, հաճո֊ս֊տերոն. էսպապարա.
ի զգեսաս,
- Հ. զԶգեսաս, հաճո֊ս֊տերը. էսպապարը.
- Բ. ի Զգեսաուց, հաճո֊ս֊տերին. էսպապարտան.
- Պ. զԶգեսաուց, հաճո֊ս֊տ. զբայ. էսպապարտան էօ.
- Գ. Զգեսաուք, հաճո֊ս֊տերով. էսպապար ըլա.
- Պ. զԶգեսաուք, հաճո֊ս֊տ. թու. էսպապարըն էթր.
- Ն. ի Զգեսաս, հաճո֊ս֊տ. Տեջ. էսպապարտա.
- Կ. ո՛վ Զգեսաք, ո՛վ հաճո֊ս֊տեր. ես էսպապար:

Հինգերորդ հոլովման տակ կ'երթան՝

Առաւում, տու. (ա֊տո֊ս.)

ս֊պահ:

Արեւ, ու. կննեշ (ըլըլը):

Ժամ, ժամու. սասի:

Ծով, ծովու. տինիշ:

Աղուես, ուխտու կամ ուխտու.

իխի:

Ինձ, ընձու. ք֊գլան:

Զին, զինու. (զինտ.) սիլահ:

Յուլ, ցլու. ուոլա:

Անեղակտ:

Բարք, բարուց. Նաղէյի, սիլահ:

Պարաք, պարտուց. ոջրճ:

Յ֊տո֊ի ան֊անտ:

Աբրահամ, համու, մաւ:

Յովհաննէս, հաննու:

Ղուկաս, կառու կամ կայ:

Յորդանան, զանանու:

Ոմանց բացառականն ուէ կ'ըլլայ. ինչպէս,

Զարդ, դու, ի զարդուէ.

տի֊զին:

Խրատ, տու, տուէ. էօյի֊տ:

Սպաս, սու, սուէ. (ծառայ֊

ո֊նի֊ն.) խըզիի:

Նախանձ, ձու, ձուէ. քըլ֊
քանճըք:

Զօր, զօրու, ի զօրուէ. զօ֊
բաց, զօրք. տտի:

Այդ, դու, դուէ. չին ս֊պահ:

Այս հոլովման եզակիին նման կը հոլովին նաեւ նի մը անուններ, որոնց օրինակն այս է.

Եզակի:

Փոքր, (պղտի.) քի֊քի֊տ. Փոքունք.

Պարու,

Յոգնակի:

Փոքունց.

Տ. Փոքու, ի փոքր,	Փոքունց, ի փոքունս.
Հ. զՓոքր,	զՓոքունս.
Բ. ի Փոքուէ,	ի Փոքունց.
Գ. Փոքու,	Փոքումք.
Ն. ի Փոքու, ի փոքր,	ի Փոքունս:*

Ասոր պէս կը հորովին՝

Ծանր, նու. նունք, նունց, նումք. ք. ուֆու:	Ծաղը, ծաղու. (ծխու.) կէլիւնն, դէվէ:
Ծանր, նու. նունք, նունց, ճանուք. աղբ:	Երեց, ըցու, ըցուէ. ըն- ցունք, ցանց. (տար-ծ+ ժծ, +ահանայ.) Եաշտ դէոյիւ+. Իէլիւ:
Բարձր, ձու. ձունք, ձանց, ձամք. էիւ-տէ+: [Խ-Խլու:	Պառաւ, լու, ւէ. լունք, ւանց. քծա քարբ:
Քաղցր, ցու. ունք, (անայլ.)	
Աւր, ասու. (քուրք.) էիւն:	

վեցերորդ հոլովման օրինակը:

Եզակի:

Ո. Հիմն,	հիմ.	[Թէմէլ.
Ս. Հիման,	հիմն.	[Թէմէլին.
Տ. Հիման, ի հիմն,	հիմն.	[Թէմէլէ.
Հ. զՀիմն,	հիմք.	[Թէմէլի.
Բ. ի Հիմանէ,	հիմն.	[Թէմէլտէն.
Պ. զՀիմանէ,	հիմն վրայ.	[Թէմէլտէն էթր.
Գ. Հիմամք,	հիմով.	[Թէմէլ իլէ.
Պ. զՀիմամք,	հիմն քուրքովք.	[Թէմէլին էթր.
Ն. ի Հիման,	հիմն ժիլ.	[Թէմէլտէ.
Կ. իլ Հիմն,	իլ հիմ.	եա [Թէմէլ:

Յոգնակի:

Ո. Հիմունք,	հիմեր.	[Թէմէլլեր.
Ս. Հիմանց,	հիմերուն.	[Թէմէլլերին.
Տ. Հիմանց, ի հիմունս,	հիմերուն.	[Թէմէլլերէ.

* Որոնց որ վերջի ձայնաւոր գիրն ը է (որ ներգործու-
թեամբ չի գրուիր), մինակ + դնելով յոգնակի չեն
ըլլար. հասաւ ամբողջ վանկով, ինչպէս այս օրինակէն
ու ետեւի եկածներէն կ'երևայ:

- Հ. զՀիմունս, հիօերը. թեմէլլերի.
- Բ. ի Հիմանց, հիօերէն. թեմէլլերաւն.
- Պ. զՀիմանց, հիօերուն իբայ. թեմէլլերաւն էօ.
- Գ. Հիմամբք, հիօերով. թեմէլլեր իլէ.
- Պ. զՀիմամբք, հիօերուն թու. թեմէլլերին էթ.
- Ն. ի Հիմունս, հիօերուն ձեղ. թեմէլլերաւէ.
- Կ. ուլ Հիմունք, ո՛վ հիօեր. ես թեմէլլեր:

Ս Եցերորդ հոլովման տակ դացողները հասարակօրէն ըն կը վերջաւորին. ինչպէս,

Արեգակն, գահան, գահունք. Կննէլ:	Տուն, տան, տունք. էվ:
Գոռն, դ-րան, դ-րունք. Գոգո:	Շուն, շան, շունք. Թօփէ:
Շորթն, շ-րթան, շըրթունք, (պրիոնն.) Գոգո:	Քիրան, ք-րտան, քըրտունք. (Կրփնն.) Միբ:
Շարժումն, ժ-ման, մունք. Հիւան, սան. Կիբիբ:	Սերմն, սերման, սերմանք Կամ սերմանիք. Քեհոմ:
	Կողմն, ման, մանք, (Կի.) Մարմ:
	Անուն, անուան, անուանք.

Ստորման կը հոլովին ամէն ունիւն վերջաւորած գոյականներն եւ ուրիշ քանի մը անուններ. ինչպէս,

Եզակի:

Յոգնակի:

Ո. Նեղութիւն, ուլիլի.	Նեղութիւնք.
Ս. Նեղութեան,	Նեղութեանց.
Տ. Նեղութեան, ի նեղու-	Նեղութեանց. ի նեղու-
Հ. զՆեղութիւն, [թիւն,	զՆեղութիւնս. [թիւնս.
Բ. ի Նեղութենէ,	ի Նեղութեանց.
Պ. զՆեղութենէ,	զՆեղութեանց.
Գ. Նեղութեամբ,	Նեղութեամբք.
Պ. զՆեղութեամբ,	զՆեղութեամբք.
Ն. ի Նեղութեան,	ի Նեղութիւնս.
ուլ Նեղութիւն,	ուլ Նեղութիւնք:
կութիւն, թեան, թե-	Արիւն, արեան, բենէ. Գան:
ւէ. Գորթոտալ:	Չիւն, ձեան, ձեանէ. Գար:
սիլ, տես-լեան, ի տես-	Սիւն, սեան, սիւնէ Կամ
ւնէ. Կօրթնիլ:	սեանէ. Կիբիբ:

Ժողովուրդ, վ-րդեան, ի | Ծնունդ, ծն-նդեան, ի
 Ժողով-րդենէ. հե՛մախ: | ծն-նդենէ. Կոչուչ:

Եւրոպուրդ եւ ձնունդ յոգն. Աջ երրորդ հո-
 լովման պէս կըլլան. Ժողովուրդք, վ-րդոց, դովք.
 ծնունդք, ծն-նդոց:

Եթ ձերոյդ հոյովման օրհնակը:

Ելակի:

Ո. Գառն,	գառ.	գուզու.
Ս. Գառին,	գառին.	գուզունուն.
Տ. Գառին,		
ի գառն,	գառին.	գուզույա.
Հ. զԳառն,	գառը.	գուզույու.
Բ. ի Գառանէ,	գառեն.	գուզուտան.
Պ. զԳառանէ,	գառին իրայ.	գուզուտան էթր.
Գ. Գառամք,	գառով.	գուզույա.
Պ. զԳառամք,	գառին թուրքիք.	գուզունուն էթր.
Ն. ի Գառին,	գառին մեջ.	գուզուտա.
Կ. ո՛վ Գառն,	ով գառ.	եա գուզու:

Յողնակի:

Ո. Գառինք,	գառեր.	գուզուլար.
Ս. Գառանց,	գառերուն.	գուզուլարն.
Տ. Գառանց,		
ի գառինս,	գառերուն.	գուզուլարա.
Հ. զԳառինս,	գառերը.	գուզուլարը.
Բ. ի Գառանց,	գառերեն.	գուզուլարտան.
Պ. զԳառանց,	գառերուն իրայ.	գուզուլարտան.
Գ. Գառամք,	գառերով.	գուզուլար ըա.
Պ. զԳառամք,	գառերուն թուրք.	գուզուլարն էթր.
Ն. ի Գառինս,	գառերուն մեջ.	գուզուլարտա.
Կ. ո՛վ Գառինք,	ով գառեր.	եա գուզուլար:

Եթ ձերոյդ հոյովման տակ կ'երթան՝

Եզն, եզին, յեզանէ, ե- | Լեռն, լերին, ի լեռնէ,
 զինք, զանց. եօթն-ը: | ըրինք, բանց. (լեռ.) Կոչ:

Բեռն, սին, սանէ. եկ-+ :
 Անձն, ձին, յանձնէ, ան-
 ձամբ. ձինք, ձանց. (ան),
 նեֆ, շ-ի, քիչ :

Յոփն. Տեղ իւ շարփո-շին՝
 Հարսն, հարփին, ի հարս-
 նէ, — հարսունք, սանց.
 (հարս,) կիլին :

Մասն, մասին, ի մասնէ,
 — մասունք, սանց. (մաս,
 կոր,) կիսսէ, փայ :

Մասն, մասին, ի մասա-
 նէ, — մասունք, տանց.
 (մաս,) պարճափ :

Ձեռն, ձեռին, ի ձեռանէ,
 սամբ. — ձեռք, ձեռաց,
 ձեռօք. (յեռ-+,) ել :

Ոտն, ոտին, յոտանէ, ո-
 տամբ. — ոտք, ոտից, ո-
 տիւք. (ոտ-+,) այտի :

Քար, քարի, ըիւ. — քա-
 ըինք, բանց, բամբք. Ռաշ :

Ութ երորդ հոյսման օրինակը :

Եզակի :

Ո . Ոսկր,	ոսկր .	քէմիք .
Ս . Ոսկեր,	ոսկրն .	քէմիյին .
Տ . Ոսկեր, յոսկր,	ոսկրն .	քէմիյէ .
Հ . Ղոսկր,	ոսկրը .	քէմիյի .
Բ . յՈսկերէ,	ոսկրն .	քէմիքտէն .
Պ . Ղոսկերէ,	ոսկրն իրայ .	քէմիքտէն էօթ .
Գ . Ոսկերք,	ոսկրով .	քէմիյ իլէ .
Պ . Ղոսկերք,	ոսկրն թուրք .	քէմիյին էթր .
Ն . յՈսկեր,	ոսկրն Տեղ .	քէմիքտէ .
Կ . ով Ոսկր,	ով ոսկր .	եա քէմիք :

Յոգնակի :

Ո . Ոսկերք,	ոսկրներ .	քէմիքլէր .
Ս . Ոսկերց		քէմիքլէրին .
համ ոսկերաց,	ոսկրներուն .	
Տ . Ոսկերց համ ոս- կերաց, յոսկերս,	ոսկրներուն .	քէմիքլէրէ .
• Ղոսկերս,	ոսկրները .	քէմիքլէրի .
• յՈսկերց		
համ յոսկերաց,	ոսկրներն .	քէմիքլէրտէն .
• Ղոսկերց		
համ Ղոսկերաց,	ոսկրներուն իրայ .	քէմիքլէրտէն էօ .

- Գ. Ոսկերքք քեմիքլէր իւէ.
 ի՛մ ոսկերգք, ուրնեւրով.
- Պ. ՂՈսկերքք. քեմիքլէրին էթ.
 ի՛մ զոսկերգք, ուրնեւրուն քով.
- Ն. յՈսկերքս, ուրնեւրուն ճեղ. քեմիքլէրտէ.
- Կ. ով Ոսկերգք, ով ուրնեւր. եւ քեմիքլէր:

Ութերորդ հոլովման տակ կ'երթան՝

Կայսր, սեր, սերէ, սերք.	Աղբււր, (աղբիւր,) աղբեր,
սերք, լաց, ըզք. չեղար:	բերէ. բերք, (բիւրք,) բերաց,
Տարբ, տարեր, բերէ, բերք.	բերաց, ըզք. պունար:
բերք, բերց. էմսիւր:	Համբ, մեր, մերք. մերք,
Ասող, տեղ, տեղէ. տեղք,	մերց. (մանջ.) փլուել:
ղաց, ղզք. եւլար:	Ալիւր, ալեր, ալերք. ուն:

իննրորդ հոլովման օրինակը:

Իննրորդ հոլովումը Յատուկ անուանք են, (տես երես 10.) որոնք (բաց ի իւրաքանչիւր հոլովմանց տակը գացողներէն,) երկու կերպով կը հոլովին, սեռականք աչ գործիականն աւ, եւ կամ սեռ. եւ, գրծեաւ վերջաւորելով. ինչպէս,

Ո. Տրդատ.	Հռիփսիմէ.
Ս. Տրդատայ.	Հռիփսիմեայ.
Տ. Տրդատայ, առ Տրդատ.	Հռիփսիմեայ, առ Հռի-
Հ. զՏրդատ.	զՀռիփսիմէ. [փսիմէ.
Բ. ի Տրդատայ.	ի Հռիփսիմեայ.
Ո. զՏրդատայ.	զՀռիփսիմեայ.
Ս. Տրդատաւ.	Հռիփսիմեաւ.
Տ. զՏրդատաւ.	զՀռիփսիմեաւ.
Հ. ի Տրդատ.	ի Հռիփսիմէ.
Բ. ով Տրդատ:	ով Հռիփսիմէ:

Ասոնց պէս կը հոլովին նաեւ

Հայկ, Հայկայ ի՛մ կի:	Եսայի, այեայ, եաւ:
Հոռմ, Հոռմայ. Բժմ:	Տիբեր, բերեայ, բեաւ:
Մեարոպ, պայ. պաւ:	Հեղինէ, նեայ, նեաւ:

Սահակ, հակայ, հակաւ:	կրետէ, տեայ. կիբի:
Յովսէփ, սեփայ կամ փու:	Փիլիպպոս, պեայ, Կ. պոսի*:
Յակովբ, բայ կամ բու:	Գալիլէա, լեայ, լեէ, լեաւ:

Ա Ն Կ Ա Ն Ո Ն Հ Ո Լ Ո Վ Մ Ո Ւ Ն Ք

Անկանոն հոլովմանց պատմական, պարառական ու կոչական հոլովները զանց կ'առնենք զնեւ. որոնք մասնաւոր գիտելիք կամ գծուարութիւն մը չունին:

Ա. Այր, (եբէկ, մարդ,) եր, տրամ, իշէ:

Եզակի:

Յոգնակի:

Ո. Այր,	Աբք.
Ս. Ան,	Աբանց.
Տ. Ան, առ այր,	Աբանց, առ արս.
Հ. զԱյր,	զԱբս.
Բ. յԱնէ,	յԱբանց.
Գ. Արամբ,	Արամբք.
Ն. յԱն,	յԱբս:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ

Տէր, տեառն, ի տեառնէ, տերամբ. — տերաքք, տերաց կամ տերանց, տերամբք. սահապ, աղա:	Պարտատէր, տեառն. պօշի սահապը: Տանուտէր, տեառն. (տան- դէր,) եվ սահապը:
---	--

Բ. Հայր, (փեփեր):

Եզակի:

Յոգնակի:

Ո. Հայր,	Հարք.
Ս. Հօր,	Հարց կամ հարանց.
Տ. Հօր, առ հայր, զՀայր,	Հարց կամ հարանց, առ զՀարս. [հարս.

* Գոյական յատուկ անուանց յոգն. չի գործածուիր. բայց թէ որ պէտք ըլլայ, մէյ մը կը բանի հասարակ անուանց պէս՝ Յադոյտ, Սիմնից, եւ այլն: Մէյ մ'ալ ինչ կամ ուր մասնիկ անկցընելով՝ Ներսիս-նիստ, Իննց. վարդաննոստ, նոնց, նամբտ:

Բ. ի Հօրէ,	ի Հարց ի՞մ ի հարանց.
Գ. Հարբ,	Հարբք.
Ն. ի Հօր,	ի Հարս:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ

Մայր, մօր, մարբ. — մարբ,	Եղբայր, եղբօր, եղբարբ.
մարց*. անա:	— եղբարց*. Կարգաւ:

Գ. Վրայր, Կըզդեբարաւ:

Եզակի:

Յոգնակի:

Ո. Բայր,	Քորք.
Ս. Բեռ,	Քերց.
Տ. Բեռ, առ քայր,	Քերց, առ քորս.
Հ. ՂԲայր,	ՂԲորս.
Բ. ի Բեռէ,	ի Բերց.
Գ. Բերբ,	Քերբք.
Ն. ի Բեռ,	ի Բորս:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ

Հօրաքայր, քեռ. (հօր-
տայր,) հալա: | Մօրաքայր, քեռ. (մօր-
տայր,) Ռեյլէ: |
|--------------------------------------|---------------------------------------|

Դ. Կին, Կարը:

Եզակի:

Յոգնակի:

Ո. Կին,	Կանայք.
Ս. Կ-նոջ,	Կանանց.
Տ. Կ-նոջ, առ կին,	Կանանց, առ կանայս.
Հ. ՂԿին,	ՂԿանայս.
Բ. ի Կնոջէ,	ի Կանանց.
Գ. Կանամբ ի՞մ կ-նաւ,	Կանամբք.
Ն. ի Կ-նոջ,	ի Կանայս:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ

Տիկին, տիկ-նոջ, ի տիկնո-
ջէ, տիկնամբ ի՞մ տիկ-
նաւ. — տիկնայք, նայ
ի՞մ նայց, նամբք. հանբժ: | Առնակին, առնակ-նոջ,
յառնակնոջէ. (կար-
գո-ած) կին, երկ: |
|--|--|

* Միայն հայր բառն ունի հարանց ձեւը:

Ե. ԳԻԼՂ, (գեղ,) թեօյ:

Եղակի:

Յոգնակի:

Ո. Գիւղ ի՞մ գեւղ ի՞մ	Գիւղք ի՞մ գեղք.
Ս. Գեղջ, [գեղ,	Գիւղից, ի՞մ գեղից.
Տ. Գեղջ, ի գիւղ,	Գիւղից, ի գիւղս.
Լ. զԳիւղ,	զԳիւղս.
Բ. ի Գեղջէ,	ի Գիւղից.
Գ. Գիւղիւ,	Գիւղիւք.
Ն. ի Գեղջ,	ի Գիւղս:

Զ. ՕՐ ի՞մ Աւր, կէան:

Եղակի:

Յոգնակի:

Ո. Օր,	Աւուրք.
Ս Աւուր,	Աւուրց.
Տ. Աւուր, յօր,	Աւուրց, յաւուրս.
Լ. զՕր,	զԱւուրս.
Բ. յՕրէ ի՞մ յաւրէ,	յԱւուրց.
Գ. Աւուրք,	Աւուրքք.
Բ. յԱւուր,	յԱւուրս:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ

Հասարակօր ի՞մ կէսօր, աւուր, (օրհարստի.) եօյլեն:

Է. ՏԻԼ, (ցորեի,) կէանդիւղ:

Եղակի:

Յոգնակի:

Ո. Տիւ,	
Ս. Տուրնջեան,	
Տ. Տուրնջեան, ի տիւ,	Յոգնակին միայն նախ-
Լ. զՏիւ,	գրիւ կը հոլովին, այսպէս.
՝ ի Տուրնջենէ,	Տիւք, զտիւս, ի տիւս:
Տուրնջեամք,	
ի Տուրնջեան.	

ՅՕԳՈՒՆԹ Բ.

Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ց Վ Ր Ա Յ

Դրասեցանք ընդհանրապէս Անուանց Հօլովելուն վրայ, երբ որ խօսքին մէջ մինակ բանելու ըլլան: Բայց շատ տեղ ալ երկու անուն քովէ քով կու գան ու այնպէս կը հօլովին. ինչպէս. ծանր բեռ, աղբք եկ-տ. անուշ ջուր, խմիչ սոս. աղէկ մարդ, էջի տրամ, եւ այլն:

Երբ որ այսպէս երկու անուն քովէ քով գալու ըլլան, մէկը Ածական կ'ըսուի ու մէկայլը Գոյական:

Գոյական կ'ըսուի այն անունն որ ինչ իրեն Գոյող կամ եղած բան մը կը նշանակէ, ու մինակ կրնայ կենալ. ինչպէս վերի օրինակներուն մէջ Քեռ, մարդ, ջուր:

Ածականն ինչ իրեն Գոյող բան մը չի նշանակեր ու մինակ չի կրնար կենալ, ինչպէս վերի օրինակներուն մէջ Զանր, անոյշ, աղէկ. հապա ուրիշ ինք իրեն գոյողի այսինքն գոյականի մը կարօտութիւն ունի:

Ի՞նչ է սրն է ածական ու սրն է գոյական՝ որոշելու դիւրին ճամբան աս է: Ան բառն՝ որուն քով Քան, (շէյ) գոյականը կրնայ գրուիլ՝ ածական է. իսկ որուն քով որ չի կրնար գրուիլ՝ գոյական է: Զուր Քան, (սոռշէյ) չ'ըսուիր. ուրեմն ջուր գոյական է. Զանր Քան, խմիչ Քան, (աղբք շէյ, հաֆէֆ շէյ) կ'ըսուի. անանկ է նէ Զանր ու խմիչ ածական են: Այսպէս ամէն անուն ալ:

Որպէս զի աղբք լաւ հասկընան ածականին ու գոյականին սահմանը, թող վարպետն աշկերաններուն տեսակ տեսակ անուններ հարցընէ, որ լեզուաւ որ աղբք աղէկ դիտեն ու կը հասկընան, որ իրենք իրենցմէ գանեն թէ սրն է գոյականն ու սրն է ածականը: Եթէ առիբ բերան սխալելու ըլլան, վարպետին շտկելն աւելի աղէկ կը հասկընեն, քան թէ մեր երկայն երկայն սահման մեկնելը:

Աշխարհարար ու ասնկերէն՝ ածականը գոյականէն միշտ յառաջ կը գրուի եւ ամենեւին չի հօլովիր. ինչպէս.

Կարմիր խնձոր.	Գլբմըզը էլմա.
Կարմիր խնձորին.	Գլբմըզը էլմանըն.
Կարմիր խնձորին.	Գլբմըզը էլմայա.
Կարմիր խնձորը.	Գլբմըզը էլմայը.
Կարմիր խնձորէն.	Գլբմըզը էլմասան.
Կարմիր խնձորով.	Գլբմըզը էլմայ ըլա:

Եւ չ'ըսուիր խնձոր խորդր. էլմա իբնուլ: Բայց գրաբար՝

Ածականը իւր գոյականէն թէ՛ յառաջ ու թէ՛ ետքը կրնայ դրուիլ:

Ինչ որ յառաջ դրուի՝ նախորդս անկան կը սուի, եւ հասարակօրէն նախդրիւ կը հոլովի. այսպէս.

Եզակի:

Ո. Վայրենի ծառ,	Եսպանի պղան.
Ս. Վայրենի ծառոյ,	Եսպանի պղանը.
Տ. Վայրենի ծառոյ, ի վայրենի ծառ,	Եսպանի պղան.
Հ. զՎայրենի ծառ,	Եսպանի պղանը.
Բ. ի Վայրենի ծառոյ,	Եսպանի պղանորան.
Պ. զՎայրենի ծառոյ,	Եսպանի պղանորան էօխրէս.
Գ. Վայրենի ծառով,	Եսպանի պղան ըլա.
Պ. զՎայրենի ծառով,	Եսպանի պղանըն էխրաֆ.
Ն. ի Վայրենի ծառ,	Եսպանի պղանորս.
Կ. ո՛վ Վայրենի ծառ,	Ես Եսպանի պղան:

Յոգնակի:

Ո. Վայրենի ծառք,	Եսպանի պղանլար.
Ս. Վայրենի ծառոց,	Եսպանի պղանլարըն.
Տ. Վայրենի ծառոց, ի վայրենի ծառս,	Եսպանի պղանլարս.
Հ. զՎայրենի ծառս,	Եսպանի պղանլարը.
Բ. ի Վայրենի ծառոց,	Եսպանի պղանլարորան.
Պ. զՎայրենի ծառոց,	Եսպանի պղանլարորան էօխր.
Գ. Վայրենի ծառովք,	Եսպանի պղանլար ըլա.
Պ. զՎայրենի ծառովք,	Եսպանի պղանլարըն էխրա.
Ն. ի Վայրենի ծառս,	Եսպանի պղանլարորս.
Կ. ո՛վ Վայրենի ծառք,	Ես Եսպանի պղանլար:

Այսպէս նախդրիւ կը հոլովին ամէն նախադաս րականները, ինչպէս.

աւարին բանտ. (Տոսն ք.)

Գարանլիք զընդան:

տերիմ բարեկամ. (սըր-

տանց ք.) ցանդան փօսի:

Գործասէր մեղու. (ժիբ ճ.)

Էսմարաթ արը:

Լայն տերեւ. էնիք Եսփրաֆ:

Մնտաի յոյս. սօշ ուսմար:

Անոյշ գինի. Ն-ն-ը շարապ: |
 Անառակ որդի. իօջարդա
 էվար: |
 Շքեղ զարդ. (գարա-որդ.) |
 Իբրևժեյ րի-դին:

Հզոր ձեռն. (ս-ժ-վ յե-տ.) |
 Գո-վի-ն-ի էլ: [խ-ժ: |
 Կեղանուն. (գեշ ա.) պեդ |
 Յորդանաս աղբիւր. ճօշ- |
 զուն պունար:

Իւայց թէ որ ածականն իւր գոյականէն ետքը
 գրուի՝ Յեբարաս կ'ըսուի, եւ պէտք է որ անոր հետ
 մէկտեղ հարկի. այսպէս.

Եզակի:

- Ո. Եղբայր սիրելի,
- Ս. Եղբոր սիրելւոյ,
- Տ. Եղբօր սիրելւոյ,
 առ եղբայր սիրելի,
- Հ. Ղեղբայր սիրելի,
- Բ. յԵղբօրէ սիրելւոյ,
- Պ. Ղեղբօրէ սիրելւոյ,
- Գ. Եղբարբ սիրելեալ,
- Պ. Ղեղբարբ սիրելեալ,
- Ն. յԵղբայր սիրելի,
- Կ. ո՛վ Եղբայր սիրելի,

- Սե-վի-ն-ը- գարդաշ.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշըն.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշա.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշըն.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշրան.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշրան էօ.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշ ըլա.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշըն էՆբ.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշրա.
- Ե- Սե-վի-ն-ը- գարդաշ:

Յողնակի:

- Ո. Եղբարբ սիրելիք,
- Ս. Եղբարց սիրելեաց,
- Տ. Եղբարց սիրելեաց,
 առ եղբարս սիրելիս,
- Հ. Ղեղբարս սիրելիս,
- Բ. յԵղբարց սիրելեաց,
- Պ. Ղեղբարց սիրելեաց,
- Գ. Եղբարբք սիրելեօք,
- Պ. Ղեղբարբք սիրելեօք,
- Ն. յԵղբարս սիրելիս,
- Կ. ո՛վ Եղբարբ սիրելիք,

- Սե-վի-ն-ը- գարդաշար.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարըն.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարա.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարբ.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարրան.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարբ. էօն.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշար ըլա.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարըն էՆբ.
- Սե-վի-ն-ը- գարդաշարրա.
- Ե- Սե-վի-ն-ը- գարդաշար:

Այսպէս կը հոլովին ամէն յետագաս ամա-
կանները.

<p>Այր իմաստուն, առն ի- մասս - նոյ. (իեւլացի ժարդ.) ակըււք արամ:</p> <p>Այր բարի, առն բարւոյ. (ողեի՛ ժարդ.) էյի՛ արամ:</p>	<p>Հոգի սուրբ, հոգւոյ սըբ- բոյ. (սուրբ հոգի.) ա- ղէշ բոհ:</p> <p>Փող մեծ, փողոյ մեծի. (ժծ փող.) ոլեյե-+ ուրո-:</p>
--	--

Հաս տեղս պիտի սկսին աղաք՝ անականները գոյական-
ներու հետ հոլովելով գրել, եւ անոնց դիմացը հոլովե-
րուն նշանակութիւնները գնել:

ՅՕԳՈՒԱԾ Գ.

ԲՈՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՅ

Խոռական անուանք բանի մը որոշ համրանքը
կը ցուցընեն, ու չորս տեսակ են. Բացարձակ, Գրաստիան,
Անյնեւիտան ու Արինիտան:

Ա. Բացարձակ Թռակականներ:

Բացարձակ թռակականներն անական են, ու պա-
տասխան կու տան այս հարցման՝ Կանի՞նո՞ր, գա՞ն թանէ.
Չի, երէն, երեւ, եւ այլն:

Բացարձակ թռակականներուն կարգն ու հոլովը
այսպէս է.

Մի, միոյ, միում, զմի, ի միոջէ կամ ի միոյ, միով (ժի.)
Երկու, երկուց, երկուքումիք*. (երէն.) ի+ի: [ոլեր՝
Երեք, երկից, երկւք. (երեւ.) ի-ւ:

Չորք, չորից, չորիւք. (չոր.) րեօրն:

Հինգ, հ-նգի, ** հնգիւ, հնգից, հնգւք. (հինգ.) ուշ:

Ե, վեցի, վեցիւ, վեցից, վեցիւք. (վեց.) ալնը:
Թն, (եօթն,) եւթան, եւթամբ, եւթանք, եւթանց,
եւթամք. (եօթն.) եեոի:

* Զիւ տեղ կը բանի բուն իր գործիականը, որ է երէն-+:

** Ասոնց եզակի վերջահոլովները, գործիականէն զատ՝ հա-
սարակօրէն չեն գործածուիր:

Ութ, ութի, ութիւ, ութից, ութիւք. սեփշ:
 Ինն, ըննի, ըննիւ, ըննից. ըննիւք, հօ՛մ ինուըք, Ի-
 նունց, ինումըք. փոփոշ:

Տասն, տասին, սամբ, սուըք, սանց, սամբք. օն:
 Մետասան, } (դասնո՛մբի.) օն ոյիք:
 Երկոտասան, } (դասնո՛երիո.) օն իփի:
 Երեքտասան, } Ի. իւ. (դասնո՛երբո.) օն ի-շ:
 Չորեքտասան, } Ից. իւք. (դասնո՛ւղբո.) օն րեօրի:
 Հնգետասան, } (դասնո՛ւննոփ.) օն ոյիշ:
 Վեշտասան, } (դասնո՛ւննց.) օն ուլիշ:
 Եւթնեւտասան, սին, սամբ, սանք, սանց, սամբք. (դասնո՛-
 ութօլիշ.) օն եեփի:

Ութեւտասան, հօ՛մ Ութուտասան, տասին, սամբ, սանք,
 սանց, սամբք. (դասնո՛ւննց.) օն սեփշ:
 Իննեւտասան, տասին, սամբ, սանք, սանց, սամբք.
 (դասնո՛ննք.) օն փոփոշ:

Քսան, քսանի, նիւ, նից, նիւք. եիբի:
 Երեսուն, երեսունի, նիւ, նից, նիւք. օլոշ:
 Քառասուն, քառասունի, նիւ, նից, նիւք. քլքփ:
 Յիսուն, յիսունի, նիւ, նից, նիւք. ելլի:
 Վաթսուն, վաթսունի, նիւ, նից, նիւք. ուլիւշ:
 Եւթանասուն, նասունի, նիւ, նից, նիւք. եեթիշ:
 Ութսուն, ութսունի, նիւ, նից, նիւք. սեփշն:

Իննսուն, իննսունի, նիւ, նից, նիւք. փոփոն:
 Հարեւր, հարիւրոյ, ըով հօ՛մ բիւ, բոց, բովք. եի-շ:
 Երկերիւր, } (երիւ-հարիւր.) իփ եի-շ:
 Երեքհարեւր, } (երեք-հարիւր.) ի-շ եի-շ:
 Չորեքհարեւր, } ամէնն ալ (չորս-հարիւր.) րեօրի եի-շ:
 Հինգհարեւր, } Հարիւրին ոյիշ եի-շ:
 Վեցհարեւր, } պէս կը ուլիւ եի-շ:
 Եւթնհարեւր, } հոլովին. եեփի եի-շ:
 Ութհարեւր, } սեփշ եի-շ:
 Իննհարեւր, } փոփոշ եի-շ:

Հազար, ի, աւ, աց, զք. ոյն:
 Բեւր, բիւրու, բիւրու, բիւրուց, բիւրուք. (դասն
 հաշար.) օն ոյն:

Ինացարձակ թուականները կերպ կերպ կը համաձայնին իրենց գոյականին հետ:

Մէ՛ եզակի գոյական կ'ուզէ, եւ անոր հետ մէկտեղ կը հորովի, այսպէս.

Այր մի, (մարդ մը.) համ Մի այր, (մէկ մարդ.) պէր արամ:

Առն միոյ համ միոջ, Միոյ առն. պէր արամն:

Առն միում, առ այր մի, Միում առն, առ մի այր. պէր արգԱյր մի,

զՄի այր. պէր արամն: [արամն:

յԱռնէ միոջէ, ի Միոջէ առնէ. պէր արամն:

Արամբ միով. Միով արամբ. պէր արամ ըլլա:

յԱռն միում, ի Միում առն. պէր արամն:

Այսպէս կը հորովին՝ Քաղաք մի, քաղաքի միոյ համ միոջ: Կին մի, կնոջ միոյ:

Երէ՛ս, երե՛ք, չոր՛ք անեզական են, անոր համար յոգնակի գոյական կ'ուզեն, ու միշտ մէկտեղ կը հորովին, այսպէս.

Երկու աւուրք, երեք վկայք, Չորք կողմանք.

Երկուց աւուրց, երից վկայից, Չորից կողմանց.

զԵրկուս աւուրս, զԵրիս վկայս, զՉորս կողմանս.

յԵրկուց աւուրց, յԵրից վկայից, ի Չորից կողմանց.

Երկու(ք)աւուրքք, երիք վկայիք. Չորիք կողմանքք.

յԵրկուս աւուրս: յԵրիս վկայս: ի Չորս կողմանս:

Այսպէս կը հորովին նաեւ՝ Երկու եղբարք, երկուց եղբարց: Երեք մասունք, երից մասանց: Չորք անկիւնք, չորից անկեանց:

Կամ վերջադաս՝ Եղբարք երկու, եղբարց երկուց, զեղբարս երկուս, եղբարքք երկուք:

Իսկ հինգէն մինչեւ հազար հասարակ ածական առնանց պէս կը համաձայնին: Այսինքն,

Եթէ յառաջ դրուին, հասարակօրէն նախդրիւ կը հորովին՝ երբեմն եզակի եւ երբեմն յոգնակի գոյականով: Իսկ եթէ ետքը դրուին՝ միշտ յոգնակի գոյական կ'ուզեն, ու մէկտեղ կը հորովին՝ բաց ի յոգնակի նախդրիւ հորովներէն. այսպէս,

Նախագաս:

Եւթն այր, իմ եւթն արք.
 Եւթն առն իմ արանց.
 Եւթն առն իմ արանց.
 Ղեւթն այր իմ արս.
 յԵւթն առնե իմ արանց.
 Եւթն արամբ իմ արամբք.
 յԵւթն առն իմ արս.

Յետագաս:

Եղբարք հինգ*.
 Եղբարց հնգից.
 Եղբարց հնգից, առ եղբարս
 Ղեղբարս հինգ*. [հինգ*.
 յԵղբարց հնգից.
 Եղբարբք հնգգգ.
 յԵղբարս հինգ*:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝ Հինգ նկանակ, հինգ նկանակի. ոչ ոք ոտնուն: Աեց ժամ, վեց ժամու: Աւթօր, ութ աւուր, կամ ութ աւուրց:

Նոյնպէս յետագաս թուականները՝ Աթ վեց, ամաց վեցից. ասլը եւլ: Արք եւթն, արանց եւթանց. եեդի փիլի: Աուրք տասն, աւուրց տասանց. օն կնն:

Բ. Դասական Թողականներ:

Ղասականներն ածական են ու բանի մը կարգը կը ցուցնեն, եւ պատասխան կու տան հարցմանս՝ փոփոխութիւն, զայնք: Ասոնք բացարձակներէն կ'ելլեն երրորդ կամ որդ մասնիկը վրանին աւելցնելով. այսպէս.

Առաջին, ուղիւննի, իւլ, եվ-
 Երկրորդ, իփննի. [վելի.
 Երրորդ, ի-ղննի-.
 Չորրորդ, փօրփօննի-.
 Հինգերորդ, ուղիւննի.
 Վեցերորդ, ասլըննի.
 Եւթներորդ, եեփննի.
 Աւթերորդ, փփիղիւննի.
 Իններորդ, փփօղղոննի-.
 Տասներորդ, օնննն-.
 Մետասաներորդ, (փասն-
 փփիլիւրդ.) օն ուղիւննի.

Երկուտասաներորդ, (փաս-
 փիլիւրդ.) օնիփննի:
 Քսաներորդ, եիլիւննի.
 Քսաներորդ առաջնորդ կամ
 քսաներորդ եւ առաջին,
 եիլի ուղիւննի.
 Քսաներորդ երկրորդ, եիլ-
 փիլիւննի. [ճո-.
 Երեսներորդ, օննղոն-
 Քառասներորդ, փլլիլննի
 Հարիւրորդ, եիլիւննի-.
 Հազարերորդ, ուղիւննի:

Ասոնք այսպէս կը հոլովին. Առաջին, առաւ

* Զ'ըստ հիւր, հիւր, ից, եւ այլն:

Զ-նոյ, Զ-նում, յառաջ-նմէ կամ Զ-նոյ, առաջ-նով,
յառաջ-նում. յոքն. առաջինք, Զ-նոց, նովք:

Մնացածները կը հօլովին՝ որդի, որդաւ, դաց,
դօժ. որոնց եղակի ներդրականը շատ անգամ որդաւ
կ'ըլլայ: Եւ եթէ քովէ քով գան՝ ամէնը մէկանց կը
հօլովին. Ամին երկերիւրորդի երեսներորդի վեցերոր-
դի, (236երորդ դար-ոյն.) 236նք սենեկն:

Ղասական թուականներն հասարակ ածական
անուանց պէս՝ եթէ գոյականէն յառաջ գրուին՝ հա-
սարակօրէն նախդրիւ կը հօլովին: Իսկ եթէ գոյակա-
կանէն ետքը գրուին՝ միշտ մէկտեղ կը հօլովին. այսպէս,

Նախագաս:	Յետագաս:
Երրորդ օր, իւլ-նմի- կէ-ն:	Օր երկրորդ, իւլնմի կէ-ն:
Երրորդ աւուր,	Աւուր երկրորդի,
Երրորդ աւուր, յերրորդ օր,	Աւուր երկրորդի, յօր եր-
Չերրորդ օր,	ՉՕր երկրորդ, [կրորդ.
յերրորդ օրէ,	յՕրէ երկրորդէ,
Երրորդ աւուրք.	Աւուրքերկրորդաւ. [դում:
յերրորդ աւուր.	յԱւուր երկրորդի կամ բոր-

Շատ անգամ ալ նախագաս թուականը մէկ-
տեղ կը հօլովի. Երրորդի աւուր, յերրորդում աւուր:

Գ. Անձներական թոռականներ:

Անձներական կ'ըսուին այն թուական անուննե-
րը, որոնք իրենց նշանակած թիւը մէկտեղ համընդ
կը ցուցնեն. ինչպէս,

- Երկուքեան կամ երկուքին, (երկուսն ալ,) իւրիւր րէ.
- Երեքեան կամ երեքին, (երեւո՛ւ ալ,) իւլ- րէ.
- Չորեքեան կամ չորեքին, (չորսն ալ,) րէօրորի- րէ.
- Եւթանքեան կամ նեքին, (եօթնն ալ,) եւթիւրի րէ.
- ասնքեան կամ նեքին, (դասն ալ,) ծնո- դա. [րէ:
- վոտասանքեան կամ քին, (դասս-երկուսն ալ,) ծն իւրիւր

Ասոնք այսպէս կը հօլովին.

- Երկուքեան կամ երկուքին, իւրիւր րէ.
- Երկուցունց կամ երկուցուն, իւրիւրն րէ.

- Տ. Երկոցունց կամ ցուն, առ երկուսեան կամ սին, } էիտիննդ տե.
- Հ. Ղերկոսեան կամ Ղերկոսին, } էիտիննդ տե.
- Բ. յԵրկոցունց, } էիտինտին տե.
- Պ. Ղերկոցունց, } էիտինտին տե էօլերէ-
- Գ. Երկաքումնք, } էիտիննդ տե.
- Պ. Ղերկաքումնք, } էիտիննդ տե էլերաֆըն-
- Ն. յԵրկոսեան կամ սին, } էիտինտե տե:

Այսպէս կը հարովին նաեւ

Ամենեքեան կամ ամենեքին, } եցուն, եքումնք.
 Բարեքեան կամ բարեքին, } (ափնն ալ.) հէփտի տե:

Ասոնք եթէ մինակ մնան՝ գոյական են, ինչպէս Անցին երկաքեան, (երկուսն ալ անցան.) էիտի տե կէտի: Սպան Ղերկոսեան, (երկուսն ալ ժողով.) էիտիննդ տե էօլտի-տի-տի: Երկոցունցն շնորհեաց, էիտիննդ տե պաշտարէ:

Իսկ երբ որ ածական ըլլան՝ յողնակի գոյական կ'ուզեն (իրենք անեղական ըլլալուն համար), եւ աւանց հետ մէկտեղ կը հարովին. այսպէս,

Երկաքին կամ քեան որ-		Ղերկոսին որդիս.
դիք. (երկու-որդիսն ալ.)		յԵրկոցունց որդւոց.
էի էլտարը րա. [զւոց.		Երկաքումնք որդւովք.
Երկոցուն կամ ցունց որ-		յԵրկոսին որդիս:

Այսպէս կը հարովին նաեւ՝ Երկաքին ձեռք, երկոցունց ձեռաց: Երկաքին սաք, երկոցունց սախց: Չորեքին կողմանք, չորեցուն կողմանց:

Գ. Կրկնական Թոռականներ:

Արկնական կ'ըսուին այն թուականները, որոնք բանի մը քանիպատիկ ըլլալը կը ցուցնեն. ինչպէս.

Արկին,	չբնապարիչ.	կքի գաթ.
Երեքին,	երեքպարիչ.	իւլ գաթ.
Չորեքին,	չորեքպարիչ.	սէօրթ գաթ.
Եւթնպատիկ,	եօլնպարիչ.	եէտի գաթ.
Տասնպատիկ,	տասնպարիչ.	օն գաթ.
Եւթանասնեկին,	եօլնասնպարիչ.	եէթմիլ գաթ:

Արկնականները հասարակօրէն գոյականէն յա-
առջ կը գրուին եւ նախագրիւ կը հըլովին. այսպէս,
Տասնպատիկ հասուցումն. տասնպատիկ հասուցման.
տասնպատիկ հասուցմամբ:

Հոս տեղը պիտի սկսին աղաք թուական եւ մասնա-
կան անական անուններուն գոյական մը գանել ու
ձկանել հըլովելով գրել, եւ անոնց գիմարը հըլովե-
րուն համեմատ նշանակութիւնը գնել:

ՅՕԳՈՒԱԾ Գ.

Մ Ա Ս Ն Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ց Ա Ր Ա Ց

Եզակի:		Յոգնակի:
Ո. Ոմն,	Ոք. (ժելը) պէրէտի:	Ոմանք. դաղըլար:
Ս. Ուրումն,	Ուրուք. պէրէտիէն:	Ոմանց. դաղըլարըն:
Ց. Ումեմն,	Ումեք, առ դք. պէրէ- առ ոմն, սինէ:	Ոմանց, առ ոմանս. դաղըլարա:
Հ. ՂՈմն,	ՂՈք. պէրէտիէ:	ՂՈմանս. -լարը:
Բ. յՈւմեմնէ,	յՈւմեքէ. -սինտին:	յՈմանց. -լարտան:
Պ. զՈւմեմնէ,	զՈւմեքէ. -սինտին էօ:	զՈմանց. -տան էօն:
Գ. Ոմամբ,	լանի. պէրէտի էլի:	Ոմամբք. -լար ըլա:
Պ. զՈմամբ,	լանի. -սինին էլիք:	զՈմամբք. -ընն էլիք:
Ն. յՈւմեմն,	յՈւմեք. -սինտի:	յՈմանս. -լարտա:

Ինն կամ ինչ եզակի է միայն, եւ այսպէս հըլովի.

Ո. Իմն կամ ինչ,	թան մը.	պիր շէյ:
Ս. Իրիք,	թանի մը.	պիր շէյին:
Ց. Իմիք կամ յիմն, յիմչ,	թանի մը.	պիր շէյէ:
Հ. Ղիմն,	թան մը.	պիր շէյի:
յիմեքէ, յիմեմնէ,	թանի մը.	պիր շէյտան:

* Ջարտան թուական անուններն՝ որ ալ կամ իմ կը վեր-
ջուարին, ընտիր հեղինակներու ձջ շին գտնուիր. եւ են.
Միակ, (ժի, ժիլի.) պիր, գաւեակ, րիօրիլի-
երիեակ, (ի+իլի.) [Թի+ Եօթնեակ, ետիլի, ետի գ-
երիեակ, (ի+լիլի.) Զասնեակ, օնլա:

- Պ. զիմեքէ, զիմեմնէ, բանի մը վրայ. պիր շէյտէն էօ:
- Գ. իւիք, բանով մը. պիր շէյ իլէ:
- Պ. զիւիք, բանի մը քուրրո. պիր շէյին էթր:
- Ն. յիմիք, յիմեմն, բանի մը մեջ. պիր շէյտէ:

Մասնական անուն են հետեւեալներն ալ.

Այլ, այլոյ, այլում, յայլմէ, այլով. (ուրիշ.) պաշտօն:
 Մեւս, միւսոյ, միւսում, ի միւսմէ, սով. (մէկալ.) օպիրի:
 Ամենայն, ամենայնի, յամենայնէ, նիւ. (ամէն.) հեր (շէյ):
 Իւրաքանչիւր, բոյ, բում, բով, } * (ամէն մէկը.) հեր պեր:
 Անձնիւր, բոյ, բոց, բից, }
 Երկաքանչիւր, բոց, * (երկուսն ալ.) իխի պեր:

Միմեանց, (մէկը մէկու.) պերի պերինին, եւ Իրերաց, (երարու.) պերի պերինին, անեղական են, ուղղական չունին: Առաջինը կը հարկուի եօթներորդ հարվման պէս, ու վերջինը երկրորդ հարվման պէս:

Միմեանց, Իրերաց, (երարու.) պերի պերինէ:
 զՄիմեանս, զԻրերարս, (մէկը զմէկ, երար.) պերի պերինի:
 ի Միմեանց, յԻրերաց, (երարմե.) պերի պերինարէն:
 Միմեամբք, Իրերօք, (երարմով.) պերի պերինյէ:
 զՄիմեամբք, զԻրերօք, (երարու քու.) պերի պեր էլեր:
 ի Միմեանս, յԻրերարս, (երարու մեջ.) պերի պերինարէն:

Միմի, միոյ միոյ, միում միւ. (ամէն մէկը.) հեր պերի. կամ
 Մէնմի. անհարով է. [ոււմ.] (մէյ մէկ.) պերեր լիանէ:

Մասնականներուն կարգն են ասոնք ալ.

Այս ոք, այսր** ուրուք, այսմ ումք. } (սա ու սա.)
 Այն ոք, այնր** ուրուք, այնմ ումք. }
 Այս անուն, այսր անուան, եւայլն. } Ֆէլան Ժնի,
 Այս նիշ (տեղի). նախդրիւ կը հարկուի. } Ֆէլան Եեր:
 Փոքր մի (ժամանակ), փոքու միոյ (ժամ.ի). } (Ժն մը.)
 Դոյզն մի, խուն ինչ. նախդրիւ կը հարկուին. } պեր ալ.
 Սակաւ մի, սակաւու միոյ. } Տիւպի:
 (Ամն).քանիմի. անհարով. (բանի մը քարի.) պեր գուլ (եւլ):

* Իւրաքանչիւր եւ անյնիւր՝ աւելի լաւ է շնորհել, ինչպէս երկրորդ մասին մէջ պիտի տեսնենք: Իսկ երկրորդին յետեւ աւելի ընտիր է երկրորդին թուական անունը:
 ** Այս եւ այն՝ զերանուն են, որոնց հարկումը յարկաւ գլխուն մէջ կը տեսնենք:

Ո՞՞ն, ո՞ր եւ Ի՞՞ն, ինչ, եթէ մինակ մնան՝ կամ
 ածական մ'ունենան՝ իրենք գոյական են. զորօրինակ.
 Ասէ ոմն. (Տէլը կ'ըսէ.) պէրեսի տէր: Ոմանք գնացին.
 Կաշառաւը ինչո՞ր: Ե՞ որ աստ. (հոս մարդ կոյ.) Կորսորս
 պէրի վար մը: Ոչ որ գիտէ. թե՛սէ պէլժու: — Ինչ ոչ ա-
 սաց. (Քան զլաստ.) պէր շէյ տե՛տտի: Չիք ինչ. (Քան զը-
 կայ.) պէր շէյ եօգ: Որչափ ինչ. (Ինչլատի Քան.) Ձե՛ գաորս
 շէյ: Այլ ոմն, այլ որ, (որիչ Տէլը.) պէր պաշտար:
 Այլ ինչ, այլ իմն. (որիչ Քան.) պաշտար շէյ: Եւ
 պսպէս կը հոլովին. Այլոյ ուրումն. այլք ոմանք, առ
 այլս ոմանս: Այլոյ ուրուք, այլում ումեք, յայլմէ
 ումեքէ: Այլոյ իրիք, այլում իմիք, այլով իւիք:

Ի՞նչ եթէ հետերնին գոյական ունենան՝ իրենք
 ածական են, եւ նոյնպէս մէկտեղ կը հոլովին. այսպէս,

Եզակի:

(Մարդ մը.)	պէր	թէշի.	(Խօստ մը.)	պէր	սէօղ.
Այր ոմն,	կամ	Այր որ.		Քան	ինչ.
Առն ուրումն,		Առն ուրուք.		Քանի	իրիք.
Առն ումեմն,		Առն ումեք.		Քանի	իմիք.
զԱյր ոմն,		զԱյր որ.		զՔան	ինչ.
յԱռնէ ումեմնէ,		յԱռնէ ումեքէ.	ի	բանէ	իմեքէ.
Արամբ ոմամբ,		—		Քանիւ	իւիք.
յԱռն ումեմն,		յԱռն ումեք.	ի	բանի	իմիք:

Յոգնակի:

(Քանի մը մարդ)	պաշտ	թէշիլեր.	(Քանի մը խօստ)	պաշտ	սէօղլեր.
Արք ոմանք.			Քանք	ինչ.	
Արանց ոմանց.			Քանից	ինչ.	
զԱրս ոմանս.			զՔանս	ինչ.	
յԱրանց ոմանց.			ի	բանից	ինչ.
Արամբք ոմամբք.				Քանիւք	ինչ.
յԱրս ոմանս.			ի	բանս	ինչ:

Այսպէս կը հոլովի նաեւ՝ Մարդարէ ոմն, մար-
 դարէի ուրումն. մարդարէք ոմանք, մարդարէից ոմանց.
 պէր թէշա՛պէր: — Ամ յետողաս գոյականով՝ Ոմն
 մարդարէ. ուրումն մարդարէի:

Ոչ ու, օ՛ ու եւ Ոչ ինչ, օ՛ ինչ եզակի են, եւ այսպէս կը հօլովին.

Քիտի, հիւ պիտի.

Ոչ դք, Մի դք.
 Ոչ ուրուք. Մի ուրուք.
 Աչ ումեք. Մի ումեք.
 Ոչ զդք. Մի զդք.
 Ոչ յումեքէ. Մի յումեքէ.

— —

Աչ յումեք. Մի յումեք.

Հիւ պիտի շոյ.

Ոչ ինչ.* Մի ինչ.
 Ոչ իրեք. Մի իրեք.
 Ոչ իմեք. Մի իմեք.
 Ոչ ինչ. Մի ինչ.
 Ոչ յիմեքէ. Մի յիմեքէ.
 Ոչ իւիք. Մի իւիք.
 Ոչ յիմեք. Մի յիմեք:

Ա՛նկայն երբեմն մինակ կը մնայ եւ գոյական է. ինչպէս. Գիտէ զամենայն. (տի՛ն բան գիտի.) հեր շոյ՛ պիտի: Բայց եթէ գոյական ունենայ՝ անհօլով է. այսպէս. Ամենայն մարդ, ամենայն քաղաքաց, եւայլն: — Ա՛նկայն յոգնակի չունի:

Մի՛ւս եւ Այլ եթէ գոյական ունենան՝ կը համաձայնին. այսպէս,

Մեւս օր.	Այլ տուն.	Այլ տունք.
Միւսոյ աւուր.	Այլոյ տան.	Այլոց տանց.
Միւսում աւուր.	Այլում տան.	Այլոց տան.
ՉՄեւս օր.	ՉԱյլ տուն.	ՉԱյլ տունս.
ԻՄիւսմէ օրէ.	ԵԱյլմէ տանէ.	ԵԱյլոց տանց.
Միւսով աւուրք.	Այլով տամք.	Այլովք տամքք.
ԻՄիւսում աւուր.	ԵԱյլում տան.	ԵԱյլ տունս:

Բայց յոգնակի նախդրիւ հոլովներուն մէջ չեն համաձայնիր. եւ չըսուիր այլ փոռնո՛ւ, յայլ տաղա՛ս. օ՛ւսո՛ւ տա՛ւրք. եւ այլն:

Այսպէս կը հօլովին նաեւ՝ Այլ ազգ, այլոյ ազգի, այլում ազգի, յայլմէ ազգէ. միւսոյ մարդարէի, եւայլն**:

Քիչ անգամ այլ վերջը կը դրուի եւ միշտ մէկտեղ կը հօլովի: Ազգ այլ. քաղաքի այլոյ. եւ այլն:

* Ձատ է Ոչինչ գոյական անունն որ կը հօլովի՝ ունիւն, յուրիւ, յուրիւն, յուրիւն, հայրականը չ նախդիր չաւուր, եւ կըսուի՝ Ոչինչ գիտեմ. ոչինչ ունիս:

** Քիչ տեղ նախդրիւ ալ կը հօլովի. այսպէս, Այլ քաղաք, այլ քաղաքի, այլ քաղաքաց, եւ այլն:

ՅՕԳՈՒԱԾ Ե.

Հ Ա Ր Ց Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ց Ա Ր Ա Ց

Հարցական անուններն են՝ Ո՞վ, ո՞վ, Ձե՞ր, զե՞նչ, քանի՞:

Ո՞վ, ո՞վ:		Ձե՛ր, Ձե՛նչ:
Եզակի:	Յոգնակի:	Եզակի:
Ո. Ո՞վ, ո՞վ, (ո՞վ) ի՞նչ.	Ու՛ր, (որո՞նք+)	Ձե՛ր, զե՛նչ. (ի՞նչ.)
Ս. Ու՛ր, (որո՞նք) ի՞նչն.	Ու՛րք. [ի՞նչի՞ց.	Ե՛ր. նե՛նքն. [նե՛.
Տ. Ո՞ւմ, առ ո՞. ի՞նչ:	Ու՛րք.	Ի՞մ, հի՞մ. նե՛յի՛:
Հ. զՈ՞վ, զՈ՞. ի՞նչ.	զՈւ՛րք.	Ձե՛ր, զե՛նչ. նե՛, նե՛յի՛:
Բ. յՈւ՛մ. ի՞նչո՞ւն.	յՈւ՛րք.	առ ի՞մ. նե՛րե՛ն:
Պ. զՈւ՛մ. ի՞նչո՞ւն էօ.	զՈւ՛րք.	չ-մե՛. նե՛յի՛ն:
Գ. Որո՞վ.՞ ի՞նչ էլի.	Որո՞վք.՞	Ի՛նչ. նե՛ էլի՛:
Պ. զՈրո՞վ. ի՞նչն էլի.	զՈրո՞վք.	չի՛նչ. նե՛նքն էլիք:
Ն. յՈ՞ւմ, յՈ՞. ի՞նչո՞ւն:	յՈւ՛րք:	յի՛մ. նե՛րե՛:

Ձե՛նչ հարցականին նախորդել արականն առանց շարի է. յե՛նչ, առ ի՛նչ. (ի՛նչ քանի, ինչո՞նք) նե՛յի՛:

Ձե՛նչ՝ գոյականի հետ՝ միայն նախորդել կը հորո-
վի. Ձե՛նչ բանք. (ի՛նչ քանի, ի՛նչ իօտեր.) յի՛նչ
պէտք. (ի՛նչ պիտի համար):

Վրանի՞, (ի՞նչ) հարցականն այսպէս կը հորովի.
Քանի՞, քանի՞ կամ քանի՞. քանիք, ի քանիս, քանիզք:

Այս հարցականները մասնականներուն վրայ ալ
կը գրուին, ու մէկտեղ կը հորովին. Ո՞ ոք. (ո՞վ) ի՞նչ,
Ձե՛նչ ինչ, (որ քանի.) հո՞նք շէյ: Քանի՞ ինչ. (ի՛նչպիսի
քան.) նե՛ Գառար շէյ:

Ո՞ ոք, ո՞ր ուրուք, ո՞ւմ ումք. յո՞նք. ո՞րք ոմանք:
Ձե՛նչ ինչ, ե՛ր իրիք, ի՛մ իմիք, ի՛նչ ինչիք, յի՛մ
ւ՛նք. յո՞նք. զե՛նչ իրք:

* Ձե՛ր, ե՛ր, ընդ-ե՛ր, լա՛ն ե՛ր, հ-ի՛մ, առ ի՛մ, զե՛ր կը գործ-
անուին ինչո՞նք, (նե՛յի՛ն) նշանակութեամբ:
** Ո՞ կամ ո՞վ հարցականը ինք գործիական հորով չունի,
այլ որ յարաբերական շերտնունէն կ'առնու, որ վարը
(երես 52) պիտի տեսնենք:

Գ Լ Ո Ւ Յ Բ .

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Վ Բ Ա Յ .

Արպէս զի անուն մը շատ անգամ խօզքի մէջ չկրկնուի, անոր տեղը կը դրուի բառ մը՝ որ Դերանուն կ'ըսուի:

Վերանուններն անուանց պէս թիւ, Հօլմէ ու Հօլմօննէ ունենալէն զատ, ունին նաեւ Դեմօ ալ, որ երեք է. առաջին՝ Եօ. երկրորդ՝ դիմացինս՝ Դոս. երրորդ՝ մէկ ուրիշ մը՝ Նս:

Վերանուններուն արմատն այս երեք դիմորոշ յօդերն են, ս, դ, ն: — Ս՝ առաջին դէմը, դ՝ երկրորդ դէմը, ն՝ երրորդ դէմը կը ցուցընէ: Ինչպէս աշխարհաբար ալ կ'ըսենք՝ հոգիս, հոգիդ, հոգին. (ճանճ, ճանճն, ճանճ.) տունս, տունդ, տունը. (եփօ, եփն, եփի):

Վերանունները չորս տեսակ են, Էօլմն, Յոսցօլմն, Սոսցօլմն ու Յօրօթերօլմն:

Վերանուններուն հոլմօմանցը մէջ նախորդի որօլմնը զանց կ'առնենք դնել. որովհետեւ, ինչպէս մինչեւ հիմայ տեսանք, նախորիւ տրական շինելու համար բաւական է հայցականին զ նախորիւ վերցընել եւ տեղը ի, յ, ջ, առ նախորիւները դնել. (վերը երես 11:) Այսպէս,

Հայցական՝ զիս. նախոր. տր. յիս, ցիս, առ իս, եւ այլն.
" զնա. " " ի նա, ցնա, առ նա, ընդ նա.
" զնոսա. " " ի նոսա, ցնոսա, առ նոսա.
" զդոսին. " " ի դոսին, ցդոսին, առ նոսին.
" զտունս զայս " ի տունս յայս, ընդ տունս
ընդ այս. եւ այլն:

Միայն իբր գերանուան եզակի նախորիւ տրականը զատ կերպով է, ինչպէս վարը կը տեսնենք:

Յ Ե Ր Ա Ն Դ Ե Բ Ա Ն Ո Ւ Ն

Ե Ա Կ Ա Ն Դ Ե Բ Ա Ն Ո Ւ Ն

Նշական գերանուններն են՝ Ես, Դոս, Ինն, Իւր, եւ այսպէս կը հօլովին:

Առաջին դասը:

Եզակի:			Յոգնակի:		
Ո. Ես,	Ես.	պին:	Մեք,	ժնտ.	պնչ:
Ս. Իմ,	Իմ.	պինիմ:	Մեր,	ժր.	պնչիմ:
Տ. Ինն,	Իննի.	պանա:	Մեզ,	ժրի.	պնչի:
Հ. Ղեա,	Իս.	պինի:	զՄեզ,	ժչ.	պնչի:
Բ. յինէն,	Իննի.	պինարին:	իՄէնջ,	ժրի.	պնչարին:
Գ. զինէն,	Իմ զբառ.	— Եօն:	զՄէնջ,	ժր զբ.	— Եօն:
Դ. Ինեւ,	Իննիմով.	պինիմ ինի:	Մեւք,*	ժրիմով.	պնչիմ ինի:
Գ. զինեւ,	Իմ բառ.	— Ենր:	զՄեւք,	ժր բառ.	— Ենր:
Ն. յիս,	Իմ զբառ.	պինարի:	իՄեզ,	ժր ժեզ.	պնչարի:

Երկրորդ դասը:

Եզակի:			Յոգնակի:		
Ո. Դոս,	Դոսն.	սին:	Դուք,	Դոստ.	սնչ:
Ս. Բո,	Բոնի.	սինի:	Չեր,	Յեր.	սնչի:
Տ. Բեզ,	Բեզի.	սանա:	Չեզ,	Յեզի.	սնչի:
Հ. զբեզ,	Դեզ.	սնի:	զՉեզ,	Յեզ.	սնչի:
Բ. իբէն,	Բեզի.	սնարին:	իՉէնջ,	Յեզի.	սնչարին:
Գ. զբէն,	Դոս զբ.	— Եօն:	զՉէնջ,	Յեր զբ.	— Եօն:
Դ. Բեւ,	Բեզիմով.	սնիմ ինի:	Չեւք,*	Յեզիմով.	սնչիմ ինի:
Գ. զբեւ,	Դոս բառ.	— Ենր:	զՉեւք,*	Յեր բառ.	— Ենր:
Ն. իբեզ,	— Բեզի.	սնարի:	իՉեզ,	Յեր ժեզ.	սնչարի:
ուր Դոս,	՝ Դոսն.	Ես սին:	ուր Դուք,	՝ Դոստ.	Ես սնչ:

Միայն երկրորդ գէմքի գերանունները կրնան նշական ունենալ:

* Հիմնական գրութիւնն է Դոստ, Յերտ. — Ինչպէս նաեւ նման բառերունը՝ Եօն, (Եւթն.) արդիտ, (արգեւք):

Յորտորդ դէմք:

Եզակի:		Յոգնակի:	
Ո. չոնի.	ին+.	ተն Կի:	իւրեանք, իրեն+.
Ս. Իւր ^Բ ,	իրեն.	- Կինին:	իւրեանց, իրենց.
Տ. Իւր,	իրեն.	- Կինի:	իւրեանց, իրենց.
Հ. չոնի.			զիւրեանս, զիրեն+.
Բ. յԻւրմէ, իր մե.	- Կին:	յիւրեանց, իրենց մե.	- լեր Կին:
Պ. զԻւրմէ, իր զբայ.	- Կեն եօ:	զիւրեանց, իրենց զբ.	- Կեն եօ:
Գ. Իւրեւ			
Հ. Իւրեաւ,	} իր- մով.	} Կեն Կի:	} Իւրեամք, իրենց մով.
Իւրեամք,			
Պ. զ—,	իր Բու.	- լեր:	զիւրեամք իրենց Բու.
Ն. յԻւր,	իր մեջ.	- Կին Կի:	յիւրեանս, իրենց մեջ.

Իւր դերանունը հայցական շունենալուն համար՝ նախդրիւ տրականը բուն տրականէն առնուելով կը ձեւանայ, այսպէս. աւ իւր կամ յիւր. (չ'բռուիր զիւր^Բ.)

Եզակի:		Յոգնակի:	
Ո. Ինքն,	ին+.	ተن Կի:	ինքեանք, իրեն+.
Ս. Ինքեան,	իրեն.	- Կինին:	ինքեանց, իրենց.
Տ. Ինքեան,	իրեն.	- Կինի:	ինքեանց, իրենց.
Հ. զԻնքն,	զին+ը.	- Կինի:	զինքեանս, զիրեն+.
Բ. յԻնքենէ, իր մե.	- Կին:	յինքեանց, իրենց մե.	- լեր Կին:
Պ. զ—,	իր զբ.	- Կեն եօ:	զ—, իրենց զբ.
Գ. Ինքեամք,	իր մով.	- իլի:	ինքեամք, իրենց մով.
Պ. զ—,	իր Բու.	- Կին իլի:	զ—, իրենց Բու.
Ն. յԻնքեան,	իր մեջ.	- Կի:	յինքեանս, իրենց մեջ.

Այս տեղս աշակերաներէն պիտի պահանջուի՝ որ վերը (երես 42) տրուած կանոնին համաձայն՝ գերանուններուն վայ ի, յ, ց, աւ, ընդ, ըսք դնելով նախդրիւ տրականները գանեն, մանաւանդ ես, իւր (եւ քիչ մը ետքը՝ ցուցական) գերանուններունը:

* Իւրին տեղ իւրեան ալ կայ, բայց ընտիր չէ. նոյնպէս յոգն. ուղղականը իւրեան+ առկայքէն ըսուածք է:
 ** Յիւր, (ց նախդրով) ստացական գերանուն է, եւ կը նշանակէ՝ իրենին, Կեն Կինին Կինի:

ՅՕԳՈՒԱԾ Ի.

Յ Ո Ւ Ց Ա Վ Ա Ն Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն

Յուսցողան գերանուններն երեք տեսակ են.

Սա, դա, նա. Այս, այդ, այն. Սոյն, դոյն, նոյն:

Ասոնցո՞ւ՛ Սա, այս, սոյն՝ առաջին գէմքի մտիկ բանը կը ցուցնէ. Դա, այդ, դոյն՝ երկրորդ գէմքի. Նա, այն, նոյն՝ երրորդ գէմքի:

1. Սա, (ասիկա,) պո-. Դա, (ադիկա,) շո-. Նա, (անիկա,) օ. միշտ գոյական են, եւ այսպէս կը հոլովին.

Եզակի:

Ո. Նա, (անիկա.) օ:
Ս. Նորա, ծնուն:
Տ. Նմա, ծնա:
Հ. Ղնա, ծնա:
Բ. Ի Նմանէ, ծնորան:
Պ. Ղնմանէ, ծնորան էօ:
Գ. Նովաւ, ծնուն իլի:
Պ. Ղնովաւ, ծնուն էլի:
Ն. Ի Նմա, ծնոր:

Յոգնակի:

Նորա, (անուն.) ծնւր:
Նոցա, ծնւրըն:
Նոցա, ծնւրա:
Ղնոսա, ծնւրը:
Ի Նոցանէ, ծնւրորան:
Ղնոցանէ, ծնւրորան էօ:
Նոքզք, ծնւր իլի:
Ղնոքզք, ծնւրըն էլի:
Ի Նոսա, ծնւրորա:

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ

Սա, սորա, մմա, ի մմանէ, սովաւ: Սղբա, սոցա, զսոսա, ի սոցանէ, սղբզք. (ասիկա,) պո-:

Դա, դորա, դմա, ի դմանէ, դովաւ: Դոքբա, դոցա, զդոսա, ի դոցանէ, դոքզք. (ադիկա,) շո-:

2. Այս, պո-. Այդ, շո-. Այն, օ. ցուցականներն երկու կերպ կը հոլովին, կարճ ու երկայն:

Եզակի:

Ո. Այն,	ան.	օ:
Ս. Այնր իս՝ Այնորիկ,	անոր.	օնուն:
Տ. Այնմ՝ Այնմիկ,	անոր.	օնա:
լԱյն,	ան.	օնու:
լունի.	յԱյնմանէ,	անիլի.
լունի.	զԱյնմանէ,	անոր իցայ.
Այնու	Այնուիկ,	անով.
Այնու	զԱյնուիկ,	անոր քուր.
" յնմ՝	յԱյնմիկ,	անոր միջ.
		օնա:

Յոգնակի:

Ո. Այբ էօ՛մ Այնդիկ,	անն է .	օնլար :
Ս. Այնց Այնոցիկ,	աննց .	օնլարըն :
Տ. Այնց Այնոցիկ,	աննց .	օնլարա :
Հ. զԱյնս զԱյնոսիկ,	զանն է .	օնլարը :
Բ. յԱյնց յԱյնցանէ,	աննց յ .	օնլարտան :
Պ. զԱյնց զԱյնցանէ,	աննց զ .	— էօթրիւ :
Գ. չան է. Այնդիւք,	աննց յճ .	օնլար իլէ :
Պ. չան է. զԱյնդիւք,	աննց թուր .	օնլարըն էթր :
Ն. յԱյնս յԱյնոսիկ,	աննց յէջ .	օնլարտա :

Բացառականի եւ պատմականի կարճ հոլովածը՝ մինակ չկայ. բայց յետագաս գոյականի հետ ըլլան նէ՝ տրականէն առնելով այսպէս կը ձեւանան. յոյն՝ բանն. շոյն՝ մարդոյ.* ինչպէս քիչ մը ետքը պիտի տեսնենք: — Յոգն. կարճ հոլովածը քիչ կը բանի:

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ

Այս, այսր էօ՛մ այսորիկ, այսմ էօ՛մ այսմիկ, յայսմանէ, այսու էօ՛մ այսուիկ: Այսդիկ, այսց էօ՛մ այսոցիկ, զայսոսիկ, յայսց էօ՛մ յայսցանէ, այսդիւք. (աւ,) դոս: Այդ, այդր էօ՛մ այդորիկ, այդմ էօ՛մ այդմիկ, յայդմանէ, այդու էօ՛մ այդուիկ: Այդդիկ, այդոցիկ, զայդոսիկ, յայդցանէ, այդդիւք. (ադ,) շոս:

Բայց չ'ըլլար շոյոս, շոյսս, աւ այսս. աւ այդս:

Այս, այդ, ոյն ցուցական դերանունները կրնան իրենց գոյականէն յառաջ կամ ետքը դրուիլ:

Եթէ յառաջ դրուին՝ այսպէս կը հոլովին.

Այս տուն.	Այս էօ՛մ այսդիկ տունը.
Այսր տան.	Այսց. էօ՛մ այսոցիկ տանց.
Այսմ տան.	Այսց էօ՛մ այսոցիկ տանց.
զԱյս տուն.	զԱյս էօ՛մ զայսոսիկ տունս.

* Հայերէնի մէջ առ հասարակ բացառական հոլովը վերջահոլով տրականէն կ'ելլէ՝ սկիզբը է նախդիր գնելով, ինչպէս մինչեւ հիմայ տեսանք, ի քանից, ի կործոց, ի բարանց, ի Յրդարայ. յերլախոյ. ի կիւսոյ, եւ այլն. — միայն ուր որ ներգոյականի հետ խառնակելու վախ ըլլայ՝ է վերջաւորութիւն կ'առնու. ինչպէս, ի բանն. յուկերի. ի հօրի. յումեռի կամ յումեքի, եւ այլն:

ՄԱյՄ տանէ.
Ա յառ տամբ.
ՄԱյՄ տան.

ՄԱյՅ կամ յայտոցիկ տանց.
Այտոցիկ տամբ.
ՄԱյ կամ յայտոսիկ տունս :

Թէ ետքը դրուին՝ այսպէս կը հոլովին .

Տունս այս ,	Տունքս այտոցիկ , կամ տունքս	
Տանս այտոցիկ ,	Տանցս այտոցիկ .	[այս .
Տանս այսմիկ ,	Տանցս այտոցիկ .	
զՏունս զայս ,	զՏունս զայտոսիկ .	
ի Տանէս յայսմանէ ,	ի Տանցս յայտոցանէ .	
Տամբս այտուիկ ,	Տամբքս այտոցիկ .	
ի Տանս յայսմիկ ,	ի Տունս յայտոսիկ :	

Այսպէս ալ նախագաս՝ Այդ տուն , այդք տան , այդ տունք կամ այդոցիկ տունք :

Այն տուն , այնք տան , այնմ տան . այն տունք կամ այնոցիկ տունք :

Եւ յետագաս՝ Տունդ այդ , տանդ այդոցիկ . տանդ այդմիկ . տունքդ այդքիկ , տանցդ այդոցիկ , ի տունսդ յայդոսիկ :

Տունն այն , տանն այնոցիկ , տանն այնմիկ . տունքն այնոցիկ , տանցն այնոցիկ , զտունսն զայնոսիկ :

Ինչպէս այս օրինակներէն կը տեսնուի , յետագաս այս , այդ , այն ցուցականներուն գոյականին վրայ գիծորոշ յօդերն ալ դնելու է , այսպէս . Գոնս այս , Գոնդ այդ , Գոնն այն : Թէ որ ցուցական գերանունն այս է՝ իւր գոյականին վրայ « դնելու է . Թէ որ այդ է՝ դ , Թէ որ այն է՝ ն : Բայց ասկէ՝ ի , յ , ջ նախդիրները գոյականին վրայ ալ կրկնելու է , ինչպէս վերը տեսանք՝ զտունս զայս , ի տանս յայսմիկ , ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ , (այն օրերը :) — Բայց առ նախդիրը չի կրկնուիր :

3. Սոյն , դոյն , նոյն ցուցական գերանուններն յսպէս կը հոլովին .

Եզակի :	Յոգնակի :
Նոյն , (նոյն .) օլ .	Նոցին , (նոյները .) օնլար :
Նորին կամ նորուն .	Նոցին կամ նոցունց .
Նմին .	Նոցին .

- Հ. զնոյն.
- Բ. չոսնի.
- Պ. չոսնի.
- Գ. Նոովին կամ նոովիմբ.
- Պ. զՆոովին կամ զնոովիմբ.
- Ն. ի Նմին.

- Ղնոսին.
- ի Նոցունց.
- Ղնոցունց.
- Նոգրիմբ կամ նոգուսիբ.
- Ղնոգրիմբ կամ զնոգուսիբ.
- ի Նոսին:

Եղակի բացառականն ու պատմականն՝ մինակ չկայ. բայց գոյականի հետ այսպէս կ'ըլլան. ի նոյն բանի. ի սոյն մարդոյ. ինչպէս քիչ մը ետքը պիտի տեսնենք: (Ցես վերը այս, այդ, այն ցուցականին համար ըսուածը. երես 46:)

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ

Սոյն, սորին, սմին, զոյն, սովին: Սոգրին, սոցին, զոսին, ի սոցունց, սոգրիմբ. (չ'ըլլար սոսոմբ+):

Գոյն, գորին, գմին, զգոյն, գովին: Գոգրին, գոցին, գգոսին, ի գոցունց, գոգրիմբ. (չ'ըլլար գոսոմբ+):

Ասոնց յոգնակին կրնայ նաեւ ըլլալ՝ Նոյն+, առնոյն, զնոյն. Սոյն+, առ սոյն, զսոյն. Գոյն+, առ գոյն, զգոյն, երբ որ մինակ մնացած ըլլան եւ գոյական եղած*:

Սոյն, գոյն, նոյն ցուցականներն իրենց գոյականէն յառաջ կը գրուին, եւ կրնան երբեմն նախդրիւ հոլովիլ. այսպէս, Նոյն հոգւոյ, ի նոյն հոգւոյ, ի նոյն հոգւոյ: Բայց աւելի վայելուչ է մեկտեղ հոլովել. այսպէս,

- Նոյն հոգի,
- Նորին հոգւոյ,
- Նմին հոգւոյ,
- զՆոյն հոգի,
- ի Նմին հոգւոյ,
- Նովին հոգւով,
- ի Նմին հոգւով,

- Նոյն* կամ նոգրին հոգիք.
- Նոցին հոգւոց.
- Նոցին հոգւոց.
- զՆոյն* կամ զնոսին հոգիս.
- ի Նոցին հոգւոց.
- Նովին կամ նոգրիմբ հոգւովք.
- ի Նոյն* կամ ի նոսին հոգիս:

* Գոյականի հետ երբեք չ'ըսուիր նոյն+, նոյն+:

ՅԵՐԵՄԻԱ

ՅՅԱՏԱԿԱՆ ԴԵՐՈՆԵՐԻՆ

Ի՛ժ, Ի՛, Ի՛ր, Ի՛ր, Ի՛-ը ստացական գերանուններն ածական են ու այսպես կը հարկին:

Եզակի:	Յազնակի:
Ո. Ի՛ժ, (Ի՛ժ.) պէնի՛ժ.	Ի՛ժք, պէնի՛նի՛ք.
Ս. Ի՛ժոյ.	Ի՛ժոց.
Տ. Ի՛ժում.	Ի՛ժոց.
Հ. զԻ՛ժ.	զԻ՛ժն.
Բ. յԻ՛ժնէ.	յԻ՛ժոց.
Գ. զԻ՛ժնէ.	զԻ՛ժոց.
Դ. Ի՛ժով.	Ի՛ժովք.
Ե. զԻ՛ժով.	զԻ՛ժովք.
Ն. յԻ՛ժում.	յԻ՛ժոց.

Ասոր պես կը հարկին նաեւ

Մեր, մերոյ, մերում, ի մերմէ, մերով.
 մերոց, ի մերոց, մերովք. Ի՛ր, պիզի՛մ:
 Չեր, ձերոյ, ձերում, ի ձերմէ, ձերով.
 ձերոց, ի ձերոց, ձերովք. Ի՛ր, սիզին:
 Իւր,* իւրոյ, իւրում, յիւրմէ, իւրով.
 իւրոց, յիւրոց, իւրովք. Ի՛րն, քէնամինին:

Իսկ քո երկու կերպով կը հարկին, կարճ եւ երկայն. այսպես,

Եզակի:	Յազնակի:
Ո. քո ի՛ժ քոյ,** (քո.)	քո ի՛ժ քոյք, պէնի՛նի՛ք.
Ս. քոյ, քոյոյ. [պէնի՛ն.]	քոց, քոյոց.

* Այս ստացական գերանուններն ուրիշ անսակ ստացական գերանուն մ'ալ կ'ընէ՝ ասոնց անուականին քոյ ի՛ մասնիկ գնելով. այսպես, Ի՛ժոյն, քոյն. Մերոյն, Չերոյն, Իւրոյն, որ փնակ նախդրու կը հարկին: — Ասոնցմէ փնակ քոյն գործածական է:

** Ասոր երկու կերպ հարկելուն պատճառն ան է որ ուղղականը կրնայ երկու կերպով ալ գրուի, այս ինքն Ի՛ կամ Ի՛ոյ: Ինչպէս յարաբերական գերանուն ալ ուղղականն երկու կերպով՝ այսինքն որ կամ քոյ ու քոյուն համար՝ արականը սրում կամ ում կ'ըլլայ:

Յ. քում,	քոյում.	քոց,	քոյոց.
Հ. շքո,	շքոյ.	շքո,	շքոյ.
Բ. ի քումէ,	ի քոյոյ.	ի քոց,	ի քոյոց.
Գ. շքումէ,	շքոյոյ.	շքոց,	շքոյոց.
Դ. քով,	քոյով.	քովք,	քոյովք.
Պ. շքով,	շքոյով.	շքովք,	շքոյովք.
Ն. ի քում,	ի քոյում:	ի քո,	ի քոյ:

Քո գերանուան կարճ հոլովածն ածական է, եւ կը գործածուի՝ երբ որ քովք գոյական մ'ունենայ. ինչպէս քիչ մը ետքը կը տեսնենք: Իսկ երկայն հոլովածը սովորաբար գոյական է, այսինքն երբ մինակ է ու կը նշանակէ տուիչ, (տնկնոյ), եւ ոչ՝ տա, (տնկն.) — եւ կամ իւր գոյականէն յառաջ կը գրուի եւ այն ատեն ածական է. այսպէս, տալ Քնկն. տոյց անտայց:

Ստացականներն իրենց գոյականէն յառաջ կամ ետքը գրուելով՝ անոր հետ միշտ կը համաձայնին, բայց ի յոգնակի նախդրիւ հոլովներն. այսպէս,

Եղակի:	Յոգնակի:
Եղայր իմ. (եղբայրս.)	Եղարք իմ*. (եղբայրներս.)
Եղբոր իմոյ. [խորոպալքո՞.	Եղբարց իմոց. [խորոպալքո՞:
Եղբոր իմում.	Եղբարց իմոց.
Ղեղայր իմ.	Ղեղարս իմ*.
յԵղբորէ իմմէ.	յԵղբարց իմոց.
Եղբարբ իմով.	Եղբարբք իմովք.
յԵղբոր իմում:	յԵղբարս իմ*:

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Հայր մեր, հօր մերոյ: Հարք մեր, հարց մերոց:
Քոյր ձեր, քեռ ձերոյ: Քորք ձեր, քերց ձերոց:

կամ՝ յետագաս՝ Իմոյ Եղբոր, մերոյ հօր, ձերում պաշտաման, իմով ձեռամբ, իւր* գործք, իւրոց գործոց, ի ձերոց օրինաց, եւ այլն:

Վրո ստացականին կարճ հոլովածը սովորաբար

* Գոյականի հետ շքուելի իմ, իմ, տոյ, Յեր, իւր, եւ այլն:

յետագաս է. Բան քո, բանի քոյ, բանի քում: Յոփ.
Բանք քո, բանից քոյ, բանիք քովք:

Իսկ նախադաս՝ երկոյն հոլովածն է, (շատ ան-
գամ յոգով.) քո բանք, քոյոյ բանիք: Յոփ. քո
բանքդ, քոյոց բանիքդ. քոյովք բանիք:

Իւր՝ եզականի ստացական է, այսինքն մէկ հո-
գւոյունեցածը կը շուրջընէ. իսկ յոգնականի ստացական՝
այսինքն շատերուն ունեցածը նշանակելու համար կը
գործածուի իւրեանց, (իբնց.) քէնախիւրիւրին: — Իւ-
րեանց յոգնակի սեռական է, (տես երես 44.) եւ միշտ
անփոփոխ կը թնայ, ինչպէս նաեւ նորս, նոցա: Օրինակ.

Եղ: Տուն իւր, սան իւրոյ. (իւր գոռնը.) +էնդի եվի:
Տուն իւրեանց, սան իւրեանց. (իբնց գոռնը.)
+էնդի(իբն) եվի:

Յղ: Տունք իւր, սանց իւրոց. (իւր գոռնը.) +էնդի եվիբի:
Տունք իւրեանց, սանց իւրեանց. (իբնց գոռնը.)
+էնդի(իբն) եվիբի:

Այսպէս ալ՝

Տուն նորս, սան նորս: Յոփ. Տունք նորս, սանց նորս:
Տուն նոցա, սան նոցա: Յոփ. Տունք նոցա, սանց նոցա:

Նոր սորվողները լու մտադիր ընելու է իւրոց եւ իւ-
րեանց գերանուններուն տարբերութեանը, որ հաստ-
տակօրէն գտուարու կը զանազանն մէկը մէկալէն:
Նախպէս թէ զառ են իրարմ՝ իւրոց անական եւ իւրոց
գլխական. զոր օրինակ,

Յանց իւրոց, (իւր գոռնը.) քէնախիւրիւրին. — իւրոց անական:
Յունք իւրոց, (իբնիւրոսն գոռնը.) քէնախիւրիւրին եվիբի.
Ի սանէ իւրոցն, (իբնիւրոսն գոռնը.) քէնախիւրիւրին եվիբան.
— իւրոց գլխական:

ՕՕԳՈՒԱԾ Գ.

ՅԵՐԱՐԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

Յարարերական դերանունն է Որ կամ Ո, (որն
) +ի. եւ զօրութիւն ունի վերի բառը կամ նաեւ
-ղ իւրքը յառաջ բերելու. զոր օրինակ, Այն պղան,
4.

որն որ պիտի հարգալ չի գիտեր, ծաղր կ'ըլլայ իւր ընկերներուն առջին: Ունին, արծաթը, սնդիկը, պղինձը, երկաթը, կապարը, որոնք մտառ կ'ըստան, վերանց միջինն ին բարեմ ին հանին: — Հաս որն որը յարարերեց այն պահն. իսկ որոնք յարարերեց սպին, արծաթը, եւ այլն:

Որ կամ Ռ յարարերեան դերանունն այսպէս ին հոլովի:

Եզակի:	Յազնակի:
Ռ. Ռր կամ Ռ. (որն որ.) ին:	Ուր կամ Ուր. (որն+ որ.)
Ս. Որոյ, Ուր.	Ուրոց, Ուրց. [ին:
Տ. Որում, Ում.	Ուրոց, Ուց.
Հ. ՂՈւր, ՂՈ.	ՂՈւրս, ՂՈւրս.
Բ. յՈւրմէ, յՈւմմէ.	յՈւրոց, յՈւրց.
Պ. ղՈւրմէ, ղՈւմմէ.	յՈւրոց, ղՈւրց.
Գ. Ուրով, —	Ուրովք, —
Պ. ղՈւրով, —	յՈւրովք, —
Ն. յՈւրում, յՈւմ:	յՈւրս, յՈւրս:

Որ յարարերեան դերանունը հարցական անուն ալ կ'ըլլայ. այսպէս, Ո՞ր, որո՞յ, որո՞ւմ, եւ այլն. հաննիք. եւ գոյականն յառաջ դրուելով՝ անոր հետ ին համաձայնի, բայց ի յազնակի ուղղականն եւ նախդրի հոլովներէն որոնց մէջ չի համաձայնի. այսպէս,

Ո՞ր քաղաք, որո՞յ քաղաքի, զո՞ր քաղաք, յորմէ՞ քաղաքէ, որո՞վ քաղաքաւ: Ո՞ր քաղաքք, որո՞յ քաղաքաց, յո՞ր քաղաքս, զո՞ր քաղաքս, յորո՞ց քաղաքաց:

Կոյնպէս մասնական անունաց վրայ ալ ին դրուի, եւ մէկտեղ ին հոլովին. այսպէս,

Որ դք, որոյ ուրուք. ո՞վ որ, մե՞ն որ. քի՞մ քի, հանկըսը քի: — Որ ինչ կամ Որ զինչ, որոյ իրեք, որում իմիք. ինչ որ, թան մ' որ. նէ քի, հանկը շէյ քի:

Գ Լ Ո Ւ Յ Գ .

Բ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Ն Վ Ր Ա Յ

Բնոյ կ'ըսուի երբորդ մասն բանի, որ կը նշանակէ
գործողութիւն մը, (այս ինքն ընել կամ ըլլալու,) աստե-
նով, թուով ու գէտքով. ինչպէս, Աստուծոյ սփռածն
երկնէն ու երկրէ, կամ Երկնէ եւ Երկրէ Աստուծոյ
սփռածն-եղան:

Յ Գ Ո Ւ Ն Ե Ս .

Բ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Ն Գ Ա Ր Ա Գ Մ Ն Ե Ր Ո Ւ Ն Վ Ր Ա Յ

Բայերուն պարագաները զնոյ են. Սեւ, Եղանակ,
Ժամանակ, Թիւ, Գիտք ու Խնամարհման:

1. Մեն:

Բայերուն սեռը չորս է. Ներգործական, Կրաւոր-
ական, Հասարակ ու Չեղտ:

Արողհետեւ բայը գործողութիւն մը, ընել մը
կը նշանակէ, երբ որ գործողութիւնն ընողէն ուրիշէն
կ'անցնի, այն բայը Ներգործական կ'ըսուի. ինչպէս,
չը Բանմ:

Կրաւորական կ'ըսուի այն բայն որ կը նշանակէ
ըլլալի, կամ գործողութիւն մը որ ուրիշէն կը կրուի.
Ինչպէս, չը Բացտ-իմ:

Հասարակ կ'ըսուի այն բայն որ մէկ ձայնով, այս
ինքն կրաւորականի ձեւով՝ թէ ներգործական՝ (այս
ըն ընել,) թէ կրաւորական՝ (այս ինքն ըլլալու) կը
անակէ. ինչպէս Համարիմ մի եւ նոյն ձայնով երբեմն
Երգործական է, այս ինքն սեղել, եւ երբեմն կրաւոր-

բական, այս ինքն սեպուխէ՞: — Հասարակ բայերը կրաւորական նշանակութեամբ քիչ անգամ կը գործածուին:

Չեղտ կ'ըսուի այն բայն որ այնպիսի գործողութիւն մը կը նշանակէ՝ որ ընողին վրայ կը մնայ եւ ուրիշին չ'անցնիր. ինչպէս ինչ գառնամ: — Ասոնցմէ ոմանք մինակ ներգործական բայի պէս կը խոնարհին, անոր համար ներգործակերպ չեղտ կ'ըսուին. ոմանք ալ մինակ կրաւորական բայի պէս կը խոնարհին, անոր համար կրաւորակերպ չեղտ կամ Չայնակեան կ'ըսուին:

Չեղբ բայերուն կարգը կրնան գրուիլ էպօն բայերն ալ, որոնք պարզապէս շատ կը ցուցնեն, եւ այս երեքն են. Ե՛, Լինի՛, Եզանի՛:

2. Ժառանգանկ:

Բայերը միշտ գործողութիւն մը կը նշանակեն. եւ գործողութիւնը պէտք է որ ատենի մէջ ըլլայ: Արդ՝ ատենը կամ ժամանակը երեք է. ներկայ՝ հիմակուանը, Անցեալ՝ անցածը, Ապագայ՝ գալիքը. — ինչպէս, Ես մնեմ այսօր սորվեցայ, (անցեալ.) — հիմակ ալ ինչ սորվեմ, (ներկայ.) — ետը ատեն պէ՞տք սորվեմ, (ապագայ):

Անցեալը կրնայ չորս կերպ մտածուիլ: Մէյ մը Անկորս անցած, այս ինքն՝ այնպէս անցած, որ գեւ կտատարեալ լինցած չէ. ինչպէս՝ ինչ երեի, (եպարը ըբը, եպայօր ուսումնա՛ն): — Մէյ մ'ալ՝ կտատարեալ անցած. ինչպէս, երեի, (եպարը): — Գարձեալ կը ցուցնէ անցած, ու վրան քիչ մ'ալ ատեն անցած. ինչպէս, երեի ե՛, (եպարը ըբ.) Յարկորս: — Եւ չորրորդ՝ կը ցուցնէ անցած, ու վրան ուրիշ գործողութիւն մ'ալ եկած. ինչպէս, երեի եի, (եպարը ըբ.) Գերուկորս:

* Այսպէս է աշխարհաբար ալ ինքնիկ բայը. ներգործական՝ Մայրն զմանուկը ինչ. կրաւորական՝ Մանուկը մորմէն ինչ:

Բայի ժամանակներն իրենց շէնքին կամ կազմութեան կողմանէ երկու վարդ կը բաժնուին: Առաջին իւրիկն այն ժամանակներն են՝ որ աներեւութին կամ սահմանական ներկային վրայէն կը ձեւանան. երկրորդ իւրիկն անոնք՝ որ կատարեալին (եղ. Յգ զեմքին) կամ հրամայականին կը հետեւին.

Առաջին կարգի:

Երկրորդ կարգի:

Սեմ. ներկայ. Հատան - եմ. Վարդերեալ. Հատ - ի.

— Անկարար. Հատան - էի. Ապառնի. Հատ - ից.

Սոր. ներկ. Հատան - իցեմ.

Արգիւտ. Մի հատան - եր. Հրամայական. Հատ.

Աներեւոյն. Հատան - ել.

Ընդ. ներկայ. Հատան - ող կամ Հատ - ող.

— Ապառնի. Հատան - ելոց. Ընդ. անցեալ. Հատ - եալ.

Այսպէս նաեւ՝ Ա իւրիկի. Բառնամ. բառնայի. բառնայցեմ. մի բառնար. բառնալ. բառնալոց: — Բ իւրիկի. Բարչի. բարչից. բարչի. բարչող. բարչեալ:

Նոյնն իմացիր ճշդիւ կրուարականի ձեւերուն համար ալ:

Այս բաժանումը հաստատ կերպով աչքի առջեւ ունենալու է բոլոր բայերու կանոնաւոր եւ անկանոն խոնարհմանց համար:

3. Եղանակ:

Բայերուն եղանակը հինգ է. Սահմանական, Հրամայական, Սորորարական, Ընդամենելութիւն, Աներեւոյն: — Աներեւութին հոլովածը Գերբայ կ'ըսուի:

Բայերուն աներեւոյթն եւ ընդունելութիւնը յովական բառեր են:

Աներեւոյթը՝ հասարակ անուանց պէս՝ կը հոգի երրորդ հոլովման տակ. բայց յոգնակի չունի. նալոյ, առնելով, ի գործել:

Ընդունելութեան ներկան, որ միայն ներգործա-

կան եւ չէզոք բայերն ունին*, երկրորդ հոլովման առկ է. Աւն բարկացողի, արեցողաց, մտողի եւ ելողի:

Չէզոք եւ կրաւորական (եւ շատ քիչ անգամ ներգործական) բայերուն անցեալը հասարակ ածականներու պէս կը հոլովի եզակի եւ յոգնակի՝ երրորդ հոլովման աակ. մեռելոյ, դարձելոյ, սիրեցելով, արբեցելոյ. եղելով. հանգերձելով:

Ընդունել. ապառնի՝ երկու տեսակ է, լի եւ լոց վերջաւորութեամբ: Լի ապառնին չորրորդ հոլովման պէս կը հոլովի՝ եզակի եւ յոգնակի. Գործելոյ, սիրելեալ, բերելեաց: Իսկ լոց ապառնին (էական եւ չէզոք բայերունը) նախդրիւ միայն կը հոլովի քիչ անգամ. Լեալք եւ լինելոց, (եղածներն ու բլլալիքները.) Ձգալոցս պատմացէ, (գալիքները պիտի զուցէ:)

4. Թիւն:

Բայերուն Թիւն՝ անուան ու գերանուան պէս՝ երկուք է. Ելալի ու Յոգնակի. Ինչպէս, ես գործեմ, Գնս գործեմ:

Բայերուն յոգնակի շինող գրերն են՝ + եւ ն: Ինչպէս գրաբար՝ Թողում, Թողուտ. Թողաւ. Թողէ. Թողցուտ. Թողչի. — Թողուն. Թողին. Թողցեն:

5. Դիմք:

Բայերուն Դիմք՝ գերանուան դեմքերուն պէս՝ երեք է, Առաջին, Երկրորդ, Երրորդ. Ինչպէս, ես գործեմ, դուս գործես, ան գործի:

Գրեմուր կ'ըսուին այն բայի ժամանակներն՝ որոնց քով դեմքին համեմատ գերանուն մը կրնայ գրուիլ. Ինչպէս, ես գրեմ. գրեցէք դուս. անոնք գրէին:

Անդիմ կ'ըսուին այն ժամանակներն՝ որ որոշեալ դեմքի մը կապուած չեն. Ինչպէս, Գրել, Գրող, Գրած:

Անդէմ են աներեւոյթն եւ ընդունելութիւնը:

* կրաւորականներն եւ էական բայերը երբեք ոչ ընդունանքից չունին. նաեւ ոչ առ հասարակ առն ներգործական ու չէզոք բայերը:

6. Խոնարհուումն նո լծորդութիւն :

Խոնարհութիւնն կ'ըսուի բային կերպ կերպ փոփոխուիլ՝ իւր եղբի ծայրն այլեւայլ մասնիկներ աւելցրնելով. որով զանազան Եղանակ, Ժամանակ, Թիւ ու Գէւք յառաջ կու գայ. (ինչպէս որ անունն ալ կերպ կերպ կը փոխուի հոլովելով, որմէ զանազան Հոլովներ յառաջ կու գան): Այսպէս Գործ արմատին վրայ գրեք աւելցրնելով՝ կ'ըլլայ բայ Գործել, եւ կը խոնարհի՝ Գործեմ, գործես, գործէ. գործեցի, գործեցիք, եւ այլն. եւ Հեղ արմատին վրայ գրեք աւելցրնելով՝ կ'ըլլայ բայ Հեղուլ, եւ կը խոնարհի՝ Հեղում, հեղուս, հեղուս. հեղի. հեղիք, եւ այլն:

Բայց որովհետեւ ամէն բայ միեւնոյն կանոնով չի խոնարհիր, այլ ոմանք մէկ եւ ոմանք մէկալ կերպով*, այս պարբերութենէն յառաջ կու գան այլեւայլ լծորդութիւններ, որ հայերէնի մէջ չորս են՝ բայերուն վերջաւորութեան չորս կերպ ըլլալուն համար. որ են՝ եմ, իմ, ամ, ում. ինչպէս, Գործեմ, Աշխատեմ, Խոկամ, Թողում: (Այսպէս այլեւայլ անուններուն ալ զատ զատ կանոնով հոլովուելէն զանազան Հոլովմունքներ յառաջ եկած տեսանք:)

Բայի մը որ լծորդութեան տակ ըլլալը սահմանական ներկայէն կը ճանչցուի:

Ա լծ. Գրեմ, գրեցի, գրեցիք, գրեա, գրեալ:

Բ լծ. Գրեմ, գրեցայ, գրեցայք, գրեաց, գրեալ:

Գ լծ. Խոկամ, խոկացի, խոկացիք, խոկա, խոկացեալ:

Դ լծ. Հեղում, հեղի, հեղիք, հեղ, հեղեալ:

Բայերուն վեց պարագայիցը վրայ ըսածնիս օրինակով մը ցուցրնենք:

Գրեցին, ետզըլար:

Եւս՝ Ներգործական. անոնք գիրք գրեցին, ու գրուեցաւ: Եղանակ՝ Սահմանական, որ կ'որոշէ թէ ստուգիւ գրեցին:

* Ինչպէս աշխարհաբար ալ այս կամ այն բայը երես յառուկ կերպով կը խոնարհենք. այսպէս, Գրել՝ կ'ըսենք գրեցի, գրե. իսկ կարգալ՝ կ'ըսենք կարգացի, կարգու, եւ այլն:

ժամանակ՝ կապարեալ, գործողութիւնը կատարեցաւ, Թիւ՝ Յոփնակի. վասնզե շատերը գրեցին: [Ամբոցաւ: Դէմք՝ Երբորդ. ոչ մեկը եւ ոչ գուշ, այլ անոնք գրեցին: Լծորդութիւն՝ Ա-աղին, որ է ե՛մ վերջաւորութեամբ՝ Գրե՛մ:

Րնրեանոսը կանոն:

Փոփոխման եւ կորուսման կանոնն ընդհանուր կանոն է բայերուն խնամարհմանն ալ. այնպէս որ խնամարհման պէտք եղած վասկը բայի մը կամ անոր արմատին վրայ գալուն՝ վերջին ձայնաւոր գիւրը կը փոխուի կամ կը կորուսի, այն կանոնին համապատասխան վերը (երես 11) աւանդեցինք:

Այս հիմնական օրէնքը պարզապէս Հ-լուծում փոփոխման կանոնն է անուանց համար, այլ բովանդակ գրաբար հայերէնի՝ առն ահգամ որ բառի մը վրայ վանկ կ'աւելնայ:

Այսպէս՝ Գեա, եջ, կռիւ, լոյծ արմատներէն փոփոխման կանոնով կ'ելլեն Գիւտեմ, իջանեմ, կռուիմ, լուծանեմ բայերը, եւ Ճշգրիտ, քնին, մնատ, ամուր արմատներէն՝ կորուսման կանոնով՝ Ճշգրտեմ, քննեմ, մտանեմ, ամբանամ բայերը:

'Նայն կանոնը ճշգրիւ կը պահուի նաեւ գէմքէ գէմք անցնելու ատեն: Այսպէս Գործեաց կապարեալը՝ որ մէկալ գէմքերուն արմատն է, կ'ըլլայ փոխոխմամբ՝ Գործեցի, գործեցեր, գործեցաք, եւ այլն. Տեսնց՝ որ ապաւնիին արմատն է, կ'ըլլայ կորուսման կանոնով՝ Տեսցես, տեսցէ, տեսցուք, եւ այլն. Եղեց՝ փոփոխմամբ՝ եղցի, եղցուք, եւ այլն:

Ուրիշ մանր դիտողութիւնները մտադիր սորվողն ինք իրեն ալ կարող է ընել. զորքենակ, Լուսոյ, Լուկոս. մատիոյց, մատիցես. ատիոյ, ատիի, ատիիք, ատիաք. եւ այլն:

Սովորութիւն եղած է գրաբար հայերէնի կանոնաւոր բայերը Չորս լծորդութիւն բաժանել, ե՛մ, ե՛մ, ա՛մ, ա՛մ, զոր մեկը ալ այս տեղս անփոփոխ պահեմ-

քինք. սակայն ճշգրտայն եւ ուղղագրայն բաժանուած
պս Գ ՅՆկայս վերջը Թ Յօդուածոյն մէջ կը տես-
նուի, զորն որ կանխուաւ կը յանձնենք զստատուաց
աւանդինն ուշագրութեան:

ՅՅԳՈՒԱԾ Բ.

ԻԱՅԱՆ ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ա. Ե Մ

Ե՛մ էտկան բայը պակասաւոր է, եւ միայն հե-
տեւեալ ժամանակներն ունի:

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Ելակի:			Յոգնակի:		
Եմ,	Եմ.	դէն իմ:	Եմք,	Են+.	դէշ իշ:
Ես,	Ես.	սին սին:	Եք,	Է+	սիշ սինիշ:
Է,	Է.	օ արար:	Են,	Էն.	ձնլար բքք:

Անկապար:

Ելակի:			Յոգնակի:		
Էի,	Էի.	դէն իտիմ:	Էպք,	Էնն+.	դէշ իտի+
Էիք,	Էիք.	սին իտին:	Էիք,	Էի+	սիշ իտինիշ:
Էր,	Էր.	օյս-արս:	Էին,	Էին.	ձնլար բարբար:

Ստորադասական եղանակ.

Ներկայ:

Ելակի:		Յոգնակի:	
Էմ, ըլլամ (նե).	դէն իսեմ:	Էցեմք,	ըլլան+.
Էս, ըլլաս.	սին իսին:	Էցեք,	ըլլատ.
Է, ըլլայ.	օ իսե:	Էցեն,	ըլլան.

Եւ թայն ունի հրամայական՝ Ե՛ր, եւ կամ երո՛ւտ. բայց առանձին չի գործածուիր, այլ միայն այսպէս, Ո՛ղջ եր, յազն. ո՛ղջ եւ կամ երո՛ւտ: Իսկ աներեւոյթ՝ կայ գրուած ԵԼ, ԵԼԿ, ԵԼԸ. բայց ընտիր չէ:

Բ. Լ Ի Ն Ի Ծ

Սահմանական եղանակ.

Ներխոյ:

Լինիմ,	Ի՛լում.	օլուր ում:
Լինիս,	Ի՛լուս.	օլուր սուն:
Լինի,	Ի՛լույ.	օլուր:
Լինիմք,	Ի՛լումն.	օլուր ուղ:
Լինիք,	Ի՛լուտ.	օլուր սունուղ:
Լինին,	Ի՛լուն.	օլուրլար:

Անխորտար:

Լինէի,	Ի՛լույն.	օլուր ուտում:
Լինէիր,	Ի՛լույնք.	օլուր ուտուն:
Լինէր,	Ի՛լուր.	օլուր ուտու:
Լինէաք,	Ի՛լույնն.	օլուր ուտուղ:
Լինէիք,	Ի՛լույնտ.	օլուր ուտունուղ:
Լինէին,	Ի՛լույնն.	օլուր ուտուլար:

Ատորտիւլ

չունի, այլ անոր տեղ կը գործածուի Եղէ. (տես եր. 62:)

Յարտխորտար:

Լեալ եմ,	Եղած եմ, եղիք եմ.	օլմուշ ում:
Լեալ ես,	Եղած ես.	օլմուշ սուն:
Լեալ է,	Եղած է.	օլմուշ տուր:
Լեալ եմք,	Եղած ենք.	օլմուշ ուղ:
Լեալ էք,	Եղած էք.	օլմուշ սունուղ:
Լեալ են,	Եղած են.	օլմուշ տուրլար:

Գերախոսար:

Լեալ էի,	եզած էի, եղբւր էի.	օլմուշ ուտում:
Լեալ էիր,	եզած էիր.	օլմուշ ուտուն:
Լեալ էր,	եզած էր.	օլմուշ ուտու:
Լեալ էաք,	եզած էինք.	օլմուշ ուտուղ:
Լեալ էիք,	եզած էիք.	օլմուշ ուտունսղ:
Լեալ էին,	եզած էին.	օլմուշ ուտուլար:

Ապառնի:

—	ըլամ (պոթի).	օլպլամ, օլամաղլամ:
Լիցիս,	ըլամ.	օլա սրն:
Լիցի,	ըլայ.	օլուն:
Լիցուք,	ըլանք.	օլպլամ:
Լիցիք,	ըլամք.	օլա սրնըլ:
Լիցին,	ըլան.	օլունըլար:

Հրամայական եզանակ:

Լէր, լե՛րե՛ր կամ լե՛նի՛րե՛ր,	եղբւր.	օլ:
Մի՛ լե՛նի՛ր.*	մի՛ ըլար.	օլմա:
Լե՛րուք, լե՛նե՛ք կամ լե՛նի՛րե՛ք,	եղբւրք.	օլուն:
Մի՛ լե՛նե՛ք,	մի՛ ըլամք.	օլմաղլն:

Ստորագասական եզանակ:

Ներից:

Լինիցի՛մ,	ըլամ (նի).	օլամ, օլարամ:
Լինիցի՛ս,	ըլամ.	օլան:
Լինիցի՛,	ըլայ.	օլա:
Լինիցի՛մք,	ըլանք.	օլամք:
Լինիցի՛ք,	ըլամք.	օլանըլ:
Լինիցի՛ն,	ըլան.	օլալար:

* Հրամայականին հոգ եզած մասն որ Արիւստիան կ'ըսուի, միշտ աներեսութիւն վրայէն կը ձեւանայ. ուստի աներեսայն լուսնեցող բայերն արգելական ալ չեն ունենար. ինչպէս է՛ հականն եւ ուրիշ պակասաւոր բայեր: Ասկէ է նաեւ այն տարբերութիւնն ալ՝ որ շատ բայերուն բուն հրամայականին եւ արգելականին մէջ հետզհետէ պիտի տեսնենք. զարթինակ, Յար, մի՛ դանիք. Բարճ, մի՛ բարճար. Ե՛լ, մի՛ էար. Ա՛րի, մի՛ ը՛րիք. եւ այլն:

Անջեալ:

Լեալ իցեմ,	եղած ըլամ.	օլմուշ իսեմ, օլմուշ օլ-
Լեալ իցես,	եղած ըլաս.	օլմուշ օլասն: [սամ:
Լեալ իցէ,	եղած ըլայ.	օլմուշ օլաս:
Լեալ իցեմք,	եղած ըլանէ.	օլմուշ օլասդ:
Լեալ իցէք,	եղած ըլատ.	օլմուշ օլամադդ:
Լեալ իցեն,	եղած ըլան.	օլմուշ օլամար:

Անքրիւոյթ:

Լինել, լինելոյ, լով, ըլալ. օլմադ:

Ընդունելութիւն:

Ներկայ ըսնի:

Անջեալ. Լեալ կամ լիեալ, (անհարով.) եղած. օլմուշ:

Ապասնի. Լինելոյ, ըլալու. օլմադ:

Գ. Ե Ղ Ա Ն Ի Մ

Այս բային առաջին կարգի ժամանակները (երես 55.) այսինքն ան ունեցող ժամանակները չեն գործածուիր, ինչպէս են՝ եղանիմ, եղանէի, մի եղանիր, եղանիցիմ, եւ այլն:

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Եղանիմ, նիս, նի, նիմք, նիր, նին, կ'ըլամ. օլուր ում:

Անկարար:

Եղանէի, նէիր, նէր, նէար, նէքը, նէին, կ'ըլալ. օլուր [ուսում]:

Կարարեալ:

Եղէ,* եղայ. օլաում:

Եղեր, եղար. օլաումն:

* Ե՛ք բային առ իղի, իղոյ, իղալ ժամանակները չեն թէ միայն հայերէնի բառական կազմութեանը դէմ կ'ընէ, այլ նաեւ ի՞մ եւ լինիմ (կամ իղանիմ) բայերուն ուղիղ գործածութիւնը կը խանդարէ՞ որ շատ անգիրքնց յատուկ գործածութիւնն ունին:

եղեւ,	եղաւ.	օլաուլ:
եղաք ի՞մ եղեաք,	եղանձ.	օլաուլք:
եղէք,	եղաք.	օլաուլնուլք:
եղեն,	եղան.	օլաուլար:

Յարակապոյ:

եղեալ եմ,	եղած եմ, եղէր եմ.	օլմուլ ում:
եղեալ ես,	եղած ես.	օլմուլ սուն:
եղեալ է,	եղած է.	օլմուլ աուլ:
եղեալ էմք,	եղած ենք.	օլմուլ ուլք:
եղեալ էք,	եղած էք.	օլմուլ սունուլք:
եղեալ են,	եղած են.	օլմուլ աուլար:

Գերակապոյ:

եղեալ էի,	եղած, եղէր էի.	օլմուլ ուաուլմ:
եղեալ էիր,	եղած էիր.	օլմուլ ուաուլն:
եղեալ էր,	եղած էր.	օլմուլ ուաուլ:
եղեալ էաք,	եղած էինք.	օլմուլ ուաուլք:
եղեալ էիք,	եղած էիք.	օլմուլ ուաուլնուլք:
եղեալ էին,	եղած էին.	օլմուլ ուաուլար:

Ապառնի:

եղէց,	բլլա՞մ (պիտի).	օլալլամ, օլաճաղլամ:
եղէցես ի՞նչ ցիս,	բլլաս.	օլաճաղ սրն:
եղէցի,	բլլայ.	օլաճաղ:
եղէցաք,	բլլանք.	օլաճաղ ըլ:
եղէցիք,	բլլաք.	օլաճաղ սրնըլ:
եղէցին,	բլլան.	օլաճաղ սրլար:

Հրամայական եղանակ:

եղէջի,	եղիք.	օլ:
Մի՛ եղանի՛ր,	մի՛ բլլա՛ր.	օլմա:
Ի՞նչ ի՞նչ եղէջիք,	եղէք.	օլուն:
Մի՛ եղանի՛ք,	մի՛ բլլա՛ք.	օլմայլն:

Ստորադասական եղանակ:

Ներկայ:

Եղի՛մ, ցի՛ս, ցի՛, ցի՛մք, ցի՛ք, ցի՛ն. բլլա՞մ (նէ). օլալլամ:

Անցեալ:

Եղեալ իցեմ,	Եղած ըլլամ.	օլմուշ խոեմ, օլմուշ օլլ-
Եղեալ իցես,	Եղած ըլլաս.	օլմուշ օլլամն: [գամ:
Եղեալ իցէ,	Եղած ըլլայ.	օլմուշ օլլամ:
Եղեալ իցեմք,	Եղած ըլլանք.	օլմուշ օլլամք:
Եղեալ իցէք,	Եղած ըլլաք.	օլմուշ օլլամերդ:
Եղեալ իցեն,	Եղած ըլլան.	օլմուշ օլլամար:

Աներևոյթ:

Եղանեւ (համ նիւ), Եղանելոյ, ըլլաւ. օլմուդ:

Ընդունելութիւն:

Ներխայ չանի:

Անցեալ. Եղեալ, Եղելոյ, լող, Եղծ. օլմուշ:

Ապառնի. Եղանելոց, ըլլալը. օլմուդ:

ՅՅԳՈՒՄԻ Գ.

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Լ Ծ Ո Ր Դ Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Խայերուն առաջին լծորդութիւնը երեք օրինակ ունի. ոմանք պարզ եմ կը վերջաւորին, ինչպէս՝ Գործեմ. — ոմանք անեմ, ինչպէս՝ Հատանեմ. — ոմանք օղանեմ, ինչպէս՝ Հատողանեմ:

Առաջին օրինակ, ԵՄ.

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ԵՄ, ԵՑԻ, ԵԱ՝

Սահմանական եղանակ.

Ներխայ:

Գործեմ,	կը Գործեմ.	Իշէր իմ:
Գործես,	կը Գործես.	Իշէր սին:
Գործէ,	կը Գործէ.	Իշէր:
Գործեմք,	կը Գործենք.	Իշէր իդ:
Գործէք,	կը Գործեք.	Իշէր սինիդ:
Գործեն,	կը Գործեն.	Իշէրլէր:

Անկատար :

Գործէի ,	չը գործէի .	իշէր իտիմ :
Գործէիր ,	չը գործէիր .	իշէր իտին :
Գործէր ,	չը գործէր .	իշէր իտի :
Գործէաք ,	չը գործէինք .	իշէր իտիք :
Գործէիք ,	չը գործէիք .	իշէր իտինիզ :
Գործէին ,	չը գործէին .	իշէր իտիւէր :

Աատարեալ :

Գործեցի ,	գործեցի .	իշէտիմ :
Գործեցեր ,	գործեցեր .	իշէտին :
Գործեաց ,	գործեց .	իշէտի :
Գործեցաք ,	գործեցինք .	իշէտիք :
Գործեցէք չա՛ցիք ,	գործեցէք .	իշէտինիզ :
Գործեցին ,	գործեցին .	իշէտիւէր :

Յարակատար :

Գործեալ եմ ,	գործած եմ , գործեր	իշէմիշ իմ :
Գործեալ ես ,	գործած ես . [եմ .	իշէմիշ սին :
Գործեալ է ,	գործած է .	իշէմիշ տիր :
Գործեալ եմք ,	գործած ենք .	իշէմիշ իզ :
Գործեալ էք ,	գործած եք .	իշէմիշ սինիզ :
Գործեալ են ,	գործած են .	իշէմիշ տիրւէր :

Գերակատար :

Գործեալ էի ,	գործած էի , գործեր	իշէմիշ իտիմ :
Գործեալ էիր ,	գործած էիր . [եի .	իշէմիշ իտին :
Գործեալ էր ,	գործած էր .	իշէմիշ իտի :
Գործեալ էաք ,	գործած էինք .	իշէմիշ իտիք :
Գործեալ էիք ,	գործած էիք .	իշէմիշ իտինիզ :
Գործեալ էին ,	գործած էին .	իշէմիշ իտիւէր :

Ապասնի :

րծեցից , (պիպի) գործեմ .	իշէյիմ չա՛ իշէյեճէյիմ :
րծեցես ,	գործես . իշէյե սին :
րծեցէ ,	գործէ . իշէսին :

Գործեսցուք,	Գործե՛կէ՛ք .	Իշէ՛յնքէ՛նք :
Գործեսջիք,	Գործե՛՛ք .	Իշէ՛յնքէ՛ սինխի :
Գործեսցեն,	Գործե՛նք .	Իշէ՛սինքէ՛ք :

Հրամայական եղանակ :

Գործես ի՛սմ գործեսջիր,	Գործե՛ք .	Իշէ՛ք :
Մի գործեր,	Վի՛ Գործեր .	Իշէ՛մէ :
Գործեսցէք,	Գործե՛ցէ՛ք .	Իշէ՛յին :
Մի գործէք,	Վի՛ Գործե՛ք .	Իշէ՛մէյին :

Ստորադասական եղանակ :

Գործիցեմ,	Գործե՛մ (նե՛) .	Իշէ՛սեմ ի՛սմ իշէ՛քսեմ :
Գործիցես,	Գործե՛ս .	Իշէ՛սէն :
Գործիցէ,	Գործե՛ք .	Իշէ՛սէ :
Գործիցեմք,	Գործե՛նք .	Իշէ՛սէք :
Գործիցէք,	Գործե՛՛ք .	Իշէ՛սէնիդ :
Գործիցեն,	Գործե՛նք .	Իշէ՛սէլէք :

Անցեալ :

Գործեալ իցեմ,	Գործած ըլլամ .	Իշէ՛միշ զլսամ :
Գործեալ իցես,	Գործած ըլլաս .	Իշէ՛միշ զլսան :
Գործեալ իցէ,	Գործած ըլլայ .	Իշէ՛միշ զլսա :
Գործեալ իցեմք,	Գործած ըլլանք .	Իշէ՛միշ զլսադ :
Գործեալ իցէք,	Գործած ըլլա՛ք .	Իշէ՛միշ զլսանրդ :
Գործեալ իցեն,	Գործած ըլլանք .	Իշէ՛միշ զլսալար :

Աներևոյթ :

Գործել, գործելոյ, գործելով, Գործել . Իշէ՛մէք :
 Ի գործելն, Գործելու առե՛նք . Իշէ՛տիյիվազբթ :
 առ ի գործել, Գործելու համար . Իշէ՛մէ իշին :

Ընդունելութիւն :

Ներկայ . Գործող, ծողի, դաւ, Գործող . Իշէ՛յին :
 Անցեալ . Գործեալ, Գործեր կամ Գործած . Իշէ՛միշ :
 Ապառնի . Գործելոց, Գործելու . Իշէ՛յնճէք :

Ընդունելութեան ապառնին, ինչպէս նաեւ անցեալը՝ էական բայի հետ մէկտեղ կը բանին . այսպէ .

Գործերաց եմ,	պիտի գործեմ.	իշխէ՛ճէ՛յիմ:
Գործերաց ես,	պիտի գործես.	իշխէ՛ճէ՛ք սին:
Գործերաց է,	պիտի գործե.	իշխէ՛ճէ՛ք ատր:
Գործերաց եմք,	պիտի գործենք.	իշխէ՛ճէ՛յիք:
Գործերաց էք,	պիտի գործեք.	իշխէ՛ճէ՛ք սինիք:
Գործերաց են,	պիտի գործեն.	իշխէ՛ճէ՛ք ատրէր:
Գործերաց էի, գործերաց էիր, գործերաց էր, եւ այլն.	պիտի գործեի.	իշխէ՛ճէ՛ք իտիմ, իտին:
Գործերաց իցեմ, իցես, եւ այլն.	գործելու- լլում.	իշ- լէ՛ճէ՛ք օլսամ կամ օլուրսամ:

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ*. ԻՄ, ԵՅԱՅ, ԵԱՅ.

Սահմանական նղանակ.

Ներկայ:

Գործիմ,	իւ գործում.	իշխնիր իմ:
Գործիս,	իւ գործումս.	իշխնիր սին:
Գործի,	իւ գործում.	իշխնիր:
Գործիմք,	իւ գործումք.	իշխնիր իք:
Գործիք,	իւ գործումք.	իշխնիր սինիք:
Գործին,	իւ գործումն.	իշխնիրլէր:

Անկարար, ներգործականին պէս:

Գործէի,	իւ գործումեի.	իշխնիր իտիմ:
Գործէիր,	իւ գործումեիր.	իշխնիր իտին:
Գործէր**,	իւ գործումեր.	իշխնիր իտի:
Գործէաք,	իւ գործումեք.	իշխնիր իտիք:
Գործէիք,	իւ գործումեք.	իշխնիր իտինիք:
Գործէին,	իւ գործումեն.	իշխնիր իտիլէր:

Արարելալ:

Գործեցայ,	գործուեցայ.	իշխնտիմ:
Գործեցար,	գործուեցար.	իշխնտին:
Գործեցաւ,	գործուեցաւ.	իշխնտի:

* Միանգամայն Չորս լծորդուծեանց Երկրորդը:

** Այլ գտնուի գործելու ալ, ինչպէս նաեւ. հարանկար, պի- սանիար, եւ այլն. բայց ընտիր չէ:

Գործեցաք,	Գործուեցանք.	Իշլէնաիք :
Գործեցալք,	Գործուեցաք.	Իշլէնաիսիղ :
Գործեցան,	Գործուեցան.	Իշլէնաիլէր :

Յարակապար, ներգործականին պէս :

Գործեալ եմ,	Գործուեց եմ.	Իշլէնաիշլ իմ :
Գործեալ ես,	Գործուեց ես.	Իշլէնաիշլ սին :
Գործեալ է,	Գործուեց է.	Իշլէնաիշլ աիբ :
Գործեալ եմք,	Գործուեց ենք.	Իշլէնաիշլ իղ :
Գործեալ էք,	Գործուեց եք.	Իշլէնաիշլ սինիղ :
Գործեալ են,	Գործուեց են.	Իշլէնաիշլ աիբլէր :

Գերակապար, ներգործ. պէս :

Գործեալ էի,	Գործուած էի.	Իշլէնաիշլ իաիմ :
Գործեալ էիք,	Գործուած էիք.	Իշլէնաիշլ իաին :
Գործեալ էր,	Գործուած էր.	Իշլէնաիշլ իաի :
Գործեալ էաք,	Գործուած էինք.	Իշլէնաիշլ իաիք :
Գործեալ էիք,	Գործուած էիք.	Իշլէնաիշլ իաիսիղ :
Գործեալ էին,	Գործուած էին.	Իշլէնաիշլ իաիլէր :

Ապարանի :

Գործեցայց,	(պէտի) Գործուիմ.	Իշլէնէլիմ, -նէճէլ-
Գործեցցիս,	Գործուիս.	Իշլէնէ սին : [իմ :
Գործեցցի,	Գործուի.	Իշլէնսին :
Գործեցցուք,	Գործուինք.	Իշլէնէլիմ :
Գործեալիք,	Գործուիք.	Իշլէնէ սինիղ :
Գործեցցին,	Գործուին.	Իշլէնսինլէր :

Հրամայական եղանակ :

Գործեաց իմ գործեալիք		
Իմ գործիջիք,	Գործուե.	Իշլէն :
Մի գործիք,	Պի Գործուիք.	Իշլէնմէ :
Գործեցարուք իմ		
Գործիջիք,	Գործուեցեք.	Իշլէնինիղ :
Մի գործիք,	Պի Գործուիք.	Իշլէնմէլինիղ :

Ստորագասական եղանակ.

Ներկայ:

Գործիցիմ,	գործուիմ (նե).	իշէնիլսէմ, - նիբ-
Գործիցիս,	գործուիս.	իշէնիլսէն: [սէմ:
Գործիցի,	գործուի.	իշէնիլսէ:
Գործիցիմք,	գործուիմք.	իշէնիլսէք:
Գործիցիք,	գործուիք.	իշէնիլսէնիք:
Գործիցին,	գործուին.	իշէնիլսէլէք:

Անցեալ, ներգործ. դէս:

Գործեալ իցեմ,	գործուած ըլլամ.	իշէնմիշ օլսամ:
Գործեալ իցես,	գործուած ըլլաս.	իշէնմիշ օլսան:
Գործեալ իցէ,	գործուած ըլլայ.	իշէնմիշ օլսա:
Գործեալ իցեմք,	գործուած ըլլանք.	իշէնմիշ օլսադ:
Գործեալ իցէք,	գործուած ըլլաք.	իշէնմիշ օլսանըդ:
Գործեալ իցեն,	գործուած ըլլան.	իշէնմիշ օլսալար:

Աներևոյթ:

Գործել իմ Գործիլ, գործելոյ, ծելով, գործուել. իշէնմէք:

Ընդունելութիւն:

Անցեալ. Գործեալ, գործելոյ, լով. գործուած. իշէնմիշ: [նէճէք:

Առաւել. Գործելոց իմ Գործելի, գործուելու. իշէն-

Այս առաջին օրինակին կատարեալը եղի, ապառնին եղից, եւ հրամայականը եւ կ'ըլլայ. ինչպէս Ազատեմ, ազատեցի, ազատեցից, ազատեա:

Այսպէս կը խոնարհին ամէն միւսակ եւ վերջաւորեալ ներգործական բայերը.

Իրձակեմ, եցի, եա. (ար-	կոչեմ, (կանչել.) չարբոմ:
յիել.) չեղմեք, քոյ վերմեք:	կատարեմ, լեւեմ, եմեմ:
Վշկեմ, սաղալմեմ:	խնդրեմ, (ուղել. քնարեւ.)
Չարդարեմ, արմալմեմ:	խմեմ, արմալմեմ: [մեք:
Նարեմ, սեղմեք, այլբոմ:	չամբուրեմ, (պաքնել.) եօք-

Խուզեմ, արաշխրժաֆ:
 Մատնեմ, (յեռ+ րաւ.)
 քամաշլըֆ էլեֆե+, էլեֆ
 ֆերֆե+:
 Սատակեմ, (սարիեցնել.)
 ֆեպերլեֆե+:
 Աղաչեմ, եալլարժաֆ:

Փրկեմ, քոբլարժաֆ:
 Քննեմ, լեֆլեշ էլեֆե+:
 Գարմանեմ, (դեդ ընել.)
 քայլրժաֆ: [ֆե+:
 Խափանեմ, պալլալ էլեֆ
 Սերմանեմ, (ցանել.) լեֆ
 իոմ է+ֆե+:

Ասոնք ամենն ալ կրաւորական ունին Գործեֆին պէս. կատարեալ եցայ, ապառնի եցայց, հրամայական եաց. ինչպէս, Ազատի՛մ, ազատեցայ, ազատեցայց, ազատեաց:

Ներգործիերպ չեղո+:

Թէպէտ ասոնց նշանակութիւնը ոչ ներգործական է եւ ոչ կրաւորական, բայց ներգործականի ձեւ ունենալնուն համար՝ միայն Գործեֆին (եւ ոչ Գործիֆին) պէս կը խոնարհին. ինչպէս, Սպասե՛մ, սպասեցի, սպասեցից, սպասեա+:

Աղաղակեմ, եցի, եա՛. (պո-
 աւ.) պաղրժաֆ:
 Ամաչեմ, (ամչաւ.) ու-
 լանժաֆ: [ֆե+:
 Յամեմ, (ոչանաւ.) ֆեճեֆ-
 Աճեմ, (աճել.) պեօյեֆե+:

Նսաւեմ, (նսաով երկաւ.)
 ֆեֆի էլեֆ ֆլեֆե+:
 Վաստակեմ, (աշխարիւ.)
 շալլժաֆ, էշ ֆեօրֆե+:
 Սխալեմ, եանըլժաֆ: [ժաֆ:
 Վազեմ, (ցարտել.) անլա-

Կրաւորակիերպ չեղո+:

Ասոնք ալ կրաւորականի ձեւ ունենալնուն՝ միայն Գործեֆին (եւ ոչ Գործիֆին) պէս կը խոնարհին. ինչպէս, Աշխատի՛մ, աշխատեցայ, աշխատեցայց, աշխատեաց իմ աշխատեա*:

Յածիմ, եցայ, եաց. (պոբ-
 րիւ.) րօշալժաֆ:
 Ողորմիմ, (իղմաւ.) ամըժաֆ:

Երեւիմ, ֆեօրիանֆե+: [էլե:
 Վիճիմ, (վեճել.) ֆեճադեֆ
 Ճեմիմ, (ճեֆել.) ֆեղիեֆե+:

* Կրաւորակիերպ չեղորներուն եւ հասարակ ըսպերուն հրամայականի եղակին խիստ շատ անգամ եւ կ'ըլլայ ներգործակիերպ. ողբօր.՝ ճեպեո. ճեֆեո. համարեո, եւ այլն: Նշելը յաջորդ օրինակներուն եւ միւս լծորդութեանց մէջ ալ պիտի տեսնենք. նեո. րօ. վանո. ժոո, եւ այլն:

Վաստակիմ, (յոգնել.) եօ-	Յիմարիմ, (խելելնալ.) չլլ-
րումաք: [ելնելք:	որըմաք:
Վաղիմ, (կոռնել.) քաղլա	Փարիմ, սարըմաք:

Հասարակ բայ:

Ասոնք, որ մէկ ձայնով թէ ներգործական են եւ թէ կրաւորական, միայն Գարթիմին պէս կը խոնարհին. ինչպէս՝ Գատեմ, դատեցայ, դատեցայց, դատեա՞ կամ դատեաց:

Շահիմ, եցայ, եա. (վաս-	Համարիմ, (սեղել եւ սե-
որնել.) քաղլաք:	պոնել.) զանն ելնելք եւ
Խորհիմ, (մոտեցել.) որե-	զանն օլոանաք: [ելնմ:
չննելք:	Գատիմ, (դասրել.) նխաք

Արաւորականներուն անցեալն երբեմն եցեալ կը վերջաւորի, մանաւանդ հոլովածը. այսպէս. այրեցեալ, սիրեցեալ, սիրեցելոյ, գործեցելոյ, կրթեցելոց: Նոյնպէս քանի մը ներգործակերպ եւ կրաւորակերպ շէզըր (նաեւ ներգործական) բայերունը. ննջեցեալ, ածեցեալ, ամաչեցեալ, կոչեցեալ, հայեցեալ, նայեցեալ, խօսեցեալ*:

Պատեմ, (ոսել.) խննելք ներգործական բայը կրաւորականի ձեւ ու խոնարհում ունի, կամեցայ, կամեցայց, կամեաց. եւ ընդունելու թիւն՝ կամեցող, կամեցեալ. (չ՛ըսուիր կատեալ:)

Միայն եմ, իմ վերջով բայերն եցեալ անցեալ կրնան ունենալ:

Երկրորդ օրինակ. ԱՆԵՄ՝.

Առաջին լծորդութեան երկրորդ օրինակին Ակարգի ժամանակները բայարմատին վրայ ա՛ն յաւելուածն ունին, զորն որ Բ կարգի ժամանակներուն մէջ կը թուրուն. (տես երես 55:)

* Խօսեցեալ կը նշանակէ խօսած, լազրտը եթմիչ, իսկ խօսեալ կը նշանակէ նշանած (ազլիկ), նիշանլանմըչ:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ԱՆԵՄ, Ի, —.

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Հատանեմ՝,	իւ իորեմ.	քեսեր իմ:
Հատանես,	իւ իորեւ.	քեսեր սին:
Հատանէ,	իւ իորէ.	քեսեր:
Հատանեմք,	իւ իորեմք.	քեսեր իզ:
Հատանէք,	իւ իորէք.	քեսեր սինիզ:
Հատանեն,	իւ իորեն.	քեսերլեր:

Անկարար:

Հատանէի,	իւ իորէի.	քեսեր իտիմ:
Հատանէիր,	իւ իորէիր.	քեսեր իտին:
Հատաներ,	իւ իորեր.	քեսեր իտի:
Հատանէաք,	իւ իորէիք.	քեսեր իտիք:
Հատանէիք,	իւ իորէիք.	քեսեր իտինիզ:
Հատանէին,	իւ իորէին.	քեսեր իտիլեր:

Ապարեալ:

Հատի,	իորեցի.	քեստիմ:
Հատեր,	իորեցիր.	քեստին:
Հատ իմ եհատ,	իորեց.	քեստի:
Հատաք,	իորեցիք.	քեստիք:
Հատիք իմ հատէք,	իորեցիք.	քեստինիզ:
Հատին,	իորեցին.	քեստիլեր:

Յարակարար:

Հատեալ եմ, ես.	է.	եմք.	էք.	են:
Ապրած եմ,	ես.	է.	ենք.	էք:
Քեսմիչ իմ, սին.	տիր.	իզ.	սինիզ.	տիրլեր:

Գերակարար:

Հատեալ էի, էիր.	էր.	էաք.	էիք.	էին:
Ապրած էի, էիր.	էր.	էիք.	էիք.	էին:
Քեսմիչ իտիմ, իտին.	իտի.	իտիք.	իտինիզ.	իտիլեր:

Աղարանի :

Հատից	(պիտի) հորեմ .	քէսէյիմ :
Հատցես ,	հորես .	քէսէ սին :
Հատցէ ,	հորէ .	քէսսին :
Հատցուք ,	հորենք .	քէսէլիմ :
Հատջէք համ հատանիջէք ,	հորէք .	քէսէ սինիգ :
Հատցեն ,	հորեն .	քէսսինլէր :

Հրամայական եղանակ ,

Հատ համ հատջիր ,	հորէ .	քէս :
Մի հատաներ ,	մի հորեր .	քէսմէ :
Հատէք ,	հորեցէք .	քէսին :
Մի հատանէք ,	մի հորէք .	քէսմէյին :

Ստորադասական եղանակ .

Ներհայ :

Հատանիցեմ ,	հորեմ (նէ) .	քէսէրսեմ համ քէսսեմ :
Հատանիցես ,	հորես .	քէսէրսէն :
Հատանիցէ ,	հորէ .	քէսէրսէ :
Հատանիցեմք ,	հորենք .	քէսէրսէք :
Հատանիցէք ,	հորէք .	քէսէրսէնիգ :
Հատանիցեն ,	հորեն .	քէսէրլէրսէ :

Անցեալ :

Հատեալ իցեմ , իցես . իցէ . իցեմք . իցէք .	իցեն :
Կորած ԸԼԵՄ՝ ԸԼԵՍ . ԸԼԵՅ . ԸԼԵՆ՝ . ԸԼԵՄ՝ . ԸԼԵՆ՝ :	
Քէսմիլ ՕԼՍԱՄ՝ , ՕԼՍԱՆ . ՕԼՍԱ . ՕԼՍԱԳ . ՕԼՍԱՆԸԳ . ՕԼՍԱԼԱՐ :	

Աներևոյթ :

Հատանե՛լ , ԼԵՅ , ԼՄՎ , հորե՛լ .	քէսմէք :
ի հատանե՛ն , հորե՛լն - ադեն .	քէստիյի վագրթ :
առ ի հատանե՛լ , հորե՛լն - համար .	քէսմէ իչին :

Ընդունելութիւն :

Ներհայ . Հատանող , հորող .	քէսէն :
Անցեալ . Հատեալ , հորեր կամ հորած .	քէսմիլ :
Աղարանի . Հատանելոց , հորելոն .	քէսէճէք :

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ. ԱՆԻՓ, ԱՅ, ԻՐ.

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ :

Հատանիմ,	իւ իբրո-իմ.	քէսիլիւ իմ :
Հատանիս,	իւ իբրո-իս.	քէսիլիւ սին :
Հատանի,	իւ իբրո-ի.	քէսիլիւ :
Հատանիմք,	իւ իբրո-իմք.	քէսիլիւ իզ :
Հատանիք,	իւ իբրո-իք.	քէսիլիւ սինիզ :
Հատանին,	իւ իբրո-ին.	քէսիլիւլէր :

Անկապար, ներգործականն պէս :

Հատանէի,	իւ իբրո-էի.	քէսիլիւ իտիմ :
Հատանէիր,	իւ իբրո-էիր.	քէսիլիւ իտին :
Հատաներ,	իւ իբրո-եր.	քէսիլիւ իտի :
Հատանէաք,	իւ իբրո-էիք.	քէսիլիւ իտիք :
Հատանէիք,	իւ իբրո-էիք.	քէսիլիւ իտինիզ :
Հատանէին,	իւ իբրո-էին.	քէսիլիւ իտիլէր :

Ապարեւալ :

Հատայ,	իբրո-եցայ.	քէսիլտիմ :
Հատար,	իբրո-եցար.	քէսիլտին :
Հատաւ,	իբրո-եցաւ.	քէսիլտի :
Հատաք,	իբրո-եցանք.	քէսիլտիք :
Հատալք,	իբրո-եցաք.	քէսիլտինիզ :
Հատան,	իբրո-եցան.	քէսիլտիլէր :

Յարակապար, ներգործ. պէս :

Հատեալ եմ,	ես.	է.	եմք.	էք.	են :
Ապրո-ած էմ,	ես.	է.	ենք.	էք.	են :
Քէսիլմիչ իմ,	սին.	տիր.	իզ.	սինիզ.	տիրլէր :

Գերակապար, ներգործ. պէս :

Հատեալ էի,	էիր.	էր.	էաք.	էիք.	էին :
Ապրո-ած էի,	էիր.	էր.	էինք.	էիք.	էին :
Քէսիլմիչ իտիմ,	իտին.	իտի.	իտիք.	իտինիզ.	իտիլէր :

Աղյուսակ:

Հատայց,	(պիտի) հորոհմ.	քեսիլէյիմ:
Հատցիս,	հորոհս.	քեսիլէ սին:
Հատցի,	հորոհ.	քեսիլսին:
Հատցուք,	հորոհն.	քեսիլէլիմ:
Հատջիք համ հատանիջիք,	հորոհ.	քեսիլէ սինիլ:
Հատցին,	հորոհն.	քեսիլսինէր:

Հրամայական եղանակ:

Հատիր համ հատջիք,	հորոհ.	քեսիլ:
Մի հատանիր,	մի հորոհիր.	քեսիլմէ:
Հատարուք,	հորոհեցեք.	քեսիլինիլ:
Մի հատանիր,	մի հորոհիր.	քեսիլմէյինիլ:

Մտորադասական եղանակ:

Հատանիցիմ,	հորոհմ(նէ).	քեսիլիրսէմ համ քեսիլսէմ:
Հատանիցիս,	հորոհս.	քեսիլիրսէն:
Հատանիցի,	հորոհ.	քեսիլիրսէ:
Հատանիցիմք,	հորոհն.	քեսիլիրսէք:
Հատանիցիք,	հորոհ.	քեսիլիրսէնիլ:
Հատանիցին,	հորոհն.	քեսիլիրսէլէր:

Անցեալ, ներգործ. պէս:

Հատեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Կորոհած ըլլամ, ըլլաս, ըլլայ, ըլլանք, ըլլաք, ըլլան:
Քեսիլմիլ օլլամ, օլլաս, օլլաս, օլլաք, օլլանք, օլլալար:

Անրիւտյթ:

Հատանիլ համ նեւ, նելլ, լլլ, հորոհէլ. քեսիլմէք:
--

Ընդունելութիւն:

Ներհայ շոնի:
Անցեալ. Հատեալ, տելլ, լլլ. հորոհած. քեսիլմիլ:
Աղյուսակ. Հատանելլցի համ նելլ, հորոհելլ. քեսիլէճէք:

Ասոր պէս կը խոնարհին ամէն անեմ վերջաւորեալ բայերը, սրոնց կատարեալը կ'ըլլայ ի, եր. Ազատ.

նի՛ ից, ցեօ. Հրամայական՝ իրենց արմատը. Անցեալ՝
 եւլ. ինչպէս. Լուծանե՛մ. Լուծի՛, Լուծեր. Լուծից, Լուծ-
 ցեօ. Լոյ՛ծ. Լուծեալ:

Պսոնց վրայէն անե՛մ վերջաւորութիւնն որ վեր-
 ցընես՝ կը մնայ իրենց արմատը, որն որ թէ՛ հրամայա-
 կան է եւ թէ՛ կատարեալ եզակի երրորդ դէմք. ինչ-
 պէս, Տեսանե՛մ, տես. իջանե՛մ, էջ. անիծանե՛մ, անէծօ.
 կ-լանե՛մ, կուլ:

Շատ անգամ այս կատարեալը հրամայականէն
 կ'որոշուի՝ սկիզբը ե առնելով՝ եթէ միավանկ է. ինչ-
 պէս, հրոյ՛ց. Տես, կուլ, գիտ, ցոյց. եւ կատարեալ՝ ե-
 տես, եկուլ, եգիտ, եցոյց: Բայց եթէ միավանկ չէ՝ ե
 չ'առնուր, ինչպէս, անե՛ծ, եւ կտր. միւս ամէն դէմքերը:

Եթէ միավանկ արմատը օ ձայնաւորով կը սկը-
 սի, եչի տեղ ե կ'առնու. ինչպէս, եած, եարկ, եանց:*

Այս կանոնները միայն ներգործական եւ ներ-
 գործակերպ բայերու համար են, — որ յաջորդ լծոր-
 դութեանց ալ կ'արժեն:

Ներգործական:

Տեսանեմ, տեսի, (ե)տես.

իւօրեմ:

Բեկանեմ, բեկ. (կոորել.)

իւրեմ:

Անիծանեմ, անիծ. (անի-

ծել.) նալիկեմ:

Արկանեմ, արկ. (յիել, նե-

րել.) պրեմ:

Հարկանեմ,** հարի, հար.

(շարնել.) լուրեմ:

Սպանանեմ, սպան. էօլ-

րիւրեմ:

Գ-տանեմ, գիտ. պուրեմ:

կ-լանեմ, կուլ. (կուել.)

եոլեմ:

Թ-քանեմ, թուք. թի-

րեմ:

Լուծանեմ, Լոյ՛ծ. (լուել.)

ուօրեմ:

Լուցանեմ, Լոյց. (լուել.)

եոլեմ:

Յուցանեմ, ցոյց. (յիու-

րարել եմ վերջով:

Ածեմ, ածի, ած.) ինիլ-

րերեմ, բերի, բեր.) մեմ:

Հանեմ, հանի, հան. լը-

րեմ:

* Այսպէս նաեւ եօծ, որ յառաջ կը գրուեր եաւծ: —
 Բաղաձայնով սկսածներուն վրայ ալ ե գրուած կը
 գտնուի, եպան. եստեղծ. ետես. բայց ընտիր չէ:

** Հարկանեմ բային առաջին կարգի ժամանակները (տես
 երես 55.) հար արմատին վրայ չ'գրի յաւելուած մ'ունին:

Ներգործակերպ չեղտ :
 Անցանեմ, անց. կէտէր :
 Ելանեմ, ելի, ել. չեմբոս :

Իջանեմ, իջի, իջ. ենտէր :
 Մ-տանեմ, մ-տի, մտտ.
 Իբերտէր :

Իսկ կրաւորական, կրաւորակերպ եւ հասարակ բայերը ճշդիւ Հատանիօին պէս կը խոնարհին. կատարեալ՝ այ, ար. ապռ. այց, ցիս. հրօյ. էբ, արտտ. անցեալ՝ եալ. ինչպէս. Բուսանիմ. բուսայ, բուսար. բուսայց, բուսցիս. բուսիբ, բուսարտտ*. բուսեալ :

Կրատորակերպ չեղտ :
 Անկանիմ, կայ, կիր. (էյնալ.) որչտէր : [տէր :
 Բուսանիմ, (բուսանիլ.) ոչիլ-
 Չիջանիմ, (ցաթնալ.) ենտէր : [տէր :
 Շիջանիմ, (ժարիլ.) սեծն-
 Մեռանիմ, մեռայ, ոիր.
 Էտտէր : [Խորտաբ :
 Ն-ստիմ, տայ, նիտտ. տ-

Հատարտի :
 Ծնանիմ, ծնայ, ծնիր.
 Գոգտիմ : [իցտէր :
 Ազանիմ, ազայ, ազիր.
 Ուսանիմ, ուսայ, ուսիր.
 (սարիլ.) տայրենտէր :
 Սկանիմ, սկայ, սկիր.
 (սկիլ.) ոչալտաբ :
 Տանիմ, տարայ, տար, տարայբ. կիցիլ-տէր :

Ագանիօին անցեալը կ'ըլլայ տէրոցեալ եւ տիեալ :

Այս երկրորդ օրինակին տակ կարգ մը կրաւորակերպ չեղոր բայեր կան՝ որոնք Ա կարգի ժամանակներուն մէջ ա՛ն մասնկան տեղ չ կամ նչ ունին. ինչպէս՝ Թուլիմ (որ Թուանիմ ալ կ'ըսուի), կորնիլիմ : Եւ այս չ կամ նչ յաւելուածը (ա՛ն յաւելուածին պէս) Բ կարգի ժամանակներուն մէջ կը կորսուի :

Այս կրաւորակերպներուն կատարեալը կ'ըլլայ եայ, եար. ապռ. եայց, էցես. հրօյ. էբ, յոգն. երտտ : Անցեալ չունին, այլ իրենցմէ ելած ուցանեմ վերջաւորեալներուն (վարը երես 80) կրաւորականի անցեալը կ'առնուն. ինչպէս՝ Խորտաբեմէն Խորտաբեալ. ՚ւ կորտաանեմէն կորտաեալ, եւայլն :

Աւասիկ ասոնց խոնարհման օրինակը.

* Ոմանց ալ հրամայականին յոգնակին երտտ կ'ըլլայ ինչպէս ա՛նկերտտ, տիերտտ : բայց այսպիսիները քէչ են :

Թաքչիմ, պահո-ըրիւ կիզլենմէք:

Սահմ.

Ների. Թաքչիմ, Թաքչիս, Վի. Վիմք, Վեք, Վին:

Անի. Թաքչիի, Թաքչիիւ, Վեր. Վեաք, Վեիք, Վեին:

Կոր. Թաքեայ, քեար, քեաւ. քեաք, քեայք, քեան:

Այո. Թաքեայց, քիցես, քիցէ. քիցուք, քիջիք, քիցեն:

Հրվ. Թաքիր. Թաքերուք: Մի Թաքիր. մի Թաքչիք:

Ստոր. Թաքչիցիմ, Վիցիս, Վիցի. Վիցիմք, Վիցիք, ցին:

Աներ. Թաքչէլ, լյ, լով:

Ընդ. Անցեալ. (Թաքուցեալ:) Այո. Թաքչելց, Վեի:

Այսպէս կը խոնարհին այս կրաւորակերպներն ալ.

Թուչիմ, Թուեայ, Թուիր.

ուչմաք:

Փախչիմ, խեայ. քուչմաք:

Հանգչիմ, բահախլանմաք:

Ջատչիմ, տեայ,* (ղադուիւ.)

այրլլմաք: [լլմաք:

Մատչիմ, (մօտենալ.) ետք-

կաուչիմ, ուեայ. իլլմաք:

Երկնչիմ, կեայ. (վախնալ.)

քօրքմաք:

Կորնչիմ, րեայ. (կորուիւ.)

քայո օլմաք:

Մարտնչիմ, մարտեայ. (կը-

ուիւ.) ճինիլլմաք:

Ասոնց կատարեալը՝ Հանգեայ. մատեայ. եւայլն:

Հրվիկն՝ Փախիր. հանգիր. մատիր. երկիր. կորիր. մարտիր: Յօգն. Փախերուք. հանգերուք, մատիր կամ մատերուք:

Անցեալ՝ Թուուցեալ, երկուցեալ, կորուսեալ, եւայլն. (տես երես 80) որ կը հոլովին՝ Թուուցելյ, ցեւով:

Նոյն խոնարհումն ունին նաեւ Թանցանիմ եւ Մեղանիլմ. ասոնց Ա կարգի ժամանակներն ըստ կանոնի ներգործակերպ են եւ Բ կարգիները կրաւորակերպ:

Թանցանիմ, յանցեայ, ցեայց, ցիցես, յանցիր. քապահախ եմիմ:

Մեղանիլմ, մեղայ, մեղայց, ղեցես, մեղիր. կի-

* Աւելի գործածական ձեւն է Ջատանիմ, զատայ, զատեալ. որմէ յօգն. հրամայականը՝ զատորուտ (եւ ոչ երուտ):

նահ իլլեֆէ: Անցեալ՝ Յանցուցեալ, մեղուցեալ, ցե-
լոյ, լով:

Չորրորդ լծորդութիւնն ալ քանի մի կրաւորա-
կերպ ունի այս կարգէն, որ վարը պիտի տեսնենք:

Մինչեւ այս տեղ տեսնուած բայերուն շէնքն ու
կազմութիւնը, եւ մանաւանդ յաջորդ լծորդութեանց
վրայ բուռելիքներն աղէկ իմանալու համար հետեւեալ
ընդհանուր տեսութիւնը միտք առնելու է:

1. Եղուի մը մէջ գործածուած բառերուն մեծ
մասը ուրիշ ոչորչ բառէ մը յառաջ եկած է՝ վրան
յաւելուած մ'առնելով, ինչպէս շէն բառէն շէն-ակն:

Այն բառն ուստի ուրիշ բառ մը յառաջ եկած
է՝ կ'ըսուի Արժոք. իսկ արմատէն յառաջ եկածը՝ Ա-
ծանցեալ կամ Ածանց:

Բայց կրնայ ածանցեալ բառէ մը՝ նոր յաւելուա-
ծով դարձեալ ուրիշ ածանցեալ բառ մը ելլել. եւ
այն աստէն առաջին (կարճ) ածանցեալը նոր ածանցե-
լոյն արմատն եղած կ'ըլլայ: Ինչպէս շէնակն ու ին-
բառին արմատն է յիշեալ շէնակն ածանցը:

Այսպէս ալ Թաքչիմ, հատան-եմ ածանցեալ
բայերէն (որոնց պարզ արմատն է Թա+ եւ հոդ), յա-
ռաջ կու գան ոչ յաւելուածով Թաքոց-անեմ եւ
հատոց-անեմ կրկին ածանցեալ բայերը. եւ ասոնց
Բայակն արժոք կ'ըլլան Թաոց եւ հոդոց, այսինքն
ասոնց խոնարհմանը հիմն:*

Երրորդ օրինակ, ՈՒՅԱՆԵՄ՝

Այս կարգի բայերուն վրայ երկու բան կայ միտ
ելու. 1. իրենց կազմութիւնը, եւ 2. իրենց նշա-
սկութիւնը:

* Չատ է դարձեալ բառի մը Արժոքն արժոքն՝ որ շատ ան-
գամ մինակ չի գործածուիր, ինչպէս Կոչ, Լոչ, Ըրոց
բայական արմատներունը, նոյնպէս անուններէն՝ Գո-
ր (գուռն), Կոթ (լեռան), յօթ (ձմեռն), եւ այլն:

1. Կազմութիւն:

Այս կարգի բայերն ամէնն ալ ուրիշ բայերէ յառաջ կու գան՝ նախ անոնց արմատին կամ կատարեալին վրայ ոչ մասնիկ դնելով, որով իրենց քայտն արժապէ կ'ելլէ: Այսպէս.

(սոս) լքեալ.	Բխեաց.	բխեց-ոյց.	(սոս) զքարալ:
օյնալ.	Խաղաց.	խաղաց-ոյց.	օյնալալ, էի-
էնալ.	Էջ.	իջ-ոյց.	էնալալ: [բի-լն.
իչալ.	Աբբ.	արբ-ոյց.	իչալալ:
սարիօշլալ.	Աբբեց(աւ.	արբեց-ոյց.	սարիօշ էնալ:
եաշալ.	Եկեաց.	կեց-ոյց.	եաշալալ, [տի:
տեալ.	ԵՀատ.	Հատ-ոյց.	տեալալ, եօտե-
գոսիլալ.	Ապրեց(աւ.	ապրեց-ոյց.	գոսիլալալ:
կիչալ.	Չգեց(աւ.	չգեց-ոյց.	կիչալալ:
օնոսիլալ.	Ն'ատ(աւ.	ն'ատ-ոյց.	օնոսիլալ:
էօյրեալ.	Ուս(աւ.	ուս-ոյց.	էօյրեալ:
եանաշալ.	Մատ(եաւ.	մատ-ոյց.	եանաշալալ:
գայոշլալ.	Կոր(եաւ.	կոր-ոյց.	գայոշ էնալ:
դալալ.	Ընկ'լ(աւ.	ընկ'լ-ոյց.	դալալալ:

Այս ելած արմատներուն վրայ (որ հասարակօրէն իրենց կատարեալն է,) անձ մասնիկն աւելցնելով կը կազմուի ամբողջ բայը, որն որ Հատունի՞ն կամ Ցուցանի՞ն պէս կը խոնարհի. — միայն եղ. հրամայականը կը խոտորի եւ կ'ըլլայ ո՛: Այսպէս. - ոչանեմ, կտր. ոչնի, ապա. ոչնից, հրմյ. ո՛, ոչեմ, անց. ոչեալ:

Բխեցոյց.	Բխեցոց-անեմ,	բխեցոց-ի,	բխեց-ո՛:
Խաղացոյց.	Խաղացոց-անեմ,	խաղացոց-ի,	խաղաց-ո՛:
Իջոյց.	Իջոց-անեմ,	իջոց-ի,	իջ-ո՛:
Աբբոյց.	Աբբոց-անեմ,	արբոց-ի,	արբ-ո՛:
Աբբեցոյց.	Աբբեցոց-անեմ,	արբեցոց-ի,	արբեց-ո՛:
Կեցոյց.	Կեցոց-անեմ,	կեցոց-ի,	կեց-ո՛:
Հատոյց.	Հատոց-անեմ,	Հատոց-ի,	Հատ-ո՛:
Ապրեցոյց.	Ապրեցոց-անեմ,	ապրեցոց-ի	ապրեց-ո՛:
Չգեցոյց.	Չգեցոց-անեմ,	չգեցոց-ի,	չգեց-ո՛:
Նատոյց.	Նատոց-անեմ,	նատոց-ի,	նատ-ո՛:

Ուսոյց.	Ուսոց-անեմ՝,	ուսոց-ի,	ուս-ն:
Մատոյց.	Մատոց-անեմ՝,	մատոց-ի,	մատ-ն:
Կորոյս.	Կորոս-անեմ՝,	կորոս-ի,	կոր-ն:
Ընկլոյզ.	Ընկլոզ-անեմ՝,	ընկլոզ-ի,	ընկլ-ն:

Կատարեալը ե կամ է չ'առնուր, վասնզի միավանկ չէ. (տես վերը՝ երես 76):

2. Նշանակութիւն:

Այս ոչո մասնիկը (կամ ոչանէ՛մ վերջաւորութիւնը) բային նշանակութիւնը կը փոխէ:

Եթէ չէզոք բայի վրայ դրուի ոչո՝ այն չէզոքը ներգործական բայ կ'ըլլայ. Ինչպէս,

Չէզոք բայ.

Ներգործական բայ:

Անց, անցո. կեչաի.

Անց-ոյց,* | անցոց.
կեչիրաի:

Էջ, Էլ. Էնաի.

Էջ-ոյց, Էլոց. Էնաիրաի:

Յամ-եաց, | սուլոցոս.
կեճիրաի.

Յամեց-ոյց, | սուլոցոց.
կեճիրաիրաի:

Ննջ-եաց, Գնցոս. ուլուտու.

Ննջեց-ոյց, | Գնցոցոց.
ուլութաու:

Արբեց-աւ, | Գինւցոս.
սարխոջ ոլաու.

Արբեց-ոյց, | Գինւցոց.
սարխոջ էթաի:

Խոնարհեց-աւ, | Թէնէզդիւլ
էթաի.

Խոնարհեց-ոյց, | Թէնէզդիւլ
էթաիրաի:

Արդարաց-աւ, Գաբա չգաը.

Արդարաց-ոյց, | Գաբա
չգարաը:

Չօրաց-աւ, | սոխոցոս.
գուգիթլէնաի.

Չօրաց-ոյց, | սոխոցոց.գու-
գիթլէնաիրաի:

Չատ-եաւ, | Չոտոցոս.
սլբլաը.

Չատ-ոյց, Չոտոց. սլբլաը:

Փախ-եաւ, Գոտոս. գաչաը.

Փախ-ոյց, | Գոտոց.
գաչարաը:

Թռ-եաւ, Թոտոս. ուշաու.

Թռ-ոյց, | Թոտոց.
ուշարաու:

Իսկ եթէ ներգործական բայի վրայ դայ ոչո մաս-
իկը՝ կրկին ներգործական կ'ընէ, որ կ'ըսուի Անցողա-

* Մենք հոս բային կատարեալը կը գնենք, որմէ շատ դիւ-
րին է ամբողջ բայը հանել. սհմ. ներկայ՝ Անցոց-անէ՛մ,
աներեւոյթ՝ Անցոց-անել, Խորձեցոց-անել, Եւայլն:

խն թայ, եւ կը նշանակէ (ոչ պարզապէս ընել՝ այլ) ընել
փաւ*։ Ինչպէս,

Ներգործական։

Անցողական։

Մոռաց(աւ, սանոսփոս։	Մոռաց-ոյց, սանոսփոսարփոս։
Ջգեց(աւ, (հափաւ.) ցէյրի։	Ջգեց-ոյց, (հափոց.) ցէյրիբոի։
Կարծեաց, զանն էլիբի։	Կարծեց-ոյց, զանն էլիբիբոի։
Յիշեաց, իտնրընա իելի։	Յիշեց-ոյց, իտնրընա դրափոր։
էԱբբ, (իմեց.) իլի։	Աբբ-ոյց, (իմցոց.) իլիբոի։
Ման(եաւ, (ճանկցաւ.) իտ-	Ման-ոյց, (ճանկցոց.) իտ-
նըբը։	նըլիբը։

Այս ալ գիտնալու է՝ որ ամէն ներգործական
կամ չէզոք բայէ ոյց մասնկով ամանցեալ բայ չ'ելլեր.
այլ շատ բայերուն աներեւուութիւն քով փա՛մ բայը
գնելով չէզոքէ ներգործական՝ եւ ներգործականէ
անցողական կը ձեւանայ. այսպէս, Տամ սպասել, տամ
իմանալ, տաս բերել, տայ բմպել, տուր անցուցանել.
(կը սպասցընեմ, կ'իմացընեմ, բերել կու տաս, կը
խմցընէ, անցընել տուր,) եւ այլն։

Վնենք հիմայ ուցանեմ վերջաւորեալ բայերուն
խոնարհման օրինակը։

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ԱԻՏԱՆԵՄ, ԱԻՏԻ, Ա՛.

Սահմանական եղանակ.

Ներիայ։

Թաքուցանեմ, նես, նէ. փաղտուի կը պահեմ. կիզէրիմ։

Անկարար։

Թաքուցանելի, նէիր, ներ. կը պահելի. կիզէր իտիմ։

Կարարեալ։

Թաքուցի,	փաղտուի պահեցի.	կիզէտիմ։
Թաքուցեր,	պահեցիբ.	կիզէտին։

* Յիալ ըմբռնում է կարծել թէ ամէն ուցանեմ անցողա
կան բայ ըլլայ։

Թաքոյց,	պահեց .	կիզէտի :
Թաքուցար,	պահեցին .	կիզէտիք :
Թաքուցէք համ ցիք ,	պահեցի .	կիզէտինիզ :
Թաքուցին ,	պահեցին .	կիզէտիւէր :

Յարահարար :

Թաքուցեալ եմ, ես, է. պահած եմ. կիզէմիշ իմ :

Գերահարար :

Թաքուցեալ էի, էիր, էր. պահած էի. կիզէմիշ իտիմ :

Ապահանի :

Թաքուցից,	պահեմ .	կիզէյիմ :
Թաքուցես,	պահես .	կիզէյե սին :
Թաքուցէ,	պահե .	կիզէսին :
Թաքուցուք,	պահեն .	կիզէյելիմ :
Թաքուցիք համ թաքուցանիջիք ,	պահե .	կիզէյե սինիզ :
Թաքուցեն ,	պահեն .	կիզէսինէր :

Հրամայական եղանակ :

Թաքո՛ համ թաքուցիք		
համ քուցանիջիր ,	պահե .	կիզէ :
Մի թաքուցաներ ,	մի պահեր .	կիզէմէ :
Թաքուցէք ,	պահեցե .	կիզէյինիզ :
Մի թաքուցանէք ,	մի պահե .	կիզէմէ յինիզ :

Ստորադասական եղանակ :

Ներկայ :

Թաքուցանիցեմ, պահեմ (նե) . կիզէսեմ :

Անցեալ :

Թաքուցեալ իցեմ, իցես . պահած ըլլամ . կիզէմիշ օլսամ :

Աներեւոյթ :

Թաքուցանել ելոյ, ելով . հարարուի պահել . կիզէմէք :

Ընդունելութիւն:

Ներչայ. Թաքուցանող, պահող. կիզկէյէն:
 Անցեալ. Թաքուցեալ, պահած. կիզկէմիշ:
 Ապահ. Թաքուցանելոց, պահելու. կիզկէյէճէք:

Ասոր պէս կը խոնարհին այն ամէն ներգործական եւ անցողական բայերն որ վերը (երես 80, 81, 82) դրինք:

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ, ՈՒՑԱՆԻՄ, ՈՒՑԱՆՑ.

Արաւորականին գործածական ժամանակներն են՝ կատարեալ, ապառնի, եւ անցեալ՝ որմէ նաեւ յարակատար եւայլն:

Սահմ.

Ներչայ. Թաքուցանիմ, նիս: Անչ. Թաքուցանէի, իր: Կարար. Թաքուցայ, քուցար, ցաւ. ցաք, ցայք, ցան: Պահուեցայ, հուեցար, ցաւ. ցանէ, ցալ, ցան:

Յրչար. Թաքուցեալ եմ, ես. Գերչար: Թաքուցեալ էի:

Ապահ. Թաքուցայց, քուցիս, ցի. ցուք, ջիք, ցին: (Պիտի) պահուիմ, հուիս, աի. աինէ, աիլ, աին:

Հրվյկ. (Թաքուցիր. անսովոր.) Թաքուսջիր, պահուի: (Թաքուցարուք.) Թաքուսջիք, պահուեցէ:

Ստոր. Ներչ. Թաքուցանիցիմ, ցիս, ցի. ցիմք, ցիք, ցին:

Անցեալ. Թաքուցեալ իցեմ, իցես, պահուած ըլլամ:

Աննրն. (Թաքուցանիլ, ներլոյ, լով. անսովոր.)

Ընդուն. Ներչայ լունի: Անց. Թաքուցեալ, ցերլոյ, լով:

Ապահ. Թաքուցանելոց, Թաքուցանելի:

Ասոր պէս կը խոնարհին նաեւ

Մատուցանիմ, տուցայ, ցայց, տուցեալ. (Տա- րուցուիլ.) ստանումս:	Արբուցանիմ, արբուցայ. (Խոյցուիլ.) իշիբիլիէ:
Մածուցանիմ, (կոյցուիլ.) ետիլըրըրըլմ:	Մանուցանիմ, ցայ. (Տանլ- ցուիլ.) խանըլմ:
	Ջատուցանիմ, այրըլմ:

Այս կրաւորականներուն իրենց չէզոքէն ունեցած տարբերութիւնն աս է:

Չէզոք. թատեա՛ (ինչք) պահուըտեցաւ. (կնշլնորի.) իսկ
 կրաւոր. թատո-ցա՛ մէկը զինք պահեց. (պիբի՛ օնո- կնշ-
 լնորի, սաբլարը:) Այսպէս՝ թատեա՛ ի ծնողաց ի-րոց՝ կը
 նշանակէ թէ իւր հօրն ու մօր աչքէն պահուըտեցաւ:
 թատո-ցա՛ ի ծնողաց ի-րոց՝ ըսել է թէ հայրն ու մայ-
 րը զինք պահեցին: Հատո-ցա՛ մանուկն ի ստենէ.
 սղան կաթէն կտրեցին. (այսինքն՝ մայրն հատոյց զմա-
 նուկն...:) Բայց եւ այնպէս՝

Վիչ բայ կայ այս կարգէն՝ որ կրաւորական ու-
 նենայ. այսինքն միայն ոչ մասնկաւ ածանցեալներն,
 որ են ո-ցանե՛մ (եւ ոչ աչ-ո-ցանե՛մ, եչ-ո-ցանե՛մ)
 վերջաւորեալները: Սովորաբար եթէ ներգործական
 են՝ կրաւորականի տեղ իրենց չէզոքը կը դործածուի*.
 Ինչպէս, Արդ-բացա՛ յորդոց իւրոց, (եւ ոչ՝ արդա-
 բացո-ցա՛:) Երբեմն ո-ցանե՛մներուն ալ չէզոքը կը
 դործածուի. Մաթեա՛ ի վերայ նոցա պատարագ. (փո-
 խանակ՝ մաթո-ցա՛:) Ես կացի թագաւոր ի նմանէ.
 (փոխանակ՝ կացո-ցա՛:)

Յայտնի է որ այս երրորդ օրինակին տակ չէ-
 ջոք կամ հասարակ բայ չկայ:

ՅՕԴՈՒԱԹ Դ.

ԵՐՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Երրորդ լծորդութիւնն երկու օրինակ ունի, ո-
 մանք պարզ ա՛մ կը վերջաւորին, ինչպէս՝ Տեղա՛մ, ամա՛մ.
 եւ ոմանք ա՛նամ, ինչպէս՝ Մերկանա՛մ, բարկանա՛մ:

Բայց գիտնալու է որ * վերջով արմատներուն
 վրայ ամբողջ ա՛մ եւ ա՛նամ դնելու տեղ՝ միայն ճ եւ նա՛մ
 կը դրուի, ինչպէս առաջին օրինակին՝ Կա՛մ, մնա՛մ, գնա՛մ.
 — Երկրորդ օրինակին՝ Լուանա՛մ, ընթանա՛մ:

* Կամ նաեւ ուրիշ բառով կը հոգացուի. զոր օրինակ
 փախո-ցանե՛մ ըսելու տեղ փախարակն ունե՛մ կամ լնե՛մ,
 եւ այլն:

Առաջին օրինակ. ԱՄ:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ԱՄ, ԱՑԻ, Ա՜:

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Աղամ,	(ալբ-բ) ՚աղամ.	(ուն) իւյիւտիւր իւմ:
Աղաս,	՚աղաս.	իւյիւտիւր սիւն:
Աղայ,	՚աղայ.	իւյիւտիւր:
Աղամբ,	՚աղանբ.	իւյիւտիւր իւղ:
Աղսբ,	՚աղս.	իւյիւտիւր սինիղ:
Աղան,	՚աղան.	իւյիւտիւրլէր:

Անկոտոր:

Աղայի,	՚աղայի.	իւյիւտիւր իտիմ:
Աղայիր,	՚աղայիր.	իւյիւտիւր իտին:
Աղսր,	՚աղս.	իւյիւտիւր իտի:
Աղսսբ,	՚աղայինբ.	իւյիւտիւր իտիբ:
Աղայիբ,	՚աղայիբ.	իւյիւտիւր իտինիղ:
Աղային,	՚աղային.	իւյիւտիւր իտիլէր:

Կոտորեալ:

Աղացի,	աղացի.	իւյիւթտիւմ:
Աղացեր,	աղացիր.	իւյիւթտիւն:
Աղաց,	աղաց.	իւյիւթտիւ:
Աղացսբ,	աղացինբ.	իւյիւթտիւբ:
Աղացէբ իամ զացիբ,	աղացիբ.	իւյիւթտիւնիւղ:
Աղացին,	աղացին.	իւյիւթտիւլէր:

Յորակոտոր:

Աղացեալ	եմ, ես. է:
Աղացած	եմ, ես. է:
Իւյիւթտիւլ իմ, սին. տիր:	

Գերակոտոր:

Էի,	էիր. էր:
Էի,	էիր. էր:
Իտիմ, իտին. իտի:	

* Այս լծորգութեան շէղք բայերեն՝ կը գտնուի արմատին վրայ տմ, աջի, ա առնող օրինակ ամբողջ խոնարհման. ինչպէս՝ իաղամ, իաղացի, իաղս. բայց թէ ներգործական եւ թէ կրաւորական խոնարհումը ցուցընող կամ ամէն ժամանակներն ունեցող կանոնաւոր ներգործական բայ գոռար է գտնել:

Աղառնի:

Աղացից, (դէպի)	աղամ.	իւյիւտեյիմ կամ իւյիւտե-
Աղասցես,	աղաս.	իւյիւտե սին: [ճէյիմ:
Աղացէ,	աղայ.	իւյիւթսին:
Աղասցուք,	աղան+	իւյիւտեյիմ:
Աղասջիք,	աղա+	իւյիւտե սինիլ:
Աղասցեն,	աղան.	իւյիւթսինսլէր:

Հրամայական եղանակ:

Աղախո՛ւ աղասջիք,	աղա՛.	իւյիւթ:
Ծի՛ աղար,	ժի՛ աղար.	իւյիւթմէ:
Աղացէք,	աղացե՛+	իւյիւտիւսինիլ:
Ծի՛ աղար,	ժի՛ աղա՛.	իւյիւթմէյինիլ:

Ստորագասական եղանակ.

Ներիւյ:

Աղայցեմ,	աղամ (նի).	իւյիւտիւրսէմ կ. իւյիւթ-
Աղայցես,	աղաս.	իւյիւտիւրսէն: [սէմ:
Աղայցէ,	աղայ.	իւյիւտիւրսէ:
Աղայցեմք,	աղան+	իւյիւտիւրսէք:
Աղայցէք,	աղա+	իւյիւտիւրսէնիլ:
Աղայցեն,	աղան.	իւյիւտիւրսէլէր:

Անցեալ:

Աղացեալ իցեմ, աղացած ըլլամ. իւյիւթմիւշ օլսամ:

Աներեւոյթ:

Աղալ, աղալայ, աղալով, աղալ. իւյիւթմէք:
Յաղալն, աղալու-ադին. իւյիւթտիլի վազըթ:

Ընդունելութիւն:

սերիւյ. Աղացող, ցողի, աղացող. իւյիւտէն:
Վցեալ. Աղացեալ, աղացիք, աղացած. իւյիւթմիւշ:
Եղառնի. Աղալաց, աղալու. իւյիւտէճէք:

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ, ԱՄ, ԱՑԱՑ, ԱՑԻՐ.

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ, ներգործականն պէս :

Աղամ,	կողացո՛ւմ.	իւյիւտիւլիւր իւմ :
Աղաս,	կ'ողացո՛ւս.	իւյիւտիւլիւր սիւն :
Աղայ,	կ'ողացո՛ւ.	իւյիւտիւլիւր :
Աղամք,	կ'ողացո՛ւնք.	իւյիւտիւլիւր իւզ :
Աղայք,	կ'ողացո՛ւք.	իւյիւտիւլիւր սինիզ :
Աղան,	կ'ողացո՛ւն.	իւյիւտիւլիւրէր :

Անկտար, ներգործականն պէս :

Աղայի,	կ'ողացո՛ւի.	իւյիւտիւլիւր իտիւմ :
Աղայիբ,	կ'ողացո՛ւիբ.	իւյիւտիւլիւր իտին :
Աղայր,	կ'ողացո՛ւր.	իւյիւտիւլիւր իտի :
Աղայաք,	կ'ողացո՛ւնք.	իւյիւտիւլիւր իտիք :
Աղայիք,	կ'ողացո՛ւիք.	իւյիւտիւլիւր իտինիզ :
Աղային,	կ'ողացո՛ւին.	իւյիւտիւլիւր իտիւէր :

Կարարեալ :

Աղացայ,	ողացո՛ւցայ.	իւյիւտիւլտիւմ :
Աղացար,	ողացո՛ւցար.	իւյիւտիւլտիւն :
Աղացաւ,	ողացո՛ւցաւ.	իւյիւտիւլտիւ :
Աղացաք,	ողացո՛ւցանք.	իւյիւտիւլտիւք :
Աղացայք,	ողացո՛ւցաք.	իւյիւտիւլտիւնիզ :
Աղացան,	ողացո՛ւցան.	իւյիւտիւլտիւէր :

Յարակտար, Գերակտար, ներգործ. պէս :

Աղացեալ	եմ, ես, է :	Էի, էիր, էր :
Աղացուած	եմ, ես, է :	Է՛լ, է՛իբ, է՛ր :
Իւյիւտիւլիւլ իմ, սին, տիր :		Իտիւմ, իտին, իտի :

Ապտանի :

Աղացայց,	(պիտի) ողացո՛ւմ.	իւյիւտիւլէյիւմ կ. իւյիւտիւլ-
Աղասցիս,	ողացո՛ւս.	իւյիւտիւլէ սին : [լէճէյիւմ :
Աղացի,	ողացո՛ւ.	իւյիւտիւլիւն :

Ազասցուք,	ազասցո՞ւնք+.	իւյիւտիւլէլիմ՝:
Ազասջիք,	ազասցո՞ւնք+.	իւյիւտիւլէ սինիզ:
Ազասցին,	ազասցո՞ւնք.	իւյիւտիւլսինսլէր:

Հրամայական եղանակ:

Ազայիր, ազասջիր,	ազասցո՞ւնք.	իւյիւտիւլէ:
Մի ազար,	մի ազասցո՞ւնք.	իւյիւտիւլէմէ:
Ազացարուք, սջիք,	ազասցո՞ւնքեք+.	իւյիւտիւլինիզ:
Մի ազայք,	մի ազասցո՞ւնք+.	իւյիւտիւլսէյինիզ:

Ստորագասական եղանակ.

Ներկայ:

Ազայցիմ,	ազասցո՞ւնք (նէ).	իւյիւտիւլսէմ կամ -տիւլիւր իսէմ:
Ազայցիս,	ազասցո՞ւնքս.	իւյիւտիւլսէն:
Ազայցի,	ազասցո՞ւնք.	իւյիւտիւլսէ:
Ազայցիմք,	ազասցո՞ւնքեք+.	իւյիւտիւլսէք:
Ազայցիք,	ազասցո՞ւնքեք+.	իւյիւտիւլսէնիզ:
Ազայցին,	ազասցո՞ւնքն.	իւյիւտիւլսէլէր:

Անցեալ, ներգործականին պէս:

Ազացեալ իցեմ, ազասցո՞ւնք լլլամ. իւյիւտիւլմիւլ օլսամ:

Անրեւոյթ, ներգործ. պէս:

Ազալ, ազալոյ, ազալով, ազասցո՞ւնքլ. իւյիւտիւլմէք:

Ընդունելութիւն:

Անց. Ազացեալ, ցեւոյ, լով, ազասցո՞ւնք. իւյիւտիւլմիւլ:

Այս. Ազալի, է. ազալոց, ազասցո՞ւնքս. իւյիւտիւլէճէք:

Այս առաջին օրինակին պէս կը խոնարհին պարզապէս մ' վերջաւորեալ բայերը, որոնց կատարեալը կ'ըլլայ աղի, աղեր. ապու. աղից, աղցես*. հրմյ, ա, աղեք. անցեալ՝ աղեալ:

* Ապառնոյն կազմութեանը վրայ՝ տես քիւ մը վարը (երես 91) տրուելու կանոնը:

Ներքործական:

Արարած, գացի, գ. օրո-
 ծափ, զարբարձ:
 Ամամ, (Նափեւ, պարպեւ.)
 օգնարձափ, փոխարձափ:
 Հաւատամ, ինանձափ:
 Տեղում, (ան)բե-իջեղընեւ.)
 Ետարբարձափ:
 Ջգամ, զգացի. արոյձափ:
 Ատեամ, աեցի, աեան, (ա-
 րեւ.) զըտար օլձափ, օեվ-
 օեօր:

Ներքործակերպ չեղո:

Խնդամ, օեվնեօր: [ձափ:
 Տոկամ, (դիմանաւ.) արայան-
 Գոռամ, (խոտանեւ.) ճեղիկեւ-
 օր: [նեօր:
 Անսամ, (ձորիլ ընեւ.) արչ-
 Մնամ, մնացի, մնան. փալձափ:
 Գնամ, կնեօր, եի-րե-օր:
 Լամ, լացի, լաց. աղլձափ:

Տեղամին կար. եզ. Յգ դէմքը րեղաց՝ կը գրուի
 նաեւ րեղաց: Այս բայը շէղաբ (անձրեւ գալ. Ետարձափ)
 նշանակութեամբ ալ կը բանի:

Լամ, կամ, կեամ բայերուն եզ. հրամայականն՝ իրենց
 արմատն է:

Աեամ եւ արեամ (որոնց բայական արմատն է
 կե-ց եւ արե-ց,) փոփոխման կանոնին համեմատ
 այսպէս կը խոնարհին.

Աեամ, կեսս, կեսայ.
 կեսմք, կեսպք, կեսան:
 Աեի, կեիբ, կեսար.
 կեսք, կեիք, կեին:
 Աեցի, կեցեր, եկեսաց.
 կեցաք, կեցէք, կեցին:
 Աեցից, կեցցես, կեցցէ.

Աամ, կացի, կաց. (կեւաւ.)
 արարձափ:
 Աեամ, կեցի, կեսաց. (ապ-
 բեւ.) Ետարձափ:
 Աբո-արակերպ չեղո:
 Ջանամ, նացայ, ջանան.
 ճանար եիօր:
 Յուսամ, ումամ:
 Տնծամ, զայիկ շաղ օլձափ:
 Անձկամ, (փոփոտեւ.) ար-
 չի-իօր:
 Դողամ, իկնրեօր:
 Գթամ, (խղեւաւ.) օեղձափ:
 Հասարակ, երկո- յե-ով:
 Որսամ, աջի եւ աջայ. օվ-
 լձափ: [նեօր:
 Ողբամ, (ողբ ընեւ.) թիղան
 Հողամ, փայբարձափ:
 Խոկամ, (ձորածեւ.) րե-
 չի-նեօր:

կեցցուք, կեցջիք, ցեն:
 Աեաց, կեցջիր. մի կեսար.
 կեցէք. մի կեսպք:
 Աեցեմ, (փոխանակ կեայ-
 ցեմ:) [լաց:
 Անց. Աեցեալ: Ադո. Աե-
 Անբ. Աեաւ, կելց, լով:

Նոյնպէս Ատեօ՛մ. ատէի. ատեցի. ատեցից. ատե՛ս, ատեցէ՛ք. ատեցեալ: Իսկ ստորգ. Եւ աներեւ. Ա լծոր- գութեան պէս՝ ատեցեմ՝ եւ ատել՝⁹:

Ապառնի ժամանակին կազմութիւնն առան- ձին գիտելիք ունի:

Ըսինք (եր. 58) թէ ապառնւոյն դէմքերը կո- րուսման կանոնով պսպէս կը ձեւանան. Տեսից, տես- ցես. հանից, հան-ցուք, եւայլն: Նոյն ձեւը հաստատ կը պահուի նաեւ ուր որ ց զերջով բայարմատներուն քով երկու ց իրարու կը միանան, ինչպէս՝ բաց-ցես, թացցէ, խցցուք, յեջիք, անցցեն, զգեցցին. ընթերցցին¹⁰:

Բայց եթէ ց գիրը բայարմատին բնական չէ՝ այլ ածանցական յաւելուած է, եւ բայարմատը բազմա- վանկ է, այն ատեն առաջին ց գիրը «էի կը փոխուի՝ (թէ ներգործ. եւ թէ կրաւոր. ձեւին մէջ), այսպէս.

Գնացից, գործեցից, աղացից. թաքուցից.¹¹ — Գնասցես. գործեացէ, աղացուք, թաքուչիք, թա- քուցին:

Միայն՝ ուր որ բայարմատը միավանկ է, թէեւ ց գիրն արմատական չըլլայ, դարձեալ անփոփոխ կը մնայ. ինչպէս՝ կացցես, լացցէ, կեցցուք. լցցին:†

Արաւորակերպ շէղոքներուն եզ. հրամայականը ներգործակերպ է. (տես եր. 70), ծան.) իսկ յոգնակին ըստ կանոնի կրաւորակերպ. Զանցաբոս+, փոխացաբոս+, եւայլն: Բայց ցնծա՛մ՝ միշտ կ'ըլլայ ցնծացե՛ս:

Ստարակ բայերուն Բ կարգի ժամանակներն եր- կու ձեւ ունին: Արաւորական նշանակութեամբ՝ միշտ

⁹ Միւս ժամանակներուն Ա լծորգութեան (Գործի՛ին) նմանութիւնը պատահական է՝ փոփոխման (Իս = Ի) կանոնին պատճառաւ. զորօրինակ՝ իե. իցի. իցից. արեւ. արեցի: Արե՛մ. կը գտնուի Գործի՛ին պէս ալ խոնարհած:

¹⁰ Անխառն վերջին արմատ են՝ Բաց, Ից, յց, Ընթերց, եւայլն. եւ ց գիրն իրենց բնական է:

¹¹ Ասոնց առաջին ց գիրն ածանցական է՝ վերջին արմատ- ներու վրայ աւելցած. որով ածանցական բայարմատ եղած են՝ Գնաց, աղաց, գործ-եաց, թաք-ուց:

† Ասոնց մէջ ալ ց ածանցական է՝ Կա, ա, Կե, լե վերջին արմատներուն վրայ աւելցած:

կրաւորակերպ կը խոնարհին. բայց ներգործական նշանակութեամբ՝ կրնան նաեւ ներգործակերպ գործածուիլ. այսպէս, Որսացաւ եւ որսոց. ողբասցին եւ ողբասցեն. հագասցի եւ հոգասցե. ողբացարուք եւ ողբացէ՛ք :

Այս տեղ առանձին կերպով միտք առնելու է՝ որ ոչ ընդունելութիւնը (որ թէ Ա եւ թէ Բ կարգի ժամանակ գրինք, երես 55.) այս երրորդ լծորդութեան մէջ միայն Բ կարգի ժամանակ է եւ միշտ ցող կը վերջաւորի, այսպէս, լացող, խնդացող, քարկացող, առեցող, եւայլն* Նոյնպէս չորրորդ լծորդութեան մէջ՝ առանց ն յաւելուածի է, առող, լցող, ընթերցող, եւայլն :

Ա՛տե՛մ, գի՛տե՛մ ի՛արե՛մ, ճար՛նե՛մ բայերուն առաջին կարգի ժամանակները Գործե՛մին պէս կը խոնարհին, իսկ երկրորդ կարգի ժամանակները Աղա՛մին պէս :

Ներգործական :

Սահմ.

Ներկայ. Ատեմ՝, ատես, ասէ. ատեմք, ատէք, ատեն.

Անկար. Ատէի, ատէիք, ատէր. ատէպք, ատէիք, ատէին.

Կարար. Ասացի, ցեր, ասաց. ասացաք, ասացէք, ցին.

Առաւ. Ասացից, ասացես, ցէ. ասացուք, օջէք, սցեն.

Հրմ). Ասա՛ ի՛մ ասասջիր. ասացէք.

Մի՛ ասեր. մի՛ ատէք.

Ստոր. Ասիցեմ՝, ցես, ցէ. ասիցեմք, ցէք, ցեն.

Անկր. Ասել, ասելոյ, ասելով.

Ընդ. Ներ. Ատող ի. ասացող.

Անցեալ. Ասացեալ.

Առաւ. Ատելոց.

Կրաւորական :

Ատիմ՝, ասիս, ասի. ասիմք, ասիք, ասին.

Կրաւորական նոյն է.

Ասացայ, ասացար, ցաւ. ասացաք, ցայք, ցան.

Ասացայց, սցիս, ցի. ասացուք, ջէք, ցին.

Ասասջիր ի. ասիջիր. ասացարուք ի. ասիջիք.

Մի՛ ասիր. մի՛ ասիք.

Ասիցիմ՝, ասիցիս, ցի. ասիցիմք, ցիք, ցին.

Կրաւորական նոյն է.

Կրաւորական չո՛ւնի.

Ասացեալ, ցելոյ, լով.

Ատելի ի՛մ ատելոց :

* Յատուկ կազմութիւն մ'ունի որսող բառը: Գիւ տեղ կը գտնուի նաեւ հոգող, յոսող, որ շատ ընտիր չեն :

Ասոր պէս կը խոնարհին

Գիտեմ, դիտացի, գիտեա՛մ, տացեալ. Գիտեալ, պիլմէք:
 կարեմ, կարացի, բացեալ, կարեւր. } Կրնալ. դատրը օլ-
 Մարթեմ, թացի, թացեալ, թեւ. } մադ:

Գիտեմին կրաւորականը էական բայով կ'ըլլայ,
 այսպէս. Գիտացեալ լինե՛մ, եղէ, եւ այլն:

Երկրորդ օրինակ, ԱՆԱՄ.

Երկրորդ լծորդութեան երկրորդ օրինակին Ա
 կարգի ժամանակները բայի արմատին վըայ ան յաւե-
 լուածն ունին, զորն որ Բ կարգի ժամանակներուն մէջ
 կը թողուն. ինչպէս՝ Մերկանամ, մերկ-ացի. գողանամ,
 գող-ացայ: Լուանամ, լուա-ցի. մոռանամ, մոռա-ցայ:
 Տես (երես 85) * վերջաւորեալ արմատներուն համար
 ըսուածը:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ԱՆԱՄ, ԱՅԻ, Ա՛.

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Լուանամ,	էլ լուամ.	եայդար ըմ:
Լուանաս,	էլ լուաս.	եայդար սրն:
Լուանայ,	էլ լուայ.	եայդար:
Լուանամք,	էլ լուանք.	եայդար ըզ:
Լուանայք,	էլ լուայք.	եայդար սրնրզ:
Լուանան,	էլ լուան.	եայդարլար:

Անկատար:

Լուանայի,	էլ լուայի.	եայդար ըտրմ:
Լուանայիր,	էլ լուայիր.	եայդար բարն:
Լուանայր,	էլ լուայր.	եայդար բար:
Լուանայարք,	էլ լուայարք.	եայդար բարզ:
Լուանայիք,	էլ լուայիք.	եայդար ըտրնրզ:
Լուանային,	էլ լուային.	եայդար ըտրլար:

Վարարեալ :

Լուացի,	լուացի.	եայգատում :
Լուացեր,	լուացիք.	եայգատուն :
Լուաց,	լուաց.	եայգատը :
Լուացաք,	լուացինք.	եայգատագ :
Լուացէք իմ ցիք,	լուացիք.	եայգատենը :
Լուացին,	լուացին.	եայգատըլար :

Յարկոր : Գերկոր :

Լուացեալ եմ,	ես,	է :	Էի,	էիր,	էր :
Լուացեր եմ,	ես,	է :	Էի,	էիր,	էր :
Եայգամը ըմ	սրն,	տըր :	Ըտըմ,	ըտըն,	ըտը :

Ապահանի :

Լուացից,	(անի) լուամ.	եայգայըմ ի. եայգայա-
Լուացես,	լուաս.	եայգայա սըն : [ճաղըմ :
Լուացէ,	լուայ.	եայգատն :
Լուացուք,	լուանք.	եայգայըմ :
Լուասիք,	լուսք.	եայգայա սընը :
Լուացեն,	լուան.	եայգատընլար :

Հրամայական եղանակ :

Լուա՛ իմ լուասիք,	լուա.	եայգա :
Մի լուանար,	մի լուար.	եայգամա :
Լուացէք,	լուացեք.	եայգայըն :
Մի լուանաք,	մի լուսք.	եայգամայըն :

Ստորադասական եղանակ .

Ներկայ :

Լուանայցեմ,	լուամ (նի).	եայգասամ իմ եայ-
Լուանայցես,	լուաս.	եայգասուն : [գարսամ :
Լուանայցէ,	լուայ.	եայգասա :
Լուանայցեմք,	լուանք.	եայգասագ :
Լուանայցէք,	լուսք.	եայգասանը :
Լուանայցեն,	լուան.	եայգասալար :

Անցեալ :

Լուացեալ իցեմ, իցես, լուացած ըլլամ. եայգամըշ օլտամ :

Աներևոյթ :

Լուանալ, լուանալոյ, նալով. լուալ. եայգամագ :

Ի լուանալն, լուալու ասելն. եայգատրդտա :

Առ ի լուանալ, լուալու համար, եայգամագ իշինն .

Ընդունելութիւն :

Ներկայ. Լուացող, ցողի, դաւ. լուացող. եայգայան :

Անցեալ. Լուացեալ. լուացած, լուացեր. եայգամըշ :

Ապասելի. Լուանալոց. լուալու. եայգայաճագ :

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ, ԱՆԱԹ, ԱՅԱՅ, ԱՅԻՐ :

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ, ներգործականին պէս :

Լուանամ, իլ լուացուեմ. եայգանըր ըմ :

Լուանաս, իլ լուացուես. եայգանըր սըն :

Լուանայ, իլ լուացուի. եայգանըր :

Լուանամք, իլ լուացուեմք. եայգանըր ըզ :

Լուանայք, իլ լուացուիք. եայգանըր սընըզ :

Լուանան, իլ լուացուեն. եայգանըրլար :

Անկարար, ներգործականին պէս :

Լուանայի, իլ լուացուելի. եայգանըր :

Լուանայիր, իլ լուացուելիր. եայգանըր ըտըն :

Լուանայր, իլ լուացուեր. եայգանըր ըտը :

Լուանայաք, իլ լուացուելեք. եայգանըր ըտըզ :

Լուանայիք, իլ լուացուելիք. եայգանըր ըտընըզ :

Լուանային, իլ լուացուելեն. եայգանըր ըտըլար :

Կատարեալ :

Լուացայ, լուացուեցայ. եայգանտըմ :

Լուացար, լուացուեցար. եայգանտըն :

Լուացաւ, լուացուեցաւ. եայգանտը :

Լուացաք, լուացուեցանք. *Եայդանտրդ :*
 Լուացայք
 Ի՞մ ցարուք, լուացուեցուք. *Եայդանտրնրդ :*
 Լուացան, լուացուեցան. *Եայդանտրլար :*

Յարկոր. Գերկոր. Ներկորք. Կե՞ս :

Լուացեալ եմ, ես. է: Էի. էի. էր:
 Լուացուեի եմ, ես. է: Էի. էիք. էր:
 Եայդանմըշ ըմ, սըն. տրբ: Ըտըմ: ըտըն. ըտը:

Ապուռնի:

Լուացայց, (Կե՞սի) լուացուիմ. *Եայդանայլըմ, -նանա-*
 Լուացցիս, լուացուիս. *Եայդանա սըն: [ղըմ:]*
 Լուացցի, լուացուի. *Եայդանսըն:*
 Լուացցուք, լուացուինք. *Եայդանայլըմ:*
 Լուասջիք, լուացուիք. *Եայդանա սընրդ:*
 Լուացցին, լուացուին. *Եայդանսընլար:*

Հրամայական եղանակ :

Լուացիր, լուասջիր, լուացուե՛. *Եայդան :*
 Մի լուանար, մի լուացուիք. *Եայդանմա :*
 Լուացարուք, լուացուեցե՛ք. *Եայդանըն :*
 Մի լուանայք, մի լուացուիք. *Եայդանմայըն :*

Ստորադասական եղանակ .

Ներկայ :

Լուանայցիմ, լուացուիմ (նի). *Եայդանըլամ :*
 Լուանայցիս, լուացուիս. *Եայդանըլամն :*
 Լուանայցի, լուացուի. *Եայդանըլամ :*
 Լուանայցիմք, լուացուինք. *Եայդանըլամդ :*
 Լուանայցիք, լուացուիք. *Եայդանըլամնրդ :*
 Լուանայցին, լուացուին. *Եայդանըլամլար :*

Անցեալ, ներկորք. Կե՞ս :

Լուացեալ իցեմ, լուացուած ըլլամ. *Եայդանմըշ օլլամ :*

Անճրեւոյթ, Ներքործ. պէս:

Լուանալ, նալոյ, լով, լուացուել. եայգանմագ. ի նըլմագ:
Ի լուանալն, լուացուելու ադեն. եայգանադգտա:

Ընդունելութիւն:

Ներկոյ լուանի:

[գանըլմը:

Անցեալ. Լուացեալ, լուացելոյ, լով, լուացուած. եայ-
Ադուանի. Լուանալոց կամ լուանալի. լուացուելու. եայ-
գանըլմագ:

Այսպէս կը խոնարհին ամէն նամ եւ անամ վեր-
ջաւորեալ բայերը, որոնց կատարեալը կ'ըլլայ ացի, ա-
ցեր. Ապառնի՝ ացից, ացիեա*։ Հրամայական՝ իրենց բայ-
ական արմատը, եւ Անցեալ՝ ացեալ:

Ասոնց վրայէն նամ վերջաւորութիւնն որ վերջը-
նես՝ կը մնայ իրենց բայական արմատը՝ լուաց, Ներկոյ,
Քաց, Քարչ, որ թէ հրամայական է եւ թէ կտր. եզ. Յդ.՝
Միայն՝ եթէ բայական արմատին ց գիրը յաւելուած է՝
հրամայականին մէջ կը թողուի. ինչպէս լուան. ընխ.
ճոռան. իճան: Նոյն կանոնով են նաեւ լուան, ճարան:

Ընդհանուր կանոն է՝ որ ն յաւելուածէն յառաջ
ց գիրը կորուի. ասոր համար Քաց, լուաց արմատներուն
վրայ նամ աւելնալուն՝ կը մնան Քանամ, լուանամ. սոյն-
պէս նաեւ դարչ, Քարչ արմատներէն՝ դարանամ, Քար-
անամ եւ ամբանամ*:

Ասոնց ալ կտր. եզ. Յդ դէմքը՝ եթէ միավանկ
է՝ հասարակօրէն սկիզբը է կ'առնու. եբաց. եթաց. ե-
բարձ:

Այս կանոններու համեմատ կը խոնարհին հե-
տեւեալները:

* Ցես վերը (երես 91) ց եւ ք գրերու համար ըսուածը:

** Այսպէս ալ Գ. լծորդութենէն պիտի տեսնենք ընամ,
խնամ եւ յինամ բայերը:

Գարձեալ ընդհանուր կանոն է՝ որ ն գրէն յառաջ
հանդիպող ք գիրը ուսի դառնայ. ասոր համար են
դարանամ եւ բարանամ. ինչպէս նաեւ տէր, տարան.)
այր, աւան.) ամարան, աման.) գրան, դուան.) լեզին, ի
լեանէ.) արի, յարանամ.) եւսլն. որոնց արմատականը
ք է եւ ոչ ու:

Ներդրածակն:

Մերկանամ, աղի. (հանել, հանուեցնել.) սօյմագ: Բանամ, բացի, բաց. աշմագ: Բանամ, թացի. (խրջել.) ըսլախմագ: Բառնամ, բարձի. (վերցընել.) գալրըրմագ:

Արասորակերպ յեղոտ:

Ջարմանամ, } աղայ, աղիր.
Աքանչանամ, } (արձնուլ.)
Հիանամ, } շաշմագ:
Ջղջանամ, } (ղղջուլ.)
Սորջանամ, } գիշման օլմագ:
Դառնամ, դարձ, Կեօնիտ:
Ընթանամ, ընթամ. (վաշել.) Գօշմագ:
Թուլանամ, էշէնիտ:
Գօհանամ, շիտի էնիտ:
Բարկանամ, հրքսլանմագ:

Արբենամ, բեցայ, ցիր. (գինոջեալ.) սարիօշ օլմ. Բաղցենամ, (անօթեալ.) անըգմագ:
Թամենամ, (ուշանուլ.) իէճիտիտ:
Մերձենամ, (ձօրեալ.)

Հասարակ:

Գողանամ, աղայ, աղիր. շալմագ:
Իմանամ, իմամ. անլամագ:
Ստանամ, էփնիտ:
Ջլանամ, վերիտիտ:
Մոռանամ, սանոխմագ:
Ուրանամ, էնիտի էնիտ:
Անգիտանամ, (անգիտուլ.) Կիլիտիտ:
Մուրանամ, (ձուրուլ.) Կիլիտիտ:
Խոտանամ, օթօղ վերիտիտ:

Ինչպէս մինչեւ հիմայ տեսանք՝ շատ բայեր երկու ձեւ ունին այլեւայլ լծորդութեան տակ. որոնցմէ սմանց ամէն ժամանակները չեն գործածուիր, այլ իրենց երկրորդ ձեւէն կ'առնուին: Այսպէս՝

Մերիանամ ներգործականին հրամայականը միւս մերիեմ ձեւէն կ'առնուի եւ կ'ըսուի մերիեմ:

Մերչեանամ, յամեանամ եւ Կողցեանամ* բայերուն միայն Ա կարգի ժամանակները կը գործածուին. մնացածները կ'առնուին մերչեմ, յամեմ եւ Կողցեանամ ձեւերէն. եւ կ'ըսուի՝ մերչեմ, մօտեցիր. յամեցի, ուշացայ. Կողցեայ, անօթեցայ. Կողցեալ, անօթեցած, եւայլն:

Արաւորակերպներուն եւ հասարակ բայերուն հրամայականն ըստ կանոնի ցիր եւ ցարուտ է. միայն ու

* Ասոնց իս արմատական երկարբառէն յառաջ կու գայ իրենց ինամ ձեւը՝ փոխանակ անամ:

մանց եզակին ներգործակերպ կ'ըլլայ, ինչպէս (Երես 97) նշանակեցինք, ըննա, իմա, մոսա: Իսկ դասանամին եզ. հրամայականը երկու կերպ է. դարձ եւ դարձի: Յօդն. ըննացարոս, իմացարոս, մոսացարոս, դարձարոս: (Տես Ա եւ Գ լծորդութեանցն ալ, եր. 70, 91:)

Այս երրորդ լծորդութեան երկու օրինակներուն ալ կրաւորակերպ ստորագասականը կը դործածուի բուն կրաւորական նշանակութեամբ. այսպէս, աղայցի. բառնայցիս, (վերցուիս, դաւարբբլսան.) զօղանայցին, (ֆողցուին, չալընսալար:) Իսկ չէզոք նշանակութեամբ միշտ ներգործականին պէս կը մնան. այսպէս, Բանայցիս աչք ձեր, (բայուին.) բառնայցի ամենայն, (ամէն բան վերցուի:)

Նոյնպէս կրաւորակերպ չէզոքներուն ստորագասականը միշտ կը մնայ ներգործակերպ ջանայցեմ. յուսայցես. զօղայցի. դառնայցեմ, եւ այլն:

Ուրիշ Ա կարգի ժամանակներուն ամէնուն ալ կրաւորականը ներգործականին հետ նոյն է:

Ստարակ բայերուն (որ մեծաւ մասամբ ներգործ. նշանակութեամբ կը բանին,) կրաւորական պէտք եզածատենը՝ դարձեալ նոյն խոնարհումն անփոփոխ կը պահուի, եւ կ'ըսուի՝ Մոսացա գլխատակ նոցա. (մուցաւ.) եւ Մոսացա յիշատակ նոցա. (մուցուեցաւ:) — Մոսացի զիս. (պիտի մոռնայ.) եւ Անուն մոսացի. (պիտի մոռցուի:) — Իմացին զբանսն. (հասկընան.) եւ Իմացին բանքն. (հասկըցուին:)

Շատ անգամ ալ լինի՞մ էական բայով կը ձեւանայ կրաւորական, ինչպէս սովորական է Գ եւ Գ լծորդութեանց առաջին կարգի ժամանակներուն: Մոսացեալ լինի՞մ, կը մոռցուիմ. մ. լինի՞ն, կը մոռցուի. մ. եղի, մոռցուեցայ. մ. եղից, մոռցուիմ. մ. լեր, մոռցուէ. մ. լինել, մոռցուիլ*: Այսպէս ալ՝ աղայցեալ լինի. ֆողցուեալ լինի. եւ այլն:

* Կամ նաեւ ուրիշ բառերով կ'ըսուի՝ Մոսացոս, եղին նա, իրմէն մոռցուեցան. ի մոսացոս լեցի ձեւ, ձեզմէ մոռցուի. ի մոսացոսն անկանի, կը մոռցուի:

Այս դժուարութեանց համար ատեն ատեն նոր ձեւեր

Տեսանք վերը (երես 92) որ չորս բայ՝ ըստ մասին մէկ եւ ըստ մասին մէկալ լծորդութեան տակ կ'իյնան: Նոյնպէս են՝ ճիշդ խօսելով՝ նաեւ Բանա՛, Բանա՛, Բանա՛ եւ Դանա՛ բայերը, որոնց միայն Ա կարգի ժամանակներն են այս երրորդ լծորդութեան, իսկ Բ կարգի ժամանակները (որոնք բայի մը խոնարհմանը կերպին բուն որոշիչներն են,) ոչ ո՛ր, ոչ ո՛ր, ո՛ր ձեւին կը հետեւին*, այլ այն ընդհանուր ձեւին՝ որով հո-րանի՛ եւ հեղ-ո՛ր օրինակները կը խոնարհին: Աւա-սիկ Բանա՛ին Բ կարգի ժամանակները:

Ներգործ. ձեւ.

Արաւոր. ձեւ.

Բարձ-ի, եր, ե—, աք, էք, ին.		Արաւ-այ, ար, աւ, աք, այք, ան.
Բարձ-ից, -ցե, ցէ, ցուք, ջիք.		Արաւ-այց, ցիս, ցի. ցուք, ջիք.
Բարձ, -էք.		[ցեն. Արաւ-իր, -արուք. [ցին.
Բարձ-եալ. ող.		Արաւ-եալ, ելոյ, ելով:

Նոյնպէս Բոյ-ի, Բոյ-ից, Դոյ-ոյց: Եւ պէտք չէ բոյի, թոյի բայերուն պատահական նմանութենէն խաբուիլ, (իրբ թէ Գ լծորդութեան էական մասնիկներն են,) այլ միա դնելու է՝ որ Բոյ-ի, Դոյ-ոյ այն-պէս են՝ ինչպէս հոպ-ի եւ հոպ-ոյ կամ հեղ-ոյ:

ՅՕԴՈՒԱԹ Ե.

2 Ո Ր Ր Ո Ր Դ Լ Ծ Ո Ր Դ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Չորրորդ լծորդութիւնն երկու օրինակ ունի. ումանք պարզ ու՛մ կը վերջաւորին, ինչպէս՝ Հեղու՛մ, պենու՛մ. եւ ոմանք ու՛մ, ինչպէս Առնու՛մ, զարթնու՛մ: Այս լծորդութեան մէջ ց կամ ուրիշ գրով ածանցեալ արմատ չկայ:

Հնարեցին՝ Գ եւ Դ լծորդութեանց կրաւորականի աւաջին կարգի ժամանակներուն՝ Բ լծորդութեան ձեւ տալով. սորայանիլ, ստացուիլ. Դորանի, կը մտացուի. Բանի, կը բացուի. Ըանիցի, լեցուի. հեղանիւր, կը թափուէր. Ընկերցանիլ, կարդացուիլ. զինիլ կամ զինանիլ, մարթուիլ. արանիլ, առնուիլ. եւ այլն, եւ այլն. որ բունազրօսեալ խորթութիւններ են:

* Յայտնի է ուրեմն՝ թէ Բանա՛ չի կրնար Գ լծորդութեան օրինակ ըլլալ:

Առաջին օրինակ, ՈՒՄ՝.

Ներկորդ կարգի ժամանակները Հասանելի խոնարհումն ունին:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ, ՈՒՄ՝, Ի, —

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ:

Հեղում,	էլ Ռաֆեմ.	տեօքէր իմ:
Հեղումս,	էլ Ռաֆեմ.	տեօքէր սին:
Հեղու,	էլ Ռաֆե.	տեօքէր:
Հեղումք,	էլ Ռաֆեմ+.	տեօքէր իղ:
Հեղուք,	էլ Ռաֆե+.	տեօքէր սինիղ:
Հեղուն,	էլ Ռաֆեմ.	տեօքէրէր:

Անհասար:

Հեղուի,*	էլ Ռաֆեի.	տեօքէր իտիմ:
Հեղուիք,	էլ Ռաֆեիք.	տեօքէր իտին:
Հեղոյր,	էլ Ռաֆեր.	տեօքէր իտի:
Հեղուաք,	էլ Ռաֆեիք+.	տեօքէր իտիք:
Հեղուիք,	էլ Ռաֆեիք+.	տեօքէր իտինիղ:
Հեղուին,	էլ Ռաֆեին.	տեօքէր իտիլեր:

Ասարբեալ:

Հեղի,	Ռաֆեցի.	տեօքտիւմ:
Հեղեր,	Ռաֆեցիք.	տեօքտին:
Եհեղ համ հեղ,	Ռաֆեց.	տեօքտիւ:
Հեղաք,	Ռաֆեցիք+.	տեօքտիւք:
Հեղէք համ ղէք,	Ռաֆեցիք+.	տեօքտինիւղ:
Հեղին,	Ռաֆեցին.	տեօքտիւլեր:

Յարահասար: Գերահասար:

Հեղեալ եմ,	ես. է:	էի, էիր. էր:
Թափած եմ,	ես. է:	էի, էիր. էր:
Տեօքմիւշ իւմ,	սին. տիր:	իտիմ, իտին. իտի:

* Ար դրուի նաեւ Հեղոյի, առնոյի, առնոյք, եւայլն:

Ապառնի:

Հեղինց,	(պիտի) Ռաֆեմ.	տէօքէյիմ համ տէօքէ-
Հեղցես,	Ռաֆես.	տէօքէ սին: [Ճէյիմ:
Հեղցէ,	Ռաֆէ.	տէօքսիւն:
Հեղցուք,	Ռաֆենտ.	տէօքէլիմ:
Հեղջիք,	Ռաֆետ.	տէօքէ սինիզ:
Հեղցեն,	Ռաֆենն.	տէօքսիւնլէր:

Հրամայական եղանակ:

Հեղ համ հեղջիր,	Ռաֆէ.	տէօք:
Մի հեղուր,	Պի Ռաֆեր.	տէօքմէ:
Հեղէք,	Ռաֆեցետ.	տէօքիւնիւզ:
Մի հեղուք,	Պի Ռաֆետ.	տէօքմէյինիզ:

Ստորադասական եղանակ.

Ներկայ:

Հեղուցում,	Ռաֆեմ (նէ).	տէօքսէմ համ տէօքերսէմ:
Հեղուցուս,	Ռաֆես.	տէօքսէն:
Հեղուցու,	Ռաֆէ.	տէօքսէ:
Հեղուցումք,	Ռաֆենտ.	տէօքսէք:
Հեղուցուք,	Ռաֆետ.	տէօքսէնիզ:
Հեղուցուն,	Ռաֆենն.	տէօքսէլէր:

Անցեալ:

Հեղեալ իցեմ, իցես. Ռաֆած ըլլամ, տէօքմիւշ օլլամ:

Անցերևոյթ:

Հեղուլ,	հեղ-լոյ.	հեղ-լով.	Ռաֆել.	տէօքմէք:
Ի հեղուն,	Ռաֆելու	արեն.		տէօքսիւքսէ:
Առ ի հեղուլ,	Ռաֆելու	համար.		տէօքմէ իշին:

Ընդունելութիւն:

Ներկայ.	Հեղուլ,	Ռաֆուլ.	տէօքէն:
Անցեալ.	Հեղեալ,	Ռաֆեր կամ Ռաֆած.	տէօքմիւշ:
Ապառնի.	Հեղուց,	Ռաֆելու.	տէօքէճէք:

ԿՐԱԽՈՐԱԿԱՆ, ՈՒՄ, ԱՅ, ԻՐՔ

Արաւորականին առաջին կարգի ժամանակները ներդործականին հետ նոյն են :

Սահմանական եղանակ :

Ներկայ, ներգործականին պէս :

Հեղում,	էլ ընտանիքով.	տէօքիւլիւր իւմ :
Հեղումս,	էլ ընտանիքս.	տէօքիւլիւր սին :
Հեղու,	էլ ընտանիք.	տէօքիւլիւր :
Հեղումք,	էլ ընտանիքն.	տէօքիւլիւր իւլ :
Հեղումք,	էլ ընտանիքն.	տէօքիւլիւր սինիւլ :
Հեղուն,	էլ ընտանիքն.	տէօքիւլիւրլէր :

Անկարար, ներգործականին պէս :

Հեղուի,	էլ ընտանիքի.	տէօքիւլիւր իւտիւմ :
Հեղուիր,	էլ ընտանիքիք.	տէօքիւլիւր իւտին :
Հեղայր,	էլ ընտանիքր.	տէօքիւլիւր իւտիւ :
Հեղուաք,	էլ ընտանիքնք.	տէօքիւլիւր իւտիւք :
Հեղուիք,	էլ ընտանիքնք.	տէօքիւլիւր իւտինիւլ :
Հեղուին,	էլ ընտանիքնն.	տէօքիւլիւր իւտիւլէր :

Այտարեալ :

Հեղայ,	ընտանեցայ.	տէօքիւլտիւմ :
Հեղար,	ընտանեցար.	տէօքիւլտին :
Հեղաւ,	ընտանեցաւ.	տէօքիւլտիւ :
Հեղաք,	ընտանեցանք.	տէօքիւլտիւք :
Հեղայք,	ընտանեցանք.	տէօքիւլտինիւլ :
Հեղան,	ընտանեցանն.	տէօքիւլտիւլէր :

Յարակարար : Կերակարար, ներգործ. պէս :

Հեղեալ եմ,	ես. է :	էի, էիր. էր :
Թանկաւաճ եմ,	ես. է :	էի, էիր. էր :
Տէօքիւլիւլ իւմ,	սին. տիր :	իտիւմ, իտին. իտի :

Ապարանի :

Հեղայց,	(պիտի) ընտանիքով.	տէօքիւլէյիւմ կամ լէճէ-
Հեղցիս,	ընտանիքս.	տէօքիւլէ սին : [յիւմ :
Հեղցի,	ընտանիք.	տէօքիւլտին :

Հեղցուք, **Նափո-ին+**. **տէօքիւլէլիմ:**
Հեղջիք, **Նափո-ի+**. **տէօքիւլէ սինիզ:**
Հեղջին, **Նափո-ին.** **տէօքիւլսիննլէր:**

Հրամայական եղանակ:

Հեղիբ, **Նափո-ե.** **տէօքիւլ:**
Մի հեղուբ, **՛ի Նափո-իբ.** **տէօքիւլմէ:**
Հեղարուբ, **Նափո-եցե+**. **տէօքիւլիւնիւզ:**
Մի հեղուբ, **՛ի Նափո-ի+**. **տէօքիւլմէյինիզ:**

Ստորադասական եղանակ.

Ներկայ, ներգործականին պէս:

Հեղուցում, **Նափո-իմ (նէ).** **տէօքիւլիւրսէմ**՝ **կամ տէօ-**
Հեղուցուս, **Նափո-իս.** **տէօքիւլիւրսէն:** [քիւլսէմ:
Հեղուցու, **Նափո-ի.** **տէօքիւլիւրսէ:**
Հեղուցումք, **Նափո-ին+**. **տէօքիւլիւրսէք:**
Հեղուցուք, **Նափո-ի+**. **տէօքիւլիւրսէնիզ:**
Հեղուցուն, **Նափո-ին.** **տէօքիւլիւրսէլէր:**

Անցեալ, ներգործականին պէս:

Հեղեալ իցեմ, իցես. **Նափո-ած ըլլամ.** **տէօքիւլմիւլ զլսամ:**

Անորոշ, ներգործ. պէս:

Հեղուլ, հեղայ, լուլ, Նափո-իւ. **տէօքիւլմէք:**

Ընդունելութիւն:

Անցեալ. Հեղեալ, Նափո-ած. տէօքիւլմիւլ:
Ապառնի. Հեղաց կամ հեղլի, Նափո-ելու. տէօքիւլէճէք:

Այս լծորդութեան տակ կ'երթան ամէն պարզ
օմ վերջաւորեալ բայերը. որոնց Բ կարգի ժամա-
նակները ճիշդ հոգաանեմին պէս կը խոնարհին. կա-
տարեալ՝ ի, եր. ապու. ից, -ցես. հրմյ. իրենց արմա-
տը, եւ անցեալ՝ եալ: Ինչպէս՝ թող-օմ. կտր. թողի,
թողիբ. ապու. թողից, թող-ցես.* հրմյ. թող, թո-
ղէ+. **անցեալ՝ թողեալ:**

* Ոմանց ապառնին կը դանուի քիչ տեղ Ա լծորդութեան (Գործիմին) ձեւերուն խոտորած. ինչպէս՝ կատարեցի, առաւելոցի. փխկ' կատարեցի, առաւելոցի:

Ներքոյն բանն :

Ջենում, զենի, զեն. (ճոր-
նել.) ոչողազանաճ :
Թողում, քոյ զերմեք :
Յեռում, (շարել.) որիզմեք :
Ջեզում, լեաշարմաճ :
Յեզում, (փոխել, դարձիլ-
նել.) ինչիմեք :
Գերծում, (ածիլել.) լեաշ
ելմեք : [քիպ ուսմաճ :
Ջերծում, (աշել հանել.) ինչ-
Յելում, (ճեղիլել.) եարմաճ :

Կասում, (օրան ծեծել.)
խարման որեջմեք :
Գելում, (ուլիլ.) ոչմեք :
Արգելում, (արգիլել.) եա-
սաճ իմեք, մանի օլմաճ :
Յաելում, (աւելցնել.)
Առաւելում, (արլարմաճ :
Կիզում, (այրել.) եարմաճ :
Հերձում, (ճեղիլել.) եարմաճ :
Հասարակ :
Հանում, Հանայ. (հինել.)
որմաճ :

Ջեղում, քելում եւ յաւելում բայերուն կրաւ-
որականը միանգամայն չեզոք է՝ դուրս լեաքիլ, ուլիլ եւ
աւելում նշանակութեամբ :

Երկրորդ օրինակ. ՆՈՒՄ :

Չորրորդ լծորդութեան երկրորդ օրինակն Ա կար-
գի ժամանակներուն մէջ արմատին վրայ ն յաւելուած
ունի, զորն որ Բ կարգի ժամանակներուն մէջ կը կորսն-
ցընէ : — Աւասիկ ասոր խոնարհումը :

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ. ՆՈՒՄ, Ի, —

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ :

Աանում,	ի՛ առանում.	ալըրում :
Աանուս,	ի՛ առանուս.	ալըր սըն :
Աանու,	ի՛ առանու.	ալըր :
Աանուիք,	ի՛ առանուիք.	ալըր ըզ :
Աանուք,	ի՛ առանուք.	ալըր սընըզ :
Աանուն,	ի՛ առանուն.	ալըրլար :

Անկարար :

Առնուի,	ի՛տանուի .	ալըր ըտըմ :
Առնուիր,	ի՛տանուիր .	ալըր ըտըն :
Առնոյր,	ի՛տանուր .	ալըր ըտը :
Առնուաք,	ի՛տանուինք .	ալըր ըտըդ :
Առնուիք,	ի՛տանուիք .	ալըր ըտընըդ :
Առնուին,	ի՛տանուին .	ալըր ըտըլար :

Ուրարեալ :

Ասի,	ասի .	ալարմ :
Ասեր,	ասիր .	ալարն :
Աս իմ էառ,	ասառ .	ալարը :
Ասաք,	ասինք .	ալարդ :
Ասէք, առիք,	ասիք .	ալարնըդ :
Ասին,	ասին .	ալարլար :

Յարակարար : Գերակարար :

Առեալ եմ,	ես, է :	Առեալ էի, էիր, էր :
Առած եմ,	ես, է :	Առած էի, էիր, էր :
Ալմըշ ըմ,	սըն, տըր :	Ալմըշ ըտըմ, ըտըն, ըտը :

Ապարանի :

Ասից,	(պիտի) ատանում .	ալայրմ ի . ալանաղ
Ասցես,	ատանաս .	ալա սըն : [ըմ :
Ասցէ,	ատանա .	ալարն :
Ասցուք,	ատանանք .	ալալըմ :
Ասջիք,	ատանոք .	ալա սընըդ :
Ասցեն,	ատանան .	ալարնլար :

Հրամայական եղանակ :

Աս իմ առջիր,	աս .	այլ :
Մի առնուր,	մի ատանուր .	այլմա :
Ասէք,	ասեք .	այլն :
Մի առնուք,	մի ատանոք .	այլմայլն :

Մտորադասական եղանակ.

Ներքին :

Առնուցում,	սուրնն քսում (նկ) .	ալսամ քսմ	ալըր-
Առնուցուս,	սուրնն քսում .	ալսան :	[սամ :
Առնուցու,	սուրնն քսում .	ալսա :	
Առնուցումք,	սուրնն քսում ք .	ալսաք :	
Առնուցուք,	սուրնն քսում ք .	ալսանք :	
Առնուցուն,	սուրնն քսումն .	ալսալար :	

Անցելու :

Առեալ իցեմ, իցես, սուրնն քսում .

ալմըլ օլսամ :

Անհրևայթ :

Առնուլ, առնլոյ, լուլ .	սուրնն քսում, սուրնն քսում .	ալմաղ :
Յառնուլն,	սուրնն քսումն սուրնն .	ալտրդատա :

Ընդունելութիւն :

Ներքին : Առաղ, զե, զաւ .	սուրնն քսում .	ալան, ալըճը :
Անցելու : Առեալ,	սուրնն քսում, սուրնն քսում .	ալմըլ :
Ապսուրնն : Առնլոյ,	սուրնն քսումն .	ալաճաղ :

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ. ՆՈՒՄ, ԱՅ, ԻՐ .

Ա կարգի ժամանակները ներգործականին պէս են :

Սահմանական եղանակ.

Ներքին, ներքին քսումն քսումն պէս :

Առնում, առնուս, նու, կ'սուրնն քսում .

ալընըր ըմ :

Անկարգ, ներքին քսումն քսումն պէս :

Առնուի, նուիր, նոյր, կ'սուրնն քսումն .

ալընըր ըտըմ :

Կարգի անցելու :

Առայ,	սուրնն քսումն քսում .	ալընտըմ :
Առար,	սուրնն քսումն քսում .	ալընտըն :
Առաւ,	սուրնն քսումն քսում .	ալընտը :
Առաք,	սուրնն քսումն քսում ք .	ալընտըք :
Առայք,	սուրնն քսումն քսում ք .	ալընտընք :
Առան,	սուրնն քսումն քսումն .	ալընտըլար :

Յրիբ: Գերիբ. ներքործ. դե:

Առեալ եմ, առնուած էմ. ալընմըշ ըմ: Առեալ էի:

Հրամայական, անսոջբ:

Ստորադասական եղանակ.

Ներիայ, ներքործակնին դե:

Առնուցում, առնուիմ (նե). ալընսամ, ալընըրսամ:

Անցեալ, ներքործակնին դե:

Առեալ իցեմ, առնուած ըլլամ. ալընմըշ օլլամ:

Ընդունելութիւն:

Ներիայ, արնի: Անց. Առեալ, առելոյ, առնուած. ալընմըշ:

Ադարնի: Առնլոյ, առնլի, առնուելու, առնուելիք. ալընաճադ:

Այս երկրորդ օրինակին պէս կը խոնարհին հետեւեալ բայերն ալ:

Ներքործակն:

Լ-նում, Լ-ցի, Լեց. (Լեցը-նել.) որոլորումք:

Խ-նում, Խ-ցի. Խըգումք:

Ընկե-նում, ընկեցի. (նե-որել.) անումք:

Արտորակերպ չեղոք:

Ջեռնում, ջեռայ, ջեռիք. (արտում.) ըսընումք:

Ջգածնում, ծայ. (գալն-իւն-իւ.) սարընումք, որուանումք:

Յե-նում, ցայ. (իւնիւն.)

որայանումք, ետալանումք:

Հեղձնում, ձայ. (իզդո-նիւ.)

(սո-որ) պօղոսումք:

Երդնում, դուայ, դուիք,

դուեալ. (երդո-ընեալ.)

եէին եիւեք:

Հասարակ:

Ընթեռնում, ցայ, ցայց,

ցիք, ցարուք, ցողցեալ.

(իարդալ.) օգոսումք:

Ջգե-նում, եցայ, ցայց.

(հագո-նիւ.) ինիւեք:

Ընկնու-մին բայարմատն ընկեաց ըլլալուն համար հրամայական կ'ըլլայ ընկեմ, ընկեցեք, եւ անցեալը՝ ընկեցեալ: Կոր. եզ. Յգ դեմքը կ'ըլլայ նաեւ ընկեց:

լնոմ, խնոմ, յննոմ, ընթեանոմ, գննոմ
բայերուն համար տես վերը երես 91 դրուած ծանօ-
թութիւնը:

Այս կրաւորականներուն իրենց ներգործականին
հետ նոյնաձեւ ժամանակները ստիւորաբար լննիմ (բայց
ուչ եմ) էական բայով կը կազմուին. այսպէս, Աւետա-
լննիմ, լննեի, լննեցիմ: Նոյնպէս առնոմին հրմյ. (որ պիտի
ըլլար աւերք, առայդ կամ առարնոմ,) կ'ըլլայ աւետալ
լննիմ:

Առանձին խոնարհման կերպ ունին յաջորդ-
կրաւորակերպ չէզոք բայերը, որոնց ձեւն է՝ նոմ,
եայ, էր:

Չարթնոմ, թեայ, թիր.	} (աւետալ.) շնչ- Այտնում, } վրտ:
(արթննալ.) օյանմագ:	
Հարթնում, (ժախեի) վեր	} (անթարթն նայել.) պագա գալմագ:
իտալալ:	
Յամնում, (արդողել.) եօր-	} (անօթննալ.) ա- ծագմագ: [մեղ, սինմեղ:
տելնմեղ:	
[չրամագ:	} Յածնում, (ցաթնալ.) էն-
Ոսանում, (ցարտել.) սը-	

Վնոմ, եայ ձեւն ունեցող կրաւորակերպներուն
Բ կարգի ժամանակները նոյն են լննիմ վերջաւորեալնե-
րուն հետ. (տես երես 77.) եւ անցեալ չունին՝ այլ
իրենց ուղանման ներգործականէն կ'առնուն. այսպէս.

Չարթնում, զարթեայ, թեար. զարթեայց,
թիցես. զարթիր, թիք. զարթուցեալ:

Միայն քաղցնոմ ունի իւր անցեալը՝ քաղցեալ.
Չանդի չունի ներգործական քաղցնոմ:

Րնչհանրապէս նոմ, անիմ եւ լննիմ կրաւորակերպ-
ներուն Բ կարգի ժամանակներուն խոնարհմանքն իրա-
րու հետ նոյն կամ նման ըլլալուն համար՝ շատ անգամ
միեւնոյն բային Ա կարգի ժամանակներն ալ այն երկու
երեք ձեւը կ'ունենան, զորօրինակ թանոմ, թաննիմ,
թանչիմ. — Քախնոմ, քախչիմ, եւայլն. որոնց վրայ տես
վարը Յօդ. Թ:

ՅՕԳ Ա Ի Ա Ժ Զ.

ԱՆԿԱՆՈՆ ԿԱՄ ԶԱՐԳՈՒՂԻ ԲԱՅԵՐՈՒ ՎՂԱՅ

Մինչեւ այստեղ խօսեցանք բայերուն կանոնաւոր խոնարհման վրայ՝ այլեւայլ լծորդութեանց օրէնքով. բայց կան Անկանոն բայեր ալ, որոնք այս Յօդուածոյս մէջ կը տեսնենք:

Անկանոն կամ Զարգոողի կ'ըսուի այն բայն որ չորս կանոնաւոր լծորդութեանց հասարակ կարգէն դուրս կ'ելլէ, եւ իրեն յատուկ խոնարհումն ունի:

Զարտուղի բայերուն Ա կարգի ժամանակները կանոնաւոր են, միայն Բ կարգիներն են անկանոն:

Զարտուղի բայերէն ալ ոմանք ն յաւելուածն ունին, զորն որ անկանոն (Բ կարգի) ժամանակներուն մէջ կը կորսնցընեն: Այսպէս են՝ Առնեմ, յառնեմ, գնեմ:

Անկանոն բայերոսն խոնարհմոսները:

Ա. Առնեմ, ընէլ. էթմէք:

Ներքործախոն:	Կրատութիւն:
ՍԿԺ. ներ. Առնեմ, առնես, նէ:	Առնիմ, առնիս, առնի:
Անկ. Առնէի, առնէիր, ներ:	Առնէի, առնէիր, ներ:
Կոր. Արարի, արարեր, արար. արարաք, արարէք, ըին:	Արարայ, բարար, բարաւ. արարաք, ըայք, ըան:
Աղո. Արարից, բացես, ցէ. արացուք, արաջիք է. առնիջիք, արացեն:	Արարայց, արացիս, ցի. արացուք, արաջիք, արացին:
Հրոյ. Արա կամ արաջիր. արարէք է. առնիջիք: Մի առներ. մի առնէք:	—, (արաջիր,) առնիջիր. —, առնիջիք:
Սոր. Առնիցեմ, ցես, ցէ:	Առնիցիմ, առնիցիս, ցի:
Աներ. Առնել, նելոյ, լով:	Ներքործախոնիս պէս:
Ընդ. ներ. Արարող, ըողի, զաւ:	Կրատ. չունի:
Անց. Արարեալ:	Արարեալ, արարելոյ, լով:
Աղո. Առնելոց:	Առնելոց, է. առնելի, լոյ:

Բ. Գնեմ. ֆոմաֆ :

Ներգործական :	Կրատական :
Սնմ. ներ. Գնեմ, գնես, գնէ :	Գնիմ,* գնիս, գնի :
Անկ. Գնեի, գնեիր, գնէր :	Գնեի, գնեիր, գնէր :
Կոր. Եղի, եղիր (եղեր), եղ. եղաք, եղիք, եղին :	Եղայ, եղար, եղաւ. եղաք, եղայք, եղան :
Այս. Եղից, դիցես, դիցէ. դիցուք, դիջիք, դիցեն :	Եղայց, դիցիս, դիցի. դիցուք, դիջիք, դիցին :
Հրմ. Գիր է. գիջիր. Մի գներ. դիք. մի գնէք :	Գիջիր է. գնիջիր. Մի գնիր. (եղարուք.) մի գնիք :
Սոր. Գնիցեմ, ցես, ցէ :	Գնիցիմ, գնիցիս, գնիցի :
Աներ. Գնել, գնելոյ, լով :	Ներգործականն ոչն :
Ընդ. անց. Եղեալ :	Եղեալ, եղելոյ :
Այս. Գնելոց :	Գնելոց, գնելի, գնելւոյ :

Գ. Լսեմ, լսել. իշխմէք :

Ներգործական :	Կրատական :
Սնմ. ներ. Լսեմ, լսես, լսէ :	Լսիմ, լսիս, լսի :
Անկ. Լսեի, լսեիր, լսէր :	Ներգործականն ոչն :
Կոր. Լուայ, լուար, լուաւ. լուաք, լուայք, լուան :	Կրատական չունի :
Այս. Լուայց, լուիցես, իցէ. լուիցուք, իջիք, իցեն :	—, լուիցիս, լուիցի. լուիցուք, լուիջիք, ցին :
Հրմ. Լուր էսմ լուիջիր. լուարուք :	Կրատական չունի :
Մի լսեր, մի լսէք :	Մի լսիր. մի լսիք :
Սոր. Լսիցեմ, ցես, ցէ :	Լսիցիմ, լսիցիս, լսիցի :
Աներ. Լսել, լսելոյ, լով :	Ներգործականն ոչն :
Ընդ. ներ. Լսող :	Կրատական չունի :
Անց. Լուեալ :	Լուեալ, (լուելոյ, լով) :
Այս. Լսելոց :	Լսելոց, լսելի :

Կրատականը կը ձեւանայ նաեւ այսպէս, Լսելի լսիմ, եղի, եւ ասով կը լրանան պակասժ ժամանակները :

* Գնիմ կրատականը չէզոք ալ է՝ պարիլ (եմիտաֆ) նշանակութեամբ. Գնիւր ի մահի՞նս, (կը պահէր) :

Դ. Ճանաչեմ, ճանչեալ. Թանժմազ:

Ներգործական:	Կրտսորական:
Ահմ. ներ. Ճանաչեմ, չես, չէ:	Ճանաչիմ, չիս, չի:
Անկ. Ճանաչեի, չէիր, չէր:	Ներգործականին ուեա:
Արբ. Ծանեայ, նեար, նեաւ:	Ծանուցայ, ցար, ցաւ.
Ժանեաք, նեայք, նեան:	Ժանուցաք, ցայք, ցան:
Աղա. Ծանեայց, նիցես, ցէ.	Ծանուցայց*, նիցիս, նիցի.
Ժանիցուք, նիջիք, ցեն.	ցուք, ջիք, նիցին:
Հրոյ. Ծանիր կամ ծանիրջիր.	Ծանիրջիր.
Ժաներուք:	Ժանիրջիր:
Մի ճանաչեր, չէք:	Մի ճանաչիր, չիք:
Սորբ. Ճանաչիցեմ, ցես:	Ճանաչիցիմ, չիցիս, իցի:
Աներ. Ճանաչեմ, լոյ, լով:	Ներգործականին ուեա:
Ընդ. ներ. Ճանաչող:	Կրտսորական չունի:
Անց. Ծանուցեալ*:	Ծանուցեալ, ցելոյ:
Աղա. Ճանաչելոց:	Ճանաչելոց. ճանաչելի:

Ե. Յառնեմ, ողջնաւ, ելել. տիրիլմէք, գալգմազ:	Հրոյ. Արի կամ յառնիրջիր
Ահմ. ներ. Յառնեմ, նես, նէ:	կամ յարիրջիր. արիք:
Անկ. Յառնեի, նէիր, նէր:	Մի յառներ. մի յառնէք:
Արբ. Յարեայ, ըեար, ըեաւ.	Սորբ. Յառնիցեմ, ցես, ցէ.
յարեաք, ըեայք կամ	նիցեմք, իցէք, իցեն:
յարերուք, յարեան:	Աներ. Յառնեմ, նելոյ, լով:
Աղա. Յարեայց, ըիցես, ցէ.	Անց. Յարուցեալ*, ցելոյ:
յարիցուք, ջիք, ցեն:	Աղա. Յառնելոց:

Ձ. Տամ, սաւ. վէրմէք:

Ներգործական:	Կրտսորական:
Ահմ. ներ. Տամ, տաս, տայ.	Ահմ. ներ. չունի:
տամք, տայք, տան:	

* Ճանաչիմ եւ Յառնիմ (որ միջանկիմ եւ յանցանիմ բայերուն նման կը խոնարհին, երես 78.) յատուկ անցեալ չունին, այլ իրենց ծանուցանիմ եւ յարուցանիմ ներգործականներէն կ'առնուն: Այսպէս նաեւ ճանաչիմին կրտսոր. կտտարեալն ու ապառնելոյն առաջին գէմքը:

Անկո . Տայի, տայիր, տայր . տայսաք, տայիք, տային:	Անկասար չոնի:
Պոբ . Ետու, ետուր, ետ . տուաք, ետուք, ետուն:	Տուայ, տուար, տուալ . տուաք, տուայք, տուան:
Այո . Տաց, տացեո, տացէ . տացուք, տաջիք, ցեն:	Տուայց, տացիս, տացի . տացուք, տաջիք, տացին:
Հրոյ . Տուրի, տաջիր, տուք: Մի տար. մի տայք:	Տաջիր . տաջիք: չոնի:
Սոբ . Տայցեմ, ցես, ցէ . տայցեմք, ցէք, ցեն:	Տայցիմ, տայցիս, տայցի . տայցիմք, ցէք, ցին:
Աներ . Տալ, տալոյ, լով:	չոնի:
Ընդ . ներ . Տուող:	չոնի:
Անց . Տուեալ:	Տուեալ, տուելոյ:
Այո . Տալոց:	Տալոց կամ տալի:

Կրաւորականին շատ ժամանակներն էական լինի՞մ
բայով կը ձեւանան. այսպէս, Կոտեալ լինի՞մ, լինէի, լի-
նէլ, եւայն:

Յ Օ Դ Ո Ի Ա Թ Ի .

Պ Ա Կ Ա Ս Ա Ի Ո Բ Բ Ա Յ Ե Բ Ո Ի Վ Բ Ա Յ

Պակասար կ'ըսուին այն բայերն որոնց կամ Ա
կարգի եւ կամ Բ կարգի ժամանակները կը պակսին:
Կան ալ՝ որոնց միայն մէկ երկու ժամանակը կամ նա-
եւ քանի մը դէմքը կը զործածուի:

Այսպէս պակասաւոր է Ե՞մ էական բայն որ միայն
Ա կարգի ժամանակներն ունի, ինչպէս Բ Յօդ. մէջ
տեսանք. (երես 59:)

Շատ պակասաւոր բայեր այս պակաս ժամա-
նակներն ուրիշ պակասաւոր բայով մը կը լրացընեն.
ինչպէս Ը՞պէ՞մ որ միայն Ա կարգի ժամանակներն ունի,
եւ Բ կարգիները կ'ամբողջանան Աբք պակասաւորէն՝
որն որ Ա կարգի ժամանակները չունի:

Պահասաւոր թայեղոս խոնարհմտեանքը:

Ա. Գոմ, համ. վար ըմ:*

Միայն Ա կարգի քանի մը ժամանակ ունի, որոնց եզակի ու յոգնակի երրորդ գէպքերը կը գործածուին: (Հաս քիչ կը գտնուի Գոմ, Գոմ+):

Սահմանական:

Ներհ. Գոմ, համ. վար ըմ.

Գոս, հաս. վար որն.

Գոյ, հայ. վար (տըր).

Գոմք, հանտ. վար ըզ.

Գոյք, հատ. վար սընըզ.

Գոն, հան. վար տըրար

Անկո. Գոյր, հար. վար ըտը:

Գոյին, հային. վար ըտըար:

Ստորադասական:

Ներհ. Գուցե, հայնե. վար ըսա

Գուցեն, հանե. վար ըսալար:

Աներեւոյթ:

Գու, գոյոյ, ըմ, ըսա, Գըր - նոնե. (վար) օլմագ:

Գրոց մէջ՝ Ոչ գոյ, (չհայ, եօգ Գուր,) բանլու տեղ՝ շատ անգամ կ'ըսուի Չիտ, որ նոյնը կը նշանակէ:

Բ. Կայ, հայ. վար տըր**:

Միայն Ա կարգի ժամանակներուն երրորդ գէմքերն են գործածական:

Սհմ. ներհայ. Կայ. կան:

Անկարար. Կայր. կային:

Սրորդոս. Կայցե. կայցեն:

Անեբե-ոյն. (Կալ. անսովոր.)

Ասոր բացասականը (ու ըսող մասը) կ'ըլլայ՝ Չիտ, չիտը, եւայլն: (Ոչ հայ կը նշանակէ չի կիւտը):

Գոյ կամ հայ բային տեղ կը բանի նտեւ՝ Կրի, կրի, որ նոյնը կը նշանակէ:

* Այս չէզոք բայը շատ քիչ տեղ էական բայի տեղ կ'անցնի. Ինչպէս, Նմին նման Գոյր, (անոր նման ելած է՝ ըստը): Իսկ ինի ըսելու տեղ շատ անգամ Գուրի եւ Գուրի կրուարականները կը գործածուին ընտիր գրուածոց մէջ: Գոյ (կայ, վար որը) նշանակութեամբ կը բանի նտեւ է էական բայը: Ե՞ որ տաս, (Հոս մէկը հայ): պուրտատ պիտի լուր մը: Եր այր մի, (մարդ մը հար):

** Չսա է համ, հայի ամբողջ չէզոք բայն որ ինեալ (Գո-րմոգ) կը նշանակէ:

Գ. Գամ, գալ. կելլեք:

Այս պակասաւոր բայը կը լրանայ ե՛լ բայէն:

Սհմ. ներ. Գամ, գաս, գայ:	Հր՛յ. Եկի՛. եկեա՛ղեր, եկայք:
Անի՞ր. Գայի, գայիր, գայր:	Մի գար. մի գայք:
Կոր. Եկի, եկիր, եկն.	Սոր. Գայցեմ, ցես, ցէ:
եկաք, եկիք, եկին:	Աներ. Գալ, գալոյ, լոյ՛:
Ադո. Եկից, եկեսցես, սցէ.	Ընդ. անց. Եկեալ, եկելոյ:
եկեսցուք, շիք, սցեն:	Ադո. Գալոց:

Դ. Ուտեմ, ուտել. եէմէք:

Կը լրանայ կեր բայէն:

Ներգործական:	Կրատորական:
Սհմ. ներ. Ուտեմ, տես, տէ:	Ուտիմ, ուտիս, ուտի.
Անի՛. Ուտէի, ուտէիր, տէր:	Ներգործականին պէս:
Կոր. Կերայ, * կերար, կերաւ	Ներգործականին պէս,
իմ եկեր.	Բայց իր-ը. Նուտ եկեր:
կերաք, կերայք, բան:	—, կերիցիս, կերիցի.
Ադո. Կերայց, * ըիցես, ցէ.	(կերիցուք,) ջիք, ցին:
կերիցուք, ըիջիք, ցեն:	Կերի՛ղեր.
Հր՛յ. Կեր, ըիջիր ի. ուտի՛ղեր.	Կերի՛ղեք:
կերայք: *	Մի ուտիր. Մի ուտիք:
Մի ուտեր. մի ուտէք:	Ուտիցիմ, ուտիցիս, ցի:
Սոր. Ուտիցեմ, ուտիցես:	Ներգործականին պէս:
Աներ. Ուտել, ուտելոյ, լոյ՛:	Կրատական լրանի:
Ընդ. ներ. Կերող:	Ներգործականին պէս:
Անց. Կերեալ:	Ուտելի, ուտելոյ:
Ադո. Ուտելոց:	

Կրաւորական՝ մանաւանդ կատարեալը, ապառնին հրամայականը շատ անգամ ինք լինի՛մ ձեւով կ'որո-
ւի ներգործականէն:

* Վերջին տառնները ասոնց ներգործականի ձեւ տալու համար սկսան ոմանք գրել՝ կոր. Կերի, կերիք, յոգն. կերին. ապառնի՛ կերից. եւ հրմ. կերից որ առաջորէն է:

Ե. Ըմպեմ, Ի՛՛ԵԼ. Իչմէք:

Ար լրանայ Արժ բայէն:

Ներքործական:	Արա-որական:
Սհմ. ներ. Ըմպեմ, պեա, պէ:	Ըմպիմ, ըմպիս, ըմպի:
Անկ. Ըմպէի, ըմպէիր, պէր:	Ներքործականին պէս:
Վոր. Արբի, արբեր, էարբ.	Արբայ, արբար, արբաւ.
արբաք, արբէք, արբին:	արբաք, արբայք, արբան:
Այս. Արբից, արբցես.	Արբայց, արբցիս, արբցի.
արբցուք, ջիք, ցին:	արբցուք, ջիք, արբցին:
Հրոյ. Արբ է. արբջեր. արբէք:	—, արբարուք:
Մի ըմպեր. մի ըմպէք:	Մի ըմպիր. մի ըմպէք:
Սոր. Ըմպիցեմ, իցես, իցէ:	Ըմպիցիմ, ըմպիցիս, ցի:
Աներ. Ըմպել, ըմպելոյ, լով:	Ներքործականին պէս:
Ընդ. անց. Արբեալ:	Արբեալ, արբելոյ:
Այս. Ըմպելոց:	Ըմպելի, ըմպելոյ, լեաւ:

Արաւորականը, մանաւանդ պակասած ժամանակները՝ լինի՛մ էական բայով ալ կը ձեւանայ:

Զ. Ունիմ, ունի՛մ, կը քանի՛մ. պէնիմ վար, թուլթար ըմ:

Ար լրանայ ՎաԼ բայէն:

Սհմ. ներ. Ունիմ, նիս, նի:	կալարուք:
Անկ. Ունէի, ունէիր, նէր:	Մի ունիր. Մի ունիք:
Վոր. Վալայ,* կալար, լաւ.	Սոր. Ունիցիմ, նիցիս, ցի:
կալաք, կալայք, լան.	Աներ. Ունել, նելոյ, լով:
Այս. Վալայց, կալիս, ցի.	Ընդ. ներ. (Ունող):
կալցուք, ջիք, ցին:	Անց. Վալեալ:
Հրոյ. Վալ է. կա է. կալջիր.	Այս. Ունելոց:

* Վալով կազմուած ժամանակները հասարակօրէն քանիւ նշանակութիւն ունին: Ասոնց սանիւալ նշանակութիւն առաւ համար՝ սեռականով (կամ արականով) լինի՛մ էական բայ կը գործածուի. այսպէս. Ելի՛մ է՛մ (կամ է՛ն որդէք. (որդինի՛ր սանիցայ.) էվլայարբմ՝ օլաու: Վաւ աներեւութով, Լիլի՛ր սանիւ իլլանութիւն. (իլանու-թի՛ն սանիցի.) հիւքիւն օլաուն:

Ունի՛մ եւ Վալայ երկուքն ալ կրաւորակերպ ներգործական բայ են:

Ասոր պէս կը խոնարհի նաեւ

Ընդունիմ, ընկալայ, ընկալ, ընկալեալ. Գաղաթալ Եֆեօք:

Կրաւորականն էական բայով կը ձեւանայ՝ քրո-
նաւի նշանակութեամբ. Կալեալ լինի՛մ, կալեալ եղի՛.
Չերբախալ եղի. կամ Ը՛բաւի՛մ, ը՛բաւեցայ կրաւորական
բայով: Նոյնպէս՝ Ընկալեալ լինի՛մ, ընկալեալ եղի, ընդ-
ունելի եղեւ, եւայլն:

Ընդ. ապա. Ունելի, (բռնող.) ընդունելի, (բն-
գունուելու եւ ընդունող):

Է. Երթամ, երթալ. կիթմէք:

Կը լրանայ Չոփ բայէն:

Սհմ. ներ. Երթամ, թաս:	Հրոյ. Երթ. Երթայք:
Անկո. Երթայի, Երթայիր:	Մի Երթար. Մի Երթայք:
Կոր. Չոգայ, չոգար, դաւ.	Սոր. Երթայցեմ, ցես, ցէ:
չոգաք, գայք, դան:	Աներ. Երթալ, թալոյ, լով:
Ադո. Երթայց, թիցես, ցէ.	Ընդ. անց. Երթեալ, թեւոյ:
Երթիցուք, ջիք, ցեն:	Ադո. Երթալոց:

Ը. Պարտիմ, պեպ Եմ. պօրճում տուր:**

Միայն Ա կարգի ժամանակներն ունի:

Սհմ. ներ. Պարտիմ, տիս, տի:	Սոր. Պարտիցիմ, ցիս, ցի:
Անկո. Պարտէի, տէիր, տէր:	Աներ. Պարտել, լոյ, լով:

Թ. Գող, ըտ. սէոյլէ:

Միայն ապառնի եւ հրամայական ունի:

Ադո. Գողցես, գողցէ.	Հրոյ. Գող ց. գողջիր.
գողցուք, ջիք, ցեն:	գողէք կամ գողջիք:***

* Կը գրուի նաեւ չոտայ, չոտար, չոտաւ, եւայլն:

** Միանգամայն ներգործական բայ է, եւ կը նշանակէ
(այսպէ՛ք Բան) պարտ անիմ, պօրճում վար:

Ուրիշ է գարձեալ Պարտիմ ներգործական բային կրաւ-
որականը պարտիմ, պարտեցայ, որ ամբողջ խոնարհումն
ունի եւ կը նշանակէ յաղթուիլ, եկեղի՛մէք:

*** Աներեւոյթ շունենալուն համար հրամայականին ար-
գելականն ալ չունի. (տես երես 61, ծան:)

ՅԵՂԵՔԻ Ը.

ԴԻՄԱԶՈՒՐԿ ԲԱՅԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Պի՛մազուրի կամ Միտադի՛ի կ'ըսուին այն բայերն որոնց միայն եղալի երրորդ գեմքը կը բանի:*

Դիմազուրկ բայերը հասարակօրէն տրական հոլով մը կ'աւանուն:

Մարի՛ն եւ այդմ լինել. այդ աւ կ'արել է թէ ըլլայ. օ տա
դապիլ քի օլտուն:

Սակաւ ինչ պիտի,* +իչ քան պիտի ե. ազ շէյ լազըմ տըր:
Թոտի ինձ թէ. ինչի կ'երեւայ որ. պանա կէօրիւնիւր քի:
Նմա այնպէս իոտեցաւ. իրեն այնպէս երեւցաւ. օնա
էզլէ կէօրիւնտիւ:

Անոր հասանէ մեզ անկանել. հոն պիտի ինտնտ. օրայա
տիւ շէճէյիլ: Եթէ էք մեռանել հասանիցի. էթիկ օտ
նիւ աւ ըլլայ. էօրիւմ տէ օլտա, կօրմէք տէ լազըմ կէլտէ:
Մնայ մեզ, զայ մնայ մեզ մեռանել, օրանելիտ ունիտ.
էօլէճէյ իլ:

Ցաւեցի քեզ. պիտի ցաւիս. աճըյաճազ սըն: Ոչ ինչ
ցաւեաց նմա. ցաւ լիմացաւ. հիչ աղըրմատը:

Յաջողեցի ձեզ, Բորձեթնիդ յաջողի. իչինիլ ըսաթ
կիթսին:

Չախողեցաւ նմա. չաջողից, յախորդ եղաւ. ըսաթ
կիթմէտի:

Պի՛մազուրկներուն մեծ մասն էական բայով կը
ձեւանայ: — 1. Ոմանք միայն է, եր, իցէ բայով. (եւ
ասոնց քով լինի, երեւ, լիցի եւայլն չի դրուիր): — 2.
Ոմանք միայն լինի բայով. (եւ ասոնց քով է, եր, իցէ
չի դրուիր): — 3. Եւ ոմանք թէ է եւ թէ լինի բայ-
ով կը ձեւանան: (Այս զանազանութիւնը վարժու-
թեամբ եւ շատ կարգալով կը սորվուի:)

* Դիմազուրի կ'ըսուին ըսող կամ ըլլող գեմք ջուցընել-
նուն համար. եւ Միտադի՛ միայն երրորդ գեմք ունենալ-
նուն համար:

** Մարի՛ն եւ պիտի բայերուն Ա կարգի ժամանակներն են
գործածական:

Ի դէպ է, }
 Ապել է, } իր լայնէ, յարժար է. եազըչըր:
 Պատշաճ է, }
 Արժան է, } պարշաճ է. ճարիզ տիր, միւնասիպ տիր:
 Պարտ է,* }
 Հարկ է, } դեռ է. լազըմ տըր, Փարզ տըր:
 Մարթ է,* }
 Հնար է, } իրելի է. դապիլ տիր: Անհնար է, կամ
 Գոյ հնար, } Ձիք հնար. ճար զիայ, անկարելի է. գա-
 Բաւ է, }
 Հաս է, } հերի է. քեաֆի տիր, էլ վերեր:
 Օրէն է (ինձ), իրնամ, հրաման ունի՞մ. օրէն է. իղին վար,
 մէզուն տուր: Չէ օրէն, հրաման զիայ. իղին եօզ:
 Քեզ անկ է (ժառանգութիւնն), ինչի կ'իյնայ. սաննա
 տիւշեր:
 Կամ է ինձ, կ'ոչի՞մ. իսթէր իմ: Կամ եղեւ ինձ, ու-
 ղեղի. իսթէտիմ:
 Կամք եղեն, ուղը-եցաւ. իսթէնիլտի:
 Չի փոյթ է քեզ, ինչո՞ւր պեռն է. նէնէ կերէք: Մեզ
 չէ փոյթ, թեր հոգը չի: Աչ ինչ փոյթ լինէր նմա.
 հոգը չի բլար:
 Գեպ լինի, իր պոպանի. բասթ կելիր, վոլգու օլուր: Գեպ
 եղեւ, պոպանեցաւ. բասթ կելտի, գուհուր էթտի:
 Լու եղեւ կամ Լուր եղեւ, լոս-եցաւ. իշխտիլտի:
 Ազդ լինէր, ազդ եղեւ**, ի՞նչ արոս-եցաւ. խապեր
 օլունտու:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Ամօթ է. պարծանք են.
 զարմանք էին. սխալ լինէր, եւայլն:

Ի ինչ էականով կը ձեւանան նաեւ բնութեան
 երեւոյթ ցուցնող բայերը:

* Արտաստեղծ սովորական է՝ Մարի է, պար է, եւ
 Մարիէ, պարի բայերուն շէտն իրարու հետ շփոթե-
 լով կարգաւ Մարի, պարի, որ սխալ է:
 ** Չըսուիք ի դեպ եղիւ, լայն լինի, պար լինի եւայլն,
 եւ ոչ՝ դեպ է, պար էջի, լաւ էր, լաւ էջի. վասնզի ե՛մ
 եւ լինի՛ իրարմէ զատ են, եւ եղիւ, եղիլի՛ ժամանակները
 ե՛մ բային մասերը չեն: (Յետ երես 62, Ծանո)

Լինի անձրեւ. անչրեւ հու գայ. եաղմուր եաղար: Եղեւ
անձրեւ. ի լինել անձրեւի: Այսպէս ալ՝
Եղեւ ձիւն, յիւն եկաւ. գար եաղար: Եղիցի կարկուտ,^{*}
հարչոսոս պիտի գայ. տօլու եաղածագ: Իբրեւ այդ
եղեւ, երբ որ լուսնացաւ. իբրեւ ընդ երեկս լինէր,
երբ ետին, ի՛լուար:

Կամ որոշեալ երրորդ դէմքի բայերով՝
Նսեմացաւ, մինչաւ. գարանլըդ պատար:
Ոչ տեղաց յերկիր, անչրեւ չեկաւ. եաղմուր օլմատար:

Նոյն բայերը երբեմն ալ գոյականով մը՝
Սկսաւ օրն տարածամեւ, } սկսաւ իրիկուն ըլլաւ. ազշամ՝
Երեկոյացեալ էր ժամն, } եագլաշար:
Ի հասարակել գիշերի. իւ գիշեր ըլլաւան. կէճէ եա-
րը օլտուգտաւ:

Տիւն լուսաւորէր, } իւ լուսնար. աղարը յօր ուտուէ:
Լուսանայր առաւօտն, }

Գարաբարի յատուկ դիմազուրկ են՝

Դեռ աւուր շատ կայ, դեռ իրիկունան քառական արին
կայ. տահա ազշամն էփ էյի վագրթ վար:

Մինչ դեռ աւուր կայ, ամէ որ ցորել է, գաչ քի կիւն-
աիւզ իսէ:

Դեռ գիշերոյ կայ, դեռ գիշեր է. տահա կէճէ տիր:

Միագիտի բայերու կարգ կը դրուին անասնոց
ձայն ու գործ-ցուցընող բայերն ալ. ինչպէս. Մանչ
(առիւծ). (կով) քառայէ. (շուն) հաջի եւ ունայ. (տա-
տրակ) ծնչ. (ձի) իիւնջի. (խոզ) խանչ. (հաւ) խօթ.
Իանչին, մարին, մասաղին (Թռչունք.) եւայլն: Բայց
ասոնք ճշգիւ դիմազուրկ բայ չեն:

* Ասոց ներգործականը կ'ըլլայ անիմ, արիանիմ, րիզմ
բայերով. Աճեմ անձրեւ. արկանէ ցօղ. տեղացից հուր
յարկից: — Լինի եականով ձեւացածներն ընտիր լեզուի
յատուկ են. բայց ոչ՝ անչրեւի, յիւնի, հարչոսի, աւ-
րի, եւայլն դիմազուրկները:

ՅՕԳՈՒՆԻ Թ.

**ՐԱՅԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ԳԻՏԵԼԻՔ**

Բայերուն կանոնաւոր եւ անկանոն խոնարհ-
մունքն ըստ օրինի միտք առնելէն ետեւ՝ մեծապէս
կարեւոր է անոնց բաժանմանն ու կազմութեան վրայ
ընդհանուր տեսութիւն մը:

Յաջորդ անդեկութիւններն ու նմաններն որ հոս
հոն քերականութեանն ընթացքին մէջ աւանդուած
են, յատկապէս յառաջագէժ՝ աշակերտաց համար
գրուած ըլլալով, առաջին անգամ սորվողները կըր-
նան այսպիսիները զանց առնել:

1. Բայերոսն յաժամոսն ըստ շտորոքութեանց:

Տեսանք կանոնաւոր խոնարհմունքը չորս լծոր-
գութեանց բաժանուած, եժ, իժ, աժ, ուժ. բայց ըն-
թացքին մէջ իժ լծորգութիւն չտեսանք որ միւս երե-
քէն տարբեր ըլլար, կամ գոնէ՝ անոնց պէս իւր ներ-
գործականն ու կրաւորականն ունենար: Աս բտել է՝ թէ
գրաբար բայերու զատ իժ լծորգութիւն չկայ*:

Գրաբար հայերէն բայերն Երեք լծորգութիւն
ունին. որ են՝ եժ, աժ, ուժ. (կամ այբուբենական կար-
գաւ՝ աժ, եժ, ուժ.) որ իրենց սահմ. ներկայէն կը
նանչցուին:

Ներգործական ձեւ:

Կրաւորական ձեւ:

Ալծ. ԳործեՄ, եցի, եա, (եց)եալ:	իժ, եցայ, եոց, (եց)եալ:
Բլծ. ԱՄԱՄ, ացի, ա՛, ացեալ:	ամ, ացայ, ացիք, ացեալ:
Գլծ. ՀեղՈՒՄ, ի, —, եալ:	ուժ, այ, իք, եալ:

* Քերականներն որ ի սկզբանէ հետէ իրարմէ առած Չորս
լծորգութիւն կը համարեն, բովանդակ լեզուին մէջ իժ
լծորգութեան օրինակ չգտնելով՝ կ'առնուն Ա լծորգու-
թեանէ կրաւորակերպ Հասարակ բայ մը երկրորդ անգամ
օրինակ կը դնեն՝ իբր թէ ներգործականի, կրաւորական
ալ նոյնպէս է բտելով. եւ կամ բոլորովին զանց կ'առ-
նեն՝ Ա լծորգութեանէ Գ լծ. անցնելով: — Եթէ ուրիշ
լեզուաց մէջ կայ չորս լծորգութիւն, չորսն ալ իրարմէ
տարբեր խոնարհում են, եւ ունին զատ ներգծ. եւ կըր:

Ասոնք են լեզուին Պարզ բայերն՝ որոնք իւրաքանչիւր լծորդութեան առաջին օրինակ դրինք:

Ասոնցմէ զատ՝

Ամէն լծորդութիւն ունի իւր Ածանցեալ կամ Յատելու-ածով բայերն ալ, որոնք Ա կարգի ժամանակներուն մէջ բայարմատին վրայ ա՛ն կամ ն յաւելուածն ունին: Ասոնք երկրորդ, երրորդ օրինակ անուանեցինք:

Յաւելուածով բայերուն ամէնուն ալ Բ կարգի ժամանակները՝ միակերպ միեւնոյն խոնարհումն ունին՝ թէ ներգործական եւ թէ՛ կրաւորական, այս ինքն է Հեղու-մին խոնարհումը:

(Ածանցի ց գրին համար (երես 97.) ըսուածն անմտաց միտք պահելու է, որով հոս բայարմատ են Խառոյց, լուսոյ. եւ թէ՛ եզ. հրամայականը ց գիր չ'ընդունին:)

Ալծ.	Հատ-անեմ,	} է, —, եալ. }	} տնիմ, } } տնիմ, } } նամ, } } նում, }	
Բաքուց-անեմ,	}			
Բլծ.				Լուս- նԱմ,
Գլծ.				Առ- նՈՒՄ,

(Այս ամէնը համառօտիւ պարզած՝ տես ի քննական գերակ. արգի հայ. լեզուի, երես 446—453:)

Իսկ թէ ինչ է ի՞՞ խոնարհումը՝ հետեւեալ կրեւոր կէտը միտք առնելու է:

2. Բայերունն ձեռն ու կազմութիւնը:

Ինովանդակ գրաբար բայերուն խոնարհման մէջ ամէն անգամ որ ներգործական ձեւը ե՛մ, ե՛ս, է, էն կը վերջաւորի, կրաւորական ձեւն է՝ ի՛մ, ի՛ս, ի, ին: — Այս ընդհանուր կանոնը հաստատուն է ամէն լծորդութեանց՝ նաեւ զարտուղի բայերուն խոնարհման վրայ: Աւասիկ օրինակները:

* Այս տեղ Ա կարգի ժամանակներուն վրայ չենք խօսիր, որ իրենց սահմ. ներկային վրայէն կանոնաւոր կերպով կը խոնարհին եւ առանձին գծուարութիւն մը չեն ընծայեցըներ. եւ ոչ Ն, նլ յաւելուած ունեցող բայերուն վրայ՝ որ կէս զարտուղի են:

Ներգործական ձև:

Ա ը.	Գրե՛մ, գրե՛, գրե՛, գրե՛ն.
	—, գրեցո՛ւ, ցե՛, ցե՛ն.
	Գրեցի՛, գրցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
Բ ը.	—, ազատցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
	Ազատցի՛մ, ցե՛, ցե՛ն.
Գ ը.	—, հեղցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
Ձրադէ,	—, առցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
	—, լուրցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
	—, ծանկցի՛, ցե՛, ցե՛ն.

Կրաւորական ձև:

Գրե՛մ, գրե՛, գրե՛, գրե՛ն.
—, գրեցո՛ւ, ցե՛, ցե՛ն.
Գրեցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
—, ազատցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
—, հեղցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
—, առցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
—, լուրցի՛, ցե՛, ցե՛ն.
—, ծանկցի՛, ցե՛, ցե՛ն.

Նոյն օրէնքով կը ձեւանան կրաւորականի Ար-
գելականներն ալ. Մի գործեր, մի գործեր:

Ասոր հակառակ՝ ուրիշ կերպ վերջաւորած ներգոր-
ծականներուն՝ կամ բուլբուլին զատ ձեւով է կրաւորա-
կանը, եւ կամ ներգործականին հետ նոյնաձեւ. ինչպէս
այս եզ. եւ յօդն. գէմքերուն:

Գրեցի՛ք. Գրեցիցի, հատից, հատցուք, հատցիք, ծանկացի, լուրաց-
իցի. Գրեցայց, հատացի, նոյն. նոյն. լուրի. լուրի:
Գրեցի՛ք. Ազամ, լուանամ, գրեի, ազայի, հեղուի, հեղուցում.
Կիրք. Ներգործականին հետ նոյն:

Այս կանոնը միանգամայն առաջնորդ կ'ըլլայ
զանեւուն՝ թէ բայերուն որ ժամանակն եւ որ գէմքն
ունի իւր յատուկ կրաւոր. ձեւ՝ եւ որը ոչ:

Այս ըսուածներէս կը հետեւի՝ նախ, թէ ի՞՞ ոչ
զատ լծորդութիւն է, եւ ոչ ի՞՞ լծորդութեան յա-
տուկ կրաւորական ձեւ. — եւ երկրորդ՝ թէ ինչչափ
անճահ եւ խորթ է ամ, սա՛ ներգործական ձեւերն ի՞՞
ձեւի բռնազօտել. ինչպէս տեսանք (երես, 99 ծան.)
ժառանի՛մ, լուանի՛մ, լանի՛մ, քառանի՛մ, զեի՛մ, լնի՛մ. մինչեւ
նաեւ՝ (առամ՝) արո՛ւի՛մ:

Սակայն եւ աներեւութին կրաւորականն՝ ըստ
ընտիր եւ առաջին նախնեաց՝ միշտ ներգործակերպ է եւ
ոչ ի՛նք՝: Աւելի խորթ է չէզոքներու ի՛ն աներեւոյթը,
նչպէս՝ ժառանի՛լ, արարի՛լ, նարի՛լ, երկնի՛լ, եւայլն:

* Ասով կ'իմացուի՝ որ կրաւորականի մէջ՝ ոչ թէ հեղաց, արաց, ծանկաց, ալ իրենց հեղցի, արցի, ծանկցի ներ-
գործականներէն: Նոյնպէս միւս գէմքերն ալ իմացիր:

** Խօսքին մտքն արշնչու կամ չփոթութիւնը պարզելու
համար՝ կրաւորականին զատ դարձուած կը արուի, ինչ-

Բայերու մէջ քանի մը հեղ յիշուեցաւ Երէրոր-
դափան յե- (երես 98, 109, եւայլն) Ասոր վրայ՝ հե-
տեւեալները միտք առնելու է:

Շատ չէզոք բայեր թէ ներգործակերպ եւ թէ
կրաւորակերպ ձեւ ունին. այսպէս, Փայլեմ եւ փայլեմ.
— պահակ եւ պահակ. — ծաղիկ եւ ծաղիկ. — աճ-
դարչութեցի եւ աճդարչութեցայ. — ազոտածիցին եւ ազ-
ոտածիցան. — քնակեաց եւ քնակեցաւ, եւայլն: (Ընդ-
հանրապէս աւելի ընտիր են ներգործակերպները:)
Հասարակ բայերէն՝ դատեաց եւ դատեցաւ. — որոաց
եւ որոացաւ, եւայլն: (Ընտիր են կրաւորակերպները:)

Այս նկատմամբ այլեւայլ եւ խառն ձեւեր ունին
ամ լծորդութեան բայերը. եւ ոմանց մէկ ժամանակը
կամ մէկ դէմքը ներգործակերպ է՝ եւ միւսը կրաւորա-
կերպ. (տես երես 92—99): Ինչպէս ջնձամ բային
կատարեալն ու ապառնւոյն եզ. առաջին դէմքը կրաւ-
որակերպ են, ապառնւոյն միւս դէմքերը ներգործա-
կերպ. հրամայական՝ եզ. ներգործակերպ, եւ յոգն.
կրաւորակերպ, ստորագասականը ծայրէ ծայր ներգոր-
ծակերպ, մնացած Ա կարգի ժամանակները երկու
սեռի հասարակ:

Բայց շատ բայեր երկու կամ երեք այլեւայլ
խոնարհմանց կամ լծորդութեանց ձեւեր ունին, ինչ-
պէս Տարածեմ եւ տարածանեմ. — համբեր, համբերից,
եւ համբերեաց, համբերեսցե. — ներկեմ եւ ներկանեմ.
— զերծում եւ զերծանեմ. — զքաղեմ եւ զքաղնում. —
կարկտեմ եւ կարկտում, եւայլն. եւ ըստ այնմ երկու
կամ երեք կերպ կրնան խոնարհիլ:

Աւելի յաճախ է ում լծորդութեան կրաւորա-
կերպ չէզոքներուն երկրորդական եւ երրորդական

պէս պարիլ, պարիլ, զրտիլ, լարլարիլ, խիլ ներգծ.
բայերուն կրաւորականը պարծն առնալ, է պարծն
հանիլ կամ իրիլ պարիլ, ինչ առնալ, լարլարն ը-
րոնիլ, խիան լիլ, եւայլն, եւայլն:

Եթէ աներեւոյթ էլ ըստ փոխիլ, պարիլ, հորովածը
հարկաւ պիտի ըսուէր փոխիլ, պարիլ, որ անլուր են:

ձեւը. այսինքն, նա՛մ, ե՛սյ կրաւորակերպներուն Ա կարգի ժամանակները շատ անգամ լի՛մ ձեւով են, եւ երկու ձեւն ալ միեւնոյն խոնարհումն ունի Բ կարգի ժամանակներուն մէջ:

Ասոնց նման ըլլալով անի՛մ, այ կրաւորակերպներուն ալ խոնարհումը, ասկէ միեւնոյն բային Երբոր գոհան յե՛ն ալ կ'ելլէ:

Երբ այսպիսի բայի մը Բ կարգի ժամանակներն այ, այց, ջի, եալ, խոնարհումն ունին, ըսել է թէ իսկական ձեւն անի՛մ է կամ ս՛մ: Եթէ ե՛սյ, ե՛սյց, իցե՛ս, սոյեալ խոնարհումն ունին, նշան է թէ բուն ձեւն է՛ նա՛մ կամ լի՛մ: Իսկ եթէ Բ կարգի ժամանակները թէ այս եւ թէ այն խոնարհումն ունին, բայը ամբողջ կրկին ձեւ խոնարհում ունի:

Այսպէս Թուչի՛մ եւ Ռանս՛մ իրենց յատուկ խոնարհմամբ՝ Ռուե՛սյ, Բե՛սյց, Բիցե՛ս, Բոցեալ. եւ երբորդական ձեւ՝ Ռուանի՛մ, (որ չունի իւր Բ կարգի ժամանակները՝ Բոյ, Բոյց, Բեալ:) Ասոր հակառակ Ջթսանի՛մ եւ սիսանի՛մ, սոյ, սոյց, սցիս, սեալ. որոնց երկրորդ ձեւը զթսանս՛մ եւ սիսանս՛մ՝ կը մնայ Ա կարգի ժամանակներուն միայն:

Ասոնց ընտրութիւնն ու վայելուչ գործածութիւնը յաճախ եւ մտադիր ընթերցանութեամբ կը սորվուի*:

Ինչպէս յայտնի է՝ հասարակ բայերուն (որ իրենց սովորական գործածութեանը նայելով կրաւորակերպներգործական ալ կրնան անուանուիլ,) ծայրէ ծայր ամէն ժամանակները, նոյնպէս ա՛մ եւ ու՛մ լծորդութեանց ալ Ա կարգի ժամանակները ներգործականի եւ կրաւորականի զանազանութիւն չունին: Ուստի ասոնց որոշ կրաւորական նշանակութիւնը ցու-

* Ընդհանրապէս բազմատեսակ եւ երկդիմի կամ անորոշ են յայտմ մասին նախնեաց գրութեանց մէջ այսպիսի խոնարհմունքը, մանաւանդ անի՛մ, ա՛մ եւ ու՛մ ձեւերուն. — Թող այլեւայլ հին գրչագրաց ալ անմիաբանութիւնը: Ջգուշալի են մանաւանդ հին ընտիր գրուածներէն դուրս հետզհետէ ելած եւ կամ աւմիկ լեզուէ առնուած ձեւերը. ինչպէս՝ հիշնս՛մ, պրնս՛մ, լիսո՛մ, (փիկ. հիշանի՛մ, փրշանի՛մ, լիանի՛մ.) Ժաղջի՛մ (փիկ. Ժաղջնս՛մ կամ Ժաղջիե՛մ.) — սուլի՛մ, սյգլի՛մ, եւ այլն:

ցընելու համար՝ շատ անգամ անցեալը լինէ՛մ (բայց ոչ ե՛մ) էական բայով կը բաղադրուի. Ընկե՛նաւ լինի, լինէր, եղի-, լինի. մի լինի աղացեալ, եւ այլն: — Երբեք բուն կրաւորական ձեւն ալ թողլով՝ կ'ըսուի նոյնպէս Լցեալ եղի- (գիւկ. լցաւ.) եղնցեա լինալ, (լքցիս.) Խոզեալ լինի, (թողցին.) պարտեալ լինէր, եւ այլն: Այս կերպն ամէն լծորդութեանց հասարակ է:

Իսկ որոշ կերպով ներգործական նշանակութիւնը ջուրցընելու համար՝ հասարակ բայերուն ապառնչոյն քանի մը դէմքը կը գտնուի գրուած՝ կայցես, գարցես, ծնցի, ընկերցես, եւ այլն. բայց ասոնք սովորական ձեւերը չեն:

Ա՛մ եւ ո՛ւմ խոնարհմունքն իբրեւ չէզոք գործածուելով՝ իրենց ներգործական ձեւն անփոփոխ կը պահեն. ինչպէս ըսինք՝ երես 99:

Յ. ժամանակներու ձեւը:

Հին լեզուին մէջ կատարեալին յոգն. Չգ դէմքը հասարակօրէն հրամայականին հետ նոյնաձեւ է, ինչպէս՝ Եղերո՛ւտ, Խօսե՛ցեսցես, Ընծա՛ւցես, Գործարո՛ւտ, Լուացարո՛ւտ, սրբեցարո՛ւտ, զոր արարէ՛տ. Լուարո՛ւտ զէ ասացաւ, (լսեցիք որ բտուեցաւ:) Ասիկա՛ ի՛ գերջով կատարեալներուն համար ընդհանուր կանոն է:

Բայց այ՛ գերջով կատարեալները թէ՛ այ՛ եւ թէ՛ արո՛ւտ կրնան ըլլալ. ինչպէս, աղացայ՛ կամ աղացարո՛ւտ, (աղացուեցաք:) Նոյնպէս՝ ծանեայ՛ կամ ծաներո՛ւտ, (ձանչցաք.) յարեայ՛ կամ յարերո՛ւտ, (ողջնցաք:)

Իսկ զարտուղի բայերէն ոմանց կատարեալը միշտ հրամայականէն տարբեր կը մնայ. ինչպէս, կատարեալ՝ Եկի՛տ, եղի՛տ, չոգայ՛տ. եւ հրմյ. Եկայ՛տ, դի՛տ, երկայ՛տ*:

Մպառնչոյն յոգնակի ջի՛տ ձեւէն ելած է եզակի հրմյ. երկրորդ ձեւ՝ ջեր. այսպէս, Բնակե՛ցիք, դիտե՛ցիք

* Քիչ տեղ բացառութեամբ կը գտնուի քովէ քով հրմյ. Դարայ՛տ եւ դարարո՛ւտ, (երկուքն ալ նոյն նշանակութեամբ.) նոյնպէս՝ Ելի՛տ կոյ՛տ, (գիւկ՝ ելէք կուլարուք.) ելէք բռնեցէք: — Բայց զգուշալի են առնական հրամայականները՝ Ընկերցի՛տ, Լուացի՛տ, Եկի՛տ, Գարի՛տ, Կերի՛տ, եւ այլն. որոնց գրաբարն է՝ Գարայ՛տ, Կերայ՛տ:

տեօ՛ղէր, առօ՛ղեր, Գաօ՛ղեր, եւ այլն. որ միշտ Բ կարգի ժամանակ կը մնայ: Բայց սոյն ձեւը ստորագասականի վրայ ալ ձգուելով՝ ըսուած է եզակի հրոյ՛. առնի՛ղէր, ուսուցանի՛ղէր. իսկ յոգն. թէ՛ հրամայական եւ թէ՛ ստորագասական՝ հատանի՛ղէր, եթէ՛ առնի՛ղէր, մի համարի՛ղէր, առտի՛ղէր եւ ըմպի՛ղէր. որ ապառնուոյ նշանակութեամբ ալ կը բանին:

Ստորագասականն Ա կարգի ժամանակ ըլլալուն համար այս օ՛ղ, օ՛ղ + ձեւն իրեն բնական չէ. ուստի գրութեան մէջ միայն ընտիր նախնեացմէ ընդունուածները գործածելու է գղուելութեամբ:

Այսպէս ալ ապառնուոյն իցե՛, իցի՛ ձեւերէն ելած՝ քիչ տեղ կը գտնուին մեղիցե՛ժ, լուիցե՛ժ, եւ նմանները, (փիկ՛ մեղիցե՛ժ, լուիցե՛ժ.) եւ աւելի քիչ անգամ՝ Գեօցե՛ժ, արասցե՛ժ, եւ այլն. (փիկ՛ Գեօցե՛ժ, արասցե՛ժ): Այսպիսի ցանցառ դէպքերն ոչ ընդհանուր ձեւ են՝ այլ բացառութիւնք,* ինչպէս են նոտիցեա (փիկ. -ցե՛) եւ նմանները:

Որ կամ ոչ ընդունելութիւնը միշտ Բ կարգի ժամանակ է. լացող, քացող, զլացող, Գոտցող, կերող:

Անե՛ժ խոնարհման մէջ երկու ձեւով ալ կը գրանուի. Գեօսող եւ Գեօսանող. — ուսող, հարկանող, եւ այլն. բայց աւելի յաճախ՝ Բ կարգի, սղանող, մորող, ծնող:

Խառն խոնարհմունքներէն՝ Ա կարգի՝ կարող, գիտող, ասող, լսող**:

Արաւորականներն ոչ ընդուն. չունին, ինչպէս ըսած ենք (երես 56). բայց հասարակ բայերն ունին՝

* Անտեղի կ'երեւայ այս բացառութիւններէն (կամ շատ անգամ արականական գրուածքներէն) ընդհանուր լեզուին աճն բայերուն նորաձեւ ապառնի մը ստեղծել եւ համարձակ աւանդել նորուաներուն, որ գրեն ու գործածեն՝ կործանիցե՛ժ, թիչիցե՛ժ, գրեցե՛ժ, լուցե՛ժ, լուսացե՛ժ, եղեցե՛ժ, հեղեցե՛ժ, Գացե՛ժ, եւ այլն:

** Գոյականաբար կը գործածուին մարող եւ որող, (փիկ՛ մարող, որող): Ե՛մ լծորգութիւնն ալ ունի իաց յաւելուածով՝ պահեցող, երկեցող, իլեցող. բայց ասոնք ցանցառ են: Իսկ ընտիր լեզուէն զուրս են Ա կարգի ձեւով ըսուածները՝ լուանող, իմանող, ունող. կեանող, լինող, արևող, մարող, փայլող:

ներգործական նշանակութեամբ. ծնող, մտացող, ընկերացող, եւ այլն:

Աւելի սովորական է եւ ընտիր՝ իչ մասնկաւ. արարել, կեցողի, արտել, լարել, առտիլ, սրացիլ, արծիլ, արնջիլ, կնիլ, բնակիլ, եւ այլն. որ հասարակօրէն ներգործական բայերուն վրայ կը դրուի:

Գարձեալ յաճախ է լի ընդունելութիւնը ներգործական եւ չէզոք նշանակութեամբ. լսելիք եւ տնելիք օրինաց, (յտղներն ու կատարողները.) սիրելիք անուան քոյ, (սիրողները.) չարեաց Գործելի, (գործող.) ծնանելիք, (ծնող.) բերելիք, (բերող.) եւ այլն:

Գիտնալու է գարձեալ՝ որ ամէն բայ ոչ կամ իչ ընդունելութիւն չունենար, այլ միայն սովորութեամբ ընդունուածները: Իսկ ոչ ընդունելութիւնն աւելի ընութիւն կամ սովորութիւն ցուցընող է. ինչպէս, Սպանող է այրս. ցուլ հարկանող. այր կերող եւ արբեցող. Բաժնասող, զբիող, պարբերաժող, հնչող, եւ այլն:

Գրարարի մէջ ոչ ընդունելութեան տեղ հասարակօրէն որ գերանուամբ գիմաւոր բայ կը դրուի. այսպէս, Որ սիրի զիս, որ զձեզ անարբի. (զիս սիրողը, զձեզ անարգողը.) ինչպէս Բ մասին մէջ կը տեսնենք:

Այս ամէն ըսուածներուն եւ ուրիշ մանրամասնութեանց միակ ուսում եւ անսխալ առաջնորդ՝ յաճախ եւ ուշադիր ընթերցանութիւնն է հին եւ ընտիր գրուածոց:

Չորս տեսակ մասն բանի՝ որ մինչեւ հիմայ տեսանք, Անուն, Գերանուն, Բայ եւ ընդունելութիւն, կ'ըսուին Փոփոխական մասունք Բանի, վասնզի կը հորովին կամ կը խոնարհին: Հետեւեալ չարք՝ նախագրութիւն, Մակբայ, Էաղկապ եւ Միջարկութիւն՝ Անփոփոխ մասունք Բանի կը կոչուին, վասնզի ոչ հորովում ունին եւ ոչ խոնարհում:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

Ն Ա Խ Ա Գ Ի Ռ Ի Թ Ե Ա Ն Վ Լ Բ Ա Յ

‘Վախադրութիւնն կ’ըսուի այն անփոփոխ մասն բանի՝ որ իւր հետը հարձակութեամբ թառ ղը կը պահանջէ:

Վախադրութեան գլխոյն կը վերաբերին Նախադիրներն ալ, որ նախադրութեանց մէկ տեսակն են. (եւ արդէն շատ նախդիրներ իբրեւ նախադրութիւն ալ կը բանին):

Տարբերութիւնն աս է, որ նախդիրը Հարձակութեամբ է, այսինքն հողով կը շինէ (կամ հողովի նշանակութիւն մը կու տայ բառին). իսկ նախադրութիւնը Հարձակութեամբ է, այսինքն հողված բառ մը հետ կ’ուղէ:

Գարձեալ՝ նախդիրները միշտ բառին նախադաս են, այսինքն սկիզբը կը դրուին. իսկ նախադրութիւնները հասարակօրէն նախադաս են, երբեմն ալ յետադաս*:

Յ Յ Գ Ո Ւ Ը Թ Ա .

Ն Ա Խ Գ Ի Ի Բ , — Հ Ո Լ Ո Վ Ա Վ Ե Բ Ր Տ

Նայերէն լեզուի նախդիրներն են՝ է (յ)**, շ, ց, ա, եւ շատ անգամ նաեւ ընդ եւ ըստ:

Ուղղական հողովի վրայ երբեք նախդիր չի գրուիր, եւ ոչ նախադրութիւն:

Ուր որ նախդիրներու հողվառութեան մէջ հայցակոն կը յիշենք՝ իմանալու է աննախդիր հայցական՝

* Անուանց հողվման սկիզբները հարեւանցի դաղափար մը սուսած ենք նախդիրներու գործածութեան վրայ, որչափ որ անսխալ հողվելու համար հարկ էր գիտնալ: (Երես 10, 11):

** Ուր որ է նախդիր կը յիշուի՝ միշտ մէկտեղ իմանալու է յ նախդիրն ալ, որ ձայնաւոր դրի վրայ կը գրուի: — Քիչ տեղ երկուքը մէկտեղ ալ կը գրուի: է յերկեր, աս է յԱստուծոյ. ինչպէս ըսինք Երես 11:

առանց զայի. այսպէս, Գոռն, Կոբէ, Էս, Գեղ, Զա, Զոսա, Գոռնա, Կոբէա, Եղբարս Երչոսա, Դմանա:*

Նախադիրներուն գործածութիւնը հետեւեալն է:

Ի Աստղիկ:

Ի, հայցահանով՝ նախ կը շինէ Նախդիրն տրական: Ծտանել է տուն, է տունս, յայգի. Գոռն, Գնէր, Եգէ Դփնել. Էվէ, Էվէրէ, պաղա կիրմէք: Խնայեցեն յիս, է քեզ, է նա, է սոսա. Էնչի, Գեղէ Խնայն. պանա, սանա գը՝ յմասընլար: Մի ինչ բառնայք է ճանապարհ, ճամբոս (համար) Բան մի առնոս: Ո՛ւր է ոչխար յողջակէզ, զոնէ (համար). հանի գուրպանլըզ գոյուն:

Ի, հայցահանով դարձեալ՝ կը շինէ Ներգոյական,

1. Երբ որ բառին տրականն ու բացառականը նոյնավերջ** են, ինչպէս ամէն յոգնակիրներուն եւ քանի մը եզակի հոլովմանց:

Բնակել է տունս, է քաղաքս, յայրս. Գնէրս մեջ. Էվէրտէ սպքին օլմազ:

Հեղձան է ջուր, է գետ. Ըրէ մեջ խորոսեցան. սուտա:

2. Էական դերանունաց ներգոյական:

Գոյ յիս զօրութիւն. Է՛մ լըսոս, է՛մ մեջա. պէնտէ: Մնասցէ է քեզ, է մեզ, է նոսա. Գոս մեջք, մեր լըսոյ, աննոց Գոլ ճոյ. սէնտէ, պիզտէ, օնլարտա գալսըն:

3. Յատուկ անունաց ներգոյական:

Էին յԱթէնս, է Բարիլոն, է Սիոն***. Գնի. Աթիւստա:

* Անուանց հայցականը շատ անգամ առանց զ նախգրի կը գործածուի, (ինչպէս տեսանք՝ Չմարգ Բարի, զարս Երչո. եւ երկրորդ մասին մէջ ալ պիտի տեսնենք.) բայց Էս, Զա, Զոսա եւ այլն գերանուն երբեք առանց զայի կամ ուրիշ նախգրի չ'ըլլար:

** Նոյն-մեջ պայինքն միեւնոյն վերջաւորութիւն ունեցող. ինչպէս, գետայ, է գետայ. — բարոսայ, է բարոսայ. — բանից, է բանից. — Դմանոյ, յմանոյ, եւ այլն:

*** Զիչ անգամ կը գտնուի նաեւ է Բաբիլոնի, եւ նմանները:

Ի, ել. Գրաչանով, կը շինէ Աերջահայրով ներգոյական՝ երբ բառին տրականն ու բացառականը նոյնազերջ չեն:

Ի տան, է քաղաքի ազանել. Գան մեջ. էվան:

Նստաւ յայրի, է լերին, Գնի. մաղարատա, տաղտա:

Այսպէս՝ ներգոյականը բացառականէն որոշելու համար Գ հոլովման անուններէն ալ շատր է կը վերջաւորուի.

Ունէր է բերանի իւրում,* է ծոցի, է պատուի:

Ի պատժի կաս: Գործէր յանդի: Գրեա է թղթի:

Ի, ել. Ե- յոգն. Գրաչանով՝ կը շինէ բացառական: Ամէն անուանց յոգնակիները եւ շատ եզակիներ այս կանոնով բացառական ունին:

Ելանել է ջրոյ,** է գետոյ, ջրէն Ելել. սուտան:

Հալածել յայգւոյ, է կրետեայ, է Ծուրայ. Տիջին:

Պատմել է բերանոյ, Բերնոց զբոցել. լիսանէն անլաթմագ:

Երկնչել յօձից, է շանց, է դահճաց, օյերէն լուինալ:

Ձ նախդիր:

Ձ հայցականի նախդիր. (նշանակութիւնը յայտնի է):

Տես զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զցամաք:

Սպանցեն զիս, զքեզ, զդոսս երկոսեան, զմիմեանս:

* Կարգէ դուրս ըսուածք են՝ Յախո իւրում, է Գանգ Գործ իւրում. է Ելարտի որդոց նորա, (փխկ՝ որդաւ):

Անեզականներուն եզակի նշանակութիւնը յայտնի ընելու համար կ'ըսուի երբեմն՝ է կառ իւրում, իւր կառքին մէջը, (փխկ՝ է կառ իւր):

Անեբեւութին ներգոյականն երկու կերպով ալ կ'ըլլայ. ի տեսանելն Գ կամ Գում. ի կարգալ էմամ:

** Ուր որ եզակի տրականի վրայ է գրուելով ներգոյական կը ձեւանայ՝ այն տրականին Ե վերջաւորութիւն տալով կ'ըլլայ բացառական. Ինչպէս,

Բան, Գրալ. բանի, ներք. ի բանի, — Բոց. ի բանի.

Փոքր, փոքու, ի փոքու, — ի փոքուի.

Այր, առն, յառն, — յառնի.

Լեառն, լերին, ի լերին, — ի լեռնի.

Մայր, մօր, ի մօր, — ի մօրի.

Տես նաեւ երես 46 Ծանօթութեան մէջ:

Ձ, աննախորհի բացասականով՝ կը շինէ Պատմական :
Տրտնջէլ շտեռանէ, զմարդոյ, զեղբորէ, } իբոյժ .
Պատմել զնմանէ, զձէնջ, զայլոց ոմանց, } էօթիւրիւ :
Ունիցիս ինչ զինէն, իբա ըսելի՜ մ'անի՞ն . հագգըմս
տէյէճէյին վա՛ր մը տըր :

Գոհ են զքէն . գոհանան զԱստուծոյ . Գնի . սէնտէն
խօշնուտ տուրլար, Ալլահա թէշէքքիւր էտերլէր :
Կայեալ զձեռանէ, ի՛մ զձեռանէ առեալ, յեռե՛ն
բռնա՛ծ . էլինտէն թու՛թուպ :

Կախեւ զխաչէ, զփայտէ, զպարսպէ, խաչե՛ն խախէլ :

Այս վերջիններն աշխարհաբար բացառական կը
թարգմանուին :

Ձ, Կործականով՝ կը շինէ Պարառական . բոլորտիքը ,
քովերը, վրաները, մէջերը, եւայլն :

Շըջին զքաղաքաւ, զտամբ, զպարսպօք . ին պորթին :
Էանց զինեւ, ինձի՛մ անցաւ, Գձի՛ն անցաւ, զի՛ն ին-
չոց անցաւ . պէնտէն կէչտի :

Վազեաց զինեւ, զգետով . իբոյէն, իբոյէն ցարտեց .
իւսթիւմտէն, չայրն իւսթիւնտէն աթլատը :

Առ նախդիր : **

Ա, հայցականով՝ կը շինէ Նախդրիւ տրական . (նշա-
նակութիւնը յայտնի է :)

Առպեցես աւ իս, աւ նոսա . աւ այրն, առ իշխանս :

* Ըստ քիչ տեղ գրաբար ալ կայ բացառականով՝ վա-
խեւ ի ցոոց, ի պորթի, (Թավանտան ի՛մ հիւար տու-
վարլնտան ասմագ :)

** Աւ եւ ի նախդիրներուն յատուկ գործածութիւնն եր-
կրորդ մասին՝ մէջ կը տեսնենք . նոյնպէս ուրիշ քանի
մը նախդիրներուն :

Աւ, ընդ եւ ըսք թէ նախդիր են եւ թէ նախդրու-
թիւն : Նախդիր են՝ երբ հոլով կը շինեն, իսկ նախդրու-
թիւն՝ երբ իրենք յատուկ նշանակութեամբ բառ մը կը
յաւելուն բառին վրայ . ինչպէս կը տեսնեն աւ նախ-
դիր՝ Չոգաւ աւ նոսա, գնաց անոց, (հոլով) — եւ աւ
նախդրութիւն, Եկաց աւ նոսա, անոնց Գձի կեցաւ .
(յատուկ բառ մը) :

Նոյնը կրնայ ըսուիլ պատմականի եւ պարառականի
զային համար ալ . նաեւ ց նախդրին համար՝ երբ որ
Ֆնիւն նշանակէ, ինչպէս վերը տեսանք :

Գառն մի աւօր, օրը մէկ հաւ. կիւնտէ պիտ գուզու :
Նկանակ մի աւ այր,* ճարդ զլուի մէկ հաց :

Եթէ այսպէս աւ մարդիկ, քանի՞օն առաւել աւ Աստուած, եթէ ճարդիան նկարմամբ այսդէս, հաղա ի՞նչ լա՛կ աւել՛ք՝ Աստուծոյ նկարմամբ :

Աւ մի օր. մէկ աւօր համար. պիտ կիւնլիւք :

Եւ այն զի՞նչ իցէ աւ այս. ա՛ն ի՞նչ դիպի՛ ըլլա՛յ ասոր տո՛վ. պունա պագարագ օ՛նէ օլանագ :

Աւ երբ արարից. առէ, աւ վաղիւ. երբ ընէ՛. վաղ. նէ վագրթա, հանկը կիւնէ. եարնա :

Դաւ աւ այժմ երթ. րճի. սէն շիմախիլք կիթ :

Այս վերջինները գրաբարի յատուկ զրուցուածք են :

Աւ, նախքէն փրօննով. (բանի մը որոշուածը կամ պէտք եղածը) :

Աւ ի դարման, աւ ի պէտս, աւ ի բժշկութիւն :

Աւ ի բժշկել, աւ ի տեսանել, քիչիլու համար :

Գարձեալ՝ անականի մը քով :

Եղիլիք արագ աւ ի լսել եւ ծանր աւ ի խօսել, լսելու՝ շոփ եղէ, աւ խօսելու՝ ծանր :

Աւ, նախքէն քացառանով. կը թարգմանուի արական կամ համար :

Աւ ի քաւելոյ զմեղս, մեղքերը Կաւելու համար :

Աւ ի շապտամբելոյ նոցա յինէն, որ ինչի՛նչ շոփ սորմին. պանա ասի օլմարնլար տէյի :

Աւ ի մարմնոյ սրբութենէ*՞, ճարմնը ճարելու համար : Աւ ի հաստատութենէ բանիցն :

Յ անխոյր :

Յ, հայցանով՝ 1. կը շինէ Նախգրիւ արական ասե՛մ, փամ բայերուն քով. եւ 2. կը նշանակէ միշտ :

Ասեն ցարքայ, ցիս, ցնա, ցմեղ. մեղի՛ կ'ընեն. պիզէ :

* կամ ըտ նախգրիւ, Յարեան ըտ բերան. այսպէս ըտ երգ :

** Այսինքն՝ աւ ի սրբութենէ մարմնոյ. ըտ մարմնել արեւու. ըտ ցիս նորա. որ կ'ըսուի նաեւ ի մարմնել արեւու. ի ցիս նորա :

Եւ ցորգին, ցմայր իւր, ցմշակս, ցնոսս. ոչ քոյն
 քոսս, մորը, մշինեբուն, աննց. օղունա վէրտի:
 Յերբ է այդ, ցայսօր, ցայժմ, ցայնժամ*. մնչե-
 եբք է այդ. նէչէյէ տէք տիր էթտիյին:
 Յայդ վայր եկեացես, մնչե- սա տեղը էաս. շուրայս
 տագ կէլէ սին:

Ընդ նախդիր:

Ընդ, հոյցտանով (առանց զայի՛) քովի բային համե-
 մատ այլեւայլ հոլովներ կը ձեւացընէ:

Հայէին ընդ նա, ընդ երկինս, ընդ արեւելս:
 Ջարմանայ, հաճի, խնդայ, նախանձի ընդ բարխ**:
 Ընդ ամենայն արշաւել, ամեն դէ նեպոսիւ. հէր
 թարաֆա սալտորմագ:
 Թքանել ընդ երեսս, երեսը խնել. եիւզիւնէ:
 Ընդ գետին մտանել, գեպին անցնել. եէրէ կէշմէք:
 Ընդ դլուխդ կապես. կապէին ընդ նաւն:

Այսպիսիներն ընդհանրապէս տրական կամ վրայ
 կը թարգմանուին:

Սէ ընդ միտս. ծիծաղի ընդ միտս իւր. մոտն:
 Ամենեքին ընդ մի բերան, ամենչը միչ բերան:
 Ընդ նորա ձեռն***, անոք յեօտ. օլուն էլիլէ:
 Ընդ խաւար գնալ, միոյ միջ Կալիւ. գարանլըգտա:
 Ընդ երեսս դաշտին. երեսը, վրաները. օլանըն եիւ-
 զիւնէ կամ եիւզիւնատէ կամ եիւզիւնտէն†:
 Ընդ բնաւ շուր էր, ամեն դէ ջոօր էր. հէր եէր:
 Ընդ հանուր արշաւեն, } ամեն դէ. հէր թարաֆա
 Ընդ բնաւ սլանան, } աթըլըլըլար:
 Ընդ ելանել նորա. ընդ արեւուն մտանել***, Ելած,
 մոթ արեւը:

* Այս ց նախդիր կազմուած են ցոյի. (գիշեր) եւ ցի-
 բի: (ցորեկ) բառերը:
 ** Պայ եզակի տրականով ալ, նախանձեցան ընդ նմ.
 համարեաց ընդ նմ. շատն ինչ ընդ դմ. նայեցեալ
 ընդ Յէօօօի, եւսլին: Բայց յոգնակի՛ միշտ հայցական
 կը չայ:
 *** Յեւ երես 133, երկրորդ ծանօթութիւն:
 † Կ'ըսուի նաեւ պարսականով՝ վերեօտ դաւտին:

Ընդ այն ժամանակս, այն արեւելիքը: Ընդ նոյն աւուրս, նոյն օրերը:

Հոս է նախդրին պէս է, եւ շատ տեղ է նախդրին տեղ դրուած՝ ու անոր պէս ներդրական կը ձեւացընէ:

Հայեր ընդ պատուհանն, ընդ դրուանն, ընդ ծակ մի, պարտահանէն, դռներէն, ծախէ ղը ինչ նայեր. փէնձէրէտէն, գափուլարտան, պիր տէլէքտէն:

Մտէք ընդ դուռն: Անցին ընդ ծով, ընդ ջուրս:

Կախել ընդ պարիսպն, ընդ պատուհանն. (տես Պատմական, երես 132):

Ընդ ո՞ր գնացին, ո՞ր դիւն, ուսո՞ք. նէրէտէն, նէ՞ հօլտան կիթտիլեր:

Ընդ այս, ընդ այլ ճանապարհ.* ասի՞, այս ճամբով:

Ասոնք աշխարհաբար բացառական կը թարգմանուին:

Ընդ, (աննախդր) քացարականով. տեղական նշանակութեամբ, է նախդրին տեղ:

Ընդ աջմէ, ընդ ձախմէ՝ կամ ընդ ասեկէ, ո՞ւր դիւն, յո՞ւր դիւն. սողընտա, սօլունտա:

Ընդ հարաւոյ կողմանէ. ընդ արեւելից կողմանէ:

Ընդ երեսաց լուսոյն, լուսոյ դէմք. բլբլբն գարշարնտա:

Ասոնք բացառական կամ ներդրական կը թարգմանուին:

* Գոյականով մէկտեղ կամ առանց գոյականի մինակ աւելը գործածուի՝ Ընդ ո՞ր (այս, (1-ըն) ո՞ր կողմէն. Ընդ այս, ընդ այն, ասկէ, անկէ. Ընդ այլ, ուրիշ կողմէն, ուրիշ ճամբով. Ընդ նոյն կամ ընդ նոյն փոքի, նոյն տեղէն:

Բայց աղէկ մտք առնելու է՝ որ, թէպէտ աշխարհաբար ու ասեկերէն շատ անգամ նոյն կերպով կ'ըսուի ուրիշ՝ քնացին, ասի՞ ելան, եւ այլն. սակայն գորարբի մէջ իրարմէ շատ տարբեր են՝ ուսոք՝ քնացին, եւ ընդ ո՞ր քնացին. — նոյնպէս զատ են էլն անդի, եւ էլն ընդ այն. — փոխան յանգարիւն, եւ փոխան ընդ անգարն: Առաջիններն աս կը ցուցընեն՝ թէ այն տեղը թողուցին, հոն շնացին, իսկ ընդով ըսուածները կը նշանակեն թէ ասն ճամբով կամ այն կողմէն գնացին, — կամ ինչպէս ոմանք աւելի բացայայտ կ'ըսեն՝ Սա ճամբի վրայով գնացին. անաստի փով փախան:

Ըստ Աստիտի:

Ըստ, հայցելանով՝ պէսպէս հոլովի ոյժ ունի, եւ ան-
դին, ասելի առաջ, դո՛ւրս կը ցուցընէ:

Ըստ երկիր անդր ոչինչ է, երկրե՛ս անդին. տիւնեա-
տան էօթէսի:

Ելին ըստ շափ, լափն անցան. շքրփրտան շքդարլար:

Անցի ըստ նոսա, ղերեն+ անցայ. օնլարը կէշտիմ:

Անցին ըստ պահ մի եւ ըստ երկուս, մէկ երկուս ու-
հանորդ անցան. պիր իքի գուլլազ կէշտիլէր:

Ելից ըստ քաղաքս, Կալէն (դո՛ւրս) ղիտի ելլեմ:

Ելանէ ըստ ձեռն, յեռե՛կ իջ ուրծի. էլտէն շքդար:

Ըստ ակն անկանեւ, լաբանո՛ւի. կէօզտէն գաշմագ,
կէօրիւնմէղ օլմագ:

Ասոնք երբեմն բացառականով եւ երբեմն հայ-
ցականով կը թարգմանուին աշխարհաբար:

Այս նախդիրներով անհամար ընտիր մանր ը-
սուածքներ ունի գրաբար հայերէնը, որոնց մէկ փոքր
մասն այստեղ ցուցըցինք: Ասոնց զօրութիւնն ու գործ-
ածութիւնը շատ կարգալով կը սորվուի:

ՅՕԳՈՒՆՆԻՆ:

ՆԱԵՍԴՐՈՒԹԻՒՆ, — ՀՈԼՈՎԱՌՈՒ

Նախագրութեան քովի հոլովն իրեն խնդիրը
կը կոչուի:

Մնասկան խնդրով:

Վասն, համար. իչին:

Վասն մեր, վասն մարդոյ. մէկէ համար, մարդոս համար:

Վասն զթշնամիս սիրելոյ*, իշնամիները սիրելու համար:

Լեզուք՝ նշանակի վասն են, լեզուները քան նշանա-
կելու համար են. լեռանլէր իշարեթ օլմագ իչին տիր:

* Այսինքն՝ վասն սիրելոյ զթշնամիս:

Ի սակս, Ի պատճառս, Պատճառաւ, համար. իշին:
 Ի մեր սակս, մեր պարծառաւ. պիղիմ սէպէպիմիզէ:
 Ի պարծառս սոյղին, սովին համար. դրթլըզ սէպէպինէ:
 Հատուածի պարծառաւ, սրէշ երկէր երկաւն համար:

Յաղագս, Աղաղաւ, համար, պարծառաւ. իշին:

Յաղագս ձեր, } յեղէ համար, յեր պարծառաւ. սիզին
 Ի ձեր աղագս, } սէպէպինիզէ, սիզին իշին:
 Ձեր աղագս, }

Աւ, համար. իշին. (որ բցուկ. ալ կը թարգմանուի):

Աւ նախանձու, աւ քինու, նախանձու, քին համար.
 Գրգռանձլը իշին, գարեզինտէն:

Աւ երկիւղի, աւ ցաւոց, աւ վշախն, աւ ամօթոյ.
 Վիէն, ցաւն, ամնալն. գորգուսունտան, ամբարն-
 տան, տերտինտէն, արնտան:

Աւ, (համար,) հայցական խնդիր ալ կ'առնու:
Տես վարը երես 143:

Առանց, առանց. պիլա, (օն)սուզ:

Առանց նենգութեան է մանուկն. փծի. չօծուգ հի-
 լէսիզ օլուր:

Առանց ուրուք հալածելլի*, առանց միէ մը հալա-
 ծաւելու. քիմնէտէն գօվալանմոյարագ:

Յետ, ետեւ, ետեւ. սօնրա:

Յետ ամենեցուն, ամենէն ետեւ. հէփսինտէն սօնրա:

Յետ ցաւազին կենաց, ցաւալի կենտէն ետեւ:

Յետոյ, ետեւը, ետէ գին. արաբնտա:

Յետոյ նորա կայր, անոր ետեւը կեցեր եր:

Եկաց յետոս** որմոյն, պարին ետեւը կեցաւ. սու-
 վարըն արաբնտա սուրաւու:

* Այսինքն՝ առանց հալածելոյ ուրուք, (առանց մկու մը հալածելուն) Հոս հալածելոյ ներգործական է: Արաւո-
 րական աներեւութին հոլովուածն այսպիսի գարձուած-
 ներով ներգործականէն կը զանազանուի:

** Ուստի մասնիկը տեղական (տեղ ցուցընող) բառերու
 բացառական կը շինէ: Բայց տեղական բառերուն բաց-
 առականը շատ անգամ ներգոյականի նշանակութեամբ
 ալ կը գործածուի:

Առաջի, առջեւը, էօնիւնէ կամ էօնիւնտէ:

Առաջի ձեր, } յեր առջին. սիզին էօնիւնիւզտէ:

Ջկնի, Ջհետ, երեւն. արարնտան կամ արար սըրա: *
Գնաց զնի նորա, անոր երեւն. արար սըրա կիթտի:
Ջմեր կնի ոչ շըջի, ժեր երեւն լի գար. արգամըզ-
տան կէլմէյօր:

Աղաղակէ զնեդ մեր, երեւնիս իլ դոտոյ. արգամըզ-
տան պաղըրըյօր:

Ի մէջ, (տրական.) ժեջ, ժեջը. իչինէ կամ իչինտէ:

Ի միջոյ, (բացառ.) ժեջն. իչինտէն:

Ի միջի, (ներգոյ.) ժեջը. իչինտէ:

Եմուտ ի ժեջ նոցա, Գճի. իչլէրինէ:

Եկաց ի ժեջ նոցա, Գճի. իչլէրինտէ:

Անց ընդ ժեջ ամբոխին. Բազմ-նեան ժեջն անցառ-
գալապալըզն արասընտան կէշտի:

Բարձէք ի ժեջ մերմէ ** , ժեջերնեդ վերոցեդ. իչե-
նիզտէն տէֆէ էտին:

Այսպէս ալ՝ յեոյ յերժե, ձեր ետեւէն:

Ես եմ ի ժեջ ձերում, } ես ժեջերնեդ եմ. պէն իչե-
կամ ի ձերում ժեջի, } նիզտէ իմ:

Ի վերայ, վրայ. իւսթիւնէ կամ իւսթիւնտէ:

Ե՛լ ի վերայ լերինդ, ու վրան վրայ ել. իւսթիւնէ:

Օձ ի վերայ լանջաց եւ սրովայնի գնայ, ղը կոթիւն
ու գորին վրայ իլ Գտի:

Ի մեր վերայ, յիմ վերայ, յիւր վերայ:

Ի վերոսոս ** երիւարացն, յիերոն վրայն. աթլարըն
իւսթիւնտէն:

* Ոչ գանուի քիչ տեղ՝ երեւ, (սօնրա) նշանակութեամբ՝
յեդ նախագրութեան պէս:

** Իբրեւ հասարակ գոյական՝ կը հարկի իւր ստացական
սծականին հետ. ի վրայ Գտի, ի վրի ժրամ: Վրսուի
նաեւ՝ զիւլ նորա, (իչինի.) ընդ ժեջ կարել, (օրթարըն-
տան պիլմէք):

*** Յես երես 137, երկրորդ ծանօթութիւն:

Ի վերայ, վերի դէն, վերեւ. իւսթ Եանընտա, եօզարը-
որնտա:

Ի վերայ երկնից, երկնէն վերեւ. կէօյիւն եօզարը-
որնտա:

Ի ներքոյ, րալը, ներեւ. ալթընա, ալթընտա:

Ի ներոյ քո տարածեացեն, րո ներեւ-դ քոն. սե-
նին ալթընա սերսինէր:

Խըւրդ է ներոյ երկրի շջի, գեդնէ րալ իւ րոքոն.
Եէր սըւանը եէր տիպինտէ կէզէր:

Ի ներոսոսո* ձեռինն, յեւոնն րալին. էլինին ալ-
թընտան:

Յանդիման, Հանդէպ**, Ընդգէմ, դիմաց. գարշաք:

Նստէր յանդիման տաճարին, } դիմացը նստած էր, ին-
կայր ընդդէմ գանձանակին, } ցեւ էր. գարշաքընտա:
Գիւղդ որ ընդդէմ ձեւ կայ, } սո գեղն որ մեր, յեւ
Գիւղն որ հանդէպ մեր կայ, } դիմացն է. շու գար-
շաքի քէյ:

Ելանեւ միմեանց ընդ դէմ, } դեմէ դէմ, երեւ երեւի.
Գէմ ընդ դէմ միմեանց, } գարշաք պէ գարշաք:

Ընդգէմ, Հակառակ, դէմ. գարշաք, զբտա:

Ոչ քէ կացցէ ընդդէմ ձեւ, ոչո յեղն դէմ իւ ինոյ.
Քիմնէ սիգէ գարշաք տուրմազ:

Ո՛վ իցէ մեր հակառակ, ո՛վ է մեղն դէմ. պիգէ գարշաք:
Նա հակառակ իմ է, ան ինչն դէմ է. պանա զբտա աբը:

Ընդ առաջ (երթալ), դեմն (երնալ, դիմաորել.) գար-
շաքընա (կիթմէք):

Ել ընդ առաջ նորա***, դեմն ելա. գարշաքընա չքաբը:

Յտան եկաց ընդ առաջ նորա, դիմաորելա- ոսր ելա:

Առաքեաց քէզ ընդ առաջ իմ, զէզ դիմաց- իրից:

Ընդ, Փոխանակ, րեղը. եէրինէ, (օնա) պէտէլ:

Տացես զայն ընդ իմ եւ ընդ քո, անիլա րոս ի՛ րեղը

* Յեւ երես 137, երկրորդ ծանօթութիւն:

** Հանդէպ Հալոված. Ի հանդէպ երեսացն արշաւել: Վացին
է հանդիպոյ քաղաքին. տեսին է հանդիպոյն, (դիմացեն)
Վացին է հանդիպոյն, (դիմացը: Գարշաքոս)

*** Վըսուէ արական խնդրով ալ. Ելին նա ընդ առաջ, կամ
ընդ առաջ եղեն նա, (դիմացն ելան):

ու Կոմ Գեղդ. օնու պէնիմ եւրիմէ վէ սէնին եւրինէ վերէ սին:

Երթ ընդ իմ առ այս անուն, դոռն ի՞մ Գեղդ ու Տարդոռն Գնա. պէնիմ եւրիմէ Ֆիլան ատամա կիթ: Թագաւորեաց ընդ նորա, անոր Գեղ. օնուն եւրինէ: Ակն ընդ պկան հանել եւ ատամն ընդ ատաման թափել, աչի Գեղ աչ հանել, աչոյի Գեղ աչոյ. կէօզէ պէտէլ կէօզ, տիշէ պէտէլ տիշ շրգարմագ: Ընդ բարեաց շար հատուցումն, Բարիտի դիմաց. էյլիյէ պէտէլ քէմ մուգապէլէ:

Ընդ միոյ շորս. Ժիկ Գեղ շորս. պիրէ պէտէլ տէօրթ: Ես Գնիանի քո, } Ես Կոմ Գեղդ. պէն սէնին եւ-
 իմ Բո Գնիանի, } րինէ:

Ի ձեռն } Սահակայ, Սահակայ յեօտ. մարիֆէթիլէ:
 Ընդ ձեռն } Ընդ իւրեանց յեռն ընկեցին, իրեն Իրենց յեռովը նեփեցին. քէնտի էլլէրիլէ աթարլար:

Ջօրէն, (նախագաս,) Պէս, (յետագաս), Գեո. կիպի:
 Ջօրէն մարդոյ, Տարդոռն Գեո. Բնտան կիպի:
 Օձից Գեո, օյեբոռն Գեո. երլանլար կիպի:

Ալիմայ մակբային սեռ. խնդիր տալով կ'ըսուի՝
 Յալիմայ Մովսիսի, Մովսիսին կամացը դեմ:

Տրակում խնդրով:

Առ, Կով. եանընտա, եանընա. — խնդիրն եթէ եղա-
 կի է՝ վերջահոլով արական կը գրուի, իսկ եթէ յոգնակի է՝ կամ Եո դերանուն, աննախդիր հայցա-
 կան կը գրուի. այսպէս.

Եղ.) Նաւք կային ու ծովակին, ծովակին Կով նաւք
 կային. տէնիզին եանընտա գայլըլար վար բար:
 Էին ու նմա, անոր Կովն էին. եանընտա բարլար:
 Նստոյց ու իւր, իւր Կովն նստոյց. քէնտի եանըն-
 տա օթուրթատու:

Մտեալ է ու Սիմոնի սլմեմն. Կովը (Գոռնը) Տօրն է:
 Պետրոս կայ ու գրանն. Գրան Կովն էր Կիցիւ-
 նուն եանընտա տուրույօր:

ՅԷ:) Գտին առ դուրս*, դրան տո՛վ Գրան. գափուենուն
եանննտա պուլտուլար:

Եգիտ ձուկն առ ձկնորսս, Յինարաներուն տո՛վ յոսի
Գրան. պալըգճըլարտա պալըգ պուլտուլ:

Առ մեզ ազիր, Գիշեր ժեր տո՛վ ծա. կէճէ պիզտէ զալ:

ԵՊ:) Եկաց առ իս, տո՛վ կեցառ. եանրմտա տուրտուլ:
Իբրեւ քարինս առ քարինս՝ անմուռնչ առ միմեանս
նստել. տար տարի տո՛վ կեցածի «է» իբարոս տո՛վ անիւ-
տուկ նստիլ. եան եանա տուրմուլ թաշլար կիպի՝
նութգասուլ եան եանա օթուրմագ:

Նստէր առ ստս նորա, անոր օրէջը տո՛վ:

ԸՆԴ, հեթ, պիլէսինճէ, (պէնիմ) իլէ: — Աս ալ եզակի
տրական եւ յոգնակի հայցական խնդիր կ'ուլէ.
նոյնպէս էս դերանուան հայցականը:

ԵԸ:) Երթամ ընդ առնս ընդ այսմիկ**, կ'երբնա՞ս
ճարդուն հեթ. պու ատամ ըլա կիտէր մի սին:

ՅԳ:) Գնացին ընդ նոսա. անոնց հեթ. օնլար ըլա:

ԵՊ:) Եկ դու ընդ իս, դոսն հեթս եկուր. սէն պիլէմճէ կէլ:

Աւասիկ միեւնոյն խօսքին մէջ երկու տեսակ
(տրական եւ հայցական) խնդիրները:

Պարծել առ կնօջ եւ առ ծառայս, Գնան ոս ծառայից
տո՛վ պարծեանալ. գարրնն վէ ուշագլարրն եաննտա:
Բաղմեալ ընդ Յիսուսի եւ ընդ աշակերտս նորա,
հեթ նստած:

Մարտնչել ընդ Երուսաղէմի եւ ընդ այլ քաղաքս,
հեթ կուտիլ:

Ընտիր գրուածոց մէջ ուր որ տեսնես առ եւ
ընդ բառերուն քով յոգնակի վերջահոլով, ծառայից,
էլեանաց, ճարդոց, Բանից, Գործոց, տարանց, եւայլն.
գիտցիր որ սեռական խնդիր է եւ ոչ տրական. եւ
այնմ նշանակութիւնը կ'իմացուի.***

* Ցան գրսի դուռն անեզական բառով կ'ըսուի դոսրտ,
դրոց, դրօտ:

** Ըսած ենք թէ ի, ընդ եւ ըստ՝ յետագաս ցուցականնե-
րուն վրայ կրկնելու է. տես երես 47:

Բացառութիւնները քիչ են: Վայ ալ որ հարկ եղած է
տրական գնել. ինչպէս, ճակատեցան չորք թագաւորք
ընդ հեթից. (չորս հինգի հետ զարնուելու ելան):

Ըստ, ըստ, համեմատ, չափ. կէօրէ:

Ըստ չափոյ, ըստ թուոյ, չափին, համեմտին համեմատ:
 Ըստ բանիս ըստ այսմիկ,* այս իօսոսին համեմատ. պաւ
 սէօղէ կէօրէ:

Որ շատ խօսի՝ ըստ նմին եւ լուիցէ, ըստ իօսոսուն անօր
 չափով աւ պիտի լի. չօդ սէօյլէյէնին՝ օնա կէօրէ աւ
 իշխտէճէյի օլուր:

Ըստ վաստակոց իւրոց, իւր պշտատանին համեմատ.
 էմէյինէ կէօրէ:

Յոգնակի խնդիրն երբեմն հայցական հօլով աւ
 կը գրուի. այսպէս, ըստ Գործս իւր. ըստ աւ դատեւ.
 գնաւ ըստ համ, ըստ միս. (քէյֆինճէ):

Աներեւոյթ խնդիրը կրնայ թէ տրական եւ թէ
 հայցական գրուիլ. ըստ յամօտելոյ կամ ըստ յամօտել,
 շատնայուն չափովը:

Լու ի լու, լեցընելով. իշխթտիրէրէք:

Ասէր ցնոսա՝ ինձ լու ի լու. ի՞մ աւլիս աննոց կ'ըսէր:
 Լու ի լու ժողովրդեանն, ժողովրդին լեցընելով. ճէ-
 մասթ իշխտէրէք:

Նրախորիս տրականով:

Մօտ, Մերձ, մօր, մօրիկ. եագրն:

Մօր ի լեառն, մօր ի վախճան. լեռան մօր. լճննաւու-
 մօր. տաղա՞ եագրն. սօնունա եագրն:

Մօր առ նոսա, մօր առ իս. աննոց, ինչի մօր:

Մերձ ի ջուր, մերձ ի տունն: Մերձ առ նա. մերձ ար-
 դուրս, անօր մօր. դրան մօրիկ:

Մինչեւ, ինչուան, մինչուի. (օրայս) տագ, գատար:

Մինչեւ ի մահ, ինչուան մահը, կամ մերնելու չափ.
 էօլինճէյէ տէք կամ էօլէճէք գատար:

Մինչեւ ի դուռն. մինչեւ յառաւօտ կամ ցառաւօտ:

Մինչեւ ի նա, մինչեւ առ նա, ինչուան անօր:

Մինչեւ յաստեղս, մինչուի աստղեբ. երլտրզլարա
 գատար:

* Ցէս երես 141, երկրորդ ծանօթութիւն:

Մինչեւ- ցայսր, մինչեւ- ցանդր, մինչեւ- հոս, մինչեւ- հոն. պուրայա տադ, օրայա տադ:

Երթիցուք մինչեւ- ցրեթղեհէմ. մինչեւ- Բ. երթանէ:

Ինդիրն եթէ աներեւոյթ է՝ սովորաբար նախ- դրիւ բայց երբեմն վերջահոլով ալ կը գրուի. ինչպէս, Մինչեւ ի սպառ նոսրելոյ, մինչեւ արեւուն յորանելոյ:

Հայցական խնդրով:

Ա, ընդ, ըստ նախադրութիւններն երբեմն ան- նախդիր (առանց զայի) հայցական կ'առնուն. ինչպէս վերն ըսինք:

Ա, այլեւայլ տեղական նշանակութեամբ:

Ա- եզր, ա- ամին ծովու. եղերք. քէնարընտա:

Ա՛րսուի տրականով եւ գործիականով ալ՝ ա- ծովերէն, ա- եղերք, ա- ա՛ռմբ:

Ա- ոտն } կոխել իմ հարկանել, որո՛ք որո՛ք ա-
Ա- աթուր } նոս. այագ ալթընա ալմագ, չըղնա-
մագ: Ա՛րսուի նաեւ ընդ որն, ընդ ախոսք իօիել:

Ա- ոտս կայ, (ձոտ է,) որո՛քնոս որո՛ք կեցեր է:

Ա, հոմար. իշին. որ բացառական ալ կը թարգմանուի:

Ա- նախանձ. ա- ցաւս. նախանջո- հոմար. ցա-էն.
գըզգանձըգտան. աճըսընտան:

Ա- ատել. ա- քինալ: Ա- չժուժալ, զի՛նուլ գի-
տանալ: Ա- հոգալ, հոգ ընելլ, շոտ հոգ ընելին:

Նոյն է թէ ըսես սեռականով՝ ա- նախանջո, ա- ցա-ոց. (երես 137): Մնացածներուն համար վարժու- թեամբ կը սորվուի թէ երբ սեռական եւ երբ հայցա- կան խնդիր վայելուչ է:

Ընդ, ե-ով կրկնած՝ կը նշանակէ (երկուսին) մեկտեղ.
(Խքիսի) արասընտա:

Մի լիցի կուլ ընդ իս ե- ընդ քեզ. ընդ քեզ ե- ընդ նա. ի-ի- լուայ մեկերնիս, մեկերնիդ:

Ընդ այր ե- ընդ կին. երկուսն ա- ինչուն մեկ. գարը բոճա պէյնինտէ:

ախեցաւ ընդ երկինս ե- ընդ երկիր:

Ընդ, ե-ով կրկնած՝ կը նշանակէ դարձեալ՝ մեկտեղ
համընթաց. պիտի պիտ իւզէրէ:

Ընդ այր ե- ընդ կին՝ այսչափ. երկն մարդ ինչն մարդ
մեկտեղ համընթաց՝ այսչափ:

Տարի մի՝ ընդ շատ ե- ընդ սակաւ. ե-ել պահանջ
մէկ որսի:

Ըստ, համեմատ. կէօրէ. որ տրական խնդիր կ'առնու,
յոգնակիրի մէջ կրնայ հայցական ալ առնուլ, ինչ-
պէս վերը (երես 142) ըսինք:

Քան, ա-ել. զիյատէ:

Բուռն է Ժան զմեզ, մեղե ուժով է. պիղտէն:

Ծանր Ժան զաւագ, աւագն ա-ելն ծանր. գումտան
ազոր:

Լաւ է մեռանել Ժան զմեռանալ, մեռնել մորտէն
ողն է. տիրէնմէտէն իսէ՝ էօլմէք տահա էյի տիր:

Ինչ աւելի Ժան զքառասուն, Ժառասնէ ա-ելն էին:

Իբրեւ, (իբր, իբրու,) Որպէս, ոչ. կիպի:

Չիք զք իբրեւ զիս, ինչն ոչ մեղէն չի. պէնիմ կիպի:

Իբրեւ զմայր, մօր ոչ. անա կիպի:

Որպէս զոսկի, ոչ-ոչ ոչ. այլժուռն կիպի:

Քաղաքական խնդրով:

Բաց, Բայց, զապ, Բաց է. զայրը, մատա, պաշտա:

Բաց ի նմանէ, անիլ զապ. օնտան մատա: Բաց ի քէն:

Գաղտ, Գաղտու. կիզլի:

Գաղտ ի մօրէն, մօրմէն Գաղտու. անասնտան կիզլի:

Հեռի, հեռու. ուզագ, երրագ:

Հեռի յամպարշտաց, ամպարշտութեան հեռու. զալիմ
լէրտէն երրագ:

Մեկուսի, Ուրոյն, զապ, հեռու, մեկտէ. այրը, պիտ եանա:

Մեկուսի յամբոխէն, Բաղմուխէն զապ պիտ. զալա-
պալըգտան այրընա:

Ուրոյն ի նոցանէ, անոնցմէ զապուս:

Աւ, +ով, +ովե՛ն, հողմե՛ն. եանընտան, (օնտան) եանա:
 Ա- ի քէն ելի, +ս- +ովեդ, +եղմե ելայ. սէնին եա-
 նընտան չբզարմ:

Ա- ի նոցանէ, աննոց +ով. օնլարըն ինտինտէ:

Ա- ի ծառայն, ծառ-ին +ովե՛ն. աղածըն եանընտան:

ԱնՏնարինք ա- ի մարդկանէ՝ | մարդկան +ով ան-

ա- ի յԱստուծոյ Տնարաւորք են, | հարելին՝ Ա- Գո- ծոյ

+ով հարելի. ինսանլար ինտինտէ. ԱլլաՏըն եանընտա:

Նա խօսեացի ա- ի քէն, Նաղ ան իտ-ի +ս- հողմեդ,

(+ս- քերնեդ:) | (բան) եղիբ աննոց:

Լեբ դու նոցա ա- յինէն, Գո-ն ի՛մ հողմա (ի՛մ քե-

եղբայր ա- ի մօրէ, ծօր դի՛ն. անա թարաֆընտան:

Աւ, համար, իբր. իշին, տէյի: Նախդրիւ կամ՝ աննախ-
 դիր բացառականով:

Ա- ի չգոյէ մարդոյ, մարդ չըլլալան համար. աւամ
 պուլունմատըընտան: | (իւզրէ:

Ա- յիշատակէ, յիշատակէ համար. եատիկեար օլմագ

Ա- օրինակէ, օրինակէ համար. միսալ օլմագ իշին:

Ա- առակէ, իայտառակելու- համար. իպրէթ ի ալէմ՝

Ա- զարգուէ, զարդի համար: | (իշին:

Ա- նորա ականէ, անիկ ակնածելով. օնուն խաթըրը
 իշին: | (տէյմէմէ իշին:

Ա- ակնհարէ, չար ակի պահելու- համար. նազար

Այս օրինակներն առանց ուրիշ խնդրոյ ալ կը
 բանին. Ա- ականէ ծառայել. ա- առակէ չբնցոցանել:

Հետէ, յետադաս. (անիկ) ի վեր. (օնտան) պերի:

Ի սկզբանէ հեոթ. յԱգամայ հեոթ:

Ի վաղուց հեոթ՝, շարանց. շօգտան պերի:

* Ասկէ կլած են այս մակարայներս՝ Յօրմի հեոթ, յայ՛մ հեոթ
 յայ՛մ հեոթ: (Յես յայ՛մ բացառական, երես 46:)

Այսպէս ալ կ'ըսուի ե- շաղկապով՝

Ի քէն ե- այր. ի նմանէ ե- այր, քեզմէ, իրմէն ասդին՝
 Ի քէն ե- անոր, քեզմէ անդին. Յօրէ յայ՛նմանէ ե- անոր՝
 ալ այն օրէն ետեւ: | (պերի:)

ՅԱգամայ ե- ի իւնարհ, Ագամէն ասդին. (Ագամտան

Յերկեմնից եւ ի իւնարհ, երկու տարւաններէն վար:

Ի քանամնից ե- ի վեր, քան տարւաններէն չեր:

Ի բնէն ե- ի վեր, կոթէն վեր. (սափընտան եօզարըրը):
 Ի փղոյն ե- ի լայր, մէջքէն վար. եւ այլն:

Պործիական խնդրով:

Ա. Կով, Կովերը. *Կանքնտա:*
 Ա- ծովերդերն, } ծովուն եղբերը. *տէնիդին դըյը-*
 Ա- ախամբ ծովուն, } *սընտա:* [*օթուրուք ուտու:*
Նտաեր ա- նաբըք, աննց Կով իք նադեր. Կանչարքնտա
ՋԲՆԷ Է յարգ ա- ցորենով, ցորենի Կով յարգն ինչ է:
Ա. օրովը, արենները. (*օնուն*) *կիւնիւնտէ,* (*օ*) *էսնտաէ:*
 Ա- Թարայիւ հարքն Աբրահամու, Թարային օրովը:
 Ա- Եղիսէիւ մարգարէիւ, Եղիսէին օրովը:
 Ա- Զրհեղեղաւ, Զրհեղեղի արենները. *սու թուֆանը*
էսնտաքնտա: [*սաղլըղընտա:*
 Ա- նորա կենդանեզք*, *անոր սղո- լիտանը. օնուն*
 Ա- ինեւ, ա- քեւ, ի՞՞ օրովը, Կ- արենդ:
Ընդ, Կով, ների- . *ալթընա, ալթընտա:*
 Ունիմ՝ ընդ ինեւ զինուորս, Կովս զինուորներ օնի՞՞:
 Ընդ օրով ծառով, ո՞ր ծառին Կով. հա՛նկը աղածըն
 ալթընտա: Ընդ օրթով եւ ընդ թզենեաւ:
 Ժողովէ ընդ թեւովք, Կով. *զանատարքնըն ալթընտա:*
Չափ, (*յետագաս.*) *լոփ. գատար:* [*գատար:*
 Չեւք *լոփ ո՞չ գիտիցեմ,* յեղ չափ չե՞՞ գիտեր. *սիզին*
 Յիսիւ *լոփ,* յիսի *լոփ. էլլի գատար:*
 Միջովք *լոփ,* Դնչ- *ժեղտ. պելինէ գատար:* [*մեալ:*
 Ոգւով *լոփ. Մահու չափ. Արեամբ չափ պատերազ-*
 Չահն Տեառն *գիտելով չափ, գիտելով. պիլերէք:*
 Հանդերձ, *ժիտել, ժիտել. պերապեր:*
 Չողին *հանգերէ) մարմնովն,* } *հոգին մարմնով ժիտել:*
 Կամ՝ *Մարմնովն հանգերէ),* }

Պարսապական խնդրով:

Շուրջ, Բուրդերը. *էթրաֆընտա:*
 Շուրջ զգովաւ բրեցից, սուր Բուրդերը քորե՞՞:
 Հայեցաւ շուրջ զիւրեւ, Ի-բ շուր Կին նայեցա- :
 Շուրջ զաշխարհաւ, Կով. *տիւնեանըն էթրաֆընտա:*

* Աւանց նախագրութեան ալ կը գործածուի՝ *Կենդանեա- մարով:* Կըսուի նաեւ *միտակ՝ Ա- Կենդանեոտ,* (*սղոլութեան տանն*), կամ *Կենդանեոտ եւ յեա կենդանութեան:*

ՅՕԳՈՒՆԹ Գ.

ՆԱԽԴԻՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՆԱԽԱԴԻՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎՄԱՑ ԳԻՏԵԼԻԷ

Ա., ընդ եւ ըստ, որոնք՝ ԹԷ իբրեւ հոլովակերտ (նախդիր) եւ ԹԷ իբրեւ հոլովառու (նախադրութիւն) մինչեւ հոս այլեւայլ հոլովներու տակ գրինք, այստեղ ամփոփենք սորվողներու գիւրութեան համար:

ԱՌ, 1) սեռականով՝ կը նշանակէ համար կամ բանէ մը շարժած. — Աս ցասման, բարկութենէն, (հրարձնտան): Երես 137:

2) եզակի տրականով՝ կը նշ. +ովը, (եանընտա): Աս նմա էի: Երես 140:

3) եզ. եւ յոգն. հայցականով՝ կը շինէ նախդրիւ տրական. — Չորաւ առ նոսա: Գարձեալ կը նշ. նկարժամք, եւ ամբն մեկուն, եւայլն: Աս մարդ: Եր. 132, 137:

4) յոգն. հայցականով՝ նախդրիւ տրական. եւ գարձեալ կը նշ. +ովը, (եանընա եւ եանընտա): Աս նոսա. — առ ջորս: Երես 141:

5) նախդրիւ բացառականով՝ կը նշ. +ովն, կողմն: Աս ի մեջը: Երես 145:

6) աննախդիր բացառականով՝ կը նշ. համար, էքր. (տէյի): Աս զարդոտ: Երես 145:

7) գործիականով՝ +ովը, +ովերը. գարձեալ՝ (այն) առ բնները: Աս սովա. — առ ներմէն: Երես 146:

ԸՆԴ, 1) եզ. եւ յոգն. սեռականով՝ կը նշ. փոխանակ. (եէրինէ, օնա պէտէլ): Ընդ բարեաց: Երես 139:

2) եզ. տրականով՝ եւ կը նշ. հետ, մեկտեղ: Գարձեալ՝

3) յոգն հայցականով՝ ձեալ՝ մեկուն զրոյ կամ մեկուն (նայիլ, զարմանալ, եւայլն): Ընդ նմա, նոսա: Եր. 134:

4) եզ. եւ յոգն. հայցականով ու ետով կրկնած՝ կը շ. երկուսին մեջը, (արասընտա): Գարձեալ՝ զրոյե զրոյ. մեկտեղ համարելով: Ընդ այր եւ ընդ կին: Երես 143, 144:

5) աննախդիր եզ. բացառականով՝ տեղական նշառակութիւն ունի: Ընդ յախմէ: Երես 135:

6) գործիականով՝ կը նշ. րովը, ներսեւը: Ընդ առ փակմէ: Երես 146:

ՈՍՏ 1) եղ. եւ յողն. տրականով (երբեմն նաեւ հայցականով) կը նշ. համեմատ, չտեղե, (կէօրէ, մըդ-տարընճա:) Ըստ Բորթոց, (ըստ Բորթոս:) Երես 142:

2) Հայցականով կը նշ. տեղէ մը անդին կամ վրայ-ին, ասին (անցնիլ:) Ըստ ծով: Երես 136:

3) Կայ աննախդիր բացառականով ալ, Ըստ Կողմանէ, Ըստ Նոցանէ, եւ այլն. որ քիչ կը գործածուի:

Ինչպէս նախադրութեանց բերուած օրինակներէն կը տեսնուի՝ տեղական նախադրութիւններէն ու մանք կը հորովին:

Ի ԲՆ, Ընդ ԲՆ, Ի վերայ,	Առաջի,	Յետ,
Ի վերջ,	Ի ներքոյ,	Առաջոյ,
Ի վիճի.	Ի վերուստ.	Ի ներքուստ.

Չառաջեալ. Յետուստ:

Ոմանք հորովուած նախդրիւ բառեր են, ինչպէս զինի. զհետ. զօրէն. յաղագո. ի ձեռն. ընդդէմ, եւ այլն. եւ անոր համար կրնայ նախդիրն իրենցմէ բաժնուիլ ու խնդրին վրայ գրուիլ. ինչպէս, զմեր հնի. ի ձեր վերայ. ի հայհոյութեան աղափո. յիմ յետն. եւ այլն:

Այս կերպով այլեւայլ հորովուած գոյականներ նախադրութիւն կը ձեւացնեն. Չմիջոցաւ ճանապարհին, ճամբուն կէսերը: Չհասարակածաւ գիշերոյ, գիշերւան կէսերը: Շանց օրինակ, շներու պէս. (օրինակ աննախդիր հայցական է, ինչպէս նաեւ Օձից պէս:)

Վողմ եւ Կոյս (դի, թարաֆ) գոյականները տրական, ներգոյական եւ բացառական նշանակութեամբ իբրեւ յետագաս նախադրութիւն կը գործածուին, բայց իրենց խնդիրը սեռական գրուելու տեղ հասարակօրէն Կողմ եւ Կոյս բառերուն հորովը կ'առնու: Այսպէս՝ փոխանակ ըսելու ի հնովն կողմն, ի ինչանց կոյս, յիմե կողմանէ՝ կ'ըսուի

Գարձաւ ի կինն կողմն, հնով դին. գարըյա տողրու:
 Գարձաւ ի ինչուան կոյս, յաֆն կոյս. Գճի. արդայյա,
 Յարե-ել կոյս, Գեոյ ի արե-ել:
 [Գըսըյա տողրու:
 Ի Գանէ կողմանէ, Գան գիլն. ելտէն եանա:
 Յինէն կողմանէ, իճ կողմն. պէնտէն եանա:

Ի մէն կուսէ. ի մէն՞ կուսէ, +ո- իողմեր. եւայլն :
 Ի Գանձայի կուսէ, Գանձայի գաւառին իողմէն :
 Յարեւ-Տորի կուսէ իմ կողմանէ, արեւմտորի իողմէն :

Բայց կ'ըսուի նաեւ ի մեր կոյս ե. ի յեր կողմ ե. ի Ցեռան
 կողմ. ի Թերէ Իրայնի :

Գ Լ Ո Ւ Թ Է .

Մ Ա Կ Բ Ա Յ Ն Ե Ր Ո Ւ Վ Բ Ա Յ

Մ-կէայ կ'ըսուի այն անփոփոխ մասն բանի՝ որ
 քայերուն գործողութեան ինչդէտութիւնը իմ պարագա-
 ները ինչո՞ւն է :

Մակբայը շատ անգամ ածականներուն կամ
 նաեւ ուրիշ մակբայի մը ինչպէս բլաւը կը ցուցնէ :

Մակբայներուն հետ կ'աւանդենք Մ-կէայ-իերոյ
 ըսուածներն ալ՝ որ +անի՞ ՚ը քառի յե-պառ քոցա-
 որութիւնն + են՝ մակբայի նշանակութեամբ :

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Յ Թ Ա .

Գ Ո Ր Ծ Ա Ծ Ա Վ Ա Ն Մ Ա Կ Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Մակբայներն իրենց նշանակութեանը համե-
 մատ այլեւայլ տեսակ են, ինչպէս հետեւեալ բա-
 ժանմանքները կը ցուցնեն :

1. Հարցական մակբայներ :

Ձե՞ կայք աստ, է՞նչ է + ինչեր հոս. նէ՞տուրուր սունուզ :

Ձե՞ կոչեցեր զիս, է՞նչո՞ւն ինչիցէր զիս. նի՞շին :

Բնորէր արտում ես, է՞նչո՞ւն. նի՞շին գասէվէթլի սին :

Կ'ըսուի նաեւ է՞ր, լոսն է՞ր, է՞ր պարագա, զե՞, ա-
 ր, հի՞. տես երես 41 :

Ը ես իսկ տեսի, ես էն +ս չրե-այ. քէնտիմ կէօրմէ-
 աիմ մի : [մի իմ :

, պատենն ազատ եմ, չե՞ որ ազադ եմ. ազատ տէյլլ

Եւս մեծ, կամ } ասիե ստեղծ Տիծ. պուշտասն աս-
 Մեծ եւս քան զայս, } հա պեզիւք: [էախն:
 Աստեղ զուլթասլիք, ստեղ իոյն բրեւ. զծրասե ճահա
 Ասիւն-ին հանցե աստի, Բուրբովն ասիե պիտի հանե:
 Էասազդն ասիւն-ին, Բուր Կորիք. գրե գրբմբը:
 Ի սպա, (Խոսա) շիշանի, Բուրբովն իւ ժարե. պիւս
 պիւթիւն:

Փարպեցին՝ որ շար եւ որ սահա, ժողմեցին՝ որը շար
 որը ին. քիմի շօք քիմի ազ՝ թօփլաարար:
 Ստեղ, Յանտի պահեն, յանտի պահե իւ պահեն. սըգ
 որու թուլթարար:

Կարի զորաւոր, շար ս-ժով. զայեթ գուլլէթլի:
 Կարի տալ ընուն, աղի ղ իւ իւ լեցո-ին:

Ջարմացան յոյժ, շար զարմացան. շօք շաշարար:
 Ստորիլ ասնլէ, ինսո իւ որանլէ. զայեթ եղիլէթ վերիբ:
 Բար-տ խորհեւ, աղի ղ յորածել. էյի աիւշիւնմէք:
 Չարաւոր խօսեւ, Գեւ իօսել. Ֆէնա սեզլէմէք:

Չարաւոր ասնլեալ, որիլ. գրտազ եղիլէթ չեքմիշ:
 Ջուր, Ի զուր շանացայ, } զուր, Գո-ն որեւ աշխարեցայ.
 Ընդ լայր, Վայրապար, } պօշունա, նաֆիլէ ճահա
 Տարապար, կամ - որոց, } էթաիմ:

Ի հարե-անցի, }
 Վարիպարալ, } ՎերիՎերոյ, հարե-անցի. իւթիւն գոյու:
 Վեր ի Վերոյ, }

Յամբ բնթանալ, կամայ տալ. ետվաշ կիթմէք:
 Վազվաշ բնթանալ, շար շար լուլ. շափուզ գօշմազ:
 Եկին փոխանակ, } արտորնեւ ելան. անէլէ կելաիլէր:
 Փոսնով, Փոսնադեո, }

Յերտի ասաց, * Երտամբ ըսաւ. հազգ իւզրե տետի:
 Յերտի կրե պատուհաս, Երտամբ, արժանապես իւ
 պարժոտ. միւթահազգ արը չեքաիլի ճեղա:
 Յաներտի ասնիցի վշտաց, աներտա որեւ լիշո իրե համ-
 Բերտ-նեամբ. նահազգ եերե:

գտաւ } զայն ասնեմ, սերով կ'ընեմ այն Բանը. իս-
 Դորադեար } թեքլիլ իլէ էտեր իմ:

* Ջուշալի ե յերտի սրակական մակապն արգարե- հաս-
 աստականին անը զարծածեւ:

Ինչն-իւժ շարձարի, ինչ իչ կ-մտով. կէօնիւլիւ :
Ախմայ, յանցեայ, զ-զելով յանցանդ ըրի. իսթէմէյերէք :
Հարչու, Ի հարչի, Ա-հարչի, րճի. զորպի, լա իլաճ :
Ձրէ բաշխէ, յրէ իը թ-շիէ. ճապա տազըտար :

Ձրէ առէք՝ յրէ առէք, յրէ առէ՛ք՝ յրէ րո-տէ :
Մեծ-տէ՝ ուրախ լինէին, ե-ելիս՝ կ'ու-ր-ի-անային. չօդ :
Յայրն-պիտ ասաց, յայրնի զրո-ցեց. էշքեարէ տէտի :
Յունարէն գիտե՛ս. րճի. բուժմա պիլիբ մի սին :
Հրե-րէն կամ Եբրայեցի խօսել, հրեարէն իօտիւ. եա-
նշանացի խօսել, նշանով իօտիւ. իշարէթ իլէ : [Հուտիճէ :
Բանցի, Ա-տցի Հարկանել, թո-տով, սոտով զարնել-
եուժրուգ, թէպիւք վուրմագ :

Գաղպ կոչեաց, Գաղպո-ի կանչեց. կիզի շաղըտար :
Ի ծ-ծո-ի գործի, Գաղպո-ի կ'ըլու-ի. կիզի էտիլիբ :
Լ-ելիայն կոչեաց, անյայն կանչեց. սէսաիզ, եավաշճա :
Այլաշխ խորհել, ո-րիշ կերպ յործել. պաշգա թարգ :
Ա-րնին ուսուցանէր, րան մեջ իը սորվեցընէր. էվտէ :

3. Յիսմանակիցանք :

Ե՛րբ եկիր պար, ե՛րբ հոս ե՛լուր. նե՞ վազթ պուրայա
Արդ, Այժմ՝* Այժմի՛, հի՛մայ. շիմաի : [կէլտին :

Որ ինչ ցոյժժ ոչ եղեւ՝ արդ լինիցի, մինչև՝ հի՛մայ
չեզան հի՛մայ պիտի ըլլայ :

Այժմի՛ գիտեժք, այժմի՛ Հաւատաժք. հի՛մայ գիտենդ :
Յայնժամ ի միտ առին, այն արեն հասլըցան. օ զաման :
Յորժամ եկեսցէ նա, երբ որ ան Գայ. օ կէլիբուէ :

Իբրե- ետես զիս, երբ զիս րեսա-ս. պէնի կէօրտիւ իտէ :
Մէնչ նստէր, երբ որ նստեր էր. օթուրմուշ իբէն :

Մէնչ րե- ուտէին, երբ րե- կ'ու-ր-ի-ին. տա՛հա (օնլար)
եէր իբէն :

* Գոյական եւ անկան անուանց վրայ պիտի գրուի, օրէն զանելով պիւտայլ որակական մակրայնի կը լինուին. որոնց ընտրութիւնն ու գործածութիւնն ընտիր նախ-նեաց զբերէն կը սորվուի :

** Այժմ, (գիտի՛ պստամ), յայնժամ եւ յորժամ գերանու-նակն մակրայ են : Եթէ հոլովել պէտք ըլլայ՝ ժամ բառը կը հոլովի. այժմ, յայնժամ. — յորժամ անհոլով է :

Մինչև եկեացէ նա, մնչուի որ ան գայ. օ կելինճէյէ տէք:
 Մինչև եմ ես, Իանի որ ես չամ. գաչ քի պէն լար ըսամ:
 Ցորտն, կամ } կենդանի է. Իանի որ ոչ լ է. գաչ քի
 Ցորտն թամանիս } սաղ ըսա:

Տօլոմէն ո՛չ իմանայք, դեռ չէ՞ հասկնար. տահա
 անլամայօր մն սունուզ:

Գեռ երէք ժամք են, դեռ թամը երեմ է. տահա
 սաաթ իւշ:

2ե- մտեալ, դեռ չ՞ործ. տահա կիրթեալն:

2ե- եր կամ 2ե- ես եր հասեալ, դեռ չէր հասած:

2ե- (ե-ս) իցեն ուսեալ, դեռ սորժած դէպի չըլլան:

(Մինչ) յե- իցէ հաւու խօսեալ, դեռ հաւը չեօսած:

Արդէն իսկ երեւի, հիմայնընէ, արդէն չ'երեւայ. շիմօի-
 տէն կէօրիւնիւյօր:

Արդ ե-ս լախճանեցաւ, դեռ հիմայ, նոր ժրտս. տա-
 հա շիմօի էօլաիւ: [խօի:

Այն ինչ մտեալ էր, նոր ժրտած էր. հէնիզ էօլմիւշ

Այլ, Ե'-ս, } ու, դեռ ուեւի'. տահա, արթըր, գայրը:
 Այլ ե-ս, } Զէ՞ ե-ս աշխատ առնէք, ալ ի՞նչ ին յօգնեցընէ+

տահա նէ՞ եօրարընըզ:

Ու ե-ս զգը ուրէք տեսին, ալ դէր ճը միջը չտեսան:

Ու ե-ս այլ շատ խօսեցայց, ալ շար չե՞մ խօսիք. գայրը:

Ոչ եղեւ, եւ ոչ այլ լիցի, չէրո- ե-ս ալ դէպի չըլլայ:

Արարի ե-ս այլ արարից, } ըբէ ե-ս ալ դէպի ընեմ.

կամ ե-ս այլ ե-ս արարից, } էթտիմ՝ տահա տա է-
 տեճէյ իմ:

Երթ այօր գործեա, քնա այօր գործէ. կիթ պուկիւն
 իշէ: [օ կիւն:

Ան նմա ազան այն օր՞, այն օր անով Իմ մտայնն գիշերը.

Վարդ- լուիցես, լաղը ին լես. եարըն իշխարի սին:

Ի լաղ- անդր, } երկրորդ օրը. էրթէսի կիւն:

կամ Ի լաղն, } երկրորդ օրը:

Երէր սուտը կատարի, լաղը չէ մ-ս օր, երրորդ օրը:

* Այօր, այն օր աննախդիք հայցական են. նոյն կերպով
 կ'ըսուի նաեւ այս ամ, աս տարի. այս անգամ, եւ այլն:

Երեկ եւ երանդ,* երեկ ու առջին օրը. արևն վե եզ-
վէշխտի կիւն:

Հերոս այսմ ամի սպասէիր, հերոս այս արքան ին սպա-
սէիր. կէշէն սէնե, պըլաբըր:

Այտոն, Այտոն, } ապոս լասուն գիմ. աղարըր ի-
ընդ այդն եկն, } քէն կէլտի:

Ասասօրոս (կամ - օրոս) տեաջիք, ապոս պէդի օրոս-
նէ. սասպահայն կէօրեճէք սիւնիլ: [գարըր:

Ընդ ապոսօրոս (կամ - օրոս) ապոսան գիմ. սասպահայ
ընդ երեկոն } եկն, իրիկոնան գիմ եկա. աղշամ իւթիւ:

Աս երեկոն } Թե ի մէջ դիշերի, իրիկոնան ին կե-
ցերին. իւք աղշամանն:

Գիշերայն } գողացան, գիշերանց քողան. կէճէլէյին
Գիշերի } շալաբըր:

Յայք կամ Ջոյք թաքչի, գիշերը ին դահուըդի. կէճէ
կիզլէնիր:

Յերեկ } արթուն կամք, ցրեկը. կիւնաիւզ, կիւնաիւ-
տ օրոս } զիւն:

Ի օրոս եւ ի գիշերի, } գիշեր ցրեկ ին քոր-
Ջոյք եւ շցերեկ գործեպք, } ծէնէ. կէճէ կիւնաիւզ:

Ի ճօրոյ, կամ } ճօրերս ին քամ. եազընլարտա կե-
ընդ հոսդ եկից, } լէր իմ:

Վաղ կամ անտգան, կանուխ կամ ուշ. երքէն եախօս կէճ:

Վաղու ես, Վաղոս, } շարունց, շարունց ի վեր. շօգտան
Ի լաղոսց հետե գիտէիր, } պերի պիւր իտին:

Ի հերոսն հետե պատրաստ են, հերոսնէ ի վեր. կէ-
շէն երլտան պերի հազըր արըլար:

Յօրոք հետե մտեալս եմ, քանի որ ճօրեք եմ. պէն կիրէլի:
Յայսմ հետե, Յայսմ հետե, } ալիե ետը, անիե ետը.

Այոսնհետե, Այոսնհետե, } պունտան, օնտան սօնրա:
Միշտ երկնչէիր, ասն է ծիք ին լտինայեր. աախմա:

Յանգ կայիք ընդ իս, ժշտ իմ հետոս եի. աախմ պիւլեմ-
ճէ իտինիլ:

* Այօր. լաղեւ. երեկ. երանդ իրքեւ գոյական կը հօլովին. այօր ապոս, յայսմ օրե, լաղուտ օրն. երեկ եւ երանդե բանքն, յերեկ եւ յերանդե:

Հանապաղ ուրախ եմ՝ }
 Հանապաղօր, կամ }
 Ջօր հանապաղ, }
 մին օր, մին է ժէր. հէր կիւն,
 հէր աէմ՝:

Յաւորեան ոչ մտացայց, յաւորեան պիտի չմտնամ. եւ պէտի ունութ՝ մայանաղ ըմ՝:

Արաւի նաեւ յաւորեանս, է յաւորեան, յաւորեանից:
 Մերն այր եւ մերն անգր, երբեմն հոս՝ երբեմն հան. կեահ պուրայս՝ կեահ օրայս:

Երբեմն կամ Երբեմն, արեւ մը. պիտի զէման, պայղը:

Ու երբեմն կերայ, արնի. ասլա եէմէմիչ իմ՝:

Մէ՛ երբեմն ստեր, արնի. ասլա եալան սէզլէմէ:

Դուն արեւ գիպեցի, տիւ անգամ իլ պարտի. սէլրէք:

Դարչեալ, Միտանգամ, } Գարչեալ, մի մ'ալ. թէք-

Վերադին, Արնի խօսեցաւ, } բար, պիտի տահա:

Անց նիստ լայր մի, } ելուր տիւ մը նարե. կէլ պիտի աղ

կամ լայրի մի, } օթուր:

Ջարտիկն ոչ իմացաւ, արաջ չհասիլցաս. իւք աղբը:

Յարալ, կամ Յարալ թշնամիք էին. արնի. էվիլէլ:

Յարալ-գոյն գիտաց, } յարալ-ընէ իմացաւ, իմաց արտաւ.

Պարտաւ պատմեաց, } փէլին, հօնակէն:

Միտանի արտաւ նուաղէլ, իլ օլտի տիւ տիւ պարտիւ. վարարագ, եալալ եալալ էքսիլի:

Վաղաղակն հասաներ. շար մը հոտաւ. թէզ եէթիշտի:

Իտիյն, Իտի ե- իտի } շորացաւ, շար մը, անմիջակէս

Ատրին, Նոյնօրին } ցամփեցաւ. անիտէ, շար շար

Ատմամայն, Նոյնմամայն } փուզ գուրուտու:

Տարածմ մեռանէր, արեւին դուրս, կանոնի. վաղթարզ:

Ժամաւ եւ արարածամաւ, արնի. վաղթիլ վաղթարզ:

Յանկարծ, Յանկարծակն գայցէ, } յանկարծ գոյ. գաթիլ,

Յանկարծօրին, Յանպարտարտից,* } ափ անարզ կէլէ:

Հարց նախ իմա, եւ ապա խօսեաց, նախ հարցաւ իմացիք,

ե- հարցա իտի. էվիլէլ սօր անլա տա՝ սօնրա սէզլէ:

պա գիտացես, երտին ի՛մանաւ. սօնրա անլար սըն:

Երայ զղջացաւ, երտը զղջաց. սօնուհաւ փիլիման օլտու:

* Արաւի նաեւ Յանկարծայն, յայլարծոց, յեղարծոս (ծամա), եւայլն:

Յեբոսոփ,
Ադա յեբոյ, } եփռը եփռը, մօնէն զերը. սոն սո-
Հոսոյ յեբոյ, } նունտա, նիհայէթիստէ:
Հոսոյ ուրեմն, }

Ուր ուրեմն եբաց զըբրան իւր, զերջուդե շար եփռը
Բոցո- Բերանը. նեաէն սոնրա աղզընը աչար:

Հոսոյ մակրայն ածականներու վրայ ալ կը
գրուի, այսպէս. Հոսոյ իբոսերն, ամէնէն պղտիկ (որ-
գին). հոսոյ յեթինն, ամէնէն եաքինը:

Քանիցս անգամ թողից նմա, Կանի՞ անգամ անոր ներեմ.
Դաջ տէ՛Փա ա՛Փվ էտէյիմ:

Մի անգամ, Երիցո, Երիցո կամ Երիցո անգամ եկի առ
ձեզ, Տի հեղ, Երիո, Երե+ հեղ յեղէ եկայ. պիբ տէ-
Փա, իքի, իւչ տէ՛Փա սիզէ կէլտիմ:

Հոյոված հասարակ գոյականն են՝ ի սիգիանի. ի
յո-եթինից. ի վախճանի կամ ի կոտարածի, (վերջը, եա-
քը.) ի գիների ե- ի ոս-ընջեան. յամենայն ժամ, (ամէն
ատեն.) զըբ մօնայն, (ամէն օր.) զըբն մօնայն, (բոլոր
օրը.) զէլեբըն ողնայն, (բոլոր գիշերը.) ա- յամանայի մի,
(քիչ մ'ատեն.) եւայլն. որ ժամանակական մակրայի
տեղ կը գործածուին:

4. Ծնդականք և ջնոցականք:

Տեղական (տեղ ցուցընող) մակրայներն երեք
հարկի զօրութիւն ունին, որ են՝ արական, բացառա-
կան, ներգոյական. — ասոնց տարբերութիւնը տաճկե-
րէն լեզուի մէջ որոշ կը տեսնուի:

Յ՞ փախտայց, ուր փախիմ. ներէյէ դաշայլմ:

Յ՞ իրթաս, ուր կ'երթաս. ներէյէ կիտէր սին:

Ուր էիր: Ուր են օթեւանք քո, ուր է քնախարանգ:

Ուր, առանց հարցման՝ ներգոյական եւ արական է.
ուր որ. ներէտէ քի ե- ներէյէ քի:

Ներէ: Ուր սեր իցէ՛ չիք նախանձ, ուր որ սեր կայ՝
նախանձ չ'ըլլար. ներէտէ քի: Անգ ուր ոսկին է, հոն
ուր ոսկի կայ:

Տրտի: Հողմ՝ սփռ կամօ՞ շնչէ, հովը սփռ սր կ'սփռի՞
 ին ինք. բիւզկեար ներէյէ խթեթեթէ հետէ: Ուր ինքն
 երթալոց էր, սփռ սր ինչ գէտի՞ երթաւ. ներէյէ քի
 քէնտի կիտէճէյ խտի խտ:

Ուսոյ՞ եկն, սփռի՞ եկաւ. ներէտէն կէլտի: Ուսոյ՞ ճա-
 նաչես զիս, սփռի՞ ինչ ճանչնաւ զիս. պէնի ներէտէն
 թանրը սրն:

Ուրե՛տ կամ Ուրե՛ծն, (ներգոյ. եւ տրակ.) տեղ ղը. պիր
 եերտէ եւ պիր եերէ:

Ներէոյ: Ակայեաց զք սփռե՛տ, մեկը տեղ ղը վայեց.
 պիրի պիր եերտէ շահատէթ էթտի: Ասէ սփռե՛տ,
 տեղ ղը ի՛նչ սփռ. պիր թարափտա տէր քի: Յորժամ
 սփռե՛տ յամիցէ, երբ տեղ ղը սփռնայ. պիր եերտէ
 էյլէնիբտէ:

Տրտի: Ոչ սփռե՛տ առաքեցայ, տեղ ղը շերիսփռայ.
 պիր եերէ եօլլանըլմարմ: Մի սփռե՛տ հեռի երթայ-
 ցէք. հեռու տեղ ղը վերջաւ. ուղաղա կիթմէյէ սինիզ:

Ուսոյ՞ կամ Ուսոյ՞ ճն, (բացառ.) տեղի ղը. պիր եերտէն:
 Միթէ կասկած ինչ սփռե՛տ էր, տեղի ղը. պիր թա-
 րափտան ֆէսֆէսէ՞ մի վար ըար: [տէյիլ տիր:

Ոչ սփռե՛տ է իշխանութիւն, տեղ. հիշ պիր եերտէն
 Այլուր, (ներգոյ. եւ տրակ.) սփռէլ տեղ. պաշգա եերտէ
 իմ եերէ: [Ռե՛ն ի՛րայ]:

Այլուսփ լինի օգնականութիւն, սփռէլ տեղի ղը օգնու-

Ա տե՛տ: Ասփ մնացէք, (ներգոյ.) հոս ճայե՛տ. պուրա-
 տա գալընըլ:

Ածէք այսր, (տրակ.) հոս բերե՛տ. պուրայա կէթիբին:

Է՛լ եւ Էլ այսրէն*, (տրակ.) իջլ'ր սփռնա՛ն հոս ել:

* Ցուցական տեղականներուն վրայ էն, ինչ յաւելուածը
 նոյնութիւն կը ցուցնէ, (ինչպէս սր նա, նոր գերա-
 նուանց վրայ նոյն, նորն, օֆն, սոֆն, գոցին): Այսպէս.
 Ասփ, հոս, եւ սփռն, հոս այն տեղը. — Այսր, այսր,
 հոս, հոգ, (պուրայա, շուրայա.) եւ այսրէն, այսրէն,
 գարձեալ հոս. (եֆնէ պուրայա.) — Ասփուսփ, անփուսփ,
 սփռն, անփռն, եւ սփռոյն, անփոյն, այս կամ այն միւր-
 նայն կողմէն:

Ասկէ սովորութիւն եղած է այսրէն, այսրէն եւ ան-
 րրէն գործածել յիտ (գառնալ) եւ գարնեալ (երթալ)
 մակրայներուն տեղ:

Երթիցուք սօրի, (բցռ.) երևան՝ սօլի. պուրատան կիտելի՛մ:

Աօրի, (ներգոյ.) Ոչ ելանե՛մ՝ այլ սօրին մեռանի՛մ, չե՛մ ելլի՛ր՝ հոս սօրիչս կը մեռնի՛մ:

Բ Գե՛տի: Նստարուք գուք այդր. (ներգոյ.) Դո՛ւ գօրիչը նօրիցե՛տ. սիկ օրաճրգտա՞ օթուրուն: Այդր առ ձեզ է, Գճի. օրատա եանընըզտա աբր:

Եկեացուք այդր, (արակ.) այդրիչ Գան՝ օրայա (սանա) կելելի՛մ:

Ե՛լ այդի, (բցռ.) Ե՛լ այդր Գիցին. չըգ շուրատան:

Այդրին առ ձեզ, (արակ.) Դո՛ւյնեալ յեղի. երնէ օրայա սիզէ: — Յ՛նասցէ այդրին, (ներգ.) Դո՛ւյնեալ հոգ մայ. երնէ օրատա (եանընըզտա) գալալն:

Գ Գե՛տի: Ա՛նդ կեաց եւ անգի՛ն՝* թաղաւորեալի՛ր, (ներգոյ.) հոն սպրե ու նոյն Գիչը թախարե. օրատա եաշա, օրատա փատիշա հլըգ էթ:

Ե՛հաս անդր, (արակ.) հոն հոսսա. օրայա եէթիշաի: Այսր անդր գեղեւեւլ, սօրին անդին երերալ. էօթէ պէրի սալընմադ:

Դարձաւ անդրին, (արակ.) նոյն Գիչը. երնէ օլտուղու եէրէ տէօնտիւ: Դարձիր անդրին եւ ննջեա:

Գնացին անդի, (բցռ.) անլի Գացին. օրատան կիթաիլեր:

[իչէրիտէ:

Ի ներս գըք ոչ գտաք, (ներգոյ.) ներսը միչը չգօրնիտ.

Եմուտ ի ներս. մինչեւ ի ներս, (արակ.) իչէրիլէ:

Ի ներսսօր սայ պատասխանի, (բցռ.) ներսին. իչէրիտէն ճէզապ վէրիր:

[շարբատա:

Արտոյ ի փողոցի անդ, (ներգ.) Դո՛ւրսը փողոցը. տիԳիմեաց արտոս,** (արակ.) Դո՛ւրս վաղեց. տիշարը:

* Յանկերէն պօ, շօ, օ եւայլն. չին պատասխաներ հայերէն այս, այդ, այն երեք սրտը գէմբերուն. այլ շօ-երեք գէմբի ալ հասարակ է. իսկ երկրորդ գէմբի համար սօփորաբար գործածուածն է՝ օ, օրայա եւայլն:

** Անդին ժամանակական մակրայ ալ է, եւ կը նշանակէ շօ-ր ՚ը:

*** Կըսուի նաեւ ԵԼ ի դո՛ւրս, դուրս կլաւ: Ի դո՛ւրս կորգեցից, դուրս պիտի քաշե՛մ առնու՛մ. — Դո՛ւրս գոյականէն. (տես երես 141, առաջին ծանոյ):

Արդտուսոս մահալ, (բցւ.) դրեմն Տոսմ. տիշարբաան :
 Յերկինս ի վեր, (ներդոյ.) Մերը երկնէնք. եօզարբաա :

Ի վեր մասիր, (արակ.) վեր հրամայ. եօզարբ պույաբ :
 Ի վերուսոս են իջեալ, (բցւ.) վերին իջած են. եօզարբաան էնմիշ տիրէր :

Վերուսոս ի վայր, կամ Ի վերուսոս մինչեւ ի վայր,
 վերին վար. եօզարբաան աշաղբյա (տաղ) :

Անկաւ ի վայր, (արակ.) վար ընկաւ. աշաղբյա տիւշտիւ :
 Ի խնմարհ, (ներդոյ. եւ արակ.) վարը, վար. աշաղբաա,
 աշաղբ, աշաղբյա :

Ի ներտուսոս մինչեւ ի վեր, (բցւ.) վարեն. աշաղբաան :
 Յառաջ խաղալ, առաջ Կալլ. իլէրի կիթմէք :

Հասին առաջոյ եւ զկնի, } առկեանն երեւեն. էօն-
 Յեառուստ եւ յառաջուսոս, } տէն արտաան :

Յերս գառնալ, եր դառնալ. կերի տէօնմէք :

Արի անց ի մեջ, եւ մեջտեղն եկաւ. գալլդ օրթայա կէլ :
 Ի Քոյ կացեք, (արակ.) մեկդէ կեցեք. կերի տուրուն :

Եաես ի Քոյոսոս, } (բցւ.) հերոսանոյ տեսաւ. ուղաղ-
 Ի հերոսոս, կամ } տան, կերիտէն կէօրտիւ :
 Ի հերոսոսանէ,

Մօր կայ, Ի մօր կայ, (ներդ.) մօր է. եազրնատ արբ :

Մօր եկ, (արակ.) մօր եկաւ. եազրնա կէլ :

Ի մօրոյ, Ի մօրե ելանէ, (բցւ.) մօրանց, մօր տեղե կ'սլէ.
 եազրնատան չըզար :

Չքնչ զիճէիք զմանադարհայն, (ներդ.) մամբան ի՞նչ
 վեճ ունէիք. եօլտա նէ պահարնրդ վար բար :

Յայսիոյս, կամ Բայնիոյս, (ներդ. եւ արակ.) սագին,
 կամ անդին. պերիտէ, պերիյէ, կամ էօթէտէ, էօթէյէ :

Ահա լուայք, ահա լեցեիք. իշթէ իշթտինիդ :

Ահա-տաիկ կամ Ա-տաիկ մեք. ահա մեք. իշթէ պիդ :

Ահա-արիկ կամ Ա-արիկ կաս. ահա կեցեք ես :

Ահա-տաիկ կամ Ա-տաիկ ի ներքս է. ահա հոն ներսն է :

Ահա-տաիկ է կամ ահա-տաիկ, ահա հոս է կամ հոն է :

5. Հաստատականք եւ ժիտտականք :

Վ տեսի, ոյո տեսոյ. Էվվէթ, պէլէ կէօրտիւմ :
 տեր, Կճի. խայր էՖէնտիմ :

Ու կամեցան իմ Չկամեցան գալ, չը-զեցին. իս-
թէ մէտիւէր:

Ու այսօր եւ ոչ վաղիւ. Կճ. նէ պուկիւն նէ եարըն:
Մէ՛ երկնչիւր, մի՛ վեհնար. գօրգմա:

Մէ՛, մի՛ այսօր. մի՛ հոս մի՛ քերէ+. եօգ, պուրայայ տէյիլ:

Գրաբար մով արգելական կ'ըլլան նաեւ ապառ-
նին, ստորագասականն եւ աներեւոյթը. Մէ՛ Գեօցեօ,
մի՛ Գեօսանցեօ, մի՛ Գեօսանել. որ աշխարհաբար չ'ըսուիր:
Նայնպէս ուրիշ որեւիցէ յարմար բառի վրայ կը գրուի մի՛
բայը լուեւեայն իմացուելով. ինչպէս աշխարհաբար ալ:

Արդարեւ երգուաւ, իբրս որ երգու-ընցաւ. սահիհ եւ-
մին էթաի: (Տես երես 151, ծան:)

Ապօին լուարուք, անշուշտ լեցի+. վազբա իշխութիւնիզ:
Եւ էր իսկ այնպէս, իբօ+ ալ այնդեօ էր. էզյլէ տէ իաթ' եա:

Եւ պահէ իսկ, ու կը պահէ ալ. վազբա տա սազլար:
Եւ զնս իսկ (ի) գլխովն. քնն զն' ալ. սուլ պէնի պիլէ:

Թերեւս քարկոծ իսկ առնէին, Գեօցեօ կը +արիճէին ալ.
պէլքի թաշա՛ պիլէ թուլթարլար բար:

Թերեւս ամաչեացեն, Գեօցեօ աման. պէլքի:
Բնաւ, կամ } մի երգնուլ, երբեք երգում չեն, չընէ+.
Ամեն-ին } սուլա եէմին զմասըն:

Քնաւ, կամ Քնաւ լեցի, չըլլայ, ոչ քնաւ. հաշա, սազըն հա:

6. Կրկնառոր նա Բաղարարնայ մահրայններ:

Երբեմն անուն մը կրկնուելով մակրայ կ'ըլլայ.
ինչպէս.

Որն որն յառաջ մատչել, որք որք յառաջանալ. աարմ
աարմ, փէյ տէր փէյ իլէրիլէմէք:

Զմիս անգամ անգամ յօշել, միս կոր որ կոր զարբել:
Գեշ Գեշ պատառել, (ճարմիւր) պարտա պարտա ընել:

Արփ արփ հասանել, շոփ մը. չար չարուգ:

Մակրայ մը կրկնուելով շատութիւն կամ սատա-
կութիւն կը ցուցընէ:

Մեծացաւ յոյժ յոյժ. չոփե գորքս հարստացաւ:
Տօխաւ որտաւ մաշի մարմինն, կամաց կամաց:

Սփեռն սփեռն ի վերայ յարձակել, րճի. սրգ սրգ հիւ-
ճում էթմէք:

Այսպէս ալ՝ երբեք երբեք, ատեն ատեն. ուրեք
ուրեք, տեղ տեղ. ուստեք ուստեք, ազգիէն անգիւնէն:

Այլեւայլ մասանց բանի մէջ նախդիր կամ եւ,
քան մտնելով մակբայ կը ձեւացընեն.

Կեռ ի կեռ եւ ոչ կատարեալ, (կեռոք եւ ոչ լճան. եւ-
բը պուշուգ:

Կողք ի կողք գնան, (կող կող իք քալին. թօփալ թօփալ:
Լցաւ տունն ծայր ի ծայր, (տունը ծայրէ ծայր լցուեցաւ:
Բերան ի բերան խօսել, բերնէ բերան խօսել:

Չեան ի յեան տալ ինչ ումէք, (յեռօք քալ մէկուն:

Վեր ի վայր տապալել, յարնել արհնալը ի արձանել.

հարկանել, եղծանել, յալթ իւսթ՝ խարապ էթմէք:

Խառն ի խոռն գումարեաց զամենեսին, րճի. պրբմա-

կարճ ի կարճոյ պատմել, (համարօք. մոխթաւար: [տան:

Մօք ի մօքոյ եկից այդք. (չոք քիչ արնէն. փէք ազտան:

Փայլ ի փոփոյ, } արարնօք. աճելէ, չափուգ:

Ճեպ ի ճեպոյ, }

Այլ ընդ այլ պատմել, * (տարբեր իմացընել. եարբ եալան:

Մի աւ մի թուել, (մէկնէ մէկնէ համբել. պիրէր պիրէր:

Խիտ աւ իիտ խարոյկս վառել, (իիտ իիտ. սրգ սրգ:

Թուփ աւ թուփ բուսեալ, (քիչ քիչ թուփեր բուսած.

եան եանա չալըլար պիթմիլ:

Ճուտ աւ ճուտ յարդարէր, (քեմե քեմ շքր շքրեց:

Բան աւ քան պատասխանի, (խօսք խօսքն պարասխան:

Հասարակ աւ հասարակ լինիցին, (հասասար շքր շքր ըլլան:

Առեալ զեղբայր քո միայն ընդ միայն խրատիցես. (եր-

կոտնիք միմէ ըլլալով:

* Այս գործածական մակբային կազմութիւնն աս է. Այլ՝
աննախդիր հոգ. ընդ՝ նախադրութիւն. այլ՝ սեռական
խնդիր. — եւ կը նշանակէ՝ ուրիշ բանի րեւ ուրիշ բան:
Այսպէս կ'ըսուի՝ Այլ ընդ այլ տեսնել, կործել, ասել:
— Այլ ընդ այլ երեւել, եւայլն: Չեղք եւ կրաւոր. բայ-
երու քո՞՞ այլ ուղղական է եւ ոչ հոլլցական: — Կը-
սուի նաեւ Այլա՞ ընդ այլ, քալ, մէկուն արուելքն
ուրիշին ասլ. Այլ ընդ այլ երեւել, ուրիշ կ'երեւան:
— Սերճն ոչ այլ ընդ այլ քայլ, այլ զոր սերմանեցեր
զնոյն հնձեցեր:

Մերն ընդ մերն երեւեալ, (երբեմն երբեմն. պազը պազը:
 Հոսոյ ընդ հոսոյ } եկից, (չոր մօտերս. պիր ազտան:
 Մերն ընդ մերն)
 Ես ընդ ես } յղեաց, (անօրհնոյն իտարեց. շար շա-
 նոյն ընդ նոյն) } փուզ, տէր ազասպ եօլլատը:
 Անդին է- ունդ }
 Գո՛ւ Գո՛ւ Գո՛ւ } յաւելցր, (Գոնի կ'երևար, Գոն Գոն կ'ա-
 շար Գոն զհոյն) } նար. վարարադ, կիթ աիքճէ արթարըտը:
 Ես Գոն Գոն սաստկանալ, (Գոնո ա-եյն. կիթ աիքճէ:
 Օր Գոն զօր } ապականի, (օրէ օր կ'աւորուի. կիւնտէն կիւ-
 Օր ըստ օրէ) } նէ կո՛մ Տէր կիւն պօզուլուր:
 Ա՛ ըստ ա՛ի երթային, (ա՛իէն Գոնի կ'երևոյն. Տէր երլ:
 Մ՛ ըստ Գոնի թուել, (Գոնի մեկի կ'ա՛րեւ. պիրեր պիրեր:
 Գորդ ըստ կորդէ } պատմէ, (կորդու կը դարձի. սըրա-
 կորդ ըստ կորդէ) } սըլլա նազլ էտեր:
 Աւրիշ կրկնաւորները տես Ա մասին Յաւելուա-
 ծին եւ Բ մասին մէջ:

Ուրե՛ս, ուրե՛մ, եւ ուստի, ուստի՛ն տեղական
 մակրայներն անականով կամ ուրիշ մակրայով մը կը
 բաղադրուին:

Անդր ուրեմն ** մօտ հասին. հոն մօտերը հասան. օրալա-
 Անդ ուրեմն, հոն տեղ մը. օրալարտա: [րա:
 Ամենայն ուրեք, ա՛իէն տեղ: Այլ ուրեք, (ուրիշ տեղ մը:
 Ի մօտ ուրեք, մօտ տեղ մը. եազընտա պիր եւերտէ:
 Հեռի ուրեք (կամ } երթալ. հեռու (կամ ա-եյն նե-
 Հեռագոյն եւս ուրեք) } ուստի մ'երևալ:
 Յո՛ ուրեք, (արակ.) ո՞ր տի, ո՞ր. նէրէյէ:
 Ա՛ր ուրեք, (ներդ.) ո՞ր տեղ, ո՞ր. նէրէտէ:
 Ո՛ւստ ուստեք, (բցու.) ո՞ր տեղէն, ուստի՛ն. նէրէտէն:

* Ըստ բացատրականով՝ կը ցուցնէ յաջորդութիւն, ետեւէ
 եկած. զորօրինակ՝ ըստ նմանի, ըստ նոյնի, անկէ կամ
 անոնցմէ ետք եկողները. այսպէս ալ՝ Գ ըստ Գոնի, մէկը
 մէկու ետեւէ. այլ ըստ արնի, ամեն մարդ ետեւէ ետեւ:
 ** Երբեմն ալ ուրեմն, ուստի՛ն զարդի համար կ'աւելցուի
 տեղ եւ ժամանակ ցուցնող բառերէն ետքը. Լու ու-
 րեմն, յառաջները. անպակն ուրեմն, ուշ ատեն. երբեմն
 ուրեմն, ատեն մը. Ի Հոսոյ ուստի՛ն, Հեռի կողմերէն:

Այլ ուստեք, համարձակելով } ուրիշ տեղե մը. պաշտապարհը եւր-
(3) այլուստ ուստեք, } տէն:

Անտի ուստեք ելանէ, հոն՝ տեղե մը կ'ելլէ. օրալարտա
պարհը եւրտէն չըզար: Բազում եւ այլ ուստեք, ու-
րիշ շար տեղերէ ալ. տահա պաշտա շօք եւրտէն:

7. Մակրայակերպ:

Սահման մի, Սահմանի մի } հանդերուք, (տեղ մը հանդիցեք:
Վար մի, Վարի մի } պար ազ տինքնին:

Որ քամ մի յանձն էաւ, (ո՞ր որ մէջ մը յանձն առաւ:

Փոքր է շարի գիտեմք, (տեղ շար. պար ազ, պար մըզտար:

Ջր օրինակ ծառք՝ յործամ. . . (ինչպէս որ. . . նաբը քի:

Ջրա օրինակ, համար } այսպէս, նոյն կերպով. պէջլէ, էջ-

լատ նմին օրինակի, } է: Արտուինանէ՝ զոյն յեւ, եւայլն:

Օրինակ իմն, (զոր օրինակ. մէսէլա:

Ջրն ցերեկ, (Բոլոր ցորեկը. կիւնտիւղ ազլամա տազ:

Տային նմա առաւն նկանակ մի, (օրը մէկ հասց կո- որային:

կիւնտէ պար սօմուն:

[շիֆահէն:

Ի քերանոյ պատմել, (քերանով, քերանէ քերան. լիսանէն,

Յոնկանէ խօսել, (ականքն է վար. դուլաղընա սեջլէմէք:

Ոչ է կարծեաց ասեմ, (կարծեօք չե՞ք ըսեր. թախմին իլէ:

Յականէ, Յանուանէ, } անուամբը (կանչել.) իսկիլէ,

Յականէ յանուանէ, } ատը սանը իլէ:

Ամենայնիւ, } ամեն որեաց, ամեն նկարմամբ. հէր

Ամենայն իրօք, } վէճհ իլէ, հէր պազըմա:

Ըստ ամենայնի,

Ամենայնիւ եղբարց նմանել, (ամեն բանով:

Բազմօք դուլէին, (շար քոզեարաներ կո- որային: լիսթ արմ:

Սահմանօք գրեցի, (տեղ իրօքով. պար ճիւղե եազը լլա ան-

եւ ոչ է-էք նուազեալ, (ե- ոչ բանով մը պահաս. հիշ

էքսիլի օլմայարազ:

Մէ է-էք տայցէք պատճառաւ, (բնա- առիլի մի որոք:

Մրդի մրօք ծառայել, (Բոլոր սրբանոց. ճան ու կէօնիւլտէն:

Կամակար մրօք, (տեղով. իսկ էքիլի իլէ, սէվէ սէվէ:

Ատուածապաշտ մտօք, համար } ասորուածապաշտութեամբ:

Ատուածապաշտ կարգաւ, } ասորուածապաշտութեամբ:

Յայամ վայրի, հոս: Յայամ վայրի, հոն:

Աստուծոյ առնեն զոր առնենն (կախարդք), ոչ ի երեւոյն
 է ըբձնին. կեզէ կեօրիւնիւ չ կամ կեօսութիւն:

Անդէն առեօք սպանանէին, (նոյն փեղը շատ մը սպան-
 նեցին. հէմէն օրատա եօլտիւրտիւէր:

Ի գալ տարւոյն, (յաջորդ փոքին. էրթէսի սէնէ:

Ջայն ութ օրն ի գլուխ, (քուր այն ութ օրը. պիւթիւն:

կայր ուրոյն ծալեալ ի մի կողմն, (ներգոյ.) զար ծալլա-
 մի կողմը կեցած էր. պիր թարափտա:

կախեալ գլխի վայր, (փնկ. պաշ աշաղը սարվրը:

Գլխի վայր կորացեալ, (գլուխը վար ծած. պաշը սօրգ:

Յաճախ կ'ըսուի՝ Չեւս յեօս կապեցին զնա: Գոյլ

ի քերան տարան ի ներքս: Հող ի գլուխ լինէին: Հեծեալ

զայր՝ ուսեր ընդ մեջ, խոր զփօրոյ, ուղեղահապարճ

զմեղն: Սերտ ի քերան շրջեալ խնդրեալք, (փնկ. ճանը-

մըզ աղղըմըզ կէլէրէք:) Ա՛խ ի քերան լինիցիմ: Չեւս

ի գլուխ ելանիցես անտի, գլուխը ձեռնել (լալ) պիտի

ելլէ՞ անկէ. օրատան իքի էլին պաշընտա չըգաճազ սրն:

Գուցէ, Գուցէ թէ, Մի գուցէ, (չլլա) որ. օլմայա քի:

Ենէ իցէ ուղղեացես զսիրտ քո. (Են որ. էյէր: Իցէ Են

քեզ դէպ ինչ տայցէ. եթէ իցէ՝ եւ մեք ապրեսցուք.

չլլա) որ իցէ քան մը պարահի. եւ Ենէ մեկ սղարին:

Իցէ Են արդարացի, (կ'արդարանա) արբօտ:

Ի զի կամ } շիջանի. (չլլա) որ կը մօրէ, երբեմն կը մօրէ:

Ի երբեք զի } Գարձեալ կ'ըսուի՝ եր զի, (անցածը,) իցէ

Ի ուրեք զի } զի, (գալիքը ցուցնելով):

Ջի՞ է զի ծիծաղեցաւ*, ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ որ խնդաց. նիշին:

Ընդ ամենայն՝ Են իմը՝ իցեն եւթանասուն, եւ Ենէ

Եւս իմը՝ ութսուն. (միանց՝ առ առաւելն ըլլան 70,

շար շար՝ 80. Էն չօղու՝ օլսա օլսա՝ 70, փէք փէք՝

80: Յերբ, առ օր մի եւ առ վաղիւն, Են եւս իմը՝

զերիս առուրս. (առ առաւելն՝ քոցէ երեւ օր:

Փոքր միւս եւս՝ եւ...) ինչ մեքտը, կամ ինչ մեքտը որ.

Սակաւիկ միւս եւս, } պիր ազտան, կամ ազ գալտը քի:

Ապա թէ ոչ... , հապա Են չէ... եօգսա... :

Մինչ այս մինչ այն... , այն մեղացին. շու պու տէր իքէն:

* Յես վարը զի շաղկապ՝ հարցականն ետեւ. (երես 170:)

Յ Թ Գ Ո Ւ Ա Ծ Ի .

Մ Ե Կ Բ Ը Յ Ն Ե Բ Ր Ո Ւ Կ Ը Ջ Մ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը

Մինչեւ այստեղ գրուած օրինակներէն կը տեսնուի՝ որ ամէն կարգի մակբայներուն մէջ կան Գերանուանական կամ Գիծորոշ մակբայներ: Ասոնց ճիշդ նշանակութիւնն ու անսխալ գործածութիւնը երեք դէմքերուն հետ սերտիւ կապուած է: Ուստի պէտք է սէով կազմուածն առաջին դէմքի, դայով կազմուածն երկրորդ դէմքի, եւ նուով կազմուածն երրորդ դէմքի հետ գործածել:՝ Այս կանոնն ընդհանուր է ամէն դիմորոշ հայերէն բառերու:

Ինչին, ինչին եւայլն գերանունականները տես Յաւելուածին մէջ. (երես 195.)

Շատ մակբայներ հասարակ անուններէ կազմուած են. ինչպէս, Յայն-ժամ, յոր-ժամ, այժմ, (այս-ժամ.) յայն-կոյս, յեպ-կոյս, նոյն-չափ, ին-անգամ, եւայլն: Կամ երկու երեք բառ իրարու կցած. ինչպէս, Այն ինչ, լի-ո-լի, մազ-ա-դ-ու-ր, (մազ մնայած պրծիլ.) է հար-եա-անցի, եւայլն:

Վարձեալ շատերը նախդրիւ անուններ են, ինչպէս՝ Ի սոս, է քոն կամ ցքոն, (մինչեւ ետքը.) է յիգ, է որի, (երկար ատեն.) յոյժ. է նանիբ, է խոնարհ, է ծածոնի, ընդ զայր, ընդ հանուր. եւ յոյնակի՝ յանգիտս, (չգիտնալով.) յանձանօքն, յանդոյշ, է քաղաքնիս, (քաղաքուկ:) Կամ նախդրիւ մակբայ, ինչպէս՝ Ի մարտին, է զայր, է ներս, զձանադարհայն, (որձի. եօլտա:)

* Պետք չէ դէմքերն իրարու շփոթելով ըսել՝

Տաց բեզ անդրին կամ այրին, — այլ՝ այրին:
Կամ՝ Դարձուցից այրին առ նոսա, — այլ՝ անդրին:
Եւ ոչ՝ Ասորի՛ նորա հեռի կան այտի, — այլ՝ ասորի՛:
Նոյնպէս ըսելու չէ՝ Ջի՛ կուք անդ: Ասորի՛ սուս խօսեցար, — այլ՝ այր. ասորի՛:

Այսպիսի սխալներ յաճախ են գրաբար նոր գրուածոց մէջ, որոնց մէկ մասին պատճառն է սանկ. լեզուին օ, օրայս, օրոտս բառերուն երկգիսի նշանակութիւնը. (տես երես 138, առաջին ծան:)

արդար ասացեր. ճարդար դիտեն, կամ Ժող դիտեն,
(չատ աղէկ.) Ժող եռայ. Ժող ուրախ առնէր զնա, (ա-
ղէկ մը, կերէնի կէտի.) Ժող կուուասէր, (սաստիկ կուուատ):

Այն մակբայներ՝ որ նախադրութիւն են առանց
խնդրի մնացած, կամ որոնց խնդիրը զօրութեամբ (լու-
լեայն) կ'իմացուի: Այսպէս, Երթայք շուրջ ի շէնոդ:
Բեր ի Բեջ. շեր ի Բեջ. բառնալ ի Բեջոյ, (Կճ. օրթայայ,
օրթատա, օրթատան:) Հոոո երթալ, (մօտիկ:) Ընդ-
դեմ՝ բախեցաւ: Աստի եւ զնն ընթանային: Ետես
զնա եւ ընթացաւ ընդ աստի: Եկն թշնամին եւ ցա-
նեաց ի վերոյ որումն, (վրան որոմ ցանեց (ցորենին):
Եկաց ի վերոյ, (վերի դին կեցաւ:)

Ասոր հակառակ՝ տեղական մակբայներ կամ հո-
լով մը խնդիր առնելով՝ եւ կամ Ժող նախադրութեամբ՝
(գոյականի մը քով) նախադրութիւն կ'ըլլան: Այս-
պէս են՝ Հեթի, ուրոյն, Բեկոսի, Գողպ եւայլն մակբայ-
ները՝ բացառական խնդրով. իսկ սեռականով՝ Յայնկոյ
որմոյն. արդարոյ շինին. արդարոյ նորա. Կեմայ նորա,
եւայլն: Նոյնպէս՝ Արդարոյ քան զքաղաքն ելանել:
Ի վերոյ քան զերկինս:*

Թող եղ. հրամայական բայն ալ մակբայ կ'ըլլայ
այսպէս. Թող ինքն երթայր. (Կճ. գօ քէնտի կիտե
իտի:) Թող կերեալ էր ձեր. (Բող) ուրդի. գօ եէյե
իտինիլ:

Նարցական մակբայներէն շատերը, (ինչպէս առ-
հասարակ ուրիշ հարցական բառեր ալ,) երբ որ առանց
հարցման կը գործածուին՝ աշխարհաբար որ (տճկ. Գի)
շաղկապով կը թարգմանուին. ինչպէս, Երբ տեսանեն,
(երբ որ կը տեսնեն.) որդեա լուայք, (ինչպէս որ լսեցիք.)
ուրդի եկն, (ուրկէ որ եկաւ:) — Ասոր վրայ տես
դարձեալ է գլխոյն Բ յօդուածին մէջ (երես 175:)

* Դարձեալ՝ միեւնոյն բառը նախադրութիւն է խնդիր
առնելով, Իճրեմ զմայր. որդեա զոսկի, եւ մակբայ է
բայի քով, Իճրեմ տեսին. որդեա ասացեր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ Ի Վ Բ Ա Յ

Շ - ղ և - ղ կ'ըսուի այն անփոփոխ մասն բանի՝ որ երկու իծոտ կամ երկու քառ երբոս իը կադէ:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ը Թ Ա .

Գ Ո Ր Ծ Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Շ Ա Ղ Կ Ա Պ Ն Ե Ր

- Եւ, (երկու բառի կամ խօսքի մէջ.) ու. վէ:
 Ուտէ եւ ըմպէ, կ'ոտէ ու իը իծոտ. եէր վէ իչէր:
 Գիշերոյ եւ տուընջեան, գիշերուան ու ցորեկուան:
- Եւ, (Տետազայ բառին կը վերաբերի.) աւ. տէ:
 Գիտեմ եւ եւ. (եւ աւ գիտեմ. պէն տէ պիլիբ իմ:
 Դա եւ* Սողոմոն շինեաց տուն. (Սղ. աւ րոսն շինեց:
 Մարմինն եւ նոցա այսպիսի է, անոնց աւ մարմնը:
 Ոչ ինչ է պիտոյ եւ իծուել ինչ, քան յ'ըսել աւ ղեդոտ վէ:
 Ձրի էառ՝ ձրի եւ րայ, (յրէ առաւ՝ յրէ աւ կ'ոտ րայ:
 Ձոր կամի որ՝ գնոյն եւ կարծէ, նմին եւ ոյն ունի:
- Եւ, (իւր նախընթացին կը վերաբերի.) աւ. տա, տէ:
 Եւ** Ժոսուճն եւս արարէք պատասխանի, Ժկուլի՛ն
 աւ դատասխան րոտէ. օպիրինէ տէ ճէվապ վէրին:
 Ձոր ունէրն՝ եւ ղոյն եւս կորոյս, ունեցածն աւ:
 Նորա եւ ղն եւս գան հարին, անոտ ան աւ ծեծե-
- Այլ, քայց. վէ լաքին: [յնն:
 Այլ ես վկայ կոչեմ զԱստուած. քայց ես զԱստուած
 վկայ իը կանգիմ: Լսէք այլ ոչ հաւատապէր:
- Այլ, (բացասականէ ետեւ.) հոպո. իլլա, եա:
 Ոչ միայն չպարտաւել՝ այլ եւ* զարմանալ եւս: Մի՛
 միայն զոտս՝ այլ եւ զձեռու: Լացցուք՝ մի՛ մի օր մի-
 այն, այլ եւ զերկուս, այլ եւ զամենայն աւուրս:

* Ձատ շաղկապ կը համարուին՝ նա եւ, (նաեւ,) այլ եւ, եւս եւ բաղադրութիւնները:

** Այս եւս շաղկապէն յառաջ վայելուչ է եւ մ'աւելը ցընէ: Բայց առանց ի-ի աւ կ'ըսուի՝ Մի-ս եւս այր, Ժ-ս եւս այլ երազ, եւայլն:

Ոչ ի բնութենէ՝ այլ ի կամաց մերոց է լինել ծոյլ կամ փոյթ. չէ ՚նէ մեր բնութենէն՝ այլ մեր խօսիչն է. թապիթաթըմըզտան տէյիլ՝ իլլա կէօնլիւմիւզտէն տիր: Մի յաղթիր՝ այլ յաղթեա, մի յաղթուիք՝ այլ յաղթե:

Բայց, Սակայն, Բայց. լաքին, ամմա:

Երթ, Բայց զգոյլ լինիջիր, Բն՝ Բայց զգո-լաջեր. կիթ ամմա՝ սագըն: Ոչ տեսանես, սակայն հաւատաս:

Կ'ըսուի նաեւ՝ այլ սակայն, Բայց սակայն:

Եթէ, Թէ, Ենէ, Ենէ որ. էյեր, էյեր քի:

Ենէ կամիս՝ կարող ես, Ենէ կ'ո-ղես՝ կ'ընաս. էյեր իս-թէրսէն գատըր սըն: Ենէ ոչ տեսանէք՝ ոչ հաւատայք: Թէ միայն մերձենամ՝ փրկիմ. դոյլի՛մ միայն՝ կ'ազարիմ:

Եթէ, Թէ, որ, Ենէ. քի. (որ երբեմն չի ալ կ'ըսուի):

Ասէք ՚նէ անձրեւ գայ, կ'ըսէ՛ որ ոնչըն-ի-ո-գայ. տէր սինիզ քի եաղմուր կէլիր: Գիտէին ՚նէ մեռաւ.* Հաւատայք ՚նէ կարող եմ առնել. կ'ըհաս-դոս՝ որ կ'ընամ:

Եթէ, Թէ, (երկու հարցման մէջ.) Ենէ, չէ նէ. եօգսա մը: Տացո՛ւք՝ Ենէ ոչ տացուք, որոնք՝ ՚նէ չբանք. վերէլիմ մի՛ վերմէյէլիմ մի: Գիտէր ՚նէ չգիտէր: Պահէ՛ զգա-շինան՝ ՚նէ ոչ. կ'ը պահէ՛ ՚նէ չէ:

Ի ժամանակի խնդիր լինիցի, սուտ խօսեցաւ՝ ՚նէ ար-գար, որենին պիտի փնորոսի որ սո-ր ըստ՝ ՚նէ իբոս: Սո՞վն լաւ իցէ՝ ՚նէ պատերազմն՝ ՚նէ մահն:

Եթէ, Թէ, (հարցական կամ բացասական ետեւ.)

որ. քի: (Երբեմն կ'ըսուի նաեւ չի):

Ո՞ եղեւ խորհրդակից Տեառն՝ Ենէ խելամուտ արաս-ցէ զնա, ո՞վ Ասորո-ծոյ իորհրդակից եղա՝ որ անոր Բան հասիլըջնէ: Ոչ եմք անձանց տեսարք՝ Ենէ ըստ կամս գնասցուք, մեք մեղի որե չենք որ ուղանոս-դէս շարժենք: Չեմ այնչափ անմիտ՝ ՚նէ ոչ գիտիցեմ: Չիք ինչ որ մտանիցէ ընդ բերան՝ ՚նէ կարիցէ զմարգն պղծել: Ոչ եղեւ ինչ գաղտնի Ենէ ոչ ի յայտ գայցէ:

* Երբ այս Ենէ, Ենէ (քի) շողկապէն ետեւ թեական Ենէ, Ենէ (էյեր) հանդիպի՝ առաջինը չի կը գրուի. Գիտես՝ չի ՚նէ ոչ վազմազակի, այլ յետ սակաւ միոյ վայելեցես. (գիտես որ Ենէ հիմայ ոչ՝ քիւ մ'ետքը պիտի վայելես:

Աամ, կամ. եա, եախօտ :

Ձի՞նչ կերիցուք կամ զի՞նչ արբցուք կամ զի՞նչ զգեց-
ցուք. ի՞նչ ուտենէ կամ ի՞նչ խմենէ կամ ի՞նչ հագ-
նինէ. նէ եէյէլիմ եախօտ նէ իչէլիմ . . . :

Ձի, որ, իե. քի: (Ա՛րսուի նաեւ իե, ե՛լե:)

Աամին զի առաջուք, կի՞նչն որ ըսեն. իսթէր մի
սին քի տէյէլիմ: Աամին զի երթիցուք քաղեսցուք:
Ետես զի բարի էր ծառն, փոսա որ. կէօրտիւ քի:
Տեանք, գիտաաջիք զի եւ ձեր տէր գոյ յերկինս. փե-
րեր, ինքնատ որ դոստ ալ փեր զ՝աննէ՛ք երկնէ՛ք:

Ձի, որ, որդես զի. քի, (օլսուն) տէյի, շէօյէ քի:

Արա ինձ խորտիկս զի կերպցց, ինչէ կերտուր շինէ որ
ուտեմ: Ձի ուսանիցիս. փճ. էօյրէնէ սին տէյի:

Ձի, (այնպէ) որ. (էօյէ) քի, (օ դատար) քի:

Այնպէս ահագին էր՝ զի զահի հարեալ եմ, այնպէս

Ձի, որ. քի: [անաոր էր՝ որ սարսփոտ եմ:
Այս լի երեսուն ամ է զի պատերազմեցար ընդ իս-
սս ըմբ երեսուն փարէ է որ հետս կուտեցար:

Ձի*, (հարցականէ ետեւ.) որ. քի:

Յ՞նչ յուսացեալ իցես՝ զի ոչ հնազանդիս ինձ. որոն
յուսացեր ես որ ինչի զես հնազանդիք. քիմէ՛ կիւզէնմիշ
սին քի. . . : Իող են ո՞վ եմ զի աղաչես դու զիս: Ձի՞նչ
իլք իցեն՝ զի այնչափ ժամս յամեաց գալ: Նախնիքն
նորա զի՞նչ էին՝ զի նա այնպիսի հանգերձս արկանի:
Ընդէր ոչ օգնեցեր նմա՝ զի յայնչափ թշուառու-
թիւն մատնեցաւ:

Ձի**, | Վանդի. զիրա, շիւն քի, նիչին քի:

Քանզի, | Մի երկնչիք, զի ես ընդ քեզ եմ. մի վանդար,
Վասնզի, | Վանդի ես հեփդ եմ: Որ ոչն ուտէ՝ զայն որ
ուտէն մի դատեցի, Կանդի Աստուած զնա ընկալաւ.
Կիբրոն զիբրոն** զբարէ, Վանդի. . . :

Չպարտան թողի քեզ, Վանդի աղաչեցեր զիս:

* Գիչ անգամ զի շաղկապի տեղ (աշխարհաբարի նման)
որ գրուած գանուի. այսպէս. Նշան քեզ այս լիցի՝ որ
մինչեւ յայն օր մեռցի մանուկն: Ձի՞նչ է այս՝ որ է
սուգ մտեալ եմք:

** Բուն յամբս գործածականն է զի. քիչ կը գործածուի
վան զի՝ որ աւելի որովհետեւի նշանակութիւն ունի:

*** Յես ու ընդունելութեան համար ըսուածը՝ երես 128:

Որովհետեւ*, ԿճԷ. մատամ քի:

Որովհետեւ միով ձեռամբս շինեցի եւ քակեցի, երկոքեան նոյն իցեն. որովհետեւ միեւնոյն յետով շինեցի — աւրեցի, երկու գործն ալ մէջ կ'ըլլայ:

Որպէս զի, որ. քի, (օլտուն) տէյի: (Ա՛րսուհի նաեւ շի.)

Ազօթս արարէք որդեա զի բժշկեալիք, ազնիւ ըրէ՛ որդեա զի առողջանա՛, տուա էտին քի տիւզէլէ սինիզ:

Որպէս զի, այնդեա որ. օգատար քի: (Ա՛րսուհի նաեւ շի.)

Այնպէս էր գեղեցիկ՝ որդեա զի եւ ասել չէ հնար. այնդեա ալաոր էր՝ որ զի կրնար ըստել. էօյլէ կիւզէլ քի՛ տէյէմէմ:

Որպէս թէ, } էբբ Լէ, կարծեա Լէ. սանքի, կէօյա:
Եբբ(եւ) թէ, }

Որդեա Լէ յանձնէ ունիցին. էբբ Լէ էրեւցօե ունեան:
Գրեթէ, (գրեա թէ,) գրեթէ. հէմէն, սան քի, սայ քի:
Գրեթէ ամենայն քաղաքն ժողովեցաւ լսել զբանն:
ԿճԷ. հէմէն, սայ քի պիւթիւն շէհիր (ահալիսի)
իշխմէյէ թօփ օլտուն:

Թեպէտ, } Լէեա, Լէդեո. հէր նէ գատար, վազար
Թեպէտ եւ, } (... լաքին). վէլէվ: Թեդեո եւ նախատի
Թէ եւ, } վատ՝ ոչ ամաչէ, անդորանը նախադրուի ալ՝

Հա՛նար. ալլազ քիշի խօրլանրբսա տա ութանմազ:
Թեդեո եւ քո իցէ գլուխն՝ այլ Աստուծոյ արարած է:
Թեդեո եւ մեռեալ է՝ սակայն խօսին զնմանէ:
Թէ եւ տրամեցուցի զձեզ թղթովս՝ ոչ զղջանամ: [է:
Ահազին է դատաստանն, Լէդեո եւ Աստուած քաղցր

Ասոնցմէ ետքը հասարակօրէն այլ, քայց, սակայն չաղկապ կու գայ: Թեդեո եւ առ ակն ածեւ չասիցէ ինչ, այլ ի մօտ ըստգտանիցէ զքեզ:

Ապա*, Ուրեմն, }
Ապա ուրեմն, } ուրեմն. էօյլէ իսէ:

Եթէ որդիք (էք)՝ ադա եւ ժառանգք. էլի որդի եւ՝
ուրեմն ժառանգ ալ եւ. էյէր էվլատ ըսանրզ՝ միրաս-

* Սովորաբար խօսքին սկիզբն է որովհետեւ, որուն տեղ աւելի յաճախ ԿճԷ եւ քիչ տեղ շի կը գրուի:

** Յաճախ գործածուածն է ադա կամ ադա ուրեմն. իսկ ուրեմն մինակ՝ քիչ կը գտնուի:

խօր տա սընըդ: Եթէ զիս հալածեցին՝ ապա* եւ զձեզ հալածեսցեն:

Ուրեմն դու ես որդին: Ապա ուրեմն ազատ են որդիքն: Ապա եթէ դուք քրիստոսի էք՝ ուրեմն Աբրահամու զաւակ էք: Ջուր ուրեմն վաստակեցի, պարտապետ եմ. պօշա չալըմբշ ըմ:

Ապա ելի, ապա ին կը նշանակէ իսկ ելի, այլեւի: Ջրարիս գործեա, եւ ընկալցիս գովութիւն. ապա ելի չարագործ իցես՝ երկիր. (Իսկ ին որ չար ես՝ վախցիլ): Չեն ինչ խիստ հրամանքն՝ եթէ կամիցիմք, ապա ին ոչ կամիցիմք՝ եւ թեթեւքն մեզ ծանր թուին. (Իսկ ելի զինչ ուրեմն): — Ասկէ ելած է Ապա ին ոչ, (հասկալ թէ չէ. եօգոս):

Գոնեայ, Գոնէ, Գէթ, Գոնէ. պարէ, հիշ օլմադոս:

Գոնէ արդ պատմեա ինձ, գէթ հի՛մայ ըսէ ինչ: Եթէ գիտէիր դու՝ Գոնէ յաւուրս յայսմիկ զեսաղաղու-թիւնն քո: Եթէ չօրհնիցես՝ գէթ յանիծից լուեա:

Իսկ, (միշտ նախադաս**.) իսկ. հէլէ, լաքին, (օ) իսէ: Այր բարկացող նիւթէ զկուիւ, իսկ երկայնամիտն եւ զհանդերձեալն ցածուցանէ. քարկոցոս մարդը կոտ-իւ հանէ, իսկ հանդարտն ըլլալին ալ կը խօփանէ: Գու աւաղիկ առաջոյ սպասես թշնամեացն, իսկ նորա զթիկամիք անկեալք կօտորեցին զաշխարհս:

Իսկ, (հարցականէ յառաջ.) հապա. եա, էզլէ իսէ:

Իսկ այս ո՛վ է, հապա ան ո՛վ է. եա պո՛ւ քիմ տիր:

Իսկ զհանրդ ոչ իմանալք: Իսկ ո՞ հաւատաց:

Իսկ զի՞ մկրտես, հապա ինչո՞ւ կը մկրտես. եա նիշն...:

Աղէ ասա, միթէ մա՞հ. իսկ ցա՞ք. իսկ նեղութիւն:

* Ելի շաղկապէն ետքն եկող խօսքը շատ անգամ ապա, եւ երբեմն, ապաիւն, արդեւ բառերով առաջին խօսքին հետ կը կապուի վայելութեան դարդի ու համար: Եթէ հաւատարիմ իցէ՝ ապա շատէ: Եթէ չէր չարագործ՝ ապա ոչ մատնէաք զնա: Թէ թշնամույն նախատեալ էր՝ համարեհի արդեւ: Եթէ հայր՝ ապաիւն որդւոյ հայր (իցէ):

** Յետադաս իսկ մակապ է՝ խօսքին ոյժ եւ հաստատու-թիւն տուող. տես երես 160:

Մանաւանդ, մանաւանդ. իլլէ, խուսուսա:

Բազում թուշունք ի գեղեցիկ տունս ընակեն, մանաւանդ ճայք: Բերջիր զգիրսն, մանաւանդ զմա-

Մանաւանդ, (բաղդատու[թեամբ.] աւելի: [տեանսն: Երանելի է մանաւանդ տալն քան առնուլն, աւելի երանելի է որալ՝ քան առնուլ. այլմագտան ըսա վերմէք զիյատէ մութլուլու տուր:

Նա, մանաւանդ ՚նէ. հաթթա:

Նա՛ նոցա՛ ճանապարհն չէ ուղիղ, մանաւանդ ՚նէ՛ ա- ննց ճամբան շիրակի չէ. հաթթա՛ օնլարին եօլու տող- րու տէյիլ տիր: Նա՛ եւ այն եւս ճշմարիտ է:

Մանաւանդ եւ նա շարկապներուն այլեւայլ բա- զադրու[թիւնները տես Բ Յօդուածին մէջ:

Քան, Քան թէ, քան ՚նէ. նէ քի, նէ թէ քի:

Լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօք, աւելի աղէկ է ալօք իոյր՝ քան ՚նէ մտօք:

Աստուած առաւել սիրէ զմեզ՝ քան ՚նէ մէք զանձինս: Քան ամենայն ուրեք՝ առաւել յեփեսոս պաշտէին զԱրտեմիս. ասին որդէն աւելի՛ հոն կը պաշտէին զԱ:

Անգամ, մնչեւ նաեւ, նոյն իսկ. պիլէ:

Եւ հաց* անգամ չժամանէին ուտել, մնչեւ՝ հաց ու- որելու ալ արեւն չունէին. էքմէք եւմէյէ պիլէ:

Եւ շարժել անգամ ոչ կարեմք. որձի. զըմբլտանա- մայրզ պիլէ: Եւ յորրոցս անգամ ոչ եգաւ:

Այսինքն, Այս է, } այսինքն. եանի:

Այս ինքն է, } Չկնիքն Քրիստոսի բարձցուք, այս- ինքն զխոնարհու[թիւն նորա. Քրիստոսի նշանը զբանիս իբնէ, այսինքն անոր խոնարհութիւնը:

Արդ, Եւ արդ, } արդ, ուսորի, իմտի:

Այլ արդ, Իսկ արդ, } Եւ արդ աղաչեմ՝ զձեզ, որձի. իմ- Ուստի, } տի եալվարրը ըմ սիզէ:

Վասն այտորիկ, այդորիկ, այնորիկ, } ասոր համար, անոր
Սմին իրի, Գմին իրի, Նմին իրի, } համար, այս պարծա-
Յայս սակս, Յայն սակս, } րաւ. պունուն ի-
Վասն որոյ, Ոյր վասն, Յոյր սակս, } չին, օ սէպէպտէն:

* Անգամ շարկապէն յառաջ վայելուչ է եւ մ'ալ գնել:

ՅՕԳՈՒՆԹՐ.

ՀԱՂԱՍՏՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԳԻՏԵԼԻԲ

Եւ, ելի, ինչ շողկապներն երբ կրկնութեամբ գործածուին՝ կը նշանակեն ինչ (ա) ինչ (ան), կերէք, հէմ (պու) հէմ (օ):

Որք բաժնասենն յամօթ լիցին է- աստ է- անդ. Բամ- Բասօղները ինչ այ- է- ինչ անդիի աշխարհին աճնան պիտի. հէմ պուրատա՝ հէմ օրատա: Ջայս է- ասել է- ասնել պատշաճ է:

Ճարտարապետն հմուտ ինչ գործիցէ՝ եւ ինչ չգործիցէ՝ շնուազի ինչ, քանզի արուեստն ի միտն կայ: Ելի մէք եւ ելի նորա՝ այսպէս քարոզեցաք: Ելի պատ- ճառանօք՝ ելի ճշմարտութեամբ:

Կամ շողկապն ալ կրկնութեամբ կը գործածուի: Ամենայն ճգնօղք կամ պսակին կամ ամաչեն. Կնի. հէր կիւրէչէ չըգանլար եւ թաճ ալըրլար՝ եւ տա ու- թանրը գալըրլար:

Թեպէտ կրկնուելով՝ կը նշանակէ՝ Ելլայ (ա) Ելլայ (ան.) իսթէր (շու) իսթէր (օ):

Թեպէտ հուր՝ ինչպէս շուր. Ելլայ իրան՝ Ելլայ ջուր. իս- թէր սու՝ իսթէր աթէչ: Թեպէտ ի չար վարէր զգոր- ծին՝ ինչպէս ի բարի. Գեչի՝ ու աղիլի՝ ու Գործածեց յե-տի Գործիչը. կերէք էյիյէ կերէք Փէնայա գուլ- լանսա էլինատէրինի:

Ոչ ոչ, ոչ ինչ, ոչ ուրեք, ոչ երբեք, ոչ ուստի, նոյնպէս ֆ. ոչ, ֆ. ինչ, ֆ. ուրեք, եւ այլն, եթէ բայէն ետեւ մնան՝ է- շողկապ կ'ուզեն: Այսպէս.

Կարօտացայք իմիք. է- ոչ իմիք. Բանի ճը պիտի ունե- ցուի. է- ոչ ֆի Բանի. հիչ պիտի շէյէ: Ո՞ եկն յեր- կնից. ի մարդկանէ է- ոչ ոք: Ես ոչ դատիմ է- ոչ զոք: Ուղղութիւն է- ոչ ուրեք գտանի. Կնի. հիչ պիտի ետրտէ: Ոչ գոյ ի ձեռին նորա է- ոչ ինչ: Ոչ մնաց ի նոցանէ է- ոչ մի:

Մի ձեռքով ի նոցանէ եւ մի մի* . շնայ եւ ոչ հար յը .
 հիշ պիթ թանէ : Մի գտցէ զկնի իւր եւ մի ինչ : Մի
 լիցի եւ մի զմտաւ անգամ ամեւ . եւ ոչ ալ ծո-
 ծոսի . աիւշիւնիւ լմէսին պիլէ : — Մի եւ միսմ շա-
 աւաղն տացես ի վեր արձակեւ . եւ ոչ միջ հիւզ ուր-
 յսիւլ րաս : Մի եւ ուսոթի ունիցին ակն . եւ ոչ րե-
 ղէ մ'ալ յոյս ունենան :

Ասկէ սովորութիւն եղած է՝ մինակ (առանց բայի)
 բռեւ՝ եւ ոչ ուրիւ, եւ ոչ երբեք, եւ ոչ ինչ, փոխա-
 նակ ոչ, ոչ քնաւ մակբայի :

Հարցական բառերէն ետեւ՝ երբ առանց հարց-
 ման կը գործածուին՝ եւ շողկապ, երբեմն ալ ինչ կ'աւ-
 ելցուի, եւ աշխարհաբար որ (տճկ. 46) շողկապի զօ-
 բութիւն կ'ունենայ :

Ձինչ եւ ասիցես՝ շլեմ՝ քեզ, ինչ որ ըստ՝ զեմ մոխի
 ընր . նէ քի տեսէն : Ձինչ եւ խնդրեսցես՝ տայ
 քեզ : Ձոր եւ ասիցես շարիք՝ անտի են . ինչ գէշու-
 ինն որ ըստ՝ անիէ է : խնդրես զոր եւ կամիս, ** զոր
 քն եւ կամիս, որը որ, ինչ որ կ'ուզես . հանկըսընը
 քի, հէր նէ քի իսթէրսէն : Յոր կողմ եւ դարձցի՝
 եղծանի . որ րի որ դառնայ՝ կ'ուրոսի . հէր նէ եանա
 տեսնէ՝ պողուլուր : Երթայիր յո՝ եւ կամէիր : Ուր եւ
 մտանէր : Աւ եւ տար զիս ուր եւ իցէ : Եթէ կորու-
 սեալ էր՝ ուր եւ էր՝ ջանայաք խնդրէաք գտանէաք :
 Ուրիս եւ կամէր : Ձորիք եւ էր՝ զուարճացարուք :
 Երբեւէ՝ յայանելոց են . երբ որ է նէ՝ պիտի յայտնուին :
 Բանիցս անգամ ինչ ըմպիցէք . Կանի անգամ որ իմեք :
 Աստի եւ ի վայր . ի քէն եւ անդր . տես եր . 145 :

Սան բաղադրեալ շողկապներ ալ, որոնց նշանա-
 կութիւնն ու գործածութիւնը հետեւեալն է :

* Ձգուլուի է փորձելու անունն ետեւ ոչ բացասական բե-
 րեւ եւ ըսել աշխարհաբարի նման՝ Մի ձեռքով եւ ոչ մի :
 Մի գտցէ եւ ոչ ինչ : Մի ասիցէք եւ ոչ ուրիւք . —
 ինչպես գրաբար նոր գրութեանց մէջ կը տեսնուի :

** Քիչ անգամ առանց եւի կ'ըսուի . Բազում պատկերք
 կան ի գիրս, զոր կամիցես՝ նկարես : Ձոր քեզ պատ-
 շահ համարիցես՝ ընդ այն գնաղիք . (այն նման գնալ)

Եթէ ոչ, Բայց եթէ, Բայց միայն. (բացասական կամ հարցական խօսքէ մ'ետեւ.) ԳճԷ. Իլլա, անճազ: Ոչ այլ ինչ են վիշապք՝ ելևե ոչ օձք մեծամեծք. վշապներն ուրիշ բան չեն՝ Բայց ելևե իտշոր օյեր: Ոչ ուստեք է իշխանութիւն՝ ելևե ոչ յԱստուծոյ: Ոչ ուրեք առաքեցայ՝ ելևե ոչ առ ոչխարս կորուսեալս: — Ոչ այլ ինչ տեսանիցես՝ Բայց միայն խարեութիւն: Զլեզու ոչ կարէ այլ ինչ կապել՝ Բայց ելևե երկիւղ միայն: Զհնչ օգուտ՝ Բայց ին միայն զնաս:*

Իբր(ու) զի, } այնպէս որ. էջլէ քի:
 Որպէս զի, }

Որպէս զի ամենեւին վասն ձեր ջանալք եւ հնարիւք. այնպէս որ Բուր յեզի համար կ'աշխարհնէ ու ին հոգանէ:

Ոչ եթէ, Իբր(եւ) ոչ եթէ, չէ ին. եօգ քի, տէյիլ քի: Ոչ ելևե ընդ ընչից գնելի են երկնաւորքն, այլ ընդ կամաց. չէ ին սորկո՛ւ ին գնուին՝ այլ (դուողին Բարի) կ'ստի՛ւր: Ոչ ելևե ի մթերից ընչից ուրուք իցեն կեանք նորա: Անժամն ոչ ին միայն անպիտան է՝ այլ եւ զլուսակար: Իբր ոչ ելևե նոր ինչ** պատուիրան գրեմ՝ ձեզ՝ այլ զհինն: Իբր ոչ ելևե զի օգտեցի ինչ՝ այլ...:

Մանաւանդ զի, Այն զի,*** մանաւանդ որ. Իլլա քի: Այն զի ի հեթանոսաց միջի անեալ էր. մանաւանդ որ հեթանոսներու մէջ մեծցած էր:

Թող թէ, սուր մտայ. նէրէտէ դալլըր: Որ ի քուն կայցէ՝ նմա եւ ծառայք չանասն, Խող ին Աստուած: Զհրեշտակա՝ Թող ին զերկրաւորս:

Մանաւանդ թէ, Նա թէ***, ԳճԷ. հաթթա: Կինն այրի յամենայնէ զրկեաց զանձն, մանաւանդ ին չզրկեաց, այլ զամենայն շնորհեաց: Արհամարհեա-

* Ասոնց տեղ պարզապէս այլ կամ Բայց ալ կը գործածուի. Ոչ առաքեցայ առ սք՝ այլ առ ոչխարս: Ոչ այլ ինչ է գիշեր՝ այլ ստուեր տարերցս: Մի ումեք պարտապան գտանիցիք՝ Բայց զմիմեանս սիրելոյ:

** Ասոնցմէ ետեւ վայելուէ է ինչ մ'աւելցընել:

*** Լաւ միտ գնելու է՝ որ մանաւանդ զի, այն զի՝ նախընթաց խօսքին ոյժ ու հաստատութիւն կու տան. իսկ մանաւանդ ին, նա ին՝ նախընթացին հակառակ բան մը կը հաստատեն:

ցուք զփառս՝ զի այնպէս կարիցեմք լինել խոնարհք,
Տանաւանդ թէ բարձրագոյնք իսկ. քառսն որհմար-
հինէ՛ որով կարեանս խոնարհ ըլլաւ, Տանաւանդ թէ
աւելի բարձր ըլլաւ: Առաքինութեամբ լինիցեմք մար-
դիկ, Տանաւանդ թէ հրեշտակք իսկ:

Սա աւաակի, դա աւադիկ, նա աւանիկ,* (դիմորոշ.) որե-
որ, Տանաւանդ թէ. իշթէ, հաթթա:

Սա աւաթի՛ զնորին հակառակն առնեմք, եւ վասն
այնորիկ ամենեւին զամենայն կորուսանեմք:

Գա աւաթի՛ ամենայն ուրեք գտանեմ՝ զքեզ:

Նա աւանի՛ տեսանեմք թէ կայէնի պատարագն չե-
ղել ընդունելի. ահա անոր հակառակ՝ իւր տեսնէ՛ որ...:

Այլեւայլ շարկապներու եւ մակբայներու վրայ
ալ եւ, թէ կ'աւելցուի՝ միայն զարդու եւ վայելու-
թեան համար:

Գոոցե թէ լուիցեն. չըլլայ որ լեն. օլմայա քի իշթ-
սինլէր: Գոոցե թէ ի զուր ինչ վաստակեցի: (Վը-
սուի նաեւ՝ Գոոցե երբեք):

Հաղեւ որ թէ մեռանիցի. հաղեւ մէլը մեռնի. անճադ
պիր քիշի էօլէ: (Վըսուի նաեւ՝ հաղեւ որ ուրեք):

Լաւ է ինձ մեռանել՝ քան թէ իցեմ կենդանի**:

Մեզ լաւ լիցի մեռանել՝ քան թէ ըստ օրէնս անցա-
Գնասցուք՝ իմ թէ յաջ իմ թէ յահեակ: Նիցեմք:
Միայն թէ, Թէ միայն, Բայց միայն զի զաղքատսն յի-

* Իբրբեք զատած ալ կ'ըսուի՝ Նա տեսանեմք աւանիկ: Գա
եւ դուք աւաթիկ:

** Դիմաւոր բայէ յառաջ աւելի բնական եւ կանոնաւոր է
քան թէ փոխանակ քան:

Երբեք ի խօսքին սկիզբը կամ մէջը բայի քով կը գրուի
քան, քան թէ, քան զի, փոխանակ քան զայն զի ըսելու:
Լաւ էր նոցա թէ բնաւ իսկ չէր ծանուցեալ, քան թէ
ծանեան եւ... Ալ աղիկ էր որ ասինքն քանչոյս չըլլային,
քան՝ որ քանչոյս (աւաթիցին): Քան՝ զի անօգուտ լի-
րիմ կանգնեալ թողուցուս՝ հարեաց թողուլ անուն
եւ յիշատակ. քոնանս՝ անօգուտ չէրի՛մ խնդրանս՝ ինչպէս՝
Լան որ բարի անան աւաթիկս ինչպէս: Քան՝ զնոսա
արկանէր ի գեհեն՝ զնա որ պատրեացն զնոսա ընդէր ոչ
արկանէր. զանանս՝ գիհին ներելուն որի՛ւ զի՛րնս՝ ինքն
ինչպէս ընդէր:

չեցողք. քառանկան որ աղտոտները չհոռնան՝. անճագքի, էլ վէրբի քի: Միայն ինչ ի շարեացն հեռանայցեմք: Միայն ինչ ոգին առաքինի իցէ: Միայն ասը ետես. (որն. ոէն անճագ վէր:

Իսկ մասնաւորապէս՝ մակբայներու եւ նախադրութեանց վրայ ղե կամ ինչ կ'աւելցուի՝ շողկապ ձեւացընելու համար: Այսպէս ձեւացած են՝ վանդի, Կանդի. (խորթ է՝ սահա ղի):

Փոխանակ ղի ոչ լուար ձայնի իմում. իօստս չպահելու֊որ համար, անոր գիժացը. օնա պէտէլ քի:

Ձի ինչ* քի֊որ** շար իցէ՝ սակայն աստուածապաշտ է. ինչոր շար ալ շար ըլլայ: Եւ ինչ քի֊որ անապարեցիկն Հալք՝ սակայն զօրքն Պարսից արշաւէին յերկիրն. որն. հէր նէ գառար ածէլէ էթտիլէր իսէ տէ...: Գոնեայ ինչ ստուերն անկանիցի ի վերայ նոցա: Խորհէին ընդ միմեանս՝ ինչ ղի հացս ոչ ունիմք: (Այս վերջինը շատ քիչ կը գործածուի):

Իբրեւ, որդեւ, Կան՝ էթէ նախադրութիւն են՝ հայցական խնդիր կ'առնուն. բայց շատ անգամ շողկապ են, եւ իբր ինչ, Կան ինչ կը նշանակեն. եւ այն ատեն՝ բային համեմատ՝ քովերնին ամէն հոլով, նաեւ նախադրութեամբ մէկտեղ, կրնայ դրուիլ: Այսպէս՝ ոչ նախադրութիւն այլ շողկապ են հետեւեալները:

Ուղղ.) Իշխանք նորա իբրեւ արի֊թոան՝ գոչեցեցեն: Կամք իբրեւ որդեւալ՝ եւ հանապաղ ուրախ եմք, իբրեւ Կաննի՝ եւ զըազումս մեծացուցանեմք: Որ այսօր իբրեւ յորն անկաւ ընդ ուռկանսալ՝ վաղիւ իբրեւ յինորս զայլ ձկունս որսայ. (ըստ որո՛մ յոնի: Սեռ.) Վասն էր կարմիր են ձորձք քո իբրեւ հնչանահարի: Եղել հնչիւն յերկնից՝ իբրեւ սասորիլ հողոյ:

* Թի շողկապէն աւելի գործածական է ինչ, մասնաւորապէս թէական (էթէ որ, էյեր) նշանակութեամբ. սակայն բազմաթիւ մէջ աւելի սովորականն է ինչ. այսպէս, ղի ինչ, սպա ինչ, Կան ինչ, իբր ինչ, եւայլն:

** Հոս քի֊որ մակբայ է, իբր թէ՛ քի֊որ անգամ, քի֊որապարիլ:

Տրակ.) Պաւլոս՝ իբրեւ սորիքի մասնէր սատանայի.
 իբր ին Գերայ ճը. քեօլէյէ (չըզըչ էտեր) կիպի:
 Երկիր պազանեւ քարանց իբրեւ Աստուծոյ: [Էան:
 Հնազանդեւ պարտ է Աստուծոյ առաւել Գան Տարգ-
 Հայց.) Պարտ է աշակերտի սիրել զվարդապետս իբրեւ
 զՆազարի իւր:

Բյու.) Մի փախիցուք յաղքատութենէ իբրեւ ի շար ինչ
 Գրծ.) Են որ բանիւք իւրեանց խոցեն սրդէս որով:

Խաղապցնս նովաւ իբրեւ հաստ. (հաստ հետ խաղալու
 դէս: Իբրեւ զբոսանաց պարծարուս: [Կէօյտէ կիպի:

Ներգ.) Մարթի եւ յերկրի իբրեւ յերկնս բնակեւ. Գնչ.
 Տեսանին կերպարանք մարդոյ ի ջուրս իբրեւ ի հայ-
 ել-ով. (Գնչ. այնատա կիպի: Իբրեւ ի ծովու կալ ի
 ծփանս ի տան: ԶԻմրդ համարիցին զԱստուած,
 իբրեւ ի Գեղ-ով ինչ:

Նխոր.) Իբրեւ յորդէս մատուցեալ է ի ձեզ Աստուած:
 Իբրեւ ի վերայ առաջիկէ ելէք ի վերայ իմ. իբրեւ ի
 ինչմասնոյ վերայ: Իբրեւ ի վերայ ինչոց արծուոյ:
 Իբրեւ ընդ քարեկոթի խօսիցի ընդ նմա: Լաւ իցէ բնա-
 կեւ յանապատի՝ Գան ընդ ինչ անզբոթի:

Միայն՝ հայցականի քով կրկին նշանակութիւն
 ունին. զորօրինակ այս խօսքերուս մէջ. Քան զհայր առ-
 աւել սիրեմ զքեզ: Հոս եթէ Գան նախադրութիւն է,
 կը նշանակէ՝ Ես զԳեղ աւել ին սիրեմ՝ Գան որչափ հայր ճը
 ին սիրեմ. իսկ եթէ շաղկապ է, կը նշանակէ՝ Աւել զԳեղ
 Գան ին զհայրս ին սիրեմ: Նոյնպէս՝ Իբրեւ զհայր այնպէս
 սիրեմ զքեզ. — եթէ իբրեւ նախադրութիւն է, ըսել
 է՝ Այնպէս՝ ինչպէս հայր ճը ին սիրեմ. իսկ եթէ շաղկապ է,
 ըսել է՝ Այնպէս ինչպէս զհայրս ին սիրեմ:

Քուական անուանց քով կրնան նախադրութիւն ալ
 համարուիլ. ինչպէս. Ոչէք իբրեւ զքեզ ապրեցան ի ջուրս.
 (ութի չափ) Յիսուս էր ամաց իբրեւ երեսնէն:

Մարթ էր վաճառել զայդ աւելի Գան երեսնէն զ
 Գահիտի. (300 գահեկանէ աւելի. 300 Գան զԳահիտի.)

Գ Լ Ո Ւ Թ Է .

Մ Ի Զ Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Վ Ր Ա Յ

Ս'իջարհո-նիւն, ութերորդ մասն բանի անփո-
փոխ, մարդուն զանազան կերպ էլ յայտնի, այսինքն է՝ ու-
բախութիւն, արամութիւն, զարմացում, եւ այլն :

Շատ միջարկութիւններ իրենցմէ եղբը վերջահո-
լով արական, եւ ոմանք ուղղական հոլով մ'ալ կ'առ-
նուն :

Յ Յ Գ Ո Ւ Ա Թ Ե .

Գ Ո Ր Ծ Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Մ Ի Զ Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Ո՛, ո՛վ . (կանչելու եւայլն .) ո՛վ . եւ՛, է՛յ :

Ո՛ աթենացիք, ո՛վ աթենացիներ . եւ՛ աթիւնալըլար :
Ո՛վ անմիտ, ո՛ անիել . է՛յ ազլորզ : Ո՛վ սքանչելիք :
Երանի՛, երանի՛, երնի՛ . մութլու, նէ մութլու :

Երանի՛ ողորմածաց, երանի՛ հեզոց . երանի՛ ողորմանե-
րուն, երանի՛ հեզերուն . մութլու մէրհամէթլիլէրէ,
մութլու հազիմլէրէ :

Վայ, Աւաղ, (ցաւ, ողբ, եւայլն .) վայ, ափսոս . վայ,
եազըզ, հայրՖ . վախ :

Վայ թշուառականացս, վայ մեղի որ ինզն են . եւ-
զըզ պիզ սեֆիլլէրէ : Վայ ձեզ ապստամբ :

Աւաղ աղէտիցս, ա ի՛նչ ի՛որյան . է . հէյ վախ պու-
ֆէլաքէթէ :

Բարէ, Ո՛վ, Ո՛հ . (ցաւ եւ զարմանք .) Գծի . հայ վախ,
եազըզ . անայիզ :

Բա՛թէ թշուառութեանս, Գծի . հայրՖ սեֆիլլիլիմէ :
Բա՛թէ կուրութեանս, ո՛ն ի՛մ ի՛նքունիւնս . եազըզ-
քծորլուզումա : Ո՛ն տէր : Ո՛ն անմուլթեանն : Ո՛ն
թշնամանացս : [զաթ :

Ո՛վ սքանչելեացս, ա ի՛նչ հրաշ . է . հէյ նէ միւճի-

Չի, քանի,* (զմայլում.) Ինչ, Ինչպիսիք. նէ:

Ձէ՛ բարի. զի՛ սքանչելի է, փնչ. նէ խօշ սուր:

Ա ղէ, Հայա, Օն, հայա. տէ իմտի, Հայտէ:

Ա ղէ ամէք զմաւ, փնչ. տէ իմտի տիւշիւնիւնիւզ:

Հայա զնասցուք.

Օն, արիք զնասցուք, } Ելէ+ երթանտ. Հայտէ կիտէլիմ:

Այ, այ, ս. Հէյ:

Այ թշուաւ, այ ապիրատ, սն ինչն, այ անչիտմ. Հէյ

զէվալը, Հէյ պիւնամուս:

Վ աշ, (ուրախութեան.) Բարոսէսիք. օն, աֆէրիմ:

Վ աշ ինձ, զն տեսի զկրակ. փնչ. օն Հէլէ աթէշ

եիւզիւ կէօրտիւմ: Վ աշ անձանց մերոց՝ զն ընկլու-

զաք զնա. փնչ. օն, Հէլէ շունու պաթըրարգ:

ՅՕԳ ԱԻԱԹ Բ.

ՄԻՋԱՐԿՈՒԹԵԱՆՆԵ ՎՐԱՅ ԳԻՅԵԼԻԲ

Այրանի եւ լայ միջարկութիւնները՝ է, եր, իցէ է-
ական բայով ալ կը գործածուին.* — է հիմակուանը,
եր անցածը, եւ իցէ գալիքը ցուցընելով:

Երանի է քեզ Սիմոն, երնիչի Կիւն. նէ մութլու սանա:

Երանի իցէ այնոցիկ զորս գտցէ արթունս. երանի պի-

տի ըլլայ անոնց որնտ արթուն Գրանի:

Վ այ իցէ յղեաց. լայ պիտի ըլլայ անոնց:

Բայէ մը յառաջ գրուած քանի մը միջարկու-
թիւններ ինչ, զի շաղկապ կ'առնուն:

* Յես երկրորդ ծանօթութիւն՝ երես 150:

** Կ'ըսենք է (եւ ոչ լինի, իդի-) բայով: (Յես ծան. երես 62, 119.) Ե՛մ էական բայն ապառնի շունենարուն Համար՝
անոր տեղ ստորադասականը կը գործածուի: Այսպէս
է նաեւ լի- իցի, (եր. 153) որ ոչ թէ չեղածը՝ այլ չը-
լալիքը կը ցուցընէ:

Ստորին գրաբարի մէջ կը գտնուին լինի էականով եւ Հայ-
ցական խնդրով միջարկութիւններ. Վայ լինի զի, (վայ
կ'ըլլայ ինձի.) Ա-ալ զընդունող շնորհաց. եւ նմանները:

Երանի՛ ՚նե յաջողեալ էր, ո՛ր է ՚նե յարժարեր. հանի,
քէշ քի բասթ կիտէ իտի: [ընէի+:

Ա՛շ ՚նե անասյիք փոքր մի. ո՛ր է ՚նե ինչ մը իօս+ մոկի
իքրե՛ն ղի բարի է. ի՛նչ աղիչ է. նէ էյի տիր: [տըրլար:
Որդե՛ն ղի քաղցր են, ան ի՛նչ անոյշ են. օ նէ թաթըլը

Կանչելու համար եզակի անուններէն ետքը դո-
գերանունն ալ կը դրուի, այսպէս. Այր դո՛ւ կամ ո՛վ
այր դո՛ւ. Ին՛ դո՛ւ. Դանու՛ի դո՛ւ. աղջիկ՛ դո՛ւ: Կըսուի
նաեւ՝ Աղի՛ դո՛ւ, քէզ սաեմ:

Զգածման սասակութիւն ցուցնելու համար
քանի մը միջարկութիւններ կրկնուած ալ կը բանին:
Վայ՛ վայ՛ ին՛: Ո՛ն, ո՛ն փախերուք: Ո՛ն, ո՛ն օր: Վա՛շ լա՛շ:

Երբեմն այլեւայլ մասուէք բանի՛ մինակ կամ մէկ
երկուքը մէկտեղ՝ միջարկութիւն կը ձեւացընեն: Այսպէս
Եղու՛ի դու, ին՛դ՛ ես. հայր՛ք սանա: Եղու՛ի եմ ես, վայ՛
ինչի. վայ՛ պանա:

Աղնի՛, ծառայ բարի. աղբի՛. աֆէրիմ:
Ո՛ր է ՚նե դք զմտաւ ածիցէ, } Երանի՛ ՚նե. քէշ քի, հա-
Յանի՛ւրձ երթայր տերդ իմ. } նի, յօլայտը:
Օ՛ն ու, Օ՛ն արեւալ ածցուք ի մէջ: [միւնասիպէթ:
Օ՛ն անդր, քաւ լիցի. շլլա՛, (Տի՛րի՛ քար.) հաշա, նէ՛

Այսպէս ալ բայերու անկատարը միջարկութեան
ձեւով փոփոտ կը ցուցընէ:

Տայր ո՛ր ին՛ձ թեւս. }
Ո՛ր քայր ին՛ձ տեսանել. } ա՛ի՛ ո՛ր է ՚նե շլլար, շնէր,
Անոյր առնէր ո՛ր զ...: } եւայլն:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ Ա ՄԱՍԻՆ

Առաջին մասին մէջ առ հասարակ մասանց բանի եւ մանաւանդ Անուանց՝ միայն գլխաւոր պարագաներուն վրայ խօսեցանք: Հոս կը մնայ խօսիւքանի մը հարկաւոր գիտելիքներու վրայ ալ, որոնք զանց առինք՝ որ գուցէ նոր սորվողներուն ծանրութիւն ըլլայ, մանաւանդ որ շատ բանի մէջ բովանդակ Առաջին մասին գիտութիւնը պէտք է:

ԱՆՈՒԱՆ ՎՐԱՅ

Ա. ԱԾԱԿԱՆ ԵՒ ԻՒՐ ԱՍՅԻՃԱՆՆԵՐԸ

Անունը բառ մի է՝ որ կը ցուցընէ թէ այն քանս կամ այն քանը ինչ է կամ ինչէ՞ն է: Զորօրինակ՝ եթէ ըսեմ *Կարգ*, այս բառս կը ցուցընէ թէ շատ աներ մէկտեղ ինչ է, եւայլն: Բայց երբ ըսեմ *Վե՛ք քաղաք*, հոս *Վե՛ք* բառը կը ցուցընէ թէ *քաղաքն* ինչէ՞ն է:

Ուստի անունը կը բաժնուի Գոյական եւ Ածական: Գոյականը բանին ինչ ըլլալը, իսկ ածականը ինչպէս ըլլալը կը ցուցընէ:

Գոյականն ինչ իրեն եղող, իսկ ածականը՝ գոյականին վրայ եղող քան մը կը նշանակէ: Ինչպէս եթէ ըսեմ *Վարժի՛ր վարդ*, *վարդն* ինք իրեն եղողն է, իսկ *վարժի՛րն* ինք իրեն եղող չէ՛ այլ *վարդն* վրայ եղողն է. եւ *վարժի՛րն* ինք իրեն չի կրնար կենալ կամ ըլլալ, հասպա կամ արեան, կամ գինւոյ, կամ թղթի եւ կամ ուրիշ բանի մը վրայ պիտի ըլլայ: Այսպէս իմացիր ամէն ածական ալ. ինչպէս Առաջին մասին մէջ (եր. 28) գրեցինք:

Ածականը գոյականին ինչպէս ըլլալը երեք աստիճանով կրնայ ցուցընել, անոր համար ածականն երեք աստիճան ունի, Գրական, Բաղդարական, Գերաբարական:

Առաջին աստիճան. Գրական կ'ըսուի ածականը, երբ որ պարզապէս գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ՝ առանց շատր քիչը ցուցնելու. ինչպէս, Այր Քաբէ, մարդ չար, ծանր քար, ինչինքն բեռն, որդի իմաստուն:

Լրկորդ աստիճան. Բարբարական կ'ըսուի ածականը, երբ որ գոյականին ինչպէս ըլլալն ուրիշէն աւելի կամ պակաս կը ցուցնէ. ինչպէս. ծանրաբոյն, աւելի ծանր. չարաբոյն, աւելի դէշ: Լա է անուն բարի քան զինչս. աւելի աղէկ է թարի անուն՝ քան հարստութիւն:

Գրականն ընդհանրապէս բաղդատական կ'ըլլայ՝ դրականին վրայ հոյն մասնիկն աւելցնելով:

Լրրորդ աստիճան. Գերագրական կ'ըսուի ածականը, երբ որ գոյականին ինչպէս ըլլալը սատուութեամբ կը ցուցնէ. ինչպէս, ծանր (չար) դրականին գերագրականը՝ խնայաճոռ կամ՝ ամենաճանր, սաստիկ չար: Նոյնպէս չարաչար, ամենահեշտ*, եւայլն:

Ճիշդ խօսելով՝ հայերէն լեզուն յատուկ գերագրականի ձեւ չունի, (ինչպէս եւ ոչ տաճկերէնը.) այլ հասարակօրէն չարի, յոյժ, անհնարին, եւայլն մակբայներով սաստկութիւնը կը ցուցուի. — ինչպէս Երկրորդ մասին մէջ պիտի տեսնենք:

* Այն մասնկաւ կազմուածներն ըստ նշանակութեան գերագրական են. սակայն ասոնք ընտիր լեզուի մէջ շատ ցանցառ են եւ ոչ երբեք սովորական, ինչպէս, ԱմենաՔաբէ, ամենաչար, ամենասուրբ, ամենաղեղձ, ամենաղաթառ. իրր թէ՛ ամենիսին սուրբ, ամենայնի՛ս պիղծ. եւայլն: Իսկ սովորականներն ոչ թէ ածականի՛ այլ բայարմատի վրայ մին գրուելով ձեւացած բարդ բառեր են. (տես Բարդ՝ Եր. 185) ինչպէս, ամենաբառ, ամենաբոն, ամենաբիթ, ամենաբիտ, ամենախալ, ամենազօր, ամենալար, ամենաբեր, ամենախոյ, ամենախոյոյ, ամենախիւոյ, ամենասոյոյ, ամենօր, ամենօրինի, եւայլն. որ կը նշանակեն՝ ամենայնի բառական, ամենայնի րտազ, գիտալի, գրալի, լարել, ինչոյնի, կամ՝ ամենայնի՛ս լի, եւայլն: Եւ ասոնք գերագրական չեն:

Իսկ ընտիր նախնեաց լեզուէն դուրս՝ շատ յաճախաւ է որեւէ ածականի վրայ մին մասնիկ կցելով գերագրական ձեւացնել. այսպէս, ամենաբարստ, ամենաբարձ, ամենաբարձաւ, ամենաբարձիտ, ամենապանծալի, ամենաբոլորի, ամենաբոլորի, ամենատունլի, ամենաբաբառի, ամենաբարբոյն, ամենաբերաբոյն, եւայլն. եւայլն:

Բ. ԱՆՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Անուան պարագաները չորս են, Ձե-, Թե-, Հե-
լով եւ Հոլովածն: Երեք վերջիններուն կանոններն
աւանդեցինք, կը մնայ չորս պարագայից ալ հարկաւոր
գիտելիքներուն վրայ խօսիլ:

1. Անոռանց Չնոր:

Անունը Ձեւին կողմանէ կրնայ ըլլալ Պարզ կամ
Բարդ կամ Ածանցական:

Պարզ կամ Արժարական կ'ըսուի այն անունն որ
ուրիշէ ելած չէ. ինչպէս, հոգի, մարմին, սեր:

Բարդ կ'ըսուի այն անունն որ երկու ամբողջ բա-
ռէ շինուած է. ինչպէս, հոգեւոր, մարմնասեր:

Ածանցական կամ Ածանցեալ կ'ըսուի՝ որն որ իւր
սկիզբը կամ վերջն աննշանակ մասնիկ մ'ունի. ինչ-
պէս, անհոգի, անմարմին. — հոգեւոր, մարմնասոր:

Անուանց համար բուռածն իմանալու է նոյնպէս
ուրիշ մասանց բանի վրայ ալ, մանաւանդ բայերուն,
որոնց Արմատականը (բայարմատն) ու Ածանցեալը տե-
սանք Առաջին մասին մէջ: Այսպէս՝ գոյականի եւ բայ-
արմատի բարդութիւն են հոգեւոր եւ մարմնասեր ածա-
կանները, որ կը նշանակեն՝ հոգի սիրող, մարմին սիրող:*

2. Անոռանց Թիոր:

Հասարակ յոգնականին նշանէն զատ՝ որ է +, կան
մասնիկներ ալ՝ որ եղակի անունը յոգնակի կ'ընեն, սա-
կայն եղակիի պէս կը հոլովին. եւ են՝ ետք, որի, կան,
որայ, երայ, ան, եան, անի, զանազան հոլովմանց տակ: **

* Այլեւայլ մասունք բանի կրնան իրարու հետ բարդութիւ-
բայց ընդհանրապէս գոյական եւ ածական անուանց
յատուկ ձեւ է բարդը, որոնց թիւն անհամար է հայ-
երէն լեզուի մէջ. իսկ բայերն եւ ուրիշ մասունք բանի
որոշ չափով ունին իրենց բարդերը:

** Այս ձեւ յոգնակիներ՝ հին եւ նոր աշխարհաբար հայե-
րէնի աւելի սովորական են:

Մարգիէ, մարգկան, մարգիէ. ատամլար, ինսան գրամը :
 Որեայ, որերոյ, երէի մարգիէ. ատամլար, աղալար : Ա-
 նեայ, վաներոյ, լանտեր. մանասթըրլար : Բարձ-
 կնեայ, կներոյ, Բարձիկներ. քիւշիւք եասթըրլար :
 Մանկոյի, կուոյ, ողո. չօճուգլար : Ոսկրոյի, աւոյ,
 ոսկրոյի, քէմիքլէր : Փորոյի, ոճի. պաղըրսագլար :
 Ձիան, յիեր. աթլար : Իշան, էշեր. էշէքլէր :
 Գրեան, գրենոյ, գրեեր, քիթապլար : Նախարարեան,
 նախարարներ. պէյլէր : Իշաւարեան, էշպաններ. էշէք-
 ճիլէր :
 Կանանի, նւոյ, կանայ. գարըլար : Աւագանի, նւոյ, Վե-
 ծափեաներ. բիճալ քիպար : Գլխանի, գլխներ. պաշլար,
 քէլէլէր :
 Այգեօփան, նի, էֆիներ. պաղըրգ : Անդաօփան, նի, աբ-
 ոբեր, թարըլար :
 Շնո-ի, շնուրոյի, շներ. քէօփէքլէր : Կալորոյ, ըայի,
 իտեր. հարմանլար :

Արտորոյ բառը թէ եզ. եւ թէ յոգն. թուով կը
 գործածուի՝ արտեր, (եֆիներ) նշանակելով :

Քանի մ'անուններ, ինչպէս Վրո-որ, Ղերախան,
 եղակի ձայնով կը ցուցնեն ջո-ը իրողներու, զնո-որոց
 Բաղճա-նի-ն : Գերին. Գերո-նի-ն, Կանանայո-նի-ն, բո-
 լոր գերինները, քահանաները : — Այսպիսի բառերը
 Հաստատան անուն կը կոչուին. այսպէս են նաեւ թողը-
 ո-րոց, խո-թան, ու-թին, (պայաղը խալգ.) Բաղճա-նի-ն,
 աղթափոհմ, եւայլն :

Անուն մ'որ կրկնուի՝ յոգնակի նշանակութիւն
 կ'ունենայ. այսպէս :

1. Եղակի գոյական մը կրկնելով՝ կը նշանակէ
 ասին թի կամ նաեւ այլե-այլ :

Բաշխեւ առն առն, ասին մարդո- . հէր քիշէյէ :
 Գնդի գնդի, դրօշու դրօշու, ոճի. հէր պիր պէօլիւյէ,
 հէր պիր սանճաղա :

Աղգ աղգ սերմանց, րեասի րեասի հունդեր. սոյ սոյ
 թօխուլար : Արտուի նաեւ յոգն. աղգ աղգ :

Երկուս շափս առ մի մի, ասին թի-ն էրի-երի-ն-
 լափ :

Այս կերպով իբրև մակբայակերպ կը բանին՝

Առւր ասուր, աճէն օր. հէր կիւն:

Ամոյ ամոյ, աճէն աճիս. հէր այ:

Ամի ամի, աճէն րարի. հէր սէնէ:

[էքէն:

Այգուն այգուն, աճէն առոս- խանութ. հէր սապահ

2. Յոգնակի գոյական մը կրկնուելով՝ կը նշանակէ շար կամ այլ-այլ:

Ի կողմանց կողմանց, շար խղճերէն. չօգ թարափտան.

Ի քաղաքաց քաղաքաց, շար Կողմերէն. չօգ շէհր-լէրտէն:

Եղեցի սով ի տեղիս տեղիս, րեղ րեղ սով րիտի ըսոյ:

Մտանել ի տունս տունս, շար րեղ Կողմեր. չօգ էվէրէ

կիրմէք:

[գըթ:

Ընդ ժամանակս ժամանակս. արե՛ն արե՛ն. վազըթ վա-

ճնդ առաւօտս առաւօտս ժողովեցիք, աճէն առոս-

Ժողովէ. հէր սապահ թօփլայս սընըզ:

Հրամայեաց Յիսուս ժողովողեանն բազմել երախանս

երախանս ի վերայ դալար խոտայ. եւ բազմեցան

Դոս Դոս. (Կճկ. քիւմէ քիւմէ օթուրմագ):

3. Ազակի կամ յոգնակի ածական մ'որ կրկնուի՝

յոգնակի գոյականի մը կը վերաբերի, եւ կը նշանակէ՝

Դե՛նն այս կամ այն րեսախները:՝ Ձոր օրինակ՝ Ուռկանը

ձկներով լցուեցաւ, ցամաք հանեցին, եւ նստան

Ժողովեցին զՔարի Քարին յամանս, եւ զյոտի յոտին ար-

տաքս ընկեցին.՝* (Դե՛ններէն) աղիները աճաններս- մե՛ջ

Ժողովցին ու քեյբը Դոս-ըն ներեցին: [ը-ցիտ:

Թողէք զձանը ձանը օրինացն, օրեններուն ձաները ին-

Մանը մանը ինչ ճճիք. Կճկ. ուՓագ ուՓագ պեօճէքէր:

Ձքնորի ընորիս հաւուց պարարեղոց, Կճկ. սէմիլ թա-

վուգլարըն ալալարըն:

* Ըստ քիչ անգամ եզակի գոյականով ըսուած է՝ Ընորի ընորի երկիրն: Իսկ յոգն. կրնայ համարուի՝ Ընորի ընորի մեղուլեւ իւղով եւ ռեսամբ. (աղիւ աղիւ աղրուններով՝ մեղրով ու եղով եւայլն):

** Ուրիշ թարգմանութիւն մ'ըսեր է՝ Ձնորանն է Քոյ ընկեցին:

Աստիք անհոլով կը մնան, եւ իբրեւ մէկ բառ կ'առնուին, անոր համար նախդիրն առջինին վրայ՝ ու յօգը կամ յօգնակիի (+, *) նշանը երկրորդին վրայ կը դրուի. այսպէս՝ զընդէր ընդդէր. յիսրայէլէ:

Քանի մը բառ կայ որ կրկնութեամբ միացած կը գործածուի. Նորոնոր շարժար ցաւս հասուցանել: Նաւակ լի մեծ-մեծ ձկամբք. (փխկ՝ նոր նոր, լար լար, մեծ մեծ): — Եկեացէ Բո-նդաբո-նդ հեծելօք.* (գունդ գունդ ձիաւորներով պիտի գայ):

4. Թուական անուանց կրկնուածը Բաշխայան կ'ըսուի, եւ կը նշանակէ մէյ մէկ, երկ'երկու, եւայլն, ինչպէս աշխարհաբար ալ:

Երկուս երկուս, երկ'երկու. իքիշէր:

Տասն տասն, քասնական (հար). օնար (թանկ):

Իսկ մի մի (որ կ'ըսուի նաեւ մեծ մի.) թէ մասնական անուն է եւ կը նշանակէ մօե՛ն մէկ, (հէր պիրի,) ինչպէս ըսինք** Եւ թէ բաշխական է եւ կը նշանակէ մէյ մէկ, (պիրէր): Օրինակիս մէջ երկուքն ալ կը տեսնուի.

Մէ մի իշխան մի մի օր մատուցեն զընծայս. մօե՛ն մէկ էշտան մէյ մէկ օր մարտացանին ընծաները. հէր պիրի պիրէր կիւնատ:

Մի մի, մօե՛ն մէկը, հէր պիրի. այսպէս կը հոլովի. Միոյ միոյ, միում միում, դմի մի, ի միոջէ. միոջէ:

Նոյնպէս ինչ ինչ, Ժանի մը քան, պողը շէյ, կը հոլովի՝ Իրիք իրիք, իմիք իմիք, Իւիք իւիք, զեւիք իւիք:

Ինչպէս ո՞ր կան Անեզական գոյական անուններ, նոյնպէս կան Անյօգնականներ ալ՝ թէ գոյական եւ թէ ածական: Այսպէս են՝ Աջ, յաի կամ ահեաի, լոյս, խոսք կամ մո-թ, հոսր, արեւ, — գոյզն, խոսան, եւայլն:

* Կայ տեղ մը գրած՝ Արիւնն Բո-նդաբո-նդ ի վիրացն արաքս հոսեր. (կը վազէր.) Իսկ ուրիշ տեղ մը Չարիւնն Բո-նդ Բո-նդ ընդ բերանն արաքս հոսեր. (կը վազցըներ):

** Ցես նաեւ երես 38:

3. Հոլով անուսաց:

Ման բառեր որ հոլովելու ատեն կորուսման եւ փոփոխման ընդհանուր կանոնէն կը խտորին:

Ասորոսած, որուն վերջին = գիրը կը կորսուի. Ասորոսածոյ, ծով: Բայց սուտ աստուածներ նշանակելով՝ շատ հեղ անկորուստ կը մնայ. Ասորոսածոյն Հռեմփայ. սորոսածոյ օտարաց: (կայ նաեւ՝ սորոսածոյն ձերոյ, սորոսածոյ):

Դե- բառը փոփոխմամբ կը հոլովի. Գի-ի, Գի-աց:

Աղէտ, հիծ, հի-սիս* եւ քանի մ'ուրիշ բառեր անփոփոխ կը հոլովին. աղէտից, հիծան, ** հի-սիսոյ, զհի-սիսի-:

Իսկ յատուկ անուանց՝ երեք կերպն ալ գործածական է. այսպէս, Մով-իս, Ներ-իս, սեռ. սի-ի, սե-ի, սե-ի:

Չորրորդ հոլովման բառերէն ոմանք, մանաւանդ ա՛յ վերջաւորեալները՝ առանց = առնելու կը հոլովին. ինչպէս՝ ծարա-ի, ծա-ի, արծա-ի, հի-սիսի.* սեռական՝ ծարա-ոյ, արծա-ոյ, հի-սիսոյ. փխկ՝ ծարա-ւոյ, եւայլն:

Ուր որ անուան մը վերջին ձայնաւոր գիրն՝ ըստ նախնեաց ուղղագրութեան՝ ի- է՝ փոփոխման կանոնով կ'ըլլայ ի-. ինչպէս Եւզ, իւզոյ. Իրիւզ, Իրիւզի. հարեւր, հարեւրոյ. արեւծ, արեւծո-. Ժեւ, Ժեւոյ. — Բեւր, Բիւրիւ. Գեւր, Գիւրի: Իսկ ութերորդ հոլովման մէջ նոյն ի-ը իշի կը փոխուի. ինչպէս. արեւր, արեւրիւզեր, Իզիւր. արիւր, արիւր: — Բայց ասոնց հիմակուան սովորական ուղղագրութիւնն է՝ ի-ը, Իրիւր, Բիւր, արիւր, եւայլն:

Շատ անուններ կան, մանաւանդ ածականներ, որ բոլորովին Անհոլով են, եւ միայն նախդիր կ'առնուն: Այսպէս են գլխաւորաբար՝ Բոյ՛ն, հիւ՛ն, շառա՛ն, լալ՛ն եւ ամէն ինչ վերջաւորեալ բայանունները, որոնց

* Այս բառին ուղղականն է հի-սիս կամ աւելի յաճախ գործածական՝ հի-սիսի. որ նախնեաց գրութեամբը հասարակօրէն է հի-սոս կամ հի-սոսի նաեւ հի-սի-ս, սեռական հի-սոսոյ:

** Այսպէս ալ կ'ըսուի հիւրերորդ, լարձանի, փոխանակ հիւրերորդ, եւայլն:

Հոլովներն հասարակօրէն կ'առնուին ուն վերջաւորեալներէն. քոյման. անյման, — լալոյ: Դարձեալ՝ ծոռնը, արփօսը, ծոռփ, պփփ, եւայլն:

Անհոլով են դարձեալ կրկին նուազականները. ինչպէս, մանկ-իկ, պատանեկ-իկ, նաւակ-իկ, եւայլն, որ յոգնակի ալ չունին:

Աւելի յաճախ են անհոլով անականները, քոհ, կազմ, նախ, (գլխաւոր, առաջին.) դոյզն, պիտոյ, հոծոյ, պարփ չարեաց, (պարտական, յանցաւոր,) նկան, հաշփ, յիփ, եւայլն. իսկ նման բառին յոգնակիին եւ հոլովոցը համար կը գործածուի անոր երկրորդական ձեւը, որ է նմանի, նոյ, նիտ, նեաց: Անհոլով են մանաւանդ բարդեալ անականները. ամբաշածոնի, ոսկեղծ, ոսկեհաւ (ն), միտիոտան, հարստաբոտան, առատոյեան, եւայլն:

Հատ գոյականներ կան որ մինակ չեն բանիր, այլ միայն որոշեալ բայի մը հետ կապուած կը գործածուին իբրեւ մէկ բառ. ինչպէս ազգ բառը՝ որ իւր յատուկ բայերը կ'ուզէ. Ազգ առնեմ, ազգ ետուն, ազգ լինէր, ազգ եղեւ նմա.* նոյնպէս՝ այց առնեմ, ժոյժ ունիմ, խոստովան լինիմ, ի չտեղա առնում, նախանշուհա արկանեմ, ծոփս հարկանեմ, եւայլն, եւայլն: Այսպէս են հասարակօրէն նաեւ անփոյն առնեմ զիմեքէ. ի հառան ածեմ, ի հառան դամ, եւայլն:

Ամառն, յիտան, քարոտն, աշուն՝ սովորաբար կը հոլովին՝ ամառայնոյ, յիտայնոյ, քարնայնոյ, աշնայնոյ. (հաւասարապէս -այնոյ կամ -անոյ ալ կը գտնուի գրուած.) Թէպէտ կ'ըսուի նաեւ ամառան եւ յիտան: ** Իսկ ներգոյականի տեղ՝ իբրեւ մակբայ կը գործածուի՝ ամառանի, յիտանի, քարնայնի, աշնայնի կամ -անի:

Վախդրիւ միայն կը հոլովին՝ սեռականէ առնուած ուղղականները. ինչպէս, Աստուծոյք, զԱստու-

* Կայ նաեւ գրուած Ազգ ինչ ոչ եցոյց հուրն. (ինք զինքը չզգացուց:) Առնաշուն զազգ բարեբարութեանն. (իրենց եղած բարիքն զգան, իմանան:) — Աերջին ժամանակներս սմանք սովորութիւն ըրին ազգ իբրեւ ինքնակոց գոյական՝ միակ գործածել:

** Յետ ասի համար գրուած ծանօթութիւնը՝ էր. 97:

ճայսն, Աստուծոյ բաները. զԱբրահամոն, Աբրահամինը, անկէկէք, ձախ կողմանները: Ոչ խորհիս դու զԱստուծոյն՝ այլ զԲարդիանս: Ընչաւոր մարդ ոչ ընդունի զհօգոյն: (Գերանուանց համար տես վարը՝ եր. 198:)

4. Հոյովմոսներ:

Առաջին մասին մէջ դրուած զանազան հոյովմանց կարգն աշակերտներուն աւելի դիւրմբունելի ընելու համար՝ հոս հետեւեալ պարզ տախտակը կը գնենք, որուն մէջ մէկ նայուածքով կրնայ իւրաքանչիւր հոյովմանց իրարմէ տարբերութիւնը պայծառ տեսնուիլ: Այս տախտակին մէջ ուր որ ասանկ - դրած ենք, պէտք է ամբողջ բառը, այսինքն եզակի ուղղական իմանալ:

Հոս միայն գլխաւոր ինն հոյովմանց պատկերը դրինք, որովհետեւ մնացածները կէս զարտուղի հոյովմունք են:

Հոյովմ.	Ա.	Բ.	Գ.	Դ.	Ե.	Զ.	Է.	Ը.	Թ.
Ո.	-	-	-	-ի	-	-ն	-ն	-ր, Ղ	-
Ս.Յ.	-ի	-ի	-ոյ	-ւոյ	-ու	-ան	-ին	-եր	-այ
Հ.	Ղ	-	-	-ի	-	-ն	-	-ր, Ղ	-
Բ.	ի - է	- է	-ոյ	-ւոյ	-ու է	-ան է	-ն է	-եր է	-այ
Գ.	-իւ	-աւ	-ով	-եաւ	-ու	-ամբ	-ամբ	-երբ	-աւ
Ն.	ի -ի	-ի	-(ի)	-ւոյ	-ու	-ան	-ին	-եր	-

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

Ո.	-ք	-ք	-ք	-իք	-ք	-ունք	-ինք	-երք	-ք
Ս.Յ.	-ից	-աց	-ոց	-եաց	-ուց	-անց	-անց	-երց	-աց
Հ.	Ղ - ս	- ս	- ս	-իս	- ս	-ունս	-ինս	-երս	- ս
Բ.	ի -ից	-աց	-ոց	-եաց	-ուց	-անց	-անց	-երց	-աց
Գ.	-իւք	-զք	-ովք	-եզք	-ուք	-ամբք	-ամբք	-երբք	-զք
Ն.	ի -ս	- ս	- ս	-իս	- ս	-ունս	-ինս	-երս	- ս

Այս տախտակին մէջ աշակերտը տեսակ տեսակ հոլովմանց կերպերը գիւրաւ միտք առնելէն զատ՝ կը տեսնէ նաեւ թէ որ հոլովը՝ որ հոլովէն կ'երկէ, եւ թէ ինչու կ'ըսուի առ հասարակ թէ բառի մը՝ որ հոլովման տակ երթալն իմանալու համար պէտք է եղակի կամ յոգնակի սեռականին վերջաւորութեան նայիլ. որովհետեւ հոլովները գլխաւորաբար անոնց մէջ իրարմէ կը տարբերին:

Իմէպէտ ամէն բառ իրեն յատուկ հոլովմանը տակ կ'երթայ, բայց շատ հոլովմունք շատ անգամ իրարու հետ կը փոխուին, ինչպէս՝ զգեստ որ հասարակօրէն կը հոլովի՝ զգեստոս, երբեմն ալ կը հոլովի՝ զգեստի, զգեստիս կամ նաեւ զգեստով:

Այսպէս ալ՝ նաւ, նաւոս, ոս. կամ նաւի, սոս. — պարիժ, արոյ, ժով, կամ պարիժի,* է պարիժի. — պարիս, րոսոյ կամ պարոսի. — լսսին, սնոյ կամ սնի. — ջուր, ջրոյ, ջրով, ջրոց, կամ ջուրք, ջուրց. — նոյնպէս՝ հրով կամ հարք. — գանջ, յոս, յոսց, յոստ. կամ յի, յից, յիս. նոյնպէս՝ զարդոստ կամ զարդիստ. — գինեոս կամ գինով. — սերժանտ, սերժանց. կամ սերժանիտ, նեոց. եւայլն, եւայլն:

Յատուկ անուանց աւելի յաճախ է հոլովման պէսպիսութիւնը. Մաթիլեոսի կամ Մաթիլի. — Ղուկասոս կամ Ղուկայ. — Հայկոյ կամ Հայիկ. — Յոսրոս կամ Յոսրոցի. — Դաւիթոյ կամ Դաւիթի. — է Հոսոս կամ է Հոսոսի, եւայլն:

Անուններէն ոմանց յոգնակին եղակիէն տարբեր հոլովման տակ է. ինչպէս քանի մը հատն Առաջին մասին մէջ ալ տեսանք. յեռն, րին. յոգն. յեռտ, րաց. — ծնունդ, ծննդեան, յոգն. ծնունդտ, ծննդոց. — երեց, բիցոս, յոգն. երեցոստ, ցանց. եւայլն: Այսպէս նաեւ՝ շնորհ, հի, հիս. յոգն. շնորհտ, հաց, հոտ. — շէր, բոս, բոս. յոգն. շիրտ, բաց, բոտ, — աղախին, ինոյ. յոգն. աղախնայտ, նայց, նեոտ կամ նոտ:

Կան անուններ որ թէեւ ըն չեն վերջաւորի՝ բայց վեցերորդ հոլովման տակ կ'երթան, եւ ընդհան-

* Աւելի ներդրողականները. է պարիժի, է պարոսի, է նաւի. է մարիժի, եւայլն: Յետ նաեւ երես...:

բայկէս կըլին կամ խառն հոլովում ունին. ինչպէս՝ Ման, մահու, է մահուամե, մահուամբ, է մահու կամ է մահուան. յոգն. մահի կամ մահունի: Խորհուրդ, խորհրդոյ, խորհրդով, դէս, դեամբ, է խորհրդեան կամ է խորհրդի. այսպէս նաեւ հորուստ, գորուստ, թատուստ, տեպիլ, եւայլն:

կամ միայն յոգն. ուղղ. եւ հայցականք. ինչպէս, երտ, երտունի, գաց. — երտ, գունի, գաց. — սարկուտ, գունի, գաց. — առիծ, ծունի, ծաց. եւայլն:

Նոյնպէս էլ վերջով Նուազական բնուած անունները վեցերորդ հոլովման տակ են: Փոքր, — փոքրիկ, փոքրիան, փոքրիսան: Խոց, — իցիկ, իցիան: Ինչ, — ընչիկ, ընչիան: Աղջիկ, զան, զիսուի: Մանուկ, մանկան, կունի. յատուկ անուններէն՝ Ասդիկ, զիան. Յուսիկ, սիան: Չոսիկ, Չըսիան: Իսկ անդրանիկ (առջինեկ,) երկու կերպ հոլովում ունի եզակիի մէջ, անդրանիկ, նիկ, նիս. կամ անդրանկան, նկանի, նիս:

Ըստ բառեր բարդութեան մէջ իրենց յատուկ հոլովումը կը փոխեն:

Գիր, գրոյ.	Քարդ.	մատենագիր, գրի, գրաց:
Սեր, սիրոյ.		բարեսէր, սիրի, սիրաց:
Խօզք, խօսից.		չարախօս, սի, սաց:
Ազն, ազնիք.		գիւցազն, զունք, զանց:
Անձն, անձինք.		միանձն, ձունք, ձանց:
Յայտ, (անհոլով.)		անյայտ, ի, իւ, ից, իւք:

Ոմանց եզակին եւ յոգնակին իրարմէ քիչ շատ տարբեր բառեր են.

Ակն, ական, կամբ.	յօքն.	աչք, աչաց, աչօք:
Ունկն, ունկան, կամբ.		ականջք, ջաց, ջօք:
Ծուներ, (անհոլով.)		ծունկքիւմ ծունկք, ծնդաց:
Արտօսը, (անհոլով.)		արտասուք, սուաց, սուօք:

Հայերէն լեզուի մէջ քանի մը յունարէն անուններ յունաձեւ հոլոված կան, ինչպէս. Ափրոփո, Ափրոպոյ, պոս. — Հարոս, հյց. Ղարոսն, է Հարոսն. — Նիկանօք, հյց. Ղնիկանօքո. այսպէս ալ՝ հյց.

(շ)Վ-ՌԻԳ, ի Տրով-Գո, ի Դեկտոպլն, ՂԱրտորն, ՂՀ-ՌԻԳն. որոնցմէ սմանք հայերէն ուղղական եղած են*:

Աւելի գործածական են՝ յունաձեւ կոչականները՝ ու եւ ու վերջաւորեալներուն. ով Պեդրէ, Պապի, Փէլպոպի, Տիմոթէ, Ենեա, Աբրիպո:

Օտար անուանց մէջ անեղականներ կան՝ որոնք հայերէնի մէջ նախգրիւ միայն կը հոլովին. ինչպէս՝ Անէն, յԱնէն, ՂԱնէն, ՂԵնէտոն, եւայլն: Իսկ վերջահոլով՝ սովորաբար այսպէս կը դարձուի. սեռ. Անէնացոց (տաղտի). բցռ. ի Թեթացոց անտի. եւայլն:

Թէ հայ եւ թէ՛ օտար երկիրները շատ անգամ տեղացւոց անուան յաղնակիտիվը կը կոչուին. Անցանել ա Գալիւացո՛վ, (Գալիլեայի քովերէն.) դասուսուրութիւն Ասորոց, (Ասորիքի.) մեկնեալ յԱնէնացոց անտի, (Աթէնքէն.) երթալ ի Հոյս. ի Հնդկիս ծնաւ. ի կողմանց Ռչրոնեաց:

Ղան անուններ ալ՝ որոնք ըստ այլեւայլ նշանակութեան՝ տարբեր տարբեր կերպով կը հոլովին.

Մայր, մայրի, իւ. չո՛մ:
 Մայր, մօր, մարբ. անա:
 Այր, այրի, բիւ. մաղարա:
 Այր, առն, արամբ. էր:
 Կայս, կուսի, սից. ոլիէր:
 Կայս, սի, սաց. (կողմ.) լեարափ:
 Արթ, թոյ, թով. տամ:
 Արթ, թու, թու. փանա:
 Գեղ, (գիւղ,) գեղը. փոյ:
 Գեղ, զոյ, զով. փեղիս:

Խաղ, զոյ կո՛մ զու, օյոն:
 Խաղ, զի, զիւ. շոյաղղնիւրը:
 Փող, ոյ, ով, ոց, ովք. ոճոն:
 Փողքից, իւք. (վշ.) ոճոն:
 Օդ, օդոյ, օդով, օդոց. հովա:
 Օդք, գից, գիւք. (հողա-
 լափ.) փոյոն:
 Դի, գիոյ, գիով. վշ:
 Դիք, գից. (լասոոնաթ.)
 փոն:

* Յունաձեւ իս վերջաւորեալ տեղւոյ անուններուն սեւապանն ու բացառականը իոյ հոլովել՝ անսովոր է ընտիր գրաբարի. ինչպէս՝ Աբաթի, Աբաթիոյ, Գաղմաթիոյ, Ասորիոյ, Նիկիոյ. կամ նաեւ ուրիշ օտար վերջով անունները: Թեթոյիցոյ, Աբրիպոյ, Զիւնիոյ, Եթեթիոյ, եւայլն: Կանոնաւորն ու սովորական հոլովուածն է՝ ա, ոյ. իա, իոյ. է, իոյ կամ էի, եւայլն:

ԴԵՐԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՑ

1. Իսկիանք:

Ինչո՞ք էսկան գերանունն որ երրորդ դեմքի է, ես, դու գերանուննց եղականին վրայ ալ կը գրուի. այսպէս, ես ինչ, դու ինչ. — նա ինչ, սոքա ինչեանս:

Ասկէ զատ կան գերանունական գիմաւոր մակբայներ ալ, ինչպէս՝ ինչէն, ինչէն եւոյլն. ինչին, իբրով,* գլխովն, որ էսկան գերանունանց վրայ կ'աւելցուին:

Ես ինչն,	չո՞ք ես ինչնին,	չո՞ք ես ինչնէն.
Դու ինչն,	դու ինչնին,	դու քեզէն.
Նա ինչն,	նա ինչնին,	նա իւրովի.
	Մէք ինչնին,	մէք մեզէն.
Նոքա ինքեանք,	Դուք ինչնին,	դուք ձեզէն.
Ինքեանք նոքա,	նոքա ինչնին,	նոքա իւրովի:

Ասոնց ամէնուն տեղ կամ ասոնց հետ շատ անգամ վայելուչ է յետադաս իսկ դնել. Ես իսկ կամ ես իսկ ինչն. դու իսկ. ինչն իսկ կամ ինչն իսկ իբրով. Սոքա իսկ ինչն: — Նաեւ ինչնին մակբայն իբրեւ գերանուն կը բանի: Դա ինչնին իսկ է Բրիտանն: Յո՞ր իսկ հարցէք, զի ինչնին ի չափ հասեալ է, ինչն իսկ խօսեցի: Այնչէր եւ զինչնին թագաւորն. կամ՝ զթագաւորն ինչնին գլխովն:

Գլխովն կամ ի գլխովն բառն ալ՝** նոյն ինչն գերանունան տեղ կամ անոր հետ մէկտեղ կը գործածուի: Չտէրն ինչնին գլխովն տեսաք. (զնոյն ինչն:) Եւ ինչն իսկ ի գլխովն. (նոյն իսկ ինչն:) Չթագաւորն չո՞ք առ թագաւորն ինչնին գլխովն: Չմատեանն ի գլխովն. (զնոյն ինչն զմատեանն:) Չբազում ախտածէսս, եւ Գլխովն զկին Միհրանայ. (նոյն իսկ Մ. կնիկը:) Սատակէին զգօրան, եւ գլխովն զԱնդիկան սպանանէին. (ինչքը զԱնդիկանն ալ մեռուցին:)

* Իբրով կը գործածուի գարձեալ իբրեւ ինչն ինչն կամ իբր ինչն. (քէնտիլիստէն:) Արթնին որ իբրով բուսու. (ինք իրմն բուսու, առանց տնկուած ըլլալու:)

** Վերջին դարերու սխալներէն է՝ գլխովն բառը ուրիշ բնուր, բնուրովն նշանակութեամբ գործածել:

Այն բառին ուղղականէն զգտ* ամէն հօլովները՝
 Ինչ գերանուն հօլովներուն տեղ կը գործածուի ամէն
 դէմքի համար, եզակի եւ յօգնակի, — շատ անգամ
 հետն ստացական գերանուն կամ յօգ ալ առնչով:
 (Նաեւ անանձն իրերու վրայ կը գործածուի) Այսպէս:

Սեռ.) Մի զանյն** եւեթ խնդրել. մնալ ինչ էր քանը
 (շահը) ֆնտրելու չէ: Ջկեանս անյնն շահել:

Չցանկութիւնս անյանց ընկենուն ի բաց. իրենց քաղ-
 յանները միդի իը նեդի:

Տրկ.) Որ պլլում պատիւ տայցէ՝ նախ անյնն պարտի
 տալ. նախ ինչ էրեն Գուլու է: [օրենք էն:

Նորա անյանց իւրեանց են օրենք. աննչ էրենչ էրենց
 Նխդ.) Տուն բաժանեալ յանյն իւր. ինչ էր վրայ (մեղք)

Քաճնուած: Մի ինչ շար առներ ընդ անյնդ. Գոու ինչէ:
 Պանծացեալք յանյնս. իրենչ շէրենչ հաւնած:

Հյց.) Համարիմ զանյն՝ երանելի. ինչ շէնս երջանիկ իը
 համարիմ: [քանեն:

Ինքեանք զանյնս ունին ի վեր. իրենչ շէրենչ մեր իը
 Բցռ.) Ջգազանարեկն յանյն տուժէի. Գճի ճանապարհ

փարալառը ընդն ճերիմեսինի պէտէլիմունէն վերի ի-
 Յանյնէ իմէ ոչ եմ եկեալ. ես իդի շէմ եկած: [տիմ:

Ո՛չ յանյանց ընտրէք զարժանն. Գոու յեր վրայեն շէմ
 շէմք՝ ինչ ինչ ղեդ է: [ինչ (մեծ) մեքն էմ:

Պամ.) Ատել զանյնէ՝ թէ իցէ ոմն. ինչ էրեն համար ըտել
 Ակայ էք զանյանց. Գոու յեր վրայ իը վրայէ:

Գրծ.) Անյամք ինչ ոչ կարէր վճարել. ինչ անյամք Գործ
 յեր իարող Գեանել: Ոչ դք անյամք առնու պատիւ:

Անյամք հրամայիցես վճարել. իը հրամես որ անյամք
 ընեն: Իբր ոչ եթէ անյամք բաւական եմք խորհել

ինչ. մենչ մեդի շէնչ իարող քան մը մարածել:

Պառ.) Չանյամք առնուլ. վրան տանուլ, հաճիել:

Ջուրքն դարձան զանյամք. իրենչ էրենց վրայ Գարյան:
 Ներդ.) Չնշանակ իմաստութեան գրոշմեալ ունի յանյնն:

Չունի ինչ ցաւս յանյնն: Մի լինիք իմաստունք յանյնս:

* Եբրայական սճով կրտուի նաեւ ուղղական՝ անյն էմ,
 (ես.) անյն նորա, (ես.) անյնն յեր, (գուլք):
 ** Ցես սեռալանէ-ուղղականները՝ երես 190 եւ 193:

Այս անչ բառը կրկնութեամբ ալ կը բանի իւր գործիականին հետ. այսպէս.

Սեռ.) Անյո՞՞մք զանչին իւրոյ զաշս խոցոտէ. ինչ էր աչքը: Տրկ.) Անյո՞՞մք անչին առնէ վնաս*. ինչ էրն ինչ զնտէ:

Ինքն անյո՞՞մք անչին ած ի վերայ զչարիսն:

Անյո՞՞մք անչանց ածէք զչարիսն ի վերայ: Անյո՞՞մք անչանց որսան զփառս. իրենչ էրենց փոռ ի՞րսան:

Նխդ.) Անյո՞՞մք ընդ անչին վիճի. ինչ էրեն հեղ ինչ վիճէ:

Կորնչեղոց է՝ յորժամ անյո՞՞մք ընդ անչին հարկանիցի:

Անյո՞՞մք յանչինս զվճիռ մահու ընկալաք. մենչ մեղի:

Հյց.) Անյո՞՞մք զանչն իւր խայտառակեաց. ինչ զնչը:

Անյո՞՞մք զանչն մեկնէ ճշմարտութիւնն:

Քանզի անյո՞՞մք զանչինս ածէք ի կրակ՝ անչանց մեղա-

դիր լինիջիք. դո՞՞ւ շիշ իրնչ յիճենո՞՞ր համար...:

Բցո.) Անյո՞՞մք յանչնէ կշտամբի չարութիւն. ինչ էրմէ:

Անյո՞՞մք յանչնէ դարձոց զկամնն ի չար:

Պոմ.) Անյո՞՞մք զանչնէ տալ պատճառս չարախօսու-

թեան. ինչ էր իր իրն գեշ իտեւ գալ:

Ներգ.) Անյո՞՞մք յանչինս մեր հեծեմք. մենչ մեր ներքը:

Կ՛բուռի նաեւ ինչն զինչն, ինչնտնչ զնչտեան: Ինչտնչն ինչտեմք իրթեալ հասանեն: Բայց շատ աւելի գործածական է հոլովեալ անչն՝ քան ինչն²²: Ձինչն հայցականը հասարակօրէն մինակ չի բանիր ընտիր լեզուի մէջ:

Ինչն եւ անչն բառերու կրկնակի կիրառութիւնն այս խօսքերու մէջ կը տեսնուի: Ինչնչն անյո՞՞մք անչնչն առնէր իւր պատասխանի: Անյո՞՞մք յանչինս զանչինս չափեմք: Իւրով զիւր անչն զատեալ որոշեալ է:

Միտ գնելու է՝ որ այս դէպքերու մէջ յոգնակի աստի գրուած է յանչնէ, անյո՞՞մք՝ փխկ՝ յանչանց, ան-

* Անյո՞՞մք անչին երբեմն իբրեւ մակբայ՝ ամէն հոլովի տեղ կը բռնէ եզակի եւ յոգնակի: Անյո՞՞մք անչին զանչինս մեր օտարացեալս կացուցանեմք ի ճշմարտութեանէ:

²² Նոյնպէս է բարդութեան մէջ ալ. անչնտեղ, անչնչնտեղ, անչնտափս, անչնտափս, անչնտաղտի լինել, եւ այլն. ուր աւելի ցանցաւ են ինչնով բարդեալները:

յ-ժք. այսպէս եւս՝ Զնոյն սէր յանշն ունիջիք: Նորա
անշն ինչ օղնել ոչ կարեն. իբեռն իբեռն: Պարտապան
շանջ կացուցանէք. շնչ դարդուն ի՛շնէ: Որպէս թէ
կամս ինչ յանշն ունիցին. իբեռնօ՛հ: Անշ-ժք անշն փա-
կեցին զգրունս. իբեռն իբեռն Գ-ճեռն Գ-նեռն:

2. Յոռցակամք:

Ղ-բարբար լեզուի մէջ երբ որ ցուցական դերա-
նունները մինակ բանին ու գոյականի սյժ ունենան՝ այն
ատեն հասարակօրէն կը գործածուի սա, դա, նա: Իսկ
երբ գոյականը մէկտեղ ըլլայ՝ կը գրուի այս, այդ, այն:

Ուստի կ'ըսուի՝ Ես տեսի զնա, տեսի զսա, տեսի
զնա: — Տեսի ես զայրն զայն, տեսի զայրս զայն, զայրդ
զայդ. զարան զայնո՞նք, եւ այլն:

Նաեւ այս, այդ, այն իբրեւ գոյական մինակ
կը բանի. բայց այն ատեն մարդ շի ցուցրներ. ինչպէս,
Զայս արարի. առէք զայդ. զննչ է այն. վասն այսօրնի:

Ըսինք (եր. 47.) թէ յեասդաս ցուցականներ-
բուն գոյականը գիմորոշ յօդ կ'ուզէ. բայց երբեմն գոյ-
ականն առանց յօդի ալ կը մնայ. այսպէս. Յառա-
յայնմիկ, յազէ յայդմանէ. — որ Բ մասին մէջ կը
տեսնենք:

Յուցականներուն բացառականը շատ անգամ
նուով է. ի նմանէն. ի դժանէն. ի սոցանէն, եւ այլն:

3. Մտացակամք:

Տեսանք (եր. 190) սեռականէ առնուած ուղղա-
կաններ որոնք նախդիւ կը հոլովին՝ եզ, ու յօգն: —
Միտ դնողը կը տեսնէ՝ որ ստացական դերանուններն
ալ էականներուն սեռականներն են, որ ուղղական ե-
ղած՝ գարձեալ կը հոլովին:

Այսպէս ալ սա, դա, նա ցուցականներուն սե-
ռականներէն տեսակ մը ստացականներ կ'ելլեն որ կը
հոլովին եզ. ու յօգն. եւ նախդիր ու յօդ կ'առնուն:
Նա, նորա. — Նորայն, (անօրը, օնունքի.) նորայոյն,
նորայու՛մ, զնորայն, նորայք, նորայոց զնորայս, ովք:

Նորա, նոցա, — Նոցայն, (աննջը, օնլարընքի.) նոցայ-
ոյն, նոցայումն, զնոցայն, նոցայոցն, եւայլն:

Այսպէս նաեւ՝ Սորայս, զսորայսն. սոցայոցն, եւայլն:

Կայ իւր դերանունէն ալ՝ յոգն. վերջահալով՝
Իւրայոց, յիւրայոց, իւրայովք. (իբննիւրը, քէնտիինի-
քիւէր.) եւ դարձեալ՝ Տերայնոց, յերայնոց, որոնք քիչ
կը գործածուին. ասոնց տեղ սովորաբար կ'ըսուի՝ յի-
րոցն, Տերոց, ի յերոցդ, եւայլն:

Նախդրիւ հոլոված են ասոնք ալ. զի-բեանցն խըն-
դրեն կացուցանել. (իբննջը կ'ո-գին առաջ շէլ. քէնտի-
նիւքիւէրինի.) զնորոն հոգացայց. (անորը. օնունքիինի):

Կայ նաեւ քիչ տեղ՝ Կայն, Տերոյն, յերոյն նա-
խագաս անհոլով. որ յասուկ նշանակութիւն ու գործ-
ածութիւն ունին ընտիր նախնեաց լեզուաւր:^{*}

Ձեռակ մ'ալ ստացական գործիական է՝ ինձուանն
յօժարութեամբ. ինձուանն տկարութեամբ. ի-բովի կա-
մօք. ի-բովին ամբութեամբ. ի-բեանցնանն հաւատովք:

Ասոնց ամէնուն գործածութեան կերպն ու շա-
փը՝ կը պահանջէ հին ընտիր գրուածոց մտադիր եւ
զգուշաւոր հետեւողութիւն:^{**}

4. Դիմորոշ յօդեր:

Աշխարհաբար ու տաճկերէն լեզուին մէջ ալ
կան դիմորոշ յօդեր, մանաւանդ ստացական, ինչպէս՝
Հոգիս, հոգիդ, հոգին. Գլուխս, գլուխդ, գլուխը:
Պաշը՛, պաշըն, պաշը. Էջի՛մ, էջի՛ն, էջի, ինչպէս Առա-
ջին մասին մէջ (երես 42) ըսինք: Ասկէ զատ՝ աշխար-
հաբար լեզուին ն կամ ը գիրը շատ անգամ Որոշը
յօդէ՛ ալ ղժ ունի՝ որն որ գրաբար հասարակօրէն ն
(նաեւ « եւ ք) յօդով կը թարգմանուի, երբեմն ալ
առանց յօդի կը մնայ: Ուստի աղէկ միտք առնելու է

* Ասոր հակառակ՝ յետիններուն եւ մանաւանդ նորերուն
սովորականն է Կայն նախագաս եւ յետագաս, եւ իբրեւ
պարզպէս Կո նշանակութեամբ:

** Շատ մը կրկին ստացականներ ալ կան յարմարցուած,
ինչպէս՝ ինչոյ, ինչոյն, զնորայոյս, ի-բեանցայնոյ, եւայլն.
որ առ հասարակ խորթ են: (Ձեռ եւ եր. 49, ծան:)

որն, ըստ մեն տեղ հայցական չի ձեւացըներ, հասպա յօգալ է. եւ այն ստեն ուղղականն ու հայցականը մէկ է. ինչպէս երբ որ ըսեմ, Քաղաքը կործանեցաւ, որոնք ժլաւ, ծառք շորցոս, հիւանդը մեռաւ, հոգին անմարմին է, աշխարհը կըր է, ծովն ընդարշակ է, կրակն ու օդը լեկնեան, ասոնց ամենն ալ ուղղական է, ու գրաբար այսպէս պիտի թարգմանուի, Քաղաքն կամ տունն կործանեցաւ, անմարմին է հոգի, ծառն շորացաւ, մեռաւ հիւանդն, աշխարհս զնդաձեւ է, անդորր է ծով, հուր եւ օդ թեթեւ են:

Այս դիմորոշ յօգերէն նոր սորվողները շատ անգամ կը խարուին աշխարհաբարի եւ տաճկերէնի ուղղականը գրաբար հայցական թարգմանելով. մանաւանդ որ անուան հոլովման մէջ ուղղականն այսպէս գրինք.

Խօստ, տաղտ, քեօք, ծած, հիժ, քաւ, եւ այլն:
Սէօզ, շէհիր, շայ, քիլիսէ, թէմէլ, գուզու:

Իսկ հայցականն ուղղականէն որոշելու համար գրինք՝

Խօստը, տաղտը, քեօքը, ծածը, հիժը, քաւը:
Սէօզը, շէհիրի, շայը, քիլիսէյի, թէմէլի, գուզույու:

Թէ ինչպէս իմանալու է որ արդեօք աշխարհաբառն ուղղական է՝ թէ հայցական, Երկրորդ մասին մէջ կը խօսինք: Առայտմ աս միայն գիտնաս որ շէզքք, կրաւորական եւ էական բայի քով եղածն՝ հայցական չէ:

Նշանակէս տաճկերէն լեզուի մէջ՝ անուն մը մինակ եղած ստեն՝ Աւաղին մասին մէջ հոլովներուն գիմացը գրածներնուօ պէս կը հոլովի: Բայց եթէ գոյականին քով ստացական գերանուն մ'ըլլայ կամ զօրութեամբ իմացուի, կամ ուրիշ սեռական մ'ըլլայ (որ Յատկացուցիչ կ'ըսուի), այն ստեն այսպէս կ'ըլլովի.

Պէնիմ էվիմ, Սէնին էվին, Օնուն էվի.
Պէնիմ էվիմին, Սէնին էվինին, Օնուն էվինին.
Պէնիմ էվիմէ, Սէնին էվինէ, Օնուն էվինէ.
Պէնիմ էվիմի, Սէնին էվինի, Օնուն էվինի. եւ այլն:

Աւտի թէ որ ըսեմ՝ (Օնուն) էվի երգըլաք. (օնուն) էվի եանաք. այլն ըլլող գարաբար. աննիզին սուլաւ թիւքէն մէջ, ուղղական պէտք է թարգմանել, այսպէս. Յուն նորա կործանեցաւ. քան նորա պրեցաւ. այս լուսնին նուաքցաւ. Էւր ծովու ոչ պակասէ:

ԲԱՅԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Բայերուն պարագաներուն վրայ քանի մը հարկաւոր գիտելիք կան:

1. Բայերոս Մեռ:

Բսիկք վերը (երես 53.) թէ բայերուն Սեռերը շորս են: Իսկ որոշելու գիւրին ճամբան թէ բայ մը արգեզք ներգործական է թէ ոչ՝ առ է:

Երբ որ մէկն աղէկ հասկընայ բային նշանակութիւնը, թող քովը հայցական հոլով մը գնէ. եթէ բային կը յարմարի՝ ներգործական է, եթէ չի յարմարիր՝ չէզոք է: Ինչպէս, Տեսանեմ՝ որ փեսնէլ, (կէօրմէք) ըսել է, կը տեսնենք որ քովը հայցական հոլով կը յարմարի, զորօրինակ, Տեսի ես զիշ ի պարտիզի անգ. (եւ քեզ պարտեղնն մէջ փեայ.) պէն սենի պաղէտէ կէօրտիւմ. յայտնի է ուրեմն որ փեսանէմ ներգործական բայ է:

Այսպէս նաեւ՝ Քրիստոսի որ կալմբոս զԱմբիկա քոս: Քրիսթօֆոր Գօլմուսի Ամերիգայը պուլտու: — Եւ այս կերպիւրը, այս հոցը կ'ոտօմ: Պէն պու եւմէյի ետիօս էքմէյի եեր իմ: — Եւ այն գիննն քի իմեր: Պէն օ շարապը իշմէմ: — Եղբայրս աղիլ իբը իք քրէ: Գարտաշըմ էյի եազը եազար: Ուրեմն քոնէլ, ոտօմ, իմէլ, քրէլ ներգործական են:

Բայց սմանց քովը հայցական հոլով չի վայլեր. Ինչպէս, Եւ կ'երթամ. Պեքրոս իք նօրի. Խալանները իք Խանն. Գարը իք լօպի: Պէն կիտեր իմ. Պեարոս օթուրուր. գուշար ուշար. սու ազար: Ուրեմն երթուլ, նօրէլ, Խանն, լօպիլ բայերը չէզոք են:

Մշտարհարար (եւ տաճկ.) լեզուի մէջ կրաւորական ձեւով բայեր կը գործածուին՝ որոնք գրաբարը չունի. մանաւանդ հասարակ բայերունը: Նոյնպէս չէզոք բայերն ալ՝ իբրեւ գիմնզուրկ (առանց դէմք յայտնելու) կրաւորական ձեւով կը գրուին: Այսպէս են՝ 'իբնըցօնի, (կիտիլեր.) իք յոսսացօնի, (ումուլուր.) իք

վեցուցից, (բարդուլուր ուտուլ,) եւ ասոնց բացասականները* : — Ասոնց գրաբարն այլեւայլ կերպեր ունի, ինչպէս օրինակներս կը ցուցընեն : [է իմանալ :

Ուրիշ բան կը հասկըցուի. պաշտ՝ անլալը. Այլ ինչ կը վախցուի որ... , քորդուլուր Ի... Երկիւղ է թէ... : Ուղուեցաւ, իսկիկիւրի. կամք եղեն : [ղեւ բանիցն :

Խօզքերը մոռցուեցան. ունուարուար. Մոռացումն եւ Ջանքով կը սորվուի. Եջրեկիւր. Ջանիւ լինի ուսանել : Ժանտ մարդ է, հետը չի խօսուիր. Իերս արտա՛ արք, Թուրալ լաբըրար Ելմալ. Նա այր ժանտ է, ոչ գոյ խօսել Չի յուսացուիր. ումալմալ. Չիք յուսալ : [ընդ նմա : Չմտածուի. պիշիւնիւրի. Մի լիցի զմտաւ անել :

Այսպիսի ձեւերու որոշ կանոն չկայ, այլ միայն յաճախ եւ մտադիր ընթերցանութեամբ կը սորվուի :

2. Բայերոս Ժամանակ :

Կան քանի մը շաղկապներ ու մակբայներ՝ ինչպէս՝ եկի, որդեպի, իող, եւայլն, որոնց քովի բայը հասարակօրէն ստորագասական եղանակ կը գրուի : Նոյնպէս որ, որ ոչ, որ ինչ յարաբերականներուն քով :

Ստորագասականն աշխարհաբար ու տաճկերէն շատ ժամանակներ ունի, այս ինքն ներկայ, Անկատար, կատարեալ (կամ Յարակատար), Գերակատար, Ապառնի : Արդ գիտնալու համար՝ թէ ինչպէս կը ձեւանայ աշխարհաբարի ու տաճկերէնի մէջ ստորագասական եղանակը, եւ թէ ինչպէս կը թարգմանուի գրաբար՝ որ նոյն ժամանակներուն շատը չունի, դնենք օրինակը :

Աշխարհաբար :	Տաճկերէն :	Գրաբար :
Ստորագասական ներկայ :		
Եթէ գործեմ,)	Էյեր իչլերսէմ	Եթէ գործիցեմ, (կամ
Որ գործեմ,)	Իմ իչլեսէմ.	նաեւ եթէ գործեմ) :
Եթէ գործես,)	Էյեր իչլերսէն.	Եթէ գործիցես :
Եթէ գործէ,)	Էյեր իչլերսէ.	Եթէ գործիցե, եւայլն :

* Ցես Բացասական՝ երես 204, ծան :

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Ենէ ո՛ր կօմիցն շնն ի՛մ գաւ. եթէ մէկն ուզէ ետեւէս դալ. (էյէր արտում սրբա կէլմէք իսթէյէն օլուրսա:) Կօմի՛մ զն գիտիցե՛տ. կ'ուզե՛մ որ գիտնաք. (իսթէր ի՛մ քի պիլէ սինիզ:)

Անկապար, (գրքը՝ սահմ. անկապար ին գրոսն:)
Եթէ գործէի, էյէր իշլէսէ իտիմ. Ենէ գործէի:
Գործէի, իշլէյէ իտիմ. գործէի:

Այսպէս կ'ըսուի, Մարդ չե՛ր՝ որ գործէր շեքի՛ն. մարդ չկար որ գետինը բանեցընէր. (ատամ եօղ ուսուռ քի թօփրաղը իշլէյէ իտի:) Թող էնոն երկայր ե- ա- նայր. թող էնք երթար առնէր. (գօ քէնտի կիտիպ ալայ ըտը:) Հարչ եր ին րայր. պետք էր որ տար:

Կապարեալ կամ Յարակապար:

Եթէ գործած ըլլամ, ըլլաս: Իշլէմիշ օլսամ, օլսան:
Ենէ գործեալ իցե՛մ, իցե՛ս: Կամ այսպէս, Ենէ գործեալ իցե՛ ի՛մ, իցե՛ րո, իցե՛ նորա, իցե՛ մեր, եւայլն:

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Ենէ որդեակն անոցեալ իցե. եթէ զաւակներ մեծցուցած ըլլայ. (էյէր էվլատ պէօյ- իւթմիւշ իսէ:)

Գերակապար, (գրքը՝ սահմանակն ին գրոսն:)

Եթէ գործած ըլլայի, ըլլայիր: Իշլէմիշ օլսայ ըտըմ:
Ենէ գործեալ էի, Ենէ գործեալ էիր, եր, եւայլն: Կամ՝
Ենէ գործեալ եր ի՛մ, Ենէ գործեալ եր րո, եւայլն:

Այսպէս կ'ըսուի՝ Ենէ ասոք էիր գեղեալ՝ ոչ եր մտեալ եպօնայրն ի՛մ*. եթէ հոս եղած ըլլայիր՝ եղբայրս չէր մեռնէր. (էյէր պուրատա օլմուշ օլայ ըտըն՝ գարտալըմ էօլմէզ իտի:) Լա- եր Ենէ մտեալ էատ. որ մեռած ըլլայիր: Կօմի՛ն ին հրչիք լեալ էին. կ'ուզէին որ այրած ըլլային:

* Այսպիսի սեղեր՝ ոչ եր մտեալ ճշդիւ կը նշանակէ մտած չե՛ր ըլլալ, (էօլմէմիշ օլուր ուսուռ:) Նոյն կերպով աշխարհաբար ալ երբեմն կ'ըսուի՝ Եթէ ուստէր՝ մտե՛ր էիր. փոխանակ՝ կը մեռնէիր:

Ազգանի:

(Եթէ) Գործերու եմ կամ ըլլամ: Իշէյէճէք իսէմ կամ
օլուրսամ:

(Ենէ) Գործերոց իցեմ, իցես, իցե, իցես: Եւայլն:

Այսպէս՝ կ'ըսուի, Ենէ լիցե անուայոց. մտիկ ընե-
լու չըլլայ. (տինյէճէյէճէք օլուրսամ) Որ Գուրցն իցե՝
Ենէոցէ:

Աւելի դժուար է այս բաղադրեալ ժամանակ-
ները գրաբարի գարձընել, Գործած կ'ըլլամ, (իշէմիշ
օլուր ում.) Գործած կ'ըլլայն, (իշէմիշ օլուր ուտում.)
որ սովորաբար այսպէս կը թարգմանուին. Գործնի՛ կամ
Գործնիցն՛ Գործեալ. գործած կ'ըլլամ. (իշէմիշ օլուր
ում:) — Ազգանի Գործեալ էն, կամ Գործեալ եր ի՛մ
արգեւ: գործած կ'ըլլայի. (իշէմիշ օլուր ուտում:)

Այս օրինակներու մէջ ամէնը մէկանց կը տեսնուի:

Մէք եղիցս: յաղթուի ին սոգեալ: մենք յաղ-
թուի ին ստացած կ'ըլլանք. (պիղ Ֆիւթուհաթ գա-
զանմըշ օլուր ուզ:) Եղիցն պարեալ զկողս իւր. (պատած
կ'ըլլայ:) Գործնն սուտ իօեցեալ. (ստած կ'ըլլան:)

Եթէ եր սուր ի ձեւին իմում՝ արդ եւ իոցեալ եր ի՛մ
զքեզ. հիմա քեզ կըխոցէի ալ. (սէնի Եարալար ըտըմ
տա:) Եթէ սիրէիք զին՝ ապա ուրախ լիալ եր յեր՝ Եթէ
ես երթամ. (կ'ուրախանայիք:) Ապա թէ ոչ՝ սոցեալ
եր ի՛մ ձեզ. (կ'ըսէի ձեզի, ըսած կ'ըլլայի:) Եթէ եր ծա-
նոցեալ՝ ոչ արդեւք զՑէրն ի խաշ հանելն. (ճանչցած
ըլլային՝ չէին ի խաշ հաներ:) Ցես արգեւ: Եր. 172, ծ:

Լուտեալ իցե յեր. լսած պիտի ըլլար. (իշէմիշ օլու-
ճագ սընըզ:) Արդ հոգեալ իցե. ալ հիմա հոտած պի-
տի ըլլայ:*

Պարձեալ աշխարհաբար եւ տանկերէն լեզուի
մէջ Բացասական՝ խոնարհումը Հաստատականէն տար-
բեր է, որուն օրինակը հոս դնենք:

* Ընդհանրապէս՝ կարծեք ըսուած խօսքը գրաբար իցե
ստորագասականով կը բացատրուի:

** Բացասական կամ ձիգական ան է որ կ'ուրանայ, չե
կ'ընէ. իսկ Հաստատական՝ որ այս՝ կ'ընէ:

Սահմանական ներկայ:

Չեմ գործեր,	իշլեմէմ.	ու գործեմ:
Չես գործեր,	իշլեմէզ սին.	ու գործես:
Չի գործեր,	իշլեմէզ.	ու գործի:
Չհնք գործեր,	իշլեմէշիզ.	ու գործեմ, եւ այլն:

Անկարար:

Չէի գործեր,	իշլեմէզ իտիմ.	ու գործի:
Չէիր գործեր,	իշլեմէզ իտին.	ու գործի:
Չէր գործեր,	իշլեմէզ իտի.	ու գործեր, եւ այլն:

Կարարեալ:

Չգործեցի,	իշլեմէտիմ.	ու գործեցի:
Չգործեցիր,	իշլեմէտին.	ու գործեցեր, եւ այլն:

Յարակարար:

Գործած չեմ, չես, չէ: Իշլեմէմիշ իմ, սին, տիր:
 Ու եմ կամ Չեմ, ու ես, ու է, ու եմ գործեալ:
 Կամ այսպէս. Գործած չունիմ, չունիս: Իշլետիլիմ եօզ:
 Ու է կամ Չէ կամ Չի էմ գործեալ, չի + ո, չի նորս
 գործեալ. չի մեր, չի յեր, չի նոցա գործեալ:

Գերակարար:

Գործած չէի, չէիր, չէր: Իշլեմէմիշ իտիմ, իտին:
 Ու էի կամ Չի, ու էիր, ու էր, ու էա, ու էի գործեալ:
 Կամ այսպէս. Ու էր էմ կամ Չեր էմ, չեր + ո, չեր նորս
 գործեալ. չեր մեր, չեր յեր, չեր նոցա գործեալ:

Ապարանի:

Չգործեմ պիտի, իշլեմէյեմէլիմ. ու գործեցի:
 Չգործես պիտի, իշլեմէյեմէլ սին. ու գործեսցես:
 Կամ Ու եմ գործելոց. եւ Պիտի չգործէի. ու էի գործելոց:

Ապարանի անցեալ:

Գործած պիտի չըլլամ: Իշլեմիշ օլմայաճաղամ:
 Ու էցե կամ Չիցե էմ գործեալ, չիցե + ո գործեալ, եւ այլն:

Ստորագրաստիան:

2գործեմ, իշէմէյիմ՝ կամ իշէմէսէմ, ոչ գործիցեմ:
 2գործես, իշէմէյէ սին. ոչ գործիցես:
 2գործէ, իշէմէսին. ոչ գործիցէ, եւայլն:

Վ՛րսուի նաեւ գրաբար՝ 2գործեմ, չգործիցի, չգործիցի, չգործիցի, եւայլն:

Ի՞նչ գրաբար, թէ՛ աշխարհաբար ու թէ՛ տաճկերէն լեզուի մէջ ապառնին շատ տեղ հրամայականի տեղ կը գործածուի. այսպէս,

Գործեցից,	գործեմ.	իշէյիմ:
Գործեսցես,	գործես.	իշէյէ սին:
Գործեսցէ,	(խոյ) գործէ.	իշէսին:
Գործեսցուք,	գործենք.	իշէյէլիմ, եւայլն:

Նոյնպէս անոր արգելականը՝

Մի՛ գործեցից,	չգործեմ.	իշէմէյիմ:
Մի՛ գործեսցես,	չգործես.	իշէմէյէ սին:
Մի՛ գործեսցէ,	չգործէ.	իշէմէսին, եւայլն:

Երբեմն ապառնիի տեղ ստորագրաստական ալ կը գրուի՝ նոյն նշանակութեամբ. մի՛ գործիցես, մի՛ առնուցու, եւայլն:

Գրաբարի յատուկ է դարձեալ՝ աներեւութի վրայ ալ մի՛ դնել. այսպէս. Պատուիրեցին մի՛ խօսել եւ մի՛ եւս ուսուցանել. ապապրեցին որ չխօսին եւ ալ չսովեցընեն: Ես ասեմ ձեզ՝ մի՛ կու հակառակ, ամենեւին մի՛ երգուու: (Երես 160):

Այսպիսի դիտելիք ու զարտուղութիւնք շատ կան, որոնք միայն մտադիր եւ յաճախ ընթերցանութեամբ եւ ընտիր բառգիրքներու օգնականութեամբ կրնան սորվուիլ:

ՄԱՄՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀՈՐՈՉՈՅՆ ՈՒԹԵՆ ՎՐՈՅ

Մասանց բանի քովէ քով գալ կապուիլը՝ Հո-
ժոյանո-նիւն կ'ըսուի: Այս Համաձայնութեամբ է՝ որ
առանձին բառերէն ամբողջ խօսք մը կ'ելլէ:

Ամէն լեզու Համաձայնութեան վրայ զատ զատ
կանոններ ունի, որով ուրիշ լեզուներէն կը տարբերի:
Եթէ Համաձայնութիւնն ամէն մէկ լեզուին կանոննե-
րուն համաձայն չըլլայ՝ սխալ կ'ըլլայ:

Մասունք բանի՝ այսինքն բառերը՝ զանազան ե-
զանակաւ իրարու հետ կը կապուին. մէյ մը Անուան
անուան հետ, մէյ մ'ալ Բայն անուան հետ:

1. Անուան Անուան հետ:

Անունն անուան հետ երեք կերպով կը կապուի:
Նախ՝ իբր Ածական իւր Գոյականին հետ, (որուն
գլխաւոր կանոններն աւանդեցինք:)

Երկրորդ՝ սեռական անուն մը կը կապուի ուրիշ
անուան մը հետ՝ իբրեւ Յարկացոցիչ իւր Յարկացեալն
հետ:

Երրորդ՝ գոյական անուն մը ուրիշ գոյականի մը
հետ կը կապուի իբրեւ Բացոյայտիչ իւր Բացոյայտե-
լոյն հետ:

Յարկացոցիչ կ'ըսուի այն սեռական անունն որ
իւր մերձաւոր անուան (այսինքն Յարկացեալն) որուն
ըլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս փոռն՝ թէ որ ուզեմ իմա-
ղընել թէ որո՞ւն է, քովը սեռական մը կը գնեմ, այս-
պէս՝ հօր իմոյ. որ կը ցուցնէ թէ փոռն ի՞մ հօրս է:

Այս սեռականը, որ բանի մը որուն ըլլալը կը ցու-
լնէ, Յարկացոցիչ կ'ըսուի, ու մէկալը Յարկացեալ:

Բացոյայտիչ կ'ըսուի այն գոյականն որ ուրիշ
ոյական անուն մը կը բացայայտէ, թէ ո՞րն է. ինչպէս

մինակ տալով անունը չի բացայայտեք թէ՛ սրն է, բայց երբ որ քովը գնեմ Համ տալով, այն ատեն կը բացայայտեմ թէ քաղաքն Հում է, եւ ոչ Աթէնք:

2. Անունը Բայի հետ:

Անունը բային հետ կամ իբրեւ Անուն քայի եւ կամ իբրեւ Խնդիր կը կապուի:

Անուն քայի կ'ըսուի այն ուղղական հարցին որ ամէն բայ կամ ներգործութեամբ եւ կամ զօրութեամբ ունի իւր հետը:^{*}

Խնդիր կ'ըսուի ամէն հարցում բառ՝ որն որ իւրաքանչիւր բայ իւր նշանակութեան համեմատ կ'առնու.^{**} որուն վեպ այս մասին մէջ պիտի խօսինք:

Այս օրինակին մէջ ամէն ըսածներս կ'երեւայ: Նախաօրէից ճարգն Աբամ ոչ պահեաց զպարտերանն Ասործոյ:

Պահեաց ներգործական Բայ է: — Աբամ Անուն բայի է, ուղղական հարցով, միանգամայն Բացայայտիչ է, — որուն Բացայայտեալն է ճարգն: — Նախաօրէից՝ Ածականն է ճարգն գոյականին: — Զպարտերանն հայցական Խնդիր է պահել ներգործական բային: — Ասործոյ Յատկացուցիչ է պարտերանն, — որ անոր Յատկացեալն է:

Եղու մ'աղէկ հասկընալու եւ անսխալ գրելու համար պէտք է իւրաքանչիւր մասն բանի լաւ որոշել՝ թէ արդեօք անուն բայի է՝ թէ խնդիր է: Դարձեալ՝ թէ խնդիրն արդեօք ուղղական է՝ թէ անորոշ հայցական, նախգրիւ արական՝ թէ ներգոյական. վասն զի աշխարհաբար հայերէնի մէջ նախգրիւ հարցանքն ուղղա-

* Աւելին մասին մէջ Ե՛մ էական բային քովը ներգործութեամբ գրուած է, պատէս. Ես եմ, գոս, ես, նա է, եւ այլն. իսկ միւս բայերուն քով զօրութեամբ կ'իմացուի, Գործեմ այս ինքն՝ Ես գործեմ, դոս գործեմ, նա գործեմ. եւ այլն:

** Խնդիր կ'ըսուի նաեւ նախազրութեան մ'առջեւ եղած հարցը. Ինչպէս ըսինք (երես 136):

կանին նման ըլլալով՝ նորուսները գժուարաւ կը զանա-
զանեն. ինչպէս այս օրինակներուս մէջ Կաղաթ բառը.

- Կաղաթը իլաւ, ուղղական է. գրաբար՝ Կաղաթն.
 Կաղաթը շինեցին, հայցական. զԿաղաթն.
 Կաղաթը յորար, տրական. ի Կաղաթն.
 Կաղաթը չիցանտ, ներգոյական. ի Կաղաթին:

Արդ՝ որպէսզի գիւրաւ իմացուի թէ իւրաքան-
չիւր անունն ինչ հոլով է եւ ինչ հոլով գրաբար պիտի
թարգմանուի, խօսքը հարցմամբ քննելու է, այսպէս:

Հայրս այս գիրքը խանութէն ստրկով գնեց: Փետե-
րի՛ս ուս- Ինչպէ՞ք ինչ-Ինչպէ՞ք Գրքայ ըլաւ սովոր
ալբ:

Հարցումն այս կերպով պիտ' որ ըլլայ.

Առաջին հարցում: Հց. Ո՞վ գնեց, Գի՞տ սովոր
Պի. Հայրս. Փետերի՛ս:

Այս ո՞վ հարցման պատասխանն ուղղական է.
ուստի հայրս ուղղական պիտի թարգմանուի:

Երկրորդ հարցում: Հց. Ի՞նչք գնեց, Նե՞յն
Պի. Այս գիրքը. Պիտ- Ինչպէ՞ք:

Ինչք բանը հարցման պատասխանը հայցական է.
ուստի այս գիրքը հայցական պիտի թարգմանուի:

Երրորդ հարցում: Հց. Ո՞ւսկից գնեց, Նե՞րքե՞ն
Պի. Խանութէն. Թիտ- Ինչպէ՞ք:

Ո՞ւսկից հարցումը բացառական պատասխան կ'ու-
զէ, ուստի Ինչպէ՞ք բացառական պիտի թարգմանուի:

Չորրորդ հարցում: Հց. Ինչո՞վ գնեց, Նե՞րքե՞ն
Պի. Ստրկով. Փարայ ըլաւ:

Ինչով հարցման պատասխանն է գործիական. ուս-
տի ստրկով գործիական պիտի թարգմանուի:

Նոյնպէս մէկալ հոլովներուն վրայ ալ իմացիր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Ա Ն Ո Ւ Ն Բ Ա Յ Ի Ե Ի Բ Ա Յ

Ո՛վ կամ է՛նչ քան, (ի՞նչ կամ նե՛ շեյ) հարցման պատասխանը՝ գործողութեան ընողը կամ ըլլողը կը ցուցընէ, եւ Անոն քայի կ'ըսուի. ինչպէս տեսանք:

Գրաբար անուն բային կրնայ ուղղական, սեռական, տրական եւ հայցական հոլով գրուիլ՝ գլխաւոր բային գի՛տաւոր կամ անգէ՛տ (տես երես 56.) ըլլալուն համեմատ:

1. Ուղղական անոնք բայի:

Եթէ բայը գի՛տաւոր է՝ անուն բային Ուղղական հոլով գրուելու է. այսպէս, Հող՛ շնչէ. Գեփ՛ գնան. ուլքեր՛ բխեն. Զատ՛ բուսանին:

Ա. Բայն իւր այս ուղղական հոլովին հետ Թըւով եւ գէ՛մքով պիտի համաձայնի, ինչպէս ամէն լեզու ալ կը պահանջէ: Անոր համար չ'ըսուիլ ես գործէ, դու գործէ՛, եւայլն. այլ կ'ըսուի ես գործե՛մ, դու գործե՛ս:

Հովիւք արածին զխաչինս: Հովններն ուխտները կ'արածեն: Զօպանլար գօյունլարը կիւտերէր:

Հց. Ո՛վ կ'արածէ. Պի. Հովիւները } անուն բայի է:
Հց. Քի՛մ կիւտեր. Պի. Զօպանլար }

Պտուղ բազում խնարհեցոցանէ զոստս ծառոց:

Շափ պոտուր ծառն ճիւղերը վար կ'իջցընէ: Զօգ մէյվէ աղածըն տալլարընը սարգըտըր:

Հց. Ի՞նչ բանվար կ'իջցընէ. Պի. Շատ պտուղը } անուն

Հց. Նե՛ շեյ սարգըտըր. Պի. Զօգ մէյվէ } բայի է:

Համերք նշանացի խօսին: — Այս հասարակե՛մ ոչ ստէ: — Նախանձ զաչս հոգւոյն կուրացոցանէ: — Երկիրն ինքնին քերէ զպտուղն:

Բ. Երբ որ շատ եզակի անուններ անուն բայի ըլլան՝ բայը հասարակօրէն յոգնակի կը գրուի. (ինչպէս աշխարհաբար ալ կ'ըսենք. Բարձն ու սփը իջ լողան):

Մեղուն եւ մըջիւնն վատաց վարդապետք վնին: Մեղուն ու մըջիւնը ծայրերուն վարդեօք կ'ըլլան: Արք վէ գարընծա թէմպէլէրէ ուսթա օլուրլար:

Գինի եւ արբեցութիւն ապականէն զարս իմաստունս: — Թէ ջուր, թէ հուր, թէ երկիր, թէ օդ՝ զոպա-սաւորութիւնն յոր կարգեցան՝ անդադար մասնացանն: — Գողն եւ գողակիցն ի միում պատժի են: — Ընդէր արդեւք ոչ սա եւ ոչ նա ելին ի լեառն:

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Տեսցուք ո՞ր եւ ո՞ր էջն. (տեսնենք ո՞րն ու ո՞րն է. հանկըլարը արք): Ո՞վ եւ ո՞վ էջն որ երթայցեն. (ո՞վ ո՞վ է երթալիք. քիմ քիմ տիր կիտէնէք):

Ըսինք հասարակօրէն, վաննդի երբեմն եզակի ալ կը գրուի. մանաւանդ երբ անուն բայիններն իրարու նման ու մօտաւոր բաներ կը ցուցընեն. ինչպէս.

Փայտ, խոտ եւ եղեգն վաղվաղակի ապականի ի հրոյ: Փայտ, խոտ ու եղեգ շոփ մը կրակին կ'ապականի: Օտուն, օթ վէ գամը չափունճագ արթեշտէն թէլէթ օլուր: — Նոյ եւ տուն իւր աղբեցաւ ի ջրհեղեղէ: — Յանձրեւաբեր ամպոյ դաշտ եւ այգի պայծառացեալ ծաղկալից վնի: — Չիք ինչ ի մեղաց՝ զոր դէնի եւ արբեցութիւն ոչ գործի:

Գ. Լըրբեզակի բառ մը շատ բան մէկտեղ կը ցուցընէ՝ բայը եզակի կը գրուի: Այսպէս են ամենայն, իւրապանչեալ եւ Հաւաքական անունները. (տես եր. 186):

Ամենայն որդի հարազատ՝ քերէ յինքեան զնմանութիւն հօրն: Ամեն հարազատ զառակ իւր հօրը կը նմանի: Հէր էօզ էվլատ քէնտի փէտէրինէ պէնդէր: — Աղաղակեաց ամենայն ժողովուրդն: — Պարսեացի իւրաքանչիւր զընկեր իւր յաշխարհի աստ:

Ասոնց բայը քիչ տեղ յոգնակի գրուած ալ կը բանուի. ինչպէս. Տիրեցին աշխարհին Հայոց՝ ազգն Սասանայ պարսկի: — Դիզեալ կայն ամբողին ի գաւթի կեղեցեղոյն: — Բայց ամենայն ինչ, այն ամենայն, որչափ է եւայն. եզակի կը համարուին:

Իւրաւանկեւոր երբ անուն բայի է՝ իւր բայը կրնայ երեք դէմքով ալ յոգնակի դրուիլ՝ իմաստին համեմատ. այսպէս. Երևիցո՛ւմ իւրաքանչիւր. երևիցե՛մ իւրաքանչիւր. երևիցե՛ն իւրաքանչիւր:

Այսպէս նաեւ բացարձակ թուականներն որ եզակի ձայնով են՝ յոգնակի բայ կ'առնուն: Աւելի երկու քան զմի: Երկուսը՝ մէկն աւելի աղել է: Իքի պիրտէն էլի տիր: — Մնացե՛ն տասն այր ի տան միում:

Բայց կայ նաեւ եզակի բայով. Անց օր է՝ յորս արժան է գործել: Եւթն աստղ միայն է գնայուն:

Գ. Վարձեալ յոգնակի բայ կ'առնուն եզակի ձայնով յոգնակիներէն շատերը* (եր. 186:) Մարդիկն չար են: — Մանկտի մանրիկ ելն ի քաղաքէն: — Մանկտի յորժամ՝ յա՛ն ի դպրոցի՝ փախչել կ'ա՛ն: — Աւագանին առաւել եւս շայրացոցն զթագաւորն: — Նմանեացն մեզ որեարն: — Համբարնան ի թռիչս խորդեանն. (խոռանիները):

Ե. Աթէ անուն բային անեզական է՝ բայը յոգնակի կը դրուի: Քիչ տեղ կը գտնուի եզակի դրուած:

Անցե՛ն կեանք մեր իբրեւ զՏեստ ամպոյ: Մեր կեանքն ամպն հեռի ոչն ոչն՝ որ անցնի: Իօմրիւմիւզ պուլուտ իզի կիպի կեչէճէք տիր:

Միտք զբանս քննել, եւ քիմք զկերակուրս ճաշակել: — Որ ծնանի ոք բարի ինչ կամ չար՝ իրաւունք են զի նախ ինքն վայելիցէ: — Եղեցն կամք քո: — Բարք մարդկան հակառակասէր է:

Զ. Այր որ խօսքի մէջ շատ դէմք կայ, բայն ան դէմքով կը դրուի՝ որն որ աւելի նախապատիւ է: Առաջին դէմքն երկրորդէն նախապատիւ է, եւ երկրորդն՝ երրորդէն:

Հաճ ե՛մք ես եւ դու ընդ միմեանս: Ես ու դուն իբրևո՛ւ հեռ հաշտ եմք: Պէն վէ սէն արամբզտա էլի իզ:

* Այսպէս նաեւ իրենց ածականները. Մարդկան հուրիւց. մարդկան զառաջիւց ի ճմարտութենէ: Բայց ասոնց գերանուն ածականներն եզակի կը թան. Մարդկանց այրի. մանկաւոյ իմամ. որեարն այն:

Եթէ մեղեցէ քեզ եղբայր քո՝ յանդիմանեա զնա յորժամ դու եւ նա միայն իջե՛ս: — Ի ձեռին Աստուծոյ եմք եւ մեր եւ բանք մեր:

Վարարար հայերէնի մէջ անդէմ բայերն, այսինքն՝ աներեւոյթն ու անյեալը՝ այլեւայլ հոլով տնուն բայի կ'ուզեն, ինչպէս հիմայ պիտի տեսնենք:

2. Մեռական տնուն բայի:

Ա. Ընդունելութեան անցեալը՝ զորօրինակ փոփոխել, եկեալ, երբ որ փոփոխելով, գալով կը նշանակէ՝ Սեռական տնուն բայի կ'առնու՞մ:

Տեսեալ ճարդիան զծիծառն՝ նովաւ ճանաչեն զՏասանել գարնայնոյն: Մարդիկ ձիծառը փոփոխելով՝ անիկ փոքրան ֆալը կ'իմանան: Ինտանյար գըրլանդը՝ գուշուհու կէօրիւպ՝ իւք պահար կէլմէսինի օնտան անլարլար: Նորա ընկեցեալ զձորձա իւր՝ եկն առ Յիսուս: — Բրֆի լմեալ զկակուղ կաւն՝ ստեղծանէ անօթ: — Քօ՞ առեալ զհոյն կաւ՝ ստեղծեր կենդանի: — Նորա զայս պատասխանի տուեալ: Տեսեալ Յիսուսի. եւայլն:

Այս սեռականով անցեալն իւր դիմաւոր (գլխաւոր) բային հետ այսպէս միացած՝ երկու խօսք կը կազմէ. ինչպէս այս օրինակիս մէջ. Նորա փոփոխ զնշանան՝ հաւաքաց. (1. հրաշքները տեսաւ, 2. հաւատաց) Բայց գարձեալ

Բ. Վայ տեսակ մ'ալ սեռական տնուն բայիով անցեալ՝ որ իւր դիմաւոր բային հետ մէկ խօսք միայն

* Գիմաւոր բայի մը հետ կապուած անցեալներուն ուղղական տնուն բայի կը արուի. ինչպէս, Նոյս առեալ աստեղին զնա. Գոս յարուցեալ զնապետ. Նոյս զահի հարեալ երկնէին. ուր գլխաւոր բայ՝ գիմաւորներն են եւ ոչ անցեալները. վասնզի ասեալ փանել, յարսցիտ երթալ մէյ մէկ բայ կը համարուին:

Այսպիսի կարճ խօսքերու մէջ գրարարի անցեալներն աշխարհարար լով թարգմանելու չեն. այլ կամ անցեալ եւ կամ գիմաւոր բայ. ինչպէս. Նստեալ բարբառին. Նոյս կամ Նոյսի կը խօսին: Յարուցեալ զնաց. իւր զնաց: Մտեալ ի նաւ անց յայնկոյս. նաւ իրա՞ն անգին անցաւ. (եւ ոչ՝ Նոյիւն կը խօսին, իրնիւն անցաւ:)

կը ձեւացընէ, կամ թէ՛ գլխաւոր բային խնդիրն է. ինչպէս վարի հարցումներէն կը տեսնուի:

Ոչ ուրեք գտանեմք սասցեալ նորա՝ թէ զայս ինչ մի ուտիցես: Երբեք որեւ ղ ինչը զբոցած քնի գործեր՝ ի՞նչ սա քանը զորք: Օ հիշ պիր եէրաե տեմիշ պուլմայըզ քի ֆիլան շէյի եէմէ:

Հց. Ի՞նչ շէնք գտներ: Պի. Ինք զըուցած շէնք գտներ: Ընդ Պղատոնի մարտիցուք, զի նորա առաւել դասնի ցնանոցեալ զԱստուած: Պղատոնի նիս զարնոսիք, զանդի անիլա (որիշնեբն) աւել զԱստուած ցնանոցած ինչ տեսնոսի: — Չեռն յիեալ արքեի ի միջոյ ջրորէից ցուցանէր: (Աստուած) Իբրեք ղ յեւտ երհնցոցած երեցոց. էլ ուզաթմըշ կէօթէրաի:

Հց. Ի՞նչ երեւցուց: Պի. Բ. մը ձ. երկնցուցած երեւցուց: Ասի յիեալ նորա զկեանս մինչեւ ց...: Ինչ օնիկս (սա արեկ) ապրած կ'ըսոսի: — Գացես անդ արս երիս. օնյն քարշեալ ուլս, օնոնյն քարշեալ ամանս, եւ օնյն քարշեալ տիկ մի. (Միչը ամաններ շալլած ինչ գործն, եւ այլն):

Գ. Ար գտնուի անցեալի քով նաեւ ուղղական անուն բայի, մանաւանդ երբ անորոշ բառ է. այսպէս. Հրաման հասեալ ի թագաւորէն: Թագաւորին հրաման գարլ: Փատիշահասան էմիր վազը օլուպ: — Օֆնոսիքն հասեալ առ ի յԱստուծոյ՝ մինչեւ ցայսօր կացի (աղջ): — Չմանկարին կոտորեցին, ես միայն ապրեալ՝ եկի պատմել քեզ:*

Գ. Տեսանք վերը (երես 203, 205.) որ է, եր, իջէ էականով եւ սեռականով բաղադրեալ ժամանակներ կը կազմուին. Գործեալ է ի՞նչ. գնացեալ էր Կ.:

* Ըստ անգամ այն ուղղականը հետեւորդ գիմաւոր բային է, իսկ անդէմ բայը Գիկանկեալ (մէջը մտած) խօսք մի է. ինչպէս. Աստուածի (մտեալ ի փորձութիւնս) զքի իբրեւ զսկի: Աստուած կանխագէտ [գիթացեալ յիւր արարածն] տարածած մահուամբ զերծացան զմարդն ի շարեաց: Ահա ես [երթեալ առ որդիսն Իսրայելի] ասիցեմ ցնոսա, Աստուած առաքեաց զիս: — Նոյնպէս երբեմն աներեւոյթ գործիականի քով: Նստա [այնպէս թատալելով] անկեալ առ ամենակալն Իսրայելի: Ըստ [անյագ ուտելով] գործի:

իցե՞ րո՞ տեսեալ. առեալ իցե նորո, Տր, եւայլն. նոյն-
պէս բացասական՝ Չէ ի՞ կամ չէ՞ ի՞ գործեալ. չէր րո՞
կամ ոչ էր րո՞ առեալ. չիցե ընթերցեալ յեր, եւայլն:^{*}
Տես նաեւ չեմակբայով, երես 153: — Ասոնց մէջ
գործողութեան գէմքն որոշողը սեռականն է:

Գիտէ Աստուած զինչ պիտոյ է մեզ՝ մինչ չեւ Տր
իներբեալ իցե ի նմանէ:^{**} Մենք որեւ չենորթ՝ Ա-
րոսած գիտէ թէ ինչ պիտո է Տր: Հազդ թասալա՝
պիղ տիւէմէտէն՝ պիղէ իգթիզա էտէնի պիլեր:

Ձի՞նչ գործ գործեալ է րո՞ — Մինչ չեւ էր արբեալ
Արոսածոյ՝ ի կանուխ գիտութեան իւրում տեսանէր
զարարածս: — Չի՞ ի՞ ամենեւին երգոսեալ եւ ոչ
սուտ խօսեցեալ: — Ո՞ր ածեալ է զձեզ այսր:

Աներեւութի քով սեռական որ տեսնես՝ գիտ-
ցիր որ անոր յատկացուցին է եւ ոչ երբեք անուն
բայի: Իսկ եթէ անուն բայի է՝ նշան է թէ տրական է
եւ ոչ սեռական.^{***} որոնք իրարու հետ շփոթելու չէ:

3. Տրական անոն բայի:

Ա. Աներեւութի քով Տրական անուն բայի կը
գրուի: Այս ոճը գրարարի յատուկ է եւ շատ յաճա-
խեալ է:

Անաստօք ուսե՛ր Աստուծոյ՝ չար է: Գե՛շ քան է որ
Տրին Արոսածոյ չնապանդի: Քիչի՛ք Ալլահա իթաաթ-
էթմէմէք՝ Փէնա շէյ տիր:

Ոչ կամիմք Ռաֆա-որել դո՛ս: Չեն՛ք ուղեր որ սա
Ռաֆա-որ ըլլայ: — Գրեցեր դու առ իս՛ Բալ ինչ առ
քեզ. (որ եւ րեղի Բո՛մ): — Ոչ կամեցաւ անցանել
Տր առ նովաւ. (որ րո՛ն անցնէն): — Աղաչեցաք

* Ասոնց ճիշդ թարգմանութիւնն է՝ գործած չանի՛մ. որոսծ
անի՛ն. իչէտիյիմ եօզ. կէօրաիւյիւն զա՛ր մը. ինչպէս
յառաջ (եր. 205) գրինք. զասն զի է ի՛մ, է րո՞ կը նլա-
նակէ անի՛մ, անի՛ն. ինչպէս ետքը պիտի տեսնենք:

** Չեւ, Գե՛շ չեմակբային քով շատ անգամ ասանց ետ-
կան բայի կըսուի՝ Չեւ էիեալ նորո. մինչ չեւ Տր իներբեալ
ի նմանէ:

*** Կան քերականք որ այն տրականին սեռական ըսած են:

վելանել նա յԵրուսաղէմ: — Ջի՞նչ պիտոյ էր այլում տահանայի յառնել:

Այս տրական անուն բային կրնայ թէ որոշեալ եւ թէ անորոշ բառ մ'ըլլալ:

Բ. Այս կերպով նաեւ լինի, եղբ-բայր տրականով եւ աներեւութով մը դիմազուրկ կը ձեւացընէ:* Այս ոճն ալ շատ ընտիր է եւ բաւական յաճախեալ:

Այսպէս եղբ-աօրնեցոսն փրձանել յերկիր եւ ապրել: Այս կերպով ամենքն ալ ցամառ ելան աղտոցոսն: Պէտքէ՞նէ հէփիսի գարայայ չըզբալ գուրթուլտուլար: Այն ինչ լինէր հոռոտոյնից արեգականն յերկիր ծառայել: — Եղբ-նա դառնալ՝ առեալ զԺազաւորութիւնն: — Եղբ-ժողովն աղտոցին եւ քանել հրեշտակոց զնա ի գոգն Աբրահամու: — Մի՛ լնջի նա յաօր ժամանակա ինչ յԱսիա: (Փոխանակ դիմաւոր բայով ըսելու՝ Մեռաւ աղտոցն եւ քորան հրեշտակի զնա: Մի՛ յաօրցի նա, եւ այլն:)

Գ. Աներեւութի տեղ կրնայ բայանուն մ'ալ դրուիլ՝ նոյնպէս տրականով: Մի՛ ճորտացոսն լնջի ճշմարտութեանն. (ճշմարտութեանը կ'ըստցոսի:) Բազում լան լնջի եղբ-ամենեցուն. (ամենքը շար լնջին:)

Դ. Ղիտնալու է որ աներեւութին տրական անուն բայի կը տրուի՝ երբ դիմաւոր բայի տեղ դրուած է եւ չէ հոլովուած. ինչպէս վերի օրինակներուն մէջ՝ Բառորել դոս. Բալ ինչ** ըսել է՝ ղի Բառորեացի դոս. ղի եկնց ես: — Այս աներեւութները բայի մը խնդիր են եւ աշխարհաբար դիմաւոր բայով կը թարգմանուին:

Այսպէս նաեւ սեռական, տրական աներեւութը տրականով կը գործածուի:

Վասն ունելոյ ինչ զձեզ ի սրտի: Ջյեզ սրտին մեզ ու-

* Բիչ անգամ է, երբ ինչ բայով ալ կը գտնուի. էր նա աղտոցն ընդ Սամարիա: (Ս.ին աղտոցն լաւ ելաւ:)

** Ասոր նմանութեամբն է որ քիչ տեղ նաեւ ներգոյական աներեւութի քով տրական անուն բայի դրուած կը գտնուի. Ի կործանել ինչ զբազարսն. Յանցանել ինչ ընդ անապատ. Ի կան նա յազօթս. (փոխանակ ինձ, աստ կամ աս, նորս, — որ սովորական է:)

նենալուսահամար: Սիզի եիւրէյիմտէ թաշըտըղը՝ իչին: Վասն Գրանելոյ Տեղ շնորհս. (այսինքն՝ զի Գրոցոտ Տեղ շնորհս:) — Եկեացեն աւուրք ցանկանալոյ յեղ մի յաւուրց Որդւոյ մարդոյ տեսանել: — Չկայր յոյս՝ այլում զառաի ելանելոյ. (որ ուրիշ զառաի ելլեր:) — Ակն ունէին՝ նմա այրելոյ կամ Տեռանելոյ: Ալ սոգա-տիին որ պիտի ուրիշ կամ Տեռանի:

4. Հայցական անոռն թայի:

Ա. Անբերուծի* քով Հայցական անոռն թայի ալ կը դրուի՝ երբ անբերելոյթը դիմաւոր թայի տեղ գրուած՝ եւ խօսքին զլխաւոր (դիմաւոր) թային հետ կապուած է, կամ թէ անոր խնդիրն եղած է:

Բ. Անոռն թային եթէ անորոշ է՝ Անորոշ (առանց զայի) հայցական կը դրուի.** ինչպէս.

Ասի ի Ժամանակս Արտաշէսի ոչ Գրանել երկիր աւ-
գործ յաշխարհիս Հայոց: Ա՛լուրի թի Արտաշէս Ռա-
հաւորին օրովը Հայաստան լքանած հող լեր Գրանուեր:
Տէրլէր քի Արտաշէսին կիւնիւնտէ Էրմէնիսթանտա
իչլէնմէմիչ թօփրագ պուլունմագ բար:

Ժողովեցան բազումք՝ մինչ եւ Գրեղի եւս ոչ լինել եւ
ոչ առ դրանն: — Մինչեւ ոչ Տաւ ի նոցանէ ա-
պրեալ կամ Գրանուիւն. (այնպէս որ՝ չՏաւ): —
Ազարոս նշանակեաց սով Տեղ լինել. (Տարգարեա-
ցաւ որ Տեղ սով պիտի ըլլայ): — Յայտմ ի Հայոց
աշխարհին Տաւ նշխար ասեն ի տապանէն: — Տեսի
իջանել անօթիւն: — Ասէին որոտոմն լինել: — Ասա-
ցեր մի եւս լինել քնակիւ ի տեղուջոյ յայսմիկ:***

Գեպ լինէր երեւել ընդ երկինս եւ ընդ երկիր արս
հեծեալս: — Ասեն ի Հերակղեայ մինչեւ ցառալին
ողմակիազն լինել ա՛մս չարեհարէր յիսուն եւ ինն:

Յաջորդ օրինակիս մէջ երկու կանոնն ալ յայտնի
կը տեսնուի. Եղեւ Բանալ երկնից եւ իջանել Հոգոյն

* Իմանալու է միշտ Անհատի անբերելոյթ:

** Անորոշ հայցական՝ առաջ զարբ երես 221:

*** Շատերն այս անորոշ հայցականն ուղղական կարծած են:

օրքոյ, եւ Կալ յայն յերկնից. — ուր առաջին երկուքն՝ (երկնիս եւ Հոգին սուրբ) որոշեալ են, անոր համար ալ արական դրուած. իսկ երրորդը (յայն, ձայն մը,) անորոշ բառ է եւ անորոշ հայցական դրուած:

Գ. Աթէ անուն բային որոշեալ բառ է՝ կրնայ փոխանակ արականի՝ զայով հայցական դրուիլ. մանաւանդ երբ աներեւոյթը իմի՛մ, աւի՛մ, համարի՛մ եւայլն բայերու խնդիր եղած ըլլայ. այսպէս:

Կամիմ զՅէլ իմաստունս լինել ի բարիս՝ եւ անմեզս ի չարիս: Ա՛հ-զի՛մ որ աղէկ ի որագե՛տ ըլլա՛մ ո՛ր փէշն անձեղ: Իսթ էր իմ քի էլլայէ Փիրասէթլի վէ քէմ լիյէ թէվէքէլլի օլա սընըզ:

Կարի իսկ կամիմ զամենեւեան ի գործս վտարալի: — Ձթշնամիսն իմ զայնոսիկ որը ոչն կամէին զի՛ս Բա- փա-որել՝ ածէք այսր եւ սպանէք: — Գործ մի ան- հնարին է՝ զժառայս ի սաստ հրամանի զօրհանապաղ իւլ ի ծառայութեան:՝ — Գէպ եղեւ Բառնալ Բե- րեւշա ի զօրականացն. (հոս Բառնալ Բերել կրաւ- րական աներեւոյթ է. տես երես 123:)

Յաջորդ օրինակիս մէջ մեկանց կը տեսնուի մինչեւ հոս ըսուած երեք տեսակ անուն բային աներեւոյթ բայով. այսինքն՝ 1. զ նախդրիւ հայցական անուն բայի, 2. արական անուն բայի, եւ 3. հայցական անորոշ անուն բայի: Ասէ մարգարէն՝ զհայս եւ զհա-րինս արօ- տակիցս միմեանց լինեւ, — եւ մեզոսաց ասէ շէւ զԱս- տուծոյ, — եւ փե՛ր յորդ ասէ զալ հասանել ի վերայ Հրէից:

Աներեւութի քով զայով հայցական անուն բայի դնել՝ յունական սձ է. թէեւ կայ ընտիր դրուածոց մէջ ալ: Ասոր բուն հայերէն եւ աւելի սովորական ձեւերն են՝

* Պէտք չէ այս հայցականները դիմաւոր (գլխաւոր) բային տալ, իբր թէ՛ կամիմ զՅէլ. ոչ իմի՛ն զի՛ս. այլ աներեւութին տալու է, այսպէս. Լինել զՅէլ իմաստունս, անմեզս. զժառայս իւլ ի ծառայութեան, եւայլն: Նայնպէս վերը (երես 216, 217) դրուած արականներն իրենց աներեւութին տալու է, այսպէս. Այլում բահանայի յառնել. նմա այդնայ, եւայլն. եւ ոչ՝ Պիտոյ էր այլում. ասն ունիին նմա. եւայլն:

1. Տրականով. կամիմ վնել յեշ իմաստունս :
Ոչ կամիմ ազէա վնել յեշ : Ոչ կամէին Ռեգա-որել
Բն ի վերայ նոցա :

2. Սեռական յատկացուցչաւ. կամիմ շնք վնել
իմաստունս : կամիմ զմնկամարդացք անարարս վնել :

3. Դիմաւոր բայով. կամիմ զէ էցէ+ գո+ իմաս-
տունք : Ոչ կամէին Բէ Ռեգա-որէցեմ ես. եւայլն :

Գ Լ Ո Ւ Ս Բ .

ԽՆԴԻՐ ՍԵՌԻ ԵՒ ԽՆԴԻՐ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

Խնդիբ (որ վերը տեսանք՝ երես 208.) կ'ըսուի այն հոլովն որ բային կիսկատար թողած միտքը կ'ամբողջացընէ. ինչպէս երբ որ ըսեմ աշխարհաբար՝ Ես լեցի. գուն անցար. գեւ կիսկատար է բային ցուցածը, որ կ'ամբողջանայ իւր խնդրովը. այսպէս. Ես յայն լեցի. գուն գունէն անցար : — Հոս խնդիր են՝ յայն եւ գունէն :

Բայերու խնդիր երկու տեսակ է. 1. Խնդիբ սեռի եւ 2. Խնդիբ բնութան :

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Ծ Ե .

Խ Ն Դ Ի Ր Ս Ե Ռ Ի

Ա. Խնդիր սեռի կ'առնուն ներգործական եւ կրաւորական բայերը :

Բ. Ներգործական բայերուն սեռի խնդիրը հայտական հոլով է. որն որ զով կամ ինչ բանը, (իկի, նե՛ք) հարցման պատասխան է :

Պարտիւք սիրել զիմանս : Ջիբար պիտի ենի սիրել :
Պիբի պիբիմիզի սեվմէլն իզ :

Հց. Ջո՛վ սիրել, Պի. զերար } ներգործականի
 Հց. Բիմբ՞ սեզմէլի, Պի. պիբիպիբիմիզի } խնդիր սեռի է:
 Մըջիւն ամարայնի պատրաստէ շիբրայուբ, եւ ընդ
 երկուս զհարն կարէ, զի մի բուսանիցի: Մըջիւնն
 աման իւր ուրեքիւր իւր պարտատէ, ու հարբ երկու իւր
 կարէ որ շքանի: Գարբնճա եազըն եէյէճէյիսի հա-
 ղըրլար, վէ (պուզտայ) թանէտիսի իքիյէ պեօլեր քի
 պիթ մէսին:

Հց. Ի՞նչ բանը կը պատրաստէ, Պի. ուտելիքը } խնդիր
 Հց. Կէ՛ շէյի հազըրլար, Պի. եէմէյիսի } սեռի է:
 Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհարբ, որդի անմիտ
 արհամարհէ զհարբ իւր: — Յաղքատութեանն քան
 ի մեծութեանն դիւրին է զտատինուսին կատարել:

Գ. Կրաւորական բայերուն խնդիր սեռին բացա-
 ռական է, եւ որմե՞, (տիմոն) հարցման պատասխան
 կու տայ:

Հերովդէս խաբեցաւ ի հոգոսց: Հերովդէս հոգեբէն իւ-
 րոսեցաւ: Հերովդէս միւնէճճիմլերտէն ալտանար:

Հց. Որմե՞, Պի. մոգերէն. } կրաւորականի
 Հց. Բիմոնէ՞ն, Պի. միւնէճճիմլերտէն. } խնդիր սեռի է:

Մոզուէս իբրեւ ծնաւ՝ թաքուցաւ ի ծնողաց իւրոց: —
 Ինձ անարգանք են եթէ ի հարգիւնէ դատեցայց:

Դ. Եթէ ներգործական բայ մը կրաւորականի
 դառնայ, ներգործականին անուն բային՝ կրաւորակա-
 նին բացառական խնդիր սեռի կ'ըլլայ. եւ հայցական
 խնդիր սեռին՝ կ'ըլլայ կրաւորականին անուն բայի:

Ներգծ.) Հիմնառոտ պաշտեցին զարեգմին եւ զլուսին:
 Կրաւոր.) Արեգմին եւ լուսին պաշտեցան ի հիմնառոտոց:

Հոս առաջին պարբերութեան մէջ հիմնառոտ
 անուն բայի է՝ պաշտեցին ներգործական բային. իսկ եր-
 կրորդ պարբերութեան մէջ ի հիմնառոտոց խնդիր սեռի
 եղած է՝ պաշտեցան կրաւորական բային: Նոյնպէս զարե-
 գմին եւ զլուսին՝ խնդիր սեռի են պաշտեցին ներգործա-
 կան բային. նոյն բառերն երկրորդ պարբերութեան մէջ
 անուն բայի եղած են պաշտեցան կրաւորական բային:

Թէ ինչ տարբերութիւն ունին ուղղական անուն բային, հայցական խնդիր սեռին եւ բացառական խնդիր սեռին՝ ուղղական, հայցական եւ բացառական խնդիր բնութեանէն՝ տես վարը (Յօդ. Բ.) ուղղական հայցական եւ բացառական հօլովներուն մէջ:

Անորոշ հայցական:

Հայցական խնդիրն առանձին գիտելիք մ'ունի:

Երբ որ հայցականն անորոշ է, այսինքն՝ որոշեալ գոյական մը չի ցուցնէր, հայցականին վրայ չ նախադէր չի դրուիր. եւ այն ատեն կ'ըսուի Անորոշ հայցական. — Ըլլայ խնդ. սեռի՝ Ըլլայ խնդ. բնութեան:

Մեղու մեղք գործէ. Մեղան մեղք ինչ շնէ: Արը պալ ետփար: — Արթ խողող բերէ: — Մի՛ խօսեսցուք քան՝ ունայնս: — Աչք նախանձոտին որ փոստիւնն ծնանին: — Ծերութիւն՝ մահ ցաւօքին առ դուրս պատրաստ ունի: — Ջերմութիւն արեգական ժողովէ ի ծովէ, ի գետոց եւ յաղբերաց ամպս անչրեւս բերս: — Փայտ շատ՝ յարուցանէ քոց մէջ:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Երէնս ալ ունել. Երէնս յերս ունել. ունիմ ինչ քաղածս. Կործ գործել. գնել կերակուր. Գոն շինել. հաց ուտել. ինչպէս անորոշ հայցական է նաեւ աշխարհաբար ու տաճկերէն լեզուի մէջ՝ Գոն շինել, կերակուր գնել, հաց ուտել, Գուր խմել. էվ ետփմագ, սու իչմէք, եւայլն:

Արդ իմանալու համար թէ արդեօք խօսքի մէջ բառ մը անուն բայի է՝ թէ անորոշ հայցական, աս միտք առնելու է որ անուն բային գործողութեան տէրն է, եւ կը հարցուի ո՞վ, ի՞նչ քան. (ի՞մ, նի՞ շն.) իսկ հայցական խնդիր ան է զորն որ անուն բային ունի, կամ զորն որ անուն բային կ'ընէ:

Իայց որոշ բան ցուցնող (որոշեալ) բառերը, ինչպէս են յատուկ անունները, դերանուններն եւ որոնք որ ի՛մ, Կո ստացականով կամ յօդով մ'որոշեալ են՝ անորոշ հայցական չեն դրուիր: Աւստի չ'ըսուիք Տե՛տ հայր ի՛մ, Կույցի՛ այրն, հարի՛ն Պեփրոս, նոսս, հապա՛ Տե՛տ զհայր ի՛մ, Կույցի՛ զայրն, հարի՛ն զՊեփրոս, զնոսս:

ՅՕԳՈՒՆԺ Բ.

Ի Ն Դ Ի Դ Բ Ն Ո Ւ Ք Ե Ա Ն

Բայերն իրենց անուն բայիէն ու խնդիր սեռիէն զատ՝ երկրորդական հարով մ'ալ կ'առնուն, որ կ'ըսուի խնդիր բնութեան. եւ զործողութեան այլեւայլ պարագաները կը ցուցնէ: Ինչպէս վերը բերուած օրինակներուն մէջ՝ Գուն Գունի անցար: Հայրս այս գիրքն սորլի՛վ գնեց. (Գոփոփան կէշտին. փարայ ըս սաթըն ալար:)

Խնդիր բնութեան ամէն հարով կրնայ գրուիլ՝ բային բնութեան կամ նշանակութեան համեմատ: (Կոչականը հայերէնի մէջ հարով չէ, եւ բայի խնդիր չի կրնար ըլլալ:)*

1. Ուղղական հոյով խնդիր բնութեան:

Ա. Ուղղական խնդիր բնութեան կ'առնուն էական բայերը, նոյնպէս ասի՛մ, կոչի՛մ, ընդրի՛մ, գնի՛մ, յօրինի՛մ եւ ասոնց նման ուրիշ կրաւորականներ, եւ զարձեալ շատ չէզոք բայեր: **

Բ. Այս ուղղական խնդիրը կրնայ թէ՛ գոյական անուն եւ թէ՛ ածական ըլլալ:

Անկարօրական է Աստուած: Աստուած Բանի մը կարօր չի: Ալլահըն հիշ պիր շէյէ իհթիլածը եօզ տուր: Խող փլմասիք է եւ խարնակեր: — Փոփոհ եւ գիւրափարջ է լեզու: — Աշխարհ Հայոց մեծ է եւ արփաւանդ: — Յանկալի եւ Կաղցրաբան է խոնարհ, եւ

* Նախագրութիւններն ալ իրենց խնդրովը մեկեւեկ, ինչպէս նաև մակբայները, կրնան բային խնդիր բնութեան համարուիլ. եւ ասոր համար է որ շատ մակբայներ պարզապէս հարովեալ անուն են:

** Ե՛մ էական բային ուղղական խնդիրն Ստորոգելի ալ կ'ըսուի, որն որ քնչ է, (նի՞ փի) հարցման կը պատասխանէ: Ինչպէս երբ ըսեմ՝ Եղբայրս հիւանդ է, (Պերտաւերիմ խօսեալ տըր) Բաց ասկէ՛ էական բայն այլեւայլ հարովով խնդիր բնութեան կ'առնու՝ որ Ստորագելի չեն. ինչպէս, Գուք ոչ էք յարեարհի: Ահաւանիկ Սարբա է իւրանի անդ է:

զատարձակ են երեսը նորա: — Որդի է՛ս ես դու: —
Նոյ էր այդ արդար եւ կատարեալ:

Անուն աշխարհիս մերոյ կոչի յանուն նախնոյն մերոյ
Հայկայ՝ Հայտ: — Մեկնեցան ի միմեանց ողջ եւ
անարար: — Ձի կայք աստ զօրս ցերեկ դադարիչ:
— Երկիր ի վերայ ոչնչի կայ երեղակալ: — Զի ան-
վարժ՝ ելանէ ինոպ, եւ որդի ընդվայրասուն՝ ելանէ
չիտի: — Ճանապարհք անմտաց ողիղ թուին առա-
ջի նոցա: — Լի չոգայ եւ ունայն դարձայ:

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Հալածական լինել. արխան
կալ. փոյեան ելանել. փախսական լինել. փախսոյեայ
կամ փախսական գնալ. ջրաբոժ մտանել ումեք.
պաշտպան կալ ումեք. խախտոսը շրջել: — Եւ գար-
ձեալ՝ Գաթարխանյունս ուսանին. անաթող ուսանի.
(այսինքն՝ այսպէս կը վարժին, անանկ ըլլալ կը սորվի:)

Գ. Եթէ անուն բային յոգնակի է՝ գոյական
խնդիրը սովորաբար յոգնակի կը դրուի. ինչպէս, Ամե-
նեքին դուք եղբարք էք: Գոտ ամենոք (երբո՞ւ) եղբայր
է: Հեփսինիդ գարնտաշ սընըզ: — Իսկ ամական
խնդիրը սովորաբար եզակի կը մնայ. ինչպէս, Երանելի
են արքա: Սո Տարդիին երջանիկ են: Ըու ատամլար մութ-
լուլու տուրլար:

Գ. Իւայց եթէ անուն բային եզակի է եւ ուղղա-
կան խնդիրն անեզական՝ այն ատեն բայը խնդրին հետ
համաձայնելով յոգնակի կը դրուի:

Ինձ եւ այս անարգանք են: Ինչի՞ ան ալ նախապիտ է:
Պանա պու տախի զիւլ տիւր:

Ամենայն որ ոչ ի հաւատոց է՝ մեղք են. (ինչ որ
հաւաստեցածիդ համայնն չէ՝ մեղք է): — Այսօր երկիրս
երկինք եղին: — Պատուէրն այն կեանք են:

Այսպէս ալ՝ Ջարմանք են այս: Առնոսն գիւր են*:
Լը անուն բայի են՝ այս, երկիրս, կոսոս եզակիները:

Ե. Ուղղական խնդիրն եթէ գոյական անուն է՝
ստ անգամ ի նախդրիւ տրական կը դրուի, մանաւանդ

* Մասնաւորապէս միտ գնելու է՝ որ յոգնակի վերջաւոր-
ութեան ըով եզակի բայ չգայ աշխարհաբար ձեւով
անաբան է, գարնան է, մեղք է, եւայլն:

էական բայերուն եւ համարի՛մ, շնի՛մ, դնի՛մ, գործի՛մ եւ այլն կրաւորականներուն քով. ինչպէս.

Եղիցուք մէք ձեզ ի ծառայս: Մենք յեղի ծառայ ըլլանք: Ես եղէց ձեզ ի հայր, եւ դուք եղիջիք ինձ յառաքերս եւ ի դոպերս: — Աբրահամ եղեւ յաղօ մօ՞ եւ ի Թաղամ: — Դարովանք որդւոց՝ են ի նախապինս ծնողաց. (այսինքն՝ նախապինք): — Ամենայն որ ոչ իցէ խայտ եւ պիտակ յայծեաց՝ ի գողցնս համարեալ լիցի ինձ: — Եղիջիք յանապատ եւ վարանդիք եւ ի նզովս եւ ի նախապինս ի մէջ աղգաց: Աւերջին օրինակս մէջ կը տեսնես գոյականները (յանապատ, ի նզովս եւ ի նախապինս) նախդրիւ տրական, իսկ ածականը (վարանդիք) ուղղական մնացած:

Ուղղական անուն բայի եւ ուղղական խնդիր բնութեան ասով իրարմէ կը տարբերին՝ որ անուն բային կը ցուցընէ թէ ո՞վ է ըլլողը, ըսողը, կարծուողը, երեւցողը, եւ այլն. — իսկ բնութեան խնդիրը կը ցուցընէ թէ անուն բային ի՞նչ է կամ կ'ըլլայ, ինչպէ՞ս կ'ըսուի, ի՞նչ կը կարծուի, եւ այլն:

2. Հայցական հոլով խնդիր յնոյթեան:

Ա. Հայցական հոլով խնդիր բնութեան կ'առնուն ներգործական բայերն որ զմէկը Բան մ'ընել (պիբինի ոյբ շի էթմէք) կը ցուցընեն: Այսպէս են առնեմ, ասեմ, հաչեմ, ընդրեմ, դնեմ, կարծեմ, յարգարեմ եւ շատ մ'ուրիշ ներգործականներ:

Բ. Հայցական հոլով բնութեան խնդիրը միշտ անորոշ հայցական է, այսինքն առանց շ նախդրի:*

Այս հայցական խնդիր բնութեանը կրնայ թէ գոյական անուն ըլլալ եթէ ածական:

* Ուր որ ներգործ. բայ մը երկու հայցական խնդիր ունենայ, մէկը շ նախդրով եւ միւսն աննախդիր (անորոշ), հասարակօրէն նախդրիւ որոշեալ խնդիր սեռի է, եւ աննախդիրը՝ խնդիր բնութեան. ինչպէս. Ձգեցցի զբահս՝ զարգարութիւն. զարգարութիւնն իրն զբահսն զնի սահմանի. (սալհահսն զբահսն տիյի կիսիսեհէք տիր):

Այս անորոշ հայցական խնդիրը շատերն ուղղական կարծած են, որ սխալ է:

Գ. Եթէ ներդրածական բային սեռի խնդիրը յոգնակի է՝ գոյական բնութեան խնդիրը սովորաբար յոգնակի կը գրուի. իսկ ածական բնութեան խնդիրը հասարակօրէն եզակի կը մնայ. — այնպէս ինչպէս ուղղական խնդիր բնութեանին համար ըսինք (երես 223):

Բժիշկը զշահաւոր կերակուր մայր առողջութեան ասացին: Բժիշկները չափաւոր կերպով առողջութեան մայր ընին: Հէքիմէր գարեր եէմէյէ սաղլըգ սէպէպի տէտիլէր:

Ոչ կոչեմ զձեզ ծառայս, այլ զձեզ կոչեցի Բագնիւն: — Ջմարգ յաղթանդամ՝ հոկայ անուանեն: — Հեթանոսը գերկինս վասն անշապի մեծութեան, եւ զուսաւորս վասն առաւել պայծառութեան աստուծոյ կարծէին: — Նախանձոտն զանձն միայն համարի զԿեալ ի բարեաց, եւ զամենեսին ի փառս լայնիւթալ: — Բանտապեան իբրեւ ետես Բայեալ զդուրս բանտին՝ կարծէր փրկոցեալ զկապեալսն:

Տեսանք վերը (երես 223) ուսանի՛մ (վարժիլ) չէզոք բայի քով ուղղական խնդ. բնութեան. — նոյնպէս ուսուցանի՛մ (վարժեցընել) բայի քով ալ հայցական խնդ. բնութեան կը գրուի: Իբրեւ զգազանս վայրենիս՝ արեւնափանչս ուսուցին զնոսա. (զանձե՛տ արեւնիզալ լարժեցոցն): — Ջմանկունս լաւալաւս ուսուցանիլի. զդուսար՝ զփաստօք խրատեալի:

Դ. Երբ բայն աներեւոյթ է, թէպէտ եւ էական բայ կամ չէզոք կամ կրաւորական ըլլայ, խնդիր բնութեանն անորոշ հայցական կը գրուի՝ փոխ ուղղականի:

Կամիմ՝ զձեզ իմաստունս լինել ի բարիս եւ անժոյճ ի չարիս: (Տես եր. 218):

Ետ նոցա իշխանութիւն՝ որդին Աստուծոյ լինել: — Յուշ արաջիւր նոցա՝ իշխանութեանց հնազանդ՝ լինել, մի զոք հայհոյել, անկախս լինել, հերս: — Գատուէր տացես՝ չլինել օտարուսմունս:

* Հնազանդ լինել, հզորութիւն, ազատութիւն, Բարձր արժէք, իսկապէս արժէք, աշխարհ արժէք եւ ուրիշ շատ յօդեալ բայեր, որ մէկ բառ կը համարուին, սովորաբար անփոփոխ կը մնան եզակի ձայնով:

Յաջորդ օրինակին մէջ կը տեսնուի՝ դիմաւոր բայի քով ուղղական խնդիր, եւ աներեւութի քով հայցական: Հրամայեաց նոցա բազմել երոխանս երոխանս ի վերայ դաւար խոտոյ, եւ (նոքա) բազմեցան դասս դասս:

Ե. Ինչպէս ուղղական խնդիրը՝ (երես 223,) նոյնպէս հայցական խնդիր բնութեանն ալ եթէ գոյական է՝ շատ անգամ ի նախդրիւ արական կը գրուի:

Արարից զքեզ յազի մը: Զտեղ մը ազի մը պիտի ընեմ: Սէնի պիտի պեղիւք դավմ՝ էտեճէյիմ: — Յաղքատաց երկրին Խորայելի եթող նաբուզարդան՝ յայտիքործս եւ յարդիւնարարս. (աղտօրներսն մի ժառը այգիտործ ու հողատործ խողաց): — Արարից* զխաւարն ի լոյս. (ժամել լոյս ընեմ պիտի):

Ունեմ բայն առ նախդրիւ յոգնակի հայցական խնդիր բնութեան կ'առնու, եւ կը նշանակէ (քանի մը) տեղ Գնել, համարել: Այսպէս. Մի առ արդարս ունիր զանձն քո. (չտեղ արդարի տեղ մի Գնիր): — Ամենքին առ իրաւօրէնս ունին զքեզ:** — Չանձինս առ իմաստունս ունէին՝ յիմարեցան. (իբեմ զիբեմ իմաստնոց տեղ իջ Գնէին ու ինիկեցան): — Չայնպիսինս առ պոստականս ունիջիր: — Զքաջս առ Գիցազունս ունել:

Զ. Ըօինք թէ այս խնդիր բնութեան հայցականը միշտ անորոշ (առանց շ նախդրի) է. բայց կայ բառոր երբեք աննախդիր չի մնար, ինչպէս են դերանունները: Անոր համար կ'ըսուի՝ Դու զո՞ առնես զքեզ: Դուն զտեղ ո՞վ կ'ընես. (որո՞ տեղ անցընել կ'ուզես): Սէն քէնաինի քիմ՝ էտէյօր սուն: — Այսպէս ալ մասնական անուն՝ Թափառք զո՞ն*** ասեն զՅիսուս: — Օրինակ-

* Երբայեցեբէն ոճ է՝ Գնեմ եւ դամ բայով ըսել՝ Եդեց զխաւարն ի լոյս. Եդեց զքեաս ի կղզիս. փիկ՝ արարից. (Գիտիւք մի մի կղզի պիտի ընեմ): Յայ զքեզ ի լեռան այրեցեալ. (չտեղ երամ իմ մը պիտի դարձնեմ): Սակաւաւոր երոս զքեզ. փիկ՝ արարի: Ահա երոս զքեզ առառւած Փարաւոնի. փիկ՝ կացացի: — Այս ոճը յաճախ է սուրբ Գրոց մէջ:

** Յոգնակի դրուիլը կը ցուցնէ թէ ըսել կ'ուզէ՝ արդարո՞ց տ՞վ, արդարո՞ց կարճ մի դներ զքեզ:

*** Շատ անգամ՝ յետագաս ո՞ն մասնական անունը հայցա-

ներուս մէջ խնդիր սեռի են՝ զիչ եւ զՅիսուս: Իսկ զ՞
եւ Նահապետ զո՞ն՝ խնդիր բնութեան են:

Է. Հայցական խնդիր սեռի եւ հայցական խնդիր
բնութեան ասով իրարմէ կը տարբերին՝ որ խնդիր սե-
ռին այս հարցման կը պատասխանէ՝ թէ զո՞վ ըրեր ես.
(+ի՞՞ էթմիշ սին.) Իսկ խնդիր բնութեանն այս հարց-
ման՝ թէ զանիկա քնչ ըրեր ես. (օնու նէ՞ էթմիշ սին):

Ը. Մտադրութեան արժանի են հետեւեալ
օրինակներն ալ, որ երկու տեսակ հայցական խնդիր ու-
նին: Ասոնց մէջ՝ բնութեան խնդիր տրականը՝ հայցա-
կան խնդիր սեռի եղած է. որով խնդ. սեռին ալ եղած
է հայցական խնդ. բնութեան:

Հարցից եւ ես զյեչ քան թի (խնդ. սեռի՝ զյեչ): Ես
ալ յեչի քան ՚ը հարցընէմ: Պէն տէ սիչէ պիր շէյ
սօրայրմ: — Ջէս քնչ ոչ հարցանիցէք. (խնդ. սե-
ռի՝ զիս): — Ուսուցանէր զնոս առակզք քաղւոմ քնչ.
(խնդ. սեռի՝ զնոս): Ագուցի զիչ եւ հարթի.
(խնդ. սեռի՝ զիչ):

Այս ոճն աւելի յունական է: Եթէ հայերէնի
սովորական կերպով ըսուէր՝ Հարցից յեչ բան մի. Յիս
(կամ քնչ) ինչ ոչ հարցանիցէք. Ուսուցանէր նոցա բա-
ղւոմ ինչ. Ագուցի իչ կարմիր. այն ատեն խնդ. սեռի
կ'ըլլային՝ քան թի, քնչ, քաղւոմ քնչ եւ հարթի:

3. Տրական հոյով խնդիր բնութեան:

Տրականին երկու կերպ ըլլան արդէն յայտնի
է, այսինքն՝ վերջահոյով ու նախդրիւ տրական:

Ա. Որո՞նք կամ քնչ քանին, (+ի՞՞, նէ՞ շէյէ)
հարցման պատասխանը վերջահոյով տրական է:

Փոխ տայ Աստուծոյ՝ որ ողորմի արանկին: Ով որ աչ-
տարին Վոզրթի՝ Աստուծոյ քի իս րայ: Փուզարէյէ
մէրհամէթ էտէն Ալլահա էօտիւնն վէրի:

Կանի մէջ զլիաւոր գոյականին զ նախդիրն ինք մինակ
կ'առնու. այսպէս նաեւ Սիմն զո՞ն. Դոմէս զո՞ն. Հոսմ
անուն զո՞ն կին. Մարգանիոս զո՞ն: (Փիկ՝ Սիմն օն):

Հց. Արճուն փոխ կու ապ, Պի. Աստուծոյ. } վերջհոլ.
 Հց. Քիմէ՞ էօտիւնճ վէրիբ, Պի. Ալլահա. } արազան:

Որ ամաչէ յայտնել զվէրս իւր Քիչի՞, ամենայն մարմին նորա դառնայ յապականութիւն: — Մի՞ օմեթ բարկանար, եւ մի զոք բարկացուցաներ: — Ո՛րդէք, հնազանդ ըրուք թնողաց յերոց: — Ջոր դուն առեա՞ս՝ օմեթ մի առնիցես: — Ազոխ աքօմանց զնաւակար է եւ ծուխ աչաց:

Այսպէս նաեւ՝ Խոտտոյմանել Կահանային, պատմել Եղբօրն, հրամայել թառայից, հատուցանել պետան:

Բ. Ըրբ որ բայը դէպ ի տեղ մը շարժում կը նշանակէ եւ կը հարցուի ո՞ր, (նէրէյէ,) պատասխանն է նախգրիւ արական կը գրուի:

Ամենայն ուկը է թով դնան, եւ ծով ոչ ընու: Ամե՞ն վազան զուր թով կ'երկայ, օ՛ թովը չէ լեցուիլ: Հէր սէլ տէնիզէ ազար, վէ տէնիզ տօլմազ:

Հց. Ո՛ւր կը վազէ, Պի. ծով, } արական է է նախ-
 Հց. Նէրէյէ ազար, Պի. տէնիզէ, } գրիւ:

Ամենայն ի հողոյ եղել, եւ ամենայն է հող գառնայ: — Այր կուրի յորժամ առաջնորդէ՞ սխալէ, եւ երկազին է իօրիօրոպ անկանին: — Երիկունն յորժամ է՛ մահի՞նս ելանես՝ համարեա թէ է գերեզման իջեր:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Մտանել է նա. մուծանել է քոս. արկանել է թով. հանել է ցածատ. հայեւ յերկինս. ելանել է լետան. փախչել յանապար:

Գ. Ըայց երբ որ բայը դէպ ի մարդ մը շարժում կը նշանակէ եւ կը հարցուի որ՞ան, (Ի՞մէ՞,) պատասխանն ա՛ն նախգրիւ արական կը գրուի:

Երթալք ի քաղաքն առ այս անուն: Քաղաքն այս անուն մարդուն կոչե՛տ: Շէհերէ ֆիլան առամա կիտին:

Հց. Արճուն, Պի. այս անուն մարդուն. } արական է
 Հց. Քիմէ՞, Պի. ֆիլան առամա. } առ նախգրիւ:

Մտին առ հոյ ի տապան անդր երկու երկու յամենայն անամոց: — Երթ ի աուն քո առ ընթանիստ: (Այս օրինակներս Բ եւ Գ կանոնները մէկանց կը ցուցընեն:)

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Գնաց առ նա. տարաւ որ
ժայր իւր. հրամայեա՛ ինձ գալ առ իեղ.* եւ այլն:

Գ. Տրական խնդիր առնող այլեւայլ բայերէն՝
ովոնց վերջահոլով եւ ոմանց ի նախդրիւ արական կը
արուի: Աերջահոլով արական խնդիր առնող բայերը շատ
աւելի են. (քանի մ'օրինակ տեսանք վերը՝ կանոն Ա:)

Ի նախդրիւ արական կ'առնուն՝ Հայ՛ժ, նայ՛ժ,
գլխո՛ւս, ինայ՛եմ, յոսոսո՛մ, պարձի՛մ, եւ ուրիշ շատ բայեր:

Յայն՛եմ, պաշտպան՛եմ, բայերը չէ թէ հայցական
խնդիր սեռի՛ այլ վերջահոլով արական կ'առնուն:
Նոյնպէս Լսե՛մ բայն՝ երբ որ ժոյ՛ի ընել, ժոք՛նել կը
նշանակէ. Տանի՛մ բայը համբերել նշանակութեամբ, եւ
Ջգոռշան՛մ՝ երբ որ պահպանել, պահպանելու նշանակէ:

Սեր՛ ոմնայնի՛ յաղթէ, ամենայնի համբերէ: — Լաւ
է որ յաղթէ քորիս-նեան՝ քան որ առնու զքաղաք
ամուր: — Պաշտպանեաց Աստուած Իսրայելի: —
Լուր իւրապոս հօր քոյ: — Ջգուշացաւ նմա զե մի
կործանեացի: — Որ տանիցի դը իշոց:

Կարգում երբ կանչել կամ ըն՛նեոնու նշանակէ՛
հայցական, իսկ երբ օգնոս-նեան կանչել նշանակէ՛ առ
նախդրիւ արական կ'առնու: Կարգային զնչիւրս իւ-
րեանց. (իւ կանչիւն:) — Ես առ Տէր կարգացի. (ՂՏԵ՛ն
օգնոս-նեան կանչոյն:)

Այսպէս ալ շատ բայեր՝ մէկ նշանակութեամբ
մէկ հոլով՝ եւ մէկալ նշանակութեամբ ուրիշ հոլով
խնդիր կ'առնուն:***

* Այս է սովորականն ու կանոնաւորը. բայց այլեւայլ
գէպերու մէջ կ'ըսուի նաեւ ի նախդրիւ. Աւարեաց
ի նոս շանանան: Չգեաց զձեռն իւր եւ հասոյց ի
նա: Եհաս զբայց ի հազարադոք զնդին. (իսկ ուրիշ տեղ՝
Եհաս բանն առ Խաբա-որն:) Երթայք ի վանորակնա:

** Պիմո՛մ նախդրիւ՝ իսկ պարձի՛մ վերջահոլով ար. կ'առնու,
Թէեւ երկուքը նոյնանշան են: Պիտացաւ ի նա: — Ո-
գործացաւ նմա:

*** Հաւասար նախդրիւ՝ (Աստուծոյ) եւութեան, ճշմարտու-
թեան, իսկ վերջահոլով արականաւ՝ մէկուն խօսքին
հաւատալ կը ցուցնէ. Հաւատացէք յԱստուած, եւ յիս
հաւատացէք: — Հաւատա՛մ դու ինձ. մի հաւատար նոցա:

Ջգո՛մ երբ որ իմուալ, լուր առնու նշանակէ՛ հայցա-
կան հոլով խնդիր կ'առնու, նոյնպէս Լսե՛մ՝ անկ. ինչի՛մք
նշանակութեամբ: իսկ (յառ) զիալ նշանակութեամբ՝
մերթ հայց. եւ մերթ արական կը գրուի. Ջգալ յառոց:

4. Բացառական հոշով խնդիր շնորթեան:

Ա. Բացառական հոշով խնդ. բնութեան կ'առնուն բայերն որ կերպով մը շարեւ, շարտիւ կը ցուցնեն. եւ ընդհանրապէս՝ որմէ՞, ի՞նչ քանի, ուրի՞նչ, (գիտե՞ն, նեղե՞ն, ներե՞ն) հարցմանց պատասխանն է բացառականը:

Ամբարտաւանութիւն յերկնց ընկեց զհրեշտակս: Հոգարոս-նիւնը հրեշտոնները երկնիէն վար յից: Ֆոտուլուզ մէլայիքլէրի կէզյտէն տիւշիւրտիւ:

Հո. Ուստի՞ վար ձգեց, Պի. երկնքէն.} բացառա-
 Հո. Ներեալն տիւշիւրտիւ, Պի. կէզյտէն.} կան է:

Ոչ յարեւելց յարեւմուտս կողմն* գնայցէ՝ այլ յարեւմտից յարեւելս: — Պիւթագորաս կրօնս եզ՝ ժուժկալել է գնոսոց: — Կաղմոս նախ երբեր Յունաց գիր է Փիւնիկեցոց աշխարհէն: — Եթէ է ճարտիւնէ ամաչես, եւս առաւել ամաչել եւ երկնչել պարտ է յԱսորո՞քոց, որ տեսանէ զծածկեալս ի սրբտի: — Ես յու՞մէ՞ երկնայց: — Ոչ զանգիտեմ՝ է մեռանելոց: — Ի մեռոնիւնէ եւ է գեղեցիկոնիւնէ արարածոց ըստ նմին համեմատութեան եւ Արարչագործն նոցա երեւի:

Այսպէս նաեւ՝ էջ է լեռնէ. գնա՛ աստի.** պահեա զիս է շարե. զգոյշ լերուք է ճարտիւնէ. ի բաց եղերուք յինէն. գողացաւ է որանէ. եբարձ է միջոց. դարձան է նմանէ. ծածկեցեր յիմաստնոց. — որոնց ամէնուն մէջ շարեւ, շար քանիւս զաղափարը կայ***:

Բ. Պարբար լեզուի մէջ Ուրանոս, երկմոտ, յերկնանոս, Ռեբահաւոս լինի՞մ եւ նման բայերը շատ անգամ խնդ. բնութեան բացառական կ'առնուն. ինչպէս.

* Յարեւմտոս իւղն. փեկ՝ յարեւմտից իւղն. տես եր. 148:

** Ըսած ենք (եր. 156.) թէ տեղական մակրայները հոլովական նշանակութիւն ունին. եւ զարձեալ՝ (եր. 222, ծան.) թէ բայերու իբրեւ խնդիր բնութեան կը ծանայեն:

*** Ասոր համար է որ անշիւ, երիւ, փառիւ եւ ուրիշ բայեր՝ երբ որ տեղէ մը զատուիլ չեն ցուցնեն, թէպէս եւ աշխարհարար ու տձկ. լեզուի մէջ բացառական առնուն՝ գրաբարի մէջ ոչ թէ բացառական՝ այլ ընդով հոլովական կ'առնուն, (ինչպէս տեսնէք երես 135, ծան.)

Մի երկմտիցես ի յարո-նենէ: — Ի շքրո-նենէն թերա-
հաւատ լինիցին: — Ի հաւաքոցն ուրացեալ է. (հաւ-
աքին ուրացիք է:) — Մերուժան ուրացաւ յԱստուծոյ:
— Յերկուացեալ է ճշմարտո-նենէ անտի:

Գ. Ինչպէս որ երբեմն չէզոք բայը կրաւորականի
ոյժ կ'ունենայ, (երես 85.) նոյնպէս ալ շատ անգամ
ներգծ. բայի մը կրաւորականն իբրեւ պարզպէս չէ-
զոք բայ կը գործածուի, եւ ինչ իբրեւ եղած գործողու-
թիւն մը կը ցուցընէ: (Այսպէս է նաեւ աշխարհաբարի
եւ տճկ. լեզուի մէջ:) Այս կարգէս են նորոգի՛մ, փոփո-
խի՛մ, ւրջի՛մ, շարժի՛մ, մերժի՛մ, մեկնի՛մ, սպասի՛մ, պարսպա-
քի՛մ եւ ուրիշ շատ բայեր:

Ասոնց քովի բացառականը խնդիր բնութեան է,
եւ ոչ կրաւորականի խնդիր սեռի բացառական:

Մերժեցաւ քուն յաչաց իմոյ: Քունն ալիս փախաւ:
Ուշուգում կէօզիւմտէն դաշտը: — Դու մերժեալի
յայնդիտեացն. (փախիք, հեռու կեցիք:) — Չգեստուք
պատասպարիմք ի փոխոյ եւ ի ստամանեաց: — Հատան
պատգամաւորքն ի միջոյ: — Փայլատակունք հատան ի
նճանէ. (խառն:) — Մեկնեցաւ ինոցանէ. (զարո-եցաւ:)
— Սրբեսցուք զլեզուս մեր ի բաժբասանոց:

Դ. Այս երկու տեսակ բացառականին, այսինքն
սեռի խնդրոյն եւ բնութեան խնդրոյն իրարմէ տարբե-
րութիւնն աս է: — Կրաւորականի բացառական խորն-
դիր սեռին անուն բայի ուղղականի կը դառնայ՝ երբ
բայը ներգործականի դարձընես. ինչպէս վերի (երես
220) Պաշտեցան ի հեթանոսաց օրինակին մէջ՝ ի հեթա-
նոսաց խնդիր սեռին դարձաւ եղաւ ուղղական անուն
բայի. Հեթանոս պաշտեցին: — Այսպէս ալ Թաքու-
ցաւ ի ծնողոց իւրոց. — Թաքուցին զնա ծնող իւր: —
Իսկ եթէ խնդ. բնութեան է բացառականը՝ թէ՛ ներգծ.
թէ՛ կրաւոր. եւ թէ՛ չէզոք կամ էական բայի քով ան-
փոփոխ կը մնայ. ինչպէս.

Ներգործ.) Մերժեաց զնոսա յարենէ անտի.

Կրաւոր.) Մերժեցան նոքա յարենէ անտի.

Չէզոք.) Ելին նոքա յարենէ անտի:

Ե. Երբեմն ալ երկու բացառական խնդիր մեկանց կ'ունենայ բայ մը. որոնցմէ մէկը խնդ. սեռի է եւ միւսը խնդ. բնութեան. ինչպէս.

Մարկիոն տարազէր եղել* յեկեղեցւոյ՝ յիւրմէ հօրէ: (Մ. իւր հօրը յերօտ եկեղեցիէն մերժուեցաւ.) — ուր խնդ. սեռի է յիւրմէ հօրէ. եւ խնդիր բնութեան՝ յեկեղեցւոյ, որն որ եթէ դարձնենք ներդարձականի՝ դարձեալ բցու. կը մնայ. ՉՄարկիոն իւր հայրն տարազէր արար յեկեղեցւոյ:

Մինչեւ այս տեղ ըսուածներէն կը տեսնուի՝ որ երեք դէպքի մէջ բայի մը քով միեւնոյն հոլովով երկու անուն կը գտնուի. որոնցմէ մէկը խնդիր բնութեան է եւ միւսը ոչ: Ասոնք են՝

1. Անուն բայի ուղղական, եւ խնդ. բնութ. ուղղական. (եր. 222, Ա եւ Բ:)
2. Խնդ. սեռի հայցական, եւ խնդ. բնութ. հայցական. (եր. 227, Է եւ Ը:)
3. Խնդ. սեռի բացառական, եւ խնդ. բնութ. բացառական. (հոս վերը՝ Ե:)

Բնութեան խնդրոյն քով նոյնահոլով խնդիր սեռի կամ անուն բայի եղած ատեն՝ աս միտք առնելու է՝ որ

Հասարակօրէն հայցական խնդ. սեռին (չսյով) որոշեալ է, իսկ խնդ. բնութեան գրեթէ միշտ անորոշ. (եր. 224, 225:): Բայց երբեմն՝ ասոր հակառակ՝ խնդ. սեռին անորոշ՝ եւ խնդ. բնութեանն որոշեալ կ'ըլլայ. եւ այն ատեն հարկ է զասիկա շ նախդրիւ որոշել:

Հաց շմբ կերիցուք եւ հանդերձ շմբ զգեցցուք:

Հց. Ի՞նչ զգեստ հագնինք, Ն՞ք էսվազ, (անորոշ.)

Պի. Մերը. պէ՛տքի՛նք, (որոշեալ:)

Կերակուր զայն ուտէ՝ զոր եւ ոչ գազանք ուտեն: —

Պատուէր զայն տացես նոցա: — Չգեցցի զբահս՝

չարդարութիւն: — Ճանապարհ զարտունի գնասցուք:

* Հոս Գարսիէր լինի չէզոքը կրաւորականի տեղ դրուած է: Նոյնպէս կրաւորաբար կ'ըսուի՝ Ի Հրէից Կարտի Եղի: Թող-լի՛ք Եղին նորա ի նմանէ. եւ այլն:

Նոյն կերպով ալ անորոշ անուան բայի քով որոշեալ խնդ. բնութեան, եւ անորոշ յատկացիւյ քով որոշեալ յատկացուցիչ կ'ըլլայ:

Նշան քեզ այս լինի. (իեղև նշան ու ըլլայ որ:) — Ետուն նմա գիրս՝ շեռայեայ ճարհարէի: — Ոչ բազում աւուրս յիշեսցէ մարդ շինեայ ի-րոյ: — Նշան մի գիտեմ ես շնորս: — Յոյս մի այսպիսի ունիմք զանձանն հաւատոց ձերոց: — Տացէ արծաթ կամ այլ ինչ կարասի զի-ր յաւանդ: — Բարձին եւթն զամբիղ լի շինորոցն՝ որ յաւելան ի կերողաց:

Ետուն գիրս: Հց. Ի՞նչ գիրք տուին, (անորոշ.)

Չեռայեայ: Պի. Եսայի մարգարէինը, (որոշեալ:)

Որ նոյն շէր եթէ ըսէիր՝ Չհանդերէ՛) մեր զգեցցուք. Չդարձուրս զայս տացես. Ոչ յիշեսցէ զբազում առարս:*

Բայց կայ ալ՝ որ միայն վայելութեան համար երկրորդին վրայ կը դրուի շ նախդիրն եւ խօսքին միտքը չի փոխեր. ինչպէս. Իրացն եղիւց զհանգամանս սուանիջիք: — Որոյ զանուանան գրեալ է: — Գրեալ թուղթ օրինակ զայս:

5. Պատմական ու Պարառական հոյով խնդ. յն:

Ա. Որոշն վրայ խօսիլ, ինչ՞ վրայ մտածել (ի՞մ որն եօթի-բի-, ձե՞ չեյին հագիւն) հարցման պատասխանը պատմական է:

Համբերելովն ծանուցուք թէ զուր է չարախօսաց զըպարտելն զմեծ: Համբերելով ի՞նչընեն, որ չարախօսներուն մեր վրայ զրպարտելը պարսպ է: Սապր էթմէմիդ իլէ կեօսթէրէլիմ՝ քի պիզի զէմմ՝ էտէնլէրին ի՞ճթիրասը ասըսըղ տըր:

Բերէին համբաւ չար զԵօթի-բիայ եղբարըն նորա առ հայրն իւրեանց: — Մի սուտ վկայեր զմեծիքէ Կոմի:

* Այստեղ լաւ մտք առնելու է այս որոշեալ եւ անորոշ բառերու զանազանութիւնը, որպէսզի սխալ չըլլայ: Եւ բառական չէ այն մեկնութիւնը՝ թէ Առջինին նախդիրը կրնայ երբեմն երկրորդին վրայ դրուիլ: — Առաջինն անորոշ ըլլալուն համար հարկ է որ աննախդիր ձեայ. իսկ երկրորդն որոշեալ ըլլալուն՝ չի կրնար աննախդիր ձեալ. մանաւանդ՝ այն, ի-ր, ն-րա եւ ուրիշ գերանուններ. ինչպէս վերն ալ (երես 224, ծան.) տեսանք:

— Ոչ որ ի նախնի հաւատացելոց ասէր զընկոյն ի-
րոց թէ իւր իցէ: — Տեսիլ աշխարհի՛ իւրով գե-
ղեցիկ կարգաւորութեամբն ՂԱՐԳԻՆ պատմէ: —
Մի խորհեալիք չար զուստէ: — Հարցանել զողջանէ
ուրուք. (ողջաւիտնը հարցընել. խաթրընը սորմագ:)

Բ. Վանի մը բայեր կան՝ որ թէպէտ խօսիլ,
մտածել չեն ցուցըներ, բայց գրաբար պատմական հո-
լով կ'ուզեն, այսպէս. կալաւ զլեզուս նորա. (անոր լե-
զուսն քաննեց. ծնուն տիլինտէն թուլթուլ:) — Բուռն
հարկանել զհանդերձեց ուրուք. (աճկ. քաղբամբ:) —
Ջլեռանէ առեալ նորա՝ մուծին ի քաղաքն. (յեռտէն
քանաժ՝ քաղաք սորցոցին:)

Նոյնպէս ասուք. Ես անփոյթ արարի շնորհ: Ա-
մենայն փոյթ՝ զմարտոյ եւեթ է: Նա զիշը հոգացէ:
Ասոնց վրայ տես նաեւ երես 132:

Գ. Ղարձեալ պատմական խնդ. բնութեան կը
արուի երկուս, առաջի, բայերուն՝ երբ մէկը կանչելու-
կամ քան մը քերելու համար կը գործածուին. ինչպէս.

Յղեցէք զԸՆՆԱՆ. (մարդ խաւրեցեւ զԸՆՆԱՆ քերե-
լու:) — Արձակեաց Շապուհ ի Հայս՝ արս զհողոյ եւ
զլրոյ. եւ ընդ սակաւ աւուրս* եկին բերին զայն ինչ
զորի յղեացն: — Երթալ զլրոյ. (լուր քերելու:)

Ա. Պարառական հոլովը մտիկ ժամանակ կամ
բանի մը մտերը, վրաները, բոլորաիքը կը նշանակէ:
Ասոր համար աշխարհաբար կամ տաճկերէն մէկ որոշ
հարցմամբ չ'իմացուիր բնութեան խնդիրը: Օրինակ:

Յարեաւ Սամփոն զիշը գիշերաւ եւ թափեաց
զգրուես քաղաքին Գազայ: Սամփոն կէս գիշերանց
ելաւ ու Գազա քաղաքն գորցոց: Սամփոն եարը
կէճէլին գալգրի Գազա շէհրինին գափուլարընը գո-
փարտը: — Ջինն յաման գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ:

Այսպէս ալ՝ Ջհասարակ գիշերաւ. զլրորդր պա-
հա գիշերոյն. զիշաւորք. զայնու յամանկաւ. որ ըսել

* Փոխանակի՛ սակաւ աւուրս. տես երես 135 եւ 243, ծան:

է՛ դէպ ի կէս գիշեր, ժամը գէպ ի չորսին, կէսօրւան ձօտերը, այն ատենները:

Յիջանել հրոյն զհինգ Բաղամացոց՝ փրկեաց Աստուած զՂովտ: Երբ որ Սոքոմացոց հինգ Բաղամացիք իջան՝ Աստուած զՂովտ ազատեց: Սոսոմուլարըն պէշ շէհիրինէ աթէշ եաղաղընտա, Ալլահ Ղովտու խէլաս էյլէտի:

Ելանէ արեգակն ընդ հարաւ, եւ պատի զհեռիս: — Աչք անմտի զվայրօ՛ յածին: — Հայրն անկեալ զպարանոցա որդւոյն համբուրեաց զնա: — Բազեղն զնասակար պատի զթառով: — Ցանեցից զերեսօ՛ Բաղամացիք: (Երեսօք ի վեր ցանեմ պէտի. երկզինէ սաշամաղըմ:)

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Արկանել զերեսա կամ զանյամբ, (զգեսաը վրան առնուլ, հագնիլ) Չորձ զգլխով արկանել, կամ Ածել զգլխով, (լաթը գլուխն անցընել):

Ասոնց վրայ տես երես 132, 148 եւ 240:

Բ. Ման քանի մը բայեր՝ որ թէպէտ նիւթապէս բոլորովը չեն նշանակեր, սակայն գրաբար պարառական խնդիր կ'առնուն:

Չաւակ անարգ է՝ որ անցանէ զպարտիքանա ծնողաց: Ցա՛ զառի՛ է՛ ո՛վ որ իւր հօր մօրը հրամանէն կ'անցնէ (կամ չէ քանի): Աթալարընըն սէօղլանտէն կէշէն՝ ալլազ էվլատ աըր:

Ողբ զանց արարին զթառտարիս զանմտութեան թողին յիշատակ յաշխարհի: — Մի շառնցանօ՛ մերովք զանց արասցուք: — Մի ծիծաղեսցիս զերեսամբ ընկերին: — Թերեւս հոտ քա՛լ առնուցուս, այլ չկարես անցանել զլամբ: — Գու անցուցեր զամենտար: (զամենտը քերականացիք. հէփսինի կէշերտին):

Այսպէս ալ՝ Անցանել զարտիս, (ուխաը չպահել) անցանել զառարթօ, (օրերն անցընել, ծերանալ) այսպանէ զթանիս, արհամարհէ զիս, զանց արար զնովտ:

Ասոնք նմանութեամբ միայն՝ իբր թէ վրայն անցնել, լողուլ անցնել կը ցուցընեն:

6. Գործիական հոլով խեղիք շնորթեան:

Ինչո՞ւ, (նե՞ իկ) հարցման պատասխանը գործիական է:

Պունակ գունակ ծաղիօ՞ զարդարեալ է առ հասարակ ամենայն երկիր: Տեսա՞յ տեսա՞յ ծաղիկներով զարդարած է Բուրբ երկիրը: Թիւրիւ թիւրիւ չիչէքլէր իլէ պիւթիւն եէր տօնանմըշ արբ:

Հց. Ինչո՞ւ, Պի. ծաղիկներով. } գործիական է:
Հց. Նե՞ իկ, Պի. չիչէքլէր իլէ. }

Մանրագրաւ բազում անգամ բժիշկը քուն ածեն պնոցիկ՝ որոց քուն հատեալ իցէ յաչաց, եւ կախաթ մեկոնիոն արմատոյ զնիթս կարեւորս զհիւանդաց՝ դարձուցանեն: — Արայ ծածկեալ ունի զանգամս իւր նկարայիբոյ պատեմի:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Այօ՞ տեսանե՞լ, յետօ՞ գործե՞լ, որի՞տ գնալ, հարկանե՞լ կառաչանա, եւայլն:

7. Ներգոյական հոլով խեղ. շնորթեան:

Ա. 'Կերգոյական հոլովը՝ կենալ, հանգչել կը ցուցնէ, եւ ո՞ր, ինչ՞ վրայ, ինչ՞ մեջ, (նե՞րե, ներե՞րե) հարցման պատասխան կու տայ:

Ի ծանաղարհի ոչ է պարա փութալ յառաջ քան զաւագագոյնն: Ճամբան մեծէն առաջ պէտք է արտորալ: Եօլտա պէտիւքտէն իլէրի էվվէթլէմէմէլի:

Հց. Ո՞ւր, Պի. ճամբան. } ներգոյական է:
Հց. Ներէտէ, Պի. եօլտա. }

Պտանին լերինք բարձունք որպէս ի ցամաթ նոյնպէս եւ ի ծովը: — Յամենայն տեղիս աչք Տեսառն դիտեն զբարիս եւ զչարս: — Աւագակն ի խալն միով բանիւ արդարացաւ: Առաջակը ի խալն վրայ մէկ իօստով արտորացաւ: Խըրըրզ հաչըն իւզէրինտէ պիր սեօզ իլէ սալիհ զլուու:

Հց. Ո՞ւր, ինչ՞ վրայ, Պի. խաչին վրայ. } ներգոյա-
Հց. Ներէտէ, Պի. հաչըն իւսթիւնտէ. } կան է:
Սարդ կուուեալ ձեռք յոր՞ բնակէ ի տունս թա-

զաւորաց: — Նստաւ տապանն է վերին Արարատայ: — Աղեղն ձգի յամպս յաւուրս անձրեւաց: — Զպատկեր արքունի գրոշմնն է դանկիանի:

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Գրեւ է Ռդլի. նստել յաւուրս. կալ է րանին. ունել է լախո. է պարծի կալ:

Գտին զՅիսուս է րամարին, զի նստէր ընդ վարդապետս: Գրան զՅիսուս րամարին միջ վարդապետներու հետ նոպած: Յիսուսու հէլքէլատ միւսալլիօղէր արտաքնտա օթուրմուշ պնւրուլար:

Հց. Ո՛ւր, ի՞նչ բանի մէջ, Պի. տաճարին մէջ. ներդոյաւ Հց. Նէրէտէ, նէ իչինտէ, Պի. հէլքէլատէ. } կան է:

Ի ջուր յոտուր տեսանի բարձրակութիւն արեգական: — Յանտուան շիք քան զայծեամն տեսանող:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Նստել է րան. ճեմել է պարտիչ. թիւրեւ զիրաւունս է դադասարանի:*

Բ. Վնէ՛մ, նոպի՛մ եւ կէծանի՛մ բայերը գրաբարի մէջ միշտ ներդոյական խնդիր կ'առնուն եւ ոչ արական. այսպէս. Գնել է մոյ. եղ է քանոյ. եղին է դիպահող, է թիէ ներինոս: Նստաւ յաւուրս իւրոս: Հեծեալ էր է ջուրող իւրոս: Երիւարն յորոս արքայ հեծանէր**:

(Բայց արիանէ՛մ բային նախգրիւ արական կը արուի. Ի մի պարկանել. արկաւ է քանո. արկին է քանյանայն):

Գ. «Վախդրիւ ներդոյականը (երես 11, 130.) շատ անգամ գործիականի ոյժ կ'ունենայ:

Միաբանութեամբ է մի քերան փառաւոր առնիցէք զԱտոուած. (ամենպ միկ քերան. պիր աղըզտան): — Առաքեալք ի գալ Հողոյն օրբոյ խօսէին յայլխայլ վրաս. (այսինին՝ այլեւայլ լեզուօք): — Եհար զնոս է հարսածս անհնարին:

* Զիւ տեղ է նախդիրը չի գրուի՛ր՝ երբ որ բանին առաջին գիրը է:

Ապաշխարութիւն զքնկղմեալ հողին յատակս գտնոց՝ ի բարձունս հանէ. (այս ինին՝ ի յատակս): — Ետզկալից գաշաքն դառնային յարգահասանս արեանց բազմաց:

** Աղեկ միւսք առնելու է՝ որ նախգրիւ արական չնն այլ ներդոյական՝ երբ ըսուի Նստեալ է իսոս. եղան է քանո. եղեալ է յոսար. հեծաւ է օտան. հեծեալ է յի կամ՝ յել. հեծեալք յերիւարս:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Աղաղակեւ ի յոյն Տիծ. ննջեւ ի Բան Ռանչրոսիեան. (այս ինքն յոյնիս Տիծաս, Ռանչր Բնով:) Յանսան Տեառն. ի Տեր. ի Քրիստոս. (այս-ինքն անուամբ, Տերամբ, Քրիստոսիս:) Այսպէս են նա-եւ ի պարճարս, յաղագո նախադրութիւնները՝ փիկ. պարճարս, աղագոս:

Ասոր նման գործածութիւն մ'ալ սենի ներգոյ-տկանն այս օրինակներուն մէջ. Տեսանէ Մարիամ եր-կուս հրեշտակս ի սոյնոսիս. (Տերմոնիեր հագած:) — Աղ-քատ զք ի հանդերջս պարեղիս. (պարոպ լախերով:) — Ի հանդերջս երեւելիս շքեւ. (Քառասոր հագոսարներով:)

ՅՕԳՈՒՍԹ Գ.

ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ԱՐԱՅ ՁԱՆԱՁԱՆ

ԳԻՑԵԼԻՔ

Ա. Լըբեմն չէզը բայերն իբրեւ ներգործական բանելով՝ հայցական խնդիր սեռի կ'առնուն. (ինչպէս շատ հեղ աշխարհարար եւ տաճկ. լեզուաց մէջ ալ:)

Արջք եւ ինձք զքարհոսիսն եւ զմահ շնչեն: Արջերն ու ինչերը քարհոսիսն ու մահ իք շնչեն: Այլլար վէ գափլանլար նէֆէսլէրինտէն իբրս վէ էօլիւմ փիւս-քիւրիւրլէր:

Նորս վերիվերոյ բանիւք խնդացին զմեր ինոսս հա-տանել: — Մի լայք զմերեան եւ մի ողբայք զմա: — Աղաչեմ մի ձանձրանայք զսելն: — Ձղջացաւ Յու-սիկ զմոսանանայն: — Այլքն զայլ Գառաս շքեին: — Բնակեալ նստէին զաֆն ծովուն: — Ձայն եւ լոս-իսկ եղեց: — Եղբայրն յանցեաւ զմանան. (սիալ ա-ման ասաւ:) — Գնայր զճանապարհս իւր ուրախու-թեամբ: — Երթ ընդ նմա երկոս մղան:

Այսպէս ալ՝ Գնալ զսողորդն, զճանապարհս Ռիւրո. (Ճիկ՝ ընդ ուղղորդն, եւայլն.) զմեր մահու-ջերանիմ. — նոյնպէս կերպարանիմ, կերծասորիմ, տի-րանամ եւ ուրիշ չէզը բայեր հայցականով:

Այս հայցականներուն տեղ կրնայ շատ անգամ ընդ, աւ կամ ուրիշ նախադրութեամբ եւ կամ ասարբեր (մանաւանդ գործիական) հոլով գրուիլ՝ բային նշանակածին համեմատ:

Բ. Աւելի յաճախ՝ չէզոք բայերն իրենց արմատն իրենց հայցական խնդիր սեռի կ'առնուն, — հասարակօրէն անականով մը կամ յատկացուցչով մը:

Երկեան երկիւղ մեծ: Սասորի զօրեցան: Շէտիտ գօրգու չէքտիւէր:

Ջարմացաւ յոյժ շարժացումն մեծ: — Ելաց լայն մեծ: — Կոթեացին ի վերայ նորա կոծ իբրեւ ի վերայ սիրելւոյ, եւ աշխարհացին աշխար իբրեւ ի վերայ անդրանկան: — Ամենայն մարմինն աճէ շարժումն Աստուծոյ: — Ախտանալ զախօ հոգարտութեան:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Չքարոտ նախանյն նախանյել. Բողո՛ւմ զաստիւ զաստիւել. Բողո՛ւմ ծո՛ւֆս ծփել. մեղանկել մեղ աւ ի մահ: Կամ պարզապէս՝ Կատաս կատել. ողբալ ողբս. զարմանալ զարմանս. յանցանել յանցանս:

Գ. Այն կերպով չէզոք նաեւ ներգործական եւ կրաւորական բայերուն խնդիրը գործիականի տեղ հայցական կը գրուի, երբ որ այն խնդիրը բային հետ նոյն նշանակութիւն ունենայ, կամ թէ զանիկա յարաբերէ՝ ինչպէս՝ օր, նոյն գերաննունները, շինչ, Բողո՛ւմ ինչ:

Չէզոք:՝ Նզբա զնոյն Կոտն ինջեցին, (փիլի՛ նովին քնով:)

— Խնդացին յոյժ ուրախութեան մեծ: — Չիկս յանցանաց քոց ոչ յանցեալ: — Ակայ լիցին յարուածեանն զոր յարեալ: — Չինչ եւ պարծեցոյ՝ ոչ ամաչեցի:

Ներգործ:՝ Եսաւ պահէր ռիս Յակովբայ վասն օրհնութեանցն զոր օրհնեաց զնա Իսահակ հայր իւր. (այսինքն՝ որովք օրհնեաց զնա:) Սեր յաւիտեանական սիրեցի գեքզ: — Մեծ էր սերն զոր սիրեաց զնա: — Անէծ զիս անէծս ցառագինս:

Արաւոր:՝ Որդի մարդոյ Բողո՛ւմ ինչ չարչարեցի եւ անգոսնեցի: — Ոչ զնոյնս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի: — Չխողումն իշոյ թաղեցի Յովակիմ արքայ: — Իսրայէլ փրկեցաւ զփրկութեան յաւիտեանց:

Գ. Կոյնպէս այս կրաւորական բայերը՝ Վարդապետի, Երազի, Կրամայի, պահանջի, եւայլն. հայցական խնդիր կ'առնուն*:

Ձոր ինչ հրամայեցարն՝ զայն զմտաւ ամջիր: — Ամենեցուն դատաստան եւ քննութիւն լինելոց է, եւ մէք ընդ ամենայն մեղաց պահանջիմք զհամար: — Ձոյն ի հարկէ եւ գանձիք պահանջիմք:

Ե. Հայցական սեռի խնդրով կրաւորական ձեւ կը դրուին այն գործողութեանց բայերը՝ զորոնք մարդինք իր վրայ կը կատարէ. (ինչպէս երբեմն աշխարհաբար ալ, եւ աւելի տճկ. լեզուի մէջ հայցականով կ'ըստի հարսիլ, լուսացուիլ. էսվապը կիյնմեք, էլինի Եայգանմի, սաշընը լարանմի):

Արիւն Պետրոս զիւրեւ շփոթանելն եւ ընկէց զինքն ի ծով: Գոհնոց կազէց ու ծով ներսեցաւ: Փէշտիմալ սարլըպ տէնիզէ աթըլտը:

Անեալ ձորձն՝ արկա զիւրեւ (կամ զանձամբ): — Արիւն իեղդ եւ մեռաւ. (Գճ. պոյնունա իլմէք թագար): — Լուսացոյց զյեւս իճ: — Գօփ ընդ մէջ իւր օթաւ. (Մէլը քօփ կոպեց): — Բաժանեցան զաւարն: — Բաժանեցան զհանդերձս իճ յիւրեանս. (Մէլընի քանիցն. փայլաշարլար): — Երբա լուփ զԱսիացոց. (այսինքն՝ Ասիոյ լուփաւոր եղան):

Այսպէս՝ ներգծ. ձեւով կ'ըստի Լուսոյն զոտս ձեր. իօկ իւր անձին վրայ՝ Էօսոյն զձեռս իմ:

Ասոր համար ալ կրաւորական ձեւով են Ագանիճ, Վեհաս, օգթամիճ, զբաժնում բայերը, եւ հայց. խնդրով կ'ըսուի՝ Կրասիս զգեցցին. սփածցին Կոսթոս. հան զքուրձի զբաժնեալ ես, եւայլն:

* Նաեւ լինի՛ ետեան բայով ներգործական անկատարներ կը ձեւանան, ու հայցական խնդիր կ'առնուն. Ձերտեալ լինի կոյն մանուկ (Հռիփսիէ) զտեղեքաստառ առնաւորն. այսինքն՝ զերտեր: Կոյնպէս շատ լեզուք բայերու անկատարը. Ստասոյց հեղեալ լինի նախանձու. (փեկ՝ հեղեալ): Ձորձոյնալ լինի թագաւորն: Գնացեալ լինի, եւայլն:

** Կրաւորական ձեւ համարելու է ասոնք ալ. Անձամբ անձին գօտի անիիք. Արիւն զիւրեւ կառա փ: Կոյնպէս՝ Երթ լուս՝ յաւազանին. (Բնա լուսացուիլ) ըստ կանոնին

Երբեմն ներգծ. ձեւով ալ կը գտնուի. Բա-
ժանէջնն ի մէջ իւրեանց. Գօտի ընդ մէջ (իւր) օձջի:

Չ. Հարչանեմ, զարչանեմ բայերը խնդիր բնու-
թեան՝ զ նախդրիւ սեռական կ'առնուն՝ երբ որ տձկ.
չարգձոգ նշանակեն:

Հմուտ զեկավար մօտ ի նաւահանգիստն հասեալ, ա-
ռաւել իմն զգուշանայ նաւին, զի մի գարջի հարկա-
նիցի: Ատրպէս նաւավարը նաւահանգիստին մօտ՝ նաւին
աւել զգուշութիւն կ'ընէ որ Գարջի զարնուի: Ուստի
բէխ լինանա եագլաշարգտա՝ կէմիսի թաշա չարփը-
մասըն տէյի զիյաստէ տրգգաթ էատէր:

Յետս յետս չոգան եւ զարկան զգիտնի:՝* — Սիրտ
հարեալ զգիտնութեան: — Կալաւ զմանկունս քո
եւ եհար գարջի:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Ծագ գծագի հարչանեմ.
չանի, զամթի հարչանեմ. զդողանի հարչանեմ, եւայլն:

Նոյն հարչանեմ բայը՝ երբ վարեւ, խօնել, անցը-
նել, (սոփլամոգ, սօգմոգ) կը նշանակէ, խնդիր բնու-
թեան ներգոյական կ'առնու.՝:

Մի ոմն ի զինուորացն առ սպունգ լի քացախով, եւ
հարեալ յեղեգման՝ ետ ըմպել Յիսուսի. (Եղեգին ծայրն
անցուցած՝ իմելու փոստ. զամբշա սափլայրոյ վեր-
տի քի իչսին): — Հարին զգլուխն ի նեղակի: —
Այս հարկանի ի նմա.՝**, եւ յանկարծ գոչէ:

Իսկ չէզոք հարչանեմ՝ երբ մէկու մը սիրով զարնուել
կը նշանակէ՝ նոյնպէս ներգոյական հօրով կ'առնու:

Յուգա հարաւ յասփոսածս օտարս: — Հարան ի սեր
ընչից: — Էին երկոքեան ծերքն հարեալ ի նմա,
(ի Շոշան): — Ի կնոջ Գնեղայ հարաւ Տիրիթն, եւ
զնենգութիւն սպանութեանցն նիւթեաց, զի մե-
ծապէս սիրով հարեալ էր ի նմա:

զոր Ա մասին մէջ կրաւորակերպ բայերուն եզակի հրա-
մայականին համար շատ տեղ աւանդեցինք:

* Ասկէ ելած է զգիտնեմ բայը՝ որ գիտնել ըսել է:

** Յատուկ աճ է՝ ի գիտնեմ հարկանեմ, որ ըսել է գիտնուել,
գիտնել, գիտնի:

*** Այսպէս նաեւ ներգոյական են եւ ոչ արական՝ նեարք քո
հարան յի: Գեւ ուրեմն հարաւ ի Կիւ:

Ընդ, ըստ, առեւայլն նախգիրներով շինուած հոլովներէն ալ այլեւայլ բնութեան խնդիրներ կը կազմուին, որոնց ոյժը աշխարհաբար կամ տաճկերէն մէկ որոշ հարցմամբ չ'իմացուիր. ինչպէս Ա մասին մէջ (երես 130—136) դրուած օրինակներէն կ'երեւայ:

ՅՕԳՈՒՆԻ Գ.

ՃԱՄԱՆԱԿ, ՅԱՐԻՔ, ԱՐԺԷՔ, ՉԱՓ

ՅՈՒՅԸՆՈՂ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

1. Ժամանակ:

Ժամանակ ցուցընող անուններն երկու հոլով կը դրուին, Հայցական եւ Ներդրական. — (Թ'ող պարառականն ալ որ վերը (երես 234) տեսանք:

Ա. Հայցական կը դրուի՝ երբ որ գործողութեան սրչափ տեսելը կամ շարունակութիւնը կը նշանակէ, ու կը հարցուի սրչափ ատեն, (նէ Գադար Վեբըն:)

Եղեւ անձրեւ զբարասուն տիւ եւ զբարասուն գիշեր: Բարասուն օր ու բարասուն գիշեր անչրեւ եկաւ: Գըրգ կիւն գըրգ կէճէ եաղմուր եաղար:

Հց. Ո՛րչափ ատեն, Պի. քառասուն օր. } Հայցա-

Հց. Նէ՞ գատար վազըթ, Պի. գըրգ կիւն. } կան է:

Յովնան եղեւ ի փոր կիտին զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս:

— Առ Զրհեղեղաւ զմի ողջոյն ապականեալ կայր եր-

կիր: — Մերժեցաւ քուն յաչաց իմոց զգիշերս զայս:

— Չափնայն գիշերս աշխատ եղեաք. (Քուր այս գի-

շեր:) — Զբարասուն եւ զվեց ամ շինեցաւ տաճարն:

Կամ անորոշ հայցականաւ.

Մովսէս իբրեւ ծնաւ՝ թաքուցաւ ասիս երիս ի ծնո-

ղաց իւրոց: Մովսէս երբ որ ծնաւ՝ իւր ծնողք զինքն

բերտ ասիս պահեցին: Մովսէս տողտուլուսաւ՝ քէնափ

աթալարը իւչ այ սազլատարար:

Յովրամ թագաւորէ ի վերայ Իսրայէլի ամս երկուսու-

սան: — Սաւղոս եղեւ ի Դամասկոս ասորս ինչ: —

Արար հարսանիս առարս շրեփասան: — Տիգրան
զՅոյնս ոչ սակա թամանակս ընդ իւրեւ նուաճեալ
հնազանդէր: — Գոգա յետինքդ մի թամ գործեցին:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ Երջել թամանակս թա-
լանս. քոր մի թամանակ ընդ ձեզ եմ. եղէ անդ թամա-
նակս ինչ. հանդէլ սակա մի, լայրի մի:

Բ. 'Ներգոյական կը գրուի' երբ որ հարցուի երբ,
որ արեմ, (նէ՞ զաման:)

Ի ճանկո-նեան առաւել անկի խրատ ծնողաց ի միտս
մանկանց: Տղայո-նեան արեմ ծնողաց իրարս առեմ կը
դնկո-ի արդց միտք: Չօճուգ գըսմընըն զի հնինէ քիւ-
չիւք եաշընտա աթա նասի հաթըր էյիճէ պասղը օլուր:

Հց. Երբ, Պի. տղայու թեան ատեն. } ներգոյա-
Հց. նէ՞ զաման, Պի. քիւչիւք եաշընտա. } կան է:

Աստեղք յայտնապէս ի գիշերի երեւին, եւ ի ծագել
արեւու ծածկին: — Խոտ վայելչական եւ կանաչա-
գեղ է ի քարնանայն թամանակի:

Իսկ անորոշ հայցական են՝ այսօր, այն օր, այս
ամ, այս անգամ. (տես երես 153:)

Գ. 'Նոյնպէս ներգոյական կը գրուի' երբ հար-
ցուի թէ որչափ արեման մեջ. (նէ՞ քաթար վաթընտա:)

Են աստեղք որ ի քարո-սը հազիւ մի անգամ հա-
սանեն ի նոյն տեղի. եւ է՝ որ ի քարո-սը եւ ի կիտո-մ,
եւ է՝ որ յերեսուն ամ. (կայ քարին անգամ մը հասնող,
կայ՝ մի ու կիտ քարո-ան մեջ, եւ կայ՝ երեսուն քարո-ան
մեջ. անձագ երլտա պիր տէֆա, պիր պուշուգ երլ-
տա, եւայն:)

Այսպէս ալ՝ Ի վեց առարս կատարեաց. ի սակա
առարս. եցղց ի լայրիեան թամանակի:

Դ. Լըրբեմն նոյն խօսքը թէ հայցական եւ թէ
ներգոյական կրնայ գրուիլ՝ ժամանակին տեւողու-
թիւնը, միանգամայն երբ կամ որ ատեն ըլլալը ցուցը-
նելուն համար. այսպէս. Զոյն եւ զգիշեր փութալ.
չցայի եւ շքերի գործել: — Ի գիշերի եւ ի քարնեան
եւ յամենայն թամո- փառաւորել զԱստուած:

* Անտղըր է Լըր սակաւ աւուրս, (քիչ օրան մէջ.) փիկ՝
ի սակաւ աւուրս:

Յաջորդ օրինակին մէջ երկու հարցումն ալ մեկանց կ'երեւայ. այսինքն՝ որչափ արեւն եւ որ արեւն: Չվեց օր գործեսցես, եւ յառաջն եմններորդի մի գործեսցես. զի զվեց օր արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր, եւ հանդեաւ յառաջն եմններորդի: Վեց օր Գործէ, եօննբերորդ օրը մի Գործէր, ինչո՞ւ որ վեց օրու մէջ ստեղծեց Աստուած երկինս ու երկիրը, եւ եօննբերորդ օրը հանգիցեալ: Ալթը կիւն իշէյիփ՝ եւտինճի կիւնիւ իշէմէյէ սին. զիրա ալթը կիւնաէ Ալլահ կեցիւ վէ եերի եաւրթար, վէ եւտինճի կիւնիւ ըահաթլանար:

2. Զարիք:

Անուական հոլով կը դրուի՝ Թէ որ հարցուի
 Կանի՞ Գարան, (Գալ եաշընԳա):

Ախաճանեցաւ Յովսէփի ամաց հարեւոր եւ դասանց:
 Յովսէփ հարեւոր Գասը Գարան մերաս: Յովսէփ եիւզ
 օն եաշընտա էօլտիւ:

Աղեքսանդր երեսունն եւ երկուց ամաց եղեալ՝ վախճանեցաւ: — Էր Աննա այրի ամաց իբրեւ ուրսունն եւ չբեց: — Նոյ էր ամաց վեցհարեւորոց՝ եւ ջրհեղեղ ջուրցն եղեւ ի վերայ երկրի:

Վերջին օրինակներէն կը տեսնուի՝ որ տարիք ցուցընող սեռականը նաեւ պարզապէս իբրեւ ամական կը գործածուի. այսպէս՝ ՈրդիԿանն եւ երեց ամաց, եւայլն:

3. Գին և արժեք:

Պէն եւ արժեք ցուցընող բայերը սեռական հոլով ինդիք կ'առնուն, որ պատասխան է Կանի՞, Կանի՞վ, (Գալ)՝ հարցման:

Ո՛չ ապաքէն երկու ճնճղուկը դանկի միջ վաճառին: Երկու ճնճղուկ մէկ սորլի վէն ծախուի: Իբր սերչէ պիր ագճէյէ սաթլլմա՞ մը:

Վաճառեցին զՅովսէփ Կանն դանկիանի: — Ասեն ցծերն, Կանն* վաճառես. սաէ ցնոսա ծերն, դանն

* Յես երես 17, առաջին ծան: Դարձեալ՝ երես 189:

դասն փողոյ. ասենցնա, կարի ծանր են, եթէ կամիս՝
 փողոյ փողոյ առնուիք: — Ոչ գահեկանն ժող սակ
 արկեր ընդ իս: — Թէ այնչափ քնոց զգեւոյն վաճա-
 րեցէք: — Դու մեծատունք հարիւր գահեկանն եւ
 թերեւս աւելոյ՞* հանգերձս գնես, եւ աղքատն՝ ա-
 իս արծախոյ: — Չջուր մեր քնոյ արբաք.** (քնն
 վնարելով:) — Գեախնն երկերէր ստարք արծախոյ է:

Հոս ալ վերջին օրինակէն կը տեսնուի՝ որ արժէք
 ցուցընող սեռականն իբրեւ լոկ անական ալ կը բանի:
 Այսպէս ալ՝ Գնոյ առնուալ, ծախու առնել.
 քնոց քնել, սաբկով՝ գին տալով գնել:

Այս բայերուն քով կը գտնուի նաեւ ընդով
 սեռական, երբեմն նաեւ գործիական, (մասնականք երբ
 գրամի անուն չէ, կամ հետը թուական անուն չունի.)
 ինչպէս. վաճառեիք զաղքատն ընդ իջնաց: — Ոչ եթէ
 ընդ ընչն գնելի են երկնաւորքն՝ այլ ընդ նամաց:
 — Մի ասացուք թէ ընչն գնելի իցէ արքայութիւնն,
 ոչ ընչն՝ այլ նամոյ. (սարկով չէ՝ այլ քորէ նամով):

4. Չափ, կշիռ, նաչյն:

Չափ եւ կշիռ ցուցընելու այլեւայլ հոլովներ կը
 գործածուին:

Ա. Սեռական կը գրուի այս դէպքիս մէջ. Ասոր
 փոյ ճանապարհ, որ կը ըսուի նաեւ՝ Ասոր գնաց, կամ
 Ասոր քնոց ճանապարհի***, (ժիջ օրան ճամբոյ. պիւր
 կիւնիւք եօլ:)

Նինուէ էր քաղաք մեծ՝ իբրեւ գնաց երէց ասորց
 ճանապարհի:

Հց. Ինչչափ ճամբայ. Պի. մէկ օրան. — սեռական է:

Բ. Անուան բայի քանակութիւնը ցուցընողն
 ուղղական, իսկ սեռի խնդրոյն՝ անորոշ հայցական կը
 գրուի:† Ասոնք խնդիր բնութեան կը համարուին:

* Ցես երես 17, առաջին ծան: Գարնեալ՝ երես 189:

** Ասիէ ելած են՝ Ժրթաբնի, Իանբաբնի, Դիւրաբնոյ, յիջ եւ-
 այլն սեռականներն որ իբր մակապ կը բանին:

*** Ցես վարը (եր. 249) ասոր քնոց եւ նմաները՝ որ մէկ
 բառ կը համարուին:

† Առողեալ հայցականով ըսուած է՝ Չիչն մարտոց սրբոց՝

Ասպատակաւօրք ասպատակեցին երէտ առաջ. (տճկ. Իւչ գօլ չէթէճի երւրիւյիւչ էթաիլէր):

Հց. Քանի՞ թեւ ասպատակող. Պի. երեք թեւ յուղլա-

Հց. Պա՛ջ գօլ չէթէճի. Պի. իւչ գօլ յկան է:

Ետուն արծաթ՝ փողանփս փառն հազար: — Աշեցին զվարձս իմ՝ երեսուն արծաթի: — Արձակէր հեծեալս քունդ ժի: — Բարձին զնշխարս կոտորոցն՝ եմն լամ-բիչ լի. (տճկ. եկոյ զէնպիւլ փուրսսս): — Յիսուս մեկնեցաւ ի նոցանէ իբրեւ Կարէնից ժի: Մի՛ ի Կարէնից լա՛ք հիւսացաւ աննոցժի: Պիբ թաշ աթըմբ գատար օնլարտան այրլար:

Եկին իբրեւ առաք ժիոյ ճանապարհ: — Երթ ընդ նմա երկուս ճանս: — Հնգիտասան իանգուն բարձրացաւ ջուրն: — Շինեւ զպարիսպն՝ իանգունս հարէր յերկայնութիւն: — Հրաման տուր հատանել փայտ մի յիսուն իանգուն. (կամ ածականով՝ յիսունիան փնեան):

Գ. Երբեմն բացառական, կամ աւելի յաճախ՝ գործիական* կը գրուի:

Արար նոյ յերէհարէր իանգնոյ զերկայնութիւն տապանին եւ ի յիսուն իանգնոյ զլայնութիւնն: — Տախտակ շորեքկուտի՝ իգաւ** յերկայնութիւն եւ իգաւ ի լայնութիւն: — Եմմուուս հեռի էր յերուսաղէմէ հարէր եւ լախտան ասպարիսսս: — Ամուրն Բէթտովբայ մերձ է յերուսաղէմ իբրեւ ասպարիսստ հինգ:

Յաջորդ օրինակին մէջ այլեւայլ հոլովները մեկանց կը տեսնուին: Բարձրութիւն Գողիթութու՝ իջ իանգուն եւ իգաւ, եւ կշիւ զրահից նորա՝ հինգ հազար սիկլ պղնձոյ եւ երկաթոյ, եւ տէգ նորա ի վեցհարէր սիկլ երկաթոյ:

Այսպէս ալ՝ կ'ըսուի Գինի սորմանաւ. (Տէլ փարչ քինի): Ջուր քաթակաւ. (Քասաթի յը ջուր): Քաղեաց ազոխ

սակի աւնուին. (աննոց յարձայն իչիտուլը սիլ. վիւճուտ լերինին թարթըսլա ալթուն):

* Չափ, քանակութիւն, արժէք չեն ցուցնէր այս գործիականները՝ Նոյն լա՛քով լափեսցի ձեզ. Գնեցին այնս (արծաթով) զազարակն:

** Լաւելայն կ'իմացուի թղաւ փով. (Տէլ իկլ. պիբ գարբը): Պարտոսոյ հացի. այսինքն՝ պատառոյ փոյ հացի:

լի շաւիտ-- (շաւիտ՝ իջ աղտի, գորուգ:) Առցէ ջուր լի
ափով. (ափ իջ ջուր:) — Սափորով ժող ջուր բերէք.
(Գծկ. պիր տեսութի սու կէթիրին:)

Գ. Բայց աւելի սովորական է նիւթն ու չափը
միեւնոյն հոլովով դնել իբրեւ ածական ու գոյական.
այսպէս: — Ա՛ն դու ինձ պարտա մի հաց: — Քանի՞ նկա-
նակ հաց ունիք: — Արբուսցէ ձեզ թաթակ մի ջուր
ցորօք: — Նոյնպէս՝ կաթ մի ջուր, կամ՝ կաթ մի քան.
տիկ մի գինի. ափ մի գարի. նկանակ մի հաց:

Ատնիք մէկտեղ կը հոլովին. Պարտաով ժող հա-
ցի-. կաթնի միոյ ջրոյ. ափոյ միոյ գարոյ. գանգի մեղ ար-
ձաթնոյ. նկանակի միոյ հացի:

Ե. Շատ անգամ ալ նիւթն ու չափը իրարու
յատկացուցիչ եւ յատկացեալ կ'ըլլան. այսպէս. Բեռն
մի փայտի. (Գծկ. պիր եիւք օտուռն:) կաթ մի ցօրոյ. հինգ
նկանակ հացի. լիտր մի իւրոյ. հարիւր մար յիմնոյ. հա-
զար քու ցորեկոյ. ափ մի գարոյ. գրիւք երեք ալիք.
— Եւ կը հոլովին՝ Բեռամբ միով փայտի. ափոյ միոյ
գարոյ. տկաւ միով գինոյ. գրիւս երիս ալիք:

Այնպիսին պարտաոյ* հացի վաճառէ զմարդ.
(պարտա իջ հացի. պիր լօգմա էքմէյէ տտամ սաթար:)

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ՅԱՏԿԱՑԵԱԼ ԵՒ ՅԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ

Ա. Սեռական հոլովը Յարկացոցիչ կ'ըսուի՝ երբ
որ բանի մը որո՞ւն ըլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս՝ Պեարո-
սին գիրքը, իշխանին փոռնը, հօրս խանութը: (Եր. 207:)

Այս սեռականը՝ որո՞ւն կամ ի՞նչ թանկն, (գի՞տն
կամ նի՞նն) հարցման պատասխան կու տայ. այսպէս.

Անդգամն անգոսնէ զխրատ հօր: Անդգամը հօր իրարը
կ'անարգէ: Չալըմ՝ գըսմը փետեր էօյիւտիւնիւ խօրլար:
Հոյ. Որո՞ն խրատը, Պի. հօր. } յատկա-
Հոյ. Քիմի՞ն էօյիւտիւնիւ, Պի. փետերին. } ցուցիչ է:

* Տես երես 246, երկրորդ ծանօթութիւն:

Բ. Յատկացուցիչը կրնայ դարձեալ ուրիշ յատկացուցչի մը յատկացեալն բլլալ. ինչպէս.

Եւթն է թիւ առաջ շաբաթնան: (Շաբաթնան օրերնան հաճախէ: Հաթթանն կիւնլէրինին սայրօրէ:) — Հոս առաջ սեռականը նախ յատկացուցիչ է ինչ-յատկացելլն, եւ դարձեալ յատկացեալ է շաբաթնան յատկացուցչին:

Գ. Աշխարհաբարի ու առնկերէնի մէջ յատկացուցիչը յատկացեալէն յառաջ կը գրուի: Բայց գրաբար՝ հասարակօրէն յատկացուցիչը յատկացեալէն ետքը կը գրուի. — Յերարաս յատկացուցիչ:

Օրհնութիւն հօր հաստատէ զտունս որդոս, եւ անէծք մօր խախտեն ի հիմանէ: Հօր օրհնութիւնը շաբաթնան օրնը ինչ հասարակ, ա մօր անէծքը կիւնլէրինին փետեր թէպէրիւքեաթը էվտարն էվինի դալի էտեր, վէ վալիտէ նալլէթի թէմէլինտէն զնատրր:

Յանկութիւն արձաթնանին ոչ յագի ի բազմութենէ ընկոյ: — Ձաւազ ծովա եւ զշիթս անյրեաց եւ զաւուրս ծամանակայ ո թուեաց երբեք: — Ո՛չ խօսերն ինչ իմաստութիւն է, այլ ճանաչերն զժամանակ իօսելոյ:

Դ. Յատկացուցիչը կրնայ շատ անգամ յատկացեալէն յառաջ ալ գրուիլ. — Նախարաս յատկացուցիչ: Եւ եթէ յատկացեալը նախդիր ունենայ՝ նախդիրը յառաջ գրուողին (յատկացուցչին) վրայ կը գրուի*:

Պարտական եմք օգնել միմեանց, եւ փրկել զիրեարս ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ վրանգից. (այս ինչն՝ ի վտանգից հոգւոյ եւ մարմնոյ:) Պարտական ենք իբրօս օգնել, եւ իբրս հոգւոյ ա մարմնոյ վրանգնելն ազարել: Պիրիպիրիմիզէ եարտըմ էտիփ՝ թէն վէ ճան դազալարընտան զուրթարմաղա պօրճլույուզ:

Այր որ հայի յայլոց սեղան՝ չեն կեանք նորա ի համար կենաց. (այս ինչն՝ որ հայի ի սեղան այլոց:) —

* Ըսած ենք (վերը եր. 238) թէ երբ յետագաս յատկացուցչին կամ յետագաս ստացականին վրայ հարկ է նախդիրը գնել:

Բազմաժամանակեայ սովորութիւն զնութեան զը-
ջումիւն առնու: — Գողութիւնն թաւալիտն քործ
է: — Ջինչ օգուտ եղեւ Նոյն օրհոյն՝ ի հօրն Լա-
սալիկէ:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ի Հայոց աշխարհին. ՅՅու-
նաց ժառանգ. առ մարդկան ականէ:

Նոյնն իմացիր սասայական գերանուանց համար
ալ: Ամենայն մարդարեութիւն իւրոց քրոջ լուծումն
ոչ ունի: Առեաց զձեզ յիւր զքանչեւ լայն: Ջքոյոց
թանկոք. զձեր առաջնալիւնն, եւ այլն:

Ե. Յարաբերական գերանուան եւ հարցական-
ներուն յատկացեալը միշտ յետադաս է:

Վայ մարդոյն այնմիկ՝ յոյր յեան գայցէ գայթաղու-
թիւն. (որան յեօտը. քի օնուն էլլիլէ:)

Սիմոն ոմն օրոյ փունն մերձ է ի ծով: — Որոյ սէխն
թուլացեալ են: Ջրոյ դիտեմք մէք զնոյր եւ զօրոյ:
— Ո՞յր օրդի ես գու: — Ջոյր պարկեր ունի դահե-
կանդ: — Է՞ր աղախա*:

Ջ. Այն նախագաս յատկացուցիչներ՝ որոնք ի-
րենց յատկացելոյն հետ մէկ բառ կը ձեւացընեն. ինչ-
պէս. Արտայն արտայ. փինաց փինն. օրդի դէւր. առօր
քնաց. քանից կարգ. եւ այլն:

Արոնք երբ ստացական մը կամ ուրիշ յատկա-
ցուցիչ մ'ունենան՝ իրենք նախագաս կը գրուին. եւ
զլիսաւոր գոյականն երկու սեռականի մէջ կը մնայ:

Ջօրավարն վաչէ ետ զըուն քահոյնց-գինը Մանաւ-
ազենից՝ եպիսկոպոսին Աղբիանոսի յեկեղեցի: (Մա-
նապիտաներուն քահա-գեղը:) — Առօր-քնաց ճա-
նապարհի: — Բանից-գլուխ խօսիցս. (տճկ. սեօղան
իխլասաօր:) — Ջյեօին-գործին քո մերձեցուցեր ի
նա: — Ջբանսն զոր խօսեցաւ Աղբիովք ի իօրհըր-

* Վասն եւ յի նախագրութիւնները սովորութիւն է յա-
ռաջ գնել. վասն ոյր ասէ զայս. (որուն համար:) Վասն
որոց իրաց. վասն էր. վասն օրոյ. յիւր օրոյ: Բայց կ'ըսուի
նաեւ ոյր վասն, կ'ը վասն:

Ջարտութիւնամբ ըսուած են՝ աս եւ նմանները. քա-
ղաքն իմ՝ յորոյ վերայ պարպացն ճեմի. փիկ յորոյ պա-
րըպացն վերայ:

դեռ - սենեկ քում լուար եւ մէք: — Գազանք էին
կեանք-կորոյ սրբոյն Շաղիտայի:*

Է. Շատ տեղ ալ յատկացելոյն նախդիրը վայ-
ելլաթեան համար յատկացուցչին վրայ կը կրկնուի:

Յովակի մեկնեաց Վարաւոնի շերտն: Յովակի
Փարաւոնի երազ մեկնեց: Յովակի Փարաւոնուն տիւ-
շիւնիւն մանասընը վերտի: — Ամենայն ծառ զիւր
տեսիլն եւ զգոյնն եւ զհամն բերէ, եւ զբնական արմա-
տոյ զծննդեան զբոյսն. (փիլիճ զբնական բոյս արմատոյ
ծննդեան): — Սաւղոս զամենայն զքարկոծչացն
զհանդերձս առեալ յինքն ամփոփեալ պահէր, զի
զամենեցուն զծեռսն պարապեցուցէի սպանութիւն:

Ը. Երբեմն յատկացուցչին ու յատկացելոյն
մէջ ուրիշ մասն բանի կը մտնէ, եւ այն ատեն նախդիրը
երբեմն միացն նախընթացին վրայ կը դրուի եւ երբեմն
երկուքին վրայ ալ:

Հովանի առաքելոց զախտս բժշկէր զհիւանդաց: Ա-
ստիաններուն շատն զնիւանդները կ'ըբնոյցնէր: Բե-
սիւլէրին քեօլկեսի խասթալարն մարազընը տիւ-
զէլտիր իտի. (փոխանի՛ բժշկէր զախտս հիւանդաց:)
Ջոզնա քաղէին զանկելոցն: — Այն հզորաց՝ որ զե-
րասունս գողանան զարդարոյն: — Քաւ լիցի մեզ
թողուլ զօրէնս եւ Աստուծոյ եւ ի հրամանս դառնալ
Խեղաւորի. (փիլիճ՝ դառնալ ի հրամանս թաղաւորի:)

Թ. Շատ անգամ յատկացեալը զօրութեամբ
կը դրուի, ու յատկացելոյն նախդիրը յատկացուցիչը
կ'առնու: (Տես եր. 190, Սեռականէ ուղղական:)

Ամենայն ծառատունկք ոչ երբեք փոխեն զգոյնս
ծաղկանցն եւ զտերեւոց. (այս ինքն՝ զգոյնս տերեւ-
ոց:) Ծառերն երբեք իրենց ծաղկն ու տերեւն կոյնը
զնի՛ փոխեր: Հիշ պիր աղաճ քէնտի չիչկիւնին վէ
եափրազընըն բէնկիւնի տէյիշմէզ:

* Մտադրութեան արժանի է՝ որ այս առաջին յատկացու-
ցիչներն անորոշ գոյական անուն են: Այսպէս՝ Ջոզնա
գործին տ' ըսել է տու յերտի գործիչը. (եւ այլաթերը.)
եւ ոչ՝ տու յերտի գործիչը. (էլիւնն.) — Խորհրդեան
սեփեակ տ' ըսել է տու խորհրդի սեփեակը, եւ ոչ խոր-
հրդի սեփեակը:

Բանք ձեր մի լիցին անհամ եւ անաղ իրրեւ զումակաց:
— Յիշեցես զօր մահուն եւ զգառաստանին. (այս-
ինն՝ զօր դատաստանին): — ՋՅունաց աշխարհն եւ
չՀոռոմոց՝ քաջ գիտեմ:

Այս կերպով կ'ըսուի. Յորժամ եղէ այր՝ զպղա-
յոսնեան ի բաց խափանեցի. (պղայոսնեան քաները): —
Ամենեքին ընթանան, բայց մի դք առնու զյայտնո-
սնեան: Հոգայ զաշխարհիս, կամ զՏեառն:

Ժ. Եթէ դերանուն կամ մասնական կամ հար-
ցական անուն մը յատկացեալ ըլլայ՝ (յատկացուցիչ
ունենայ), — կամ եթէ այս բառերն իրարու յատկա-
ցուցիչ ու յատկացեալ ընել պէտք ըլլայ՝ գրաբար
այսպէս կ'ըսուի:

Այնչափ շար էին աղքն՝ զի անգամ ի-բեանց ուժե-
ռչ ողորմէին: Այնչափ յար էին՝ որ ե- ու իբեանց (ճար-
դիմեբեան) միտն իբեանցին: Օգատար Փէնա բարբար
քի՝ քէնտիլերինտէն պիրինէ պիլէ աճըմազար բար:
Ոչ ինդրեմ ինչ շեր՝ այլ զձեզ. (Յեր միջ քանը):*
— Միթէ ազահեանց ինչ շեր՝ Տիտոս:** — Չյակ-
չտակեն ինչ զորոս+. (միտն միջ քանը): — Ջմե-
նեցոսն զբոցո՝ զյոք ինչ ուրուք եւ առեալ իցէ,
դարձուցանել. (սոսոնց աճնոսն՝ որոսն որ միջ քանը
միջն առաք է նէ՝ եր դարձնել. հէր քիմին քի պիր
չէյինի): — Բունի զորոս+*** մեք ոչ կերպք. (տես
վերը՝ կանոն Թ): — Ոչ մերձենայցէք յինչ ի դոցո.
(սոսոնց միջ քանին պիտի զբոյնչ+): — Գոքա զբնչ են
ո. (սոսոնչ +ո- ինչն են. շունլար սէնին նէն տիր):
— Իբրեւ զայն զՊաւթի.† (Պաւթի այն քանին պես
կամ Պաւթինին պես):

* Այսպիսի տեղեր գերանուն կը համարուի նաեւ ունի
բառը. (տես երես 196): Ոչ ինչ գիտեմ զանչին. (այս-
ինքն զի՛) ի՛ միջ քան ի՛ միջ քան:

** Ինչ. (ունչ, միջ ինչ) մասնական անունը զ նախդիր չ'առ-
նուր. անոր համար երբ յատկացեալ եղած ըլլայ՝ միայն
յատկացուցչին վրայ կը գրուի նախդիրը: Տես եր. 40:
Դարձեալ զ նախդիրն վերջ մնալուն համար՝ (ինչ շեր,
ինչ զորոս+, ինչ զանչին), տես երես 238:

*** Չոս ինչ մասնականը զօրութեամբ կ'իմացուի:

† Այս ձեւով այն գերանուն յատկացեալ շատ քիչ տեղ
կայ գործածուած:

ԺԱ. Վրիչ հեղ յատկացուցիչը սեռական գրուելու տեղ՝ կը համահայնի իւր յատկացեւոյն հետ, մանաւանդ բացառական ու գործիական հոլովներուն մէջ: Արբ նա գինի սաստիկ յղժ՝ որչափ ոչ էր արբեալ յօրէ ծննդեանէ իւրոյ. (փոխանակ՝ յօրէ ծննդեան իւրոյ): Այնչափ շատ գինի իմեց՝ որ իւր ծնած օրէն է վեր չէր իմած: Ղայէթ չօգ շարապ իչտի, եզլէ քի տօղտուղու կիւնտէն օ զատար իչտիյի եօզ ուտու: Յորդուց է ճարդիանէ. (փոխանակ՝ մարդկանս): Միամտութեամբ սրդիս: — Յամբոնի բազմութենէ: — Ի ծագաց երկրէ. (փոխանակ՝ երկրի):

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԲԱՅԱՅԱՅՈՒՄ ԵՒ ԲԱՅԱՅԱՅՈՒՄ

Շատ անգամ գոյական անուն մը՝ ուրիշ գոյական անուն մը կը բացայայտէ (այսինքն՝ կը ցուցնէ) թը օրն է, (հանկըսը.) եւ անոր համար կ'ըսուի Բացայայտիչ: Ինչպէս՝ Սառու խափառք. Արտաշէս արտայ Հայոց. լիտան Սինն. ճարերի ամիս, եւայլն. Ինչպէս վերը (երես 207) գրեցինք: — Հոս բացայայտիչ են Սառու, Արտաշէս, Սինն, ճարերի. եւ բացայայտեալ՝ խափառք, արտայ, լիտան, ամիս:

Հց. Ո՞ր թագաւորը ո՞ր ամիսը. Պի. {Սառու.} բացայայտիչ. Հց. Հանկըսը փատիշահ համայ. Պի. {մարերի.} տիչ են:

Ա. Գորաբարի մէջ բացայայտիչը կրնայ իւր բացայայտեալէն թէ՛ յառաջ եւ թէ՛ ետքը գրուիլ: Այսպէս՝ կրնայ ըսուիլ նաեւ՝ Թափառք Սառու. Արտայ Հայոց Արտաշէս. Սինն լիտան, ամիսն նիսան, եւայլն:

Բ. Բացայայտեալն ինչ հոլով որ է՝ բացայայտիչն ալ նոյն հոլով կը գրուի: Իսկ նախդիր՝ սովորաբար յառաջ գրուողը կ'առնու, թէ՛ բացայայտիչն ըլլայ եւ թէ՛ բացայայտեալը:

Հերովդէս եղ ի բանտի զՅովհաննէս՝ վասն Հերով-

դիայ քնն Փիլիպպոսի եղբոր նորա: Հերովդէս զԹե-
հաննէս բռնաբարէ իւր Փիլիպպոս եղբորը Հերովդէս
քննելու պատճառաւ: Հերովդէս Յովհաննէսի զընտանա
գօտու՝ քէնտի Փիլիպպոս զարտաշընըն Հերովդէս
զարըսընըն սէպէպինէ: — Այս օրինակիս բացա-
յայտելոյն ուղղականներն են՝ Հերովդէս քնն Փիլիպ-
պոսի, եւ Փիլիպպոս եղբայր նորա:

Թագաւորութիւն Ռոբոզմայ՝ որդոս Սոլոմոնի.
(ուղղական՝ Ռոբոզմայ որդի Սոլոմոնի): — Եկին ի Կա-
զմիս իւրեանց Նազարէի: — Թագաւորեցուցին Ղեթո-
նիս որդի Յովնայ:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ի Աքնի որթոմէնէ իւրօր.
յԱհիբոննէ լիւննէ քոտուի. Տոբիթայ եղբոր որդոսն Ռերայ:

Գ. Շատ անգամ նախդիրը երկուքին վրայ ալ
կը դրուի, մանաւանդ երբ որ բացայայտիչը ստացական
մը կամ յատկացուցիչ մը հետն ունենայ:

Առաքելին գետպանս առ քիլին աշխարհին առ Փա-
ռանիս՝ զի մի ձեռս տացէ ի Պարսիկս. (որ Պարսի-
ներոսն էյաննոսի. քի Աճէմէրէ թէսլիմ օլմասըն):

Ես վասակ սպանանել զՏօբեղըայր իւր զվաղինակ:

— Գտաք Ղեթուս զորդի Յովսեփայ՝ ի Նազարէ-
թէ: — Ճանաչեն դու Ղեթուրիթ զեղբայրն մեր: —
ԶԱժդահակայ Մարաց նահապետի Ղամուհեան
գուտար:

Այսպէս ալ՝ Ձեղբայր իւր զվաղարշափ. Ղեթու-
սինն իւր. զմարտարէն Ղեթայի:

Գ. Տեղւոյ անունները՝ երբ որ բացայայտիչ կ'ըլ-
լան, թէ որ յառաջ դրուին՝ ածական անունաց պէս
միայն նախդրիւ կը հոլովին. ինչպէս.

Ի Տոլանալ Նեղոս քեփոյ եւ ի խառնակել զսահմանս
արտօրէից՝ կռիւք եւ սպանմունք լինէին: Երբ որ
Նեղոս քեփը կը քարշրանար ու արտօրոսն սահմանները
կը իտաներ, իտաներ ու սպանոմէնաներ կ'ըլլային: Նիւ
չայրն ճօշուկ թարլալարը պիւր պիւրինէ զարըշարը-
արըը զաման՝ չօգ զազգա վէ զան օլուր ուտու:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ի Հոսոմ Կապտի. ի Բեթ-
ղեհէ՛ քեղի. ի Աքն անապարի. յԱրեփոսն առանի:

Ե. Իսկ եթէ վերջը գրուին՝ հոլովով միշտ կը համաձայնին :

ԵԼ Յովսէփ ի տղատե՛ նազարեթի՛ ի քաղաք Դաւթի՛ որ կոչի Բեթղեհէմ. (Նազարեթ տղտինն) :

Զ. Մարդու անունները թէ նախագաս ըլլան եւ թէ յետագաս՝ միշտ կը համաձայնին. զոր օրինակ .

Առ Ներոնի-ն հայտերք* Հռովմայեցւոց գլխատեցաւ Պաւղոս առաքեալ ի Հռովմ քաղաքի : Հոտայեցի-ներուն Ներոն հայտեր արեւը Պոզոս առաիելյն Բլա-իը Հոտ հարոտեցաւ : Բոմալըլարըն Ներոն չէզարը վագ-թընտա՝ Պոզոս րէսիւլիւն պաշը Բոմաուա քէսիլտի : Բազում բորոտք էին յիսրայելի առ Եղիսի-ն Բարգարէի : — Այս է որ ասացան ի ձեռն Բարգարէի Յովելայ :

Ե. Այժմէ բացայայտեալ գոյականը նախագաս գրուած է՝ յօդն ինք կ'առնու. իսկ եթէ յետագաս է՝ երկուքն ալ առանց յօդի կը մնան. այսպէս. Արի արտայն Արտաշէս. Առաիելն Պետրոս. Մարգարէն Դաւիթ, եւ այլն : — Առաքեաց Տէր Ղաթան Բարգարէ առ Դաւիթ : Ասաց Եսայի Բարգարէ : Առաքեցաւ Գաբրիէլ հրէշտի : Յուզայի առաիելայ : ** — Արտայ բառը՝ թէ նախագաս, թէ յետագաս եւ թէ մինակ՝ շատ անգամ առանց յօդի կը գործածուի :

Ը. Այս հասարակ անուն բացայայտիչ ալ՝ որ գոյականի մը քով գրուած՝ չէ թէ օրը, (հանկըսը,) կը ցուցնէ, այլ է՞նչ, (նէ) հարցման պատասխան է :

Հց. Ի՞նչ ծառ, (նէ՞ աղա՞՞) Պի. Եղի-նի ծառ, ծայր ծառ : Հց. Ի՞նչ մարդ, (նէ՞ ատամ) Պի. Ան մարդ. այր թափառոր :

Թ. Այբ որ երկու հասարակ գոյական մարդու անուն իրար բացայայտող ըլլան, երկուքն ալ նոյն հոլովով կը գրուին, եւ յօդն ու նախիրը մինակ առաջինը կ'առնու : Այսպէս՝ Այբ Գանոտեր, սեռական՝ Գանոտերան : Անն թափառոր : Չայր Եղիսիոյս : Ան

* Գիչ տեղ կը գտնուի նախագաս գրուած մարդու անունը Համաձայնած : Եւ հրաման յԱ-հոտոս հայտերի :

** Ընտիր չէ ըսել՝ Տրգաս թափառոր. Սամուէլ Բարգարէն. Յուզայի առաիելայն. Պիզատոսի Գարատորին :

ճարք, հնազ ճարգոյ: Առն ճարգոյ, (էրիկ ճարգու:) Արտ
 եղբարտ էք, որ ըսեւ է՝ իրարու եղբայր էք, օտար չէք:

Ժ. Պարանուններն աւ գոյականն անունն մը բա-
 ցայայտիչ կ'ունենան, որ իրենց հետ մէկտեղ կը հօլովի:
 Այժմիկ ձեր ծառայից — զմեր տերանց յերոց —
 զբարձ կալեալ է.* (այսինքն, Չեր որ ծառայտ էի՜
 զբարձ կալեալ է զմեր որ տերտ յեր ետտ) Հի՛մայ
 դոտ ծառայտ՝ մեր Գահը Բաներ էտ որ յեր տերերն էինտ:
 Շիմտի սիզ քեօլէլէր՝ պիր էՖէնտիլէրին թախթը-
 նը զապթ էթմիչ սինիզ:

Ետ հովսո մեղայ. դարա ուխարտը զԸ արարին: —
 Զմեզ զառտիաւ՝ յետնորդս արար: — Զիարդ
 յինն ըմպել խնդրես՝ — է հնօթ սամարացոյ:

ԺԱ. Ը առ անգամ բացայայտիչն ու բացայայ-
 տեալը՝ ածականի ու գոյականի պէս իրարու վրայ չեն
 իյնար, այլ մէկը միւսին մեկնութիւնն է, (եւ երկու
 մասին մէջտեղը զօրութեամբ կ'իմացուի՝ այս ինտն, այս
 է, որ է, ի՛մ, ա՛տ, եւայլն. որոնք երբեմն ներգործու-
 թեամբ աւ դրուած կ'ըլլան): Այն ատեն բացայայտիչն
 ու բացայայտեալը միեւնոյն հօլով կը դրուին, եւ
 նախդիրը պէտք է որ երկրորդին վրայ աւ դրուի:

Մի սիրեր զժո-լո-նի-ն էս զտան, — զմայն ամենայն
 թշուառութեանց: Ծո-լո-նի-նն ու ասնը մի սիրեր,
 ա՛մն իշուառութեանց պատճառը: Հէր սէՖիլլիք սէ-
 պէպի օլան թէմպէլլիի վէ ուլգուլու սէվմէ:

Այս երկու զխո-նի-նտ են որ շարժեն զմարդն ի
 փնասակարան, — տե՛իլ ալաց եւ լո-ր ալանջաց: —
 Հիւանդանայ մարմինն յառաւելուլ մոյ Գարերն,
 — Պերմոյն, ասեմ** կամ ցրտոյն: — Սրտմտութեան

* Այսպիսի սեզեր՝ էմ, աս, մեր, յեր սասցական (սւզգական
 կամ հայց.) չեն, այլ եական դերանունանց սեռական:

** Այս ա՛տ մեկնութեան քով բացայայտիչը (երկրորդ
 մասը) սովորաբար պատմական հօլով կը դրուի ընտիք
 գրուածոց մէջ, թէպէտ եւ բացայայտեալը (առաջին մա-
 սը) ուրիշ հօլով ըլլայ. ինչպէս, Յայն զոր գրտերն թէ
 շոր է՝ յանգզնեցաւ, — զանաստո-նի-նն ասեմք: —
 Արտիչն պահէ կենդանի զճանա-որան աներտոյն, —
 զհրեպակաց ասեմ եւ զհսի-ոց ճարգիւն:

քում մի բանար դու զգո՞ւմն՝ — զքերան Կ: —
 Խնդրէք զե՞ս սպանանել, — շայր ՚ի որ ձեզ զճշմար-
 տութիւնն խօսեցայ: — Էք Փիլիպպոս ՚ի Բեթսայի-
 քայ, — ՚ի Կալատի Անդրեայ եւ Պետրոսի:*

Գ Լ Ո Ւ Յ Ե .

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՅ

Խօսեցանք Ա մասին մէջ թէ ածական անունն
 իւր գոյականին հետ ինչպէս պիտի համաձայնի: Հի-
 մայ կը մնայ խօսիլ մէկ քանի մասնաւոր գիտելիք-
 ներու վրայ, զորոնք երէք յօդուածով բացատրենք:

ՅՕԳՈՒԱԾ Ա .

ԲԱՂԿԱՑԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՐԱԴՐԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Ինչպէս վերը (երես 183) ըսինք՝ ածական ա-
 նուններն երեք աստիճան ունին, Գրական, Բաղդատա-
 կան ու Գերադրական:

Ա. Բաղդատականներն աշխարհաբար ու տաճ-
 կերէն լեզուաց մէջ բացառական խնդիր կ'առնուն.
 Ինչպէս, Ափնէն պարիչ ասորն ալ աշխարհէս մեծ է: Էն
 քիւչիւք երջարդ տա տիւնեատան պէզլիւք տիւր:
 Բայց գրաբարի մէջ Կան նախադրութեամբ հայցական
 կ'առնուն:

Գլուխն պատուականագոյն է Կան զամենայն մասունն:
 Գլուխն ամեն մասերէն ուեյլ պարտական է: Պաշ հէր
 ազալարտան զկլատէ գըլմէթլի տիր:

Չինչ գեղեցկագոյն Կան զտիրամարի: — Չիք մեծա-
 գոյն յաւաքինութիւնս եւ կարեւոր Կան զհամբերու-
 ինն: — Լուսին մթագոյն է յոյժ Կան զարեհալն:

* Քիչ տեղ կը գտնուի երկրորդ մասն անփոփոխ կամ ա-
 ռանց նախդրի մնացած. Անցէք յե՛տի եւ ՚ի Գիթի, — զ-
 բարոս քան զամենայն քաղաքս: Ար՞ ընդրեալ յէլ առ
 ձեզ, — որք որք մասնեցին զաննինս իւրեանց: (Փիլի
 ՚ի զբարսբո, արո:)

Բ. Ղարկաններն ալ Կան նախադրութեամբ հայրական հոլով խնդիր առնելով՝ բաղդատականի դժ կ'ունենան. ինչպէս նաեւ աշխարհաբար եւ տաճկ. լեզուաց մէջ:

Լուսին Կան զբազում աշխարհս մեծ է: Լուսինը շար երկրներէ Ժծ է: Այլ շօղ իւլքէլէրմէն պէջիւք տիր: — Տեսիլ աշաց հաւատարիմ է Կան զլուսնից: — Ջանճն իւր ունի մարդ թշնամի՝ շար Կան զաօնայն ինձօն: — Էջ սա արդարացեալ Կան զնա:

Բաղդատականի խնդրառութիւն ունի նաեւ այլ անձականը՝ թէ՛ գոյականի վրայ գրուած ըլլայ եւ թէ՛ մակբայի. (երես 162, 163):

Չիշեսն այլ ինչ Կան զայն գործել: Անի՛ք ուրիշ Բան ընել վն իրնար: Օնտան պաշտա շէյ էտէմէլէր: — Հիմն այլ՝ ոչ դք կարէ զնել Կան զբոնայն: Գրոտա ծէն ուրիշ հիմ ոչ ոչ իրնայ գնել:

Նոյնպէս՝ Այլազգ Կան զայս. այլ ուրեք Կան անդ:

Գ. Երբեմն գրականը բաղդատական կ'ըլլայ՝ գրականին վրայ եւս մասնիկն աւելցրնելով. ինչպէս, Աստուած քան զհայր եւս ինձ է ի վերայ մեղաւորաց: — Մեծ եւս քան զայս սէր ոչ դք ունի: — Վարձար եւս ես քան զլուն: — Քակեցից եւ եւս Ժծօնայն շինեցից:

Ածականներու համար ըսուածը մակբայներու վրայ ալ իմանալու է: Երթիցես եւս անդր. (աւելի անգին երթաս): Եւս ի վեր, կամ ի վեր եւս. (աւելի վեր):

Դ. Տեղոյ եւ ժամանակի անձականներն ու մակբայները երբեմն բացառական հոլով խնդիր կ'առնուն փոխանակ Կան նախադրութեան:

Յորժամ թշնամանէին՝ մեղմով տայր պատասխանի, եւ յորժամ փաղաքշէին՝ թշնամանօք. յայտ արարեալ թէ յերիցոնց վերադոյն է: — Աստուած ի յօրտպար յարժոյց ի վեր է: — Յայն՛հետէ յառաջ՝ առաւել եւս հնազանդութիւն պահել: — Անդ յառաջ՝ խնդրեցին թաղաւոր. (տճկ. իրերիէ): Տես նաեւ Անդ էւ այսր. ի վն եւ անդր. երես 145:

Ե. Երբեմն բաղդատականներն յոգնակի սե-
ռական կամ ներգոյական կ'առնուն, ու գերագրա-
կանն ոյժ կ'ունենան. ինչպէս նաեւ աշխարհաբար եւ
տաճկ. լեզուաց մէջ*:

Ամենայն խեղաւորացն մերոց հարստագոյն Տիգրան.
(այսինձն՝ քան զամենայն թագաւորս մեր:) Տիգրան
մեր խեղաւորներուն ամենէն շքաւորը: Տիգրան ճէմի
փատիշահարըրըզն էն գուտրէթիւսի:

Ոքողիսս կրտսերագոյն յորդէ՞ Յովրամայ:

Բայց շատ անգամ այն սեռականը պարզապէս
յատկացուցիչ է. ինչպէս. Քահանայապետքն եւ
էլիսաւորքն Հրէիցն: Տես Յօդ. Գ. 1:

Զ. Երբեմն գերագրական կը ձեւանայ գոյական-
նի մը քով իւր յոգնակի սեռականն աւելցրնելով:

Ամենայն պարծանաց պարծանք խոնարհութիւն է: Ա-
մենէն մեծ պարծանք է խոնարհութիւնը:

Ունայնութիւն օնայնութիւն՝ ամենայն ինչ. կամ
Մնտոկք օնօրեաց. (թուրքիսի թաներ:) — Ո՛հ, կարի՛
է առասպելն, եւ արասպելաց առասպել: — Մահոց
մահունս մեռանին. (չարաչար թահերով:)

Նոյն կերպով հազար եւ թիւը թուականներն ալ
կը սաստկանան: Հազարք հազարաց. (տճ. պէնլիքի պէն:)
Բիւրոց թիւրս երախտիս ցուցի ձեզ. (թիւրաւոր թարիտ
ըրէ յեղէ:)

ՅՕԴ ՈՒՆԹ Բ.

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Վախադաս ածականը նախդրիւ կը հոլովի,
ինչպէս (երես 29) գրեցինք: Բայց երբեմն կրնայ իւր
գոյականին հետ համաձայնիլ կամ մէկտեղ հոլովել:
Խոստովան լիցուք զգաղանիս սրտից մերոց ծածկա-
գիտին Ասորո՞նց: — Փոխեցին զփառս անեղծին Աս-
որո՞նց ի նմանութիւն պատկերի եղծանելի մարդոյ:

* Բայց հայերէնէ օտար յունձեւ խորթ ըսուածք է՝ Որոց
զէնչ ինչ սլլ լիցի ծաղրագոյն. (փիկ՝ Կան շքի:)

Բ. Վրանի մը միազանկ կամ երկազանկ ածականներ, ինչպէս են սուրբ, մծ, փոքր, հին, քարէ, շար, եւայլն, որոնք նախադաս եղած ատեն գրեթէ միշտ կը համաձայնին. — միայն յոգնակի ուղղականին ու նախգրիւ հոլովներուն մէջ չեն համաձայնիր:

Նախանձ կալցուք քարեայ փորձոց եւ առաքինասեր վարուց: Բարէ փորձեք փորձելու եւ առաքինի վարձ առնելու ջանք ընել: Խայր ամէլ իլէ Փաղիլէթիլ հարեքէթէ գայրէթ իմիզ օլուն:

Սեղեւկիոս հնազանդեցոյց զՊարթեւս մեծապատե-
րօզմա: — Մեծապատեւ հազիւ հաւանեցուցին
զԹագաւորն: — Կարճամիտք է փոքունց իւր-
տակին: — Աստուած ընդ փոքուն համբերութեան
զօրեւեացն պարգեւէ զպսակս:

Այսպէս ալ՝ Սրբոյ Հոգւոյն. Կաթն արեւ. է փոքուն
Կաթն, եւայլն: Նոյնպէս անեղական բառերէ յառաջ
ածականը եզակի մնալով կը համաձայնի. եւ կ'ըսուի՝
Բացաւ երեսօտ տեսանել: Ընդ այնք իրեւոց: Նովն կա-
պան: — Մեծապատեւ տարան զՆերսէս ի բանակն
արքունի: (Տես նաեւ վարը՝ Գ. Զ. Յօդ. Ա.)

Գ. Հետադաս ածականը, ինչպէս (երես 30)
տեսանք, իւր գոյականին հետ կը համաձայնի ու մէկ-
տեղ կը հոլովի: Բայց կը գտնուի նաեւ չհամաձայնած:
Բազումք ի սրբոց խոսքէ լայրենի շատանային. (փխկ՝
լայրենեօտ) Բրիտոս խոսմիք երեսօրեայ զբանու-
թիւն մահու ելոյծ: — Առաջի կացին փոքն յո-
րայեան: — Մերկացաւ զփառս հոյրենի:

Արտունի (Թագաւորական) ածականը գրեթէ
միշտ անհամաձայն կը մնայ, եւ կ'ըսուի՝ Տանն արտունի,
զօրէնս արտունի, հրամանաւ արտունի:

Դ. Երբեմն միեւնոյն գոյականի երկու երեք
նախադաս ածական որ ըլլայ՝ առաջին կամ վերջին.

* Եւս մասնակաւ ածանցեալ ածականներն անհոլով են.
միայն քանի մը հատը կը հոլովի, ինչպէս Մաթիոնեան,
նիւոյ: Դարձեալ կը հոլովին տարիք ցուցնողները՝ եր-
կեան, մեծ, մեծից, երկու տարւան. երեքան, երեք
տարւան. եւնաբան, քունաբան, հարեւոյս:

ածականը գոյականին հետ կը համաձայնի, մնացածն անփոփոխ կը թողուի:

Ի պիտոյ եւ ի սնտի խօսից մերժեալիք, զի անտի ծնանին կռիւք: — Քովի եւ փառաւոր թագաւորի: — Մեծօրէնք եւ պատուական աւետիք: — Աքան- շէլագործ, սուրբ, մեծ յարութեանն վայելէն փառք:

Ե. Երբ որ ածականները շատ են՝ նախդիրն ա- մէնուն վրայ ալ կը կրկնուի:

Ի յիմար եւ յանխրատ խնդրոց ծնանին կռիւք: — Ի բարի եւ յաղնուական ազգէ ես դու: — Եցոյց Աստուած զարեգականն զօրութիւն՝ զկենդանարարն եւ զուսաւորիչ: — Ջնախանձայոյզ զվրէժխնդիր զօրինացն:

Զ. Երբեմն պարզապէս վայելութեան համար նախդիրն ամէն մասերուն (ածականներուն եւ գոյա- կանին) վրայ կը կրկնուի:

Ճաշակել ի սնկոյ իմէքէ ի մահաբերէ: Մեռցընող րնի՛ ճը ուրի: Մուզի՛ պիր Ֆիտանտան եէմէք: — Եւ ես ի նոյն ի նմանավիշտ յերկիր անկայ: — Եր- կղբին թագաւորքն ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ ճե- մէին:

Է. Երբ ածականին ու գոյականին մէջ ուրիշ մասն բանի մանէ*, նախդիրը կրնայ երկուքին վրայ ալ գրուիլ:

Աբէլ ի հարազաթէն սպանանի յեղթօրէն: Աբէլ ի-բ հարազաթ եղթօրէն իը սպաննո-ի: Աբէլ քէնտի էօզ զարտաշընտան էօլտիւ:

Ոչինչ արժանի մահու կամ կապանաց ունէր մնաս Պաւ- ղոս: — Ո՛ւր մեր վարժարանք ի Ռոֆա-սրական պա- տրաստեալ հրամանաց:

Ը. Երբեմն ունիւն վերջաւորած կամ անոնց զօ- րութիւնն ունեցող գոյականներուն սեռականն ածա- կանի տեղ կը գործածուի:

Դատեալ զըբ մահու իայտարա-ի-ն-ն: Խայտարա-ի

* Ընտիր նախիք ածականն ու գոյականը իրստ քիչ տեղ իրարմէ կը բաժնեն:

Տահով Տեղը Տեղընել: Բեզալեթի էօրեմ էլէ պիր
քիմնէյի գաթլ էթմէք:

Խօսեւ բանս դարձուիտան. (դառն խօսքեր): — Այդ
իսկ ծաղու է. (ծաղրական է): — Գործ ինչ յարու-
նեան, կամ Գործ շարունակեան գործել: — Գործք
Քարունեան, կամ Քարեայ. (բարի գործք):

Թ. Սան գոյական անուններ՝ որ անականի տեղ
ալ կը բանին. ինչպէս նաեւ կան անուններ՝ որ թէ՛
գոյական են եւ թէ՛ անական:*

Ձիւնչ քան զայն ծաղր կայցէ: Անի՛ ծաղրական է՞նչ
կայ: — Հայաստան զնդին լինէր յաղթութիւն: Ա-
պրեստոսք է հօր Քոյ գեհնեոյ անտի: Մովսէս Չուր
բխեցոյց յապառա՛ծ վիմէ: Ի չափ եւ ի պայճան ի տունս
բնակել. (փիլի՛ չափաւոր): Մատուցանել պատկասիքս:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ի գոյայ տիոց. Գազան ցան-
կութիւն. (փոխանակ՝ գոյայական, Գազանական.) աման
ծափ. բան սուր. ի վեր ժամանակս. կը՛ր հաւասար.
չայ՛ հասարակ. հայաստան ժողովորդք, Հայաստան աշ-
խարհ. (փիլի՛ Հայաստանեայ կամ եայց.) Հրեաստան
երկիր. Փիւնիկաստան գաւառաց. — երեք եղբիւնները
կրնան բացայայտիչ ալ համարուիլ:

Ժ. Սան անոր հակառակ՝ անականներ ալ՝ որոնք
յօդ առնելով որոշ գոյականի մը նշանակութիւն կը
օտանան. ինչպէս. Աստուածականն, Բա՛սականն, Յա՛նգի-
նականն՝ կը նշանակեն Աստուած. դժոխականն, գժոխք.
Սասանականն, (հին աստեղի) Պարսից թագաւորը:

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

ԱԾԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Անականներն իրենց նշանակութեան համեմատ
այլեւայլ հոլով խնդիր կ'առնուն. այսինքն՝ սեռական,
տրական, բացառական եւ գործիական:

* Անականի տեղ գործածուած գոյականներէն ոմանք
բազմատական ձեւ ալ կ'առնուն. եւ կ'ըսուի՝ Եւս Գա-
զանագոյն գեւ: Բան զամենայն գազան Գազանագոյն. ինչ-
պէս նաեւ՝ Արի-ձագոյն քան զգազանս:

1. Մնուսիան խնդիր ստափանի:

Ա. Սեռական խնդիր առնողներն աւելի Բայա-
ծականներն են, այսինքն որոնք որ ոչ, իչ, եւ ընդու-
նեւ լուծեան ոյժ ունին. ինչպէս, Պարզեւատու Քարեաց.
գուշակ զճարտարութեան. վերաւորք սրոյ, եւ այլն: Ասոնց
վրայ տես վարը՝ Բայանուանց մէջ:

Բ. Վարձեալ վերջահոլով տրականի տեղ սե-
ռական կամ ստացական ալ կրնայ դրուիլ՝ իբրեւ յատ-
կացուցիչ գոյական. ինչպէս.

Ամենայն երէ զնմանին* ի-բ սիրէ: Ամէն անասուն իրեն
նմանը իբ սիրէ: Հէր հայվան քէնտի մէնէնտինի սէվէր:
Երանի որ ոչ ծառայեաց անարժանի ի-բում. (փխկ՝
ինտեան.***) աճկ. փնտիքն լայքէ օլճայանա: — Ինքնին
չրջի խնդրել զարժանաւորս ի-բ: — Չուկն զի-բ
համազգիսն անխտիր ուտէ:

Այսպէս ալ՝ Օգնական է նա կամ նորա. պաշա-
պան էր ինչ կամ իժ. գերեկից իժ. հասակակիցք ժը-
խաչակից եղել նորա. արժանաւորաց ի-բոց. նմանեաց
ի-բոց: Դու մարդ հաւատար իժ եւ ծանօթ իժ:

Սեռականի սեռական խնդրոյն վրայ աւ գիտնա-
լու է: Երբ որ երկուքը բայով մ'իրարու կապուած
չեն՝ հասարակօրէն սեռական կամ ստացական կը դրուի
փոխանակ տրականի. եւ այն ատեն սեռականը սեռա-
կանին յատկացեալն է. այսպէս. Յանցաւոր օրինացն:
Պարտապան մի քի-բ Կանտարոյ: Տեսանեմ հեծեալ մի
ուղբոս, եւ հեծեալ մի իշոյ: — Տաց զքեզ ի ձեռս
մնասակարացն Կոց. (քեզի չարիք ընողներուն):

Սեռական եւ տրական խնդրոց տարբերութիւնը
տես (Թիւ 2.) տրականի օրինակներուն մէջ:

* Նման եւ նմանի զոյգ բառերէն՝ առաջինը սովորաբար
իժ, ինիժ, ամենի բայերով կը գործածուի անհոլով, եւ
կամ տրականով մը. Չիչ նման, եւ այլն. իսկ հոլովուածն
ու իբրեւ յատկացեալ գործածուածն է՝ Նմանի, նման-
այ, (նմանայ) նմանեաց, նմանիս: Աւն նմանայ Կեղ:

** Ինտեան, փնտեանց շատ գործածական չէ ընտիր գրաբարի
մէջ, եւ անոր տեղ ուրիշ գործածուած կը տրուի խօսքին:
Ցես նաեւ էր. 197:

2. Տրական խնդիր ստականի :

Ա. Տրական խնդիր առնող ածականներէն ոմանք վերջահոլով, ոմանք ի նախդրիւ եւ ոմանք առ նախդրիւ տրական կ'ուզեն : Կան ալ որ երկու երեք տեսակ խնդիր կ'առնուն :

Բ. Միեւնոյն ածականին խնդիրը շատ անգամ կը զանազանի՝ մարդու կամ իրի ու գործքի անուն եւ կամ աներեւոյթ՝ ըլլալուն համեմատ. ինչպէս յաջորդ օրինակներէն կը տեսնուի :

Նման են մանկաբայ. (տղոյ իը նմանն. չօճուղա պէնզէրէր) : Ոչինչ նման է նմա կամ հանգոյն, ոչ համեմատ եւ ոչ հաւասար : Հանգոյն երեմիայի քորքոսոյն : Մահկանացու հանգոյն օմնեցոն : Հանգոյն փել լինիցին : Հանգոյն մօրոյ, ըմպելոյ, մահո : — Ծնաւ իւր ** հանգունակ : — Արդիւնքն՝ քանիցն գտան հանգունաւորք : — Ոչ գտանի գեղեցիկ համեմատ սմա : — Չիք դք զոյդ ոյն՝ : — Լինել հաւասար հրեշտակոյ : Հասարակորդս մեղ արարեր զդոսա : Եղիտ զնոսա իւր ** արժանիս : Արժանի ողջունն : Արժանի զարմանալոյ : Եւ ոչ լիողելոյ արժանի : — Արժանի ըսո Աստուծոյ : Արժանի ըսո որքեքրոն լինան կեալ : Արժանաւոր ըսո քանիցն ասացելոյ : — Չեմ արգեւք արժանի հաճոյնել զորգեակս իմ : Չեմ արժանի փու * առ քեզ : — Եւ ոչ զանձն արժանի համարեցայ առ քեզ փալոյ :

[զւարն : Կարող էր մերժել զւարն : — Ոչ էր կարող մերժելոյ Գողանային բաւական իւրեանց ** . (իւրեց օգտելու փ) : Բաւական *** օմնայնի. կամ Առ օմնայն ինչ բաւական : Առ ոյս ո՞ բաւական իցէ : — Ոչ եմք բաւական իորհել ինչ :

Բազում ի՞նչ խեղամուտ եղիցին : Գիտակ իսկ ես ա-

* Հոլովուած աներեւոյթն՝ իբրեւ գոյական խնդիր է. իսկ անհոլովը՝ երբեմն իբրեւ բայ գրուած կ'ըլլայ՝ եւ երբեմն իբրեւ գոյական :

** Իւր, իւրեանց արական հոլով. տես երես 44 :

*** Առ նշանակէ հերիք, եւ միանգամայն խորշ :

Տիեռայն ինքրոց: Ճանապարհին տեղեակ եմ: Հմուտ որսոյ, պարտերաշէի:

Այսպէս նաեւ վերջահոլով տրականով՝ հաճոյ, ախորժական, ահասոր, իջորդ, հազորդ, եւ ուրիշ շատ ածականներ, որ աշխարհաբար ու աճկ. լեզուաց մէջ ալ նոյնպէս տրական խնդիր կ'առնուն:

Պիտանի տեառն իւրում: Ոչ ի՞նչ պիտանացու: Երբեմն անպիտան էր +եզ, բայց արդ +եզ եւ ինչ պիտանի: — Պիտանի ի գործ: Բարկութիւն՝ ի սպանախն պիտանացու է: Աստահ ի դաշինան: Աստահ եմ յայդ: Աստահ ես յանին +ս: — Յայն ապատտան՝ եկի առ ձեզ: Ի մարդ, յինտեան ապատտան: Ամենայն ինչ ցօն ապատտան է. (մեր ձեռքն է:) Կազմ (պատրաստ) ի գործ: Ես ի քանջանն պատրաստ եմ: Պատրաստ եմ ի տեառնել: — Պատրաստ եմ եւ ի մահ երկաւ: — Ես ոչ միայն կողելոյ՝ այլ եւ տեառնելոյ պատրաստ եմ: Էին կութք պատրաստ հնչելոյ: Պատրաստ է սիրտ իմ առ +եզ: Առ տիեռայն ինչ պատրաստ:

Նախանձընդէմ էին նմա: — Աին նախանձընդէմ առ տեառն ինչ:

Պարտ չարեաց. պարտ մեղաց. (պարտաւոր, յանցաւոր:) Պարտ արեան էր Մանէ. կամ Պարտական արեան: Մահոս պարտական լիցի: Պարտապան եղեցի մեղաց: Պարտաւոր լիցի գեհննի՝ կամ ի գեհնն հրոյն: — Չայն որ պարտն իցէ քանջելոյ՝ տանջեցեր:

Հրէից ինչ չեմ փնասակար. (յանցաւոր չեմ.) — եւ ոչ ի յայտ փնասակար եմ: — Առ +եզ կարի յանցաւոր եմ: Նա առ Աստուած մեղաւոր է:

Անխիղճ միտս ունել առ Աստուած եւ առ մարդիկ. (անարար ինչն ունեմաւ:)

Միամիտ կալ առ տեառն. (հաստատելի՛մ ըլլաւ:)

Ընդհանրապէս՝ մեկու մը հետ վարձանէ, գիծմանէ, կերպ ցուցնող ածականներն առ նախդիր կ'առնուն. ինչպէս են՝ Գլխած, +ողջը, ինսոք, աղախոսաոր, անշնորհ, Գմարդի, եւ այլն. եւ կ'ըսուի՝ Բաղըր առ տեառն:

նե-եան.* Եւ Քարեբարն տմարդի. երախտաւորք առ ազնն. կամ նաեւ՝ Ապախտաւորք ընդ երօթիպատարան:

Երբեմն ալ վերջահոլով արական. Որ չար է ի-րո՛ւմ անյինն՝ ո՛ւմ լիցի բարի:

Գ. Եթէ խնդիրն աներեւոյթ է կամ բայանուն՝ երբեմն առ, առ ի նախդրիւ, եւ երբեմն պարզ ի նախդրիւ արական կ'առնու:

Գժուարին առ ի մանալ են բանքն: Երկաթ՝ ցուրտ առ ի շրջափել: Բաժակ խրատուցն առ ճաշափել դառն է, եւ առ թօղիլ օգտակար է: — Բարի էր ծառն ի կերակուր, եւ գեղեցիկ ի տեսանել: Տես երես 133, Արագ առ ի լսել, ծանր առ ի քարկանալ:

Դ. Այս ածականներուն հակառակներն ալ ընդհանրապէս նոյն խնդրառութիւնն ունին, մանաւանդ առ մասնկաւ ածանցեալները, ինչպէս, անման, անարժան, անհոգ, անկազմ, եւ այլն. Անպարտական մահոռ: Անման են այլոց: Չախորժական մոտոց մարդկան: — Նաւահանդիստ դժպատեհ առ (ի) յիջել:

Բայց կան՝ որ իրենց նշանակութեանը զօրութեամբ բացառական խնդիր կ'առնուն. ինչպէս. Անպարտ եմ յարեմ. Թակոյկ անպակաս ի գինոյ: Անընտանի են չարիք ի բնութեմէ Արարչին:

3. Բացառական խնդիր ածականի:

Ա. Ընդհանրապէս հեռու, զար, փարթեբ, եւ դարձեալ՝ զանեցող, զերթ, ազար, եւ ասոնց նման նշանակութեամբ ածականները բացառական հոլով խնդիր կ'առնուն:

Ոչ ինչ ընդհատ են ի մանկոյ. (տղոցմե փարթեբ քն): Աարուքն զատ են ի միտանց: Ջատ եւ յատուկ** է նա ի յեմ: Գազանք այլակերպք ի միտանց: Չիք տեղի թափուր յԱօրո՞ւծոյ: Քաղաք աւերակ ի

* Երբոյցից սնով՝ քաղցր է վերոյ ամենեցուն: Ի վերոյ տառապելոյ երկայնամիտ լեր:

** Յարուկ հին գրաբար լեզուաւ կը նշանակէ զարուծ, փնով:

Տարգլանէ: Անզաւակ յազդէ տոմօք եղեր: Անզաւակ
յարո՝ ճանկանէ: Սուրբ եմ՝ յարեմէ ամենեցուն:
Տարագիր է դրախտին, յարտայոթնէն, է հայրենեաց:
Մի դք անմասն լիցի յորտիտութիւնէս մերմէ:

Ան մասնկաւ ածանցեալներուն վրայ տես նաեւ
վարը Բայանուանց մէջ:

Բ. Բացառական կը գրուի դարձեալ՝ այս քանի
մէջ կամ՝ այն կողմէն կամ՝ այս նկատմամբ ցուցնելու
համար, եւ մանաւանդ ազդէ եւ որդիտութիւն: Այս խըն-
դրաւութիւնը դրաբարի յատուկ է, որ աշխարհարար
հասարակօրէն գործիականով կը թարգմանուի:

Ի տիտց մանուկ* (դարձուց): Ի տիտց հասակակիցք:
Ի հոսց թեթեւ: Որ թոյլն է ի հոսց: Տկար յորից:
Կաղ յերկոց որից: Յերկոցունց յերոց յաջողակ:
Յուլոց վնասեալ. (տճկ. կեօղտ՝ սոգոթ): Հոռվմայե-
ցիք յազդէ: Գովսիթէոս յազդէ հրեայ: Մարգոց
վատանշանաց յազդէ:

Ասէ աղուէան. ձայն դոյ ի քեզ կարի քաջ, ով ազ-
ուաւ, բայց ի հոսց պակաս ես:

Բայց ասոր տեղ աւելի սովորական է գործիական
խնդիր, որ հիմայ կը տեսնենք, (Թիւ 4.) կամ նաեւ
բարդեալ ածական մը. ինչպէս, պակասութիւն, լուրջութիւն,
վարագիտի, եւ այլն:

4. Գործիական խնդիր անսխալ:

Ա. Գործիական հոլով խնդիր կ'առնուն լեցուն,
կուրք եւ նման նշանակութեամբ ածականները:

Տուի լի խնդի**: Տուն լի ամենայն բարութեամբ:
Հոծ բաղձամբոյ լիութեամբ: Լի եմ ուրախութեամբ,
առաւելեալ եմ միջխարութեամբ:

Բայց նաեւ ասոր հակառակ՝ զուրկ, զունեցող
նշանակութեամբ ածականները գործիական խնդիր ալ

* Այս կորդէ խնդիր չեն՝ զոր ի ձեռք. կաղ յարույնի մօր՝
իւրոյ. Թրկ ի մօրէ, եւ այլն:

** Եթէ ըսուէր խնդի լի տէ՛ղ՝ ըսել կ'ըլլար տո՛ւտ ղ ղ լի-
ցուն իտանի. — տես երես 247 ի տէ՛ղ. լի ըսուիտ:

կ'առնուն, ինչպէս են իւրօր, ծարաւի, եւայլն. տես զարը Թիւ 5:

Բ. Յարկոսթիւն, որդիսոսթիւն, ոչք կամ ցեղ ցուցընելու համար, որ բացառական խնդրոյն մէջ տեսանք, (Թիւ 3.) աւելի յաճախ գործիական կը գրուի: Հաջմ որիւն: Մանուէլ որիւն ցաւած էր: Չօրաւոր էր էրոյն: Մի լինիք աղայք Տօտ, կամ որչայոսիք: Բարոյն-տ նախանձաւ. յանդուզն լիչոսաւ. Ժպիրհ, լիրք երեւօտ, կամ Տօտ: Սկիւթիանոս ոմն տաճիկ փոհմաւ:

Էր Յուսիկ տոսրքտ մանուկ, փթօտ առոյդ, եւ բարձր հասակաւ, եւ ինչո՞վ երեսոց պանչելի:

Մինչեւ այստեղ ըսուածները յաջորդ օրինակներուն մէջ մէկանց կը տեսնուին: Էր Վարազդաս՝ մանուկ յաոսրց*, կորովի յեւօտ, քաջ սրփեւ, եւ ի Տօտոց թեթեւ, Տանկաբարոյ, որչայահանձար: — Վարազկէս ոմն՝ մար յազիէ, առաքինի արսթիւսթիւ եւ լաւ սրփեւ Ժոսթիւսթի՝ զօրաւար էր Մարաց:

5. Այլուայլ խնդրով ստուկաններ:

Ա. Արկու երեք կերպ խնդրառութիւն ունին հետեւեալ ամականները, ինչպէս օրինակները կը ցուցընեն:

Օճն իմաստութիւն ունի, բայց խօսելն եւեթ պակաս է նմա: — Մի ինչ պակաս է ի Գին: Ամն երկուս պակաս ի Գարսանի. (Գարսանի երկուս պակաս):

Կարօտ է օգնականութեան, հանձարոյ, եւայլն: — Բազում ուղեւորք եւ յայրմանէ իսկ կարօտ են: Յերեւոսոց Գոց ոչ կարօտ եղէ. (չըրկոսեցոյ): Ոչ նիազ ի ինքնութեան եւ ոչ կարօտ յիմաստութիւն, ** — Մեք նոտօ կարօտ եմք եւ ոչ նորա մեթ: Հոցիւ կարօտ:

* Չ'ըսուի նաեւ առանց նախորդի՝ Յայ-աոսրց, երեւոսոսրց, հին-աոսրց, եւայլն. բայց տանք իրեւ մէկ (արթ) բառ կը գործածուին. Հին-աոսրցն նաեւ. յերասոսրցն գարձաւ յամուսնութիւն:

** Նիազ եւ իւրօր նոյնանշան են, եւ բացառական իրենգրով՝ զարի կը նշանակեն:

- Կարօս օրնականութեամբ: — Քիչ տեղ է նախգրիւ. 2էր կարօս է պարարտիս նոցա: Ծարաւի արեան: — Միմեանց մահու եւ արեամբ ծարաւի են: Ծարաւի եմ տեւ, կամ առ տեղ: Վատահ ես յանջն Կո: — Վատահ են կապանստ ի մոզդ:

Այլեւայլ խնդրոց օրինակ կրնայ ըլլալ յաջորդ խօսքը. Ծոյլ է, եւ կարօս է ընդունելութեան, եւ ապաժաման է զքրութեան, եւ ազգաբնութեամբ առաւելեալ:

Բ. Ածականներու խնդրառութիւնն ընդհանրապէս իրենց բային խնդրառութեան հետ սերտ կապակցութիւն ունի. այսինքն ածականն եւ իւր բայը հասարակօրէն միեւնոյն հոլովը կ'ուզեն:

Բայ:

Ածական:

Երկնչի է փառանկ: Ծառայ աներկիւղ է փառանկ

[որ եմք: իւրմէ: Աներկիւղ յամենայն շարք:

Յայն իմն միտել սով-Մէտեւ յօժար է քարերարութեան: Նմանեացի նմա: Նման նմա լինելոց եմք:

Անզաւակիցիմ է յեւջ: Անզաւակ յարս մանկանէ:

Կարօտացալքեմ է: Կարօտ ողորմութեան: Կարօտ եմ րօտիմ գերեզմանէ: Կարօտ յերոմ գրչութեան: Կարօտ յերօտելոյն է գրչոյ: Կարօտ հացի եւ րօտիմ յերովտ ազնիւտ: Զբով:

Աւասիկ երկու օրինակ ալ՝ ուր միեւնոյն խօսքին մէջ թէ բայը եւ թէ ածականը կրկին խնդրառութիւն ունին. Որպէս անջն Կո՝ այնպէս կարօտացիս նովա: — Ոչ այն որ քաղմտ կարօտ իցէ՝ այլ որ չիցէն իմտ կարօտ:

6. Ածականներու Բաղդաստոնութեան չափը:

Ա. Բաղդաստական ածականներուն խնդիրն երկու կերպով դիտելու է. — մէյ մ'իբրեւ Ածականի խնդիր, եւ մէյ մ'իբրեւ Բաղդաստութեան խնդիր:

1. Իբրեւ ածական՝ բաղդաստականներուն խնդրառութիւնն իրենց դրականին խնդրառութեան հետ նոյն է. ինչպէս. Հեռի է նոցանէ, եւ Հեռազոյն է նոցանէ: Մէտ է չարիս, եւ Միտազոյն է չարիս:

2. Իբրեւ բազդատական՝ տեսանք նախ (երես 256, 257.) որ Կան նախագրութեամբ Հայցական կ'առնուն կամ յորն. սեռական, եւ այլն: Եւ գարձեալ՝

Բ. Ինչպէ՛ գտել, որչա՛ գտիս կամ յորտե՛ կամ Երբ Հարցումն ու անոր պատասխանը (որ Բազդատութեան շարին է,) հասարակօրէն գործիական, եւ երբեմն անորոշ հայցական կը գրուի:

Յիրաւունս սպիտակացեալ են նախ հերքս, զի քաղոս՝ առաջի՛ երեց են՝ դոնեայ հնիփոսան՝ ամո՛քան զմուրուս. (Ճաղերս Տերութե՛ շար՝ քանի՛ քաննուհինի՛ քարի՛ առել թեր են:) Քառասուն ժող պակաս արբի. (Կառասնին ժի՛ պակաս:) Մի՛ ո՛ւ ամա՛ պակաս քան զխոսուն: Արց առաջի յառաջ քան զլատիկն: Երէ՛տ ամո՛տ յառաջ քան զկուլթո՞:

Ա՛ս երէ՛տ պակաս ի քառասնէ: Սա՛կա ինչ պակաս քան զամն չորեքասասան: Նորա ոչ ինչ սակաւագոյնք քան զքսանեւչորս բիւրս սպառազինաց: Փո՛ւր ինչ խոնարհ քան զհրեշտակս: Ոչ ինչ կարի հեռի ի տանէն: Չայդ ամենայն արարի, արդ զնչն Ես պակաս իցեմ: Չնչն աւելի իցեն քան զմոգս:

* Ասոց քով կրնային գրուիլ նաեւ այս գործիականները. Ի՛- ի՛-տ առաւել իցէք, ապաքէն Ես ոչ ի՛-տ: Որչ՛ պակաս գառաք քան զայլս: Բազ՛, քաղոս՛ ի՛-տ, եւ այլն. որ կը նշանակեն՝ ինչ՛ առել ի՛, ինչ՛ քանի՛ ժող պակաս քաննուհինի, եւ այլն. բայց ասոնք ճշդիւ քաղաքութեան շարին չեն ցուցնէր, եւ աւելի կը վերաբերին վերը (եր. 287) բերուած օրինակներուն կարգին՝ Բարոյի-տ նախանձոս. կորովի յորտ: Ինչպէս նաեւ այս խօսքին մէջ՝ Աստուած ոչ ի՛-տ անքառ ժրո՛ւ պարտամօք. — անտար (կարօտ) ամականին խնդիրն է՝ Ժրո՛ւ պարտամօք. իսկ ոչ ի՛-տ ըսել է՝ Ես ոչ ժի՛ Եսարտամօք կամ ամեն-ին. (տես Մակրայակերպք, երես 163):

Այսպէս ալ այլեւայլ առամօք՝ Այոց իսրհրոց՝ — առ ինչա՛ անոր մասն եւ գուշակ լինէր: Աստուած եմ ի յեւ — Տերմօք:

Եւ գարձեալ՝ կրնայ ամական անուանց քով (երբեմն իբրեւ խնդիր, շատ անգամ խնդրէն զատ) ներգոյական (կամ գործիական) հարով մ'ըլլալ, որն որ մասնական խօսքն ամբողջացնող խնդիր բնութեան է՝ քան ամականին պահանջած խնդիրը. ինչպէս. Որ ի քոտոն անիրաւ է եւ ի քաղին անիրաւ է: Յօրարին շեղէք հաւատարմիք: Նախանձաւոր ի քարի. ի քոյն մի վեհերտար. յոմնայնի գգասու:

Ածականներու (ինչպէս նաեւ շատ բայերու) խնդրառութեան եւ այլեւայլ հոլով խնդիրներու ըստ օրինի գործածութեան վրայ որոշ կանոններ չի կրնար սահմանուիլ, եւ կը որովուի հին ընտիր գրոց յաճախ եւ մտադիր ընթերցանութեամբ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

ՄԱՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՄԱՅ

Մասնական անուանց եւ հարցականներուն իրենց գոյականին հետ համաձայնութիւնն Ա մտին մէջ (երես 39—41) գրեցինք. եւ տեսանք որ ասոնք թէ գոյականի քով իբրեւ ածական կը գրուին, եւ թէ բայի քով իբրեւ գոյական, (անուն բայի կամ բայի խնդիր): Հոս կը մնայ խօսիլ նախ ասոնց Գործածութեան եւ երկրորդ խնդրառութեան վրայ:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Ծ Թ Ա.

ՄԱՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ԱՅԼԵԻԱՅԼ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Մասնական անուններն իրենց գոյականէն կամ բայէն թէ յառաջ եւ թէ ետք կրնան գրուիլ. իսկ հարցականները միշտ նախադաս կը գրուին:

Բ. Ո՞նք եւ ո՞ր, ի՞նչ եւ ի՞նչ՝ թէպէտ միշտ անանուն եւ անյայտ կերպով մարդ մը կամ քան մը կը նշանակեն, սակայն թէ նշանակութեան եւ թէ գործածութեան կողմանէ արաջինները ո՞նք եւ ի՞նչ՝ կը տարբերին երկրորդներէն որ են ո՞ր եւ ի՞նչ: — Ինչպէս հիմայ կը տեսնենք:

Բայց այստեղ նախ գիտնալու է՝ թէ Գրականագիտական հաստատուած կ'ըսուին այս ձեւ որոշ խօսքերը, Է, Անի, Անիք, Ինչ, Ինչք, որոնց հակառակն են անոնք

որ թէու թեամբ, պայմանով, կարծիք, յոյս, բաղ-
ձանք, եւ այլն յայտնելով կ'ըսուին, ինչպէս, ի՞նչ է-
ցի, որպէս զէ եղցի, հաս- ինչն, ի՛նչն, ի՛նչն, ի՛նչն,
նոյն ինչն, որ ինչ էրն, եւ նմանները: — Յայտնի
են Հասարականն եւ ժիտակն, ինչպէս նաեւ Հորո-
խն խօսքը:

Գ. 'Աշանակութեան կողմանէ՝ ո՞նի եւ ի՞նչ մաս-
նաւոր մարդ կամ իր կը ցուցընեն՝ բաւական որոշ կեր-
պով, եւ դրականապէս զրցուած հաստատական խօսքե-
րու մէջ կը գործածուին. ինչպէս. Եկն ո՞նի եւ պատ-
մեաց: Եւ ո՞նի ի նոցանէ արտաքս: Այր ո՞նի էր անդ:
Ուր ո՞նի ետ հինգ, եւ ուր ո՞նի երկու: — Այլք այլ ի՞նչ
աղաղակէին: Է՛ ի՞նչ զորո-նիւն. (կայ զորո-նիւն ղը):

Էր ո՞նի հիւանդ Ղազարոս. Ղազար անստա՞ք թէ՛ն ի՛նչ
հիւանդ: Նստեր ո՞նի երէրասարդ ի վերայ պատուհա-
նին: — Այլ ի՞նչ ընդ ամին տեսանէ աստ: — Ո՞նի
նախորդ զկին իւր կապեաց զվայրենի ինչ գազա-
նաց, եւ արձակեաց ընդ լերինս: — Աղաչէր զԹի-
սուս ո՞նի փարիսեցի: — Սի՞ն ո՞նի որ կոչի Պետրոս՝
մտեալ է առ Սի՞նն ինչ ուր խաղախորդի: Էին ու-
ր ո՞նի Սի՛նեայ՝ հրէի քահանայի եւ թի՛ն որդիք: —
Ազի՞նս ո՞նի անուն՝ էր քահանայապետ լեալ: — Ո՞նի
մերձեցաւ յիս: — Է՛ ո՞նի որ փոփոխէ զնոսա:

Իսկ ո՞ր եւ ինչ ընդհանուր եւ անորոշ նշանա-
կութեամբ կը գործածուին՝ գլխաւորաբար թէական,
հարցական եւ բացասական խօսքերու մէջ. ինչպէս.
Եկն ո՞ր կամիցի. ո՞ր ո՞ր ի՞նչն. ո՞ր ուր ո՞ր ի՞նչն. ի՛նչն ո՞ր
աստ. ոչ ո՞ր ետես. թէ ո՞ր լուիցէ. որ ո՞ր, որպէ՞ն ո՞ր. որ-
պէս ո՞ր զի շինիցէ տուն: — Եւ ասոնց տեղ ո՞նի չի գրուի:
Նոյնպէս ալ՝ Եկն իցէ ինչ ուր ուր. որ ինչ իմ է.
որ ինչ յայնցանէ. է՛ ինչ այդր. ի՛նչն աստ. ոչ ինչ
ունիմք. թէ ինչ ասիցէք. եւ այլն: — Եւ ասոնց տեղ ի՞նչ
չի գրուի:

Եթէ ուր ուր գործն այրեցի՝ տուժեցի: — Յորժամ
իցէ ո՞ր ուր ուր թշնամի: — Եթէ ո՞ր երբեք հեղ-
գայցէ: — Եթէ ո՞ր ծառայ ի քէն հրաման առեալ,
եւ այլն: — Երբ ինչ ո՞ր եւ համարձակիցի՝ համարձա-

կիմ եւ ես: — Ձի գտնէ հասցէ ուժեղ ի նոցանէ: — Ակն ունէի թէ ու արտմեցի ընդ իս, եւ ոչ ու էր: — Տուք զինէն պատասխանի, եթէ զեզն ուրուտ առք, կամ զէշ ուրուտ վարեցի, կամ յաղթահարեցի զոտ ի ձէնջ, կամ թէ զրկեցի ինչ զոտ. եւ ասեն. ոչ մեղար մեղ, եւ ոչ աւեր ի ձեռաց ուրուտ եւ ոչ ինչ: — Մի թէ ու յիշխանացն հաւատաց ի նա: — ՉԱստուած ուրուտ երբեք չիք տեսալ: — Չէր հնար ուժեղ անցանել ընդ այն: — Անմեղի ուժեղ գեւք մեղանչել ոչ կարեն:

Այս ո՞ն եւ ու մասնականներուն զանազանութիւնն իմանալու է եզակի թուոյն վրայ. վասնզի յոգնակին երկուքին ալ հասարակ է*:

Իսկ ի՞նչ եւ ինչ մասնականներուն զանազանութիւնն իմանալու է ուղղականին եւ նախդրիւ հոլովներուն վրայ. վասնզի վերջահոլովներն երկուքին ալ հասարակ են:

Գ. Բայց ո՞ն ըսելու տեղ կրնայ ըսուիլ նաեւ՝ Ասաց ու ջիս. ասաց ու ուրեւ, (փիսկ՝ ո՞ն ուրեւն.) եւ աւելի գործածական է ինչ քան ի՞նչ. զորօրինակ, Ունիմ ինչ առ իս. (տո՞ն քան մ'աւնիմ) էր ինչ ընդ նմա՝ աւտի զամենայն արար: Կանեփուկն թուփ ինչ է:

Ասոնց նշանակութիւնը մասնաւորելու համար պէտք է նախադաս ածական մ'աւելցընել. Այն ու. այս ու. իւրպքանչիւր ու. ամենայն ու. ամենայն ինչ. քանի ինչ. — ուր գարձեալ ո՞ն, ի՞նչ չի դրուիր:

Գ. Եթէ ի՞նչ, ինչ, ո՞ն, ու աւնող գոյականն ուրիշ ածական մ'ալ հետն ունի, այս մասնականները գոյականին եւ ածականին մէջտեղը կը գրուին:

Ժողովել իրի- ինչ քողոմ եւ դնել ի վերայ խարուկի. (տճ. ոչի զօք շալը թօփ էրիդ անիշին ի-անի-նէ փօմփ:) — Չափնայն ինչ զնա ուր գործիցի՝ գիտէ Աստուած:

* Կը գտնուի ընտիր գրուածոց մէջ նաեւ յոգն. նախընթաց ածականով. Յորժամ զիւրեանց աշխարհն աւնուցուն՝ որդի-նք ու լինիցին: Եթէ արգահաստողք ու լեալ էին:

Այս ձեւով են հետեւեալներն ալ .

Այլ ինչ պարտիրան : Տան ինչ նշանաւոր : Ոչ սա-
կա ինչ խաղաղութիւն : Օրար ինչ իրտ : Ծանր ինչ
քան : Բան ինչ ինքնա : — Մեծ իմն անուն փառաց :
Օրարորդ իմն գեց պատմիչ լինել : Այլապէ իմն իրտ
լինին : Ի նիւթոյ իմեքէ աւելնիերակացե աւնել ինչ :
— Այր ոմն ժեթարան . առն ուրումն ժեթարան :
Ջոյլս ոմանս կապեալս : Պատմել զս ինչ արատնիւ-
թիւնս . (քու սա կամ նա բարու թիւններդ :)

Նոյնպէս ժ բառը՝ մանաւանդ երբ որ իբրեւ մաս-
նական անուն աւնուած է՝ Գործ մի քարէ գործեաց
դա : Բան մի համարոյ : Ծնունդ մի նոր :

Ջ . Որ եւ ինչ՝ իբրեւ գոյական՝ երբեմն եզակի
ձեւով յողնակիի տեղ կը գործածուին^{**} . եւ կ'ըսուի՝
Ուր երկուսն ու ի միասին իցեն^{***} : Եթէ ի մասորանս ու
ի ներքս իցեն : Եթէ այնպէսիտ ու ոչ գտանիցին,
եւայլն : — Երկուսն ինչ են որ բազում աւնեն զմեզս .
(Տեղեքը ինչ շարքընն) : Երկուսն ինչ ատեաց անձն իմ :
Ոչ ինչ ուսուցիտ :

Ի . Որ եւ ինչ գոյականներէն յառաջ գրուած
որ բառը մասնական կամ հարցական ածական է . որ

* Մի իբրեւ թուական անուն շատ անգամ իւր գոյակա-
նէն յառաջ կը գրուի . բայց իբրեւ մասնական անուն՝
միշտ յետագաս է, սն, ին, ինչ մասնականներուն պէս :
Այր ժ էր ի քաղաքին : իբրեւ մասնական անուն՝ սե-
ռականը փոք է սովորաբար . իսկ փոյ հասարակորէն
թուական անուն է, մանաւանդ երբ որ իւր գոյականին
նախագաս ըլլայ . Միոյ մարդոյ . փոյ հօր որդիք : Միոյ
դուրսի մանկունք . զի քան բարբառեալ խօսին :

** Միայն մէկ երկու տեղ կայ յոգն . գործածուած . Երե-
նուս ասեմ : Նոյնպէս քիչ տեղ կը գտնուի եզակի ինչ,
(քան, շէյ) իբրեւ հասարակ գոյական հոլովուած . պս-
պէս . Ինչ ինչ յայլնի լէ հնար գնալ :

Քիչ մ'աւելի յանախեալ է ինչ փ' ուղղական եւ ան-
որը հայցական . ինչ փ չար : ինչ փ նոր եւ չքնաղ
ցուցանել . (նոր ու չտեսնուած բան մ'երեւցընել) :

*** Ըստ ցանցառ կը գտնուի նաեւ այս ձեւով յողնակի .
Ի սոցի հարկէ չգիտեմ զտ լտիճանիւ . (սով նշու-
թիւնն մասնակի չի՞ գիտիք) : Եթէ ունիցիս զտ այլ
սորոսած՝ մեռանիցիս . (Ինչ ուրիշ սորոսածիք մ'ա-
նկառ) : Լեալ իցեն արդեօք մարդի ու երբեմն . (ան-
չաւր եղած պիտ ըլլան երբեմն Գրեմի ղե մարդի) : Ո՞ր
առ ումք ինչ նեղեցին զնոսա :

«+, (ով որ.) ոչ ինչ, (ինչ որ.) ոչ ինչ, (որ բանը.) — իսկ ետք գրուածը յարաբերական դերանուն է. (եթէ)

«+ որ, (մէկն որ.) ինչ որ, (այն բանն որ.)»*

Որ «+ ի բանտի իցէ: Որ ինչ ելանէ ընդ բերան: Ձոր ինչ յարարածոց ասիցեն չար: — Տեսանիցես զո՞ր ի բանտի իցէ: Ինչ որ ելանէ ընդ շրթունս իմ: Գնեա ինչ որ պիտոյ իցէ: Ածէ զնոսա յինչ յոր կամի: Այստեղ գոյական են «+ եւ ինչ:

Ը. Ինչոց շատ անգամ որ ինչ, ոչ ինչ, ոչ «+ ածական ալ կ'ըլլան գոյականի մը քով: Որ ինչ չարէ՛ր յերուսաղէմ գործէին: Ոչինչ զնոս է: Ոչինչ է իտիբ: Ոչ «+ ծառայ կարէ երկուց տերանց ծառայել:

Թ. Ի՞նչ, ինչ եւ «+ խօսքի սկիզբ չեն գրուիր. ինչպէս բերուած օրինակներէն կը տեսնուի: (Տես մանաւանդ. Թիւ ԺԲ:)

Ժ. Ոչինչ, թի ինչ, եթէ իրենց բայէն կամ գոյականէն ետք մնան նախադաս եւ մ'ալ կ'ուզեն: Այսպէս նաեւ ոչ ուրեք, ոչ ուսուրեք, թի ուրեք, եւ այլն:

Եղեւ նմա չար եւ ոչ ինչ: — Առակ եւ ոչ մի ինչ ասես: — Մի գտցէ զինի իւր եւ թի ինչ. (եր. 175:)

ԺԱ. Ի՞նչ եւ ինչ շատ անգամ յետադաս կամ միջադաս ալ ըլլալով անհոլով՝ եւ անփոփոխ կը մնան: Փոփոք ի՞նչ հաւանեցուցանես զիս. (փխկ՝ փոփոք ինչ): Բնիկ մը դեռ չը համոզցընես: Պիբ ճիւղի դանտըրը յօր սուն պէնի:

Ի նի-նոյ ինչ որ առաջի կայր՝ արար զամենայն, որպէս յերկաթոյն զմանգաղ: — Ընդ պատեմիւք ի՞նչ մտանել ասեն լուսնի: — Եթէ ի սահմանելոյ ինչ հրամանէ (կամ ըստ սահմանելոյ ինչ հրամանի) իրքն գործիցին, չէ պարտ դատաւորաց սպանանել զմար-

* Իսկ աշխարհաբար ինչ որ, ով որ, որն որ, երբ որ եւ այլն բազմաթիւութեանց մէջ՝ որ բառն սչ մասնական է կամ հարցական, եւ ոչ յարաբերական, այլ պարզապէս շարժական. — գրաբարէն բոլորովին տարբեր. — որն որ գրաբարի մէջ երբեմն եւ կը թարգմանուի, (տես եր. 175.) եւ երբեմն բոլորովին զանց առնուելով կ'ըսուի՝ Ձեռն ինքեանք կամին՝ առնեն. (փխկ. զոր ինչ:)

դասպանն: — Յորժամ շողն ընդ երգ մտանիցէ՝
 հողամաղք թ՞ն երեւին ի շողն. (շամանդաներ ղ չը
 որսնոսին:) — Օտարացոցիչ թ՞ն բերես ի լսելիս
 մեր: — Եւ որ այլ եւս այսպիսի ինչ իցեն:

Ասոնք յոգնակի գոյականի քով՝ ըսած ենք
 (եր. 39.) թէ միշտ անփոփոխ են:

ԺԲ. Շատ անգամ ինչ մասնականն իւր գոյա-
 կանէն կամ բայէն յառաջ կը դրուի. բայց այն ատեն
 հարկ է որ ուրիշ բառ մը ինչէն ալ յառաջ դրուած ըլլայ:
 Աւելք ինչ կերպիւ՞ր աստ. (հոս ոտիւք + մոտիք): —
 Եթէ տաց ինչ քեզ իրա՞ր ոչ անասս ինձ. — Լըւ-
 ար ինչ քան՝ մեղցի ի քեզ. (այսինքն՝ կերպիւ՞ր ինչ,
 իրա՞ր ինչ, քան ինչ): — Մի ինչ գործեր ընդ անձն
 քո չար: — Եթէ չիցէ ինչ ուրուք գործ բարձ գոր-
 ծեալ, չիք ինչ այնուհետեւ միջնարոսիւն ի միջի:
 — Եթէ իցէ ինչ յառնն զնա, — Եթէ ունիցին
 ինչ ընդ ումէք քան՝ յատեան երթիցեն: — Են
 ինչ ցառ որ վասն մեղաց լինին: — Ոչ եւս դք իչ-
 խէր ինչ հարցանել զնա: — Որ արժանի գանի ինչ
 գործիցէ՝ արբցէ գան:

ԺԳ. Որ ոտ, որ ինչ, ոչ ինչ, մի ինչ, եւայլն յաճախ
 իրարմէ կամ իրենց գոյականէն կը զատուին՝ վայելու-
 թեան համար: Նոյնպէս նաեւ՝ եթէ ոտ, յորժամ ոտ, եւայլն:

Որ ուտիցէ ոտ ի սմանէ՝ մի մեռանիցի. (փխկ՝ որ ոտ
 ուտիցէ:) Ասի կերպը չի տեսիր: Պունտան եէյ-
 էն էօլմէզ: — Որ կամիցի ոտ դատել: — Որ ընդ
 անբաւ ինչ ոտ ուրէք կայցէ. (փխկ՝ որ ոտ ընդ անբաւ
 ինչ կայցէ ուրէք. անքառ որչ ղ կեցողը:) — Ձոր
 գործէ ինչ դք՝ ոչ ինքն նոյն է, որպէս յորժամ
 բրուտն անօթս գործիցէ: — Եւ ոչ եւս ոտ իշխէր
 ինչ հարցանել զնա: — Մի՛ եւս ոտ ի քէն պտուղ
 կերիցէ: — Ոչ այնպէս ինչ կարէ առանց նենգու-
 թեան առնել զմտան՝ որպէս...: Ոչ այնչափ ինչ
 օգնէ յանցաւորին, որչափ... (փխկ՝ ոչ ինչ այն-
 պէս. ոչ ինչ այնչափ:) — Որ համարիցի ոտ ինչ
 պիղծ՝ նմա է պիղծ: — Ձոր ունիցի դք ինչ՝ հրա-

մայէ ընկե՛նուէ: — Որ՛ս՛մ ինչ զք եւ հասանիցէ քա-
րեաց* . (Ինչ քարէ՛տ որ Տելչ Յեւո՛ք քերէ:)

Ենէ՛ բարիս ինչ ո՛ր առնէ՛ երախտիս մարթե՛ն հա-
տուցանել: — Թե՛ քարիւ ո՛ր վէր ի գլուխ առեալ
ի քո ծուռկս դիմէր, մի թէ՛ մի՛ւս եւս** քարիւ
հարկանէ՛իր զնա: — Թե՛ ի մեռելոց ո՛ր յարիցէ: —
Յոր՛ժամ մեղաւոր ո՛ր իցէ. եւայլն:

ԺԴ. Ղարաբարի յատուկ է՝ միայն զարդու եւ
վայելչութեան համար խօսքին մէջ մասնական բառ
մ'աւելցընել, մանաւանդ ուրիշ մասնականի քով:
Այս մասնականներն են՝ ի՞նչ, ինչ, երբեմն նաեւ ո՞նք եւ
ո՛ր. եւ դարձեալ ուրե՞նք, ուստե՞նք, ուրե՛տ, ուստե՛տ տե-
ղական անորոշ մակբայները, որոնք թէ՛ գոյականներու
եւ թէ՛ մակբայներու վրայ կ'աւելցուին:

Ձ՞ ուստե՛տ ասեն զինէն թէ՛ իցեմ. (տճկ. 45՞ րէր
րէյօրլար դէնէ՛մ իչն:) — Որպէս ո՛ր ուստե՛տ ի պուե-
տիկոսաց ասաց զճշմարիտն: — Հրեայք զկու-
տութեան եւ ոչ յանուրջս ուրե՛տ զանուն ածէին
զմտաւ: — Ի կողմն մի ուրե՛տ ծովակալք տիրեցին:
— Ոչ եւս զո՛ր ուրե՛տ տեսին: — Ծառայ ուրե՞նք ի
տերանց փախուցեալ: — Եւ ոչ մի ինչ ֆնաս չա-
րութեան*** ի մէջ բերէին: — Ոչ կարէր անդ եւ
ոչ մի ինչ զօրութիւն առնել: — Առակ եւ ոչ մի
ինչ ասես: — Եւ ես փոքր մի ինչ պարծեցայց: —
Այրն նորա չէ ինչ ծեր. (չաք ծեր չէ:)

Այսպէս ալ՝ Ասէ իսկ ո՞նք ուրե՞նք. վկայեաց ո՛ր
ուրե՛տ: Գարձեալ՝ Անդ ուրե՞նք, աստ ուրե՞նք, երբեմն
ուրե՞նք. տես եր. 162:

ԺԵ. Ի՞նչ երբեմն իբրեւ զարդ՝ եւ երբեմն խօս-
քին զօրութիւնը մեղմելու կամ չափաւորելու համար

* Ինչպէս ածականներու Գլխոյն մէջ ըսինք, (եր. 259.)
նոյն կերպով ալ անեզական գոյականներուն եզակի մաս-
նական կամ թուական ածական կը արուի. այսպէս. Էին
իւստ՛ մի բարեկացւոց: Երկու աղայցեն ի մի՛ երկունս:
Վասն փոյ յանցանաց: Որ՛ս՛մ ինչ քարեաց: Դէյ ինչ՛

** Հոս մակբայ է փոս Խոս, եւ կը նշանակէ մի մ'աւ
գործեալ. (պիր տաՀա:)

*** Վնաս չարօթեան կամ պարզապէս Քնաս՝ շատ անգամ կ'
նշանակէ յանցանք. եւ Քնասութիւն կը նշանակէ յանցաւոր

կ'աւելցուի՝ իՔր ՚նէ, կերպով յը, կեա յը նշանակելով:
Այսպէս նաեւ ուրիշ:

Որ ճոխութեամբն ի՞նչ հրաման տայր Նարուկոդոն-
սոր՝ յանկարծակի անհետ յաչաց կորնչէր*: — Այ-
նու ի՞նչ ածէ զնոսա ի հաւան. (անով զիբեռնի կը հա-
նեցնէ): — Այսու ի՞նչ մեծարոյ երեւին: — Մտա-
գիւր ի՞նչ անսայիք անմտացն: — Ե՛ւս ի՞նչ մեծա-
մեծս խօսէին: — Ահեղ ի՞նչ է տեղիս այս: — Ահա-
գին ի՞նչ է հրոյն նախանձ: — Յայնժամ ի՞նչ աւելի
չկը ուրախութիւն՝ յորժամ ի մեղան ուրախ լինի-
ցին: — Չի՞ թշնամի ի՞նչ եղէ ձեզ:

ԺԶ. Ինչ զարգու համար կ'աւելցուի՝ թէական,
հարցական, եւ բացասական խօսքերու մէջ:

Թէակ.) Եթէ հնար ինչ իցէ ձեզ՝ ընդ ամենայն մարդ-
կան զնաղաղութիւն կալլիք: Եթէ կորելի է՝ ահն
ճարգոս հեթ խաղաղութիւնն ունեցե՛ք: Էյէր գապիլ
իսէ՛ հէր քէս իլէ պարըլըզ օլուն: — Եթէ կարող
ինչ ես՝ օգնեա մեզ: — Թէ եւ յանիրաւի ինչ յան-
գիմանիցիս՝ համբեր: — Եթէ կարող ինչ ոք էր՝
նախ իւր տեղիս առնէր. (իւր՝ տրական):

Հրցի.) Միթէ գու մեծ ինչ ոք իցես քան զհայրն մեր:
Գու՛ն մեր հորհն մեծ միջն ես: — Մի թէ անիրաւ
ինչ է Աստուած. քաւ լիցի: — Եթէ ես ինչ յան-
ձնէ իմմէ խօսիցիմ: — Մի թէ պահապան ինչ էի
ես եղբորն իմոյ: — Մի թէ յԱստուծոյ ինչ վրի-
պեցուցի զձեզ, կամ ձերում իշխանութեամն ինչ
ցանկացայ: — Չօրէ՛նան ինչ խափանեմք: — Տես
որչափ ինչ՝ գանձիցեն անձանց զհուրն: — Ո՛րչափ
ինչ՝ փղբ բանն ունէր զօրութիւն բաղում: **

Բցսի.) Ոչ եթէ յանձնէ ինչ եկի, այլ նա առաքեաց
զիս. (կէ ՚նէ ես իզմէ եկայ): — Ոչ այժմ ինչ կոչեցի
զքեզ: — Ոչ եթէ զհոգմս ինչ կոծելով. — ոչ
եթէ յամթ ինչ առնելով զձեզ, այլ. . . : —

* Պատմական սնոյ մէջ շատ անգամ անկատար ժամանակ
կը գրուի կատարեալի տեղ. ինչպէս այստեղ իտիւր կը
նշանակէ իտիւր:

** Աւերջին երկու օրինակներուն մէջ մակրոյ է որչափ:

Ջայս ոչ եթէ վայրապար ինչ ասացի, եւ ոչ ըստ առաւելութեան ինչ բանից: — Անկցին բիւրք ընդ աջմէ քուսէ, եւ առ քեզ ինչ ոչ մերձեացին: — Այնմ ինչ դք ոչ անսաց: — Ոչ ի տաճարն եւ ոչ ի կայսր ինչ մնասակար եմ: — Շնորհք նորա ընդու նայն ինչ ոչ եղեն: — Իբրեւ ոչ եթէ զիմ ինչ արգարութիւն ունիցիմ, այլ. .: — Ոչ զի նմա ինչ մնաս առնէին, այլ. .: — Ոչ՝ եթէ չուտեմք պակասեմք ինչ, եւ ոչ՝ եթէ ուտեմք առաւելումք ինչ: — Ոչ ի գործ ինչ արկաք զիշխանութիւնս զայս, զի մի խափան ինչ լինիցիմք աւետարանին: — Մի ինչ երանի տայցես նոցա: — Ջայն մի ինչ ասիցես՝ թէ ես գործ գործեմ: — Չեմ ինչ անսալոց: — Եթէ վասն սաստիկ ցաւոցն չկարիցէ գալ՝ ընդ այնր չեն ինչ բանք. (անոր խօսք չկայ. ըստ որեյեճէ՜ եօգ.)

Շատ սովորական են՝ Եթէ հնար ինչ էր. Եթէ մարթ ինչ իցէ. Թէ այնպէս ինչ էր: Մարթ ինչ իցէ. էր ինչ ի դէպ: Ոչ ինչ զանգիտեմ. ոչ ինչ ամաչեցից. ոչ ինչ յօգուտ լինիցին. մի ինչ խիթար. մի ինչ բնաւ զանգիտել. մի ինչ հարեւանցի անցցուք. չէ ինչ պիտոյ, կամ՝ ոչ ինչ է պիտոյ ասել զայդ. առանց ինչ՝ խղճելոյ. ոչ ինչ կարի հեռի. ոչ ինչ կրտսեր ես յիշխանս. եւ այլն:

Այս ինչ եւ իմ թարմատար բառերուն զօրութեանն հասնելու համար լաւ է որ զասոնք իբրեւ յետադաս մակբայ ըմբռնենք, ինչպէս է ինչ յետադասը, որն որ ասոնց հակառակ՝ սաստկացընելու կը ծառայէ. (տես եր. 160:)

ԺԷ. Անհոլով ինչ՝ իբրեւ մասնական անուն զարդու համար կ'աւելցուի դարձեալ իւր վերջահոլովներուն քովը, մանաւանդ երբ ոչ, մի, կամ մի, երկու, ոչ, չափ, եւ այլն բառերուն հետ կից ըլլան: Այս ոճն ալ շատ յաճախեալ է:

Եւ ոչ միոյ ինչ իրի՜ պէտք էին մեզ քննութեան: Ե-

* Կ'ըսուի նաեւ հոլոված՝ բայց միւտ նախագաս. Առանց իրի՜ խղճելոյ. (առանց խիղճ ընելու.) Առանց իրի՜ զբաղելոյ. (անյապաղ.)

ու մէկ տնտեսեան յը պէտք ունէին: Հիշ պիր թէ՛ թ-
թիշին լիւզրւմու եօղաւու պիզէ: — Ասան այլ էրէ՛
էնչ յանցանաց:՝ — Չէր էնչ էօ՛ք (կամ ոչէնչ էօ՛ք
էր) պիտանացու: — Ար միով է-է՛ք էնչ գթիցէ՛ եղեւ
ամենայն օրինացն պարտապան: — Աչէնչ է-է՛ք պա-
կաս իցեմ՝:

ԺԸ. Իսկ յոգնակի թուոյն մէջ էր՝ գոյականը
կը գործածուի՝ նախընթաց էնչ յաւելուածով. այս-
պէս. էնչ էր, էնչ էր:՝** Այս էնչէն յառաջ ալ հար-
կաւ ուրիշ բառ մը գտնուելու է, ինչպէս.

Ձի առանց կամայն Աստուծոյ գործին էնչ էր՝ լի-
նին չար: — Շատ էնչ էր՝ են՝ յորում օգուտ են
նոքա: — Բազում էնչ էր՝ աշխատ առնէր***: —
Մի էնչ յերոց հրաժարեսցուք. (փխկ՝ մի յէօէտէ:)

Երբեմն այս նախընթաց էնչ զարդը կը գտնուի
հոլոված ալ: Են ազգմունք ինչ բնականք՝ որովք հան-
դերձելոց էրէ՛ք էրոց ազգ լինի անասնոց. (փխկ՝ հան-
դերձելոց էնչ իրաց:)

ԺԹ. Դրբեմն մի թուականին տեղ եւ մանաւանդ
ձօք պիղոսանէ, ձօք ժամանակ ու մերչաւոր ինչ ցուցընե-
լու համար կը գրուին ուրե՛ծ, ուրե՛ք՝ ներգոյ. եւ տրա-
կան նշանակութեամբ, եւ ոստրե՛ծ, ոստրե՛ք՝ բցու. նշա-
նակութեամբ: Ամ թէ ըսենք՝ այս տեղական անորոշ
մակբայները (եր. 162.) իբրեւ մասնական անուն կը
բանին տեղոյ եւ ժամանակի անուանց վրայ:

Դատաւոր մի էր է՛ք տղտի ուրե՛ծ. (փխկ՝ է՛ք տղտի
ժոսմ:՝) — Ընդ քաղաքի գոսուն ուրե՛ծ ի բերդն
մտանէին. (ձօք ուրե՛ք ժը:՝) — Ի շէն ուրե՛ք է՛ջա-
նել: — Ի պիղոս իւրե՛ք կալ յաղօթս: — Յանկեան
ուրե՛ք. եւ այլն: — Ձթազաւորութիւնն յայլ ազգ
ուրե՛ք փոխել յերկրին արեւելից: — Աչ աւ ուրե՛ք
ուրե՛ք հրեշտակս արձակէր. (դեպոսաներ իսուրեց:)

* Տես երես 276, առաջին Երան:

** Չատ է էր էնչ, էրոց էնչ՝ ըստ կանոնի, (եր. 39.) Ի շէն
աք է ձենջ՝ եթէ էր էնչ իցեն՝ դատել առաջի անիրաւ-
աց. (եթէ բաներ մ՝ ըլլան:) Աչ կարեմ առնել էր էնչ:

*** Տես եր. 273, Ե թուոյն վերջին օրինակները:

— Ջհարի-բաթինի-ո՛ւ ուրե՛ն էր Աբրահամ, եւ եղեւ
 Տայր ազգաց բազմաց: — Մօր ուրե՛ն ամօք երեք-
 Տարիւրովք յետոյ: — Ի Գաթիբո՛ւ իյո ուրե՛ն վրի-
 պեաց չողաւ. (Գաթիբոյ իղմիրը քնաց իբրաւ:) Ջտասն
 ազգաց ամն յերկոսց հազարաց ուրե՛ն թիւ ժողովէ.
 (Կասն ցեղի Կարիներն երկոս հազար Կարոս) կ'ամփոփէ:)
 Մինչդեռ զվեցհարիւր եւ զտասասն ամա ուրե՛ն էին:

Ինչպէս մինչեւ այստեղ գրուած օրինակներէն կը
 տեսնուի, այս մասնական տնտեսներն ու յիշեալ մաս-
 նական մակրայներն Անորոշ յօդ կրնան համարուիլ. —
 որուն վրայ տես յաջորդ Գլխին մէջ:

Սասնական անուանց գործածութեան մասին
 հետեւեալներն ալ միտք առնելու է:

Ի. Անորոշ հայցական չեն գրուիր ո՞ն, ո՞ւ, ո՞ւ-
 նայն, իւրոտանչիւր, անչիւր, միտանց, իրերաց, այս
 անուն մասնականները եւ ո՞, ո՞վ հարցականները: Բայց
 յոգն. ո՞նտ ունի անորոշ հայցական, Աբս ո՞նտ: Կո-
 չեաց երկոս ո՞նտ յաշակերտացն: Իսկ ինչ, զինչ եւ
 ի՞նչ երբեք չ նախդիր չեն առնուր:

Մարդանիոս ոմն. ոմն Սիմոն. Տիւրանեայ ուրումն.
 ուրումն Սկեւեայ քահանայի. հանդերձ Տերտիւ-
 ղեալ ոմամբ*:

ԻԱ. Ո՞ն շատ անգամ յատուկ անուան մը վրայ
 կ'իյնայ. ինչպէս.

Յզեա եւ կոչեա զՍիմոն զոն, որ կոչի Պետրոս. նա
 մտեալ է առ Սիմոնի ումե՛ն խաղախորդի, (կամ՝ ա-
 ումե՛ն Սիմոնի խաղախորդի:) — Ասէին թէ զոն
 Աբրահամար արգելեալ իցէ գիւաց: — Են սորա
 Հրեայ՝ ի Մանուեայ ումե՛ն: — Ի Սասանայ ումե՛ն:

Այն ատեն անունն երբեմն առանց չ նախդրի
 կը մնայ, եւ ոն կ'առնու զնախդիրը. (տես նաեւ երես
 226, Գ Ժան:)

* Նաեւ գերանուան վրայ ինկած. Հրաման հասեալ ու-
 ին ոն Աբրահամիչո՞ւ, որ ի մեծն Հռոմոյ:

Գոմեր զո՞ն ասեն եկեալ: Գոմեր անուն մէլը չ'ըսեն ի՛նչ եկեր է: — Հոռո՞ անուն զո՞ն կին արովացի ասեն լինե՛լ կին Լատինայ արքայի՞*:

ԻԲ. Գլրականապէս ըսուած խօսքի մէջ (եր. 270.) — այսինքն առանց հարցական կամ թէական կամ բացասական ըլլալու, — կը գործածուի մի ո՞ր նշանակելով մի՛նչ հոգի, (պի՛ր քիշի):

Ըստ սօնի արձակեր նոցա դատաւորն զմի ո՞ր զիտ-դեա՛լ՝ զոր ինքեանք խնդրէին. (ո՞նչ. հէր եօրթուտա պի՛ր քիշի իթլագ էտէր իտի:) — Ընթանալ ամենեքին ընթանան յասպարիզին, այլ մի ո՞ր առնու զյաղթութեանն:

ԻԳ. Շատ անգամ սման՝ մասնականին տեղ՝ կամ անոր հետ՝ կը գործածուին կէստ, այլ՝ յօդով կամ առանց յօդի:

Աստեղք ամենեքեան գնայունք են, կէստն յամրագնացք եւ կէստն արագագնացք: — Ձկէս գլխովայր կախէին, զկէսոց խորտակէին զկողս եւ զսովերս. եւ զկէս ի ցուրտ եւ ի պարզ ընկենուին՝ մինչեւ պրկէին մարմինք նոցա եւ մեռանէին: — Արար Աստուած զգազանսն եւ զճճիս՝ զկէսն ի պէտս, եւ զկէսն ի զարդ, եւ զկէսն զարհուրեցուցիչս մարդոյն: — Ոմն զՅովհաննէս մկրտիչ ասէ, եւ այլ զԵղիա, եւ կէստ զԵրեմիա: — Քրթմնջիւն էր զՅիսուսէ ի ժողովուրդսն. կէստն ասէին՝ բարւոք է, այլն ասէին՝ ոչ:

ԻԴ. Մի՞տանց մասնականին տեղ երբեմն կըրկնութեամբ մի կը գործածուի. այսպէս. Ասէին մի ցո՞մ. (փխկ՝ ցո՞մեանս:) Մի՛ ի մի՞յ վերայ հասանէին վիշաքն: — Մի՛ է մի՞ջէ առնու զլոյսն. (փխկ՝ է մի՞տանց առնուն:)

* Անուն զպտկանն յասուկ անուան մը հետ մէկտեղ իբրեւ վերագիր (կամ անկանի պէս) կ'ըլլայ այր, կն եւ այլն բառերուն, եւ երբեմն օն մասնականին: Այր մի Մարթիսո անուն: Աին ոմն անուն Գոմորի: Աղբատ ոմն անուն Ղապարո: — Արշաւեքին ի քաղաք մի ամուր Եփրոն անուն: — Ջրսան ոմն անուն էր. (Ջրսան անուն մէլը էր:) — Էր ոմն թագաւոր Ատաթ անուն:

Այսպէս եւս՝ Մի ըստ Ռեզե. Օ զժոյ կնի, (Իբրոս երեւի) — Ասոնք առանց յօգի կը դրուին:

ԻԵ. Իւրտանչիւր, անչիւր եւ մէն Օ՝ Թէ գոյական ըլլան եւ Թէ ածական՝ ըսինք (եր. 38.) Թէ անհոլով կը մնան. ասոնց ուղղականը սեռականի եւ տրականի տեղ կը բանի*

Սեռ.) Նստաւ իւրտանչիւր ի վերայ նոցա. (անոնց ամէն մէկուն զրոյ: — Իւրաքանչիւր ոգւոց զանչիւր մարմին զգեցեալ**): — Մարմինք իւրտանչիւր:

Տր.) Ողջոյն տուր սիրելեաց իմոց իւրտանչիւր՝ յանուանէ: Սիրելիներոս ամէն մէկուն՝ անսունգը քարեւըրէ: Սէվկիւլիւլէրիմին հէր պիրինէ իսմի իլէ սէլամ էլլէ: — Բաժանէ Տէր իւրտանչիւր որպէս եւ կամի. (այսինքն՝ իւրտանչիւր ումտի): — Հրամայեաց Գրիգորիոս՝ մէն Օ իւրտանչիւր արկղագործ երկաթազամ տապան գործել. (ամէն մէկուն մէյ մէյ անդոսի):

Այսպէս նաեւ՝ Աւն իւրտանչիւր. ընդ իւրտանչիւր ումեք. յիւրտանչիւր ումեքէ, եւայլն:

ԻԶ. Ըստ անգամ իւրտանչիւր ստացական ածական է, եւ կը ցուցընէ ամէն մէկուն իրինը. — այսինքն՝ շատ անգամ որ իւրտանչիւր բառն անուռն բայի է կամ խնդիր սեռի, իրմէ ետքն ստացական գերանուռն մը զօրութեամբ կ'իմացուի. ինչպէս.

* Ստորին գրաբարի մէջ շատ յաճախեալ է հոլովածը՝ իւրտանչիւրոյ, իւրում, վերոյ:

** Տես վարը ԻԶ. իւրտանչիւր եւ անչիւր ստացական: Իրերոց եւ անչիւր (կամ անչիւր) մասնականները մինակ չեն գործածուիր ըստ ընտիր նախնեաց, այլ առաջինը միտանչի հետ, եւ երկրորդն իւրտանչիւր բառին հետ. այսպէս. կամի Աստուած՝ զի միտանչի օգնիցեմք, յիրերոց յօգուս գտանիցիմք. (այսինքն՝ յիւրոց իրերոց): — Զսպականիչն միտանչի՝ արար օգտակարս իրերոց: — Պատահեցին միտանչի եղջերուք, եւ տեսին զերեսս իրերոց: Պարզեւել իրերոց խոստանային բանիւք, եւ ծածուկ հնարիւք գողանալ ի միտանչի: — Զմիտանչի իրերոց տալ: Ներել միտանչի, շնորհել իրերոց:

կամի Աստուած՝ զի յիւրտանչիւր գործոց անչիւր հանգեւք երեւեսցին. — Ամենքեան իւրտանչիւր զանչիւր զանարդանաց զրէժս պահանջին: — Իւրտանչիւր ոք ժողովեալ բերէք ի առնս անչիւր:

Նոքա յերտանկիւր բանակս սփռեցան. (այսինքն՝ իւրաքանչիւր ոք ի բանակ էր, կամ յերեանց բանակս) — Արձակէր զնոսա յերտանկիւր տունս: (այսինքն՝ զիւրաքանչիւր յերեանց տունս) — Լսէին յերտանկիւր լեզուս խօսել նոցա, եւ ասէին, զի ամրդ լսեմք մէք յերտանկիւր բարբառս մեր: — Իւրաքանչիւր յանձնիւր կողմանս բաժանեալ էին:

Աերջին օրինակին մէջ յերտանկիւր անուն բայի է, իսկ անձնիւր՝ ստացական անական:

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Մանական եւ Հարցական անունները բացառական ինդիք կ'ուզեն:

Իւրաքանչիւր ոք է յենջ ընկերին հաճոյ լիցի վասն շինութեան: Չեղէ մէն մէն ընկերին հաճոյ ըլլալ շինութեան որպէս համար: Սիզտէն հէր պիրի էյի իպրէթ իչին այագտաշընա մագպուլ օլտուն:

Ո՞ ոք է մահիմնացոսացո ունիցի կեանս անտրտումս: — Ոչ ոք է մարդիանէ բաւական է անձին իւրում: — Են ինչ գազանք, յորոջ կիտոցն եւ մորիքն արտաքոյ ընտելութեան մարդկան են: — Ծանիր ինչ է րոջ ընչից առ իս, եւ առցես: — Ծածկել ի քէն իմիք է նոցանէ՝ չառնում յանձն:

Կամ իրարմէ զատուած. Նոքա ոչինչ իմացան յասոցելոցն: — Մի՛ ու պարծեսցի ի մարդիանէ:

Ասոնց պէս նաեւ թուականները. Երկուք յաշիբերոցն. հինգն է նոցանէ: — Մի մի է նոցանէ բաւական էր զամենեսին սատակել. (անոնց ամէն մէկը) — Ես եւ ոչ զմի ինչ յայոցանէ արկի ի գործ: — Ելին չորք եղջիւրք, եւ ի միջէ է նոցանէ եւ եղջիւր մի հզոր:

Եթէ հետերնին բացառական խնդրէն զատ գոյական մ'ալ ունին՝ այսպէս կը դասուորին:

Ո՞ր ուրուտ է ձէնջ եռն անկանիցի ի խորխորատ, եւ ոչ հանիցէ զնա: — Յո՞ւ է ձէնջ հայր՝ խնդրիցէ որդի իւր ձուկն: — Բազում դործս բարիս ցուցի ձեզ. վասն որոջ Կործոյ ի նոցանէ՝ քարկոծ առնէք զիս: — Ո՞ման է նոցանէ արէ կիւպրացիք:

Բ. Վիճ անգամ յոգն. սեռական կը դրուի. Մտանել ի տուն ուրումն իշտանոցն Փարիսեցւոց: — Ի վերայ միոյ իբանց: Ել նա ի մի նաւոցն. ի մի Կաթանոցն*:

Աւելի յաճախ՝ մեծ թուական անուանց յոգն. սեռական խնդիր կը տրուի: Հազար մի հեծելոց. հազարաց ճարդիան. ի քառասուն բիւրս ամաց. բիւրուց բիւրս ճարդիան. (Թիւրաոր ճարդի.) եւայլն:

Գ. Վոյնպէս հասարակ ածականներն ալ, երբ որ մասնական անուան պէս կը բանին, յոգն. բացառական խնդիր կ'ուզեն:

Մեծն է յէնջ եղիցի ձեր սպասուոր: Մեջբնէդ թե՛ յեր ծառան ըլլայ: Իշինիզտէն պէզիւլիւնիւզ:

Բազումք յադաբաց եւ հաց իսկ ոչ ունին: — Յուովք այն են ի ճարդիանէ՝ որ զեղխութեամբք զիւրեանց կեանս ապականեալ՝ զաւուրսն կարծեն:

Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Պակասամիտք յերկրասարդաց. հմուտք է թշուոց. առաջինն է ճարդիանէ:

Դ. Երբեմն ալ յոգնակի սեռական կը դրուի. բայց այն ատեն ածականին ալ սովորաբար յոգնակի է:

Վաղարշակայ միաբանեալ զքաջս Հայոց, խաղայ ի վերայ Մակեդոնացւոց: Վաղարշոյ Հայերոսն Կաթիլք թափանելով, Մախերանոցոց իբայ կ'երկայ: Վաղարշակ Իրմէնիւրին խիտէրինի թօփ էտիպ՝ Մաքետունարըն իւզէրինէ եիւրիւր:

Մուրուսթիւնն գիւաց խաբեաց զդեցապաշտս Հայոց: — Յերբ ոչ առնուք ի միտ զմեծամեծս հրամանացն: — Յընտիրս շիբաց մերոց թաղեա զմեռեալս քո:

* Վերջին երկուքը կրնան մեկուիլ՝ երկու է դրբուրն մէկը զեղան, այսպէս. Ի մի քաղաքացն. Ի մի նաւուցն:

Տես նաեւ երես 187, Թիւ 3:

Այսպէս ալ՝ Յետինք ոչխորացն. զվնասակարս խորոց: Գրաբարի յատուկ ոճով մը կ'ըսուի նաեւ եզակի՝ Զփայտակերտ ապարանից. զշինանիստ Կաղապարն. առ բազմամբոխ ժողովրդոց. զբազմակոյտ դիականն* (այսինքն՝ զխորակերտ ապարանս. զշինանիստ Կաղապար, եւ այլն): Այս եզակին շատ յաճախեալ չէ. աւելի բնական է յոգնակի, Կոորակորեզդ ջուրց, եւ այլն:

Բայց երբեմն այն ածականը գոյականօրէն դըրուած յատկացեալ մըն է. ինչպէս. Կոչեւ զքահանայապետան եւ զխառնուս Հրէիցն:

Ամենեօն բառը խնդիր չ'առնուր, այլ մէկտեղ կը հոլովի, եթէ նախադաս է՝ նախդիրը կրկնուելով. Ամենեքին նոքա. դուք ամենեքին. աշակերտքն ամենեքին. ամենեցուն նոցա. զամենեսեան զնոսա. զամենեսեան զմեզ. յամենեսին ի ձեզ. զգոսա ամենեսին. ընդ ձեզ ընդ ամենեսեան. եւ այլն:

Ասոր նման՝ նաեւ թուականները, երբ դերանունան վրայ ինկած ըլլան. բայց ասոնց նախդիրն ազատ է. Կնոքա ութուտասանքն. զնոսա երկուտասանեսին:

Ո՛չ Կասն սոքա սրբեցան, իսկ արդ ինձնքն ուր են. (սոսնէ Կասը հոգի): — Ես ետու հրամանն՝ եփանաւսն զնոսա ի մի գուր փողոտել:

Ե. Շատ անգամ բայի քով մինակ բացառական հոլով մը՝ բանին մէջ մտը կը ցուցնէ. (ինչպէս նաեւ աշխարհաբար եւ տճկ. լեզուաց մէջ):

Տուք մեզ յիւզոյր յերօ: Ձեր եղէն Կոտէ մեզ: Սիզին եաղտան զէրին պիզէ. (այսինքն՝ եղին մէկ մասը): — Առաքեցից առ ձեզ առաքեալս, եւ ի նոցանէ սպանանիցէք: — Ա՛ռ Յակովբ ի Կորանց տեղւոյն եւ եղ ընդ սնարս իւր, եւ ննջեաց: — Հեթաւնոպր եւ ի յիւնց աստուածացուցին: — Թեթեւացի

* Ասկէ են նաեւ Կաղապարն եւ Կաղապարն յօգեալ ածականները. Կաղապարն սեզն Յրդատ: Սիզն Կաղապարն, զի զուր հպարտանաս: Ասոնց առաջինը նաեւ Կոյոր նշանակելու յատկացած է իբրեւ գոյական անուն. Բողբ կայեալ առ Կաղապարն: Կաղապարն յանդիմանու թիւն. (Կայսեր առջեւն ելլել):

ի մէջ՝ ի հարկաց անոր հօր քոյ: — Եկն առ իս յեղ-
բարցն իմոց. (այսինքն՝ մի սն յեղբ:))

Այսպէս նաեւ՝ Աերար ի նմանէ. արբէք ի դժանէ-
ոչ թողլիք ի նմանէ առ վաղիւ:

ՅՅԳՈՒՆԹ Գ.

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՑ ՅՕԴԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Բնդհանրապէս մասնական եւ հարցական
անուններն եթէ՛ մինակ մնան եւ եթէ՛ գոյական մ'ու-
նենան՝ առանց յօդի կը գործածուին, այսինքն «, դ,
ն յօդերը չեն առնուր»:

Բ. Յօդ առնողներն են՝ այլ եւ միս: Իսկ ամ-
նայն առանձին գիտելիք ունի:

Գ. Ամենայն բառը եթէ՛ գոյական է՝ կը նշանակէ
ամէն քան, ամէն մարդ. իսկ եթէ՛ ածական է՝ կը նշա-
նակէ մէյ մը ամէն, (հէր, հէփ,) մէյ մ'ալ քուր,
(պիւթիւն):

1. Ամենայն գոյականը կրնայ յօդ առնուլ ուղղա-
կան եւ նախդիրւ հոլովներուն մէջ. բայց աւելի վայե-
լուչ է անյօդ գործածել:

Ամենայն ի հողոյ եղև, եւ ամենայն ի հող գառնայ:
— Որ զամենայն արար՝ Աստուած է: — Տուք ողոր-
մութիւն, եւ ահա ամենայն ձեր սուրբ է. (յեր ամէն
քանք): — Ամենայն որ գայ առ իս. ամենայն որ լսէ.
յամենայնէ որ լսիցէ. եւ այլն:

* Ար գտնուին կարգէ գուրս ըսուածներ՝ ուր հարկ եղած
է յօդով որոշել, ինչպէս այս օրինակներուս մէջ.
Ստուեր իրիք ոչ հեռանայ յիմեմ. (իր թէ՛ յիմեմ
յանմանէ.) բանի մը շուքն այն մի քանին չի հեռանար:
— Ասաց, գամենայն ինչ կերիլիք. եւ յամենայնին իմեմ
մի ինչ եւ միսն է. (փիկ՝ յամենայն յիմեմ.) եւ այն
«ամենայն ինչ», ըստին միլիմ մէկ բանն ալ միսն է:

Այս կանոնով են տօնային, ըստ տօնային մակ-
բայակերպները. (եր. 163):

2. Ափնայն ամականը՝ եթէ տօն նշանակէ՝
անորոշ է, եւ եզակիի մէջ ինքն ալ իւր գոյականն ալ
միշտ անյօդ են*. իսկ յոգնակիի մէջ՝ երբ որոշեալ է՝
կրնայ գոյականը յօդ ալ առնուլ:

Ափնայն փոռն կազմի յուսէ կազմի: Ափն փոռն ինչ շն-
նոսի որօք որ ինչ շննոսի: — Մի զամենայն ճարք մու-
ծաներ ի տուն քո: — Մարդիկ ամենայն հող են եւ
մոխիր: — Յամենայն փեղես. յամենայն հոսաց, եւ-
այլն: իսկ որոշեալ յոգն. Չամենայն զշայրսն ընու:
Ափնայն ճարքիկն երկրին. ամենայն հախաւորդքսն
ձեր. իւրսն ամենայն, ** եւայլն:

3. Ափնայն ամականը՝ երբ քուր նշանակէ՝ որո-
շեալ է, եւ իւր գոյականն եզակի կը դրուի եւ յօդ
կ'առնու:

Քահանայապետքն եւ ամենայն արեանն խնդրէին սուտ
վկայութիւն զՅիսուսէ: — Աղաղակեաց ամենայն
ժողովորդն: — Չամենայն քիչերս աշխատ եղեաք.
(Քուր քիչերս աշխատեցանս:): — Ափնայն զամին Յա-
կոբեան: — Մովսիսի առեալ զարիւն ցլուցն եւ նո-
խազացն՝ զամենայն ժողովրդեամբն սրսկեաց:

Այսպէս նաեւ՝ Ամենայն տունդ, (քուր փոռն.)
ամենայն քաղաքն, կամ քաղաքս ամենայն. զամենայն
զկարասին, ամենայն կահիւն: Բայց անյօդ կրնայ
մնալ՝ երբ գոյականն ստացականով մ'որոշեալ է կամ
յատուկ անուն է. ինչպէս. Ամենայն փոռն քո. զա-
մենայն զարտօսի իւր. ամենայն իւրայել: (Տես յաջորդ
է Գլխոյն մէջ:)

* Եբրայական ոճով՝ բացասական կամ արդեալական բայի
հետ ամենայն կը նշանակէ եւ ոչ թի, (հիչ պիւր:) Մի
խօսել զամենայն ստութիւն: Ափնայն բան ազեղ ի բե-
րանոյ ձերմ մի ելքէ: Ոչ արդարանայ առաջի Տեառն
ամենայն կենդանի: Լեր կայտառ, եւ ամենայն հիւան-
դութիւն ոչ պատահեցէ քեզ: — Այս ոճը սուրբ
Գրոց մէջ բաւական յաճախեալ է:

** Յոգնակիի մէջ յետողաս ամենայնին վերջահօլորդներն
ամիսիսն բառով կը ձեւանան. այսպէս, Չօրքն ամե-
նայն, զօրքն ամենայն. — զօրքն ամիսեցան:

Գ. Մին՝ երբ որ մի մե (ի նոցանէ) ըսելու տեղ կը գործածուի, շատ անգամ՝ յօդ ալ կ'առնու. այսպէս. Երկու պարտապանք էին. մինն պարտէր հինգհարիւր գահեկան, եւ միւսն յիսուն: Մինք ի ձէնջ սատանայ է:

Եթէ հոլովել պէտք ըլլայ՝ մի թուականը կը գործածուի՝ յօդով կամ անյօդ. ինչպէս՝ Միո՛մ կամ միո՛մ յերեցունցն. միո՛մք ի ձէնջ. ի միջէ ի նոցանէն, եւայլն:

Պարբար հայերէնի մասնական անուանցն անսխալ եւ վայելուչ գործածութիւնը շարագրութեան արուեստին էական մասերէն է. մեկը բազմաթիւ գիտելեաց մէջէն միայն գլխաւորներն ու կարեւորները նշանակեցինք, քնացածին համար ուսանողաց յանձնելով ընտիր մատենից յաճախ եւ ուշադիր ընթերցումն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

ԳԻՄՈՐՈՇ ՅՕԳԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Հայերէն լեզուի յօդերուն վրայ երկու գլխաւոր բան կայ գիտելու. 1. Յօդերուն զօրութիւնը կամ նշանակութիւնը, եւ ըստ այսմ անոնց համաձայնութիւնն ու գործածութիւնը. 2. Երբ եւ ուր յօդ դրուին ու չդրուին:

ՅՕԳՈՒԸ Ը.

ՅՕԳԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

1. Անոռանց յօդառոյթիւն:

Ա. Պիմնորշ «, դ, ն յօդերը գերանուանց արմատներն են, ինչպէս ըսած ենք. (եր. 42.) սակայն յօդերուն գլխաւոր պաշտօնն է՝ գոյականի մը որոշ

եւ ոչ անորոշ ըլլալը ցուցընել՝ երեք դէմքի համեմատ: Ասոր համար է որ կը կոչուին Գիմարոշ, պսիւքն դէմք որոշող:

Բ. Գոյական անունը խօսքի մէջ կրնայ մէյ մը Ռքոյեալ ըլլալ՝ այս կամ այն ծանօթ բանը ցուցընելով. մէյ մ'ալ ըլլալ Անորոշ՝ առանց ցուցընելու թէ ո՞րն է: Զորօրինակ որոշեալ է՝ Մանուհի ծնաւ. եւ անորոշ է՝ Մանուհի ծնաւ. նոյնպէս անորոշ է աշխարհաբար՝ Իշխանի պէս. եւ որոշեալ՝ Իշխանին պէս*:

Գրաբարն յատուկ Անորոշ յօդ չունի. այլ կամ լոկ անունն առանց յօդի կը գրուի իւր բային քով. եւ կամ իբրեւ անորոշ յօդ ի՞նչ, ինչ, ո՞ն, ո՞, մի** կ'աւելցուի՝ մարդ կամ իր ցուցընելուն համեմատ. ինչպէս նաեւ անորոշ մտկբայները՝ ուրե՞ն, ուսո՞ր, եւայլն, որ նախընթաց Գլխոյն մէջ տեսանք:

Աշխարհաբար հայերէնի որոշիչ յօդն առ հասարակ ն (կամ ը) գիրն է միակերպ: Բայց

Գ. Գրաբար հայերէնն երեք այլեւայլ յօդերով կը ցուցընէ որոշեալը՝ երեք գերանունական գէմքերու համեմատ: — Եթէ որոշիչ (գիմարոշ) յօդերը դէմքերուն համեմատ չըլլան՝ գրաբար սխալ կ'ըլլայ:

1. Ս յօդ կը գրուի որոշուելու բառին վրայ՝ երբ նոյն բառն առաջին դէմքի (խօսողին) հետ յարաբերութիւն ունի, զորօրինակ թէ անոր մօտ է, կամ թէ անոր բրածն ու ըսածն է, եւայլն:

2. Դ յօդ կը գրուի՝ երբ որոշուելու բառն երկրորդ դէմքի (լսողին) հետ նոյն յարաբերութիւններն ունի:

* Յանկերէն լեզուն միայն սեռական եւ հայցական հոլովներուն մէջ ունի որոշեալ ձեւը: Աւզգականին որոշ կամ անորոշ ըլլալը հասարակօրէն շեշտէն կ'իմացուի. զորօրինակ, անորոշ ուզգական է՝ ե՛լ եբէլէ՛լ, (առն փէր է.) եւ որոշեալ է՝ ե՛լ եբէլէ՛լ, (առնը փէր է:) Իսկ միւս անկ. հոլովները չեն կրնար որոշեան ու անորոշ զանազանել:

** Ըսած ենք (եր. 246, Բ ծան.) թէ երբեք եղակի անորոշ ախօգ անունն մ'ետքը լռելեայն կ'իմացուի Գ: Այսպէս ալ՝ Եկն այր ի լեռնէն Եփրատի. Եմնու Լաւորի առ Գաւիթ. Եղեւ ինգիր յաշակերտացն Եովհաննու ընդ չրի. պսիւքն՝ այր Գ, մարգարէ ո՞ն, ընդ ու՞րե՞ն չրի:

3. Ն յօդ կը գրուի՝ երբ որոշուելու բառն երբորդ գէմքի (ոչ առաջնոյն եւ ոչ երկրորդին) հետ նոյն յարաբերութիւններն ունի:

Գարձեալ՝ հիմնական ժամանակը ցուցնելու համար * եւ որ կը գրուի, իսկ անցած կամ դալի ժամանակ կը նշանակուի ն յօդով. այսպէս. Որպէս սպաներն երէկ զԵգիպտոսցին: — (Բայի վրայ գիմարոշ յօդ գրուած՝ այս Յօդուածին ետքերը կը տեսնենք:)

Օրինակները տես ասկէ մինչեւ այս Գլխոյս վերջը:

Աւասիկ անորոշն ու որոշեալը (կամ անյօդն ու յօդովը) յաջորդ օրինակին մէջ: Էր ամբօի յոյժ ի տեղուջն. եւ ասեն ցՅիսուս, տեսանեն զի ամբօիդ նեղէ զքեզ. եւ ել ամբօին ի բաց: Ուր անորոշ է ամբօի, (մեծ բազմութիւն մը.) իսկ ամբօիդ եւ ամբօին՝ որոշեալ են. որ աշխարհաբար հաւատարմապէս կ'ըսուի՝ Բաշտօնօնն զքեզ կը նեղէ. — Բաշտօնօնն ելաւ դուրս:

Ե. Յուցական դերանուանց գոյականին յօդը պէտք է որ նոյն դերանուանց դէմքին ճշգիւ համաձայնի*. Ի լերինս յայտիկ: — Զի՞նչ է բանդ այդ. զի՞նչ են վէրքդ այդտիկ. զդոյն ինքն զԳրիգորդ: — Յաւուրսն յայտոիկ. մարդոյն այնիկ. եւայլն**:

Զ. Իսկ ստացական դերանուանց գոյականին յօդը՝ 1. երբեմն կը համաձայնի, 2. երբեմն ն կը գրուի՝ երբ որ ներկայ տեղոյ կամ ժամանակի կապուած չէ. եւ 3. շատ անգամ բոլորովին կը զեղչուի***: 1. Հեզութիւնդ յեր յայտնի լիցի ամենայն մարդկան: 2. Եր հեզութիւնն ասին մարդոս յայտիկ ըլլայ: — Եղի-

* Եւ ոչ Թէ մեր սովորական աշխարհաբարին նման՝ Այս սկիւն տաս այդ մարդուն:

** Յայտնի է որ այստեղ յետագաս ցուցականին վրայ է խօսքը. վասնզի նախագաս ցուցականին գոյականը քիչ անգամ յօդ կ'առնու. Յայտ՝ ժամուս. զայս տեղիս ի բաց քակեմք: Ինչպէս նաեւ յետագասի քով անյօդ գոյական՝ բացառութիւն է. Յօրի յայտմանէ: Եր. 47 եւ 198:

*** Բայց եթէ ստացականին հետ յետագաս ցուցական դերանունն ալ գտնուի, այն ասան յօդը հարկաւ ստացականին հետ համաձայնելու է ըստ Ե կանոնին: Օրո՛ իմ այս նշանաւոր է: Եկն որդիդ քո այդ: Իշխանութիւնդ

- ցի կրկին ուզիք + ի վերայ իմ: Ի + ու՛մ ականդ գե-
րան կայ: **Ոչ վասն + խօսիցդ հաւատամք: — Ձեր
վաթարութիւնս յո՞ տարայց: Կոր են Տր իրք²:**
2. **Յայտնի լինին փառքն յեր ընդ ամենայն երկիր: Ձեր
փառք քուր աշխարհի + յայտնի ըլլայ: — Ձեր սէրն
եկեալ հանդիցէ առ մեզ: — Մի բարիքն + ի հար-
կէ լինիցին: Ձբանն ի՞մ պահեցին:**
3. **Խնդրուած + յեր յայտնի լինին առ Աստուած: Ձեր
ինդերներն Աստուծոյ առջեւ յայտնի ըլլան: — Եղ-
բայր + եկեալ է:**

Է. Իւայց յօգն ուրիշ գէմքի հետ կը համաձայ-
նի՝ երբ որ ստացեալը (ունեցուածք) ստացողէն դուրս
կամ հետու է տեղով կամ ժամանակով: Տուր ի բաց
զորդեակդ ի՞մ: Հանէ Գուր զառիս (որ քու քովդ է):
Թէ մեղեցես որդւոյդ ի՞մ, սպանից եւ ես զորդիդ
քո. (երկուքն ալ քու քովդ են:) — Գուսարն +
մեռաւ. (ոչ հոս քու քովդ:) — Խորտակեցաւ նաւն
+ . (նոյնպէս:) Աւերեցին զքաղաքն Տր՝ մինչ ի Տ-
րու՛մ աշխարհին էպք. (ոչ հոս եւ ոչ հիմայ:) — Ի՞մ
որդին լուսաւոր է. (որ քովս չէ:) Ի՞մ գալուստն նպաստ
լինիցի. ձեզ. (ոչ հիմայ՝ այլ երբ որ գամ:) — Ձի՞մ
մարդարէք զրկիցե՞մ. (զքեզ կամ զգա:)

Իսկ եթէ մօտ է՝ հարկաւ համաձայնելու է: Տուք
մեզ յիւղոյդ յերձե, զի աս հա շիջանին լապտերքս Տր:

ներ այդ: Ձթնամբն իմ զանիկ անէք այս: — Բիչ
անգամ այս դեպքիս մէջ անյօդ կը մայ. Եղբայր քո
այս մեռեալ էր:

* Եթէ ստացական դերանունը նախագաս է՝ սովորաբար
զոյականն առանց յօգի չի թողուիր:

Ս եւ որ յօգով նախագաս ստացական կամ նախա-
գաս անական անսովոր է հին հայկաբանութեան. ինչ-
պէս են՝ իմ որդեակ, մորոյս տոհմի. զքոյդ պարգեւս.
ձերք անուութիւն. ձերու՞մ պաշտաման. մարդկային
բնութիւն, եւ այլն. — որոնք որչափ խորթ են ըստ ըն-
տիր նախնեաց՝ նոյնչափ սիրական ու սովորական եղած
են միջին եւ նոր ժամանակներու:

Նոյնպէս միջին ժամանակներու յատուկ են գիմարոշ
յօգերու անշահ եւ անկանոն գործածութիւնք. Առնես
զքոյդ պատարագն. զայդ պիտու խրատն. զան կե-
բակուրք. յայսպիսի կանայսն. այնպիսեացս. որքանի՞ն
այս. եւ այլն:

— Հեղցի Կ արիւնդ. Թափել զոս աստմուռնոց. աւազորդիդ Կ. յարդարանայլս մերո՛ճ այժմօրիկ:

Այլ յանձնուի դաստառաց՝ հոս եւ զարը փակագծեալ համառօտ մեկնութեանց պարզարանութիւնն ընել՝ ըստ աւանդեալ կանոնաց:

Մի՛նչեւ այստեղ աւանդուած կանոններուն համեմատ կ'ըսուի՝

Ջրհորս խոր է. հորը խորունկ է (հոս սաքիս ասով):
Քոյրդ իմ միայն եթող զին. Կոյրս (որ քու քոզդ է):
Հայրն քո հասուցե է քեզ. (զոր հոս չենք տեսներ):
Լոյսդ որ ի քեզ է՝ խաւար է. լոյսն որ ունի՛ս՝ խաւար է:
Ընթեռնուցու թուղթդ*. կարգացոսի (իմ) նաճին (որ
մեր քոզն է): [նենքս]

Արտաքին մարդս մեր ազականի. (զոր ահա կը տեսու
Այլ ներքին մարդն մեր նորդի. (զոր հիմայ չենք
տեսներ):

Ձի՛նչ զործեն ի շաբաթուս. (այսօր) շաբաթն օրով:
Ի շաբաթուս հանդարտեցին. (այն օր) շաբաթն օրը
հանգիստ ըրին:

Ձի՛ կայք աստ զօրս ցերեկ. (այսօրուան) քուր ցօրեկը:
Ձօրն ցերեկ յայն ծախէք. (ամէն ատեն) քուր ցօրեկն
անով կ'անցընէ: [նեցանս]:

Չամենայն գիշերս աշխատ եղեալք. քուր գիշերս յոգ-
Չգիշերն ամենայն քնով յագեցաւ. քուր գիշերը խաւար
ինացաւ:

Ցարաժամեալ է օրս. (հիմայ) օրն երբէնուն եղած է:
Երեկոյացեալ էր ժամն. (այն օրն) երբէնուն եղած էր:

Ասոնք եւ յաջորդ օրինակները կը ցուցնեն թէ
յօգերը գերանուան անդ դրուած չեն:

Արկէք յաջակողմն նաւիդ զուռկանդ. (հոս խօսողը
նաւէն դուրս է): Ասոնք նախն աջ դին նեպեցէ:

* Ինչ որ մէկու մը խրկուած է՝ յօգ եւ դերանուն կամ ուրիշ ցուցական բառ հարկաւ Բ գեմբի կ'ուզէ՝ այն մէկուն հետ խօսուած ատեն. եւ անկէ ետեւ կ'ըսուի՝ Թուղթդ իմ. գրեցի մեզ ի թղթի այդ. ողջնդ իմն մեռն է: Չայրդ զոր յղեցի առ քեզ. ընկալ զդ իբրև զնս: Մեզ զԳրեգորդ՝ զոր ասուք անել առ մեզ՝ հովիւ կացուղիք:

Այդ գայլըն սաղընա աթըն: — Չուկն տանիմք ի նաւիս, եւ ի նոցանէ է հասոք: Եթէ գգրա միան ի նաւիս՝ գուք սպրել ոչ կարէք. (խօսողը նաւին մէջ): — Գուրքոք փակեալ են. (կ'ըսուի գրան դուրսը կամ մօտ կեցողին): — Ո՛քաղպը արեանց, որոյ քննեցիք սրտոք. (սրտն ըբոծ որսը պէտի՛ Իննուփ): — Մինչ գեա լուծանէին զյաւանակն, ասեն տեաղըն նորա. զի՞ լուծանէք զյաւանակոք: — Յօ զխաշնոք տանիք՝ եւ զհովիւս տարայք:

Սխալ կ'ըլլար՝ եթէ մեր սովորական աշխարհաբարին հետեւելով ըսէինք՝ Արկէք զուռկանն. զուրքն փակեալ են. որոյ սրտն. ընթեռնուցու թուղթն իմ. լուծանէք զյաւանակն: Սոյնպէս միտ դիր մինչեւ յօգերու Գլխոյս վերջը բերուած օրինակներուն:

Այս գրաբարի յօդերը պարզապէս որոշիչ յօդ են, ինչպէս ըսինք՝ դէմքերու համեմատ, ըստ իմաստին պահանջելուն. եւ ասոնց աշխարհաբարն առ հասարակ ն (կամ ք) յօդով է*: Ուստի պէտք չէ բռնազբօսելով մեկնել ցուցականաւ կամ ստացականաւ, իբր թէ Ձրհորս այս խոր է. այդ քոյր իմ. այդք նաւի. զայդ ուռկան. լոյս Կ որ ի քեզ է. եւայլն. եւ աշխարհաբար թարգմանել՝ Այս հորը. սա քոյրք. այդ նաւին. ուր բուրոովին աւելորդ են դերանունները:

Դիտելի է որ ընդհանրի վերաբերեալ եւ առականոր կամ վնասկան խօսքերու եւ մանաւանդ պատմութեանց մէջ առհասարակ գործածուածը ն յօգն է բնականապէս. զորօրինակ. Ազքատն մեծարի վասն հանճարոյ իւրոյ: Ի կարօտելոյն մի գարձուցաներ զակն: Ընկէց զարծաթն ի տանարին եւ զնաց: Աստուած ոչ պնչափ ատեայ զյանցաւորն եւ զմզաւորն, որչափ զիրքն եւ զանամթն: Եկեալ իցէ օր Տեառն՝ մեծն եւ երեւելին. — ուր պատճառ չկայ առաջին կամ երկրորդ դէմքի մերձեցընելու: Եւ հա-

* Քանի մը դէպքի մէջ աշխարհաբար ալ սովորութիւն է գրաբարի նմանութեամբ ըսել՝ Մարգո սկար է. կեանքս անցաւոր է. աշխարհիս ունայնութիւնք. այս կողմն, եւայլն. բայց սա ընդհանուր կանոն չէ:

մմանաբար՝ ցանցաւ են - եւ զ որոշիչ յօդ գրուելու գէղքերը. ինչպէս՝ Այս Յովհաննէս՝ մեծ - եւ առաջինը: Աստուած՝ մեծ զ եւ սրանչելի: — Եւ յօդին այս յաճախագոյն գործածութիւնը կարծել տուած է՝ թէ գրաբարի ընդհանուր որոշիչ յօդն ըլլայ Ն գիրն, իսկ - եւ զ՝ գերանուանց փոխանակիչներն ըլլան. եւ սոյն ըմբռնմանէ յառաջ եկած են աշխարհաբար անճիշտ թարգմանութիւններ, եւ գրաբար գրուածոց մէջ յօդերու անճահ կիրառութիւն:

Կարելւոր է գիտնալ՝ որ օտար լեզուէ թարգմանող քաջ նախնիք պարզապէս որոշիչ յօդ գտած են բնագրին մէջ, եւ ոչ ցուցական կամ ստացական գերանուն. եւ իրենք հայերէն լեզուին սգւոյն համեմատ վայելապէս գրած են ըստ տեղւոյն - կամ զ կամ Ն յօդերն որ ուրիշ լեզուները չունին:

Գրաբարի մեծ առաւելութիւններէն է՝ անորոշ բառը յօգով (գրով մը) որոշելուն հետ՝ միանգամայն անոր գէմքը, գիրքն ու ժամանակն որոշել:

Այս է երեք յօդերուն ընդհանուր նշանակութիւնն եւ սովորական գործածութիւնը. սակայն ասոնք երբեմն նաեւ գերանուանց տեղ գործածուած պիտի տեսնենք վարը:

Ը. Արք խօզքին մէջ երկու այլեւայլ գէմքեր ըլլան, դիմորոշ յօդը նախապատիւ գէմքին հետ կը համաձայնի. (ինչպէս անուն բայիներու համար ըսուեցաւ. երես 212, Զ.) այսպէս. Ի միտին է ի՞մ եւ Կոհրամանս. (Ի՞մ հրամանս ու Կոհրամանդ մի՞ է, հաւատար է:) — Գոհ - եւ որդիքն Իսրայէլի՝ ելեալքդ յԵդիպտոսէ:

Թ. Վարաբար դիմորոշ յօդերն որ զլիսաւորաբար որոշիչ յօդ են, ինչպէս մինչեւ այստեղ տեսանք, երկրորդական գործածութիւն ու նշանակութիւն ալ ունին. այսինքն, նոյն յօդերն երբեմն նաեւ են գերանունական Էական յօդ, Յուցական յօդ եւ Ստացական յօդ:

Փ. Այս էական, ցուցական եւ ստացական յօդերն՝ երբեմն իրենց գերանունանցը հետ, եւ երբեմն

մինակ կը գործածուին դերանուանց տեղ. ինչպէս. Եմք ընդ յարկաւս ընդ այսոսի, կամ լոկ՝ Եմք ընդ յարկաւս:

ԺԱ. 1. Պիմերոշ յօդ՝ էական դերանուան հետ: Եւ հովիւս մեղայ, դոս * ոչխարքդ զի գործեցին: Յճկ. Պէն չօպան՝ խաթա էթտիմ, պունլար՝ գոյունլար՝ նէ՞ էթտի: — Եւ լուացի զոսս ձեր՝ տերս եւ վարդապետս: — Օգնեա՛ ինչ միայնուան, որ ոչ ունիմ ինձ օգնական. եւ սաց փառս Ինչ ճշմարտիդ Աստուծոյ: — Եկն տու իս առ թշնամիս: — Հաճոյ թուեցաւ Ինչ միարան ժողովելոցս՝ արս ընտրեալս յղել առ ձեզ: — Գոսս սկեղէնքդ ոչ են սաստուածք:

Իսկ ուր որ էական դերանունն չի գրուիր՝ յօդն զգեմք կ'որոշէ. ինչպէս.

Ոչ բաւեմք արարածքս զԱրարչէն պատմել: — Մի մարմին եմք բազումքս: Մի հեղաացուք մեզաւարքս գառնալ առ Աստուած: — Եթէ սրդեակ իմ ես, հօրս նմանեա: — Երանի տամ լողացդ: — Խոստովանութեան ժամանակ է եւ մկրտելոցդ եւ շմիրտելոցն. (այսինքն՝) Ինչ մկրտելոց եւ այլոց շմիրտելոց:

Այսպէս ալ կոչականները. Լուարուք ինձ զօրքդ ամենեքեան: Բազում խաղաղութիւն գտեալ ի քէն՝ ամենայնիւ շնորհակալ եմք, քաջդ Փելիքս: Արքայդ Իսրայէլի: Մշակքդ անիրաւութեան: Ո՛րթդ խապանացեալ: Ո՛ հէքդ եւ թշուառական: Ո՛վ աղաջուրդ:

ԺԲ. 2. Հուցական յօդ՝ ցուցական դերանուան հետ՝ յայանի է Ա մասէն. (եր. 47. տես եւ եր. 290):

Ցուցական յօդ ցուցական դերանուան տեղ:

Ոչ է իմ բանս, այլ Պաւղոսի: Այս իօսին իմս զէ, այլ Պօղոսի: — Փրկեսցես զմեզ ի մահուանէս. (այսինքն՝ յայսմ մահուանէ:) Պահեսցէ զմեզ ի գիշերիս **:

* Յայանի է թէ սա, դոս, նա եւ այլն ցուցականներն իբրեւ էական դերանունն ալ կը բանին:

** Այս գրաբարի նմանութեամբ է որ աշխարհաբար ալ երբեք կ'ըսուի՝ Գիշերս ցուրտ էր. օրէս ի վեր ձմեռ է:

ԺԳ. 3. Ստացական յօդ՝ իւր գերանուանը հետ : Բժշկեցի մանուկս ի՛մ : (Հոս ս ստացական յօդ է, եւ ոչ ցուցական՝ վասնզի մանուկը խօսողէն հեռու տեղ կը գտնուի : Յես թիւ է) — Աւատիկ տոյք ցքեզ . (նոյնպէս ստացական է որ, եւ ոչ ցուցական՝ ապա թէ ոչ հարկ էր ըսել սասորիկ : Եւ ուղիղ է սասորիկ, վասն զի տոյք ըսածը խօսողին ձեռքին մէջն է) :

Ստացական յօդ ստացական գերանուան տեղ, աշխարհաբարի նման :

Յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջիցեն . (գիշի՛ զոգի տոյք) Այս գիշեր հոգիդ տեղի ոչտի պահանջին : Պու կէճէ ճանընը սէնտէն իսթէէիպ ալաճազար : — Գազարեալ են աչք քո ի լալոյ, եւ չելանէ կառաչ ի բերանոյդ . (Բերնեդ յայն չելիք) : — Կենդանի ես, եւ շունչդ ի քեզ է : — Սպիտակացեալ են հերքս : — Երեծէին զգլուխն եղեզամբ . (անոյ գլխիք) : — Եթէ ակն քո չար է՝ ամենայն մարմինդ խաւարին եղիցի . (Բուր մարմինդ) * :

Հետեւեալ երեք օրինակներուն մէջ կը տեսնուի միեւնոյն յօդին կրկին պաշտօնը, այսինքն իբրեւ պարզապէս որոշիչ յօդ, եւ դարձեալ իբրեւ ցուցական կամ ստացական յօդ՝ փոխանակ գերանուան :

Գամ խնդրել պտուղ ի թղենւոջդ եւ ոչ գտանեմ . արդ կարեա զգա, ընդէր եւ զերկիրդ խափանէ : Կո՛ւ քո՛ պտուղ կը քնարեմ՝ սա ինչնուոյն լքայ սա չեմ քոնեք . ոսորի կորէ սոսիկա, ինչն՝ գեպինն ալ իսփանէ : (Առաջին որ յօդը ցուցական գերանուան տեղ է, փակ՝ յայտմ թղենւոջ . իսկ երկրորդը՝ զերկիրդ՝ պարզապէս որոշիչ յօդ է) : — Գուրքդ փակեալ են, եւ ման-

* Բայց շատ ստացական եւ ցուցական կարծուածները պարզապէս որոշեալ յօդ են . ինչպէս այս խօսքերուս մէջ . Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս սկար : (Մարգար) հոգին յօժար է, եւայն : Յուր ինձ բաժին որ անկանի յընչեցդ : Աշխարհս անցանէ եւ ցանկութիւնն . եւայն . նոյպէս վերը (թիւ Դ-Թ.) բերուած օրինակներուն մէջ : Ար նոյն է եթէ ըսուէր՝ Հոգի յօժար է, բայց տարիս սկար . աշխարհ անցանէ . ըստ Բ կանոնին որ վարը Բ Յօդուածին մէջ պիտի տեսնենք, երես 306 :

կուչքս կան յանկողնի: Գաները թոյ են, եւ պատս ան-
կողնոյ մըլ են: (Առաջինը՝ որ յօգը՝ որոշիչ յօգ է. եւ
երկրորդը՝ օ՝ ստացական, փխկ՝ մանկուչք ի՛մ:) — Առ-
աճի միւսքս ընդ բանս յիմարեցան, եւ չկարեմ զճառօ
ի գլուխ հանել: (Առաջին յօգը՝ միւսքս՝ ստացական
է, փխկ՝ միւսք ի՛մ. երկրորդը՝ ընդ բանս՝ ցուցական յօգ
է, փխկ՝ ընդ այս բանս. եւ երրորդը՝ զճառօ՝ որոշիչ
յօգ է:)*

2. Յարաբերական խաներոս հետ կապուած յօդա- նոսթիւն:

Ա. Պարարի մէջ շատ յաճախեալ ոճ է՝ յա-
րաբերական բառէ մը անմիջապէս ետքն եկող բառին
վնայ օ, ք, ն յօգերը գնել:

Բ. Յարաբերական բառերն են՝ որ դերանունն
եւ անոպ կազմած բառերը, որ ինչ, որ օ+, որպիսի, որ-
պէս, որչափ, յորժամ, յորմէ հետէ, եւայլն. նոյնպէս՝
որ** ինչ, նախագաս դի, եւայլն. որոնք հարկաւ ու-
րիչ բառ մը կամ խօսք մը կը յարաբերեն:

Գ. Ասոնցմէ ետքն եկած որեւիցէ մասն բանի՝
կ'առնու օ, ք, ն յօգերը, թէպէտ հոլովուած անուն
կամ գերանուն ըլլայ կամ խոնարհուած բայ, մակ-
բայ, եւայլն. նա եւ այն բառերն որ երբեք յօգ չեն
կրնար առնուլ, ինչպէս են՝ ես, քոս, նա, եւ նման-
ները. նաեւ անորոշ մտօք դրուած անունները. վեր-
ջապէս ամէն բառ՝ ի բաց առեալ նախդիր, նախա-
դրութիւն***, շաղկապ ու միջարկութիւն, եւ դարձեալ
օ՞ն, օ+, ի՞նչ, երբե՞ն, եւ քանի մը նմանները:

Դ. Յօգին այս գործածութեան մէջ ալ ճշգիւ
կը պահուի երեք գէմբերու հետ համեմատութիւնն

* Այսպէս կը ցուցնեն բնագիրներն ուստի այս խօսքերը
թարգմանուած են:

** Այս կարգն են նաեւ հարցական բառերը՝ եթէ իբրեւ
հարցմամբ չեն գործածուած. ինչպէս են ինչ որ. ի՞նչ
ինչօ. ի՞նչ. եւայլն: Որ երթամն. լուր զինչ ասերն:

*** Նաեւ նախադրութիւններն այս յօգերը կ'առնուն՝ եթէ
իբրեւ մակբայ գործածուած են. ինչպէս. Որ առաջին

ու կապակցութիւնը: Գէմք ըսելով կ'իմանանք նաեւ տեղւոյ եւ ժամանակի յարաբերութիւնը, (ներկայ, մտաւար կամ հեռավար.) զորօրինակ՝ այժմ, այօր, եւ սօս, այդք՝ առաջին կամ երկրորդ գէմքի յօգ կ'ուզեն ըստ իմաստին. յայնժամ, անդ՝ երրորդ գէմքի, եւայլն. — եթէ նաեւ լռելեայն իմացուին:

Ե. Եթէ խօսքին մէջ այլեւայլ գէմքի բառեր կան, յօգը կրնայ մէկուն կամ միւսին համաձայնիլ, երբեմն անուան բայի, երբեմն խնդրոյն, երբեմն տեղւոյն կամ ժամանակին*: Բայց սովորաբար կը համա-

երթային. որս՜ որ սօսի-ին ՚իբնային: Որ առաջիկայ: Ջոր յանդիմանն անոսի: Որ շուրջ կային:

Ըստ ինքեան յօգ շառնող բառերուն զրոյ այս գէպքին մէջ յօգ գրուելուն պատճառն այն է՝ որ այն յօգը ոչ թէ նոյն բառին յօգն է, այլ նախընթաց (կամ նաեւ հետևորդ) ուրիշ բառի մը ակնարկութիւն է՝ որ խօսքին իմաստին համեմատ երբեմն ներդարծութեամբ գրուած կ'ըլլայ, եւ երբեմն լռելեայն կ'իմացուի. ինչպէս, ներդարծութեամբ՝ Այս որ սասորաւ. այն՜ յոր-ժամ հեռիս եմ ի ձեռն. դոս՜ որ շարք էք. յեւ որ սայլքս եւ թչ որ առնուս. այն՜ որ հաւատայն. այն-ձի որ զին առաքեաց. այն՜ զոր անգն ասաց. զոր կամին շին առնեմ. — եւ լռելեայն՝ (Այն՜) մինչ գեռ հեռիս իցեմք, կամ՜ մինչ առ ձեզս եմ. (յայն՜ամ) մինչ թշնամքն էաք. (այն՜) մինչ սիրելիքս եղեաք. (յայն՜ամ) մինչ կային ի մէջ նոցա: Որովք (սասորի) այժմք զսօսի շարեալ էք. (անգր) ուր եսն երթամ՜ զուրք ոչ կարէք գալ: — Հաստատուն կաց յայդ՜ զոր սևարգ. կամ՜ Հաստատուն կաց յորս սևարգ. — յայդ՜ գե-րանունն առաջինն մէջ ներդարծութեամբ գրուած է, երկրորդին մէջ լռելեայն կ'իմացուի:

* Ջորօրինակ՝ միւսնոյն խօսքը ժամանակին համաձայնութեամբ ըսուած է, Դուրք որ մեռեալն էիք իբնին. եւ զարձակ անուան բայի համաձայնութեամբ՝ Դոս՜ որ մեռեալք էիք երբեմն:

Իսկ շատ անգամ՝ տեղւոյն եւ ժամանակին համեմատ՝ ակնարկութիւն մի է լռելեայն իմացուած սօսի, սօսորի, սօսանի բառերուն: Այսպէս այս օրինակներուս մէջ առ հասարակ դ յօգն է սօսորի: Ասուած որ անդ զքեզ առ մզ. յորոյ ի բարիսդ վայելէք: Սեղանքն որ քեզք երեւին: Այն որ այժմք իսկ ծնեալ. եւայլն. — Թէպէտ կրնայ յօգը նաեւ խնդրոյն կամ բային կամ ժամանակին համաձայնած համարուիլ, որոնք Բ գէմքի են:

Նոյն կերպով ալ կ'ըսուի՝ Յես զարեգակնդ. զԹըռ-շունսդ յօգս. Ծճիդ լաւ է քան զկուսան:

ձայնի յարարերեալ բառին* զէմքին հետ. ինչպէս.
Ս՝ որ իշխերս: Զոք զոր տեսանէքք:

Զ. (Յօգին այս զործածութիւնն ազատ է. այս-
ինքն եթէ յօգ չդրուի՝ սխալ չ'ըլլար, մանաւանդ
ուր որ յարարերեալ բառը ներգործութեամբ դը-
րուած է. զորօրինակ՝ Ո՛վ է որ ասէք ցքեզ. կրնայ ը-
տուիլ նաեւ՝ Ո՛վ է որ ասէ ցքեզ: — Որ համբերիցէն
ի սպառ., կամ Որ համբերեսցէ ի սպառ.: Բայց յօգը
կ'աւելցուի վայելութիւն, ոյժ եւ շատ անգամ բացա-
յայտութիւն տալու համար:

Ս յօգ.) Ես որ կոչեցայս անմահ՝ ահաւասիկ ի մեռա-
նել երթամ: Ես որ անմահ խոյն-եցայ՝ անա մեռնելու
կ'երթամ: Պէն էօլմէզ տէնիլմիշ իքէն՝ իշխէ էօլմէյէ
կիտէյօր ում: Զօք ունիմս զայս տաց քեզ: Մեք
մասնեմք ի հանդիսան որդ հաւատացաք: — Զի՛նչ
է այս զօր ասէս ցմեզ: Տէրն զայս մարմին զգեցաւ՝
որ զանդիտէս ի շարչարանաց, որ դողայս ի բռնու-
թեննէ մահու, որ խռովիս ընդ վախճան կենաց: —
Վայելեսցուք ի բարութիւնս որ կանս: Ո՛չ աւասիկ
ամենեքեան սղքա որ խօսինս** Գալիլեացիք են:
Զպարտիս իւրեանց հատուցանեն այսուիկ զօր տանս
տանել նոցա: Սա որ իշխերս ի վերայ թագաւորաց:
— Այս որ եղեւ՝ ոչ էր եղեալ: Եւ սմա եւս որ կո-
չեացս զիս ի ճաշ՝ ոչ առնում ակն. (Ես ոչ այս մօր-
դէն որ շէս սեղանի կանչեց՝ ակնաթուղիս կ'ընեմ): Առ-
այժմ զօր ասացաւ՝ զայս ի մօրի կալարուք: Որ մնա-
ցեալքս են՝ եւ սղքա մի՛ վրիպեսցին:
Զունի զգը ի սոցանէ որ ընդ իսօ են: Աւելի ինչ

* Յորթիւրիւ բառն ան է՝ զորն որ յարարեական բառը
յառաջ կը բերէ. ինչպէս Ա մասին մէջ ըսինք, (երես
51.) Սո՛տա որ խօսինս՝ Գալիլեացիք են. հոս յարարե-
րեալ բառն է սո՛տա: Աօր ուր օտարքս են. յարարե-
րեալ բառն է սօր: — Շատ անգամ յարարեակն
իրօք դրուած չ'ըլլար եւ լուկեայն (զօրութեամբ) կ'ի-
մացուի, ինչպէս յաջորդ Ը Գլխոյն մէջ կը տեսնենք:

Հասարակօրէն « եւ որ յօգ դրուած խօսքին մէջ յա-
րարերեալ բառը ներգործութեամբ կը գրուի:

** Որ գերանունն անհոլով մնալով իրբեւ յոգնակի ալ
յաճախ կը գործածուի. քիչ տեղ նաեւ այս, այդ, այն:

նշանս առնել քան զոր սոյս առնէ: Կարող լինիս
ամենայնի հասու լինել՝ զբոց մէքս ամբաստանեմք
զգմանէ:

Այս որդի իմ է որ կենդանիս է: Չայս որ փոքրս
էր՝ ոչ թողոյր: Ասա ուր օտարքս են՝ այսպէս պայ-
ծառացան: Որ ինչ առաջիս կայ՝ յայս եկեացուք:

Դ 304.) Տեսէք զինչ լուքդ: Տեսէ՛ ինչ ինչ էլ լուք:
Կէօրին թի նէ իշխակիօր սունուզ: Ես դիտեմ՝ զբո-
շարեցիդ: Հասո՛ ինձ զոր պարտիսդ: Չինչ է այդ
զոր գործեսդ: Դու որ տիրեսդ զօրութեամբ՝ հե-
ղութեամբ դատիս: Չինչ է այդ զի խորգասդ: —
Ո՞վ է որ ասեց ջքեզ՝ թէ տուք ինձ ըմպել: Չի
ասէքդ Աստուած՝ բարիդք ասէք: — Ո՞ր են գաքս որ
կանդ աւագիկ. որ անցանենդ: Այդ զի տեսրդ
զիս եւ հաւատացեր: Հաստատուն կաց յայդմ՝ զբ-
ուսարդ: Չինչ իրք են վասն որոյ եկիքդ: Չի զար-
գացայքդ յառաքինութեան: Որ մկրտեցաւդ՝ դա է
որդի իմ: Վասն այդբ զոր արարդ ընդ ձեզ:

Առաքեմ զքեզ՝ զոր եսդ բժշկեցի: Դուք որ յիող
հաւատացէք՝ փախերուք ի լերինս: — Չոր ինձդ
ասես թէ չեմ արժանի՝ զզոյն տեսուն ասաւ: — Չո-
րոյ դուքդ վկայէք: Լինելոց է այդ զոր գայդ մար-
դարեանայ: Տեսանե՛ս զինչ դարայդ գործեն:

Որ ի սուգդ ես՝ ծիծաղին եւ խնդա: Չոր այժմդ
ունիս՝ չէ քս: — Չիարդ այժմդ տեսանէ՛ մէք ոչ
դիտեմք: — Ած զձեզ յայդ՝ յորում այսօրդ կայք:
Որ չեւդ էք բժշկեալ, որ չեւդ էք սրբեալ:

Ե 304.) Հանից զոր եկուլն՝ ի բերանոյ նորս: Անոր
իլլածը քերնէն պիտի հանեմ: Եութատուղունու օնուն
աղզընտան չըգարաճաղըմ: — Չոր կամիմ զայն
առնեմ: Գուցէ ոչ որդիսիս կամիցիմ գասնիցեմ
զձեզ: Ես նոյն եմ որ խօսեին: Աղաչեցի զքեզ կալ
յեփեսոս՝ միւ իրթային ի Մակեդոնիա: Տամ դմա
զկէս ընչից իմոց զոր բերին: Գարձայց ի տուն իմ
ուսոյն ելին: — Չոր պատրաստեցերն ո՛ւմ լինիցի:
Ուսափ՝ իցէ զոր ունիցիս: Ուր պանդխտիցիս՝ ոչ
բանայցես զբերան: — Որ չէն ջառկոս՝ ոչ եթէ

վաղվաղակի դժած գաանի: Ար խնդրէն յայտ առնէ
 թէ չեւ եւս եզիտ: Հարկ է այնմ որ սիրէն՝ զայն-
 մանէ զոր սիրիցէն հոգալ: (սիրուն է-ր սիրածը հոգա-
 ւո- է:) Ար որբէն եւ որ սրբին՝ ի միոջէ էին: Ելին
 տեսանել զինչ իցէ որ գործեցաւն: Աչ որ զրկեցաւն
 միայն հեծէ, այլ եւ որ զրկեացն: Ի նոյն երթայ՝
 ուսոյ առաւն: Աչ զի մեռաւն՝ այլ զի խաչեցաւն՝
 այն աւելի են զարմանք: Չոր պարտեալքն հատու-
 ցաք: Արոյ խնդրենն, որոյ աղաղակենն, որոյ հայ-
 ցենն՝ ապ Աստուած զբարութիւնսն: Տեսցուք ՚
 շատ շահի, որդ առնուցունն թէ որդ ապցենն: Ա-
 րարին որդիս ուսանն:

Ար առաքեացն զիս. կամ — որ զիսն առաքեաց:
 Ա-ր երթամն, կամ — ուր ենն երթամ:

Ես որ զիսն սիրեն՝ սիրեմ: — Չոր գուն շինեցեր՝
 աւերեցին: Աչ աւանիկ այն զոր է զոր գուն աղար-
 ատէիր: Ընդ որ գուն տրամիս՝ նա ուրախ լինի: Ապ-
 րեցուցես զոր քեզն լուիցեն: Այս քեզ մամնայ,
 եւ այնմ որ զքեզն շունիցի: Աստուած է տեր, եւ
 ոչ զորժ գուքն կարծեցէք: — Պարտ է խնդրել
 յոմե նայն եղեւ. (չայն յորժ նա եղեւ:) Մի լուի-
 ցուք զոր նորայն լուան:

Ի ինչ գծնդակ ախտ՝ զոր սուրն կոչեն: Մինչ մա-
 նուկն էիր՝ անձամբ անձին գօտի ածէիր: Չոր յուն-
 կանէն խօսեցարուք՝ քարոզեցի ի վերայ տանեաց:
 Չոր անիրաւութեամբն ժողովեցաք՝ արդարու-
 թեամբ թօթափեցուք: Ար յազարակին իցէ՝ մի
 դարձցի յետս: Լաւ է որ մարգարէանայն քան զայն
 որ ի լեզուսն խօսիցի:

Ար պիտայն չիցէ՝ զինչ անկ իցէ մեզ: Աչ գիտացաք
 որդիս արժանն էր գիտեւ: — Ընդէր բնաւ խօսեա-
 ցիս զոր ոչն գիտիցես: Ար չեւն էր ծնեալ. որ չեւն
 էր բնաւ ի լոյս եկեալ: Ար յետոյն դայցէ՝ եւս աւելի
 պարտ է բերել: Արդիս ցանկն ասէի՝ եւ այժմ
 ասեմ: Արդ չարաչարն տեսանէին՝ յիրաւի կուրա-
 ցան: Ար կարին իսկ չարաբարոյք իցեն: Ար մտա-
 դիւրն ծառայեաց:

Գու՛ ես որ գալոցն ես. ես եմ որ գալոցն եմ: Որ
 Ինչ լինելոցն էր՝ ահա եղել:

Խառն.) Տացի մեզ որ ասեմք՝ ասել, եւ ձեզ որ լեզբք՝
 հաւատաւ: Մի թէ ի վայր ինչ իցենք քան զմեզ
 որդ կարօտանամք՝ նորա որդ չկարօտանան: Այս
 որ էջ՝ նոյն է եւ որ ելն: Որ երեւինս եւ որ ոչն
 երեւին: Որ այժմս կեամ մարմնով՝ ոչ ինձ կեամ՝
 այլ այնմ որ սիրեացն զիս:

Այսպէս եւս՝ Որ խօսիմս իսկ. որդ ուսուցանելս
 պարտեաք զնոսա. յորմէ հետե մտեալս եմ. այս որ
 իջանէս. զմեզ որ լեւեմք. այսք շոր արարեքս. սոցա որ
 նստինս: Ջոր Ինչ մեքս գիտեմք. որդէս զիսս տեսա-
 նեք. ինձ որ տրուպս եմ. որ այժմս կատարի: — Որ
 եղերք որդի. դուք որ մեռեալք էիք. որ ծիծաղիքք
 այժմ. որ կանոք աւագիկ: Ջոր դուք առնես. որ
 մարդդ ես. որ ոչք իմանաս. դու որ հետիք շրջիս.
 շոր այժմք լուարուք: — Աստուած Որ էն. շոր Գա-
 նիէնն ասաց. որ Սովտերն կոչէր. որդ զայսն կամին.
 զու՛մ շարն խօսէր. շոր պարտն էր ասել. զի ողորմե-
 ցաւն. զի դատարկն նստէր. յորժամ պիտոյն եղել. յոր-
 ժամ փակեցանն. յորժամ զայրանալն պարտ էր. իբրե-
 մեղանն. որդէս սւսոյցն զձեզ. աւելի քան որչափ կա-
 մերն. որչափ ինձն պիտոյ իցէ. զինչ դուն ասես. շոր օրե-
 նակ նգրայն կործանեցան. որոյ իւրն հրաման տուեալ
 էր. (որոնց Ինչ հրաման որոտծ էր:)

Է. Վոյն կերպով բուն հարցական բառերուն
 յաջորդող մասանց բանի վրայ ալ յօդ կը դրուի: Այս
 ոճը շատ յաճախեալ չէ:

Ջի՞րք կամս հիացեալ: Ի՞նչպէս աղշա՞ծ իցեր եմ:
 Նա՞սըլ շա՞մըլ գալմըլ բմ: Ընդէ՞ր զըկիցիմս: —
 Ջի՞նչ խօսիսք, բեկանես զմեզ երկիւղել: Ջի՞րք
 երկնչիսք ի աստանայէ: Ջի՞ խորելք զիս քեզ կա-
 միս: Վասն որո՞յ եկիրք: Ջի՞ մոլիքք: Ջի՞ լայքք:
 — Ընդէ՞ր ոչ նայն հարկանէր:

Ը. Բ՛սինք վերը (Թիւ Ա.) թէ յարաբերական
 բառէն անմիջապէս ետքն եկող բառին վրայ կը դրուի
 յօդը. սակայն կ'ըլլայ երբեմն ասոր հակառակն ալ:

1. Յարաբերական բառին անմիջապէս յաջորդող բառն եթէ նախադաս յատկացուցիչ կամ անական՝ (երբեմն նաեւ եթէ հետը կապուած մակբայ) մ'ունի, յօդը գլխաւոր անուան վրայ կը դրուի՝ որ յարաբերականէն զատուած է, այսինքն յատկացելոյն ու գոյականին վրայ². Ինչպէս.

Ջորս միանգամ Գործոյ սօփաբն լեալ էին սպանմանն՝ բմբռնէին զամենեւեան: Ջամբնն որ (Մանգլ) սպանուելուն օքնակոն եղած էին՝ քանեցին^{**}: — Մեզ որ Գրէսփոսի շքրակնիս եմք: Որ ամենեցուն ժրէլից ես: Որ հանդիսի տեսողից էք: Որ արտայի իրենդրակն էին: — Սա որ անուանեալ Գրէսփոսեայ է: Որ Կործեալ սիւնին էին: Որ ճշմարիտ Օծեալն է: Որ սփոյգ այրիին իցեն: Որ երեց եղբայրն էք: Որ քաղած ոսկին մթերիցէ: — Որ յառաջ հաւածիչն էի, (կամ որ յառաջն հաւածիչ էի:) Որ Կարէ ստողջին իցեն. (կամ որ Կարէն ստողջի իցեն.) եւ այլն:

2. Երբ յարաբերականին յաջորդող բառը պէտք եղած գէմքի յօդը չի կրնար առնուլ. զորորինակ՝ դու եւ նա՝ օ յօդ չեն առնուր. այսօր, այժմ՝ ն յօդ չեն առնուր, թէպէտ պէտք ալ ըլլայ. եւ կ'ըսուի՝ Մինչև ցայն տեղի՝ ուր այժմ Հոռմն կայ, (չըսելու համար՝ այժմն) Առաքեա յոյր ձեռն առաքելոցն ես^{***}:

3. Երբեմն լոկ զարտուղութեամբ կը գտնուի յօդը յարաբերական բառէն հեռացած. ինչպէս.

Թէ ակն քո չար է՝ ղի ես առատս եմ: Ձի այժմ աստո նստիմք: — Որ ոչ երթասք զհետ: Երոյ գուք չարախօսէքք զգմանէ: — Ձմկրտութիւնն

* Մանուանգ երբ նախադաս յատկացուցիչն իւր յատկացելոյն հետ միացած մէկ բառ կը համարուի. ինչպէս. Գործոյ սօփաբ. հանդիսի տեսող. ծառայից երեց. սփոյգ գոտուանքան. սաղարս գոփաբ. եւ այլն. տես եր. 249: Նոյնպէս իբր մէկ բառ կը համարուին՝ Իկալ հատեալ, եւ նմանները. Ընդէր բնաւ՝ որ Իկալ հատեալ է՝ հրատարէք ի սմանէ: Որ հատարտեալ Կարեալ է ի վերայ իրացս այսոցիկ: — Ասոնց վրայ յաջորդ Եղուածին մէջ:

** Ըթանիին, (բանեցին.) տես եր. 277, Ա ծան:

*** Ի յեռն նախադրութեան պատճառաւ՝ որ յօդ չ'առնուր:

զոր ես մկրտելոցն եմ: Որք ընդ նմա ի խաչն ելեալ էին: Որ ի Սամարիա բնակեալն էին: Որ զաստուածս անարգենն. եւ այլն: (Փխկ՝ շի այժմս աստ. զոր եսն մկրտ... որ ոչք երթաս. յորոց գուքք չարախօսեք. որ ընդ նմայն ի խաչ... եւ այլն. որ սովորական ձեւն է:)

Թ. Հօգի համաձայնութիւնը կամ մերձաւոր բառերուն հետ գէւքի կապակցութիւնն որ Յօդուածիս մէջ տեսնուի, իմանալու է նաեւ ամէն ցուցական բառերու վրայ՝ որ «, որ, ն դիմորոշներով կազմուած են. զորօրինակ՝ այսպէս, սոյնպէս, քոյնչպիսի, նոյնպիսի, աւտօիկ, ահաւանիկ, այսօր, այդրէն, անախ, անտուտ, եւ այլն. ինչպէս բազմաթիւ օրինակներն ըստ բաւականի ցուցըցին* : (Ցես նաեւ եր. 165, ծան:)

Վիմորոշ յօդերուն նշանակութիւնն ու համաձայնութեան կանոնները փոքր ի շատէ մանրամասն (թէեւ ոչ ճշգիւ կատարեալ) աւանդեցինք, տեսնելով թէ ոչ բաւական մտադրութիւն եղած է գրարարի այս էական եւ գլխաւոր մասին վրայ:

* Երբեքս զորոց մէջ աւերելոյթ անհամաձայնութիւն կը տեսնուի յօդերու. ինչպէս « եւ ն դիմորոշներու խաւանակութիւն այս խօսքիս մէջ. Ս» է որդին ձեր զորքէ դուքն ասեիք թէ կայր ծնաւ: Սակայն գիտնալու է՝ որ հոս զորք գերանուան յարաբերակն ոչ «» է՝ այլ որդին յեր, որուն հետ ճշգիւ համաձայնած է դոստին: Իսկ «» եւ որդին բառերուն գէւքի տարբերութիւնն անկէ է՝ որ մէկն (որդին յեր) անուն բայի է, եւ միւրը («») ուղղական խնդիր բնութեան. իբր թէ՝ Ս» է այն որդի յեր: Այս փոքրին կանոնաւոր ձեւը յաճախ կը հանդիպի: Ահա այս այն այր է որ...: Ոչ այս այն Մուշեղն է՝ որ...: Ոչ նա է սա՞ զոր խնդրէինն սպանանել: Այսպէս է նաեւ՝ Ահաւաքիկ տեղին՝ ուր եզին զնա. (այսինքն՝ այդ այն տեղի է՝ ուր...): Ոչ դոստ էջէք որ խօսեցիքն. եւ այլն: Ցես նաեւ եր. 291, Թիւ Դ. եւ եր. 298, Բ ծան: — Աստիք եւ նմանները կանոնաւոր են, ինչպէս ըսինք, եւ տեսնուած անհամաձայնութիւնն աւերելոյթ միայն է:

Իսկ զարձեալ հին ընախ դրոց մէջ հոս եւ հոն յօդերու իրական անհամաձայնութիւններ որ երեւան կ'եւլին՝ զբազարոց աղաւաղութիւնք են, որոնք հաւատարմազոյն օրինակաց վրայէն կ'ուղղուին:

ՅՕԳՈՒՆԺ Բ.

ՅՕԳԵՐՈՒՆ ՈՒՐ ԵՒ ԵՐՐ ԴՐՈՒՒԼԸ

Նախագիտելիք: — Գրաբար հայերէնի յօդառութեան մասին՝ Որոշեալ անունները կը զանազանունին Ընդհանուր որոշեալ եւ Մասնաւոր որոշեալ. եւ ըստ այնմ՝ յօդ կ'առնուն կամ չեն առնուր: — Այս հիման վրայ հաստատուած յօդառութիւնը գրաբար հայերէնի առանձին յատկութիւնն է:

Այս Յօդուածին մէջ յիշուած ընդհանուր եւ մասնաւոր մտօք առեալ անուններն Որոշեալ են: Անորոշները նախընթաց Յօդուածին մէջ տեսանք:

1. Ընդհանուր որոշեալ անոռանց յօդառոյթիւն:

Ա. Ընդհանուր մտօք առնուած գոյականները՝ (որ այս ինչ կամ այն ինչ մասնաւորը չեն ցուցընէր,) թէեւ որոշեալ ըլլան՝ գրաբար անյօդ (առանց յօդի) կը գործածուին, — մասնաւանդ վճռական խօսքերու մէջ: — Կ'ըսենք անյօդ՝ բայց ոչ անորոշ. անոր համար ալ իրենց հայցականը միշտ զ նախգրիւ է*:

Բուռն է իբրեւ զմե՛ծ օեր: Մահուած լա՛ք սասորի՛ է օերը: — Գիտո՞ւնի՞ս հպարտացուցանէ, այլ օեր շինէ: Յոյս ոչ երբեք ամաչեցուցանէ: Նախանձ կուրացուցանէ: Տրտմո՞ւնի՞ս մահ գործէ: Բազում չարիս ուսոյց դատարկո՞ւնի՞ս: — Օրէն՛դ սիրեն մարդոյ: Հասորո՛ք առանց գործոց մեռեալ են: — Որ սիրէ շիրտո՞ք սիրէ շի՛մաստո՞ւնի՞ս: Որդեակ, ի բաց արա շրտմո՞ւնի՞ս ի սրտէ քուսմէ:

* Գրաբար լեզուի մէջ անյօդ բառի մը որոշեալ թէ անորոշ ըլլալը ճանչնալու կ'առաջնորդէ հայցականը: Եթէ խօսքին փոքր փոփոխութեամբը, (այնպէս որ ուղղականը հայցականի դառնայ,) տեսնես որ հայցականը զ նախգրի կ'ուզէ, նշան է թէ անոր ուղղականն որոշեալ է, թէեւ ընդհանուր մտօք ըսուած ըլլալուն համար յօդ կ'առնուր: Այսպէս այս խօսքին մէջ՝ Նախանձ կուրացուցանէ. նախանձ որոշեալ է, վասնզի եթէ հայցականի գործընէս՝ զ նախգրի կ'ուզէ. Չնախանձ՝ քանզի կուրացուցիւ է՝ տեսն արդարը:

Այսպէս անյօգ կը գործածուին Աերացեալ բառերը*։ Աբդարոսիւն, զրիոսիւն, աշխարհոսիւն, ժոզ, լարիտ, մահ, կեանք, եւ նմանները՝ քանի որ մէկի մասնաւորուած չեն։ (ինչպէս որ մասնաւոր են ասոնք։ Ընդ վայր է աշխարհոսիւնդ. ի մարդկանէ է խորհուրդդ. Ոչ որպէս յանցանին՝ նոյնպէս եւ շնորհին. — եւ անոր համար յօդ առած են։)

Բայց ասոր հակառակն ալ կը գտնուի. Ջօրէ՛նն ինչ խափանեմք. քաւ լիցի։ Ի հաւատոցն արգարացուք։ Կեանքն յայտնեցան։

Բ. ‘Մանապէս շատ իրական եւ նիւթական բաներու անուններ անյօգ կը մնան՝ երբ այս ինչ մասնաւոր հատը չեն ցուցններ։ ինչպէս.

Ոգի մարմին եւ ոսկերս ոչ ունի։ Հոգին մարմն ու ոսկրոյի վանի։ — Մարմն ցանկայ հակառակ հոգոյ։ Բողոքն պատի զծառովք**։ Ատի՛ծ որոյ լինի գարանակալ։ Ջիւղի ասեն թէ հեղձնու յանոյշ հոտոյ։ Երկաթ ցուրտ է առ ի շօշափել։ Թեթեւ է փայտի բնութիւն։ Հայր փայտոյէ զբոյրի։ Բարոս շրջէ ու աիւք իւրովք զբարբն։ Ջրագլմն կորոյս գինի։ Գինի ուրախ անէ, եւ հոց հաստատէ զտրոս մարդոյ։

Այսպէս ալ մասնաւորապէս մարդ, մարդիկ եւ ասոր նմաններն իբրեւ ընդհանուր որոշեալ՝ անյօգ կը բանին։ Ապաքէն իբրեւ ի ստուերի շրջի մարդ։ Մարդոյ՝ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր։ Ջմարդիկ եւ զանառան կեցուցանէ Տէր։ Կին երկնչիցի յառնէ իւրմէ։

Եթէ մասնաւոր որոշեալ ըլլային՝ յօդով պիտի բուռէր։ Առաջնոյ մարդոյն՝ մինչ չեւ յանցուցեալ էր՝ հնազանդ էին գազանքն։ Մարդիկն երկրին չար էին։ Կինս ետ ինձ ի ծառոյ անտի։ Կինն պատրեցաւ եւ յանցեաւ։ Ոչ է բարւոք մարդոյդ միայն լինել։ Գնաց այրն եւ պատմեաց։

* Աերացեալ կը կոչենք հոս այն անուններն որոնց նշանակածը թեպէտ արգեամք կայ եւ կը կատարուի, բայց ի՛նչ, այլ մի՛մակ մը, կամ գործել մը, կրել մը, եւ այլն, ինչպէս օրինակներէս կը տեսնուի։

** Մեկնողարար՝ հարկ է յօգով բուել՝ Կանեփուկն թուփ ինչ է։ Հունկըն կատարած աշխարհիս է։

կայ ասոր հակառակ՝ յօգով ալ ընդհանուր որոշեալ: Ո՞րք ի մարդկանէ գիտաց ինչ զմարդոյն. (մարդասն մէկ բանը:) Արար Աստուած զմարդն՝ ուղիղ, եւ նորա* խնդրեցին զխորհուրդս շարութեան: Ոչ եթէ ի գտառապարտութիւն ինչ, լինի մարդոյն տանջանքս գիւաց: Աղուէն՝ ցուցանէ զբարս նենգաւոր մարդկան:

Գ. Այն ամէն բաներու անուններն՝ որ բնութեան մէջ միակ են, ուստի եւ իրենց անունը զիրենք կ'որոշէ, թէեւ մասնաւոր որոշեալ բառեր են՝ առանց յօգի կը գործածուին: Այսպէս են՝ Աստուած եւ Տէր, երկն, երկիր, աշխարհ, ծով, ցամառ, հիւսիս, դժոխք, աստուայ, գիր կամ գիրք (սուրբք)**. եւ դարձեալ տարբրց անուններն եւ նմանները:

Ոչ արեգակն յընթացից դադարէ, եւ ոչ Լուսին կասէ ի մաշէլ եւ ի ընուլ, եւ օդք ի շնչելոյ ոչ դադարեն. եւ ոչ ծով ի սահանս ծփանացն, զեղեալ սահմանն ոչ կարացեալ անցանել. եւ ոչ երկիր բառնալ կրել՝ դանդաղի զամենայն: Պարտ էր ձեզ եւ յաշխարհի իսկ ելանել: Աւազ առ եզր ծովս: Ճշմարտից հաւ-

* Երբեմն եզակի անուն մը յօգնակի գերանուամբ յառաջ կը բերուի, երբ այն անունն ոչ մէկ հատ այլ բազմութիւն կ'ազնարկէ: Այսպէս այստեղ՝ զմարդն եւ նոսա. եւ վերջ եր. 293. յոսն եւ ի նոյնն: Յես վարը եր. 336:

** Քրիստոնէական լեզուաւ՝ Տէր կը նշանակէ Աստուած, իսկն յօգով՝ մասնաւորապէս Քրիստոս կ'իմացուի: Աստու Տէր զտէրդ ի գլխոյ քումն: Այսպէս ասէ Տէր: — Ասէ Տէրն յաւետարանին: Մարիամ օծ զՏէրն իւղով: ՉՏէրն ի խաչ հանին: Այս յօգը սովորաբար ուղղականի եւ նախդրիւ հոլովոց է:

Առտեալ առանց յօգի բայց մասնաւոր որոշեալ մտօք՝ կը նշանակէ յատկապէս զՊօղոս առաքեալ: Առտեալ ասէ թէ այլ մարմինք են երկնաւորացն, եւ այլ մարմինք երկրաւորացս: Առտելոյ առեալ զերեսս ամենայն մարդկութեանս՝ ասէ... Դուք ոչ գիտիցէք յԱռտելոյ՝ զի...: Ոչ ապ թոյլ Առտեալ թէ...:

Արոյ բառին համար ըսած ենք՝ թէ նաեւ որոշեալ մտօք՝ անյօգ կը բանի շատ անգամ. (եր. 254):

Մասնաւորապէս՝ երկրն եւ աշխարհն յօգով՝ յատուկ գուռա կամ տէրութիւն կամ հայրենիք կը ցուցնեն. (եւ կ'ըսուի) Յաշխարհիս Հայոց. յաշխարհէն կորզէին. (եւ հոնէին): Յունաց աշխարհն. երկիրն Մարաց. եւ այլն: Այսպէս՝ Յաշխարհի ելանել՝ կը նշանակէ մեռնել. իսկ յաշխարհն ելանել՝ այս կամ այն երկրէն գուրս ելլել:

ատացելոց ոչ կարէ ստատանայ փորձութեամբքն
ստանանել: Ջձկունս մեծամեծս ծովածինս՝ վիշապս
կոչեն Գրէր: Կայ իսկ ի Գրէ՛ թէ զբո՛ն զովացուցա-
նէ ցօղ. եւ զհօր բորբոքեալ՝ շիջուցանէ Լուր:

Առանձին դէպքերու մէջ հարկ է յօդով ալ որո-
շել. ինչպէս. Աստուածդ ձեր ոչ փրկէ զձեզ. Աստու-
ծոյն Գանիէլի: Աստուածն չճանաչէր (կրւր.) եւ չաս-
տուածքն երկրպագութիւն առնուին: Տեսցուք՝ քո
աստուածն զի՞ արասցէ: (Սուտ աստուածները միշտ
յօդով.) Ջաստոյն աստուածոյն Հռեմիայ: — Նոյն-
պէս տեղւոյ մը միայն մէկ որոշ մասը: Չեւ եւս
յայտ է թէ ցերբորդ ինչ մասն երկինս ասիցէ, զի
ոչ ասէ թէ մինչեւ ցերբորդ երկինն: — Ահա-
ասիկ երկիրս անզաւակ է: — Ջի՞նչ արասցուք եւ
դադարեցէ ծովս: Ի ծովն առաջին (առջեւ) եւ ի
ծովն՝ որ յետոյ: Ի ծովն Աղի: Կայր Յիսուս յեզր
ծովուն. եւ աշակերտքն չէին հեռի ի ցամաքէն:

Գ. Լուելի յաճախ՝ անուանց յոգնակին անյօդ
կը մնայ: Ջայնր զփորձ ոչ միայն Կրիստոսի՝ այլ եւ
հեթանոսս եւ յոգի գիտեն: Գեւտ հաւատան եւ սարսեն:

Յաջորդ օրինակներուն մէջ կը տեսնուի՝ եզակի
անունները յօդով եւ յոգնակիներն անյօդ:

Են ազգմունք ինչ բնականք յանասունս, որովք
հանգերձելոց իրիք իրաց ազգ լինիցի նոցա. որպէս
Յիոյն՝ ի սմբակէն վարելոյ, եւ եզի՞նն՝ ձմերանի ընդ
ալուց կողմն նստելոյ, եւ իսրայոյն՝ վաղ ի մարմանդ
տեղիս փութալոյ, եւ հայից՝ վաղազոյն տարմատարմ՝
չըջելոյ, եւ աղանիւթաց՝ համագունդ երամ՝ երամ
խաղալոյ, եւ ահաւանաց՝ ի ջերին տեղիս գնալոյ, եւ
արջոյ՝ յառաջագոյն քան զձմեռն ի բայոց մտանե-
լոյ՝: — Խելամուտ իցես կարգի Բագմասօփեղաց, եւ
քո՞ բացեալ իցէ զպատրուակ Հայի՞նն:

Ե. Կոյնպէս ածականներուն՝ որ իբրեւ որոշեալ
գոյական անուն (թէեւ ընդհանուր մտաք) գործա-

* Աերջին անյօդ եզակին (արջոյ) կը ցուցնէ կանոնն որ
վերը տեսանք. (Թիւ Բ.)

ծուած են՝ հասարակօրէն եղակին յօդով է եւ յո-
գնակին անյօդ:

Անգրտն անգոսնէ զերաս: Ջերաս անգրտմտ ան-
դոսնեն: — Մի արդարն յարդարութենէն ծուլաս-
ցի, եւ մի իրդաւորն ի մեղսն կացցէ: Ի տեղիս ամ-
դարչոյ հեծեն արդար: — Այն անօրինին: Այն
անօրինաց: — Խոյս տալ ի չարէն եւ զբարին ընտրել:
— Մի պարծեցցի կորն իբրեւ զուղիղն:
Խառն:) Կուրացուցանէ արեգակն զփնջախոնս, եւ
աչացաւքն փնասին ի լուսոյ:

Բայց երբեմն եղակին ալ անյօդ կը գործածուի:
Մորս ի ծիծաղել իւրում բարձրացուցանէ զձայն
իւր: — Կոյր զրկի ի ճառագայթից արեգական: —
Ցանկութիւնք սպանանեն զլաթ: — Մանուկ է եւ
չգիտէ ընտրել զլաթ ի քարոյ:

Իսկ եթէ մասնաւոր որոշեալ են՝ յօդով կը
գործածուին. ինչպէս. Անհնարինն հնարաւոր լինի,
եւ բառնայ թեթեւն զծանրն: Սակաւաւորն ի հազա-
րաւորս եղիցի: Ջօդտակարսն փնասակարս կարծեցու-
ցանել: — Մեռաւ արդարն ի վերայ անարդարոց: —
Կամիմ՝ յեանոցս տալ որպէս քեզ: — Եղիցին լու-
սաւորքք ի հաստատութեան երկնից*:

Ստացականներու համար տես յաջորդները:

Ջ. Երբ խօսքին մէկ մասին գոյականը միւս մա-
սին մէջ միայն ածականով մը կամ ստացականով կամ
յատկացուցչով բացատրուած է, այս վերջինները յօդ-
կ'առնուն.

Ածին:) Մի թողուր զքորեկամ հին, զի նորն ոչ է հաւ-
ասար նմա: — Գինի ունի- չփնասի ի փոփոխմանցն,
իսկ յօրն վաղվաղակի յանդիմանի: — Եթէ ընդ-
էայր դաւը զայս առնեն՝ ընդ չորն զհնչ լինիցի:
— Ստեղծ Տէր զմարդն ի ֆեցերորդոս՝ ասոր, եւ
հանգեաւ յեփնեբորդին: Ոչ զսոյ՛ աղքատն՝ այլ
զհոփոփն. (զայն որ հոգւով աղքատ իցէ:)

* Կայ հակառակ գործածութիւնն ալ. Եղիցին ասովն+յե-
սինք, եւ յեփն+ առաջինք. (փիկ ասովն+ն, յեփն+ն):

Ստցկ : Յիշեալ գրադարանսն է՛մ, զի այսպէս (իցէ) եւ
 +ոյն : Ոչ է՛մ համա՛ այլ +ոյդ լիցին : — Աշակերտն
 Յովնանն — պահեն ստէպ, եւ +ոյդ ուսեն եւ բնագին .
 (այսինքն՝ քո գրադարանն . քո համադ . քո աշա-
 կերտդ) — Քանզի է Յեանն մարմինն կատարեցան
 կեանք եւ մահ, եւ է մերոմն կատարեացի : Նա հան-
 դեաւ յիւրոց Գործոց անոյ՛ որպէս եւ Աստուած յի-
 րայոցն : Գեղեցիկ քան զ+ոյդ՝ հանդերձ զգենուն :

Յտկց : Աւաւելուցու արդարոմնիւն յեր քան զդպրացն :
 Ձմեր Ռոգոմարոմնիւնս խոտեաց եւ զկայսերն ըն-
 տրեաց : Յ՞ր ասուողել կործանեացին . ի յԱբելոնն ,
 ի Մակեդոնն եւ յայլաց նոյնպիսեաց : Նա է մարմնոյն
 ցանկոմնիւն հատեալ է, եւ սա յընկեցն :

Բայց յօգն երբեմն չի դրուիր, մանաւանդ երբ
 այն համառօտուած մասն անորոշ է կամ միայն ընդ-
 հանուր որոշեալ : Եղիցին աւուրքն այնդքիկ՝ նեղու-
 թեան . (այսինքն՝ ասուրդ նեղութեան) : Ձլեզու մար-
 դկան խօսիցիմ եւ զհրեշտակաց : Ոչ խնդրեմ զանձին
 օգուտ՝ այլ զՔաղմաց :

Է. “Նոյնպէս՝ եթէ գոյականն ամենեւին յի-
 շուած չէ՝ միայն յօգը բաւական է գոյական մը լռե-
 լեայն (գորութեամբ) իմացընելու . ինչպէս .

Անտի եկին յիւրեանցսն . (իբենց մարդիկներուն ե-
 հան) — Յիւրսն եկն, եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան :
 Ի նոցայոցն մերս հաւատարմագոյն լինի . (այսինքն՝
 ի նոցա Քանկեցն՝ մեր Քանս հաւատ...) : Ա՛ռ զքոյդ եւ
 երթ : Այս եւ իմ շատ, քեզ լիցի քոյդ : Ձիցէ՛ ինձ
 իշխանութիւն յիմս : — Որ արամբին է՝ հոգայ
 զաշխարհին . (այս է՝ զաշխարհի իրս) : Խափանեա
 զմանկոմնիւնն . (զմանկութեան իրսն) :

Նաեւ անյօգ : Մի զք զանյին եւեթ խնդրեացէ,
 այլ եւ զընկերին : Եթէ որ իւրոց խնամ ոչ տանիցի՞ :

Այս երկու ձեւով (Թիւ 2 եւ Է.) լռելեայն
 իմացուած գոյականին համար՝ տես եր . 250 :

* Իսկ այն գէպերուն համար՝ ուր բայ մը գորութեամբ
 կ'իմացուի, (զորն որ յաջորդ օրինակներուս մէջ մեր
 կողմէն փակագծիւ կ'աւելցընենք) մտադրութեան ար-

Ը. Գարձեալ՝ մակրայ մը կամ երկու այլեւայլ մատուցք բանի մէկ բառ համարուած եւ անական եղած կ'ըլլան, եւ յօդ կ'առնուն, կամ զլխաւոր գոյականը կամ բայը լռելեայն իմացընելով:

Ընդ ողջակէզս եւ ընդ վասն ժողոցն ոչ հաճեցար. (այսինքն՝ ընդ պատարագսն վասն մեղաց մատուցեալս:) Առնիցէ զողջակէզն եւ զկաման: Չլին եւ զտանց պտոճանացն: Տխմարն, առանց դոչբոսութեան. (որ առանց զպրութեան էր):

Թ. Արնայ որեւիցէ մասն բանի, կամ նաեւ ամբողջ խօսք մը՝ իբրեւ գոյական անուն յառաջ բերուիլ յօդով:

Եղեցի ձեր բան՝ այո՞ն՝ այո, եւ ոչ ոչ: Չի՞նչ իցէ այստե՛սին: Թերեւսն ի վերայ անյայտ ինչ իրաց կայ: Եբբայեցին զնո՞ն յաճախ վարէ: Իբբս այս ոչ եթէ առակ օրինակի ինչ իցէ: Իբբ ոչ եթէ չգիտեմ՝

Ժանի են հետեւեալ խօսքերն ու նմաննքը: Այլ որ զբրկեցան միայն հեծէ՛ այլ (հեծէ) եւ որ զբրկեցն: Կամքի ալ սմա՛ որդի՞ եւ թեղք. (եռու): Որտ յայտառածին (սերմանեցան)՝ նորս են որ...: Չգործ Յեռան գործէ՛ որդի՞ եւ ես. (գործեմ): Եմք աւետարանեալք՝ որդի՞ եւ նորայն. (էին): Որ յառաջ հալածի՛ն (էի՛) եւ արգաւատիկ աւետարանեմ: Ելից եւ արարից որդի՞ս միշտ. (առնէի): Չոր ինչ նայի կամք՝ զնոյն եւ ես. (կամքի): Յակոր որ Հեղեայն. (որդի էր): Գիտելի է՛ որ յօդը գրուած է նախնիԹաց յարարեական բռաին պատճառաւ, (բաս Ա. Կանոնի՛ եր. 297.) կամ նաեւ յօդառու բռաին որոշեալ ըլլալուն համար. այնպէս որ՝ եթէ բայը ներգործութեամբ ալ գրուէր՝ յօդը փալու էր, ինչպէս այս խօսքիս ձեջ. Ամատութիւն սոցա յայտնի լիցի՛ ամենեցուն՝ որդի՞ս եւ նոցայն իսկ եղի: Իսկ բայը լռելեայն իմացընողը ոչ թէ յօդն է՛ այլ նոյն իսկ յարարեական բռաին գործածութեան կերպը, — Աւատիկ առանց յօդ գրուածներն ալ. Չէք որ որ քննիցէ, եւ ոչ (դոյ) որ անիցի զմտա: Յառաջ քան ի քանից (հաւանեալ)՝ ի գործոցն մերոց հաւանեցին: Յետո՛ւ Նատայ. (որդի):

* Կայ գրուած նաեւ Այոյն. տես վարը՝ 328: — Մեկնողական խօսքերու ձեջ նաեւ հաս մը գիր իբրեւ գոյական անուն կը գործածուի. Ահաւատիկ սաս ին որով է, կամ Թէ քն ընդ իցէ. (այսինքն, ի նախդիրն որով կամ ընդ շտե՛լ է, կամ գործիական է:) Երկնի՛ առանց արթերն տես, որ է ն. («երկնի՞» կ'ըսէ առանց յօդի՛ որ է ն գիրը):

զուսոյն, այլ սուգ առեալ ունիմ զուսոյնսդ: Եկն զայս յայտ առնէ: Ձեռք խարոց եզ ի միջի: Մովսէս զՀօրէ ստէ զին: Էրն նշանակ է մշանջնաուարին*։ Ջանաջիբը խլել հանել ի մտաց զՍ- իմ ե- սս Կոյն: Ջինչ է այն Փոքր Ի- ս ե- սն: Փոքր ի շարէս խա- փանեացի:

Եթէ ամբողջ խօսք է յառաջ բերուածը՝ յօգը սովորաբար առաջին բառին վրայ կը գրուի:

Ի Սիբեցեան զընկեր Կ Էբրե- զանն Կ: Լինել հե- թանսոաց՝ Ժառանգակիրցս եւ մարմնակիրցս աւե- տեացն. զինչ իցէ Ժառանգակիրցս ե- մարմնակիրցս: — Երն զնսս ի հասարակութեան երկնից ծագել յերկիր՝ զայն նշանակէ թէ...:

Ժ. Վիչ տեղ կը գտնուի նաեւ գոյական գե- րանուանց վրայ յօգ գրուած:

Եղբրուք իբրեւ զես, քանզի եւ ես իբրեւ զձեզք էի: Եւ ես մարդ եմ իբրեւ զձեզք: — Մի ի նոսայն ապաստան լինել: Ջայնսն որ թռչին: Եթէ անդէն ի նմայն է: Եւ նոքա զնոյնսն քարոզեն:

2. Յատուկ անոռանց յօդառոյթիւն:

Ա. Մարդու եւ տեղոյ յատուկ անունները գրեթէ միշտ անյօգ կը բանին, վասնզի ինքնին որո- շեալ են կամ ծանօթ:

Եսիորոս բազում ծնունդս աստուածոց համարէր, (կը համբեր,) եւ Հոսիբոս պաճուճեալ բանիւք զնոյնս ճամարասկէ: Յովսէփ չէ ի միջի, Շմոն չէ ի միջի. եւ զԲեկիմոսն եւս առնուցուք: Ասէ ցԱմն՝ Յիսուս: — Եկին ի Տարն, յԱշտիշար. առ ափամբ Եբրատայ: Գերանուան հեա. Ես Տերտիոս. ես Պապուս:

Բայց կը գործածուին նաեւ յօգով,

1. Եբբ առանձին կերպով որոշել կամ մասնաւ- որել ուզուի. ինչպէս. Ո՛վ է Պաւղոսն կամ ո՛վ Ապո-

* Է. լի, Կոյ, լիոյ բառերուն մէջ բայն անպահ եղած ու գոյականաբար առնուած է: Այլէ զլիոյն իբրեւ զԿոյ: Ձերն լիին վասն լիին յաշտ առնէր. (որ չէրն՝ այնմ որ չէն, կամ այնմ որ չէր):

զոսն: Պաւղոսս այս շրջեաց բազում ժողովս: Մարկիոնս այս: Մովսէսն այն: Ոչ այդ այն Մուշեղն է: ԶՏիրիթն ասեմ, որ...: Այս Գողգոթայոս*:

2. Սովորականէն պարզապէս խոտորելով: Սկսաւ Տերախլոսն ամբաստան լինել: Եղդադն եւ Մովզադն մարգարէացոսն ի բանակին: Առջեցին Ղրղակն յընթրիս: Յետուայն ընդէր ոչ հաւատայցեն: Զբուանն՝ այր մի քաջ առ Տիտանզքն: Ասէ զՅովսեփայն թէ զեղեցիկ էր: — Այժմ լինի պատերազմ զՄիջագետազքն Ասորոց:

Այսպէս ալ՝ Արհմն. Զբուանայն. զԱդամն.** զԳրիգորոյ. Կորիւնս (Ես):

Բ. Ազգի, ցեղի, ևն անուններն, որովհետեւ ըստ ինքեան ածական են, երբ որ գոյականորէն գործածուին՝ յօդ կ'առնուն — ըստ ընդհանուր կանոնի. (Եբ. 308, Ե:) Այսինքն՝ եզակին միշտ յօդով***. Իսկ յօդնակին առանց յօդի:

Զօրքն Պարսից ի ծառայութիւն մտին Ստահրացւոյն: Իբրեւ զայն լուաւ Պարթեւն՝ զերգումն ուխտին յիշէր զոր ուխտեալ էր: Փարիսեցին կայր մեկուսի: — Եկեացեն Հոսոփ եւ բարձցեն զազգ մեր: Գէմ եդ զնալ ի կողմնս Յունաց: Ուսուցանէր զնա յամենայն ուսմունս Պարսից: Ի թիկունս հասանէին Աղուանփ, Լէֆնփ եւ Կասպփ՝ զի զարեան վրէժնփ Ար-

* Յատուկ անունք ալ երբ ցուցական ածականին յետագաս են՝ հասարակ անունաց կանոնով՝ սովորաբար անյօդ կը մնան. եւ կ'ըսուի՝ Այս Մեղքիսեդեկ. այսմ՝ Երուսաղեմի:

** Յատուկ անուններն առանց հարկի ոչ յօդով գործածել հասարակ չէ, բայց կան ընտիր հեղինակներ որ յաճախ կը բանեցընեն՝ մեր ընտանեկան աշխարհաբարբին նման:

*** Յայտնի է որ եզակին ալ եթէ ընդհանուր եւ անորոշ ըսուած է՝ ա՛յցօդ կը մնայ. ինչպէս. Ամենայն Հրէայ որ լուծեց զօրէնս՝ սպանցի: Բայց որչեաւ եզակին՝ եթէ նաեւ յօդնակի մասը գործածուած ըլլայ՝ յօդով կը բանի. Հրեշտակ իմ մերժեացէ զՔանանացիք եւ զԱմփղոհացիք եւ զՔետացիք եւ զԻսելացիք: Կարգեցաւ Գաւիթ ընդդէմ Ասորւոյն, եւ փախեաւ Ասորին յերեսաց նորաս (Այսինքն՝ զՔանանայն. Ասորաց, եւսլլն):

† Զարեան-վրէժն Արփա-անայ. ասն Եբ. 249, Զ. երկու յատկացուցչի մէջ յատկացեալ:

սաւանայ խնդրեցեն : Հրէոյ՝ ի զուր ակնկալու-
թիւն կապեալ կան* :

Ար գտնուի յոգնակի ալ յօգով . Աւհանն եւ
Մերուժանն զորդիս իւրեանց տային յուսումն Մազ-
գեղանցն : Ընդէր որդիք սասանայի կոչին Հրեայքն :
Սագուկեցիքն առնն՝ թէ չիք յարութիւն եւ ոչ հազի-
բայց Փարիսեցիքն խոստովանին զերկոսեան . (այսինքն՝
ընդհանրապէս ամէն Սագուկեցիք, ամէն Փարիսեցիք) :

Բայց յօգնակին ալ ըստ կանոնի յօգ կ'առնու-
եթէ մասնաւոր որոշեալ է . Հրեայքն ազազակէին .
եթէ զգա արձակես՝ շես բարեկամ կայսեր . (այսինքն՝
այն Հրեայքն որ հոն էին) :

Գ . Երբ յատուկ անուանք նախադաս Աերդիբ
(ածական կամ բացայայտեալ) ունենան՝ իրենք սովորա-
բար անյօգ կը մնան, եւ վերագիրը կ'առնու զյօգը :

Թշնամանես զմեծն Անահիտ եւ զմեծն զարին Արա-
մազդ** : — Գետն Երասիս յարուցեալ գայր դարիւ
եւ դարիւ յաւուրս իւրոյ պղտորութեանն :

Այսպէս եւս՝ Քաջք Թէոփիլէ . զսէզն Տրդատ .
տիրանենդն Փիսակայ . ամբարտաւանին Համանայ . զու-
թերորդն զՆոյ . Երուանդեանն Տիգրան . յազատն Մա-
սիս . վերինն Սիոն*** : — Զօրաւարին Մուշեղի . մինչեւ
ի գետն Եփրատ . ի լեառն ՚ Սիոն . ի քաղաքն Տիգրոն :

Նոյնպէս՝ երբ յատուկ անունը սեռական հօլով
գրուած է, (ինչպէս երբեմն բացայայտիչն իւր բացայայ-
տելոյն քով կը գրուի . Տունկ վարդեհոյ) Բնակեալ

* Աշխարհաբար ալ զբարբորի նմանութեամբ կ'ըսենք յօ-
գնակի որոշեալն առանց յօգի՝ Հոյ, Եսմոց, Եգարոց,
Եւայն . փեկ՝ Հայերը, Յոյներուն, օտարներուն :

** Այս կերպ ածականի յօգաւութիւնը՝ միայն յօգի Յե-
ղափոխութեամբ է . որուն վրայ վարը . (եր . 324) :

*** Ար գտնուի ասոր հակառակն ալ : Տիրան զնոյն զոյն չի
գտեալ՝ ի ձեռն մոլեկան Փիսակայն աւ իշխանն Աարազ
արեակեր . (փեկ՝ մոլեկանն Փիսակայ) :

† Անուանց վերինն ծայրի ն գիրն երբեմն իբրեւ ն յօգ
կ'առնուի : Ոչ օրինակին եւ ոչ առն արգարոյ եղեն նա-
խանձաւորք . (նմանօղք) : Մասք ի առն առն ոյնարիկ :
Ի բարձր լեառն Մասիս : Գառն եւ խոյն եւ երկնցն յօ-
րինակ մեծի խորհրդոյն : Ածէք զսէզն պարտակ : Ո՞վ չ
հարսն, կամ ո՞վ փեսայն : Սասակեցի անձն այն : (Փիկ՝
առնն, լեառնն, գառնն, եղնն, հարսնն, անձնն) :

էին զգետովն Եփրատայ: Կամուրջն Տափերայ. բերդն Արտագերից. լեռան* Մասեայ. ի գաւառին Յուզայ, (Տոսպ.) ի գիւղն Երթլայ, (Երէզ.) — նաեւ յետադաս՝ Մինչեւ ի Թիւրյ գիւղն. ի Կարուց բերդն**:

Դ. Իսկ եթէ վերադիրը յատուկ անուան յետադաս է՝ սովորաբար երկուքն ալ անյօդ կը մնան. այսպէս. Մանածիհր ուշուռնի. Ղեւոնդ երանելի. Ջրագաշտ մոգ. Երասի գետ. ի Կարին գաւառէ: (Տես բացայայտչին Գլուխը, եր. 254:)

Բայց անսովոր չէ յատուկ անունն ալ յօդով: Վահանն մամիկոնեան եւ Մերուժանն արծրունի. Մերուժանն վատանշան. — մանաւանդ առանձին կերպով որոշեալը. Երուսաղէմն վերին: Իսկ քանի մը տեղեաց անունները՝ սովորութիւն է այս ձեւով գործածել. Կուաշն աւան. յերէզն աւանի. Անդժըշն (Անյուշն) բերդ. Տափերն կամրջի: Քակէին*** զՆանէական մեհեանն ի Թիւրն աւանի: Տես վարը՝ եր. 324:

Ջատական մտք գրուած կամ առանձին կերպով որոշելու համար աւելցուած յետադաս ածականները յօդ կ'առնուն. ինչպէս. Այս Յովհաննէս՝ մեծս եւ անուանիս. Մանտանոսս այս առաջնորդ էր նոցա, մուկզնեալս: Ջակքէոս՝ մաքսաւորն եւ մեղաւոր. Գաւիթ մեծն. Ղազար մեռեալն. (այն որ մեռեալ էր): — (Ջատական՝ տես վարը, եր. 318, Ե:)

3. Կապակցեալ կամ զոյգ խառնրոս յօրառոյթիւն:

Իրարու կապակցեալ զոյգ բառերուն մէջ առաջին տեղն ունին վերադրան անունները. որ են՝ 1. Ածական եւ գոյական, 2. Յատկացուցիչ եւ յատկացեալ †, 3. Բացայայտիչ եւ բացայայտեալ: Ասանց մէջ

* Տես կրեո 313, ծանօթութիւն Դ:

** Քանի մը հին անեղական անուանց ու ծայրեւ հայցականը սովորութիւն եղեր է իրեւ ուղղական գործածել: Այսպէս են՝ լեռան Մասեայ, (Մասիս) Կարուց բերդ, (Կարո) բերդն Արտագերից, (Արտագերո):

*** Քալիւն, փիկ տիւցիւն. (փլուցիւն) եր. 277, Ա ծան:

† Յատկացուցիչ եւ ածական՝ այնչափ իրարու նմանութիւն ունին՝ որ շատ անգամ յատկացուցիչ մը տեղ տ-

զլխաւոր անուններն են Գոյականը, Յատկացեալն ու Բացայայտեալը. — իսկ ածական, յատկացուցիչ եւ բացայայտիչ՝ զլխաւոր անուան Վերադիչներն են:

Ս. Յօդը, ինչպէս յայտնի է, զլխաւոր գոյականին որոշիչն է՝ եւ ոչ վերագրին. (որն որ աշխարհաբարի մէջ շատ որոշ կը պահուի. Բարի որդի. Հովիւ լախաորը*.) — միայն որոշեալ յատկացելոյ մը քով կրնայ յատկացուցիչն որոշեալ կամ անորոշ բլլալ՝ ըստ իմաստին պահանջելուն. ինչպէս. Իշխաններուն հօգին, կամ Իշխաններու հօգին Աստուծոյ ձեռքն է:

Գոյական եւ ածական:

Բ. Գոյականը՝ եթէ նախադաս բլլայ իւր ածականին եւ եթէ՛ յետադաս, յօղն ինքը կ'առնու՝ ըստ կանոնի: (Միայն յօգի տեղափոխութեամբ կամ կրկնութեամբ ածականն ալ կրնայ յօգ առնուլ. որուն վրայ՝ վարը եր. 324.)

Այսպէս կ'ըսուի՝ 1. Ջհոգեւոր պատարագն,
կամ 2. Զպատարագն հոգեւոր**:

1.) Մանր նաւքն ի մէջ մեծամեծ նաւացն շողան:
Զիարդ ի նոյն ջուրս պիղծ ճճիքն ընդ սուրբ
ձկունսն սնանիցին: Անկոխ դրախտին ճանապարհ՝
մարդակոտոր աւազակաւն նախ բացաւ: Յանշունչ
կուռն յուսացեալք՝ երգնուն սուտ:

2.) Հուչակ հարեք ընդ բնաւ՝ վասն իրացո գործելոց:
Մատեաւ աշակերտն նենդաւոր առ վարդապետն

ծական, եւ ածականի մը տեղ յատկացուցիչ կրնայ գործածուիլ. ինչպէս. Մարդիկն ընութիւն, եւ Մարդոյ ընութիւն: Երկու կեանք կան առաջի, ժամանակաորն եւ յաւիտիկն. (փիկ՝ յաւիտեականն):

* Շատ անգամ երկու գոյականներէն մէկը կամ միւսը հաւասարապէս բացայայտիչ կամ բացայայտեալ կրնայ համարուիլ՝ իրար բացայայտելուն համեմատ. ինչպէս. Քախաւորն հովիւ, կամ Հովիւն թագաւոր: Դարձեալ միեւնոյն անունն՝ այս գոյականին քով բացայայտիչ է, եւ այն գոյականին քով՝ բացայայտեալ. ինչպէս, Հոսմ քաղաք, կը ցուցնէ ոչ Աթէնք այլ Հոսմ քաղաք. իսկ Արեգ տաղտ, կը ցուցնէ ոչ Արեգ տա՛ այլ տաղտն Արեգ:

** Հայցական հոլով կը գնինք օրինակներն, որով յօգին զօրութիւնը լաւ եւս կ'իմացուի: Յես եր. 303, ծան:

Ճշմարիտ՝ համբուրել զնա: Քակեցաւ անտառն տընկախիտ: Առ կուռան անմուռնչս երթայիք եւ գայիք: Խառն.) Էշն՝ անխօսուն՝ մարդկեղէն բարբառուովն բարբառեալ՝ արգել զմարդարէին զանօրէնութիւնն:

Այսպէս ալ՝ Մարդկեղէն բնութիւնս. զխօսուն պաշտօնք. զուղղորդ ճանապարհն. անօր տերեւն. անարար բնութեանն. արագընթաց գնացիւք՝ ի վերին բարձանցն. եօթն աստեղքն* — Աշխարհս՝ ամենայն. բանիցս՝ ասացելոց. իրացդ՝ եղելոց. Ծուրացիքն՝ չարատեացք. տերեւն՝ թանձրախիտ. ալեացն՝ կուտակելոց. առաքելոցն՝ երկոտասանից. զօրն՝ եօթններորդ**:

Գ. Ստացական ունեցող գոյականներուն ալ նոյն է կանոնը՝ եթէ յօդով գործածուին: Իմ որդին, կամ որդին իմ. — զիմ մարդարէք, կամ զմարդարէք իմ. — զիւր ոչխարսն, կամ զոչխարսն իւր. — միշտ գոյականին վրայ դնելով յօդը:

Բայց սովորաբար՝ յետագաս գոյականն անյօդ չի գործածուիր, մանաւանդ եզակին. ինչպէս.

Ոչ վասն քոյ խօսիցդ հաւատամք, զի մեզէն իսկ լուսք ի գմանէ: Քշիստոս զմեր մեղսն իւրով մարմնով վերացոյց ի խաչափայտն: Չձեր առաքինութիւնսն նուիրիցէք այնմ՝ որ զձեզ կոչեաց յիւր սքանչելի լոյսն: Քեզ չէր արժան զքո թագդ աւրեամբ շաղախել: Գիտեմ զի զիմ բերանս շաղախեմ:

Իսկ եթէ նախագաս է՝ յօդի պէտք չունի. եւ կ'ըսուի՝ Հօր եւ Տօր իմում ոչ պատմեցի: Խօսի քո յայտ առնեն զքեզ: Ոստերտ ձեր եւ դոստերտ ձեր. զիւրեի իւր. — թէպէտ շատ անգամ վայելչապէս կ'ըսուի յօդով՝ Եղբարքս իմ. որդւոյդ իմում. մանուկն իմ. յերդմանէդ քումմէ. ուղտուցդ քոց. զթագաւորդ ձեր. այրն իւր, եւայլն: Գալիլեացի ես, զի եւ խօսքդ իսկ քո նման են:

* Քուական ածականներն ալ այստեղ հասարակ ածականաց քով կը դնենք:

** Իսկ Չօր եօթներորդն եւ ասոր նմանները՝ Միջին ժամանակներու գրուածոց (աւելի տաղաչափութեան) մէջ կը տեսնուին. Յօր հինգերորդն. Ծառայ մահաբերին. Երջայ լքբին. օրինաց հոյն. ի իմ երրորդին. ի Գբի ներքնումն, եւայլն:

Դ. Աոր հակառակն է յուցական ունեցող գոյ-
ականներուն կանոնը: Այսինքն,

Յետադաս գոյականը հասարակօրէն անյօդ կը
գործածուի. իսկ նախագասը միշտ յօգով. (ինչպէս Ա
մատին մէջ ըսինք. եր. 46, 47.) եւ կ'ըսուի՝ Այս այր.
եւ Այրս այս: — Միայն քանի մը դէպքերու մէջ սով-
որական եղած է յօգով յետադաս, եւ անյօդ նախա-
գաս, (որ մինչեւ հիմայ ալ քանի մը հեղ տեսնուեցաւ:)

Ինդրեսցի վրէժ յազի յայդմանէ: Յօրէ յայսմանէ
եւ յապա: Յո-ո-ր յայսմիկ, եւայլն: Եզբայր քո
այս մեռեալ էր եւ եկեաց: Անցցէ իողովորք քո
այս: — Թողու Տէր զքո զայդ զանհարին մեղսդ:
Այսու միով գործովս իւրով արդարացաւ:

Ե. Գլխաւոր գոյականէն ետքը Զարական մտգը
կամ զատական ձեւով կը դրուի ուրիշ վերագիր բառ
մը՝ գլխաւոր անունն իւր նմաններէն զատ ցուցընելու
համար. — եւ այն ատեն վերագիրը միշտ յօգով կը
գործածուի, (կամ գոնէ շ նախդրիւ կ'որոշուի՝ եթէ
հայցական է:)

Արծուին մեծ՝ — լայնաթեւն, երկայնատարածն
եկեալ մտանէր ի Լիբանան: Միւսով արուեստիւ կա-
մին (մարդիկ) նմանել Արարչին, — բժշկաց արուես-
տիւն: Զխիղճ մտացն ասեմ՝ — ոչ զիւրն այլ զըն-
կերին: Ա՛ն դու քեզ զքաղբանն՝ շանոյշ, եւ զկըն-
դրուկն՝ զերեւելի*:

Հաս անգամ ալ անորոշ գոյական մը յաջորդ
որոշեալ բառովն իւր նմաններէն կը զատուի: Օրէն
այն կացցէ: Իմ ջերմ կռիւ զայն էր տեսեալ: Հաց
զեր կերիցուք: (Տես եր. 233:)

Յարկացոցիւ եւ յարկացեալ:

Զ. Եթէ յատկացուցիչ եւ յատկացեալ՝ եր-
կուքն ալ անորոշ են, յօգն ըստ կանոնի երկուքին
վրայ ալ դրուելու է. բայց սովորաբար յատկացուցչին

* Երեւի կը նշանակէ նաեւ Բաբելոնի, ինչպէս հոս:

վրայ միայն կը դրուի՝ եթէ նախագաս ըլլայ եւ եթէ յետագաս: Այսպէս՝ չորս կերպով կրնայ ըսուիլ.

1. Զճառագայթն լուսոյն.	} (քնականն ու կանոնաւորը.)
2. Զլուսոյն ճառագայթն.	
3. Զճառագայթ լուսոյն.	
4. Զլուսոյն ճառագայթ*.	
- սովորականը:

1. Խեցզետինն ընկենու քար ընդ անջրպետան պատենիցն ոսարէի: Աշխատութիւնն մշակացն անօգուատ էր: Տէրն ախորժեղի իմն առնէ զսկիզբն քարոզութեանն: (Այս առաջին կերպ յօդաւորութիւնն ամենէն քիչ գործածականն է:)
2. Տեսանեա զԹագաւորին խոնարհութիւնն. տեսանեա զմարգարէիցն ճշգրտութիւնն եւ զգրոցն ճշմարտութիւնն: Մարգարէիցն սերմանցն առաքեալք եղեն հնձողք: Կինն Գնելայ հասեալ առ սուրբն Ներսէս՝ դոյժ արկանէր նմա զիւրոյ առնն տարապարտ կորուստն: ԶԵլլագացւոցն զպերճաբանն. ևն:
3. Զափ աղիւսարկին արկէք ի վերայ նոցա, եւ ծանրասցի էորձ մարդկանն: Եբաց Աստուած զԵբեան օձին: Արդարո՞ւնի՞ն օրինացն հաստատեսցի ի մեզ:
4. Մեղայն խիտ լուծանէ զհոգւոյն շքո՞ւնի՞ն: Եկ եւ տես զբանիցդ հանգաման: Ապրեցան ի Զուրոյն հեղեղէ: Խառն 1, 2.) Եւ ոչ որդիքն Յուսկանն արժանի եղեն Տօրն աթոռոյն:

* Եթէ ըսուի ճառագայթն լուսոյ, կամ լուսոյ ճառագայթն, անորոշ կը համարուի լուսոյ յատկացուցիլը:

Այս չորս կարգերէն՝

Առաջինն (Զճառագայթն լուսոյն) կը վերաբերին՝ Որդիքն Իորայի. արքային Հայոց. զլսոյն լուսնի:

Երկրորդին (Զլուսոյն ճառագայթն) կը վերաբերին՝ Աւետարհի արարածն. Յանայ իմաստունքն. Արարոյ հոգին:

Երրորդին (Զճառագայթ լուսոյն) կը վերաբերին՝ Զաւազ ծովաւ. զլիծս անյրեաց. զքնակութիւն երկնից:

Չորրորդին (Զլուսոյն ճառագայթ) կը վերաբերին՝ Պարտազմայ սկիզբն՝ յագահութենէ մարդկան եղել: Մարդոյ մարմինն ի չորից տարերց խառնեալ է: Գիտաց շարութիւն. ըստ մարդիկան մասնաց. — որոնց նորազգիր մասերն որոշեալ բառեր են, եւ յօգ պէտք էին առնուլ, բայց վերը (եր. 305—308) յիշուած կանոնաց համեմատ առանց յօգի գործածուած են:

Խառն 3, 4.) Գոյն երեսացն ցուցանէր զբաթին Ռե-
թո-նիսն: Վայել աստուածապաշտութեանն յառա-
քինեացն աշխարհ-նիսն էն: Զոգիս մեր պատկեցին
վկայիցս վաստակի, եւ զորս տաճարիս՝ կանթեղացո
լուսաւորոս-նիսն:

Այսպէս եւս՝ Երեզըն մարմնոյն. յուրախու-
թիւնն հարսանեացն. զլար ցանկութիւնն ընչիցն. եւ
զպատճառն եւս զյայտնութեանն: — Զաւուրն ու-
ճիկն ժողովել. լուսոյն ստուերն. հանդիսին տեսիլն:
— Զպարթիսոս քաղաքիդ. զժոքս բանիցն. անսանս ցե-
ղիցն: — Զբանիցն Գեղեցիո-նիսն գովել. իշոյն թնօ-
րիս. գեհնեին փանջանս. զընչիցն փնջանս. ճշմար-
տութեանն նանապարհ:

Է. Յատկացուցչի կարգն էն գերանուանց սե-
ռականները՝ սորա, նորա, նոցա, նոցին, իւրեանց, եւ-
այլն*: Սակայն ասոնք որովհետեւ իրենցմէ որոշեալ
են՝ անոր համար 1. իրենք յօգ չեն առնուր, եւ 2.
իրենց յատկացուցիչն ալ սովորաբար անյօգ կը բանի:
Յերկիւղէ նոցա մի զարհուրիցիք: Յետ սորա՝ սորին
որդի: Հանգիստ նորա մինչեւ ի թոփս նորուն:

Բայց շատ անգամ յօգով ալ կ'ըսուի՝ Արեամբն
նորա. զպաշտօնեայն իւրեանց:

Իսկ ասոնց յետադաս գոյականը գրեթէ միշտ
յօգով է, մանաւանդ յարաբերականներունը՝ որ իրենք
միշտ անյօգ կը մնան. Որոյ գլուխն. որոց մարմինքն. զօ-
րոց ոգիսն. որոյ որսոք: (Յետ ստացականներու համար
ըսուածը. եր. 317:)

Նոցա բանն ստի: Անոնց ըսածը ստոք կ'ելլէ: Նորա
բարեբարութիւնն երեւեացի: Նորա ոգին կախեալ
կայ զդորա սգւոյդ: Զինչ նման իցէ սորա մահո՝
նորայոյն:

Ը. Ի նդհանրապէս յատկացեալն անյօգ կը գործ-
ածուի՝ երբ իւր առջեւն որեւիցէ կերպով որոշեալ

* Ասոնք՝ իբրեւ յատկացուցիչ կամ սեռական՝ միշտ ան-
հօլով են. բայց եթէ զպականաբար առնուին՝ այն տ-
անն միայն կրնան հօլովիլ եւ յօգ առնուլ. զնորայն.
յիւրեանցն. սորայն. (սեռ եր. 198 եւ 310:) կ'ըսուի
Քսոյց ակտուացդ, բայց ոչ՝ Նորայոյց ակտուացն:

յատկացուցիչ մ'ունի. — կամ իւր յատկացուցիչն ուրիշ յատկացուցիչ ալ ունի. (եր. 248, Բ.)

կաց մնա դու, եւ տեսցես զշքոսիւնս մեծամեծ սքանչելեացն: Առաքեցայ առ ոչխարս ի դրոսեալ տանն իսրայելի: Իշեան աշխարհիս այսորիկ: Մայր որդւոցն Ջերեգեայ: Դաւիթ զգնայր ի վերայ Գանեաց Գան թաղաւորին: Ջօրէնս հարց իւրեանց: Ի դրոսնս Գաղտաց ձերոց: — Աքրջիններուս ամէն բառն որոշեալ է եւ անյօդ մնացած:

Կը գտնուի ասոր հակառակ ամէնն ալ յօդով, եւ վայելչապէս ըսուած. Բորբոքէ զՏնոյն հրոյն գեհնին: Եւ այս է բուն կանոնաւորն, ինչպէս ըսինք. սակայն շատ քիչ անգամ կը տեսնուի:

Թ. Յատկացեալն աւելի յօդով եւ երբեմն անյօդ կը գործածուի՝ երբ յատկացուցիչն յատուկ անունն է. եւ կ'ըսուի. Մայրն Յիսուսի. պարիսպքն Երուսաղէմի. զաթոռն Դաւթի. եկեղեցիդ Կորնթացացոց. ի կոսն Փարաւոնի. եւ այլն: — կամ՝ ի իզման Յունաց. յասոննս Պարսից. ի զասոնս Դաւթի. զկոսն Փարաւոնի:

Յատկացելոյն յօդառութեան վայելութիւնը միայն վարժութեամբ կը սորվուի:

Բացայայտել եւ Բացայայտեալ:

Բացայայտչին եւ բացայայտելոյն յօդառութեան վրայ ըստ մասին խօսեցանք ի Գլուխ Գ. (եր. 254.) եւ զարձեալ վերը՝ Յատուկ անուանց յօդառութեան հատուածին մէջ. (եր. 314:)

Յօդը գլխաւոր բառինն է, ինչպէս ըսինք, եւ ոչ վերագրին. իսկ գլխաւոր անունն ան է՝ որուն անուն մը կու տանք. ինչպէս, Ծառն եղեւին. ափ սուտակ. արտոյն Տրդատ. հաւն՝ փիւնիկ. անոնն եկեղեցի:

Ժ. Եթէ գլխաւոր անունն անորոշ է՝ այս ձեւով անորոշ յօդ կ'առնու. Սիմոն ոմն խաղախորդ. քա-

* Հաս կը նշանակէ նաեւ ընդհանրապէս Բուսան:

ղար մի Եփրոնն անուն. — կամ բողոքողին անյօգ՝ Այր մարգարէ. կին մարդ. եւ այլն. ինչպէս յառաջ տեսանք: Տես նաեւ եր. 289, Բ. ծան:

ԺԱ. Եթէ գլխաւոր անունն որոշեալ է, կրնայ յօդիւ կամ առանց յօդի դրուիլ: Այսինքն՝ երբ գլխաւոր անունը (բացայայտեալը) նախագաս է՝ յօդ կ'առնու. եւ երբ յետագաս է՝ հասարակօրէն անյօդ կը մնայ:

1. Ամիսն նիսան. } (երկու ձեւն ալ գործածա-
2. Նիսան ամիս. } կան:)

- 1) Տկար Թռչունն աղկիոն Թիւէ զձուս զեօթն օր: Աքանչելի է հաւն արմաւ, սակայն Թռչուն մի անասուն անբան: Գնաց պատանեակն մարգարէ յՌամաթ*: Բխեցին անդունդք զայրն մարգարէ (զՅովնան): Գետս Յորդանան շուրջ զմեզք պատեալ է: Առնն Թագաւորի. անապատն Վազէս. Լն:
- 2) Արեգ օրն հասեալ է աւասիկ, գարուն է ժամանակս: Յուրախութեան նաւասարդ առար: Ի միաշաբաթոջ առար: Նոյն անձրեւ ընդ ամենայն աշխարհ ցօղէ, եւ իջեալ՝ լինի ի շուշան ծաղիկ սպիտակ, եւ երփն երփն կապուտակի հարկանէ յակինթ ծաղիկ: ** Այն դք ի կոկորդիղոս Գալանէ սաստակեցաւ: Այրարատ Գաւար. Հրեաստան երկիր. *** Եւն:

Հաղկապով յօդեալ Բաւեր:

ԺԲ. Եւ, կամ, այլ, եւ այլն շաղկապներով իրարու յօգուած բառերուն՝ եթէ միեւնոյն անձը կամ իրը կը ցուցնեն՝ կամ իրարու զոյգ բաներ, բաւական է միայն առաջնոյն վրայ դնել յօդը, — Թէեւ ամէնքն ալ որոշեալ ըլլան:

* Վը գանուի ու եւ շ գրով սկսած անուանց, նախդիր դրուած՝ փխկ ի:

** Իմա՝ ի յակինթ ծաղիկ. տես եր. 237, Ա. ծան:

*** Յատուկ անուանց յետագաս բացայայտին առանց յօդի կը մնայ, ինչպէս ըսած ենք. բայց կան ընտիր հեղինակներ՝ որոնց քով հակառակն ալ կը տեսնուի. այսպէս. Ասողկան գիցն. զՍատաղ քաղաքաւն. յափն Եփրատ գետոյն. Մուշեղ սպարապետն:

Համբար եւ խուլ այս, եւ ի դմանէ: Ո՛վ հոռոշ սա-
խուլ դեւ, եւ սա մարդէն: — Զգործին եւ զաղափել
ժողովրդեան: Զակքէոս մեղաւորն եւ մատաւար: Որ
աւելի քան զայն եւ զու է՝ ի շարէ անտի է: Զպա-
տուիրանսն գիտես՝ զՄի սպանաներն եւ զՄի շնոր: Ե-
լին ընդ առաջ քիտային եւ հարսին. (քիտային յօղով,
հարսին անյօղ): — Սա զոր տեսանէս եւ հիտէ: Բա-
զումք յարտասուս հարան՝ որք լուսնն կամ տեսին:

Այսպէս ալ՝ Զքղամիդն եւ զհանդերձս. ազգն
քո եւ քահանայապետք. նոցա միտքն եւ խորհուրդք.
առնել ինչ հօրն կամ մօր:

Իսկ ուր որ իրերն իրարմէ զատ ցուցընել ուզուի՝
յօղը կը կրկնուի: Գողն եւ դողակիցն ի միում պատժի
են: Արիւն նոխազացն եւ ցլուցն: Հրէին եւ հեթանո-
սին. զհամրն եւ զկոյրն: ԶՔանանացին եւ զՔետացին
եւ զԻսելացին: Կտաւն եւ զարին հարաւ ի կարկտէ*:

Իբարու կապակցեալ կամ Զշրք բառերու միւս
տեսակները կը տեսնենք հետեւեալ Հատուածիս մէջ:

4. Յօդի Յառաջադասութիւնն եւ Յեղափոխութիւնն:

Մինչեւ այստեղ աւանդուած կանոններէն եւ
շատ օրինակներէն սա ընդհանուր կանոնը տեսնուե-
ցաւ՝ թէ գրաբար լեզուի վայելչութիւնը կը պահանջէ
որ երկու կամ աւելի յօդառու բառերէն ըստ կարի
առաջին բառին վրայ դրուի յօդը: Ասկէ յառաջ կու
գայ Յօդի Յառաջադասութեան օրէնքը:

Այս Յառաջադասութեամբ է յարաբերական
բառերու հետ կապուած յօդառութիւնը. (եր. 296:)

Ա. Ի՛նչուն. անցելով բաղադրեալ դիմաւոր բայ-
երուն յօդը՝ երբ նախընթաց յարաբերական ունին՝ ան-
ցելոյն վրայ կը դրուի:

* Ասոր ալ հակառակը կը տեսնուի գրոց մէջ. ինչպէս.
Զի համրն եւ կոյրն խօսիցի եւ տեսանիցէ. (միեւնոյն
մարդը): — կամ՝ Յառաջադասութեան ընդհանուր կա-
նոնով. Ո՞տրար զուռն եւ զհամբ, զականին եւ զկոյր:
Փեկնել ի մէջ զուրցող եւ կարց. (Երբք Երբին շարիւ):
Արիւն ցլուցն եւ նոխազաց: Խեցին եւ երկի: ԶՔետա-
ցին եւ զԻսելացի եւ զՅիթուացի: Յօրեանն եւ համբ ոչ
հարան. (զատ զատ բաներ):

Գիտակ իսկ է այսոցիկ արքայ, ընդ որում՝ համար-
ձակեալդ խօսիմ: Ասոնց րեղեակ էս՝ ո՛վ Ռաբաուր,
որուն հետ կը համարյալի՞ս իօսիլ* — Որ բարձեալն
տանէին (զմեռեալն՝) զտեղի առին: Ա՛ռ զհերեւ՝ յո-
րոյ վերայ անկեալն դնէր: Ա՛յս իցէ՝ առ որ պնդեալս
եկեալ եմ: Որ ճեպեալն ընթացեալ գայր:

Այս յօդի յառաջագատութեան ընդհանուր կա-
նոնին հետեւութիւնն է յօդի Տեղափոխութեանը, որով

Բ. Յօդ չառնելու (կամ նաեւ անորոշ մնալու)
բառ մը՝ ուրիշ (որոշեալ) բառի մը յօգն ինք կ'առնու՝
յառաջ գրուած ըլլալուն համար. ինչպէս՝ Հայրն անունն,
փիկ՝ անունն Հայր:

Յօդի տեղափոխութիւնն առաւելապէս զոյգ կամ
իրարու կապակցեալ բառերու վրայ կը կատարուի:

1) Ածական եւ գոյական:

Զհոգեւորն պատարագ. (փիկ՝ զհոգեւոր պատարագն:)

2) Յարկացոցիլ եւ յարկացեալ: Է

Ամենեցունցն Աստուած. (փիկ՝ ամենեցունց Աստուածն:)

3) Բացայայտիլ եւ Բացայայտեալ:

Եկեղեցիդ անուն. (փիկ՝ անունդ եկեղեցի:)

4) Անբեռայիլ եւ ինդեր:

Քարկոծն լինել. զմիսն ուտել. (փիկ՝ քարկոծ լինելն.
ուտելն զմիս:)

1. Լոյս իւրով երագընթացն ծագմամբ՝ ծագէ ի վերայ
ամենայնի յանկարծակի: Գիշերականն ընթաց՝ արեւ
եւ լոյս թշնամի են: Լուեալ տասանցն՝ բարկացան
ի վերայ երկուցն եղբարց: Քրիստոսասէրն արտոյ
Թէոդոս: Քաջարանցն աշխարհաշէնն խորով: Արա-

* Ինծամեծ անձանց հետ խօսուած ասան շատ անգամ
առաջին եւ երկրորդ դէմքի անդ երրորդ դէմք կը գործ-
ածուի. ինչպէս վերի օրինակին մէջ՝ փոխանակ բռնու՝
Գիտակ իսկ էս: Այսպէս եւս՝ Յերկրէ հեռաստանէ ելին
ծառայք քո. (պոսինքն իւր ծառայք քո:) Մի յիտեցի
տեր իմ արքայ՝ զոր ինչ յտեցեալ ծառայ քո: Ազատին
քո իօտեցաւ ընդ արքայի. (ազատին քո իօտեցայ ընդ
տեղ ընդ արքայիդ:) Այս ձեւ զրուցուածքի մէջ կոչա-
կաններն ուղղական անուն բայի կը գրուին: — Այս
ոճը սուրբ Գրոց մէջ յաճախեալ է:

զաթեւն ողանայ. զարագահասն կորուստ. երիցն կրպակաց. յարւոյն Արամազդայ. ի քաջն վահագնէ. եւայլն: Յես եր. 314, Գ:

2. Մի ինչ թերահաւատ լինիցիս յամենեցունցն յարոնիս: Յաւ է ինձ՝ զի զհասարակացն Յերի գիւաց նուազութիւնն իջոյց բարբարոսն: Զգազանացն Բարաւեր. (գազաններոս բնոյնն արեւ ես): Նոցայն իմաստոսն՝ անմտութիւն է: — Ստացական. Սասանայ իւրն համոզ եղեւ բանտարկու: Չերովքն հաւատոյն:
3. Մինչս քան ոչ եթէ ժամանակ ինչ է սահմանարկու. (միշտ բաւը): Յիսուսն անուն՝ հայերէն փրկիչ թարգմանի: Արկնոսն հաւ (կարապ), միւս զերկայն պարանոցն ի շուրն: Աղաղակեաց Աւտայն նախարար ի ձայն մեծ: Յայնկոյս Տափերն համբոյն. յԱռեւտն աւանի. ի Սինն անապատէ*. եւայլն:
4. Զինչ իցէ ի մեռելոցն յարնել: Ի զուր է մեր ջատագովոս լինել**։ Թեթեւ լինել առ երգումն՝ չտայ թոյլ՝ կարծիս լաւութեան ունել: Ճառքաղն եւ հասկաքաղն արնել այն է՝ զի... Թեթեւն ասել՝ երկբայական մտաց է: Եսն եւ Հայր ասել. («Ես եւ Հայր» ըսելը): Գանձան ասելով. (փխկ՝ ասելովն «գանձ»): Չարագործն ի չարն գործելոյ առնու զանուն չարութեանն: Ի ժամանակին յայլակերպն լինելոյ. ի դաշինսն իսել. յողւոցն հանել. վասն զԱստուածն ինդրելոյ. վասն յերկնիցն անկանելոյ. եւայլն***:

Այս չորրորդ կարգին տակ կ'երթայ նաեւ աներեւութի եւ անցելոյ նախադաս մակբային տեղափոխ յօդառութիւնը:

* Յատուկ անուանց համար՝ տես եր. 315, Գ:

** Յեթններուն սովորական տեղափոխութեամբը՝ Մեր ջատագով լինել: Յես եր. 291, Ա ծան:

*** Իսկ այս խօսքերու մէջ՝ Զնոս յանդիման պատուել ոչ կարէին վասն հրեի բնոյնոյ: Վասն զմեզն ողանանելոյ կայր ի բանտի — իմանալու է յօգը զեղած. (փխկ՝ վասն հեռի բնակելոյն. զմանուկն սպանանելոյն):

կաւոյն շնչանալ եւ շրջել ինքնակամն փնտլով՝ այս է գրանշելի: Մի վաղն առնելով՝ լեալքն վնասիցին, եւ մի անագանն առնելով կարծիք տկարութեանն լինիցին: Ո՛ւ ինչս-ի ընելովք՝ շնորհակցեալքն զնորսն, ոչ ալ ուր ընելովք Գործարարութեանը իսպառ Գործ: Յետ ճշմարտեան իրարելոյ: — Գիտեմք եթէ հողմն ոգի է՝ ըստ յառաջագոյնն ասացելոյ. (փիկ՝ ըստ յառաջագոյնն ասացելոյն:)

Գ. Ար գտնուի անցելոյն եւ իւր ուղղական խնդրոյն (ստորագելոյն*) վրայ ալ այս յօդի տեղափոխութիւնը:

ՋՀովուացն իրիցելոց ունել ասէ զԵգիպտոս. (փիկ՝ զՀով- կոչեցելոցն**): Վասն Անտիգրայ Երեւեալն անառնելոյ մահուանն: Երեւեալ իրաւոր Անտիգրայն յահուանը իրայ:

Սովորական տեղափոխութիւնը յառաջագասութեամբ է, ինչպէս տեսանք: Բայց ասոր հակառակ՝

Դ. Այս տեսակ մ'ալ յօդի տեղափոխութիւն, որով երկու գոյական (յատկացուցիչ եւ յատկացեալ) իբր մէկ բառ առնուելով՝ առաջնոյն յօդը երկրորդին վրայ կը դրուի. — այսինքն՝ որոշեալին յօդն անորոշին կ'անցնի: Այս տեղափոխութիւնը շատ գործածական չէ: Ինչպէս Եղիմաս մոգ շրջել զփոխանակ- Բարեշին ի հաւատոց. (փիկ՝ զփոխանակն բոցելի:) Ա՛ռ գուզի- զըրոյդ: Նախ Գործ- Կարսանեացն, եւ ապա փեսայն: Արգուոցն Իսրայելի ոչ պակասեր սին- ամոյոյն ի տուէ, եւ սին- Կրոյն ի գիշերի: (Փիկ՝ զկուժ- ջրոյ. տունն հարսանեաց. սիւնն ամբոյ. եւայլն:) Փոխեաց զհանրերը՝ Բանփին նորա. (այսինքն՝ զբանաի- հանդերձն նորա. տես եր. 249, Ջ:)

* Յետ Ստորագել. եր. 222, Բ. ծան. — որ առանց յօդի տեղափոխութեան՝ անորոշ ձեւով կը մնայ. ինչպէս. Յամրոցի անգ՝ յանուանեալն յԱղեմար կղզուջ. (ի կղզուջն որ Աղեմար անուանեալ. Աղեմար բառով կղզուջն իրայ:) Հմասն կոչեցեալն Նիգիթ. Թովմաս՝ անուանեալն Երլոսրիս. յանուանեալ լեռնէն Ձիթիեաց. (ի լեռնէն որ կոչի Ձիթիեաց:)

** Հոս ինչպէր մեկտեղ հովուած է. Հով- կուլածներուն համար կ'ըսէ թէ զԵգիպտոս բանեցին:

Օրինակներու մէջ անորոշ են՝ Բդեշի, հարս-
նեաց, հրոյ, ջրոյ, Բանդի, եւայլն:

5. Թողի Առիւտարոն) թիւն, եւ այլ Գիտելիք:

Ա. Վ Էրագրաւ անուանց (եր. 315.) երկուքին
վրայ ալ կը գտնուի յօդն Ա-Ելագրո-Նեաթ կրկնուած.
այսինքն նաեւ ուր աւելորդ էր յօդ:

Ածին է- Գոյնի:) Հան զարսոյ մտեալսդ առ քեզ: Նստան
ի դրանն ի միջնումն: — Առ հնգքն թագաւորքն.
զկեանսն յաւիտենականսն. յանօրէնն Փառանձե-
մայն. զըտըրն բոլորակն երկնից. բանիւք՝ ասացե-
լովք. եւայլն:

Թոյնցել է- յոյնցեալ:) Ոգիքն ճգնելոցն. եւայլն. ինչ-
պէս վերը՝ եր. 319:

Բոյսոյն է- Բոյսոյն:) Մատնեաց Տէր զգիւղաքաղաքն
զԱրշակաւանն ի ձեռս հարուածոցն: Օրն լուսանայր
կիւրակէն: Երէցն Մարին. եւայլն:

Յօդի այս աւելագրութիւնը կամ կրկնութիւնը
յաճախեալ չէ:

Բ. Արբեմն նախագաս ածականի վրայ ն յօդ կը
դրուի պարզապէս զարդու համար, թէեւ գոյականն ան-
որոշ ըլլայ. ինչպէս:

Արեգակն եւ լուսին են զուգակիցք միմեանց մեծա-
գեղն զարդուք: Ահաք անդնդայինք ի ծովուն ճօճին
պերճն ճեմօք: Յանխրատն խնդրոց հրաժարեալ: Չեն
պէտք ճամկաւորն դիպակաց: Զուրք զամենայն երկիր
միանգամայն ունէին մեծանիստն բազմութեամբ:
Բազմամեայն ժամանակօք տանջեալ: Փղակոյտն բազ-
մութեամբ. եղծագործն ապականութեամբ. տխեղծն
կերպարանօք. եւայլն:

Այս կերպ աւելագրութիւնն աւելի գործիական
հոլովն վրայ է:

Գ. Յօգնակի հայցականի վրայ « յօդ եկած
ատեն՝ երբեմն հայցականի « գրին տեղ ուղղական
ձեւով + կը թողուի. եւ կ'ըսուի՝ Զճառայիս քո.
(վիկ՝ զճառայիս.) ի մեղուցեալիս. յաշխատեալիս:

Օգբս զոր Աստուած արար՝ զամենայն արարածքս միանգամայն պատեն: Աօրօթոյ սոբզծած տղը թուրբ սրարածները մեկանց կը պատէ:

Դ. Հայերէն ուղղագրութեան կանոնը կը պահանջէ՞ որ « եւ » գրով վերջաւորեալ բառերուն վրայ յօգէն յառաջ յ մ'աւելցուի: Ըստ այսմ՝ կը գրուի՝ Ջոր սայս առնէ. սորայս մեծ է. զինչ դգբայդ խօսին. այոյն եւ ոչ. (տես եր. 311, ծան.) քոյդ. նոցայն. ովսաննայն. Գողգոթայս. եւայլն:

Պիմորոշ յօգերուն տեղ շատ անգամ այսբ, այքբ, անդբ, սօպէ, այպէ, սոպ, անդ, եւայլն մակբայները կը գործածուին. որոնց վրայ յաջորդ Յաւելլուածին մէջ:

Պարբար հայերէնի երեք յօգերուն գործածութեանն եւ մանաւանդ ուր եւ կրբ դրուելուն կանոններն սրչափ ծղրտել ալ ուղուի, շատ դէպքերու համար որոշ եւ հաստատ ընդհանուր օրէնք չի կրնար աւանդուիլ. ինչպէս յաճախ տեսանք այս Գլխոյս մէջ, որ ցուցուած ընդհանուր կանոնին հակառակն ալ ընտիր գրոց մէջ անպակաս կը գտնուի: Մենք ջանացինք նախնեաց սովորական գործածութեան ախրօղ օրէնքները նշանակել՝ հանդերձ իւրաքանչիւր զարտուղութեամբքն. եւ կը ծանուցանենք ուսանողաց՝ որ գլխաւորաբար մտադիր ընթերցմամբ կարելի է սոյն յօգերուն պատշաճաւոր եւ վայելուչ կիրառութեան հմտութիւնն ստանալ, — որ լեզուին գեղեցկութեանցը կարեւոր մասերէն է:

Յ Ա Ր Ե Ն Ա Ր Ե Ց

Յոսցական մակբայներն որոշեալ յօգերու տեղ:

Ա. Ինչպէս որ մասնական անորոշ մակբայներն իբրեւ անորոշ յօգ կը գործածուին, (եր. 279.) նոյնպէս՝ եւ աւելի յաճախ՝ որոշեալ յօգի տեղ կը բանին:

ցուցական որոշեալ (տեղական) մակբայները, դէմքին եւ հօլովին համեմատ* : Այսինքն՝

Ս. Այսք, արկն. ասոյն, բցուկն. ասոյ, ներգրչկն.

Դ. Այգր, " այոյն, " այգր, "

Ն. Անգր, " անոյն, " անգր, "

Տրական միշտ իմանալու է ի կամ առ նախգրիւ, եւ ոչ վերջահօլով** :

Տրկ.) Չհարգ թուի ձեզ, ո՛չ գայցէ ի որն այսք : — Թողին զհինն եւ եկին ի նոր այսք : — Ա՛ն նոյ զազաւնին անգրէն առ իւր ի րապան անգր : Երթ գու առ միզու անգր, եւ տես զհարգ գործօն է : (Փխկ՝ ի տօնս, ի նորս, ի տապանն. առ մեղունն) Բաւական լիցի առ խամակ այսք. (առ ժամն) Ահեղ պարասաութիւն առ լաղն անգր :

Բցռ.) Մի յերկոտասանից այոյն մատնելոց է զիս : Բերէք ի յիանց այոյն : — Ի պոլոյ անոյն ծառն ճանաչի : Յայլոց անոյն ոչ դք իշխէր մերձենալ : Մի՛ զդք արգելուլ յիւրոց անոյն : Թաղէոս մի յեթնանասանից անոյն եկն յԵդեսիս՝ բժշկել զԱբգար : Թերեւս ի բժշկաց հարարոսննն անոյն կարէր ապրել մանուկն : (Եղբւ) Որմիզն ի յաշտն առնելու, եւ Արհմն ի յերկոտասանից անոյն : (Փխկ՝ յերկոտասանիցդ. ի ձկանցդ. ի պողոյն. յայլոցն. ի յերկուանալոյն. եւայլն***.)

Ներգր.) Մեզ յանպարտ ասոյ ուստի՞ իցէ այնչափ հաց : Ի Ժողովարկն ասոյ ազցուք : — Գրեցի առ ձեզ ի իննն այգր : Յամենայն պաղոց որ իցեն ի ներքս ի դրեմոյն այգր՝ կերիջիք : Չկունք որ ի գեո այգր են՝ սատակեցին† : — Չկունք որ ի գեո անգր էին՝ սատակեցան : Ո՛չ ես իսկ տեսի զքեզ ի պարտից անգր :

* Այսպէս՝ իբարու համեմատ են անորոշն ու որոշեալը. ի քաղաքի սփտ, (անորոշ. փխկ՝ ի քաղաքի փոստ.) եւ ի քաղաքի ասոյ, (որոշեալ. փխկ՝ ի քաղաքիս.)

** Շատ քիչ անգամ կը տեսնուի վերջահօլով արականի վրայ. Գրէր առ պատկերի անգր :

*** Քիչ անգամ պատմական հօլովի վրայ. Չայրույ կնօղէ անոյն. զայսպիսեաց ասոյն :

† Դիտելի է՝ որ այգր բառը համբակաց քով երբեք ներգրչականի նշանակութիւն չունի, այլ միայն արականի.

Նոյ էր այր արդար յազէն անդ իւրում: Ի մարմնի աստ. յաշխարհի աստ: (Փխկ՝ յանապարէս. Ի Նիլլիդ. Ի Գեորգ:) Խառն.) Իբրեւ ոչ իշխեաց (օձն) մատչել առայրն, ի տիարօհօղնն ինօսե անոն մատչէր առ ինն անգր (առ Եււա):

Այսպէս նաեւ ցուցական եւ ստացական գերանուանց հետ մէկտեղ. Ի ժամանակի աստ յայսմիկ. Ի քարանց աստի յայցանէ. յառնէ այտի յայգմաննէ: Ապրիցեմ* ես յախտէ աստի յայսմաննէ. ** Ի բանից անոնի յայնցանէ: — Յէրս անգր եկն. Ի մերոց աստի. յիմօնէ անոնի առնուցու. յիւրօն հացէ անոնի ես. յորդոյ աստի իմմէ. Ի զաւակի այտը քում. Ի վաստակս անգր իւր յուսացեալ: Ի խօսել անդ իմում. յասել անգ իւրում. Ի գատել անգ իւրում***:

Քեզ՝ որ ի տոմ քունդ այտը է՝ † հնար է առնել որպէս եւ կամիս. եւ Աստուած որ յիւրոմ քուն անգ ունի՝ ընտրութիւնն ո՛չ մարթէ առնել:

Օրինակներուդ մէջ եթէ մակբայներուն տեղ «, դ, ն յօդերը գնենք՝ կ'ելլէ ճիշդ գիմորոշ յօդի կանոնաւոր գործածութիւնը. Ի ժամանակիս յայսմիկ. յառնէք յայգմաննէ. յիւրմէ հացէն:

Այս կանոնիս հակառակ՝ սովորական է Ի վա-

ուստի կը գրեն (տանկերէնի նմանութեամբ) Մի կացցես անդ ուր ետդ. (փխկ՝ մի կացցես այտը:) Ո՛չ ահա ճեմիս Ի պարտիզի անգ. (փխկ՝ Ի պարտիզի այտը:) Նոյնպէս տրականք (տնկ. սճով). Եկից ի տուն անգր (ձեր). աւա- ռիկ առարեցի անգր առ քեզ. (փխկ՝ այտը, աստիկ.) Ինչպէս ուրիշ անգամ ալ մտադիր ըրած ենք. (երես 165, ծան):

* Ադրի՛, ուրի՛ հաւասարապէս կը գործածուի փխկ ուղի՛մ:

** Շարքը խոտոր է. Յազգէ աստի խոտորելոյ յայսմանն. Ի իզմանն Գալիլեացոց անոն. փխկ՝ Յազգէ աստի յայսմանն խոտորելոյ. Ի կողմանց անտի Գալիլ: Իսկ կանոնաւոր է այս օրինակիս մէջ՝ Եւ ինքն իսկ (ախտացեալն) ոչ կարէր ժոյժ ունել ի նեխոյ հոսոյ անոն. — վասնզի ուղղականն է՝ Կիոյ-հոս. (տես եր. 249, 2.)

*** Քիշ անգամ նաև. ընդ նախդրև աներեւութին վրայ. Առաքեցան մարգարէքն բժշկել զիսրայել, այլ ընդ քիշիւն անոն՝ բողբ բարձեալ ողբային:

† Ար գանուի գիմորոշ յօդի հետ ալ. Ինչպէս հոս՝ Ի քունդ այտը. (ափիդ մէջ:) Գիտես ընտրել զօգտակարսն Ի քիտակարացն անոնի: Յիւրսն անգր եկն. Ի հուսմն անոն:

դիւ անոր. (Երկրորդ օրը. փխկ՝ անգ): Այս նաեւ շատ քիչ տեղ՝ Ի վաղորդայն անոր. (Երկրորդ առատուն.) Ի միւս գիշեր (կամ գիշերի) անոր*:

Բ. Նաեւ ուր որ հարկ է կամ սովորութիւն է բառերն անյօդ թողուլ, (եր. 305.) կրնան այս մակբայներն իբրեւ յօդ գործածուիլ վայելչապէս: Յերկրէ առ փէ. յԱստուած անոր. Ի մէջ անոր բերէին. Ի բնէ անոր:

Հատ զպատճառսն ի միջոյ անոր: Պարծառը մեջտեղէն վերոց: Արկին զՅովնան ի ծով անոր: Անօրէնն անկեալ կործանեալ՝ յօտար լերինս կարծէր ի կենաց անոր: Ոչ կարէին ձգել զուռկանն ի բազմութենէ անոր ձկանցն: Ի վաթսներորդէ անոր ինչ ի հարիւրորդութսներորդ անոր լինին ընդ մէջ՝ հարիւր եւ քսան:

Այսպէս նաեւ մակբայի վրայ. Ես ի վերոսո անոր եմ. դուք ի ներսոսոս ասոր էք: Որ ի վեր անգ կային: Ի ներքս անգ** — Այս տեղ մը նաեւ գերանուան վրայ. Մօտ է նա անոր:

Ինչ հանրապէս որոշ կանոն մը չկայ՝ այս գիմարոշ մակբայներուն եւ ս, դ, ն յօդերուն մէջ ընտրութիւն ընելու. եւ միայն խօսքի վայելչութենէն կախում ունի ասոնց կամ անոնց գործածութիւնը:

Ան ընտիր հեղինակներ՝ որոնց աւելի սիրելի են յօգերը, եւ կան՝ որոնց մակբայները: Այսպէս՝ միեւնոյն խօսքը կը գտնենք երկու կերպով ալ:

Առէք ընկեցէք զէս ի ծովք. եւ Առէք զէս՝ ընկեցէք ի ծով այդր: [Ելանէ:

Որ ինչ ի մարդոյն ելանէ. եւ Որ ինչ ի մարդոյ անոր խաբեցաւ ի մոգուցն. եւ խաբեցաւ ի մոգուց անոր:

Այսօր ընդ իս իցես ի գրախաին. եւ Այսօր իցես ընդ իս ի գրախաի անոր:

Բայց այս մակբայներուն ալ չափազանց յաճախութիւնն զգուշալի է:

* Ասոնցմէ գուրս՝ այս մակբայներուն իբարու տեղ գրուածը զարտուղութիւն է եւ ոչ կանոնաւոր. ինչպէս. Ի լերին անոր երեւեցաւ. եկն առ թղենի անգ. եւն:

** Նոյն համեմատութիւնն է՝ մասնական անորոշ մակբայներուն գործածութեան. Հեռի սորիտ. երբեմն սորիտ. անտի սորիտ. եւ այլ սորիտ. (եր. 162):

Այս ցուցական մակբայները դարձեալ իբրեւ ցուցական (ածական) գերանուն կը դարձածուին, ինչպէս վարը (ԳԼ. Ը.) կը տեսնենք. — Թէպէտ շատ աւելի յաճախ իբրեւ յօդ կը բանին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը .

Գ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ց Վ Բ Ա Յ

1. Էսիան, Յոռցիան եւ Մոացիան դերանուններ:

Ա. Այսերէն լեզուի էական եւ ցուցական գերանուններն իբրեւ անուն բայի՝ ամէն անգամ իրենց բային քով չեն դրուիր, վասն զի բայն իւր վերջաւորութեամբն զդէմքը կ'որոշէ: Այսպէս. Լոսոյ զլուր քո եւ երկեայ: Փողս հարտ ձեզ, եւ ոչ իտեցի:

Բ. Կոյնպէս միեւնոյն գերանուն խնդիրն այլեւայլ բայերու առջեւ բաւական է մի անգամ դնել, — ինչպէս նաեւ աշխարհաբար եւ տաճկ. լեզուաց մէջ:

Գ. Բայց ներգործութեամբ կը դրուի, եւ նախադաս կ'ըլլայ գերանունը՝ երբ անոր աւելի ոյժ տալ պէտք է, մանաւանդ երբ խօսքը դէմքէ դէմք կ'անցնի: — Այսպէս է ամէն լեզուաց կանոնը:

Ոչ եթէ զիեւ անարգեցին, այլ զի՞ մերժեցին: Ստատ մխիթարի, եւ դոս այդք պապակիս: Ընդէր ոչ դոս զրկիք, այլ դոս զրկէք եւ նեղէք:

Եւ ընդհանրապէս ո՞ր գերանունը (կամ նաեւ որեւէ բառ) որ շեշտել եւ որոշու գլխաւոր ցուցնել ուզուի՝ ուրիշ մասերէն յառաջ կը դրուի: Ե՛ս ի՞նչի՞ աչք տեսի զայս: Ասեն, ի՞նչ բանիւ եղեւ այն: Ոչ եթէ նորս բանիւն կեայր մանուկն կամ մեռանէր: Գրեացուք թէ Լրեայն յանձնէ խօսիցի սուտ, նո՞ ընդէր կոչիցի Տայր Լրեին, որ որպէս եղեւն այնպէս խօսի: Գրեալիք թէ գնա ի խաչ Տանէք, ի ի՞նչոք զի խրախուսէիք: Համարեա թէ պահապան չես (եղբօրն քոյ), սպանող ընդէր ես. եթէ ոչ պահէիր, սպաննէիք ընդէր: Ոչ այժմ

ինչ կաշեցի զքեզ: — Իսկ աւելի ոյժ տալու համար՝
չատ տեղ յեռադատ իսկ կ'աւելցուի. (եր. 160, 195):

Դ. Բայց յեռադատ անուն բայի էնկան գերա-
նուն եւ նա՝ շատ անգամ վայելութեան համար
կ'աւելցուի նաեւ ուր հարկ չէ:

Հայեցայ ես շուրջ զմեզք ի մերձաւորս մեր, յայտ
արարի ես զորդի իմ ի տեղի իմ: Եղիջէք դոստ անդ
ամն բազումս, յետ այսոցիկ հանից ես զձեզ անտի:
Մտին նոսա ի աուն անդր: Աղաչեն խօսել նմա ընդ
նոսա: Աղէ եկ պատմեա՛ դոս ինձ, զե՛ ասէ Յիսուս.
ոչ եկի ես խաղաղութիւն արկանել յերկիր: Լաց
դոս ի վերայ այնոցիկ սրբ . . . : Ասա՛ դոս ցիս: Մի՛
երկնչէք դոստ ի նոցանէն. եւ այլն*:

Ե. Երբեմն նաեւ անուան բայի կամ խնդրոյն
վրայ դէմքին համեմատ գերանուն մ'ալ կ'աւելցուի՝
նոյնպէս ոյժ եւ զարգ տալու համար**:

Ի մանկեայ յոր ելեր՝ է դո՛ւն մեռցիս: Այն որ առա-
քեաց զմարդամահն՝ նոյն ինձն ապրեցոյց զԴաւիթ:
Ա՛նորոք զոր շինեք՝ այդ ձեզ լեցին: Որդոսոց մարդ-
կան աստամուկք իբրեանց զէն եւ նեպք են: Լուսնի չիք
իբր լոյս առանձինն: Այրս թշնամի Համան՝ սա արար
զերսս զայս: Ջայցելութիւն նորա՝ զայն այլ ասարցի.
(սորիչը ոյժորի ասնոս:) Դաւիթ՝ այն որ, եւ այլն:

Յաճախ նաեւ ուղղ. կամ հայց. աներեւութի
վրայ: Ապարանից՝ արծնելն եւ նկարելն՝ այն ի զարգարիչ

* Բայց հայերէնէ օտար ոճ է ասոր չափազանց յաճախու-
թիւնը՝ գրեթէ ամէն բայէ ետեւ իւր գերանունը կցելով:
(որ քանի մը գրոց մէջ ասորերէնէ մտած է:) Ջուրան
զոր հեզուցուս դոս ի ցամաքի անդ՝ եղիցի նա արիւն:
Ոչ ինչ այնպէս կարի անմիտ է նա՝ եթէ յայսմ ժամա-
նակի առ զօրուն ազանիցի նա:

** Իսկ երբեմն խօսքին բացայայտութիւնը կը պահանջէ
այն գերանունան յաւելուածը, մանաւանդ յարաբերակա-
նէ ետեւ: Արքանիսն որոյ ոչ էր են ոչխարքն, թողու
զաշխարսն եւ փախի: Որոյ էրն են հանգերձաւքն:
(Հոս ն յօգին պատճառն է նախընթաց յարաբերականը.
այնպէս նաեւ՝ Որոց իւրն հրաման տուեալ էր. ըստ
Վան. եր. 297:) Հօգին՝ որ ինձն սուրբ է եւ սրբէ զա-
մենայն: Ջիւրոգ որ ինձն գրաստ է՝ զայլ գրաստ վարիցէ:
Որ ինձն իւր շար է՝ այլում զիւրոգ, եւ այլն:

անդր հայի. (կը վերաբերի) Չճշդելն եւ զճշմարտելն՝ շայն առաջնայն թողաք: Եկեղեցւոյ գործ այն է՝ զարտաքիննն առանց Գրոց յանդիմանել. (էր՛ի Գորս Ե-դոններն առանց սորբ Գրոց յանդիմանել:) Արարչի այն գործ է՝ զընուծիւնս առնել. (Գարեբէն սորբել:) Այն եւեթ առաջի կայր մարդոյ՝ անսալ Աստուծոյ կամ շանսալ:

Մէկ ըսուածք նոր յաւելուածով մը բացատրելու համար՝ երկրորդ խօսքին սկիզբը Ե-այր, Ե-այն կը դրուի գէմքին համեմատ. (ինչպէս աշխարհաբար՝ Շաբաթն անգամ մը, ան ալ՝ հաղիւ կէս ժամ:) Ընդէր զբէք, Ե-այր՝ զեղբարս եւս: Եղբայր ընդ եղբոր գատի, Ե-այն՝ ի մէջ անհաւատից: Չորրոց պայծառութիւնն ակն մարդկեղէն չկարէ տեսնել, Ե-այն՝ զմարդկան. իսկ զհրեշտակաց զիարդ կարիցեմք ճառել:

Մինչեւ այս տեղ ըսուածներն հին եւ նոր արեւելեան լեզուաց յասկուծիւնք են:

Չ. Գրաբարի մէջ ստացական ածականը պէտք է իւր գոյականին քով ներգործութեամբ դնել. — թէ պէտ հարկ չէ կրկնել՝ եթէ բազմութիւ են գոյականները՝ Ե-, Կամ, ոչ, այլ եւայլն շաղկապներով կապուած: (Բաւական չէ ստացական յօդն աշխարհաբար սճով. Այլս տեսաւ. լսեմ յայնդ:)

Տեսին աչք ի՞մ զփրկութիւն Կ: Ափ Կ լիցի ի վերայ բերանոյ Կոյ: — Մի միայն զոտս ի՞մ (ըլւասցես), այլ եւ շիտս եւ զիւրի: Որդիք եւ թոռունք յեր*:

* Եբրայեցերէն սճով կը կրկնուի աճնուն վրայ. Ինքն աստի արբ, եւ որդիք նորս եւ խաչներ նորս: Մասուսիք զողակէզս յեր եւ զփրկութիւնս յեր, զոչխարս յեր եւ զարջառս յեր: Մի գործեացես զամենայն գործ քո, (Եր. 287, Ա ծան.) գու եւ ուտար Կ եւ զուտար Կ, եզն Կ եւ էշ Կ, եւ եկն Կ եւ պանգուխան Կ. եւն:

Ասոր հակառակ՝ երբեմն ստացական ածականն ու յօդը բոլորովն զանց կ'առնուի. Ինչպէս. Արտասուք պարզ զնօրի-ս իջանեն: Ո՛չ իղձիցէք յանջնս: Եւ մանաւանդ յասուկ սճով ըսուածները՝ Հող է Կլտի եղբորք, եւայլն. Ինչպէս տեսանք Եր. 164:

Ոճով կ'ըսուի՝ Մի երկնչիք, ի միտս Կ լեր. կամ Ե՛կ ի միտս Կ. (անկ. Եօրէմ, Կիւրիէն ինչ:) Բայց կ'ըսուի առանց գերանունի՝ Իբրեւ է Կրո եղև Պեարոս:

Է. Աստուկ գործածութիւն մ'ալ ունի դերանուանց յետադաս սեռականն՝ իւր յատկացեալէն բաժնուած եւ բայի վրայ ինկած. — որուն տեղ կրնայ շատ անգամ տրական դրուիլ: Այս ոճն յաճախեալ է:

Արծաթն որ կորեաւ +: Աւասիկ կորեան ի՞՞ եօթն այր: Եիջուցանել կամին զկայծակն որ մնաց ի՞՞: Մանուկ ծնաւ ժբ եւ սրդի տուաւ մեզ: Մանուկ ութօրեայ թրխատեսցի յբ: Ոչ պակասեսցէ + այր որ նստցի յաթռն: — Աւելի գործածական են՝ Այն ինչ ի մօտի էր նոր: Եթէ այս ի մօտի էր +. եւայլն:

Ը. Երրորդ դէմքի մէջ միտ դնելու է նորա, նոցա դերանուանց՝ իւր, իւրեանց դերանուններէն զանազանութեանը. այս վերջինները գործոյն տէրը կը ցուցնեն, իսկ առաջիններն՝ ուրիշ անձ*: Աւասիկ կանոնաւորը: Զընկերն իւր նախատէ՝ իբրու թէ ինչն յագեցաւ եւ իւր լարքն խզեցան, եւ ընկերն ոչ յագեցաւ, եւ ոչ լար նորա խզեցաւ:

Թ. Սովորական կարգէն դուրս, (որ Ա Մասին մէջ Եր. 46. տեսանք,) ցուցականներուն կարծ հոլովածը գոյականէն ետեւ ալ կը մնայ, մանաւանդ յոգն. ուղղականի եւ նախդրիւ հոլովոց մէջ: Եւ կ'ըսուի՝ Իբքս այս. ձեռքս այս. ոսկերքդ այդ. զչարսդ զայդ. եւայլն. — ոչ յաճախ՝ Զարսն զայնս. ի տանս յայսմ. ի տեղուջն յայնմ: Եթէ տեսանէք զանոց գայդք զչարութիւն: Կը փենէ՞ սո մարդուն չարութիւնը: Արքս այս խոսովեցուցանեն զքաղաքս մեր: (Փխկ՝ զայդորիկ, այսոտիկ):

* Ուրիշ թարգմանիչ մ'ըսեր է. Զայնմն ի՞՞ զմնացեալ: — Կայնմն շատ անգամ կը նշանակէ՝ իայն. (գըղըճըմ): Ի իայնմանց հոյոյ յաճախէ կրակ:

** Գրոց մէջ կը գտնուի այս մասին անճշտութիւն. Ինչպէս. Ետես Գողգոթիա՝ եթէ մեռաւ որդին նորա: Ետես Յովհաննէս զոմանս՝ եկեայս ի մկրտութիւն նորա. (փխկ՝ իւր): Աչակերտքն երկեան ի մտանելն նոցա ընդ ամպոզն. (փխկ՝ իւրեանց): Հրեշտակն երարձ վերացոյց զԱմբակոսմ՝ զվարսից գագաթան իւրոյ. (փխկ՝ նորա): — Ճիշդ այսպէս շատ գարեբէ ի վեր աշխարհաբար սովորական եղած է (տաճկերէնի նման) ըսել եւ գրել՝ Ըսէ իրն. հոս բեր զբրն. եւայլն. փխկ՝ անոր, զանոստ: Հիններն ալ կը գրէին ռամկօրէն՝ Ասա իւրն. բեր զբրն. Գրաբար՝ Ասա ցնա. ան զբոսոս:

Քիչ տեղ նաեւ վերջադաս անհարմար. Ի ճակատուն յայն. յաւուրս յայս. (փխկ՝ յայնժ, յայսժ:)* Աւելի քիչ՝ նախադաս երկայնաձեւ. Այսօրինէլ բանք. (փխկ՝ այս:)

Նաեւ առանց գոյականի կ'ըսուի՝ Յայնս ուստի վրիպեցաքն. (փխկ՝ յայնսօրին:*) Այն Քաներուն՝ որոնցմե որ զբնօտեցան: Այ վասն այնք ինչ մեղադիր լինիմ: Եթէ այն՝ անձնաւորք իցեն՝ հարկ է եւ զպատճառն անձնաւոր կարծել:

Ընդհանրապէս առանց գոյականի մնացած ցուցականին ալ սովորական կերպն է՝ նախադաս կարծ ձեւ, եւ յետադաս՝ երկայն: Յայնք վերայ. զայսք զհետ գայ. այսք աղագաւ: — Ետտ այսօրինէլ. վասն այսօրինէլ:

Ժ. Հատ անգամ՝ առանց գոյականի այս, այդ եզակի ձայնով եւ յողն. բայով՝ յողնակի բան մը կը ցուցընէ, երբ այն յողնակին կամ շատ բանը մէկանց իբր մէկ բան առնուի:

Այս են անուանք սահմանացն: Այս են բանք թըղթոյն: Որոց անուանքն են այս: Գլխաւոր գաւառք այս էին: Հաւանեցուցիչ թուիցին քեզ այս որք ասացանս: Չիունս սակաւ ունէին, եւ զայն եւս օրհնեաց: Ի ձուկն՝ որ կերակուրս ժանստ զայն ուտե՛ զոր եւ սչ գազանք ուտեն: Բազումք այն են որ . . . : Հապք եւս այն են որ . . . եւայլն: Աւելի ընտիր կը համարուի այս եզակի գործածութիւնը՝ քան այսօրինէլ, այնօրինէլ:

Ասոր նման նաեւ՝ Այս քանի մօք են զի ծառայեմ քեզ: Այս քսան մմ է ի տան քում էի: Այս երկոց

* Գերանուանց հարմարաց մանր զարուգութիւններ անպակաս կը գտնուին զրոց մէջ, որոնց նմանազութիւնն զգուշալէ. Ինչպէս՝ Այս երանելոյս. յայն տանն. այս օրինակաւ. զայն տեղօքն: Խորելի է թուաց անհամաձայնութիւնը, որ աւելի ստորին հեղինակաց քով յաճախ է. Այնք պատկաց. այսք շնորհաց. իբրում ծառայից. Իբրայս բանից. եւայլն:

Բայց անհրաժեշտ անուանց կանոնաւոր է եզակի անպակաս ալ՝ երբ եզակի նշանակութեամբ են. ինչպէս. Յայսմ կենաց. այսոս կենօք. յայնմ արքունեաց. ընդ այնք վրէժուց. իբրով կամօք. — նոյնպէս յարաբերական՝ Որում. իֆի բարեաց: Հասին այնմ աւետեաց՝ որում ցանկացեալն էին: Տես նաեւ եր. 259, 276:

անգամ դամ առ ձեզ: Այդ երիցս անգամ հրամայեալ է (քո):

Ասոր հակառակ կրնայ եզակի գոյականին յոգնակի գերանուն արուել՝ ըստ իմաստին պահանջելուն: Անասուն էջէ քո՝ դարման տար նոցա: Աւեց օր է՝ յորս արժան է գործել: Չոհն տանիմք, եւ ի նոցանէ է հտագ: Չտառի անարգ ո՞ր է մարդոյ. ոյտ անցանին ըստ պատուիրանսն: (Յես եր. 307, Ա ծան:)

ԺԱ. Սոյն, դոյն, նոյն յառաջ ըսուածին հետ մէկ ըլլալը կը ցուցնեն. (տես եր. 157, ծան:) Բայց երբեմն սորա, նոցա եւայլն ըսուելու տեղ կրնայ սորին, նոցին, նոցունոց եւայլն ըսուել՝:

ԺԲ. 'Կոյն բառը իբրեւ հասարակ ածական՝ մեանոյն (տճ. պիբ, օ), նշանակութեամբ՝ ամէն դէմքի վրայ անփոփոխ կը մնայ. եւ յոգնակի կ'ըսուի նոյնտ, զնոյնտ. եւայլն. այսպէս. Ես նոյն եմ եւ ոչ փոփոխիմ: Դու նոյն ես եւ ոչ անցանես. (եւ ոչ՝ սոյն եմ, դոյն ես:) Եւ նոքա զնոյն բարբանջեն: Ի նոյն ջուրս պիղծ ճճիքն ընդ սուրբ ձկունսն սնանին: (Եթէ ըսէիմք՝ ի նոյն ջուրս, մէջ մը յիշուած ջրերը կ'իմացուէր:)

Այսպէս եւս՝ ի նմին եւ ի նոյն գիշերի գլորեցաւ եւ կանգնեցաւ: Ի նոյն ի նմին ժամանակի:

ԺԳ. Երբեմն երկու նոյնադէմ ցուցական միատեղ կը բանին. սոյն այս. սին այսօրի. սա այս. եւայլն:

* Ըստ ընտիր հայկաբանութեան կանոնաց՝ եթէ երկու այսպիսի գերանուն իրար յաջորդեն, առաջինը սա, նա, այս, այդ կը գրուի, եւ երկրորդը՝ սոյն, նոյն. այսպէս. Յես սորա՝ սորին որդի: Հոգի սորա ի սին է: Չոր արար դա՝ խօսեսցի (խօսուի) վասն յիշատակի դորին: Ես յայդ իսկ ծնեալ եմ, եւ ի դոյն իսկ եկեալ: Չայս խօսարհ առնէ եւ զոյն բարձրացուցանէ: Հրամանաւ դորա եւ դորին խորհրդով: Նորա իշխանութեամբ եւ նորին հրամանաւ: Նոտա գաւեցին քեզ, եւ նորին աղաղակեցին զինի քս: Հաստի գհատուցուած նոցա՝ նոցին: Յոյդ խորհեա եւ ի դին յամենջիր. Չնորայն արասցուք, եւ զնորինս խորհեսցուք. եւայլն եւայլն:

Նոյնպէս իմացիր այս կարգի մակրայներուն համար. Անդ կեաց եւ անդին թագաւորեսցիր: Անդ կեաց եւ անդին մարգարեսցիր:

Այս պէսպիսութիւնը խտուել չի պահանջուիր:

Սո՛րն այսօ՛րի զամենայն փոյթ ի մէջ առեալ: Սո՛րն
այսո՛րի ծովք մի ի մի* կցին: Սո այս Վարդան կո-
չեաց զԳնեհն:

Այս կանոնն աւելի Ա դէմքի ցուցականներուն է:

Այն եւ նա դերանուանց յատուկ մէկ գործա-
ծութեան վրայ տես վարը եր. 340, Ը:

ԺԴ. Ինչպէս տեղական (անորոշ) մասնական
մակբայները մասնական անուանց տեղ կը բանին, (եր.
276, 279, ԺԹ.) նոյնպէս ալ տեղական (որոշեալ)
ցուցական մակբայները ցուցական դերանուանց տեղ
կը գրուին՝ իրենց գոյականին յետագաս, — թէ՛ եզակի
եւ թէ՛ յոգնակի թուոյն մէջ:

Այսինքն՝ Այսր, այբր, անբր. արական. փխկ՝ յայս, յայբ.

Ասոբ, այոբ, անոբ. բցուկն. փխկ՝ յայսմանէ, ևն.

Ասոբ, այբր, անբ. ներգոյ. փխկ՝ յայսօրի, ևն:

Տրկ.) Եկ մուտ դու ի տուն այսր. (փխ. ի տունս յայս:)

Բցու.) Անն ունիմ ապրել ի դժուարին հիւանդութեանէ
ասոբ: Փրկեսցէ զմեզ յաշխարհէ ասոբ չարէ: Ի կա-
պանաց ասոբ. ի պատուհասէ այոբ: Ինդրեցից ես
վրէժ ի լեռանց անոբ. (ի լեռանցն յայնցանէ:)

Ներգ.) Եւ ոչ՝ թէպէտ եւ ի քաղաքի ասոբ դք կայցէ՝
կարիցէ տեսանել զտեղին:

Այս ցուցական մակբայներուն ածական դերա-
նուանց տեղ գործածութիւնը շատ յաճախեալ չէ**:

ԺԵ. Վոյն մակբայներն երբեմն նաեւ գոյական
դերանուանց տեղ կը գործածուին. ինչպէս.

* Մի է փ, այսինքն է փերան. տես եր. 281, ԻԴ:

** Ինչպէս յօգբուու համար ըսինք, (եր 296, Ժն.) նոյնպէս
ասոնք հասարակօրէն իրեւ յօգ գրուած են գրոց մէջ՝
եւ ոչ իրեւ ցուցական գերանուն, ինչպէս թարգմանու-
թեանց բնագիրը կը ցուցնէ. այնպէս որ մէկուն մակ-
բայով գրածն ուրիշ մը - կամ դ կամ ն յօգով կամ
նաեւ անյօգ կը գրէ ըստ տեղւոյն: Մեզ յանդատի ասո
ուստի՞ իցէ այնչափ հաց. (անսպաստ տեղւոյ մէջ!) Մի է
ոմնի ասոբ. (մի ասնի օրով!) Ձգոյշ եղբուք է լանց անոբ.
զգոյշ եղբուք է չար չլուաց անոբ. — ուրիշ թարգմ.
Ձգոյշ լերուք է լանց. զգոյշ լերուք է չար չլուայն:

Պատուիրեցի քեզ անոթ եւեթ չուտել. (փխկ՝ յայն-
յանէ:) Ի յիմար խնդրոց հրաժարեա, զի անոթի ծնա-
նին կուիւք: Որոց ցանկան մարդիկ՝ անոթ տաւաւել
կարձէ Տէրն. (փխկ՝ յայնցանէ:)

2. Յարաքերական դերանուն:

Ա. Յարաքերական դերանունն, ինչպէս ըսած ենք՝
(եր. 51.) յառաջ կը բերէ (կը յարաքերէ) ուրիշ անուն
մը կամ դերանուն մը*. եւ այն յառաջ բերուածը
կ'ըսուի Յարաքերեալ:

Բ. Յարաքերեալն ու յարաքերականը՝ երկուքն
ալ իրենց յատուկ բայն ունին. ուստի այն խօսքը հար-
կաւ երկու նախադասութիւն է. — մէկը Գլխաւոր, ու-
րուն մէջն է յարաքերեալը, եւ միւսն Երկրորդական ու
կախում ունեցող, որուն մէջն է յարաքերականը: Ինչ-
պէս այս խօսքիս մէջ. Մեծ են չարիքն — որքանցին ընդ-
մեզ. (չարիքն՝ յարաքերեալ. որք՝ յարաքերական:) Հոս
գլխաւոր նախադասութիւն է՝ Մեծ են չարիքն. եւ եր-
կրորդական է՝ Որք անցին ընդ մեզ: **

Երանեալ է այր | որ երկնչի ի Տեառնէ: Մասնեցայ
ի ձեռս Հոռովմայեցոց՝ | որք կամեցան արձակել զիս:

Գ. Իւայց շատ անգամ այս երկու մասերն այս-
պէս քովէ քով չեն, այլ յարաքերական մասն ամբողջ
կը մտնէ յարաքերականին եւ անոր բային մէջտեղը:

Վարազի [որ գազանագոյն է քան զամենայն գազանս՝]
ուտի միսն եւ ոչ վնասէ: Գուր [որ չարքդ էք՝] գի-
տէք պարզեւս բարիս տալ որդւոց ձերոց: Երկիւղն
[յորմէ խիթայի՝] եկն ի վերայ իմ: (Այսինքն՝ վա-
րազի ուտի միսն. գուր գիտէք. երկիւղն եկն:)

* Յարաքերականը կրնայ ամբողջ խօսք մ'ալ յառաջ բե-
րել. եւ այն ատեն եզակի կը գրուի: Այսպէս՝ նախըն-
թաց խօսքը յառաջ կը բերեն՝ Որով յայտ է. կամ Յոր-
մէ յայտ է եթէ . . . : Չոր կանխաւն ատէի: Յորմէ եւ
ոչ մէք յուրաստ ինչ եմք. եւ այլն:

** Յարաքերական դերանունն համար ըսուածն իմացիր
նաեւ ուրիշ յարաքերական բառերու վրայ, ինչպէս են՝
ուր, սուտի, յորեմ, մնլ, որդե, յորմէ հիւք, եւն:

Դ. Սովորական կարգն է՝ որ յարաբերական դե-
րանունն իւր յարաբերեալէն չգտաուի, այլ անմիջապէս
յաջորդէ՝ անոր բացէն յառաջ. ինչպէս օրինակներէն
տեսար*:

Ուրիշ ձեւ շարք Յօդուածիս ընթացքին մէջ կը
տեսնենք:

Ե. Յարաբերականն ու յարաբերեալը հոլովով
իրարու չեն համաձայնիր. այլ իրենց բայէն կախում
ունի հոլովը. ինչպէս ամէն օրինակները կը ցուցնեն:
Ո՞վ է սա՞ որ դիմեալ գայ: Ո՞վ է սա՞ որ ելքը կա-
տայ: Ո՞վ իցէ նա՞ զորո՞ւ պայպիսի բանս լսեմ: Այր օ՞ր որո՞՞
Յիսուսն ասեն՝ եբաց զաչս իմ:

Զ. Այլ թէ այլեւայլ հոլով ինդիր առնող բայեր
կան, յարաբերականը պէտք է այլեւայլ հոլովներով
կրկնուի: Յուցանեմ ձեզ զաւետարանն իմ՞ զոր ընկա-
լարուք, յոր եւ հաստատեալդ էք, որո՞վ ապրեցէքն**.
(չ՛բտուիր՝ զոր ընկալարուք եւ հաստատեալ էք՝ եւ
ապրեցէք:) — Կամ՞ ցուցական դերանուն յարաբե-
րեալ մը կ'աւելցուի երկրորդ բային: Որ ոչն գիտիցեն՝
ուսանիցին, եւ որ գիտիցենն՝ յուշ լիցի նոցա:

Է. Յարաբերականն ու յարաբերեալը թուով
համաձայնեցու են. այսպէս.

Առչեաց զքառայս՝ որոց տուեալ էր զարծաթն:

Միայն որ եզակի ձայնիւ ստէպ կը գործածուի
յողն. ուղղականի եւ նախդրիւ հոլովոց մէջ. մանաւ-
անդ երբ յարաբերեալէն ետքը դրուած ըլլայ: Չա-
րիքս որ լինին՝ ուստի՞ իցեն: Բանքն զոր խօսեցար. են.
ինչպէս յաջորդ օրինակներէն ալ կը տեսնուի:

Ը. Այն եւ նա դերանուանց վրայ՝ երբ յարաբե-
րեալ են՝ հետեւեալ ընդհանուր կանոնը միտք առ-
նելու է:

* Բայց երբեմն վայելուչ կերպով ալ կը զատուի. ինչպէս.
Ամենիցան յայտնի է՝ որ+ կամիցին ուսանել: Սակրատես
արք զիսինն եւ մեռաւ, որ է ինդամսի: Յօդայսո-
թեան ի Յուդայէ, որ է Հրեուծիւն:

** Յես երես 830, առաջին ծան:

Երբ յարաբերեալն որ յարաբերականէն յառաջ է՝ այն կը գործածուի, (եթէ նաեւ մարդ է.) իսկ եթէ ետքն է, (եթէ երկրորդ նախադասութեան մէջն է,) նա կամ նոյն կը գրուի: Այս է սովորական գործածութիւնը:

1. Իմաստութիւն պաշտպան լինի այնոցիկ որ խնդրեն զնա: Երանի այնոցիկ՝ որ սուրբ են սրտիւք: Երթամ առ այն որ առաքեացն զիս: Ընդէր պատժիցեն զայն որ ոչ կամօքն չար իցէ: Ամենակալ այն է՝ որ ամենայնի իշխէ: Խնդրեա զնորոտ իբրեւ զայն որ վարէ եւ սերմանէ, եւ կայ սպասեալ բարի պողոց նորա: Ծագեւ լոյս ի վերայ այնոցիկ որ՝ նստեալ ի խաւարի: Յայնչանէ այժմ յարուցեալ են ի վերայ իմ՝ ապրեցո զնա: Ձի՛ ժպտեալ երեսօք հայեցար յայն որ մատոյցն զհացն: — (Այսպիսի տեղեր անսովոր է ըսել՝ նա որ առաքեացն. ի նոցանէ որ յարուցեալ են. եւն:)
2. Որ զպատիւ շինդրիցէ՝ զնա ամենեքին պատուեն: Որ զմեռելոտին ուտեն՝ նոցա մարմինքն ծանրանան: Որ զաշխարհս խռովեցուցին՝ սոսա եւ այսր հասին: Որ զՀոգին սուրբ հայհոյիցէ՝ մի թողցի նա: Որ զարտաքինն արար՝ եւ զնեղքինն նոյն արար: Որ մատոյցն զհացն՝ շնորհ ունիս նա: — (Ըսելու չէ՞ Ձայն պատուեն. այսոսիկ հասին. մի թողցի այնմ. ևն:)*

Այն որ ընդհանուր է. իսկ նա որ, սա որ՝ սրռչեալ կամ արգէն յիշուած մէկը կ'իմացընէ: Ձոս զոր տեսանէք առաջի գեր. կամ Ձոս զոր տեսանէքս: Ձնա՝ որ այնչափ աղաղակ եղեալ զինի երթայր՝ հալածէր: Ո՛վ իցէ նա, զորմէ այսպիսի բանս լսեմ: Եւ քակիւրց եւս իցէ մեծութիւն նորս, զոր ամենայն տիեզերք պաշտեն:

Վերջնութեղ օրինակներուն մէջ յարաբերեալներն իրօք (ներգործութեամբ) կան. միայն՝ շարքը դարձած ըլլալուն համար՝ նա, նոյն ձեւով գրուած են,

* Աւր որ նա պէտք չէ ըզուիլ, (երես 198.) կը մնայ այն կամ նոյն գերանուն: Որ վայելէն քեզ՝ զայն շինդրես, եւ որ չվայելէ՝ զայնս յաճախ գաս. (անոք շոք իջ զբողիս:) Բազում անգամ որում ակն չկայցէ՝ այնս կորնչիմք. (չկարծուած շարիքէն կը կորսուինք:)

փոխանակ ըսելու՝ Ջայն որ զպատիւ շինդրիցէ՝ ամենեքին պատուեն: Այնոցիկ որ զմեռելաթիւն ուտեն՝ ծանրանան մարմինքն: Մի՛ թողի այնձ որ, եւայլն:

Բայց այն յարաբերեալն ամեն տեղ ներդարծու թեամբ շի գրուիր. ինչպէս այս տեղ պիտի տեսնենք:

Յարաբերեալը զեղչեալ:

Թ. Հատ անգամ այն յարաբերեալը (կամ նաեւ ուրիշ յարաբերեալ բառ մը) կը զեղչուի, այսինքն շի գրուիր ու լռելեայն կամ զօրութեամբ կ'իմացուի. եւ այն ատեն՝ միայն որ՝ կը նշանակէ այն որ, այնոիկ որ. եւ որո՞ւմ կը նշանակէ այնձ որ, այնոիկ՝ որո՞ւմ, եւայլն:

Ժ. Յարաբերելոյն զեղչման մէջ չորս դէպք կայ գիտելու, որոնք այն յարաբերելոյն եւ որ յարաբերականին հոլովոց պէսպիսութենէն կախում ունին:

1. Այն եւ որ՝ երկուքը նոյնահոլով. Այն որ, այնք որոյ.
2. Այն ուղղական, եւ որ հոլովեալ. Այն՝ որոյ, այն զոր.
3. Այն հոլովեալ, եւ որ ուղղական. Այնք որ, զայն որ.
4. Այն եւ որ՝ տարբեր հոլովներով. Այնք յորմէ, յայնցանէ զորս, եւն:

ԺԱ. Այս զեղչմանց մէջ յարաբերելոյն նախդիրն ու նախադրութիւնն որ յարաբերականը կ'առնու: Անոր համար լաւ միտ գնելու է որ արդեօք յարաբերելոյն են՝ թէ յարաբերականին:

1. ԺԲ. Երբ այն եւ որ՝ երկուքը նոյնահոլով են, բաւական է որ յարաբերականն իւր բնական հոլովով: Այսպէս.

Որ փխկ այն որ.

Որոյ փխկ այնք որոյ.

Որո՞ւմ փխկ այնձ որո՞ւմ.

Ջոր փխկ զայն զոր.

Յորոց փխկ յայնցանէ յորոց, եւայլն:

Ուղղ: Իբրեւ զի մեծ է որ եզիտ զիմաստութիւն: Քանի՜ սակաւք են որ գտանեն զնա: Բացէ ի բաց ճանաչի՜ որ հզօր է լեզուաւ: (Փխկ՝ այն որ եզիտ. այնոիկ որ գտանեն:) Ոչ մնաց որ ոչ եկն. (փխկ՝ այր կամ ու որ ոչ եկն:)

- Սեռ.) Գարինք եւ փայտք՝ են վասն որոյ եղենն. (այնոցիկ են վասն որոյ եղենն):
- Տրկ.) Երանի որո՞՞մ թողութիւն եղեւ. (այն՞՞ որո՞՞մ):
- Հյց.) Այլ մի սասմբակ եմ ես, բառնամ զոր ոչ եղի. (չայն զոր): Տուր զոր ունիսդ. (չայդ զոր ունիսդ): Հանից զոր եկուլն՝ ի բերանոյ նորա:
- Բցռ.) Խուսափես իմն յոր՞՞ զանգիտեսն. (յայն՞՞անէ յոր՞՞ զանգիտեսն):
- Գրծ.) Որ՞՞ զատիս զընկերն՝ զանձն քո գատապարտես. (այնո՞՞ որո՞՞ զատիս):
- Կոչ.) ուղղականի կարգն է: Ո՞՞ որ յաղթեցեր հակառակորդին. (ո՞՞ որո՞՞ որ յաղթ):
- Նխդ.) Ընդ որ գուն տրամիս՝ նա ուրախ լինի. (նա ընդ այն ուրախ լինի):

2. ԺԳ. Այն ուղղական է եւ որ հոյովեալ է, որ յարաբերականին հոյովը յարաբերելոյն ուղղականին տեղն ալ կը բռնէ: Այսպէս՝

Որոյ փխկ այն որոյ.

Որո՞՞մ փխկ այն որո՞՞մ.

Յոր՞՞ փխկ այն յոր՞՞.

Ձոր փխկ այն զոր:

Ընդ որս փխկ այնո՞՞իկ ընդ որս, եւայլն:

Սեռ.) Տուժեացի որոյ զհրդեհն հանեալ իցէ, (այն՞՞ որոյ հանեալ իցէ): Ծանիցեն զքեզ՝ յորոց վերայ մեռար դու. (այնո՞՞իկ՝ յորոց վերայ):

Տրկ.) Բազում բռնաւորը նստան ի գետնի, եւ որո՞՞մ ոչ կայր ակն՝ թագ եղաւ. (որո՞՞մ ոչ կայր ակն՝ նա թագ եղաւ): * Շարհըր իշխողներ գեորին նստան, եւ լյոսացոսած ճարտը թագ դրաւ:

Հյց.) Եւ զոր ունիցին բարձցի ի նմանէ. (եւ այն եւս զոր ունիցի): Ունեցածն ալ կ'առնուի իր՞՞ն: — Ձորին ինչ ինչդրեցերն՝ երթ տուեալ լիցի քեզ: Ձոր պատրաստեցերն ո՞՞մ լինիցի: Ձոր այժմդ ունիս՝ չէ քո.

* Թագ իրոս, տես եր. 240. ուր հյց. ինչդր սեռի է թագ: (Սեռալ թարգմանած կ'ըլլանք՝ եթէ ըսենք. Ձյոսացոսածին գլուխը թագ դրոսեցաւ): — Որո՞՞մ ոչ կայր ուն. որք որ յոյս չկար: Դիմազուրի բայ է Ան իոյ, (կը յուսացուի,) եւ արական հոյով ինչդր կ'առնու:

(այն շարք) Պատմեա՛ ինձ՝ շոր սիրեաց անձն իմ. (դո-
շոր սիր) :

Պամ.) Նա՛ է տէր, եւ ոչ շորով դուքն կարծեցէք. (եւ ոչ
այն շորով) :

3. ԺԳ. Երբ այն հոլովեալ է եւ որ ուղղական,
որ յարաբերականը յարաբերելոյն հոլովը կ'առնու :

Որոյ փխկ այնք որ .

Յորով փխկ յայնձանէ որ .

Որով փխկ այնոսիկ որ .

Յորոյ փխկ յայնցանէ որդ .

Չոր փխկ զայն որ .

Յորս փխկ յայնոսիկ որդ .

Ա- որս փխկ ա- այնոսիկ՝

որդ . եւ այլն :

Տրկ.) Որո՛ւմ խնդրէ ի քէն՝ տուր . (այնովն որ) : Որոյ
մտանեն՝ չտայք թոյլ մտանել . (այնոցիկ որ մտ) :

ՀԱԳ.) Գտին ժողովեալ զմետասանսն եւ զորս ընդ նո-
սայն էին . (զայնոսիկ որդ ընդ նոսա էին) : Դաւ ոչ
մտանես, եւ զորս մտանեն՝ ընդդէմ կացեալ արդե-
լուս . (զայնոսիկ որ մտ) :

Ներդ.) Չեկաց յոր ինչ էրն . (յայնձ որ ինչ էրն . —
հոս որ ինչ խնդիր բնութեան է :

Նխդ.) Կարդային ա- որ յամենայն ժամանակիւ պաշա-
պան լինէր ազգին իւրեանց . (ա- այն որ) :

Ասկէ խոտորումը տես վարը՝ ԺԷ . (երես 345) :

4. ԺԵ. Երբ այն եւ որ երկուքն ալ հոլովեալ
են այլեւայլ հոլովով, որ յարաբերականը — երբեմն
յարաբերելոյն հոլովը կ'առնու եւ իւր հոլովն անհետ
կ'ըլլայ, — եւ երբեմն իւր հոլովը կը պահէ ու յարա-
բերելոյն հոլովն անհետ կ'ըլլայ : Այսպէս՝

Որոյ փխկ այնք շոր, այնք
յոր, եւ այլն :

Որո՛ւմ փխկ այնձ որոյ,
այնձ շոր . եւ այլն :

Որոյ փխկ զայն որոյ, այնձ
որոյ . եւ այլն :

Որո՛ւմ փխկ այնք որո՛ւմ .
եւ այլն :

1. Յարաբերելոյն հոլովովը .

Սեռ .) Վասն որոյ գրեցէքն առ իս . (վասն այնոցիկ զոր
գր) : Չարհուրեալ՝ վասն որոյ գազան արար : Յի-
րաւի ընդ որոյ յանդգնեցաւն՝ կրէ պատիժս . (ընդ
այնց յորս յանդգն) :

Տրկ.) Երանի որոյ ոչ իցէ տեսեալ՝ եւ հաւատասցեն։
Մէք երկիր պագանեմք որո՞ճ գիտեմքն. (այնձ զոր։)
Արժանի ըստ որոյ գործեացն՝ ինչ առնուցու. (ըստ
այնց զորս գործ։)

Բցու.) Մանկաի յորժամ երկնչիցին յիմեքէ՝ հարկ լե-
նի բերել յորժե երկնչիին, եւ ի ձեռին իսկ զնել
նոցա եւ ընդելուցանել. (բերել շայն յորժե երկնչ։)

Պամ.) Գոհացիր շորոյ առերն. (շայնցանէ շորո։)

2. Յարաբերականն իւր հոլովովը.

Սեռ.) Արկ զհարեւ՝ յորոյ վերայ անկեալն դնէր. (շայն՝
յորոյ վերայ։) Առաքեա յոր ձեռն առաքելոցն ես։
Ոչ յանդիման կարեն առնել քեզ՝ վասն որոյ այժմն
չարախօսեն զինէն. (շայն վասն որոյ։)

Տրկ.) Որոյ չենն գիտակ՝ հայհոյեն. (շայնս որոյ. —
չի՞րոցոյնն ինչ ինչմանն։) Որոյ պէտք էին բժշկու-
թեան՝ բժշկէր. (շայնսի՞ որոյ պէտք էին։)

Հայ.) Ոչ ինչ թողին զոր ընդ իւրն ունէր, կողպտեցին
հասին. (յայնցանէ զոր ունէր։)

Պամ.) Վնաս ինչ ոչ գտի յառնս յայսմիկ՝ շորոյ չա-
րախօսէքդ զդմանէ. (յայնցանէ շորոյ չարա։)

**ԺԶ. Լսյս զեղմանց մէջ նաեւ լռելեայն իմա-
ցուած յատկացեալներուն հոլովն ու նախդիրը յաջորդ
յարաբերականին կ'անցնի, — որ երբեմն ալ աննախ-
դիր կը մնայ։ Տես եր. 250, Թ։**

Որ բամբասէն՝ կորուսանէ զանձն իւր եւ զ'որոյ լսենն.
(փխկ՝ զ'այնոցիկ որք լսենն. այսինքն՝ զանձինս այնոցիկ
որք։) Զպէտան իմ եւ որոյ ընդ իսն էին՝ պաշտեցին
ձեռքս այս. (եւ զպէտս այնոցիկ որ ընդ իսն էին։)

**ԺԷ. Երբեմն վերը (ԺԴ) գրուած ԹԻւ 3 զեղմ-
անէն խոտորելով՝ յարաբերականն անհոլով (ուղղա-
կան) կը պահուի. եւ կ'ըսուի որ կամ որք, փխկ՝ որո՞ճ,
(այնմ որ.) որոյ, (այնոցիկ որ.) շոր, (զայն որ.) ևն։**

Սեռ.) Լցաք նախատանօք որք նախատէին զվեզ. (փխկ՝
որոյ նախատէին. — ըստ կանոնին ԺԴ։) Վասն որ
հարկանէ զակն կամ զատամն։

Տրկ.) Անիրաւ թագաւոր ոչ տացէ* զվարձս վաստա-
կոցն՝ որ մտադիւրն պատրաստին մեռանել ի վերայ
նորս. (փխկ՝ որոց մտադ:) Կարասի** որ ժողովէ՝
մեղք են յոյժ. (որո՞ւմ ժողովէն, կամ այն՞ որ ժող:)
Մեծ է ողորմութիւն Տեառն՝ որ կարգան առ նա:
Զպարգեւաց աւետիս տայ՝ որ լսիցեն նմա: Զխորդ
դժուարին է՝ որ զինչոդ ունին՝ մտանել յարքայու-
թիւն. (որոց կամ այնոցիկ որ:)

Հյո.) Յիշեսցուք մեք որ ասացաւն. (զոր ասացաւն. —
տես նաեւ վարը՝ եր. 352:) Դուք ոչ մտանէք, եւ
որ մտանելոցն են՝ արգելուք: Մի լինցուք իբրեւ որ ի
վերայ աւազոյն շինեալ էր. (իբրեւ զայն որ:)

Բցռ.) Որ կամի փոխ առնուլ ի քէն՝ մի դարձուցաներ
զերեսս. (յայնմանէ որ:)

Նխոր.) Ծագեա զողորմութիւնս քո ոյժ ճանաչեն
զքեզ. (յորս, յայնոսիկ որ:)

Սակայն ասով շատ անգամ խօսքը մութ կը մնայ.
ուստի եւ այս ձեւը շատ յաճախեալ չէ:

Բայց գործածական է միջարկութենէ եւ քան
շողկապէ ետեւ, եւ ուր որ բացայայտ է խօսքին միտքը:
Երանի՞ որդ սուրբ են սրտիւք: Երանի՞ որ ոչ զայթա-
զդեսցի: Վայ որ ծիծաղիքդ այժմ: Վայ որդ ասեն
զլարն բարի. (որոց:) — Բերիացիքն էին ազնուագոյնք
քան որ ի Թեսաղոնիկն էին: Չարաչար տանջանս քան
որ առ հարբն եղեալ՝ հասուցանել. (քան զոր:)* * *

ԺԸ. Երբեմն դարձուածով մը՝ յարաբերականն
իւր յարաբերեալէն յառաջ կ'անցնի:

* Ոչ քոցի փխկ՝ ոչ քոյ: Ներկայի տեղ ապառնի՝ սովորա-
կան է առականոր խօսքերու:

** Կորոսի, ինչք, ստակ, ստացուածք:

*** Այս կերպ համառօտութիւն կամ զեղջուծն իմացիք նաեւ
այս կարգի մակրայներուն վրայ: Այր մի ստամբակ եմ,
հնձեմ ուսոյի ոչ սերմանեցի. (անոյի ուր:) Դարձայց ուս-
ոյի ելին. (անոր ուսոյի:) Ուր ոչ կարծիցէ՝ բմբունեցի.
(անոր ուր:) Որպէս ցանկն ասէի՝ եւ այժմ ասեմ. (նայն-
ոյեւ եւ այժմ:)

Երբեմն ասոնցմէ յառաջ գոյական անուն յարաբե-
րեալ մը լռելեայն կ'իմացուի: Որդույ մարդոյ ոչ գոյ ուր
դիցէ գգլուի իւր. (ոչ գոյ տեղի:)

Որ միտիթարէն զխոնարհս՝ միտիթարեաց զմեզ Աստուծոյ։ (փխի՛ Աստուած որ միտիթարէ զխոնն։) Որ զթագաւորաւն ձերք եւ ժծածք՝ յողորբեանն էին՝ շանային զհետեալ յամառութիւնն զճոցանեւ։ Որ բասիլիսկոսն կոչի ազգինն՝ յայեւոյ միայն սատակէ զմարդ։ Անդ որ ի վեր յերկինս խաւար լինի՝ ուստի՛ իցէ։ (այսինքն՝ Ուստի՛ իցէ խաւարն որ անդ ի վեր յերկինս լինի։) Ո՛ւր է որ ծնաւ որոյն չըկից։ Ջորոյ եւ զգլուխն հաստի՛ զՅովհաննոս, սա է։ (այսինքն՝ սա է Յովհաննէս զորոյ եւ զգլ։) Ջորոյ գրեաց Մովսէս եւ մարգարէքն՝ դատար զՅիսուս։ Որ զորացն զորավաղքն էին՝ Տիմոթէոս եւ Ապոստոլոս* ամենեւին ոչ տային դաշաւ եւ դադարեւ չըկիցն։ Որ ընդ նմա էին չըկոյն։ Որ ի ձեռն հրեշտակաց խօսեցաւ Քանն։

ԺԹ. Այս նախագաս յարաբերականն երբեմն իւր յարաբերելոյն հետ հոլովը կը փոխէ. այսինքն՝ յարաբերականը յարաբերելոյն հոլովը կ'առնու եւ յարաբերեալը յարաբերականին։

Ջորս վասն Առնոսի եւ Արամազդայ պատմութիւնն իցեն՝ ամաչեմ ասեւ։ (ասեւ զպատմութիւնն որ վասն Առն. եւ Արամ. իցեն։) Ապստամբութիւն ուսուցանես որոյ ի հեթանոսս ամենայն չըկոյտ են. (ամենայն չըկից որ ի հեթանոսս են։) Ոչ ելի յԵրուսաղէմ առ որ յառաջագոյն քան զիս աստեալն էին. (առ աստեալն որ յառաջ։) Մարգարէքն՝ վասն որոյ լինելոց էին ի ձեզ շնորհքն՝ մարգարէանային. (վասն շնորհացն որ լինելոց էին ի ձեզ)***

* Այս յետագաս եղած յարաբերականները շատ անգամ յաւելուած ժըն են՝ իրբու մեկնութիւն կամ բացատրութիւն յարաբերականին. — ինչպէս այս վերջին երեք օրինակներու մէջ։ Իբր թէ՛ Սա այն է՝ շնորոյ եւ զգլուխն հաստի, այսինքն զՅովհաննոս։

** Արնոս երբեմն երկուքն ալ հոլովով իրարու համաձայնիլ, մտնուածդ երբ որ յարաբերականն անուն բայի է։ Ունիս վկայս՝ եւ որ անդ հրեշտակն վկայեցին, եւ որ անտի իջին ալիերոյն. — պատմեւ որ յԵփեսոս լինէին զբռնութիւնն. (այսինքն՝ Ունիս վկայս եւ զհրեշտակն որ անդ վկայեցին, եւ ալիերոյն որ անտի իջին. — պատմեւ զբռնութիւնն որ յԵփեսոս լինէին։) — Որոյ յամենայն երկրի էին հիմնուող՝ զգիտութիւն իւր սերմաներ։ — Այս ձեռն ալ յամարեալ չէ։

Ի. Շատ անգամ յարարերականին (էական) բայը զօրութեամբ կ'իմացուի. այսպէս. Որք ընդ ինձ ըսեւ է Որք ընդ ինն էն, կամ եկն, կամ իցին:

Եկն քահանայապետն եւ որ ընդ նա. (փխկ' եւ ուրք ընդ նա եկն): Ամենայն արք որ է տեղ, եւ ամենայն ժողովք որ է միջ ասմ' անկցին ի սիրա ծովու. (որ ի քեզ իցին): Ծովեզերեայքդ եւ որ յայնկոյս Յարթանան. (եւ գուք որ յայնկոյս Յ. ե+): Թողնց զայն որ է իողման Տրովոցոց. (եք կամ եղիւ): Ասիցե դք որ աստե՛ն թէ ես ակար եմ: Ո՛ւր է վէճն այն. յառաջի՞ պարպի անդ իցէ, թէ՛ որ յեպոյն իցէ. (ասիւն՝ ուրոպին միջն է՛ իկ ետե՛ն): — Փախուսան որ է Բանաբե անաբի. հոգի մարդոյն որ է նա. հացն որ յերկնն իջեալ. հնգետասան եպիսկոպոս որ յայս՛մ աստե՛ն իացեալ. ծովն որ յեպոյ. (եաեւի ծովը). Ըսւրք որ է վրոյ երկնն. (երկնքին վրայի ջրերը):

Ասոնց հոլովածն այսպէս. Որոց ընդ նոս. (անոնց հետ եղողներուն.) զորս աս նա. (անոր քովինները.) յորոց ընդ ինն. (հետս եղողներէն.) զորոց է ծովն. (ծովին մէջիններուն վրայ.) զորս է ներս եւ զորս արտոյ. (ներսիններն ու դրսինները.) — որ ամականի պէս կը դործածուին՝ ինչպէս ասանկ. եանը՛տոտի. ալալ-տինի, իներտիւրտին, եւայլն:

Այսպէս առանց բայի թողուած որ գերանունը նախադաս յօդի պաշտօն կը վարէ*. եւ կ'ըսուի՝ (նաեւ

* Բանի մը հին եւ նոր լեզուաց յօդը գոյականին նախադաս փոքրիկ բառ մի է, որ հասարակօրէն իւր գոյականին հետ կը հոլովէ՛ եզ. ու յօդն: Մեր որ բառին այս դործածութիւնն յունականին համեմատ է. որով յօդին եւ գոյականին մէջ աեղն այլ եւ այլ խնդիրներ կամ մակապներ կը մանեն իբրեւ վերադիր. ինչպէս. Որդին որոտան, սիւնն որոց ընդ փեղերս եկեղեցոց. (անկ. հեհոտե՛ տան իկեկեկիւն): — Աշխարհաբար սովորութիւն եզած է անկ. նմանութեամբ այս վերադրաց վրայ եղալ, ըսող բառն աւելցնել:

Աւելի համառօտիւ եւ իբր մէկ բառով ըսելու համար հարուածներն՝ ըսո՛ նմանքն. ընդ նմայն. ըսո՛ փոխոք, եւայլն. — ընտիր չին: Բայց առանց օրի (յունականին աւելի նման) ընտիր գրուածոց մէջ կը գտնուի՛ վասն որ է իբրոսոտ պարզեւացն. վասն է վրոսոտ խաղաղու-

առանց գոյականի՝ Եկին որչ զՎերասաներորդ թմաւն. * (ժամը առանուձէկիններն եկան:) Արչ առ նանպարհաւն՝ նորա են որք... (Ճամբու վերայիններն աննիք են որ...:) Ջժամանակէ՝ որպէս ինչ որ յառաջ Կան զհոն՝ յառաջադոյն առային՝ եւ ինն նոյնպէս թուի. (ինչպէս որ իննձէ առաջիններն բոն:) — Կընցից զոր ու թողութեաւ որ ինն թողութեաւ. * (Ի՞նչ ու թողութեաւ ըսուածն ինն թողութեաւ պիտի անուանեմ:) Այս նոցա որ յինն աւա: Արչ յերսասուցի՜ն փարիսեցիք: Ար ընդ իս ամենեքին. (Հետս ըլլալ ամենքն:) Գեմէարիսս եւ որ ընդ նա ճարտարը՝ յատեան երթիցեն: Թաղաւորն հրամայեաց յափշտակել զամենայն ինչս որ ի քրիստոս հաւատացելոց: Ակայէ զյարութիւնն քրիստոսի եւ որ յանուն նորա ի Տրուսոյ յարոցեալ Յարթայն: Սիմոն՝ որ ի Գործս առաւելոցն. (Գործոց զբքին մէջինը:) Ար ընդ նոս եւ որ շորջ զնոս հեթանոսը՝ զալոց էին յայն ուրախութիւն: Յուցանել զոր ի Խնարհութեանն օգուան. (միջանկեալ խնդիր է՝ ի Խնարհութեանն:)

ԻԱ. (Յարաբերական դերանուան տեղ երբեմն (տեղւոյ ու ժամանակի համար) ուր, ուսոյ, իջրեւ, յոր թմ մակբայ կը գործածուի:

Ի պատերազմի ի մահուանէ մի երկնչիք՝ ուր ես ոչ մեաւ. (փիկ՝ յորոմ:) Գարձայց ի տուն իմ ուսոյ ելին. (յորմէ ելի:) Ի ժամանակի իջրեւ մեաւ Աղեքսանդր. (յորոմ:) Ի ժամանակի իջրեւ լինէր ձայն յերկնից. — ի ժմ. իջրեւ շողայ ես. — ի ժմ. յոր թմ սպառեալ էին թագաւորքն. — ի ժմ. որդեորբորքեացի բարկութիւն: (Այս վերջինն աւելի Ա.

Թեան: Եղիցի ձեզ բաժին յամենայն զհիցն նոցա, եւ յամենայնէ առ ի յանցանոց նոցա, եւ յամենայնէ առ ի քրիստոս. (փիկ՝ պարգեւացն որ առ ի քրիստոս. իսպաղութեան որ ի վրսոսոյ:) առ ի Կեանքն. առ ի Կեանքն իմաստութիւնդ:

* Յայտնի է թէ հոս պարառական է զՎերասաներորդ թմաւն. իսկ մէկանց յոչն. ուղղական է՝ Արչ զՎերասաներորդ թմաւն. զոր ուրիշ մ'ըսեր է մէկ բառով՝ Մերասանութեանը:

** Ձրսեալ համար Ջ ու թողութեաւ ի՞նչ. որ ընտիր գրուածոց սովորականը չէ:

Գրոց մէջ: Յաւուր յայնմիկ յորժամ խնդրեցից վրէժ: Չայնչափ ժամանակս՝ որչափ արդելաւ նա անդ:

Իբրեմն ալ ղի շաղկապ կը գրուի՝ փխկ որ. * — Եւ աւելի՛ իբրեւ, որպէս, զոր օրէնայ բառերէն ետքը: Որպէս հրդեհ ղի ոճով ուտիցէ զամենայն, այնպէս եւ զգրացեաց զաղքատաց՝ հարուստք ճարակին զամենայն ինչ: Ինչպէս որ կրօնն ասին թան կորիսն կը սպասէ, այնպէս ալ աղքատ գրացեաներուն ասին թանք Բթամեթնիբը կ'սպասէ: — Իբրեւ փուշք շարափուշք ղի այրին ի հրոյ: Իբրեւ ուխք ղի գնան: Որպէս փայլակն ղի ելանէ յարեւելից: Որպէս հողիւ ղի մեկնէ զօդիս յայծեաց: Որպէս թանձրութիւն հողոյ ղի սփռեալ է ի վերայ երկրի: Ի ժամանակի ղի հարկանէր Աղեքսանդր զԳարեհ արքայ Պարսից, Էն:

ԻԲ. Որ յարաբերականը գոյական է՝ եթէ բայի վրայ ընկած է, կամ յատկացուցիչ կամ նախադրութիւն հետն ունի, (ինչպէս մինչեւ հաս բերուածները.) Որ ետեսն. զորի լուարուք. որոյ ձայնն. որոյ առաջի կացի. զորոյ զհետն երթաս: Իսկ եթէ գոյականի վրայ ընկած բլայ՝ ածական է եւ միատեղ կը հոլովի: **

Յազգէ Յուգայ ծագեաց Յէր մեր, յորի ազի վասն քահանայից Մովսէս ինչ ոչ ճառեաց:

* Կը գտնուի ասոր հակառակ՝ որ փխկ ղի կամ յորժամ: Չինչ տեսանիցէք յիս որ աւնիցեմ՝ արասիք եւ գուք: Աւան այն ասի՝ որ յանդէ որ մասն ի շինուած գրաւիցէ: (Ցես եր. 170, Ա. ծան.) — Սասրին գրաբարի մէջ աւելի յաճախած է աւակ. ձեւով որ շաղկապ փխկ ղի:

** Բայց յարաբերական չէ այլ մասնական անուն՝ որ հարցականն երբ առանց հարցման գործածուած է. թէ գոյականով բլայ եւ թէ առանձին. — անկ. կը հանկուց (†). ինչպէս. Ո՛ր որ ի նոցանէ վաղ առ իս հասցէ՞ զնա արարից թագաւոր: Ժողովեցին զամենեւեան զոր եւ գտին: Եհար իւրաքանչիւր՝ որում զիպեցաւ. (Հասարակօրէն՝ որում իւ. ում իւ. տես եր. 175.) Յորի կուտ արեգակն իցէ՞ յայնմ թերէ սկսանի ի լուսնի լցոյ ծնանել: Յորում ժամու ոչ կարծիցէք՝ գայ: Որոյ անասնոց մասէր արիւնն. զոր ինչ խնդրիցէք: — Ասոնց տեղ իրեւ գոյական՝ կրնայ ըստ տեղւոյն գրուիլ առանց հարցման՝ « +, ղի, որ ինչ, որ ղի, որ ղի: Բայց աւակօրէն է ո՛վ առանց հարցման, (իրեւ աշխարհարար ո՛վ որ:) Չով չար ասեն եւ ինքն բարի է՝ շինասի անտի: Ո՛վ զայս արասցէ՛ քերթիք նմանի:

Այսպէս ածական ո՞ր վերջահարով գոյականով քիչ կը գործածուի. միայն սովորական են Յորտմ վայրէ եւ քանի մը նմանները: Իսկ ուղղական կամ նախդրիւ հարով՝ հայերէնէ օտար ո՞ճ կը համարուի. ինչպէս այս. **Ձր քան իբրեւ լսէր սպարապետն՝ . . .**

Միայն կը գտնուի (Ս. Գրոց մէջ՝) Որ օր: — Ի վաղիւ անդր, ո՞ր օր վեց էր ամսոյն. — ո՞ր օր քսան եւ մի էր ամսոյն. եւ այլն:

Հայերէնի սովորականն է ածական յարաբերականի տեղ՝ ցուցականաւ ըսել՝ Եւ այս աղբ, Եւ այն որդիք. այս՝ ամենայնի. շայն բանս. (փիկ՝ ո՞ր որդիք. որտմ ամենայնի.) եւ այլն:

Իսկ Ո, ոյր, ում, ոյդ դերանունը միշտ գոյական է:

ԻԳ. Որ՝ իբրեւ յարաբերական եւ նաեւ իբրեւ հարցական՝ գրաբար անյօդ կը գործածուի, — թէ՛ գոյական ըլլայ եւ թէ՛ ածական:

Ձաւակ պատուական ո՞ր է մարդոյ. ոյք երկնչին ի Տեառնէ: Ձաւակ անարդ ո՞ր է մարդոյ. ոյք անցանեն ըստ պատուիրանն: Պահեա զպատուիրանս. սսէ ցնա, զո՞ր: Կայ եւ այլ ճանապարհ. ո՞ր իցէ այն: — Ահա հուր եւ ահա ջուր, յոք եւ կամիս մսեա զձեռն (քո): Ձո՞ր ինչ յարարածոցն բարի կարծիցեն, եւ զո՞ր շար: (Եւ ոչ՝ ո՞րն իցէ. զո՞րսն. յո՞րն եւ կամիս):

Ատր համար աշխարհաբար ո՞րք շար ո՞րք տէր ըսուածն՝ գրաբար անյօդ կ'ըսուի՝ ո՞ր շար ո՞ր սակաւ:

ԻԴ. Յարաբերական դերանունը հրամայականի խնդիր չ'ըլլար, եւ եթէ պէտք ըլլայ՝ հրամայականի տեղ ապառնի կամ ստորդս. կը դրուի. — երբեմն նաեւ լինիջի, որտմ ձեւը, որ ապառնիէն ելած հրամայական է: Նոյնպէս իմացիր ամէն յարաբերական բառի համար. ինչպէս են՝ ուր, ուստի, եւ այլն:

Աղէքսանդրոս բազում շարչարանս եցոյց ինձ, յորժե եւ դու անձնապահ լինիջի:

ԻԵ. Պոյականաբար առնուած ածականը (եր. 308.) շատ հեղ սովորութիւն է ո՞ր եւ է բառերով ձեւացընել, մանաւանդ երբ առջեւը խնդիր մ'ունի:

Այսպէս. որ կենդանին է յաւիտեան. փխկ՝ կենդանին յաւիտեան:

Որ մտայցի է՝ գիտէ ի գայթեղ իւրում: Որ լիբբ է մտօք, բոտդիւտ լիցի: Որ իմաստուն է բանիւք՝ զանձն իւր սիրելի տանէ: Որ յանուան իշխանքն էն՝ տիրեն նոցա: Գնացին ոմանք ոչ թշնամի էին ազգին Հրէից՝ պատմել թողաւորին: Որ էնչ ծանր է քան զքեզ՝ մի բառնար: (Փխկ՝ մորոցն. քրքն մըտօք. յանուան էլխանին տիրեն. սմանի թշնամի ազգին:)

Ի՛նչ հանրապէս գերանուանց վրայ շատ անկաւնոնութիւններ կը գիտուին գրոց մէջ, բայց աւելի յաճախ՝ յարաբերականներու մասին. որոնց զլիսաւորներն այստեղ կը նշանակենք, յիշեցընելով ուսանողաց՝ թէ անկանոն ըլլալն զգուշալի կ'ընէ անոնց նմանողութիւնը:

1. Անհոյսով եւ աննախգիբ ոչ՝ փխկ շոբ, յորոմ. եւ այլն. (աշխարհաբարի նման:)

Չիմրդ պաշտիցեմք զերկիր ոչ հանապազ բրեմք եւ ցանկ կոխեմք: Չայն ոչ Գրոց սրբոց ասացեալ է՝ ասացուք: Փոքր է այս առ այն ոչ ասելոց եմ: Մեռանին վասն անուան այնորիկ ոչ բնաւ աչօք չէր տեսեալ: Չամենայն ինչ ոչ առաջի գնիցեն՝ ուղղեսցեն: Յքի՝ ոչ յամբբաւոյն առնէին՝ զայն կոչէ. (այսինքն՝ Յքի զայն կոչէ՝ շոբ յարմաւոյ առնէին:) Որ յառաջն ասացաք գէտքն. (տես վերը ժԸ:) Տես աւաղիկ պսակ՝ ոչ եղեալ էր եւ իմ: Տնկեցաւ յերկրի՝ ոչ վասն Ադամայ նզովք ծնան. (յորոմ:)

2. Յարաբերականն անփոփոխ պահելով՝ անկէ ետեւ անոր համեմատ գերանուն մ'աւելցընել՝ հոյովեալ. ինչպէս՝ Որ... նորա, փոխանակ որոյ.* (Այս ձեւը լման տաճկ. կազմութիւն է, որ զյարաբերականն ուրիշ կերպ չի կրնար հոյովել:)

* Ասոր հետ շփոթելու չէ այն երբայցի յարաբերականն որ սուրբ Գրոց մէջ շատ յաճախեալ է. այսինքն՝ հոյովեալ յարաբերականէն ետեւ նոյնահոյով գերանուն մ'աւելցընել. ինչպէս. Որոյ որդի նորա. որոյ ձեռք իւրեանց. ուր աւելորդ են երկրորդ գերանունները: Տեղիք յորոմ կաս դու է գմա՝ երկիր սուրբ է: Փայս պաղարեք՝ որոյ

Աստուածութիւնն որ բարութեանց աղբիւր են կամք նորս. (որոյ կամքնն:) Ար ոչ նմա որ հաւատարեւ կարե, (որոս ոչ որ:) Ջաւակն այն՝ որ նոփս- օրհնին աղբ. (որով:) Եթէ իցէ՝ որ գործ իւր սոփի իցէ՝ լաւ սաւորագոյն երեւի. (իցէ որ որոյ գործնն:) — Կամ չի շարկապով. (տես վերը՝ եր. 350:) Ո՞չ այդ այն Մուշեղն է՝ զի Պապ հրամանաւ դորս սպանին. (որոյ հրամանաւնն:) Կոյս խօսեալ առն՝ զի անուն էր նմա Յովսէփ. (որոս՝ անուն էր:) Գոյ աստ այր մի՝ զի իրքդ այդ նոփս- վճարին. (որով իրքդ այդ մի:)

3. (Յարարեալը յարարեալեանին հարցիւ տաւած, իւր բայէն անկախ: Երբեմն ալ յարարեալեանը՝ յարարեալընն: Այսպէս. Այն որ՝ փխկ այն՝ որ կամ զայն որ. — ամենեցուն որոյ՝ փխկ ամենեցուն որ+:

Ա՛ննայն ինչ որ դիւրաւ անկանի ի բունն՝ ընդ արհամարհանս ունիմք. (փխկ՝ զաննայն ինչ:) Ինչ որ դիւրաւ յետ իջ քերոսէ՝ անարդ իւ համարինն: — Ջայդ զոր ասեալ՝ ի տրամութեան դիպի: Ջղնսն զայն զոր զոհեցին՝ թերեւս ի պիղծ անասնոց անտի էին. (չոհին այն:) — Չգէր Սեմէի քարինս Գաւթի, եւ ամենեցուն որոյ ընդ արքայի Գաւթի: Յաւեքի ձեզ որոյ լւէքդ. (փխկ՝ որ կամ որ+ լւէքդ:)*

Բայց գործածական է՝ Յօրէ յորժե, փխկ՝ յօրէ յորոս՝ կամ յորժե օրէ, (այն օրէն որ:) Գարձն դմա զամենայն զարմտիսն անդոյն՝ յօրէ յորժե եթող զերկիրս:

սերն իւր ի նմին: — Կոյնպէս յարարեալեան մակարայնեալ վրայ: Հանեւ զձեզ յամենայն աշխարհաց՝ ուր ցրուեալ էիք է նոսա: Ի տեղոցն ուսոյի երեւեցոյց քեզ անոյի: Ի միում ի տեղեաց՝ ուր եւ գտանիցեմք զնա անոր:

Այս յաւելուածները քանի մը տեղ բուն հայերէն գրուածոց մէջ ալ մտած են: Կանեփուկն թուփ ինչ է՝ որոյ սերնն նորս դեղ է: Յորոյ իմաստունքն տեղի տուեալ փախին ի նոյնն:

* Առանձին բացատրութեան պէտք ունի իմաստութեան գրոց ծանօթ խօսքը. Ոչ գարչես յոսոյի յորոյ արարեր. (արարածնորս եւ ոչ միւր իւր գարչիս) որուն մէջ յարարեալեանը ոչ թե յարարեալընն համաձայնած է, (ապա թէ ոչ եզ. պէտք էր մտալ,) այլ ոչ մասնականին յայնոսի յոյնակի խնդրոյն՝ որ լուեակայն գրուեր է. իւսեղու համար՝ Եւ ոչ ի փոքին յայնոսի զորս արարեր: Ուղղական՝ Ոչ ոչ յայնոսի զորս արարեր:

Դարձեալ՝ վայելուչ է (թէ եւ ոչ յաճախ՝) խօսքին սկիզբն զյարաբերեալը յարաբերականին հոլովովը գնել, եւ իւր բուն հոլովը՝ յաջորդ բային քով այս, նա, նոյն դերանուններ աւելցնելով ամբողջացնել. ինչպէս. Զլէճն զը անարգեցին շինողքն՝ նա եղեւ գլուխ անկեան: Մուլիկնոր՝ որ սպանող է՝ նովի՞ք զմադձս հնացեալս հնարին բժիշկք հատանել: Ախնայի՞ որոյ իցեն թեւք եւ թեփք՝ շոյն ուտիցէք:*

Ուրիշ անկանոնութիւններ՝ քիչ շատ միւս դերանունանց ալ հասարակ են, (տես երես 336, ծան.) զխաւարաբար թուերու համաձայնութեան եւ հոլովներու ճշգրութեան մասին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ.

Ի Ա Կ Ա Ն Բ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Վ Բ Ա Յ

Ա. Բուն եւ իսկական Իական բայն է Ե՛մ, է՛ի, էցե՛մ, որ ուրիշ ժամանակ ալ շունի**։ Իսկ Լ՛նի՛մ, Լ՛նի՛ք, Ե՛ր, Ե՛րք***, Լ՛ր, Լ՛րք, Լ՛նիցե՛մ, Լ՛նալ եւ Ե՛րեալ, Լ՛նելոց՝ ճիշդ խօսելով չէզոք բայ է, թէ եւ երբեմն իրեւ էական ալ կը բանի՝ մանաւանդ բայի ժամանակներ կազմելու համար:

* Աւելի մեծ անկանոնութիւնք են պայպիսիները. Զայն որ խնդրեաց՝ ոչ առաւ նմա. (փխկ՝ այն զը խնդր:) Ախնայն ճարտիկ որ ըմպեն զնա՝ յիմարեցուցանէ զփառն. (փխկ՝ զմիւսայն ճարտիւն:) Ասոնք եւ նմաններն ամենեւին խորշիկ են:

Նաև մակբայներն այս անկանոնութիւններն ունին. Առ (էառ) զիս յերկրէն օտօթի ծնեալ էի. (փխկ. օտր:)

** Ե՛ր եւ Կ՛մ հրամայական ընդհանուր գործածութիւն չունի. (եր. 60:) Ձեա նաեւ էցիւ. (եր. 380:) Իսկ հարազատ հայերէնի ժամանակներէն ետքը հնարուած են անգէմները ել, եալ, ելոց: — Ըսած ենք գարձեալ՝ թէ Ե՛րք, Ե՛րքս, Ե՛րեալ՝ այս է՛մ բային մասերը չեն. (եր. 62:)

Ե՛մ պակասաւորին ճշգրիւ կը պատասխանէ աճկ. պակասաւորը՝ է՛մ, է՛րք, է՛եմ, է՛ք. Իսկ Լ՛նի՛մ բային՝ օւրորոս:

*** Փխկ՝ Ե՛լոց, Ե՛լոցս՝ (ինչպէս որ կը գտնուի ալ գրուած.) Ե՛րնի՛մ անգործածական բայէն: Դ՛փտելի է՝ որ այդ Ե՛րնի՛մը Լ՛նի՛մ բային երկրորդական ձեւն է, զատեն յառաջ Ե՛րնի՛մը աւժով, ուստի Լ՛նի՛մ է Ե՛րնի՛մ. եւ Լ՛րոս՝ է Ե՛րնի՛մոս. Լ՛նալ՝ Ե՛րեալ, եւ այլն:

Բ. Այժ բայն ընդուն. անցեալով եւ ապառնիով
կը կազմէ բայերուն բաղադրեալ ժամանակները. եղեալ
ե՛մ. փետեալ էի. գնացեալ էցե՛մ. — լինելոց ե՛մ. փետնե-
լոց էի. լսելոց էցե՛մ: Իսկ լինի՛մ՝ միայն անցեալով (եւ ոչ
ընդուն. ապառնիով) կրաւորական կը ձեւացընէ. Խո-
ղեալ լինի՛մ. Բացեալ լինի՛ր. ընկեցեալ եղի՛ւ. Ժաթիեալ լի-
ցի՛ւ. եւ այլն:

Բայց ներգործականին բաղադրեալ ժամանակ-
ները կրաւորականին մէջ նոյն կը մնան, այսինքն ե՛մ
բայով. Խողեալ է. աւերեալ էր. փութեալ էցե. ասացեալ
էցե. հրթռանելոց է, էր, էցե. որ թէ ներգործական են
եւ թէ կրաւորական:

Այս բայի ժամանակ բաղադրողներն Օժանդակ
Բայ կը կոչուին, (որ օգնական ըսել է:)

Լինի՛մ օժանդակով ձեւացած կրաւորականները
յատկապէս իրենց ներգործականէն որոշելու համար
են. այսինքն այն ժամանակներուն՝ որոնց ներգործա-
կանն ու կրաւորականն ըստ կանոնի նոյն է: Բայց

Բարձր ոճով գրուածոց մէջ շատ վայելուչ կեր-
պով ներգործական եւ չէզոք բայերուն պարզ ժամա-
նակներն ալ երբեմն լինի՛մ օժանդակով են, — ուղղա-
կան կամ քիչ տեղ նաեւ սեռական անուամբ բայի:

Ուշ.) Յետ այնորիկ անցեալ եղեալ լինի՛ր յաշխարհ իւր
Տրդատ: Չքեփնեալ լինի՛ր կոյսն մանուկ զտիեզերա-
սաստ բռնաւորն: Հանապաղ վայելեալ լիցի՛ի ի փրկու-
թեան Տեառն: Չանբարբառ բանսն (Յովհաննէս)
աւետեալ լինի՛ր: Պահեալ լինի՛ն պահս՝ աւուրս վաթ-
սուն եւ վեց: Թագաւորն Արշակ Նիւթեալ լինի՛ր նեն-
գութիւն ժամանակս բազումս:

Սեռ.) Անդ սպանեալ լինի՛ր նոցա զՏիմոթէոս: Եւ թե-
րահաւատից եւս Բնակեալ եղիցի ի նմա:

Այսպէս եւս չէզոք. Տրփեալ լինի՛ր նա. նոքա
գնացեալ լինի՛ն. ոչ ինչ անացեալ լինի՛ր. քաջ արքեալ
լինի՛ր. զփրկութիւն գտեալ լինի՛ն. եւ այլն. (եր. 240,
ծան:)

Ունի՛ բայն ալ վայելուչ կերպով իբրև օժանդակ կը գրուի առնամ, բառնամ, գնի՛, սանի՛, (կտիւալ սանի՛) եւ քանի՛ մ'ուրիշ բայերու քով :

Գու՛ք միայն զայս երբեք առնի՛ք ի մտի՛ եթէ քեզ պարտ է երկիր պագաննէլ : Գոտ առ փայն ՚Կրեմիեք Գրտ է իգեալ, իմ Գրտ էլլատ Գր . . : Ատեալ սանի Գու նշանն զգալատեան մելորականին . (նեւինն) : Մեք յերկրէ աստի զծնունդս ատեալ սանի՛ : Յիսուս Բարձիտ սանի՛ զամենայն յանձն իւր : Չաշտարճ հնաշունդեալ սանի քնք իւրեալ : Ետի՛նտ Բունայեալ սանի զերկիրն : Ստայեալ սանի՛ . եւայլն :

Նշանակէս սովորական են իմ բայով՝ Հասեալ կամ . (կեցի Ե՛, հո Ե՛) եղեալ կայք . (պատիտ Ե՛) երկեալ կայ . ծածկեալ կան . փակեալ կայր . սնկեալ կային . հաստատեալ կան . գրեալ կայ . պատրաստեալ կայ ինձ . եւայլն :

Գ. Լշական բայն է, էր, իցե՛ կը նշանակէ նաեւ իայ, (վար արբ.) այսպէս՝ Այր ոմն էր մեծասուն՝ կրնայ նշանակել 1. Մարդ մը հարուստ էր . եւ 2. Մարդ մը իար հարուստ : Այս երկրորդիս հետ նոյնանշան են Կայ, իայր, իայցե եւ Գոյ, Գոյր, Գոցե պակասաւորները, որոնք միեւնոյն գործածութիւնն ունին : — Ասոնց բացասականն է՝ Չե՛, չե՛ր, չկայ, չԳոյ կամ ոչ Գոյ, եւայլն . իսկ չէ՛ միայն սհմ . ներկայ է** : (Երես 114.)

Է՛ բան հաւասար մահու : Կայ խոտ՝ որ մահուան հասար է : — Է աստ պատանեակ մի : Ե՛ն աստ ծրկու սուրբ : Անդ եին թակոյկը կճեայք : Եւ իայ եւս տեղի . (Գե՛ր Գե՛ղ ալ իայ) Չե՛ դք բաց ի մէնջ : ՉԷ՛նչ քան զայն անագորոյն իայցե*** : Գոյ աստ այր մի : Գոյր ինձ հնար : Գուցէ՛ ոչ Գոցե աստուածպաշտութիւն ի տեղուջս յայսմիկ : Չէ՛ ինչ ծածուկ . եւն :

Գ. Այս բայերը սեռականի քով անորոշ ուղղականով մը՝ ունենալ կը ցուցնեն . (ճիշդ սճկ . նման, †

* Բարձեալ սանի՛ կ'ըսուի նաեւ Բարձեալ Բերե՛, (որ ըսել է՛ իբս սանի՛) եւ ասոնց նման բաղադրեալ բայեր շատ յաճախ են ընտիր գրոց մէջ :

** Հասարակօրէն եղակի է . բայց կը գտնուի յոգնակի ալ : Չէ՛ պարիսպք շրջապատք : Չէ՛ ի նոսա երկրաշափք :

*** Հարցական խօսքի մէջ սահմ . ներկայի տեղ շատ անգամ ստորագասական կը գրուի : Յես վարը՛ եր . 378 :

† Այս սարքերութեամբ միայն՝ որ սաճկերէնն իւր ստացական յօդոյն է, իսկ հայերէնն ամենեւին անյօդ անորոշ :

որ անկէ՛ բայ ըսուի:) Յես եր. 116, ծան: Բայց անուն բայի՛ այն անորոշ ուղղականն է, եւ ոչ թէ ունեցողը՝ որ սեռական կը գրուի:

Են ի՛մ անդ եղբարք Հինգ: Հոն հինգ եղբայր անկէ՛ս: — Է՞ որ Կո աստ փեսայ կամ որդիք: Եթէ էջե՞ն բանք ինչ Կո առ արքայ: Չի՞նչ վնաս է ի՛մ, կամ զի՞նչ յանցանք են ի՛մ: Իսկ կնո՞ջն զի՛ մեզ էր. (հնէրն ինչ յանցանք անէր:) Ոչ էջեն երկու հանդերձք՝ ասացէ զվին այնմ ոչ ոչ Կո-ցե, եւ ոչ էջոցէ կերակուր՝ նոյնպէս արացէ: Գանաստանն կայ ի՛մ ընդ քեզ. (սեղի հեռ գո-ր անկէ՛ս:) Կոյ եւ ի՛մ շատ, եղբայր, քեզ լիցի քոյր: Կոյց՞ յեր հայր. եւ ասեմք. կոյ մեր հայր ծերացեալ: Չի՞ պատկեցեք ասանն թէ Կո-ցե յեր եղբայր. զի եհարց թէ էջե՞ յեր եղբայր: Յիտան ամ չեւ եւս է Կո: Ազատեսաց որջք Կոն, եւ իտանց երկնից գաղարք: Մարդոյ չարական ընդեր Կոն ինչք: Ոչ Կոյ մեր ասելի քան զՀինգ նկանակ: Երկին անբն ոչ Կոյ, եւ ոչ սիզոյ: Ոչ Կոյ Աստուծոյ մերոյ երեսաց աչառել: Մեր Աստուծոն աչառաբնան ընել զանի. (հաս աներեւոյթն է անուն բայիս) Ոչ Կոյը հիւթ երկնի: Չի՛ մեր թագաւոր: — Եթէ լինիցի մարդ հարիւր ոչխար. (մարդ հարիւր ոչխար անկնայ:) Եղեն նորս ծառայք եւ աղախնայք:

Սեռականի անդ երբեմն արական ալ կը գրուի: Չի՛ է Կո, որդեակ. (ի՞նչ անիս. անուն բայի՛ զի՛ս) Չի՞նչ անան է Կո: Եթէ լիցի ինչ իշխանութիւն յիտն: Բանք ինչ են ինչ ընդ քեզ. (Կոյի հեռ իտե-լի անկէ՛ս) Այն՛ ինկոյն լի՛ սպառուած. (այն ինչ-դէրը վեր չանի):*

Այսպէս եւս՝ կամք են ինչ. կամ եղե- ինչ. (Կո- զի՛ս, ոչ-դէ՛ն.) Խորհուրդ ի մտի եղե- նմ. (Մարտից):

* Բայց Կո կամ անի չի ցուցնիք, երբ ըսուի ի՛մ է որ-ծաթ եւ ի՛մ է անի. եւ որ ինչ ի՛մ է՝ այն Կո է. Կոն լիցի քոյր: Հայն իրական անայն իտեանց ինչից. (իտեայ հայն իտեայ ըսու:) Երկնք եւ երկիր՝ իտեանց իտեանք լի, Կոնք ոչ զիտեն իթէ ինչն եւ թէ լիցեն. (իտեայ իտեայ լի.) — որ բանիտեն զաստուրութեանն եւ ուղղակու-նն որտեալ ըլլալէն կ'իմացուի:

Ե. Այս պահասաւոր բայով եւ երկու սեռակա-
նով՝ հարցական կամ բացասական խօսք կը կազմուի
այս մոտք. Բ՞նչ (հորձ) ունիս ասոր կամ ունոր հետ:

Ձե՞հ նայ մեր եւ Կ՞նչ եկիր ասանջեւ զմեզ: Ի՞նչ ու-
նիս մեր հետ, կամ Բ՞նչ կ'ուզես մերձե՞ որ եկոր զմեզ
փանկելու: — Ձե՞հ նայ Կ՞նչ եւ անպարի. (անպարի
Բ՞նչ հորձ ունիս) Ձե՞հ եւս նայ նորա եւ կոոչ: Ձե՞հ
նայ ի՞մ եւ զարապրինսն դարեւոյ: Ձե՞հ նայ ի՞մ եւ յա-
ճախելոյ զոհիցդ: (Անուն բայի՛ շէ՛) — Չկայ ինչ Կ՞նչ
եւ արգարոյն այնորիկ: Չկայ ինչ մեր եւ որդոոյն
Յեստայ: (Անուն բայի՛ ինչ):

Զ. Լ՞ի, եր, իցե բային նշանակութեամբն է
գարձեալ՝ որ սեռականով յարակատար եւ գերակա-
տար ժամանակ կը ձեւանայ բայերուն. — (միշտ եւս
անցելով եւ ոչ լոյ ասպանիով: Եր. 203, եւ 215:)*

Որոյ զվճիւս մահուն առեալ եր՝ աղաչեաց միայն եւ
գարձոյց զգառիժսն: Լուեալ իցե յեր: Չպայն՝ ի՞մ
աչք տեսեալ է. (Ես աչք փետձ էմ): Չբարիլուն ի՞մ
չէ՛ տեսեալ. (փետձ չունիմ): Ամենեւին զայն այր
եւ տեսեալ չէ՛ մեր: Չեւ իցե հառու խօսեալ: Մինչ
չեւ մեղուցեալ ինչ ուրու՛ էր նմա. (մի՞ն ունոր լնա
՛ջ չբաձ.) որ կ'ըսուի նաեւ առանց եական բայի՛
Չեւ մեղուցեալ ինչ ուրու՛ նմա:

Բայց աշխարհարար միշտ ունի՞մ բայով չի թարգ-
մանուիր:

Իսկ լինել բայով՝ իրբեւ հրամայական ձեւ. Ի՞մ
արձակեալ լիցի զքեզ. (արձի՛մ ըլլամ): Երես 355, սեռ:

Ե. Երկու դեպքի մէջ կրնայ նոյն սեռականը
զեղուիլ, (չգրուիլ.) 1. երբ խօսքին ընթացքէն գոր-
ծոյն ընողն յայտնի է եւ ինք իրմէ կ'իմացուի. եւ

* Ար գանուի սեռականի տեղ բացասական գրուած՝ իրբեւ
կրուարականի ինքիք սեռի, որուն քով հայցական ինքիք
սեռի ալ մկանդ՝ կանոնաւոր չէ: Կամք լսել զամենայն
զոր հրամայեալ է քեզ ի Յեռանէ: Դուք աւագիկ կա-
միք մերժել զքնակ անարս մեր՝ զորս առեալ է մեզ
յԱստուծոյ: Ընորհեալ է քեզ յԱստուծոյ զամբնօտան
որ են ընդ քեզ ի նաւիգ: Եւ առաքեալ զՎարդան յար-
Կայի՛ն Արշալոյ՝ եկն եզիւ զԳնել ի մտաւոր գեղջն:

2. Երբ գործոյն ընողը կուզուի անյայտ թողուլ: — Երկուքն ալ յաճախեալ է:

1. Զինչ ունիս զոր ոչ իցե առեալ. (կցէ Կո): Եթէ ոչ էաք յաճեալ՝ արդ. երկիցս իսկ զարձեալ էր այսրէն. (ժեր:) Եթէ ոչ աչոյս չըլլային՝ հիմայ երկու անբաժ ալ Գոյոժ եկո՛ւմ Գլուխին: — Եթէ այս ի մտի էր քո՝ թող փրկեալ էր զնոսա: * Եթէ ազգ արարեալ էր ինձ՝ առաքելի զքեզ. (արարեալ էր Կո): Մինչ չեւ խօսեալ իցե՛ ուսիր. մինչ չեւ քննեալ իցե՛ մի տար պատասխանի. ** (Կո): Ուստի՞ զգիրս գիտէ սա, զի ուսեալ բնաւ չի. (սորո:) Ինչ զոր ոչ յափշտակեալ էր՝ տուժելի նոցա. (ի՛մ:) Թերեւս լուեալ իցե զոր ասեմս. (յեր:) Արուայիկս բազումս ածեալ է ի վարձու՝ յօգնականութիւն իւրեանց. (ածեալ է նոցա:) Եթէ ի Տիւրոս եւ ի Սիզոնի եղեալ էին զօրութիւնքն որ ի ձեզ եղին, վաղու եւս արգեաք խորգով եւ մոխրով ապաշխարեալ էր. (նոցա:)

Նոյնպէս ունեալ նշանակութեամբ՝ առանց ունեցողն անուանելու: Աչք Գոն եւ ոչ տեսանէք, ականջք են եւ ոչ լսէք. (Գոն յեր. են յեր:) Վաղվազակի բուսաւ անբանն, եւ զի ոչ Գոյն արմատք՝ ցամաքեցաւ. (ոչ գոյին նորս արմատք:)

2. Յովսէփի եզ զՅիսուս ի կուածոյ գերեզմանի, ուր չի բնաւ զըք եղեալ. (չի բնաւ զըք ուրո՛ւ եղեալ:) *** Եւ հայեցեալ տեսին զի թաւալեցուցեալ էր զվէճն ի գերեզմանէն: Զայս գրեալ է ի գիրս, զայս եւ ժեր իսկ ընթերցեալ է. (առաջին մասին մէջ գրողն ան-

* Թող, քանից ինչ եւ նման բառերէն ետքը՝ անցած գործողութեան համար՝ վայելուչ է գերակատար ժամանակ գործածել. որ (վերի օրինակին մէջ) ըսել է Բող Գրիտի:

** Աւելի ընտր է եւ սովորական այս ձեւով. (Մինչ) յոտեալ զնշանն. յո իցե իտեալ. չե՛ս ի՞նչ էր ինչալ. եւայլն. քան թէ ըսել՝ յառաջ Կոն գրեալն. նախ Կոն չիտեալ. յառաջ Կոն. որ քիչ գործածական է:

*** Այս եւ յաջորդ հայցականներն (որ այլեւայլ հայերէն թարգմանութեանց մէջ ալ սոյնպէս հայցական գրուած են,) իրենց բնագրին մէջ ուղղական են կրաւորական կամ չէզը բացով. Ուր չի բնաւ ոչ եղեալ. (պառկած:) Թաւալեալ էր ինչ. այս գրեալ է ի գիրս. եւայլն. եւայլն:

յայտ, երկրորդին մէջ հարգացողն յայտնի: Չնշանան
ամենայն տուեալ է քեզ: Չարամահ սղանանեքին
զամենեւեան ի բերգան՝ յար տուեալ եր* զնստա.
եւ կին մի կտրք ի ներքայ աշտարակին՝ զբռնե կախեալ
էր գտանն իւր, մինչեւ կազուպեցաւ ամենայն մար-
մինք գիւրջն**: Չգիտկուանն բերեալ հուսեալ եր
կոյտս կոյտս ի վերայ ճանապարհին: Այսպէս իմն
գիւրջեալ՝ զի զամենայն երամական ձիւղն ի շէն եր
ածեալ: Չի եր զխորանն հարեալ ի ձոր, յունջ բեր-
գին: Չի+ անդ սահմանաց արձանագիրքս կանգնեալ:

Նոյն փերպով կը գտնուին քիչ անդ՝ նստել լինի՞
բայով բարագրեալ ժամանակներ:

Չքողարն Պաղտմայեցաց տուեալ լինի նոցա պար-
գեւ. (այսինքն՝ ձեր տուեալ լեցի նոցա. Գո-տն ըւ-
լանի:) Ի տասանորդէ զմաքս թողեալ լինի ձեզ.
(ձեր թողեալ լեցի ձեզ. շնորհան ըլլանի:) Եթէ եր
գիտացեալ՝ ոչ արգեօք զՅէրն փառաց ի խաչ լինեք
հանեալ. (նոցա:)***

Նոյնն աւելի համառօտած՝ առանց նստել օժան-
գակ բայի. — հասարակօրէն առանց սեռականի եւ եր-
բեմն սեռականով: Այս քիչ մ'աւելի գործածական է:

1. Յուր ինձ հրաման. եւ ասէ թագաւորն. Գո-տն
քեզ. (տուեալ լինի է՞): Որ անցանիցեն զօրինօք՝
Գո-տն տեղ իշխանութիւն պատուհասեւ եւ խոշ-
տանդել: Ասէ Սարա ցԱբրամ. Գո-տն քեզ զՀա-
գար: Տո-տն քեզ ընդ արքայ վրիժուց՝ զամենեւեան
աանել յո՞ եւ կամիցիս. (այն յանցանիս գործարի՞ն
շնորհան ըլլամ տեղ՞ ոչ...): Երգոտեալ յարեւն Փա-
րաւանի, ոչ եղանէք ազարի: Փարաւանի կնիւցը իրայ
երգոտեան ըլլամ, ոչ ասիէ չէ՞ ելլիք: Հրամայեալ
վասն ձեր. (հրաման է յեղի՞ ոչ...): Տուեալ քեզ

* Յո՞ բայով կ'ըսուի՞ Յու է Բերբն, է Բանն եւսլն. Բ-
բեւ քնի է Բանի:

** Քուտկան յամախ կը տեսնուի այս զարտագութիւնը՝
եղանի բայ փեկ յոգն:

*** Նոյն խօսքն ուրիշ անդ ըսուած է. Եթէ եր ծանուցեալ՝
ոչ արգեօք զՅէրն փառաց ի խաչ հանի:

Թագաւորութիւնն, * եւ զՌոմիզդ ի վերայ քո ար-
քայ կոչոսցեալ: Զքեզ վասն բարեկամութեան սի-
րոյն արշախեալ, սղանդամ երթ իջիր զճանապարհս քո:

Զ. Հրաման ետ Անտիոքոս եւ ասէ. կոչոսցեալ իմ զքեզ
ի գործ քահանայապետութեան: Իմ հրամանս որը-
նալ զի մի զք գոցի գիճակաց այն հրամանաց: Բայց
քուշակեալ իմ քեզ՝ զի Շապուհ կազմի գալ անկանել
ի վերայ քո. (տեղ իմոց Կոստ շլլամ որ...:) Իմ
յայր Թագաւոր ոչ յգեալ ձեռն երբեք՝ եւ ոչ ձգեմ:
Մեր Բողեալ զնա, մեզ չէ փոյթ. (փխկ իմ գուշա-
կեալ լիցէ քեզ. իմ ձեռն ձգեալ է. մեր Թողեալ է):

Ը. Ի, եր, իցե էականէն ետեւ անորոշ բառ մը
(անյօդ գոյական, մասնական անուն, մասնական մակ-
բայ) կու գայ՝ որ, ուր, զի, յորժամ յարաբերականե-
րով. եւ կը գործածուի այնպէս՝ ինչպէս աշխարհաբար
կ'ըսենք՝ կայ մարդ որ... կամ տեղ կայ որ... կամ
տանն կ'ըլլայ որ... եւ այլն: — Նոյնը երբեմն քոյ բայ-
ով ալ կը ձեւանայ:

Ի յոսն՝ յորժե արիւն այնչափ ելանէ՝ որչափ յու-
խարէ ոչ ելանէ: Են անօրէս որ ի պատուի են, եւ են՝
որ յանարգութեան: — Ի սօ որ գթէ, եւ ոչ մտօք:
Յաստախիտ ծառ՝ է ինչ որ քթափի, եւ է ինչ որ բու-
սանի: — Իր երբեք զի բնաւ չէր ամենեւին ինչ: Ի
երբեք զի վասն մեղաց իսկ յինին տանջանք, եւ է եր-
բեք զի պատահալք պատահեն: Իր երբեմն զի երբ
կուպարիչաք: Իր երբեմն յորժամ ոչ էր. եւ այլն:

Այս զըուցուածքը երբ որ կրկնութեամբ է,
(ինչպէս վերի եւ մանաւանդ հետեւեալ օրինակները
կը ցուցնեն,) կը նշանակէ՝ ոմ (այսպէս) եւ ոմ (այն-
պէս). Բերն (աստ) եւ Բերն (անդ):

Թ. Շ աս անգամ միայն էական բայն ու վեր-
ջին յարաբերական բառը կը մնան:

Ի՛ որ ինչդէ գիտաւ իմ՝ եւ գատի. (կայ մեկն որ):
Ոք անարգէն զիս՝ էոյ որ գատի զնա: Գոյ որ չարա-

* Օրինակն առաջին մասն ուղղական է կրուարթկանով:

խօս կայ զձէնք, Մոզես: Էր որսօմ անուն էր Յեսուս . (Տեղը հոր որ:) — Է՛ որ հարիւր եւ է՛ որ վաթսուունս Յայր պատու՝ էր որ վաթսուուար, եւ էր որ երեսնուուար. (տճկ. 4:15, 16, 17) Է՛ որ թ շարխօսութենէ ատելի լինի, եւ են որ ոչ գոյ բանք ի բերան*: Են որ գնեն զմեծն փոքու** , եւ են որ ատժին եօթնպատիկ: Սողոմոն զխօշիւն միայն զմարդոյն առեալ՝ է՛ որ ի ծակս, է՛ որ ի սորս եւ է՛ որ ընդ փապարս երկրի մտեալ զողեն: Էր զոր կոտորէր եւ էր զոր գերի տանէր. (տճկ. 1:10, 11) Է՛ զի շիջանի եւ է զի բարդքի. (Տե՛ ղ Է ղ Դրէ՛ Տե՛ ղ Է ղ Բանի՛):

Ժ. Վարձեալ շատ հեղ էական բայն ալ կը լուէ, եւ կը մնայ միայն յարաբերական բառը՝ որ, ուր: Ժողովեցին զմանանայն՝ որ շատ եւ որ սակաւ. (որը շոք որը 4:1) Ջեղոյր ճակատն (զօրուն) որ զբարձամբը լերանցն՝ որ զձորովք եւ զխորովք. (Տե՛ ղ Դառը) — Բազմեցան ի վերայ դալար խոտոյ գապը գապը՝ ուր հարիւր եւ ուր յիսուն. (Գե՛ ղ Է ղ Կարէ՛ր, Գե՛ ղ Է ղ յիսուն:)

ԺԱ. 12, էր, էջե իբրեւ գիմազուրկ բայ կը գրուի աներեւուութի հետ, եւ կը ցուցնէ զգոտ է, հարել է, հարել է, եւայլն. եւ կամ ինչպէս աշխարհաբար կ'ըսուի՝ երկու ի՛լլայ, կ'երկուցո՛ւ, չէ յստացո՛ւիչ, եւայլն: (Երես 201, 202:) Այսպէս նաեւ չի, չիոյ, չիոյ: — Բային քով շատ անգամ լուրեայն կ'իմացուի ուժոտ, մարդոյ, ինչ, մեզ, եւայլն:***

* Չարտուգութեամբ, փեկ ըսելու՝ են որոյ ոչ Բան բանք:

** Փոստոս սեռական է. տես եր. 244, 3:

*** Ասկէ տարբեր կանոն ու գործածութիւն է՝ լինի, եղիւ եղ. 39 գէմքի բայով եւ արականով աներեւոյթ կամ բայանուն, որ յառաջ տեսանք. (եր. 216, Բ, Գ:) Եղիւ նմա հիտանդանու: Մի լինի քեզ տե՛ ղ զայդ: Քաւ լինի ինձ առնել զայն: — Ամենայն զօրացն լինի քոտոտ: Ինձ որոյ լինի յի՛մ աշխարհս. — որուն ներգործ. ատնի գիմաուր բայով է. Գորչ) արբ նոցա յերկիրն իւրեանց: Քիչ տեղ արականը՝ լուրեայն իմացուելով կ'ըսուի. Արուսանիցէ ոչխար փ, եւ եթէ լինի քոտնել զն՝ ուրախ լինի. (փեկ եթէ լինիցի նեւ գտանել զնա) Ի՛մ

Ջիւնիտէն ինչ ժամանակ զայս: Աս է՛նչպէս ժամանակն է: Է՛
 եւ այլազգեւեալ իմանալ: Ուրիշ ինչո՞ւ ալ ինչ հասկը-
 ցոսէ: — Ջիւնիտէն ինչ ասանել էր՝ եւ ես ոչ արարի:
 Որչափ ինչ ցոցանել էր՝ ցուցի: Մինչ ժամանակն էր՝
 շփուածայիր, եւ արդ զինչ օգուտ է վուծալդ:
 Էին ի վայրսն ընդ որ Գալ էր գնդին՝ լեբիկը ինչ:
 Երեցն ես ուժ Գալ էր զՕրէնսն, (որուն որ հազար-
 քը ղնոյն արուեր՝ Գոսոս.) եւ եհան զՄնացորդսն ի
 սեղանն: Ոչ ինչ է ընդ այն զարմանալ. (զարմանալու-
 քան չիւյ.) Ոչ եւս է լինել նմա հանգիստ. (ոչ եւս
 լինի.) Ո՛չ այժմ ինչ Գոսոս-որել է նմա, եւ ոչ ի վախ-
 ճանի յաղթել կարէ: Քահանային՝ զքերանս եւեթ
 քանալ է*, եւ զամենայն ինչ Աստուած գործէ:
 Այսուհետեւ ի՞նչ եւ ասի ասանել է: Եւ ի Յորայ վար-
 ձանացն է ասանել՝ Թէ սատանայ չէ կանխադէտ:
 Չէր ընդ զք նայել, չի՞յր վարուց ուրուք նախանշա-
 ւոր լինել: Ոչ է Գալ կաշառս վասն այսր. (կաշառ-
 Գալ չ'ըլլար:) Էր եւ այլ ինչ բազումս գրել: **

յայր Թագաւոր ոչ ձգեալ ձեռն երբեք. եւ գ' այլ յի՛նչ
 լինի: — Աւելի սովորական է՝ հասանել, գրեց լինի բայե-
 րով. (Եր. 118:)

* Եթէ Գոսոսայն իբրեւ սեռական անունի՝ յաջորդ (ՃԲ.)
 կանոնին կը վերաբերի:

** Երբեք ալ խօսքին զվաւոր (գիմաւոր) բայն անե-
 րեւոյթ զնկելով՝ անոր քով լինի՞ բայը կը խոնարհուի
 դէմքին համեմատ. այսպէս. լինին նորա նախադի զիս. (Ի-
 նախադիս — ՎՄԱն:) Մի լինին ինչիւր. (գիմ' մի ինչիւրնն:)
 Եթէ եղիցին երկու ազալ ի վաստին: Եղին ինչիւր զվա-
 տակս: Եղիցին ասել, կամ լինին ասել. լինի ասանել. (տես
 Եր. 118:) — Այս ձեւը գրաբարի սովորական չէ. եւ կը
 նմանի արդի հայերէն զգուցուածքին՝ Ասով գրացե-
 ներդ երբ յի՛նչ ՎՄԱն: (Այս ոճէն գուրս է բնական
 կերպով բնականը՝ Անդ եղիցի լալ եւ ինչիւր ասամանց. ուր
 աներեւոյթն գոյական անուն բայի է. իբր Թէ՛ Եղի-
 ցին լալէ՛ք եւ ինչու՛ն ասամանց:)

Ասանցք զամ՝ սուրբ Գրոց մէջ շատ ասեց կը հան-
 դիպի այն երբայական ոճն որ խօսքին սկիզբը լինել բայ
 կ'աւելցուի իբրեւ գիմաւորի, ասանց նոր իմաստ մ'աւ-
 եցընելու: Այսպէս, անկատարէն յառաջ՝ Եւ լինի.
 կատարեալէն յառաջ՝ Եւ եղի. ասպանիկէն յառաջ՝ Եւ
 եղիցի, Եւ լինիցի:

Եւ լինի՛ր իբրեւ վարեր (սերմաներ) իարայել՝ Եւ լինի՛ն
 այլազգեւեալ եւ ասպանիկէն զքերս երկրին: Եւ եղի՛ր՝ Է

Այսպէս եւս յաճախ կ'ըսուի՝ Անդ է պէտանել, կամ էր կամ իցէ պետանել. այլ ինչ ինչ պետանել. չէ՛ ստել թէ... եւայլն:*

Դարձեալ՝ էական բայն այլեւայլ հոլովի քով այլեւայլ միտք կու տայ: Գլխաւորներն ասոնք են:

ԺԲ. Լ, էր, իցէ անդէմ՝ սեռականի քով (անուն բայի աներեւութով) Դործ, պարծն, էր, կամ մէկ բանի նպարտ, բնութիւն եւայլն կը ցուցընէ:

Ճշմարիտ չարդարոյտի է երբեմն սաստեւ եւ յանդիմանել, եւ երբեմն խրատեւ եւ ողբել: Ցասմամբ բարբառել՝ օտարազնեացն է: Մեծի զբռնութեան է հանել զդեւս: Չէ որող յօաց՝ զչարժիչն թողուլ եւ շարժնոցն պաշտօն տանել. (որող ինչի է Դործ չի:)

Աչոց է տեսանել, եւ ակնկոյն՝ լսել: Այս յաճախագութ հօր է՝ սակաւ ինչ տանջել** եւ բաւական համարել զգանն: Այս (բան) յօժարութիւն որոյ է. ոչ պարտահաս արնելոյ,** այլ արթունս կաշիւոյ:

Այսպէս նաեւ ստէպ կ'ըսուի՝ Յեղի անձարութեան է. յեղնոյ ամպարշարութեան է. Վերջին իսկ սպահալուստեան է. Վերջին յիմարութեան է զայդ ասել:

ԺԳ. Դշական բայը գործիականի քով ընդ նախադրութեամբ կը ցուցընէ մէկուն հետ աղէկ կամ գէշ յարաբերութեան:

Էր Հերթագէտ յամամբ ընդ Տիւրացիս. (Տիւրացոց զեմ բարկութեան մէջ էր:) — Մեծաւ ներկութեամբ է ընդ քեզ, եւ քեզ մահաւ սպասէ: Էին ընդ իս թշնամութեամբ ի ասարպարաւոց: Պայ ոչ ինչ սա-

հալն եոցս հնչեաց ամենայն քաղաքն: Եւ իգի՝ յապնարիկ իգի՝ մասանդամ պատերազմ: Եւ իգիցի՝ մինչ չեւ կարգացեալ իցէ առ իս՝ ասոցից, աւտիկ եմ: Եւ ինչի՝ իբրեւ ոչ անանիցէ հոյրն զմանուկ՝ լուսնայնի: Հրամայական. Եւ իգիցի՝ բան զգր լսիցեա՝ պարժեցի: — Զանի մը տեղ բուն հոյրերն պատմական գրութեանց մէջ ալ մտած է այս եւ իգի՝ յաւելուածք:

* Կը գտնուի ասոր ներգործականն արի՛ թայով. Աջ ումք արար պարել զարծն իւր Յէր:

** Ցակիլ շատ հեղ կը նշանակէ նաեւ գանել, ծիծիլ: — Աներեւութի քով այս յաւելուած՝ տես էր. 833:

*** Պարտահաս տես էրես 873, Բ ծան:

զաւ լինէր ինչո՞ւմ-նիւմ-նիւմ ընդ Մուշեղի: Այբ մե-
զաւոր է մէջ այնց որ իսպաղան-նիւմ-նիւմ իցնէ՝ ապհանէ
բանասարկութիւն. (այսինքն՝ որ խաղաղութեամբ ի-
ցեն ընդ միմեանս):

ԺԴ. Եւ՛ բայը պարառականի քով մնչ (բե-
մազբայով՝ բանի մը զբողած, բռնուած ըլլալ կը ցուցընէ:
Մինչ նոքա զպոկան էին՝ Աւովդ անց եւ զերծաւ
անկաւ ի Սիրովթա: Երբ քե- աննէ այն լայնասո-
նին բռնուած էին՝ Աւովդ անցա- իբժա- Սերովթա ե-
կա-: Մինչ գեռ զայնաւ ետ: *

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ.

Բ Ա Յ Ի Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ա Ց Ե Ի Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ց Վ Բ Ա Ց

Բայերու եղանակաց ու ժամանակաց գործա-
ծութեան այն մասանցը վրայ միայն կը խօսինք՝ որ
գրաբարի յատուկ են եւ աշխարհագրաբէ տարբեր:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Ց Ա.

Դ Ի Մ Ա Ի Ո Բ Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ն Ե Բ

Ա. Երկու գլխաւոր եղանակները, Սահմանա-
կանն ու Ստորագասականն ասով իրարմէ կը տարբերին,
որ առաջինն անկախ է, եւ կը սահմանէ, կ'որոշէ հաս-
տատեցով կամ ուրանալով. իսկ երկրորդն անորոշ կը
խօսի, հասարակօրէն ուրիշ բայէ խօսմամբ **, պայմա-

* Չարտուղի ձեւով՝ (տես Անբերև. սեւին.) Մինչդեռ խոս-
րով զայրեւոտն րնիւլով էր. (երբ մայր ծառերէ րնիւլ-
հեք էր:) — Իսկ լինի՛ բայով (առանց մնչ մակբայի)
պարզապէս զբողել, մի րնիւլ կը նշանակէ: Հարկ է՝ որ
ինչ առաջին կայցէ՛ զայնաւ լինել. (տ-Վ-աւ իցած քոր-
նին հեք ըլլալաւ է.) որ կ'ըրուի նաեւ զայնաւ գալ:

** Ստորագասական անուն տրուած է այս եղանակին՝ իբրեւ
թէ ուրիշ բայի մ'ուրիշ եղանակին ստորագասեալ, կա-
խում ունեցող: Բայց առանց ուրիշ բայի ալ գործա-
ծութիւն ունի, ինչպէս քիչ մը վարը կը տեսնենք:

նով, թէուլթեամբ, եւայլն: — Աշխարհաբար սահմանական (ներկայ) գրուածը՝ գրաբար շատ անգամ ստորագասական է:

Աւասիկ երկուքին ալ օրինակը. — որոշն ու անորոշը: Այրն այն մեղաւոր է. (որոշ:) — Եթէ մեղաւոր էջէ՝ (անորոշ.) ես ոչ գիտեմ: (Հոս էջէ ստորագասականը կախում ունի ոչ գիտեմ սահմանականէն:)

Ո՞վ է որ իօտիդ ընդ քեզ: — Ո՞վ է որ ոչ Գողայցի: Ածէք այս դայրն որ բարւոյք երբէ: — Տեսէք* ինձ այս մի որ բարւոյք երբէջէ:

1. Մահմանական եղանակ:

Բ. Սահմ. ներկայ ժամանակն երկու առմանք կամ կրկին նշանակութիւն ունի. 1. Հիմակ եղածը կամ գեռ տեւող իրողութիւնը. որ է բուն եւ իրապէս ներկայ. ինչպէս. Աստ եմ. զհնչ աւնիս. ինչ այդք. գիտեմ եւ դուք. ուստի՞ Գաս. — եւ 2. ոչ հիմակուան իրողութիւն կամ շարունակութիւն, այլ ընդհանրապէս իրաց բնութիւն, սովորութիւն, հետեւանք, եւայլն. ինչպէս. Յարեւու ձիւնք հալն: Որ ինքրէ՝ աւնու: Սէր ոչ նախնայի:

Գ. Կոյնպէս ալ Անկատարը կրկին է՝ անցածի նկատմամբ**:

* Տեսե՛ք՝ պատեղ Գրե՛ք, Բերե՛ք, Գարե՛ք և կը նշանակէ: Ա՛ղէ Գրե՛ք անուղ, որով երկաթ շողացուցուք:

** Ներկային եւ անկատարին այս կրկին նշանակութեան որոշ զանազանութիւնը միայն աստի՛ լեզու ունի. աւայոյր եւ աւար. — ինչոյր սօքոս եւ ինչ Գրե՛ք. (որեւ մեր աւստրիական անցած է իւր յետագաս մասնիկը) — Միայն առաջին նշանակութեանը համար է որ քերականները ներկայ եւ Անկատար անուն տուած են այս ժամանակներուն:

Աշխարհաբար քանի մը բայ իրենց կրկին ձեւափոխուն այս զանազանութիւնը. ինչպէս՝ ասեմ եւ ի՛սանեմ. — Գրեմ եւ ի՛ք Գրեմ. — Ի՛մ, ի՛մ եւ ի՛ւլում, եւայլն. որոնց երկրորդականները գրաբարի մէջ առաջիններուն ապառնիովը կամ ստորագասականովը կը բացատրուին Գրեմայն, (կը գիտեմ.) Գրեմ Գրեմ, (Գրեմեմանք.) եւայլն: Ուստի գրաբար բուն եւ իրական ներկայ ու անկատար են միայն՝ իայ, Գայ, Ի՛մ, ասեմ, Գրեմ, Գրեմ, Գայ, ասեմ, եւայլն:

Գ. Վարարար բուն ներկայ եւ անկատար որոշ կերպով (շարունակութիւն) ցուցնելու համար երբեմն դեռ կամ ահա կ'աւելցուի. եւ երբեմն այն ժամանակները կը ձեւանան ներդրողական աներեւութի քով ե՛մ, հա՛մ բայերով: — Բայց հասարակօրէն առանց զանազանելու կը թողուի, եւ խօսքին բերմանէն կ'իմացուի: Վաղ հասիր*, դեռ զամուսինն իմ զուր եւ առանց վնասու եւ յանցանաց խողխողէն: Անպարեա եկ, զի որակա՛նն աւասիկ վնաս մեծամեծս առնեն: Իւրբեւ բազմեցան եւ դեռ սփռէն: Ահա ես երջամ ի մեռանել: — Իշխանն Յունաց ի հալածել հայր զեկեղեցիս Աստուծոյ: Մինչ դեռ յածել էին. (հալածելու, հետ էր. աճելու վրայ էին):

Ե. Անկատարը պատմական ոճոյ մէջ կատարեալ ժամանակին տեղ յաճախ կը գործածուի: Այսպէս մէկ անգամ կատարուած գործոյ համար կ'ըսուի՝

Ջօրաժողով լինէր զօրօք բազմօք եւ զաշխարհս ամենայն ի հարկի հոցս-ցանէր. եւ յետ այսր անկանէր ի մահիճս իւր եւ զխտ մահու ջերանէր: Խօսել սխառնէր եւ ստէր: Իբրեւ օր մի լինէր պարապոյ: Ջնա անդէն սպանանէր. եւ այլն:

Զ. Ատարեալն երբեմն ներկայի կամ ապառնւոյ տեղ կը գրուի, մանաւանդ երբ որոշ ու հատուկ կերպով ուզուի խօսիլ:

Եթէ լինիցիս երաշխաւոր բարեկամի քու՛մ՝ մարմնեցիք զանձն քո թշնամւոյ: Բորժամ ոչ ըստ Աստուծոյ զնայցես՝ ելիք արտաքոյ քան զանութիւնն: Շատ է կամելն միայն, եւ ամենայն ինարեցաւ: Եթէ լուիցէ քեզ (մեղուցեալն)՝ շահեցաք զեղբայրն քո:

Է. Յարակատար եւ Գերակատար կը գրուի քանի մը բայերու ներկային եւ անկատարին տեղ. այսպէս. Քնակեալ են, (փխկ՝ բնակեն.) յոսոցեալ ե՛մ, (յուսամ.) գարմացեալ էր, (զարմանայր,) եւ այլն:

Անկացեալ ե՛մ տեսանել զերեսս ձեր: Ելանել ի

* Հօսիք (փխկ հաւ) անտոյր է, եւ կ'երեւայ հին ժողովրդական լեզուի մաղարդ:

մարմնոյս ցանկացեալ ե՛մ եւ ընդ Տեառն լինել: Ո՞վ է որ յերկօսացեալ է ի ճշմարտութենէն: Քառգեղացքն պնդեալ էին թէ մեռանի թագաւորն, եւ նա ոչ մեռաւ: Հրեայք ցոյսօք պնդեալ են՝ թէ հարքն մեր հանին զԹիաուս ի խաչ. (պնդին): Ոչ գիտեն վասն որոյ պնդեալն են: Հոգի Աստուծոյ քնայեալ է ի ձեզ: Ոգք քնայեալ էին յԱսփաղոն՝ երկեան յոյժ ի նմանէ:

Սահմանական անկատարն ու գերակատարը իբրեւ ստորագասական եղանակի ժամանակ ալ կը գործածուին՝ որ քիչ մը վարը պիտի տեսնենք:

Ը. Ապառնին երեքպատիկ գործածութիւն ունի. 1. բուն ապառնւոյ նշանակութեամբ՝ գալիքն ու ըլլալիքը ցուցնելով. 2. իբրեւ հրամայական եւ արգելական՝ հրաման, ապսպրանք, կամք ցուցնելով, մանաւանդ Ա եւ Գ դէմքի: եւ 3. ստորագաստականին տեղ, մանաւանդ Վ, Ռէ շողկապով:*

1. Թ. Բուն ապառնւոյ նշանակութեամբն հասար է լոյ ե՛մ բաղադրեալ ժամանակին, (որ աւելի քիչ կը գործածուի քան թէ բուն ապառնին):

Յայնժամ արդարքն ծագեցին իբրեւ զարեգակն: Եկեցին յարեւելից եւ յարեւմտից, եւ Բաղմեցին ընդ Աբրահամն: Մարգարէ յորոսցէ ձեզ Տէր յեղբարց ձերոց: Ձե՞ Բործեցես յայնժամ: Ե՞րբ որոսցես ինձ իրաւունս: Ես ոչ սասանեցայ: Ընդ ամենայն դատարկ բանի զոր խօսիցին մարդիկ՝ որոցին համարս: (Այսինքն՝ լինելոյ են. Գալոց, Բաղմեցոց են. Բործեցոց իցես. եւայլն:)

Որոշ կերպով ըլլալիք ցուցնողն է բաղադրեալ ժամանակը՝ Գալոց ե՛մ. լինելոյ եր. որոց իցես, եւայլն. որ է իրական կամ Պատմական ապառնի: Լսելոյ է՛ համբաւս պատերազմաց: Հրեայք ի զուր ակնկալութիւն կապեալ կան՝ եթէ Դաւիթ Գալոց է շինել զԵրուսաղէմ: Ձե՞նչ իցես ասելոց: — Իսկ Գալոց եր, լի-

* Այս երեքպատիկ նշանակութիւնը անկ. լեզուին պլուսյլ յատուկ ժամանակներովը կ'որոշուի. որ են՝ 1. Իտերեկի, 2. Իտելի, 3. Իտուսեմ եւ Իտուսիտի:

նելոց եւս եւայլն անկատար ապառնւոյն տեղն ուրիշ ժամանակ չի գործածուիր. բայց միայն որոշ գործուածներով կըսուի. Ընդ որ քալ էք Բնդին. (այսինքն՝ ընդ որ քալոց էք գունդն. եր. 363:) Հանգերձեալ էաք եւլանել. (եւանելոց եւս):

Ունի՛մ բայն ալ աներեւութի քով իբրեւ օժանդակ բայ ապառնի կը ձեւացընէ: Յո՞ օւնիցն փախել. (ո՛ւր պիտի փախչիս:) Այսօր օւնի՛մ մէք հանգել առ Հոսոգուելայ: Ունի՛մ եւ ես ցոցանել քեզ՝ եթէ զուր են պատճառքն: — Գարձեալ՝ կոյ անդէմ՝ բայով. Մեզ յանդէմն վնել կոյ առաջի բեմին քրիստոսի:

2. ժ. Ապառնւոյ երկրորդ գործածութիւնը գլխաւորաբար Ա եւ Գ գէմքի հրամայականին եւ արգելականին պակասութիւնը լեցընելու համար է:

Անցեալ րեւից զտեսիլն զայն մեծ. (երջնամ րեւնեմ:) Մի՛ րեւից զմահ որդւոյ իմոյ. (չրեւնեմ:)* Մի՛ լեցոստ սնապարձք: Եկայք ելցոստ առ նա: Եկայք լայնելոցոստ ի բարութիւնս որ կանս: Ընդ հանճարեղս եղիցի զրոյց քո: Լո՛ւնցն զայս մեծատունք, եւ յամթ լինել: Մի՛ շէժողոցիցն զինեւ: Ողջոյն րաքիտ սիրելեաց իմոց: — Նոյնպէս հարցական. Ասոցոստ եւ իջցէ հուր յերկնից. (ըսե՛նտ որ իջնայ:) Ո՛ւմ նմանցոցեց զազգս զայս: Տոցոստ եթէ ոչ րացոստ. (հոս խօսքն հարցական ըլլալուն համար բուռած է ոչ փխկ մի:)

Ապառնւոյն այս գործածութեանը մէջ Բ գէմքը շատ անգամ՝ յորդորական ձեւով է: Յարեցեա անդրէն քնասցեա առ եպիսկոպոսն, եւ ասոցեա՝ մկրտեալ չէի: Ջգուշալի է այս հրամայական ապառնւոյ տեղ

* Այստեղ լաւ մտք առնուլ պէտք է ոչ բացասականին եւ մի արգելականին իրարմէ զանազանութիւնը. Ոչ րեւից, չախի տեսնեմ, (կերպիցեցիցեմ:) եւ Մի՛ րեւից, չտեսնեմ, (կերպիցեմ:) Ձի ոչ երկնցեմ, զանդի չերթան պիտի. Ձի մի երկնցեմ, որպէս զի չերթան: Նոյնպէս ոչ իօտել եւ մի իօտել, որ գիմուորի տեղ յաճախ կը գործածուի: — Քանի մը հին թարգմանութեանց մէջ կը գտնուի՝ մի ամայեցից, փխկ ոչ ամայեցից: Են ամայք որք մի՛ ամայեցից զմահ. փխկ ոչ ամայեցից:

Իսկ ոչ փխկ մի արգելական մեկրայի ստորին գորուց առաջախան գրաբարի է:

ստորագասական գործածել. Կեսանիցն՝ փխկ Կեսցն. Ելանիցն՝ փխկ Ելոոո. Եւայլն: — Միայն արգելափանը սովորաբար ստորագասական կը գրուի. Մէ՛ երկնայցե՛ գհետ: Մէ՛ լինիցե՛ կամ՝ ֆի իցե՛ յանձինս ապաստանք: Մէ՛ խոռվիցե՛: Առանց իրաւանց ֆի ինչ առնիցես: (Փխկ՝ մի երկնիցե՛, Եղիցե՛, խոռվիցե՛, արասցես, Եւայլն:)

ԺԱ. Ապառնուոյ այս երկրորդ կերպ (հրամայական) գործածութեան տեղ կը գտնուի նաեւ սահմ. ներկայ գրուած՝ աշխարհաբարի ձեւով. (հասարակօրէն նախընթաց հրամայականով մը:)

Ասէ կայէն ցՀարէլ. եկ երկնամէ՛ շրջմէ՛ ի դաշտ զբոսանալ: Արիք յաղջնս կամ: Ե՛կ սառտե՛ զքեզ առ Յեսուէ: Առէ՛ք* առնե՛մ զնա մեզ բարեկամ: Դի՛ք ի վերայ իմ, թող քառնամ: Թոյլ տուք նմա, թող անխնայն յայնպէս. թող անարգէ՛ զնա: Ասե՛մ զի իջե՛ հուր յերկնից: Ձի՛ Կորձե՛մ զի չունիմ ժոյժ. (Ի՛նչ ընե՛մ որ լիմ գիժանար:) կամ՛իք սսե՛մ զոր ինչ զքաղաքէս մերմէ ասեն: Բարբառ անգուտ ի ներքուտ լսելի լինե՛ր՝ թէ քնամէ՛ աստի, քնամէ՛: Ձի՛ որ ընթե՛ռնուն՝ համարձակ ընթե՛ռնու. (փխկ՝ ընթե՛րցցե՛):

Նախնեաց այս գէ՛մ առ գէ՛մ խօսակցութեան ձեւը գրոց մէջ յաճախեալ չէ: **

3. ԺԲ. Ստորագասական ներկայի տեղ սահմ. ապառնի՛ բաւական յաճախ կը գործածուի, մասնաւորա՞ որ, Եկե՛, Իերես, միշտ բառերէն ետեւ. Եւ աւելի՛ (որդես) ՚ն շողկապով, որուն քով աւելի սովորական է ապառնի քան ստորագասական:

* Ա՛, առնե՛մ, ան, Երբ Եւ նման հրամայականներն իբրեւ յորդորական միջարկութիւն կ'աւելցուին խօսքին սկիզբը: Ա՛ որս զոր ստե՛մքս քեզ: Ա՛ղէ՛ ան սաս բան ինչ: Արգ առնե՛մ գրեցուք առ նոսա:

** Սահմ. ներկայ շատ հեղ ստորագասականի տեղ, երբեք նաեւ ապառնուոյ տեղ սովորական է գործածել. Ինչպէս, Որ համարի, փխկ որ համարիցի կամ որ համարիցի: Ենթ դիտանիս, փխկ Եկե՛ դիտանիցես: Բայց սահմ. ներկայի հրամայական ձեւով աշխարհաբարի նման ցանցառ գործածութիւնն սակէ շատ ատրբեր է Եւ համարակց զգուշալի. — սակայն երբեք քերականը այս մեծ ատրբութեան անմտազէր եղած Եւ իբրեւ հաւասար սովորական ձեւ՝ միեւնոյն կանոնի տակ երեւցուցած են երկուքն ալ:

Որ համբերեցեան ի սպառ՝ նա կեցցէ: Եւրջ զծառուղի բերցից եւ արկից աղբ, թերեւս արասցե պտուղ: Նստարուք այդը՝ մինչեւ երկայն իացից յաղթթա: — Պատրաստեցէք զօրականս երկերիւր՝ որպէս զե երկնցն մինչեւ ի կեսարիա: Որպէս զե եկեացե ի վերայ ձեր: Եկաք զե աստիցոս զտեղիս, եւ զքեզ սպանցոս: Զի որեցեա եւ հասարացես: Զի մի՛ դացեմ. ևն:

Իսկ ստորգոս. անկատարի տեղ սահմ. ապառնի՝ քիչ մը վարը պիտի տեսնենք. եր. 381:

ԺԳ. Ասոնցմէ զաս՝ շատ անգամ ապառնի կը գրուի՝ աշխարհաբար սահմ. ներկային տեղ, մանաւանդ առականոր զճառական խօսքի մէջ:

Յորժամ ժամ լինիցի՝ իտեցից զքեզ: Արեան որ քայ՝ իւ իանկե՛մ զեի: Որ յաճախէ զբան իւր՝ արհամարհեսցի: Եւ որ զրոցողը մարհամարհեն: — Որ անարգէ զհայր՝ նախոր լիցի: Որ արժանի գանի ինչ գործիցէ՝ արքեց գան: Մկրտեացի իւրաքանչիւր դք ի ձէնջ, եւ ընկալի՛ք զաւետիս Հոգւոյն սրբոյ: Հզորագոյն ի վերայ եկեալ՝ զսպառազինութիւն նորա հանէ ի նմանէ, եւ զաւար նորա քաշեսցե:

ԺԴ. Իսկ է՛մ բային՝ վասնզե ապառնի չունի՝ անոր տեղ ստորագասականը կը գործածուի:

Այսօր ընդ իս իցեա ի գրախախն: Իցեն մամնք որք ոչ ճաշակեացեն զմահ: Իցեն յետինք որ եղիցին առաջինք, եւ իցեն առաջինք որ եղիցին յետինք*: Ե՛րբ իցե զե մեռցի: Աւղիւ յայս ժամ է՛մ իտեալ իտեալ իցե զՄանուէն. (քանա՞ իտեալ մէլ):

2. Հրամայական եղանակ:

Հրամայականին սակաւաթիւ գիտելիքներն այլեւայլ տեղեր նշանակած ենք. միայն իւր կրկին ձեւերուն գործածութեան համար միտք առնելու է, որ

* Օրինակն մէջ կը տեսնուի իցե բային եղիցե կամ լինիցե բայեն տարբերութիւնը. Պիտի՛ ըլլան (դոնոսին) վերջիններ՝ որ (դոնոս) ըլլան առաջին: (Հոս եղիցե եւ լինիցե իբր նոյնանշան եւ հաւասարապէս իբրեւ ապառնի գրուեր են): — Եղից, լինիցե՛ կը ջուլընէ՛ ըլլամ այն՝ ինչ որ լիցի: Աշխարհաբարն իցե՛ չունենալուն՝ այս զանազանութիւնն ալ չունի: — Ռամկօրէնի մէջ գրաբար ապառնին

Ա. Ռացարձակ հրամայականն է յառուկ ձեւը երբ, քործեա՛, Կեօե՛: Իսկ երկրորդականն ձեւը ջի՛ր, ջի՛տ որ ապառնիէն ելած է՝ աւելի ապսպրող կամ յորդորող է. ինչպէս աշխարհաբար շորնե՛ս, ըն՛է, զերջըն՛է. (աճ. ալ՛ օըն. Կեյն՛ օինիւ.) — այս մտաք ստորագասական եւ ապառնի ալ կը բանի:

Աւասիկ ամենուն մէկտեղ օրինակ:

Ջհիւանգս քոչիցե՛տ. ձրի սուէք եւ ձրի Կոտ. օ՛ք սոանայ՛ տակի եւ օ՛ք արծաթ, եւ օ՛ք երկուս հանգերան սնիցե՛տ. օ՛ք պարկ ի ճանապարհ, օ՛ք կօշիկս, օ՛ք ցուպ.* յոր քաղաք մտանիցէք՝ հարցունցե՛տ թէ ո՛ է ի նմա արժանի. եւ անդ լինիցե՛տ. եւ իբրեւ մտանիցէք ի տունն՝ սղջոյն Կովի՛տ նմա եւ սասցի՛տ, սղջոյն տանս այսմիկ: Եւ յորժամ հալածիցեն զձեզ ի քաղաքիս յայսմիկ՝ փփիցե՛տ յայլ:

Նոյնպէս ալ բուն արգելականն է՝ օ՛ք երևար, օ՛ք հայե՛տ, օ՛ք իսլի՛տ. որուն երկրորդականն է՝ օ՛ք երևայցես, օ՛ք հայեցե՛տ, օ՛ք իսլեցե՛տ, կամ օ՛ք իսլիցե՛տ, օ՛ք աոցես. (վերևս, լարունաս. աճկ. Կի՛նիցե օին. եւայլն.) որ հասարակօրէն ստորագասականով կը ձեւանայ, եւ երբե՛մ ապառնիով: ** Տես Ժ, եր. 370:

Բ. Լրոյ. երկրորդականն ձեւն ապառնայ վրայէն կը կազմուի, ինչպէս՝ Աբասցես, արսօթր. փախիցես, փփիցե՛ր. բայց կը գտնուի ստորագասականէ ալ ելած, եւ երկուքը խառն գործածուած. Խորշիցի՛ր փախիցի՛ր ի սատանայական հնարից. (փիկ՛ Խորշե՛մեր փախիցի՛ր:) Տես եր. 126:

Եւ ստորագասականը գագրելն ետեւ ստորին գրաբարի մէջ ալ մտած է ա.մ. ձեւով լինի փիկ էջի: Թէ եւ կարի իմաստուն լինի՝ սխալէ:

- * Մտադրութեան արժանի են այս գոյականի վրայ ընկած օ՛ք արգելականներն, որ նորոց գրաբարին մէջ սովորութիւն է աշխարհաբար սճով ու գրել: (Տես եր. 175:)
- ** Իսկ եզ. արգելականն Ար ձեւով անսովոր է, եւ քիչ տեղ կը գտնուի: Ի մէջ մեծամեծաց օ՛ք զյոգ լինիցի (նոցա): Մի՛ իմոյ բանի անսոցեալ հայե՛մեր: Մի՛ գողացեալ տա՛նի: — Այս Ար եզակին շատ քիչ տեղ իբրեւ լոկ ապառնի գրուած կը գտնուի (կի՛տ յոգնակին նման): Չարլարեսցիս առաւել քան զհայր՛ քո, եւ դառն մահուամբ զկեանս քո յերկրէ վարե՛մեր:

Նոյնպէս հրամայականի երկու ձեւերն երբեմն անխափր իրարու տեղ կը գործածուին:

Գ. Արգելականի մէջ ուր որ բայն ինք իրմէ կ'իմացուի՝ շատ անգամ բաւական է մի մակբայն առանց բայի. (ինչպէս նաեւ աշխարհաբար սովորութիւն է):

Ասեն ծառայքն. կամին զի քաղեցուք զորոմնն. եւ ասէ, մի. (փխկ՝ մի՛ Կոչի՛): Իբրեւ ետես եթէ անգր տանին, ասէ. մի՛ այսր, մի՛ այսր. (մի՛ այսր օձէ՛): Նմա թէ պէտ իցէ՛ ասցէ՛ պատերազմ՝, թէ պէտ՝ մի. մեր թողեալ զնա:*

Նոյնպէս եւս ոչ բացասական մակբայն առանց բայի: Ձի՞նչ գործիցէ, լռիցէ՛ ինչ. ոչ: — Այս ոչ ին տեղ կ'ըսուի նաեւ եւ ոչ օրիտ. (տես եր. 175):

Կարգէ գուրս զբառուղի ձեւեր են՝ Պարտիկ՝ եւ սւսն. Գ՛ իրդիտ. Գ՛ Կա. Գ՛ լնի գրկեալ: Մինչ շեւ քննեալ իցէ՛ Գ՛ Կըպրիտ. իմանա եւ ապա Կարտհոտն:*

Իսկ քանի մ'ուրիշ սոճմ. ներկայ՝ որ գրոց մէջ հրամայականի տեղ գրուած եւ զարաուղի հրամայականք կարծուած են, լսի թարգմանութեան ասարբերութիւն են եւ ոչ հրամայական. ինչպէս. Լօիտ, ահա ել սերմանահան: Քանզի նախանձորքք էք հոգեւորացն՝ ինքրիտ զի առաւել եւս իցէք: Աօիտ ինձ ինչ: Բարխանայտ եւ մի մեղանչէք:

Սոճմ. ապառնին ալ երբեմն կրնայ վայելչապէս իբր հրամայական գործածուիլ:

* Այս համառօտեալ խօսքն պսպէս բացարեւի է. Նմա եթէ Կոչ պէտ պէտ իցէ՛ ասցէ՛ պատերազմ՝, եթէ Կոչ պէտ իցէ՛ մի Կոչ. մեր թողեալ է զնա: — Թէ Կոչ իցի գիմազուրկ բայ է որ կը նշանակէ՝ ինի իօր Կոչիտն է, ինի հօրն է, ինի Կոչիտ է. — բայց՝ փնակ սովորական չէ եղած:

Այս կերպ համառօտութենէ ելած է ինչոյր շաղկապն բոս իւր նախնական նշանակութեան. Թի Կոչիտ ի շար եւ ինչոյր ի բարի. (այսինքն՝ ինի Կոչիտ ի շար, եւ ինի Կոչիտ իցէ՛ ի բարի): Գարձեալ եւ շաղկապով՝ (որ յաւըր բային է.) Թի Կոչիտ՝ եւ իօսիցիտ՝ քեզ ինչ ոչ լուպց. (այսինքն ինի Կոչիտ իցէ՛ եւ իօսեցիտ...): Թի Կոչիտ՝ եւ մահ ի վերայ գայցէ՛ . . .

Ասոր նման գիմազուրկ բայով. Ատառած անէ յերկիւղ եւ ի իրաւ զբազումս, յորձով գրեմնց անմազք: Եւ յորձով գրեմնց մեղաւորք: (Կրնար ըսուիլ նաեւ՝ ինչոյր անմազք՝ ինչոյր մեղաւորք:)

** Պարտհոտ՝ շատ տեղ կը նշանակէ յանբխանօթիւն:

3. Մտորադասական նշանակ :

Ա. Ստորագասականն ընդհանրապէս երկու կերպով կը գործածուի. 1. Նախընթաց յարակից բառով, զորօրինակ շողկապով մը մէկտեղ. եւ 2. Ինքնակայ եւ մինակ, կամ ուրիշ բառէ անկախ:

Գարձեալ՝ կայ խօսք որ հարկաւ ստորագասական կը պահանջէ (Թէ գրաբար եւ Թէ աշխարհաբար,) — եւ կայ խօսք՝ որ ազատ է բային եղանակը, այսինքն կրնայ սահմանական ալ գրուիլ, (ինչպէս աշխարհաբար,) բայց գրաբար սովորականն է ստորագասական:

Բ. Ստորգ. ներկայ ժամանակը գործածութեան կողմանէ սճմ. ներկայի եւ սճմ. ապառնւոյ մէջ տեղն է, եւ շատ անգամ անոնց երկուքին հետ կը փոխուի: Միայն ուշագրութիւնն ու երկար վարժութիւնը կը սորվեցընէ Թէ ուր որն աւելի վայելուչ է:

Ընդհանրապէս զարգարուն ու խաղացիուն սոնջ յատուկ է ստորագասական գործածել ուր որ կրնար սահմանական ներկայ գրուիլ. ինչպէս այս խօսքիս մէջ. Չորոքն ինու ոչ այլ ինչ նշանակէ, այլ Թէ գիւրին իմն եւ հեշտական էջի ճանապարհն որ րանէջի յաւաքինութիւնս, զի ոչ խորաձորք ինչ պարհէյն եւ ոչ այլ ինչ արգել ինչից այնոցիկ որք կամօցին: (Հոս կրնային ամեն ստորագասականները սահմանական գրուիլ:) Աւելի պարզ եւ հանգարտ սոնջ յատուկ է այս ստորագասականներուն տեղ սահմանական:

Այսպէս նաեւ զարգու եւ վայելութեան համար ստորգս. կը գտնուի գրուած փխկըուն սահմանականի:

Ճշմարտիւ գիտեմ Թէ այդ այդպէս էջի: Վշտաց՝ եւ ոչ յերազ կարեմք տանել, մանաւանդ Թէ զգոյնի: Նա՛ երանի այնոցիկ է՝ որ լսեն զբանն Աստուծոյ եւ առնէյն: Մեզ հարկ եղեւ մտել ի խնդիր ճառիցս, մանաւանդ զի յուսացեալ եւս վտահ էջիս՝ յուսեմքրաց ի կամացն մտադիւրութիւն:

Իսկ սովորական է ու եթէ, էբբ ու եթէ, էբբո՝ Իբ շողկապներէն ետեւ: Իբբ ոչ եթէ զՀայր ուրուք րիտու էջի. (չէ Թէ զՀայր տեսնող եղած է:) Ոչ եթէ ընդ այն կոչիցի, այլ Թոյլ տայ: Ոչ եթէ որ բազում ունիցի (նա) մեծատուն էջի: Ոչ ամենքեան որ յիտայելէն են՝ նոքա իտրայելեանք էջի:

Ստորագասականն ապառնւոյն գրեթէ ամէն կերպ գործածութիւնն ունի*, — միայն ապառնւոյն իբրեւ հրամայական գործածութիւնն ստորագասականին ընական չէ, եւ զգուշացի է, ինչպէս վերն բոխք. (Թիւ 2, եր. 369:)

Նախընթացի հետ կապուած Ստորագասականն:

Գ. «Կախընթաց հարչ է, մարն է զէ, ի քեզ է իւ, իբր իւ, (թ) քոցե, իբրեւ»* եւ նմանները ստորագասական ներկայ կ'ուղեն: Նոյնպէս հասարակօրէն էին (թեւութեամբ), զոր օրինակ, եւայլն: 2. Երբ ընդհանրապէս անորոշ եւ ի կախ մնացած բացատրութիւն է, կամ ուրիշ բայի եղանակէ կախում ունեցող. եւ անոր համար որ, որ ս, ուր, ուսորի, յորժամ, (միւլ) վիւ մասնական եւ յարաբերական բառերէն ետքը կու գայ: 3. Երբ կէս հարցական բառի վրայ ընկած է, (հարցական բառի մ'որ առանց իրական հարցման կը բանի. եր. 297, Բ ծան:): 4. Բացասականէ ետեւ ինչ շաղկապին մասնաւոր մէկ գործածութեան մէջ՝ փխկ զի կամ էւ շաղկապի. (եր. 169:)

Հետագայ օրինակներուն մէջ մասնաւորապէս

* Միեւնոյն խօսքին մէջ շատ անգամ երկուքն ալ հասարակապէս կը գտնուին: Մտօնիցին զմեզ յատեանս, եւ առաջի գատաւորաց քանիցն զմեզ: Մտօնիցի եղբայր զեղբայր ի մահ, եւ յառնիցին (կամ յաբնիցին) որդիք ի վերայ հարց եւ սպաննիցին զնոսա. իսկ որ համբերիցին ի սպառ, (փխկ համբերիցի) նա ինչցի. — ուր ստորագասականներն ամենքն ալ իբրեւ ապառնի են: Նոյնպէս կրաւորական ապառնւոյ անգ՝ Մին առնուցու եւ միւսն իւզուցու. (մէկն առնուի պիտի ու միւսը թողուի) որ կայ նաեւ գրուած՝ Մին առցի եւ միւսն իւզցի:

** Գոյցի, փ գոցի՝ կասկած կը ջուջընէ. (չլլայ) իւ. անկ. ասիւն. իսկ իբրեւ՝ պարզապէս կարելութիւն եւ շատ անգամ նաեւ յոյս կը ջուջընէ: Գոյցի արգեօք եւ իշխանքն գիտացին. (չլլայ) իւ ինքաննիւր ալ ինչոցձ ըլլան: Գոյցի մեռանիցիք: Հնչեառասան օր երկարեաց քրիստոս իբրեւ գարձիլիք: Շուրջ զծառայք բրեցից եւ արկից աչք, իբրեւ արասցե պառլ: Խնդրէին յասուծոյ զի իբրեւ գարձ լիցի նոցա պարեն: — Ասոր պէս կ'ըսուի նաեւ՝ Հնարս ինդրեր առնն կորսեան՝ քիտի նմա հնար լիցի յափշտակել...: Զի՝ քիտի թողցե Յեր զմեզ մեր:

միտ գնելու է այն գէպքերուն՝ ուր աշխարհաբար սահմանական կը գրուի, եւ գրաբար՝ ստորագասական:

1. **Ջիւորդ մարթ է՝ թէ սրգի իցէ, եւ ոչ կրսեր իցէ քան զհայրն:** Չէ հնար թէ քարն երկիր վննցէ: Որպէս թէ վնց՞ քաւոց առ ձեզ: — Թուի ինձ թէ մարդարէ իցես գու: Արեւիկուր սրբի աղօթիւք. իբր ոչ եթէ պնդ ինչ իցէ եւ սրբիցէ: Ոչ եթէ իշխանութիւնն ամենայն ուրեք բարի իցէ: — Գուցէ եկեալ հորհանցէ: Գուցէ՛ քողանայցեն զնա: — Եթէ հո՛մարէնցէ պննել ինչ եւ վնցէ՛ զանձն իւր խարէ: Եթէ անանկ իցէ՝ մի ինչ տազնուպիր:

Ջրաղ.)՝ Թէպէտ եւ առ նոսա կարող ես հասանել, որ անհնար է, եւ ոչ նպատակաւոր սպասել: ՋԱտուած՝ բարի՞ եւ բարեբա՛ր ասիցեն. հարկ է թէ բարի եւ բարեբար ասեն:

2. **Որոյ իայցէ՛ կերիցէ եւ արբցէ, եւ ասցէ այնմիկ որոյ ոչն իայցէ:** Լաւ է որ քոյժիցէ ի փողոցի, քան որ սիփայցէ եւ հացիւ կարօտ իցէ: Փութա՛ ժողովել զանասուն քո եւ որ ինչ իցէ քո ի գաշտի: Չէ ինչ յաւարիսութեանց՝ որ դժուարին իցէ. (իմա՛՛ վն+ ինչ:) Բժիշկէք յամառին թէ բնաւ չիք գեւ որ ի մարդ ժողովցէ: Եթէ սակաւք իցեն ուրք ապրելոց իցեն: Յորժամ ընկալեալ իցէ քո զնորհան: Գազան ինչ ահագին՝ մինչ գեռ ի դառաղղին արգելեալ իայցէ, թէպէտ եւ քոյցէ եւ ժողովցէ՛ չկարէ ումեք մնաս առնել: Ուր սեր սերտ իցէ՛ չիք նախանձ:

Ջրաղ.) Չիք որ բնութեամբ չար է: Ոչ գոյ մեր այր որ թիտ հարկանել փայտ: (Փայտ իտրել գիտցող ըննին+ . Բարդ յն՝ որ թիտնայ:)

3. (Արեւակն) **ինքն եթէ իցէ եւ եթէ վնցէ՛ զայն ոչ դիտէ:** Ոչ դիտէք երբ ժամանակն իցէ: Հարցանէր թէ զինչ իցէ այն: Հարց թէ ոյր որդի իցէ պատանեակդ: Ուսանին զինչ արժան իցէ գործել: Տեսցուք զինչ ասիցէ: Նաւք փոքր թեւոյն շրջին յոր

* Այս եւ յաւորդ զարասելութեանց սահմանականներն աշխարհաբարի մէջ ստորագասական են. — ուր հասարակօրէն ստոր հակառակն է:

կոյս եւ միտք ուղղչին խօսչին: Յոր կողմն եւ հաս-
նէցեա՝ դասնես զնա: Պարտիւք գիտել թէ ուստի
բան Հրամանացն* ընդ աշխարհ Գարձեալ իցե: Ա-
մենայն զինչ եւ իցե. զինչ որ եւ իցե. զինչ եւ ասի-
ցե որ. յինչ մեղանս եւ իցե. զինչ եւ պէտք իցե՞ն.
զոր եւ խորհիցեա:

4. Աչ որ արկանէ ձեռն զմանով եւ հայրիցի յետս՝ եթէ
յաջողեալ իցե արքայութեան Աստուծոյ: Չկայ մարդ
որ յետէր մահն զարկած՝ ետեւ նայի, եւ Աստուծոյ ար-
տայութեանն յարմար ըլլայ: Աչ որ զինուորեալ աստէն՝
ընդ կեանս աշխարհիս պատահի, եթէ զօրավարին
հաճոյ վնիցի: Աչ ինչ արապքուստ ի մարդ մտեալ՝
եթէ խրիցե պղծեալ զնա: Աչ եթէ կարօտ ինչ որ
իւրք էր Աստուած՝ եթէ ինայցե. (որ ուրիշն Բան
ինայեր:) Աչ որ է որ եթող զառն կամ զաղարակս
զասն Աստուծոյ՝ եթէ ոչ ամուսցու հարիւրապատիկ:
Աչ ինչ այնպէս կարի անմիտ է նա՝ ինչ յայսմ ժա-
մանակի առ զօրուն օգնիցի: — Հարցական:) Ո՞ր
միտք առ իւր իցեն՝ եթէ աշտուանս համարիցի: Որո՞ն
իւրք զբան է՝ եւ ուստութեան համարի այս Բանս:**
Ջրող.) Չինչ այն է որ երեւի յաշխարհի՝ եթէ առակ
մարիկ լինել Աստուածութեանն զօրութեանց:

Նայներն ապառնիով: Չպատմունձանդ մի պատառես-
ցուք, այլ արկցուք վիճակս ի վերայ դորս՝ ո՛ւմ եւ
իցե: — Չիք ի նոսա երկրաշափք՝ եթէ Բաժանեցե՞ն
զսահմանս իւրաքանչիւր: Աչ զոր ունիմ՝ ինչ յոր-
ժամ շուրքն յուղիցին՝ արիցե զիս յաւազանն: Աչ
ես իբրեւ զիս մարդ՝ եթէ հասարակի կիցոցու՝ ի դա-
տաստան. (ինչն նման մարդ լիս՝ որ հաստարպետս գա-
օր էլլին):

Հետեւեալ օրինակներու մէջ կը տեսնուի Նմա-
նութեան եւ Ենթադրութեան ստորադասականը.
(տճկ. օլլա, կէլէ, կէօրէ.) — որուն տեղ անվայելուչ
է ո՛հմ. ապառնի:

* Հրաման կամ Հրաման կը նշանակէ նաեւ հակադէմ. (ան-
ունընչ իողորմ.)

** Հարցականով այսպիսի էթէ՝ տես ի յաջորդ Ջրող:

1. Ձոր օրինակ յորժամ զամուր լերամբք՝ թեպէտ եւ բիւրք բիւրուց զարաց դարիցեն, աղեղունս լարիցեն, ի կուխս ծափիցին, մեքենայս կարիցեն, հնարս հնարիցին, սակայն ամուր եւ անառիկ լերանցն ինչ ոչ ճատիցեն, զիւրեանց զոյժ եւ զօրութիւն խփիցեն, եւ նմա ինչ ոչ աղբիցեն, սոյնպէս եւ սր ընդ եկեղեցւոյ մարտեան հանապազ՝ զնա ինչ ոչ կարացին շարժել:
2. Ո՛վ է ի ձէնջ՝ որոյ իցի բարեկամ, եւ երկայցե առ նա ի մէջդիշերի՝* եւ սօիցե ցնա, սուր ինձ զիտս երիս նկանակս. եւ նա ի ներքուստ Գոյցի պատասխանի եւ սօիցե, մի աշխատ առներ զիս. եւ այլն:

Ինձնակոց Սարգսբասական, նախնական բարե անկախ:

Գ. Ձորս դեպքի մէջ ստորդս. ներկան կրնայ մինակ կենալ, այսինքն նախնութեաց շողկապէ կամ ուրիշ բառէ անկախ. (բաց ի հասարակ ապառնուոյ տեղ գործածուածէն): Այս դեպքերն են՝ 1. հարցում. 2. թեութիւն կամ ենթադրութիւն առանց երկ շողկապի. 3. մակաբերութիւն. (անշուշտ սանկ ու նանկ է.) 4. ուրիշի կարծածն ու ըսածը. (տնկ. Ֆիլի, իօիլ):

1. Հրց:) Գիտիցե՞ս արդեօք զինչ ընթեռնուցուող:՝
Ծրարիցե՞ղ որ հուր ի գոգ՝ եւ զհանդերձան ոչ այրիցե: Եթէ քնայիցե՞ Եստուած ընդ մարդկան: Եթէ ողջոյն իցե մանկանն: Ձի՞նչ իցե այդ. չամայիցե՞ զի կապանօքդ շըջիս: Մինչեւ յերբ կայցես յարեցութեան: Ո՞չ շատ իցե քեզ այն: Հուրն աստուած իցե. եւ չամայիցե՞, եւ չհորանայցե՞. (չե՞ ալ ամենար:) Միթէ որչափ մեղանչիցեմք՝ Գանձուց իցե՞: Միթէ եւ մէք կոյրք իցե՞: Առ չգիտե՞լ ինչ հարցանիցե: Խառն (ստորդս. եւ ապառնի) Ընդ ո՞ շարժանայցես, զո՞ Գոյցիցես:

* Ի Ֆիլիպի, կէս գիշերին: Յրական՝ Մինչեւ ի Ֆիլիպի:

** Օրինակներուս մէջ հարցական բառի հետ կապուած բոլոր սլ կան, (արդեօք, երկ, ֆիլ, ո՞) սակայն կանոնին կացուցիւն անոնք չեն. եւ թէ անոնցմով եւ թէ առանց անոնց սլ հարցական խօսքն ստորագասականով ձեւացնել վայելուչ է. — թեպէտ կրնայ սահմ. ներկայ սլ դրուել, որ երբեք հարկ սլ է:

2. Եթէ:) Որդեակք իցն քո, խրատեա զնոսա. գրու-
տեքք իցն քո, մի լըջացուցաներ առ նոսա զդէմս
քո: Վշտանայցե որ ի ձէնջ՝ յարթա կացցէ: Ծո-
ւայցես օր մի, (ի վաղիւն) եւս առաւել յաճախես ի
ծաւլութիւնն: — Ըսենք թէ:) Ուժգին իցե՞. եւ
յայն սակս մեծամտիցես: Բազում սպառաւորս եւ
պատանիս ունիցի: եւ այն զինչ մեծ իցէ: Մեծամեծ
իցն ցաւքն. այլ առաւել մեծ է բժիշկն: Չիցն
այժմ հալածանք. սակայն են այլ պատերազմունք:
3. Ապարէն:) Լուեալ իցէ ձեր: Արդէն իսկ յոգեալ
իցէ: Չայն յոսացեալ իցէ նոցա. (ան յոսցած պէտի
լլան): Մոտացեալ իցէ Հրէիցն զամենայն ինչ որ
գրեալ է: Արդ հոգեալ իցէ (մեռեալն), քանզի չս-
րեքօրեայ է: Դու աեսս եթէ կենդանի է. արդ եւ
ոսկրոտին իսկ ուր իցն: Քանի վարձկանք իցն ի
տան հօր իմոյ: Ահա հայր քո ղգեալ իցէ ի միում
ուրեք ի տեղեաց, եւ յանկանել ի վերայ նոցա*
զառաջինն՝ հարկանիցէ զփողն, եւ լեցէ որ լիցէ, եւ
տաիցէ թէ եղև խորտակումն: Իցն որ բնաւ հրով
այրեալ իցն. (անշուշտ իբով՝ ալ այրածներ չան.)
եւ զմխիթն՝ անձրեւաց ողորեալ իցէ: Չար լուիցի
քեզ այս. նա՛ փոքր է առ այն զոր ասելոցն եմ:
4. Եղեր:) Չմեծին աստուածոյ Արտեմայ զմեհեանն
յոչինչ համարել. նա եւ Կաթակայ եւս իցէ մեծութիւն
նորա: Ո՛ ծաղր եւ կատականք, զի վնասելն կարէ ա-
րեգակն՝ աստուած իցէ. (լնասել չարեանալան համար
ասորոսած է եղեր:) Չինչ է զոր գու գիտիցես՝ եւ մեք
ոչ գիտիցեմ:

Ե. Ստորադասական անկատար յատուկ չունի
գրաբարը. եւ անոր տեղ սահմ. անկատար կը գործա-
ծուի. էի, լինի, պետեալ, եւայլն. — կամ նոյնպէս
ստորգոս. գերակատար կը ձեւանայ սահմանականով՝
լեալ էր, եղեալ էա, պետեալ էր մեր, ևն. ուր տեղ
որ աշխարհաբարն է բլայի, պետեր, պետած ևլար:

* Անունիլ ի վերայ նոր՝ կը նշանակէ վրան յարմարել. Անկա-
տել էնա՛ կը նշանակէ ազատել. հոն փոխելով ազատել:

(ամի. օւայ ըբը, օւայ ըբը, իտօրօւ-ը օւայ ըբը)* Ցեռ
երես 203:

Գլխաւոր գործածութիւնն է՝ 1. ըզմական, մէկ
բայով. 2. թէական, (աշխարհաբար՝ եֆէ ըլլար.) 3.
լաւ էր ին, հարկ է ին, Կան ին, չէր դք որ, եւ ասանց
նման բառերէն ետեւ:

1. Երանի թէ Ռաբա-որէի: Երանի թէ օարօի: Երանի
թէ յաջողեալ էին ճանապարհք իմ: Ո՞ւրբո-ցանէր
ինձ շուր ի իջհարոյն Բեթղահէմի: Ո՞ւրբո-ց
զգլուի
իմ շուր՝ եւ լայն: — Թող ինքեալ էր ձեր զնա:
2. Եթէ զանձինս Գննեա՞ւ՝ ապա ոչ գառապարտէար:
Եթէ հառաբայի գուր Մովսիսի՝ հաւատայիք ար-
դեզք եւ ինձ: Եթէ պիղծ ինչ էին կերակուրքն՝ ինքն
իսկ ոչ ճաշակէր ի նոցանէ: Եթէ էր սուր ի ձեռին
իմում՝ արգ եւ խոցեալ էր իմ զքեզ: Եթէ ասա
եկր դիպեալ՝ ոչ էր մեռեալ եղբայրն իմ:
3. Գուցէ անմտացիս, եւ կամոցիս թէ չիէր ծնեալ:
Լաւ էր նմա՞ թէ չիէր իսկ ծնեալ: Լաւ էր թէ յայ-

* Գրաբար լեզուին յետին անկածութեան ժամանակ հա-
րուած սար. անկասարն էջի, թէ լինէի, զի ասիցի, որ
առնացոյց եւայն. հիմայ շատնց խափանուած է: Իսկ
քանի մը անը նաեւ ընտիր նախնաց քոջ մէջ ան-
նուածը կասկածելի է թէ վերջին գրադիւրներէն եղած
ըլլայ: Ինձ այսպէս թուէր՝ եթէ հուր բոց ի զնգէն
եւնիցի: Զի գուր քեզէն իմացիս թէ զինչ էջի՝ որով
ծածկեալ էր երկիր: Թէ դիցելն օրէնքն. եւայն:

Ազատով գրութեամբ ունինք նախնեացէ էջի- պա-
կասուարն որ մայն եզ. երբորդ գեմք է, եւ յայնա-
պէս էջի ստորագասականին անկասարը: Իջի- իբրեւ
օժանդակ՝ (եր 855.) անցեալով կերպ մը ստորգ. գերա-
կասար կը ձեւացընէ. այսպէս. Առայեալ էջի- ըտեալ
էր. նայեցեալ էջի- նայած ըլլար: Զայս ասացեալ էջի-
թէ զՄամուէլ հանէր (կինն վհուկ): Ինչպիսի էջի- Գ
գոնեայ՝ թէ զի կեցուցից զՄամուէլ: Գոնեայ թէ ոչ
առայեալ էջի- եթէ Ցեր անց հեւացաւ յինն: Թէ
ինքն յանձնէ իմաստութիւն ոչ ունէր, գեթ Մարտիչն
նայեցեալ էջի- ուսանել ի նմանէ զարուեստն: Եթէ
զանն ուղբովութեան արար զոր արարն, պահեալ էջի-
զգլուարն Որդւոյն իւրոյ մինչեւ ի վախճան աշխարհի
եւ ապա առ-տեալ: (Գրուած կայ ինչպիսի էջի-)

Այս էջի- բառին՝ միջին ժամանակներն սկսած են
երանի ին նշանակութիւն տալ: Իջի- թէ էիր. էջի- թէ
լինիցի. եւայն. ինչպէս մինչեւ հիմայ ալ կը գործածուի:

** Ցեռ Ցմ՝ փիկ առնի՛. երես 226, առաջին յրան:

Գներ: Նպքա կամէին թէ հրջէ լեւ էին: Չէին ի միջի
 լուսաւորքն՝ որք զթիւ աւարց եւ ամաց կարէին:
 Մարդ չէր որ Գործեր զերկիր: Պարտ էր ումէք ի
 միջի լինել,* որում զյաշտն առնէր: Քան Ջրու-
 նայ որդի Գոյ՝ ինքն իսկ իւրովի չկարէր զերկիրն
 եւ զերկիր առնել: Ոչ եթէ անմիտ ինչ զք եղեւ
 նա՝ եթէ զգիտեր. (անիւր չէր որ չգիտար: Տես ինի
 էր. 377, 4:) Եթէ չար էր՝ հարկ էր եթէ չարեաց
 եւեթ իրատ Գոյ նմա: Երանի թէ թագաւորէիք,
 զի եւ մէք ընդ ձեզ խնայարէա:

Օրինակներու մէջ միայն ըզձականները (առա-
 ջին օրինակները) մէկ բայով են*: Իսկ յարաբերական
 կամ թէական ու պայմանական նախադասութեանց
 մէջ, որ երկու բայ կ'ուզեն, եթէ առաջին բայն ան-
 կատար է, երկրորդն ալ անկատար կը գրուի. (իմացիր
 նաեւ գերակատար:) Բայց հայերէն լեզուն կը պա-
 հանջէ որ առ հասարակ թէ, զի շողկապէն ետքն եր-
 կրորդ բայն ապառնի կամ ստորգս. ներկայ գրուի. թէ-
 պէտ գործն անցած ժամանակի ըլլայ:

Համարեցան թէ առ աչք ինչ վնէջէ: — Ոչ գիտաց
 թէ ո՞րք էջէ: Ոչ գիտէին թէ զինչ էջէ: Եղեւ ամ-
 բաստանութիւն զնմանէ՝ որպէս թէ զփոխէջէ զինչս
 տեսան իւրոյ: Պատուէր տայր զի մի զք զխորհուրդն
 ի զի հանջէ: Վարտեալ էր զի որդի մի վնէջէ նմա:
 Աին ունէի թէ զք որոմեացէ ընդ իս: ՁԱղէքսանդրէ
 խարէին գեւք՝ թէ կենդանի կոյցէ: Ոչ եթէ կարօտ
 ինչ զք իւիք էր Աստուած՝ եթէ ինայէջէ. (տես
 երես 377, թիւ 4:) Ո՞չ կամէիր՝ թէ թագաւորն
 իջեալ իջնէջէ զքարոզչան: Վարդան հաւանեցու-
 ցանէր զԳոնելն՝ երթալ ի բանակն արքունի, իբրեւ

* Գոյ եւ կոյ աներեւոյթ լուսնեալուն՝ անոր տեղ ըսուեր է
 ի Գէ լնիւ:

** Ճիշդ խօսելով երանի թէ ունեցող խօսքն երկու բայով
 է. Դէլը՝ թէ շողկապին, որ ներգործութեամբ գրուածն
 է, եւ մուր՝ երանի բառին քով լուսնայն իմացուած
 էականն է կամ եր. որով խօսքը կ'ամբողջանայ. պայտեւ.
 Երանի եր թէ սարսէիք: — Անոր համար շատ տար-
 ընակ է գրոց Դէլ տեղ մ'ըսուածը՝ Երանի թէ Գ՝ լնիւ
 ի ձեռն յայտ միութարութիւն. (փիկ՝ թէ ու լնիւր:)

այն թէ ի մեծարանս ինչ զնա հօնոյն թաղաւորն =
 Խոսորով զնէր օրէնս՝ զի մեծամեծ աւագանին հօյնե-
 առ արքային, եւ ընդ նմա շրջոյնն, զի երկնչէր նա
 յերկմասութենէ՝ նոցա, զի գուցէ ապաստամբ լինէջն
 ի նմանէ: Երկուցեալ թէ գուցէ ճեղչէջն ի նոցանէ:

Ձգուշալի է զի (Ք) Գոյն շաղկապներէն
 եպոն անկատար ժամանակ բերել. որ նախնեաց սովո-
 բական չէ: **

Գիտելի է դարձեալ՝ որ այսպիսի տեղեր շա-
 անգամ աշխարհաբար անկատար դրուածք դրաբար
 գերակատար կը դրուի. տես եւ եր. 203: Լաւ էր լեւ-
 թէ նոյնպիսի հօյնեւ էր անհեղեղ: Եթէ կամօք Խո-
 սորովանեալ էր յառաջ՝ Չեւեւ էր զմեղոն: Եթէ վեր հո-
 մեցեալ՝ թոյլ վեր Գոյն:

Իսկ աշխարհաբարին այս բաղադրեալ ժամա-
 նակներն՝ Ըստ ՚՛ըլլամ, եղծ ՚՛ըլլար, տես եր. 204:

Թէ նախնեաց գրուածքն ուղիղ հասկնալու, եւ
 թէ գրաբար վայելապէս գրելու համար քանի մը
 կանոն ալ միտք առնելու է բայի ժամանակաց իրա-
 բու յաջորդութեան մասին:

1. Երկու իրար յաջորդող սահմ. ներկայից եր-
 կրորդն ստորգո. ներկայի կը գարձուի. — մանաւանդ
 յարաբերական եւ բացատրական խօսքերու մէջ:

Ոչ որ է որ փրկէ, եւ ոչ որ սորեցոյնն: Չապք
 ինչ պատասխանի կամ թէ արյունոյն: Ոչ որ է
 որ ի մահու յեղէ զքեզ, կամ ի գոտիս խոստո-
 վան արնոյն առ քեզ: Ոչ որ է որ ըմպէ զքինի
 հին՝ եւ կոպի զնորն*: Ամենայն որ գանձէ անձին
 եւ ոչ յԱստուած Բնակոյն: Որ քաջ հետադըն
 են՝ ոչ քաջ գրամատիկոսք են, եւ որ քաջ գրա-
 մատիկոսք են՝ ոչ քաջ փիլիսոփայք Գոյն:

* Երկու-թիւն հոս հաւատարմութեան պակասութիւն-
 ինչպէս հակառակը՝ Գոյն-թիւն շառ հեղ կը նշանակէ
 (Թաղաւորին) հաւատարիմ, միտքան ըլլալ:

** Աւելի արդեաց թարգմանութեանց մէջ կը տեսնուի՝ Ձի
 մի խոլընգոտն ինչ վնիւր նմա: Երկուցեալ թէ գուցէ
 իրաւ Գոյն նմա. (Փիւկ՝ զի մի լինէջն. գուցէ Գոյն):

*** Ղերբ երես 377, Թիւ 4. բերուած օրինակներէն շատե-
 բուն ինի շաղկապն ի-ի փոխես՝ այս կանոնով ըսուած
 կ'ըլլան: Նոյնպէս հոս ի-գրուածք կրնայ ինի ըսուիլ:

2. Երկու երեք իրար յաջորդող կատարեալներուն վերջինն անկատարի կը դարձուի:

Ջրադաբա Սողոմոնացոյն եւ Չամբրացոց դարձուցեալ յամբուն գատեցաւ, օրինակ առ յապա ամպարշտելոցն խոյր-ցանէր: Հրձիգ արար զխորանն նոցա, եւ տէրէր տուրէր զգոմն խաշանց նոցա: Ոչ կարաց զդէմ ունել նոցա, քառասուն վնէր առաջի նոցա: Ծաղիկք երեւեցան, եւ ժամանակք այգեաց յատանելոյ հասանէր: Վասն այսորիկ անխոյտոց ի դա, պահել հրամայէր:

3. Երկու իրար յաջորդող հրամայականներուն երկրորդը վէր ձեւով կը դրուի:

Ի թշնամեաց քոց մեկուսի լեր, եւ ի բարեկամաց զտյւ լնիւր: Խորհեաց ի հրամանս Տեառն, եւ ի պատուիրանս նորա իսրայէլ: Երթ գնա յերկիրն ձեռաց, անդ կեաց եւ անդէն թախարհուիւր: Երթ ի Հրեատան, եւ անդ խորհուիւր: Ընթաի տուն քո, եւ անդ իողուիւր: Երթ ի գիւղ քո, եւ լնիւր գու անդ երեց զեղն: Եւ գու յերկրորդ երկիրն, եւ յերրորդն հուիւր, եթէ կարես հասանել: Երթ առ նոսա, եւ զնոսա հարցանիւր: Մի ձգեր զձեռն քո ի պատանեակդ, եւ գ' մեղ ինչ առնիցիս գու նմա*: Կամ գրեա գու առ մեզ, եւ կամ ինքնին վազվազակի իսրայէլ:

Այս ժամանակաց պէսպիսութիւնները ճշգիւ չեն պահանջուիր. այլ միայն գրաբարի պերճութեանց կը վերաբերին:

ՅՕԳՈՒԱԾ Ի.

Ա Ն Դ Է Մ Ե Ղ Ա Ն Ա Գ Ն Ե Բ

Բայերուն Անդէմ եղանակներն են Աներեւոյթ եւ Ընդունելութիւն. որոնք երբեմն իբրեւ բայ եւ երբեմն իբրեւ անուն գործածուելուն համար բայէն զատ մասն բանի համարուած են:

Անդէմ ժամանակները, մանաւանդ աներեւոյթը, եթէ իբրեւ բայ եւ եթէ իբրեւ անուն՝ կրնան շատ անգամ դիմաւոր բայի տեղ դրուիլ, կամ դիմաւոր բայ մ'ասոնց տեղ կրնայ գրուիլ. ինչպէս վարը պիտի ըսենք:

* Մի առնիցիս. չքսելու համար գ' աբալիւր. տես եր. 378:

1. Անհրձեղ թ գոյական:

Ա. Անհրձեղ թն իբրեւ գոյական անուն՝ ամէն հօլով կը հօլովի Գ հօլովման տակ. իւր բայական ինքիքն հետն ունենալով. միայն յոգնակի չունի:

Արնայ ըստ անգլոյն յօգ կամ ցուցական եւ ստացական գերանուն ալ աւանուլ:

Ուղ.) Ձեռու միս ուրիշ գարման է մարմնոյ: Չար կեանք են տանէ ի տուն փոփոխել: Չիցէ՞ ձեզ բաւական՝ զգեղեցիկ արօտան արածել. (կրտ. արածուել): Տեսանեա՞ն արչակ ինչ միտս իցէ չննելն: — Ուղղական են ասոնք ալ. Մի լիցի մեզ ասել զայս: Ոչ է ձեզ քիտիլ զժամն եւ զժամանակս: Ի գէպ էր ասել:

Սեռ.) Տունս ոչ ունիցիք ուրիշ կամ ըմպելոյ: Ամենայնի ժամանակ է. ժամանակ իստելոյ եւ ժամանակ լեւելոյ: Չեւ եւս է ժամ խաշանցդ ժողովելոյ: Չօրնելոյ՞ քո չարութիւնդ է պատճառք: Անուշն՝ երկուցուն նոյն է, բայց օրինակ արնելոյն ոչ նոյնպիսի:

Տրկ.) Այսօ՞ քնալոյ սկիզբն արարին աւագանին: Ո՞ր բան բաւական իցէ պարտելոյ, կամ ո՞ր միտք՞ փնտելոյ զլարմանագործ հրաման Արարչին: Ունէին մեռեալս անհամարս, զի եւ թողելոյ անգամ չէին բաւական կենդանիքն:

Այս նաեւ՝ երթալոյ պատրաստեին. (երթալո՝ ինչ պարբարասեին): Յառաջագոյն կրթել Գալոյ պատասխանի. (յարաջոց իրնուել պարասիան Գալոս): Բայց ասոնք աւելի յաճախ անհոլով կը թողուին:

Ունիք ինչ ուրիշոյ: Տացէ ինձ ջուր ըմպելոյ: Ունիցի՞ ահանջալ լեւելոյ: Ոչ ունին փոխարէն՝ հարօնցանելոյ: Հյոց.) Ոչ միայն զարնելն՝ այլ եւ զիտելն սկսայք ի հերուն հետէ: Մեք զասել շատ համարիմք: Ոչ զննանելն քր տեսանէ զլուսնի, եւ ոչ զամբարանն: Ոչ հպարտութեամբ ինչ արարի զայս զպարանել իմ երկէ՞ր ամբարտաւանին Համանայ: Իբրեւ վախճանեաց զուրիշ: Չհասանելն եւ զանցանել մի առնէր. (հասնելն ու անցնելն մէկ ըբարս):

Բցո.) Հուովդէ իբրեւ լուաւ զճայնն Պետրոսի՞ ի իւն-

դաւայն ոչ՝ երաց զդուռն: Հաւապք է լեւոյ են: Ար-
գելու է Գալոյ հարկս կայսեր: Ո՛չ լուս է ին-բելոյ
զճանապարհս Տեառն զուղիզս: Ի Վարելոյ բառնալ
զլարիսն՝ եթող նոյնպիսի:

Գրծ.) Եկն առ նոսա Գնալով ի վերայ ծովուն: Կանայք
ի խնդիր ելեալ Յիսուսի եւ չգտեալ՝ լալով կոծեին:
Արեգակն ծագելովն եւ վերանալով եւ ի մուտս դաւ-
նալով յայտ առնէ՝ թէ է ոմն որ փոփոխէ զնա: Խո-
սելով ընդ նոսա եմուտ ի ներքս:

Անբերայն Նախորդի:

Բ. Անբերեւութիւն նախորդներն են՝ ի, զ, առ,
ց, ընդ, որ այլեւայլ հարկներ կը կազմեն՝ ինչպէս ա-
նուանց ու գերանուանց:

Գ. Ի նախորդի (առանց զայի) հայցականով՝ կը
կազմէ տրական եւ ներգոյական անբերելոյթ:

Անբերեւութի է եւ առ նախորդի տրականը կը
ցուցընէ նպարտի, սրողո՛ժ, յարժարո՛ւնի՛ն եւ այլն: Նոյն-
պէս առ ի կրկին նախորդի՝ հայցականով. ինչպէս, ի ծա-
շիկեւ. առ շոշափեւ. առ ի փրիկեւ:

Իսկ ընդ նախորդի տրականի գործածութիւնը
նոյն է հասարակ անուանց հետ. Զարմանային ընդ յա-
ժըն նորա. (եր. 134):

Ց նախորդին յայտնի է նշանակութիւնը՝ փնչիւ:

Դ. Նոյն ի նախորդը, նաեւ շատ անգամ ընդ՝
նոյնպէս հայցականով, ներգոյական կը ձեւացընեն՝ գոր-
ծոյն ծա՛մանկը ցուցընելով: Ի վիճանէն Հերովդի. ընդ
անցանէն Պետրոսի:

Ե. Ի նախորդի տրական անբերելոյթն անյօգ կը
գործածուի. իսկ ներգոյականը թէ՛ յօգիւ եւ թէ՛ ա-
ռանց յօգի: Ներգոյական են՝ յեթեւն, ի Գնալն:

Զ. Առ նախորդի հայցականով՝ քանի մը նշանա-
կութիւն կու տայ անբերեւութիւն, ինչպէս՝ դափշմո-
նի՛ն, փոխաբի՛ն, եւ այլն. որ գլխաւոր բային նշանակու-
թեանէն կախում ունի: Նոյնպէս երբեմն ընդ նախորդը:

— Աս նախդիր հայցականով՝ շատ անգամ գործիականի դժ կու տայ. Աս քննալ, աւ հոգալ, աւ պարծել, աւ չէրտել, (չգիտնալով):

Է. Աս նախդիրը (վերջահարով) արականով՝ հասարակօրէն գործոյն նպատակը կը ցուցընէ. ինչպէս. առնուալոյ. (որպէսզի խօսք մտիկ ընէ):

Ը. Աս է, (այսինքն առ նախդիր՝ նախդրի բացառականով*) հասարակօրէն գործոյն գիտութեամբ եղանակը կը ցուցընէ, (որպէս զի, այնպէս որ.) եւ երբեմն պարծաւը, (վասն զի):

Աւտակ նախդրի հոլովներուն օրինակները:

Տրկ.) Կարիճ է հարչանել եւեթ կազմ կայ: Քարիք եւ մեր շատ կան է իւրիւր զատամուսնո նորա: Նաւն ի վտանգի կայր է իւրօրինել: Ես ընդ քեզ եմ է իրիւր զքեզ: Ոչ եւս եղիցի ջրհեղեղ է սփռել զամենայն մարմին: Այրեցին զոսկերս թաղաւորաց է յօրիւր: — Պատուհանք բացեալք՝ առ է հոյել: Ունիս ժամանակ առ է պարծել զիս: Կապեցէք զորոմնք ի խրճուսնս առ է յայրել: Մի առ է իւրծել մեզ մեծարանս զնեւ որդւոյ՝ հայր անուանեցուք զնա. (զորդին մեծարել իւրծելով): — Ըմպէք զինի յարքեւալ. (զինովնալու շափ):

Աս այնչափ մեղանկելն՝ եւ շանկանելի թաղաւորութեանն. (այնչափ մեղանկելուն գիտաց իւրօր. չէնալ): Գիտաց թէ առ նեմօրն նենգէ նմա. (իտացաւ որ իւր ըրած նեմօրն իւրն իրեն իւր նեմօրն): Եթէ մեծամեծ ինչ վաստակս առ ծնիչս վաստակեցուք, սակայն առ շնանել անոր նոցա զմեզ՝ մեք ծնանել զնոսա չկարեմք:

Չիոց սանձս ի բերան զնեմք առ առնալոյ նոցա մեզ:

* Աս է իրիւր, առ է որիւր, (որ բացառական ինքիւր չեն համարուած,) այնպէս ճշգիւ բացառական են ինչպէս բայանուաներով ըսուածները՝ Աս է իրիւրինի մարմն, առ է մարմնոյ սրբութիւն, առ է յիշատակ. (գրկելու համար, սրբելու, յիշելու համար.) Գիտում, նպատակ: — Աս է չէրտ հացի. առ է չէրտել լուսոյ, (լուսուան, չգիտնուելու համար.) պարծաւ: Յես եր. 133, 145:

Ներգոյ.) Ի Բաղմանալ մարդկան անեցին չարիքն: Ձեռն զնաս իցէ՝ թէ է մարմնոյն հիւանդանալ ոգիքն* խրատիցին: Մի լիցին յօժար յառնուն ձեռք, եւ է որան հարկամ: — Ընդ երկուն նորա ժողովուրդքն նեղէին զնա: Ընդ իօսելն նոցա եւ ընդ վիճել. ընդ արեւան մարտել. ընդ Բառալ գրանցն: — Ընդ հոյհոյել ուրուք (գնա) ոչ հայհոյեր, ընդ լարլարել ուրուք՝ ոչ սպառնայր: **

Բոց. խնդրով առ:) Ձեռայդ եւ զցերեկ գործեալք առ է զմանրանալայ ձեզ: Սատակել զձեր զայր եւ զկին՝ առ է չեալայ ումեք ի ձէնջ. (որպէս զի չմնայ, այնպէս որ չմնայ:) Առ է կոտորելայ բանին Տեսան: — Առ է չիտելայ Աստուծոյ գիտութեանն*** եղեւ մարտութիւն նոցա. (չգիտնալնուն համար:) Մաշեցի զկոշտա երկրի առ է զթարախս Կերելայ. (քերելէն:)

Ձ նախդիրն առանձին գիտելիք չունի աներեւուցի նկատմամբ. յայտնի են որոշեալ հայցականք, պատմականն ու պարառականք: Եթէ զնորելին Աստուծոյ եւ զերկայնմութեամբն արհամարհիցես:

Գարձեալ առ, ընդ, ըստ՝ աներեւոյթ խնդրով այլեւայլ գործածութիւն եւ նշանակութիւն ունին. որոնց զխաւորներն Ա մասին մէջ տեսանք. նոյնպէս ածականի խնդիր աներեւոյթն այլեւայլ տեղեր:

Թ. Լըբբ առ կամ է կամ առ է՝ դրուած են հաճար, որպէս զնշանակութեամբ, կրնան ասոնք բոլորովին զեղչուիլ, որով աներեւոյթ մինակ կը մնայ. այնպէս: Ոչ եւս եղիցի ջրհեղեղ՝ օտարիւ զամենայն մարմին: Ոչ գոյ մեզ ժամ Բառալ զքերանս մեր. (փխլ՝ առ է Բառալ, կամ Բառալայ:) — Ասոր վրայ՝ եղբերբ:

Ժ. Լըբբ երկու կամ աւելի նախդիրն աներեւոյթ իրար յաջորդեն, նախդիրն՝ մանաւանդ է, յ՝ շատ

* Արիօ, սիւսոյ, զգիտ, զիւր սուրբ սիւն. այս բառն յոգն. ասեալ կը գործածուի նաեւ եղականի տեղ:

** Նոյն իօղքն ուրիշ տեղ մը՝ Բամբառալ, եւ ոչ փոխարեն բամբասեր, լարլարալ, եւայլն: Տես կրուր. աներեւուցի այս սորոտ բառով գարձուածքը՝ երես 137, Ա ծան. — չսեւրու համար՝ ընդ հոյհոյելն, ընդ լարլարելն:

*** Երբեմն աներեւոյթը սեռական խնդիր կ'առնու փխլ խնդիր սեռի հայցականի:

անդամ առաջին աներեւութին վրայ միայն կը դրուի: Եւ երբ մէկանց իբրեւ մէկ բառ առնուին, նաեւ յօդը մէկուն վրայ միայն կը դրուի: Այսպէս.

Յելանել նոցա յԵրուսաղէմ եւ իսպարել զաւուրսն եւ դարձաւ անդրէն. (փիկ՝ յելանել եւ ի կատարել եւ ի դառնալ:) Ի որալ Ջրուանայ զարարմունսն ցլը միզդ եւ օրհնել զնա: Ի որալ եւ առնալ զշունչն. (ի որորեւառ շնչոյն:) — Ի պակասել - հանել - իտփել զոգիս իւրեանց՝ ընկեցեալ ցրուեալ կային ի մէջ քաղաքին: Յօրհնելն եւ խոստովան լինել: Քան զհարցանելն սիւթով եւ քանել: Լալ եւ ողբալն՝ ասնջեցելոց է: Քան զփալ - հասանելն: Ջերթալ - հասանելն եւայլն:

ԺԱ. Բայց հարկ է աներեւութին նախդիրը զեղջեւ՝ երբ աներեւոյթն իրմէ յառաջ նախդիրիւ խնդիր մ'ունի: — Ջեղչուած նախդիրն այստեղ այս^օ նշանով կը նշանակենք:

Յընկենուլ նոցա զհանդերձս եւ^օ զփոշին ցանել յօդս. (եւ ի ցանել զփոշին յօդս:) Եւ^օ ի քուն լինել մարդկան եկն թշնամին. (ի լինել մարդկանն ի քուն:)^օ Ի ճանապարհ անկանել նոցա եւ^օ մօտ ի քաղաքն լինել. (յանկանել նոցա ի ճան. եւ ի լինել մօտ ի քաղաքն:) Այն ցաւ՝ կամ^օ յոյժ ի տօթի աշխարհայ լինի, կամ^օ կարի ի ցրտոյ ւնելոյ. (ի յոյժ աշխատելոյ. ի կարի ւնելոյ:) — Յողոցն հանել՝ յորժամ ոչ^օ զգը կամ զինչ ինչ բարիս յիշելոյ լինիցի՝ բնական ազդեցութիւն է. (ի յիշելոյ զգը կամ զինչ ինչ բարիս:) * Ճեպով առնէր^օ զհետն մտանել. (զմտանելն զհետ:)

* Վերջին օրհնակիս մէջ աներեւութին ի նախդիրը բաւորովին անհետ եղած է, չստու համար՝ Յորժամ ոչ ի զգը յիշելոյ լինիցի: Իսկ այս խօսքերուն մէջ՝ իբնդրոյն զ նախդիրն է զեղչուած. Աստուած ոչ միայն զառնելն շարհեաց արարածոցն, այլ եւ^օ յուրախութիւնս լուսութեանցն խնդել. (զպայելն յուրախութիւնս:) Ի^օ շարժմն լսածանել. (ի լուծանելն զարարթ:)

Անհուլ Անբերայն:

Անհուլ կ'անուանենք եւ ոչ թէ Ուղղական՝ այն աներեւոյթներն որոնց վրայ այստեղ պիտի խօսինք. վասնզի ամէն անհուլ բառ ուղղական չէ, ինչպէս յայտնի է. թէ եւ ուղղականն ալ միշտ անհուլ է:

ԺԲ. Հորովեալ աներեւութին տեղ շատ անգամ անհուլ աներեւոյթ կը գործածուի. բայց այն ատեն միշտ գոյական չէ աներեւոյթն, այլ անդէմ բայ է՝ զի, որդե՛ս զի, այնո՛ւ զի շողկապով կապուած դիմաւոր բայի տեղ: Զորօրինակ փխկ ըսելու՝ Ոմանց տայ զօրութիւն գիրս սուրբս Խորհմանել, (որ գոյական է եւ յատկացուցիչ,) կ'ըսուի նաեւ՝ Տայ զօրութիւն՝ գիրս սուրբս Խորհմանել. (որ բայ է անդէմ.) փոխանակ՝ զի Խորհմանեսցեն:

Ասոր վրայ յաջորդ (2) Հասածն. երես 407: Բայց իբրեւ բայի խնդիր գրուած անհուլ եւ աննախգիր աներեւոյթ գոյականը դիմաւոր բայի տեղ գրուած աներեւոյթ բայէն զանազանելու համար՝ հիմակուրնէ միտք առնելու է, որ

ԺԳ. Գոյական է անհուլ աներեւոյթը՝ եւ գլխաւոր (գիմաւոր) բային խնդիրն է, երբ երկուքն ալ (աներեւոյթն ու գլխաւոր բայը) միեւնոյն անուան բայի կը վերաբերին: Զորօրինակ. Կամիմ ի բաց գնալ. (եւ կամիմ զի եւ ի բաց զնացից. — միեւնոյն անձն.) հոս ի բաց գնալ խնդիր է կոմիմ բային:

Ասոր հակառակ՝ Աղաչէին՝ իօսել մեզ ընդ նոսա. (նոսա աղաչէին՝ զի մե՛ս խօսեցուք ընդ նոսա. — այլեւայլ անձինք.) բայ է իօսել աներեւոյթը:

Այս է գոյական եւ բայ աներեւութի զանազանութեան ընդհանուր գաղափարը կամ տեսութիւնը. բայց ասոր բացառութիւններն ալ յաճախ են՝ մանաւանդ երբ կերպով մը գլխաւոր բային խնդիր չի կրնար ըլլալ աներեւոյթը. ինչպէս. Նզովեցին զանձինս՝ ոչ սօսել եւ ոչ ըմպել. — ուր բայ են աներեւոյթները:

ԺԴ. Անհուլ աներեւութին գործածութիւնը գլխաւորաբար երկուք է: 1. Ուր որ բնականապէս ան-

հօրով պէտք է մնալ, այսինքն ուղղական կամ անորոշ հայցական. (Արժան է հարկա փաւ. — ոչ կամիմք յերկանաւ.) եւ կամ՝ 2. այլեւայլ հոլովներու տեղ, եւ մասնականք ի, աւ, աւ ի նախդրիւ հոլովներուն:

ԺԵ. Անբերեւոյթն այս երկրորդ գործածութեամբ՝ երբեմն գլխաւոր (դիմաւոր*) բային կամ ածականի մը բնական ինքնին է եւ կամ յատկացուցիչինչպէս. Ոչ յամեաց պատանին առնել զբանն: Բաւական իցէ եւ այլում փաւ. — (խկ նախդրիւ՝ Յամէ տէրիմ ի փաւ. բաւական ի փաւ եւ այլոց:)

Իշխանութիւն ունիմ հանել զքեզ ի խաչ. — (յատկացուցիչ՝ Իշխանութիւն հանելոյ ի խաչ:)

Եւ երբեմն գլխաւոր բային նպատակը կը ցուցնէ. Եկին լեւ ի նմանէ: Յարեաւ ընկեալու. այսինքն՝ զլեւնէն, զլեւնէն. — (նախդրիւ՝ Ի լեւ եկեալ եմ ես: Կերան եւ արբին, եւ յարեան ի խաչաւ:)

Ի.) Աթենացիք ոչ յայլ ինչ պարապէին՝ բայց առեւ կամ լեւ նորագոյնս. (յասել, ի լսել:) Պատրաստ իցէք փաւ պատասխանի. (նախդրիւ՝ Պատրաստ եմք ի սպաննել զնա:) Առին հրաման զբառնաւ անդրէն. (հոլովեալ՝ Սատանայ առ հրաման փոքիւն զՅովն:)

Աննախդիր (առանց ի նախդրի) կը գործածուին ասոնք եւ նմանները: Հանդերձեալ եմք քնաւ. կազմի փաւ ի վերայ քո. սովոր են հայհոյել: Մերձ էին զբարսն իորպակել. մերձ էին ստակել ի ծարաւոյ:

Առ ի.) Կանայք հայս հարկանեն՝ առնել կարկանդակս. (աճ. պէտքէ Եպիֆանի իստոր եղբորորւորլար:) Բերին ջուր՝ լառնալ զոտս նոցա: Եկին հասին, եւ առին բռնաբար զպատկերն ձուլածոյ, ոչ թէ քեկանել իորպակել զնա, այլ առնել իւրեանց կուռս օտարտոխս: Ջոյր եզն առ ի՝ զարել ** նովաւ կամ թէ կասաւ. եւ

* Խօսքի մը գլխաւոր բայը դիմաւոր է. բայց կրնայ երբեմն անբերեւոյթն ուրիշ անբերեւոյթի վրայ ընկած ըլլալ. ինչպէս. Ապշեցուցանէր զտեսողն՝ փնջել Կարանալ համարել (նոցա զնա): Մի կալ մնալ փնջել ի մահ՝ արդարանալ. (այսինքն՝ փնջել համարել թէ արդարաւ փոքայն վար մնալ առ արդարանալոյ) Եթէ առնուիր հրաման՝ այրել տեսանել զորդիս քո, որպէս նահապետն:

** Աւրել (զերկեր), հերկելու համար:

զոյր գրաստ վարեցի՞* ալլ նովաւ եւ կամ թէ չընէ.
 (Փիկ՝ առ ի բեկանել. առ ի վարել. առ աղալոյ, ևն.)
 Յակոբ. Արք ժամ իսկ է մեզ ի քնոյ զարննաւ: Սկիզբն
 լինի բոսանել թեւոցն: Իրաց ինչ որ աւանուցուն
 սկիզբն լինել: Հերովդէս ի խնդիր է սպանանել զմա-
 նուկոյ: Ես աւասիկ ի խնդիր եմ անդրէն խնդրել
 զնոյն արքայութիւն: (Փիկ՝ զարննոյ, բոսանելոյ, ևն.)
 Աւրիչ այլեւայլ վերջահոլովներու տեղ գրուած
 անհոլով աներեւոյթները տես այստեղ իւրաքանչիւր
 հոլովոց կարգին մէջ:

Անբերոյն Ուղղում:

ԺԶ. Ուղղական աներեւոյթն իբրեւ անուն բայի
 գործածուելէն զամ՝ սովորաբար էական եւ գիմազուրկ
 բոյներու խնդիր կ'ըլլայ: Աւասիկ օրինակները:

Կամ եղեւ ինձ՝ կարգաւ գրել քեզ զամենայն: Չիք
 առն մեծամտի լինել իմաստուն: Կայ մնայ մարդկան
 մի անգամ մտանել: Պատուեր է մեզ չհողանալ: Ահ
 մեծ է անխանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ: Հրա-
 մանք են՝ աշխարհի ի հինէն կոտորել. (զի կատարեցի):
 Արժան է մեզ հարկս որս կայսեր: Հարկ է անմիտ
 լինել հպարտացելոյն: Պարտ է մեզ լինել սուրբս:
 Ուրտի լինել պարտ էր: Ամենայն ումեք ընդարձակ է
 մտանել յայնպիսի կարգ. (հրաման կայ մտներու): Չէ
 օրէն իբրահիմայ լինել: Չէր հնար փշոցն չլինել փուշս:
 Գէպք եւ պատահարք հասանէին՝ քաղաքին տեղել
 եւ տաճարին եղծանել եօթանասնամեայ ժամանակ:

Անբերոյն Սեռում:

ԺԷ. Ա ի բ թ կանոնին համեմատ՝ կրնայ երկու
 կերպով աներեւոյթ գործածուիլ. զորօրինակ, Ետ նմա
 իշխանութիւն յողովոյ զօրս. — եւ Ետ նմա իշխա-
 նութիւն յողովոյ զօրս. նոյնպէս՝ Տայ զօրութիւն հա-
 նելոյ զգեւս. — եւ Տայ զօրութիւն՝ գեւս հանել:
 Գոն հնարք եւ ընչիւք արգարանալ. — կամ արգարանալոյ:
 Բայց հարկ է աներեւոյթը սեռական պահել՝ երբ գըլ-

* Ձգրաստ լարից, բլեթի տարի:

խաւոր գոյականն առանց (դիմաւոր) բայի մնացած է. ինչպէս՝ Զօրութիւն հանելոյ զգեւս. ի ժամ դրանցն քանայ. ժամանակ զգառինս ծողովելոյ. (եւ չ'բուսիք մեռնակ՝ Զօրութիւն հանել զգեւս. ի ժամ քանալ զբերան. ժամանակ զգառինս ծողովել)։*

Աներեւութին սեռականն, որ հարկաւ յատկացեալ մը կամ նախադրութիւն մը հետն ունի, եթէ ինչիք ալ ունենայ, այն երեք բաւերուն սովորական կարգն այս է. 1. յատկացեալ կամ նախադրութիւն. 2. ինչիք, եւ 3. աներեւոյթ։ Այսպէս. Յիշ պատարագս Խորոշանելոյ. Էան յերկնիցն անկնելոյ. Էան զօրինգն անցանելոյ։

Իսկ մակբայի կամ ուրիշ ինչիքներու գառաւորութիւնն օրինակներէս կը տեսնուի։

Ոչ է տուն Տեառն ձեզ Գրեց հաց Գրեց։ Արեւ Գրեց զվճիռն Գրեց։ Ըստ Խմանակի Գրեցայն Գրեցի։ Գրեցի անգրէն ի տուն Գրեցի։ — Առն կնոջն ձայն Գրեցի։ Գառաւորն զաւազակն պրկէ եւ քերէ՝ Էան զճառագարութիւնն ի միջոյ Գրեցի։ Առն անուշին արագագոյն ընդ արեւմտից կողմն չրկելոյ։ Կամեցան արձակել՝ Էան եւ ոչ մի ինչ ճառ մահու Գրեցի։ յիս։ Առն եւ ոչ մի ինչ այնուհետեւ ի իր ստաց Գրեցի։ Առն բազում անգամ օտնակապովք եւ շղթայիւք Գրեցի, եւ զտանակապն ի Գրեցի։ Յիտ տարագիր ի գրախտէն լինելոյ։ Յիտ Ինչայ ի մարդկանէ Գրեցի։ (Ենչասայ մեռնելէն ետեւ)։ Առն ի սպանս յոր կարգեցաւ՝ հոռանելոյ։ Առն զգառանն ի ձեռն Գրեցի։ Նոյնպէս եւս ուրիշ հոլով ինչիք առնող նախադրութիւնները։ Առն զխաւորն ի միջոյ ի բաց Գրեցի։ Տէր հաստատեաց զիս յառաջ Էան զերկիր Գրեցի եւ նախ Էան զանգուռն Գրեցի։

Այս եւ ասոր նման գարձուածներուն յաճախութեան չափն ու պատշաճաւոր կիրաւորութիւնն ընտիր գրուածոց ու շաղիք ընթերցումը կը որոշեցնէ. վասն զի ընտիր է նաեւ պարզ կերպով բաւածը ծառանկ ծողովելոյ քարինս. ինչանակն ինչիւն զցաւս. Էան յոյն Գրեցի կնոջն. Գրեցի Գրեցի ի սպանս յոր կարգեցաւ. յառաջ Էան զերկիր աղբերաց։

ԺԸ. Սեռական աներեւութին նախադաս հայցական ինչիքը շատ անգամ սեռականի կը դառնայ՝

* Արտաբոյ կարգի գրուցումք է՝ Եկեալ էր յառաջայ վասն հրամանին կրօնական օրոյն զՀրեայն ի Հռոմէ.

աներեւութին համաձայնելով: Այսպէս. ժամանակ
այդեաց յօրանելոյ, փխկ' զայդիս յատանելոյ:

Ետուն վարձ' նաւաց քործելոյ: Նաւեր շինելու սրաչ
որոն: Չէր հնար Մահմեայն' հանգամանաց լուսոյն
առնելոյ զուշակ լինել*. (փխկ' հանգամանաց զլոյսն
առնելոյ:) Մահոյ վեր իրնար լոյսն սրեղծելու փերդն
անոր սրվեցընել: — Մի ի պատճառս մերկութեան
ծածկելոյ յայլ ինչ ծանակութիւն անկանիցիս: Յոր-
ժամ սոսն կծիցէ, ասեն, նանդարնի բնալոյ նշանակ է:
Շինել աւազանս մկրտութեան' նոյն օրոյն. (կնուըք
տալու:) Յետ հազար տի յաշո առնելոյ: Յետ մոյն քի-
շերոյ ի նա մերկեմալոյ. (փխկ' զհազար տ, զտի քիշեր:)
Աւանց լքիծոց ինդրելոյ: Վասն ժահու եւ ցաւոց ի
վերայ մարդոյն դնելոյ: Վասն բարոյ հանգստի գրա-
նելոյ.** յազազս ինծոյն չդնելոյ. ի պատճառս ինչոց
որհանելոյ. սոն արմրեաց ամբոփելոյ. ժամանակ գոր-
ոյ հնչելոյ. յետ պարսկաստանից պարսկաստանելոյ. եւ այլն:
Գիչ անգամ նաեւ յետադաս խնդրով: Գրիգոր
բիոս արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց: Ընդէր օրէնք ի
Թագաւորաց գնիցին. ոչ ապաքեն վասն կործնելոյ չա-
րեացն: Մովսէս վասն պահանջելոյ լքիծոցն յաստիճան
մահու հասաներ:*** Յետ եւ Բ ծան. երես 387:

Քիչ օրելոյ. (անագիրն ունի' վասն հրատայելոյն Կղաւ-
որով զՀրեայո:) Նոյնպէս եւս՝ Վասն հրամանի Թա-
գաւորին՝ չալ պատասխանի. (զի հրամայեալ էր չալ պ:)
Պատճառս պնչափ բազմութեան ի քաղաքին գործել՝
զլատիկ պատեքասունին ստ լինել. (գործելոյ:)

* Գուշտի, Բուշտի վնի' կը նշանակէ յայտել, ի՞նչ օրու,
(տճ. Իսպիր իրմիտ.) եւ Բուշտուոր՝ կը նշանակէ յայտնի:

** Վասն նախագրութիւնը կը գտնուի քիչ անգամ փոխա-
նակ սեւակայնի հայցական աներեւութ ինդր բաւած՝
յուսական սնով: Վասն ի շարեաց գործոց ի բաց վնի
եւ Ասասնոյ ծառայել: Իսկ ըստ եւ սա նախագրու-
թեանց՝ ըստ հայերէն կանոնի է հայցական ինդիր. ըստ
անկ լուսինի եւ ըստ նաւափ: Ըստ կաղապարի ման-
կանց իմաց իտալացից: Ըստ հանգստութիւն լքեցեաց նոցա
խօսեցաւ: Յետ եւ եր. 142, 143: — Բայց անսովոր
զարտաւարութիւն են՝ Յետ ըստ աւազրցն. եւ նմանները:

*** Կը գտնուի քիչ սեղ նաեւ գործիական: Գրիգորբիոս
կից զվարձ ինչոցս լքիծելու եւ քահանայո կացու-
ցանելով: Չի լուսաւորեցէ զբազումս Կրտսիեամբն
առնելով: Այր քի գիւթ՝ զնոս խորագրութեամբն առ ա-
ջքն առնելով զարմացուցանէ: Ցրական. Որ անչին եւեթ

ԺԹ. Երբեմն սեռականի մը քովի ներգոյական աներեւոյթն ալ սեռականի կը դառնայ. այսպէս. Պարանկոյ լառնին, փիկ՝ ի պարանկել լուսնին: Եւ այս կը կոչուի Բացարչայ սեռական:

Չօրացն ընդ գրուանն խոժելոյ՝ կամեր ելանել ի վեր. (փիկ՝ ի զօրացն ընդ գրուանն խոժել:) Չօրին՝ դըռնին ներս յարչայելան՝ ինչ ուղեց քեր ելել: — Անչեւաց ի նորա տունն ճեպելոյ՝ ծովալիճն ի հեղեղ դարձեալ սողողներ զտունն: Սաստիկ կոտոր վասն նորին իրաց փոստոյ՝* Լատինոս սեռանի: Ի բազումն անկանելոյ ի շիտանսն: Ծանկելոյ սրբոյ Կոյ՝ օրհնութիւնք մտցեն յաշխարհ. եւ այլն:

Այս բացարձակ սեռականն երբեմն ընդուն. անցելով կը ձեւանայ. (տես եր. 427.) եւ միեւնոյն խօսքը կ'ըսուի երկու կերպով ալ. Հոսովմայեցւոց հանդէս լինելոյ՝ գտան բիւրք քսանեւերկու. կամ Հանդիտի ի Հոսով եղելոյ՝ գտան բիւրք վեշտասան եւ հազարք հինգ:

Երբեմն միայն անգէժ բայը սեռական կը գրուինչպէս այստեղ՝ Հանդէս լինելոյ: Բազում խնդիր վասն շինութեան լինելոյ: Եւ նորա՝ զաղօթան կարգելոյ՝ բազմացան եւ մատեան յուսեղ:

Բացարձակ սեռականն յունածեւ ոճ է. եւ միայն քանի մը գրոց մէջ երբեմն կը տեսնուի:

Աներեւոյթ Տրական:

Ի. Ա՛ կը ջահարչոյ սրական աներեւոյթը բնական խնդիրն է անկաններու (եր. 263.) եւ բայերու:

Այ իմիք կարօտանայ Աստուած՝ թէ տանկոյ ինչ յուսուչ ունեցի ուղեցոյցանելոյ: — Առաջին օրինակին ձեզ Ելեգիոստի լինելով, փիկ ելեգիոստի լինելով. աներեւոյթն ալ զարտուղութեամբ իւր խնդրոյն թիւն առած է, ինչպէս նաև յառաջ (եր. 365, Ա ծան.) տեսանք՝ Մինչ գեա վայրեօժն յնկելով էր:

Հայցական՝ սեռականի դարձած. Ասին թէ երկեցւոցանել կամեցաւ զնոսա Եզեկիաս՝ Կանչոյն ցուցանելով. (փոխանակ զԿանչոյն ցուցանելով): Այսպէս կը գործածեն նախնիք՝ չստելու համար Կանչոյն ցոյցմար. որ Հին լեզուին ձեզ յարգի չէ:

* Գոտամ կը նշանակէ պարտաւերլ, ընդգծելու եւլ. բայց այս օրինակին ձեզ կոտոր բայն եղած է:

մեքէ ակն ունիցի: Խնդրել հրամայէ, եւ ասնչ եւ-
բաշխաւոր լինի: — Ես եւ մեռնելոյ պատրաստ եմ:
Պատրաստ կային միւսանդամ նաւորիելոյ: Լուր եւ
զգոյլ լեր ասնելոյ:

Բայց բայերու աւելի սովորական եւ տրականի տեղ
անհոլով աներեւոյթ խնդիր, մանաւանդ երբ որ գըւ-
խաւոր բայն աներեւութէն յառաջ գրուած է. (ԻԱ:)

Երբեմն բայը երկու տրական միատեղ կ'ունենայ.
Ինչպէս՝ Ակն ունէին նմա այսնչոյ. — ուր մէկ տրականն
աներեւոյթ խնդիր է զլխաւոր բային, ու միւսը նոյն
աներեւութին տրական անուն բային է. (տես եր. 217.
Այլ՝ զաստի՛ ելնելոյ, եւ այլն. եւ 218, ծան:) Մե-
ռանելոյ սպասէիննմա:՝ Իսկ կէսք յառնելոյ ակն ունէին
նմա: Միո՛ւն սա եղեւ հնարագիւտ լինելոյ. (այսինքն՝
միո՛ւն լինելոյ սա եղեւ հն:)

Ինչպէս սեռական աներեւութին համար ըսինք,
նոյնպէս տրականի տեղ անհոլով աներեւոյթ խնդիր
չի արուիր՝ մինչեւ որ քովը բայ մը չունենայ: Ուստի
գիտնանակ Այր արգար եւ արժանի փեսանել զբարու-
թիւնս. կ'ըսուի՝ փեսանելոյ:

ԻԱ. Ղարձեալ բայերու, նաեւ գոյականներու
խնդիր կ'ըլլայ տրական աներեւոյթ՝ լուխան, նպա-
փոյ, որոշո՛ւմ ցուցընելով, կամ է, աս, լաս նշանա-
կութեամբ, — աշխարհաբարի նման:

Ո՞տացէ մեզ միս սոտելոյ: Էշքո՞ւն սոտելոյ արքայի են.
(ուտելու միս. նստելու էշեր): Ես ծերացեալ եմ եւ
չեմ՝ լինելոյ առն. (կարգուելու:) Ի գումարել ամե-
նայն Իսրայելի՝ յանդի՛ման լինելոյ առաջի Յեառն:
Ոչ բաւեր նոցա երկիրն՝ Բնակելոյ է միասին: Հրաման
տային՝ աղօթից պարսոտելոյ: Աչս ամէին փոփելոյ:
Մի գունդս առ գունդս կազմեցեն՝ հոմելոյ զհէնն
յաշխարհէ: Հեաամուտ լինել կոտորելոյ զգազանս:

Իսկ զարտուղութիւն կը համարուին այսպիսի-
ները. Արպէս այժմիկ պարսելոյ յանձն առեալս է (մեր):
Օտարոտի իմն դից թուի պատմիչ լինելոյ: Հեթանո-

* Սր գանուի նաեւ աներեւութի տեղ բայանուն այս ձեւ-
ով. Մուշեղ ինչ մահո՛ւ սպասէ:

ասց մեղադիր եղեալք ընդ մեզք լինելոյ: Ջերոզոտեայ յանդիմանէ զեգիպտականն սփելոյ: Ջոր լուարուք տառնելոյ. եւայլն:

Քիչ մ'աւելի սովորական է մնչ- նախադրու- թենէ* ետեւ: Իբրեւ մտաներ Մովսէս առաջի Տեառն, մերկանայր զպատրուակն՝ մինչեւ պարէն յելանելոյ, եւ արկաներ պատրուակ՝ մինչեւ անդրէն յարանելոյ եւ իօ- սելոյ ընդ նմա: Սաստկացուցանէր զճակատամարտն մինչեւ արեւուն յարանելոյ: Իջանէին ջուրքն՝ մինչեւ ի սպառ նստողելոյ: Փխկ՝ մինչեւ յելանել ի-ր, մինչեւ է յարանել, մինչեւ ցնստողել: Երես 143:

Անբերոյն Հայցումն:

ԻԲ. Շատ ներգործական ու նաեւ չէզոք բայեր աներեւոյթ հայցական խնդիր սեռի կ'առնուն, — սովորաբար անորոշ հայցական:

Կամիմք նշան ինչ գրասանել: Եղբարք քո խնդրեն իօ- սել ընդ քեզ: Մի խնդրեր լինել գատաւոր: Ոչ գի- տեն իօսել հրեերէն: Այս այր սկսաւ շինել եւ ոչ կարաց հարթել: Առ ջրձեւ ընդ աշխարհն: Խօսել կալաւ ընդ իշխանսն:** Մինչեւ կատարեցին նորա սփել զընթրիսն: Ե՛ւ կարճել իշխէ զհրամանն իւր եւ երկայնել Ուստի՝ ունիցիմք ցոցանել թէ խօսե- ցաւ: Ի պատարաստի ունի գարթել զկենդանիս եւ զմե- աեալս: Մի ինչ ունիցի ասել զմէնջ չարութիւն. (մի ունիցի ասել ինչ չարութիւն:)

Ըսինք թէ սովորաբար անորոշ հայցական կը գրուի խնդիրք. բայց եթէ պէտք ըլլայ՝ որոշեալ հայցա- կան ալ կը գրուի. (ինչպէս զերբ՝ եր. 384. Վախճանեաց զսփելն:) Ջերոզոտէն միայն խոկացի: Ջըջնացաւ զմաս- նանուն: Տերիմ՝ յամէ զիս:*** Չառնոյր յանձն զերթալն:

* Չատ է մնչ- իբրեւ շազկալ՝ փիկ փնչ ք. (այնչափ որ.) որ անհալով աներեւոյթ կ'ուզէ. (եր. 412:)

** Առ ջրձեւ, սկսաւ պարտիլ: Խօսել խառն, խօսելու սկսաւ:

*** Չէզոք բայերուն որոշեալ հայց. աներեւոյթ խնդիր տալ հայերէնի բնական չէ. սովորական է անորոշ հայց. կամ ուրիշ նախդրել: Չբարիս Կորձել մի ձանձրանայք. (կամ իւր բնական խնդրով՝ Մի ձանձրացուք է Կորձելոյ) զլու- հաւորսն:) Մի յամեցես հոգոսցանել. յամէ է Կալ. եւն:

Բայց խնդիր սեռի չէ աներեւոյթը, այլ՝ է կամ
 առ ի նախդիրը զեղևուած է, կամ վերջահոյով արականի
 տեղ դրուած է, երբ որ դիւաւոր բայը ներգործու-
 թեամբ կամ լուելայն իւր խնդիրն ունի, զորօրինակ
 ինչ, զինչ, եւայլն: Ունիմ ինչ ստել քեզ: Աստ սփել
 ինչ ոչ ունին: Չգտանէ սփել ինչ: Երեբ ինչ որ գմա
 սփել. (ուտելոյ) Պարտաւորեցաւ*, եւ չգտանէր
 փաւ պարտոխանի. (չգտանէր ինչ ի տաւ պ): Չունիս ինչ
 տա այս փաւ պարտոխանի: Ոչ ունէր հարուցանել. (ոչ
 ունէր ինչ ի հ): Ոչինչ ունիմ քնել առաջի նորա: Գրել
 ինչ տեառն իմում ոչ ունիմ: Ունէի եւ այլ եւս բա-
 զումս անել է Տեջ:

Այսպէս անորոշ հայցական աներեւոյթ կ'առնուն
 սոցանեմ մասնկան տեղ դրուող բայերը՝ փամ, առնեմ,
 եւայլն. (երես 82:)

Գեւէարիոս փայր ճարտարացն լինել ոչ սակաւ շահ:
 Եր նմա յայտնի լինել: Երսուն ինձ սփել: ** — Ար՛
 այր ծրանել: Ես արարէց քեզ ժառանգել զայդին:
 Արարէց զձեզ լինել որսորդս: Չնա չարախօս անձին
 իւրում աննէր լինել: Նա արար ինձ քաւ յայս տեղի:
 — Ձի անխօսին իօսել կողօյցե. (խօսել տայ):***

Ի Գ. «Սակեւ այն բայերն որ անուն կամ բայանուն
 սերիչ հոյով խնդիր կ'ուզեն, առ հասարակ աներեւոյթ
 հայցական խնդիր կ'առնուն: Աւասիկ իրենց բնական

* Պարտաւորի, դատապարտուիլ, յանցաւոր ելլել:

** Ղը գտնուի այս փամ բայը նաեւ յետագա՝ ալիար-
 հարար ձեւով: Գայր Յովեփ Գրել փաւ զանուն իւր
 (յաշխարհագրին): Ար՛-իւլ փաւ ոչ կարացին զարն:
 Հաւսալ փայր ի Բրիտանոս: Տիրելդ ամենցուն՝ ինայել
 փայ քեզ յամենայն: Գրիւլ եր մեզ թե...:

*** Իսկ այս խնդիրները՝ Յուր ինձ ընդիւլ: Յուր զոցա սփ-
 տել: Ասաց տալ նմա սփել: Սպունդ քեզ քոցախով
 այր ընդիւլ նմա: Ետաւ սփել ձեզ զանարուն. եւայլն.
 չին նշանակեր ի՛ցնել, իրցնել, այլ՝ փաւ՝ որ ի՛գ. փաւ
 որ սփել. սփելի՛ փաւի՛. — փամ բային բնական նշա-
 նակութեամբը: Նշանդես եւս՝ Ոչ ունէք արար պարտել.
 (եր. 364:) Իշխան արար զմարդն սփել ի նոցանէ: Ոչ
 ունէք համարձակ արար փղանջլ. — որ բռել է՝ խրիւ
 ըրաւ, իրիւն ըրաւ, հրաման փաւս:

Այս հայցականին սեղգականը՝ Յուաւ նմա անել
 նշանս եւ սքանչեփս:

խնդիրները: Յանկացեալ են իշխանութեան. քրիստոնէական ունիւթք. դադարեցին յաշխարհային. ամաչեցէք յիշխանի. երկնչել է Յետանի. ևն. Իսկ աներեւութով՝

Յանկամ ելանել ի մարմնոյս: Ակն ունիմ՝ Գեօանել զձեզ: Այս այս ոչ դադարէ իօտել բանս հայհոյութեան: Չանացարուք մօտել ընդ դուռն նեղ: Գործել ոչ կարեմ, մօտանալ ամաչեմ: Չշատացաւ մարդ լնել եւ մօտանել վասն մեր: Երկնչէին հարցանել ցնտ:

Այս է սովորականը: Բայց կրնայ աներեւոյթն ալ իւր բնական խնդրոյն հոյովք պահել: Եւ այսպէս՝ երկու կերպով կրնայ ըսուիլ.

Ոչ դադարեմ գոհանալ — կամ է գոհանալոյ վասն ձեր: Չէր ինչ հնար անկանել ուրեք — կամ անկանելոյ ուրեք: Արդեւաւ հարկս Գալ. — կամ է Գալոյ հարկս կայտեր: Արժանի եղեն վասն անուանն գոն ըմպել. — եւ վասն անուանն արժանի եղեն անարգելոյ: Տես եր. 263: Չերեւել սկսան նշանքն. — եւ Սկսանէր թոյթ չանելոյ: Նոյնպէս եւ՝ Յանկացեալ են զփառան Գեօանելոյ. սովոր են նքառ ասելոյ. եւ այլն: Բայց այս վերջին երեք հոյովեալ աներեւոյթներն անսովոր են. (տես Ի:)

Ի՞ր. շայերէնի ծանօթ յատկութիւններէն է՝ որ ինչպէս երկու գիմաւոր բայ առանց եւ շարկապի իրար կը յաջորդեն. Փոփա՛ է՞լ այսի. եկն եհաս ի տեղին. եկն եմօփ ի ներքս. կոյին պահելն զնա. անպարեաց ի միջոյ եքոր). երաքեաց խոնարհ երկիր եպօգ. կանինեցաւ եկաց. եւ այլն. նոյնպէս ալ աներեւութով կ'ըսուի՝ Աքի պեղն ասել. (սխալեցան ու ըսին): Չայն ուստի՞ գոտնէր ոտել ի ձեռին: Իմացան թէ զոր խրատ յամտեաց մօտոցանել (Գայիանէ Հաիփսիմեայ): Աւ Վաիրէտ արքայ դիտեցն ապարտան լնել մնացորդք Հրէիցն: *

* Յատկաւ բայն աներեւոյթ խնդրով զարժողութեան կրկնում կը ցուցնէ: Եւ յոտել լնել պատերազմ. (մուսանգամ եղել): Յատել Տէր իօտել ընդ Մոսկոսի. (գարնիտ խօսեցաւ) Աւարեաց առ մշակոն ծառայ, եւ մշակքն գան հարին զնա. եւ յոտել միւս եւս ծառայ յփլ նքառ եւ զնա եւս գան հարին: Եւ յոտել գերբորդն աստիլ, նքառ եւ զնա վերաւորեցին եւ հանին արտաքս: Ոչ եւս յոտելոցո՞ յոտնել. (մէ եւս յարեցէ): Ոչ եւս յոտելցի Գալ քեզ: Ոչ եւս յոտելից անի-

Այս երկրորդ ձեւով երբեմն երկու նոյնանշան կամ նմանանշան բայերու մէկը միւսին իբր խնդիր կ'ըլլայ. եւ կ'ըսուի՝ իշխեցին յանդիմնել ասել. (համարձակեցան յանդգնեցան.) Թէեւ միայն առաջինը բաւական էր: Ոչ իշխեաց յոբել՝ եթէ ոչ նախ առ հրաման: Գիտեաց երթալ ի վերայ: Նա իողաց գալ վաղվաղակի զօրօք բաղվօք: Խաղասցոս + քնասցոս + երթալ ի ծովն հիւսիսային: Արեւելայր զմեծամեծան՝ զտալ իոյլ մտանել յեկեղեցին: Գիտին ճանաչել զօգուտ եւ զվնաս անձանց իւրեանց: Թափեաց հանել զօգին մանուկն: Չանձն քո իմաստը գիտել՝ զինչ ես դու. (փխկ բսելու՝ իողաց եկն. իտփեաց եհան. իմացեալ գիտաստը): Փողի օդ յերկրէ՝ վերանալ ելանել ի նմանութիւն գոլորշոյ: Պաղեցան ջուրքն գիտել ի խոսոսիւն. (սասելով խստութեան դարձան): Ծանուցք յերկիր հակն իջանել: Զուրք ջերմութեամբ յգին ելանել ի բարձունս: Մի ուրեք հեռի յգեցի + երթալ. (փխկ՝ յգեալ ելանեն. յգեալ երթայե +):

Այս ձեւ գործածուած աներեւոյթներէն ոմանք գործիականի տեղ են, եւ ոմանք աներեւոյթ բայ են, մանաւանդ չէզոքները. ինչպէս ետքը կը տեսնենք:

ԻԵ. Պիմաւոր բայէն յառաջ իւր աներեւոյթն աւելցընելով՝ խօսքը հասարակօրէն ինչպէս է, այս, ապա + բառերով բառած կ'ըլլայ. — Այս աներեւոյթ խնդիրը սովորաբար անորոշ հայցական է. բայց եթէ պէտք ըլլայ՝ որոշեալ հայցական ալ կը գրուի:

Ընթանալ ամենեքին ընթանան, բայց մի դք առնու զյաղթութեանն: Ունել ունի՛մ ինչս, բայց չառնեմ՝ փոյթ: Ունել ունի՛ն իւղ եւ յիմարքն, այլ ոչ բաւական: Ունել ունի՛ր եւ առաջինն իրաւունս: Աւնու աւնու՛ն, բայց լռելեայն: Գիտել գիտի՛ր, բայց երկմտեաց: Ատել ատի՛ն, բայց հաւաստեալ ինչ ոչ գիտէին: Սրբել սրբեցո՛ս, այլ ոչ եթէ մարգարէացաւ:

Ժանել: — Աւանց աներեւութի. Մարդարեացան ի բռնակին, եւ այլ ոչ եւս յաւիթ:

Այս երբայական սոք սուրբ Գրոց մէջ յանախ է. որուն տեղ հայերէն ձեւով կայ ըստած՝ Կրօնի միտք զօրաժողով: Կրօնացոս էին յԱղեքսանդրեալ:

Գնաւ Գնայ, այլ չգիտէ թէ անցանիցէ՞ ընդ քաղաքն :
 Լինել լինիցն նշանք, բայց բժշկութիւնք չլինին : Կալ
 իայ յաւրախութեանն, այլ . . : Կալ ի վերայ նորա
 իայ, բայց . . : * Եթէ արդարանալ չկարես, մեղան-
 լիւն ընդէր մեղանիս : Որ կամզքն գործիցէ՞՝ արդե՞ցիւ
 վասն էր արդե՞ցիցէ : Եթէ օրհնել չըրհնիցես՝ գէթ
 յանիծից լուեա : Որքել չորիցէ. մարնել սաեպ մար-
 նեն. սսել բարւոյք սսե. ցանկալ եւ այնմ ցանկամ. ևն :

Որոշեալ հայցականաւ. Սատանայ շնորհոսքերն
 երպոսքեր, բայց տաղնապել եւ ստիպել չունի իշխա-
 նութիւն : Ջարչարելն չարչարին, սակայն հանգերձեղացն
 սկն ոչ ունին : Եթէ ոչ՝ դք հանապազ զժանկն ի նո-
 ցանէ կոկէ կորգէ եւ մարբէ, եւ չժայլելն իսկ ոչ ժայլեն
 (կուռքն ոսկեղէնք) : ** — Այս որոշեալ հայցականն
 աշխարհաբարին համեմատ է. ժայլելն ալ չեն ժայլեր :

Նոյնը քիչ տեղ կը գտնուի ընդուն. անցելով .
 Հասեալ եհաս շնորհս, բայց . . : Յարոցեալ յարոյց Ե-
 ղիսէոս զմեռեալն, այլ ոչ եթէ . . : Յարոցեալ յարոյց
 եւ Եղիա՝ մեռեալ, այլ ոչ եթէ . . : — Ասոր վրայ
 տես վարը՝ (եր. 404.) աներեւոյթ գործիական յաւե-
 լուածը. եւ գարձեալ (եր. 414.) աներեւոյթ եալ
 վերջաւորութեամբ :

Իսկ ե՞րբ բային՝ աներեւոյթ չունենալուն համար՝
 գիմաւորը կը կրկնուի առանց ե-ի :

Է՛՛ Է մեծ եւ այս, բայց սակայն փոքր ինչ է առ այն
 զոր ասելոցն եմ : Է՛ր էր մարթ եւ պատշաճ մեղ զան-
 ձինս ծանր եւ ի շքի ունել : Է՛ր էր վիշապն ի ներքս
 ի շուրն, բայց . . : Էին էին քո թշնամիք բազումք,
 այլ կայր պահէր զքեզ զգաստութիւն քո : Ե՛մ Է՛մ

* Օրինակներու Թղմբ իմ (կենալ) չէզք բայն է. իսկ
 իայ եւ Գայ նոյնանշաններն որ սովորաբար աներեւոյթ չեն
 գործածուիր, այս կրկնեալ ձեռով մէյակ սեղ զանուած
 են. Կալ իայ աշխատութիւն, այլ յոյս հասուցմանն առ-
 նէ թեթեւ զաշխատութիւնն : Գու իայ հաւանութիւն,
 այլ ոչ ճմարտութիւն :

** Ն յօգով ըսուածը՝ Ար հայելն հային մարմաւոր աչք,
 եւ զպս մտաց կուրացեալ բարձեալ բերեն. (այսինքն՝
 կուրացեալ ունին.) որոշեալ հայցական չէ, այլ նախ-
 ընթաց յարարեականին համար յօգ տուած է. (եր. 297) :

եւ ես մարդ մահկանացու: Ե՞ն են արգարեւ աւանգք
այրեաց եւ որոց ի պահ եղեալ, այլ ոչ եթէ . . . *

Այս վերջին երկու ձեւ կրկնութիւններն յայտ-
նի է թէ աներեւոյթ հայցականի չեն վերաբերիր:

Բացառական անբեռն-նին գիտելիքները՝ մինչեւ
այստեղ ըսուածներէն յայտնի են:

Անբեռնոյի Գործիական:

Բսած եկք (եր. 213.) թէ ընդուն. անցեալն
աշխարհաբար գործիական աներեւութի զօրութիւնն
ունի. Ջայս սացեալ եմուտի ներքս: Տե՛սալ զնա՝ զար-
մանային. ևն. որ ըսել է՝ ըսելով, ըսելն երես. Գե՛սել-
լով, Գե՛սելուն. (տճկ. երէ՛ք, կերէ՛ք) Եւ պատասխան
է հարցմանց՝ երբ, է՛նչ ըսելն կամ ըլլալն երես: Իսկ

ԻՋ. Գարբար գործիական աներեւութին բուն
նշանակութիւնն եւ ընտիր գրոց սովորական գործա-
ծութիւնն ասկէ տարբեր է. եւ կը պատասխանէ ինչով,
է՛նչ ըսելով, է՛նչ գործով, է՛նչ կերպով, եւայլն հարց-
մանց. — այս ինքն է բուն եւ իրական գործիականի
նշանակութիւն, որուն անը ընդ. անցեալ չի գրուիր.
(տաճկ. Գեյերէտ, երբեյերէտ, Գե՛սել ին, Գե՛սելիլէ):
Այսպէս. Ասելով նոր՝ հնացոյց զառաջինն: Ջայս ստե-
լով եւ զմեզ թնամանես: Չե՛սն ի վերայ դնելով առա-
քելոցն՝** սուեալ լինի Հոգի սուրբ: Արժան է ըն-
թե՛սնուլ հարցանելով՝ եթէ Այլ ո՛չ յառնիցէ: Թըդ-
Գե՛լով ընդդէմ՝ քո՝ քննեսցէ զքեզ (այր բանսարկու):
Գե՛լով գործեսցես զտապանն: Ասել ասէին, բայց
չարտիլելով ասէին. — ինչպէս յառաջ (եր. 385.) բե-
րուած օրինակներէն ալ կ'իմացուի. տես՝ Չգրեալ զմար-
մինն՝ լալով կոծէին. (տճկ. պո՛ւլայլոյ՝ — ողլայլարոյ):

Ասկէ դուրս գործիական աներեւոյթ յաճախեալ

* Նշն եպիտոմով նաեւ ամականը կը կրկնուի: Մէն հի
է օրինակ, սակայն տկար է առ որ ասեմքս: Չոր չոր է
կամակորութիւն: Մէն ինն հի էրբ են գասնել մարդ
հաւատացեալ: — Իսկ եւ շարկապով կրկնութիւնը կը
սաստկացընէ. Չի եւ չի իսկ մարթ: Չի եւ չի իսկ հար:
Կայ եւ չի պատկառութիւն ինչ մէտ ի բարին:

** Առտիլոյն՝ յատկացուցիչ. դնելով՝ յատկացեալ:

չէ ընտիր գրուածոց մէջ: Այնպէս որ գործիական ան-
երեւոյթ չյաճախելու համար՝ անոր տեղ երբեմն ընդ-
ուն. անցեալ, նաեւ անհոյով աներեւոյթ ալ կը գործ-
ածուի. եւ աւելի յաճախ՝ շողկապով մը դիմաւոր բայ:

Լուսնոտքն ոչ եթէ լուսնոյ զետեւ ալ այսպիսիք կո-
չին, այլ... (այսինքն՝ լուսնոյ զետեւին:) Վաչէ՛
երկրորդն Մանուէլը՝ ձին զուլամբ երկեալ՝ սպանանի.
(ձիոյն զուլամբ երկեալը:) Եւ ոչ ամաչէք՝ յարշակեալ ի
վերայ իմ: Սղբա չեւ եւս ընկալան զաւետիսն, Աս-
տուծոյ լաւագոյն համարեալ, զի մի առանց մեր կա-
տարեացին: Ապի ցայսօր՝ վիշտեալ մեծի եւ փոքու: —
Ընդէր անարգեցեր զբանն Տեառն՝ արնել չար առա-
ջի աչաց նորա: Յանցեաք ապստամբ վնել ի քէն:
Պաւղոս պնդագոյնս զչրեայսն յանդիմանէր հրա-
պարակաւ, ցո-ցանել գրովք՝ եթէ քրիստոսն է Յի-
սուս: Որպէս զամենայն ժամանակսն եղէ՝ ծարայել
Տեառն ամենայն խոնարհութեամբ: Մի առ ի կարծել
մեղ մեծարանս զնել՝ են. ինչպէս վերը՝ եր. 386:

Այսպէս եւս կ'ըսուի՝ Եւ միանգամայն իսկ ասա-
ցեալ. կամ Եւ համառօտ իսկ ասել. (փխկ՝ ասելով.)
այսինքն՝ Քրքադէս, մէկ խօսով, մէկանց ըսելով:

Եւ կամ դերանուններով՝ Այնո՛ւ զի գիտէր նա.
(գիտելով.) որով մնասէն. (մնասելովն):

Ասոր հակառակ՝ հին հարազատ հայկաբանութեան
ժամանակներէն ետքը շատ հասարակ եւ ընդհանուր
եղած է գործիական աներեւոյթն, որ եւ էտպէս հար-
կաւոր մասն է այն հայերէնին՝ այլեւայլ գործածու-
թեամբ: Չորօրինակ վնելով, Գուլ, եւայլն. որ կը
բանին ոչ միայն իբրեւ ըստով, եղծ, ըստով, այլ
նաեւ իբրեւ ըստ, եղծ, եղծ, փխկ՝ որ էմ, որ էն,
որ էցե, Կանգ եր եւայլն. բոտ հին նախնեաց: Հին
նախնեաց եւ միջոց լեզուին այնչափ է տարբերու-
թիւնն որ առաջինները գործիական աներեւոյթ պէտք
եղած ատեն ալ երբեմն աներեւոյթն անհոյով կը թո-
ղուն, ուր որ երկրորդները նաեւ անհոյով աներեւո-
թի տեղ երբեմն գործիական կը գործածեն. — թող
նաեւ դիմաւոր բայի տեղ գրուածը: Օրինակ:

Գուր բարեգործ ծնողաց Գուլ. որդիք. (ըլլալով.)
— Տես յամենայն տեղիս՝ վնելով զնշանսն եւ զամ-
նեսեան անելով ի հաւատս. (փխկ՝ տես լեալ զնշանսն.

ածիւս ի հաւատս) — Լուսյ ի հարցն պարտելով մի-
մեանց. (զի պատմէին) Երեւեալ գշխոյնի նորիւ
յատենի. (նստելոյ յաս) Անդ էր տեսնել զնոր
ոմն Աբելլէն՝ ընդ գետ լալիւ. (վազեալ, զի վա-
զէր) Թագաւոր Բուլ անմահ՝ բարձր արարէք զնա.
(որ էն թգր անմահ) Զմեծատունն պատուէ անպար-
տի Բուլ. (զանպատին) Ոչ գտանելով նա ի կե-
տարիս Բուլ. (ու գտեալ նաւ որ երթայր ի կես) —
ուր իբրեւ ածական են պարտելով, նորիւ, Բուլ,
Բուլ. Իբր թէ՛ ի հարցն պարտազայ, նորդ, եւայլն:

Անարժանիցն ուղքն արգելեալ լինէին Եւանելով ի
նմա. (Եւանել ի նա) Ետուր զիրաւունս քո արքայի՛
դարտել արդարութեամբ. (փխկ՝ դատել, զի դատես-
ցէ) Բարեխօսեցէք ըստիւլով ողորմութիւն: Գա-
լոց ես ըստիւլով յարութիւն տիեզերաց: Ընթանային
պարտելով. (չնորհել, պատմել):

Յաղագս թէ ընդէր ամայի յինքենէ զաւազակա-
նացն Բուլով տեղին. (թէ ընդէր զաւազակաւ տեղին
եկու ամայի յիւրմէ) — Նաեւ նախգրիւ գործիական.
Ա՛ ի գրարեբախտագոյնսն ի նոցանէն ըստանելով
վայելս: — Ուղղական աներեւութի տեղ. Մարդ
մարդոյ թշնամի Բուլ անհնարին աղէտք են:

Ըսինք թէ աւաջին նախնիք գործիականէ խորշե-
լով՝ անոր տեղ նաեւ անհոյով կը թողան աներեւ-
ոյթք. որն որ հին հայերէնի բնութեան համեմատ է:
Այսպէս է այս խօսքը. Սիմոն մոգ ապշեցուցանէր
զազգն Սամարացոց՝ ա՛ն էլ զանձնէ թէ իցէ մեծ ոմն.
— որ բոս յունարէնին եւ միջին ժամանակի հայե-
րէնի սծոյն է՝ ա՛ն էլ մեծ ոմն Բուլ Կիւս: Իսկ հինե-
րուն անհոյով աներեւութին դիմաց՝ յետնագոյն դա-
րերու զարդն եղած է Բուլ աներեւոյթ փխկ՝ դիմաւոր
բայի. որ յաւաջներն անծանօթ էր: Միշտ կարօտիմք
Աստուծոյ՝ հոսանուա Բուլ բնութիւն:*

Գործիական աներեւութին այս կիրառութեան
հմտութիւնը հին լեզուին վայելութեանցը մասին կա-
րելուր է:

* Այս օտարմուտ ձեւերուն պատճառն է՝ որ յունարէն
լեզուի մէջ ոչ ընդունելութիւնն իբրեւ լով աներեւոյթ
ալ կը գործածուի: Լով աներեւոյթն յունարէնի ոչ
ընդունելութեան յատկացընելէն ետեւ՝ սկսուած է նաեւ
նոյն ընդունելութեան հոլովուածին տեղն ալ գործա-
ծուիլ իբրեւ ածական. ինչպէս վերի քանի մ'օրինակիե-
րէն տեսնուեցաւ:

Ուր որ անհամար տեղեր գրած կը տեսնենք՝ Պատառ-
խանի ետ Ի՛ ա՛ն. թարգմանութեան բնագիրն է միշտ՝
Պատասխանեաց ա՛ն էլ, կամ Պարտախանելով ասաց:

Երբայական եւ ասորական ոճ է՝ դիմաւոր բային քով (Հասարակօրէն նախագաս) իւր աներեւոյթը կցել. այսպէս. Անիւլ լինի. Գրեւլ Գրեւոյն. որ երբեմն խօսքը սասակացընելու կը ծառայէ: Այս ձեւը սուրբ Գրոց մէջ շատ յաճախեալ է. որուն հետեւելով քիչերը քանի մը տեղ գործածած են:

Արասհամ լինելու եղջեյ յազգ մեծ: Մի թէ Բաբուրիւլ Բաբուրիւրոյն ի վերայ մեր: Ոչ միայն Գրեւլ լի Գրեւոյն, այլ եւ այլոց ուսուցանեն: Ոչ երբեք Լոնոնիւլ ինչ Լոնոն ստուգութիւն: Յետագաս. Երբայ Երեւոյլ եւ մարգարեանայր: Բացցին Բանուլ գրուեց: Չի մի անանիւրոյ եւ անանիւլ ընաւ ամենեւին:*

Նոյնը քանի մը տեղ կը գտնուի աւելի Հայաստան. Չի. դու. զի ընդ քեզ զի այսպէս Լայն Լայն յաւաւատեալ յաւաւատ: Յերուսաղէմ Երեւոյլ Երեւոյն՝ որ որ ձեր թշնամի իցէ: Գոյ եւ ծառայ յոյ, զի եթէ կարեացի՝ զարմեալ բիւտլ բիւտոյ եւ ծաղկեացէ: Չուկն որ ի վերայ կայծականցն Երեւոյլ Գնի. (եղեալ կայր): Նոնոյն Լոնոն ամենայն բանք մեր առ ի պատմելոյ զանպատում՝ ճառս արարածոցն. (զարարչու թեան): Գահեւ Գահի. Կոչոյնու Կոչոնոյ, եւ այլն:

Իչ. Ռաւական յաճախեալ ոճ մի է ընտիր գրուածոց մէջ՝ առաջին աներեւոյթը գործիական զնեղէն ետեւ յաջորդ գործիականներն անպիտոխ թողուլ: Տես նաեւ երես 413, Ը:

Մի իբրեւ Գրեւոյլ վիճակացն, այլ լինել օրինակ հօտին: Նախ ոչ երկնոյն ի հաւատոցն, եւ ապա զանձինս սրբութեամբ պահել յաշխարհէ: Ի՛ւ իւրք

Առաջին գրութեանց Հայաստան ըսուածքը՝ Երեւոյնցաւ Սարա ընդ միաս իւր Ի՛ւ ապ. — յունական ոճով կոյ գրուած՝ Երեւոյնցաւ յինքեան Սարա աւելլ. . . — Հին ընտիր լեզուա կ'ըսուի՝ Քանչէ ձկնորք էին. զի եր հոգն ընդգէմ նոցա. Կանչի եր ամաց իբրեւ երկոտաստնից, իսկ ետքը սովորական եղած է՝ ընդգէմ Գուլ, Գուլ ամաց, եւ այլն:

Այսպիսի օտարութեանց հազիւ քանի մը տեղ նմանութիւն մը կը նշմարուի հնոց քով:

* Ասոր նման երբայական սասակացուցիչ ձեւեր են կամ զարդ՝ նաեւ անուանց ու բայանուանց յաւելուածները: Արք զօրաւորք զօրոնիւր. հզօր զօրոնիւր. Բարկացաւ արգոնիւր. Իւր. Երեւոյնցաւ ապաւոնիւր. Մահաւ մեռանիցիք: Այցելոնիւր այց արարից: Քարկոծեցին Կարմիւր: Այրեացեն հրով: Մի թէ մարդն՝ մարտեան կամ պարտուելով պատերազմացան:

փրկիւսփոս լինիցի, ոչ ապաքէն զինչս եւ զփառս
արհամարհելով, եւ ամենայն կարեաց գերիվերոյ լե-
նել: Յիշելով զմեղսն՝ (առաջի) Աստուծոյ, եւ խն-
դրուածս առնել զի ջնջեսցէ զնոսս:

Նոյնպէս աներեւութին ուրիշ հոլովներուն եւ
լոյ ապառնւոյն կրկնուածք: (Եր. 411, 2դ օրինակը):

Ընդհանուր Գիտելիք:

ԻԸ. Գիտելի է ընդհանրապէս՝ թէ աներեւոյթ
եւ շողկապով զիմաւոր բայ գրեթէ միշտ իրարու տեղ
կրնան կենալ, թէպէտ ոչ միշտ նոյն զօրութիւնն ու
վայելութիւնը կ'ունենան: Այսպէս. [Էջնոց:

Թոյլ արա ինձ հանգիստ. — եւ Թոյլ արա ինձ շի հան-
կամիմք նոյն ընդ աջմէ. — եւ կամիմք շի նոյնոսս:

Ջրականին չէ հնար լի է ցամաքի կեցցէ: Չեմ ար-
ժանի լի է կոչեցոյց առաքեալ: Որ ինչ զհաստուածն
ընդունի՝ մարթի դարձեալ շի եւ նա հոգոսնիցի: Բան
ժ'որ կորուսի՝ այն կորածն ալ կրնայ դարձեալ կորուսիլ.
(չըսելու համար՝ կոչել. մարթի հոգոսնիլ):*

Ուստի գոյական աներեւութի տեղ, նաեւ եթէ
անուն բայի է, վայելուչ է երբեմն զիմաւոր բայ գործ-
ածել՝ շողկապով. կամ այլեւայլ հոլովներուն հա-
մեմատ որ եւ այն գերանուններն հոլովելով. — մա-
նաւանդ երբ աներեւոյթն հետը խնդիր կամ ուրիշ
յարակից բառեր ունի:

Ուղ.) Ընդէր իցէ քեզ այն ելիէ ընթանայցես, որդեակ
իմ. (փիկ՝ ընդէր իցէ քեզ ընթանալ): Ո՛չ շատ իցէ
քեզ այն՝ շի տերեցերն դո՛ւ զԵգիպտոս. (տերեւն
ոս): Ոչ շի Ռոսան՝ այլ շի Խաչեցաան՝* այն աւելի
են զարմանք. (ոչ Ռոսանն այլ է Խաչն ելանել են զ):

Սեռ.) Ջարհուրեալ եւ դողացեալ վասն որոյ զաղտն
արար, եկն անկաւ առաջի նորա. (վասն գաղտ առնե-
լոյն): Չամենայն զպարտոսն թողի քեզ վասն շի տ-
ղաչեցեր զիս**. (վասն այնք շի տղաչեցեր շիս):

* Այս ձեւը կը ծառայէ շատ անգամ կրք. աներեւոյթը
ներգործականէն որոշելու:

** Վասն շի շողկապին կազմութիւնն այս կանոնի վրայ
հաստատուած է. ուր լռելեայն կ'իմացուի այնք. նաեւ

Տրկ.) Ասաց առակ մի նոցա՝ առ այն թէ պարտ է յամենայն ժամ կալ նոցա յաղօթս. (փիկի՝ առ պարտն լինել, որ չ'ըսուիր գրաբար.) պարտ+ բլաւան լըւոյ:*

Հյց.) Լու է բնաւ չ'ործել՝ քան թէ արտնջելով Գործիցէ. (քան չ'ործել արտնջելով:) Քաւ լիցի ինձ առնել զայդ՝ եթէ զարիւն արանցդ ըմպեցեմ:

Գրծ.) Ինքն է պատճառ շարեացն՝ այնոս զի ոչ եղծ զշարն: Այնոս՝ զի ընդ շարեաց գործացն վրէժս պահանջէ՝ յայտ է եթէ ոչ ախորժէ զշարիսն. (չ'դժանելով, պահանջելով:) Մի՛ թէ զի ոսկին է՝ չ'իցեմ կասանք: Ոսկի բլաւալը իօպը իօպ լ'ըսար:

Մինչեւ հիմայ բուռածներուն մէկանց գաղափար մը տալու համար դնենք այստեղ քանի մ'օրինակ, ուր կը տեսնուի անփոփոխ (անհարկ) աներեւութիւն՝ իւր այլեւայլ հարկոցն ու շատ անգամ գիմաւոր բայի հետ համազօր գործածութիւնը՝ միեւնոյն խօսքի մէջ:

Ո՛չ խօսք ի բերանոց դրօշելոցն առ ի շրթանց շարժել, եւ ո՛չ գնացք ստից առ ի քայլան փոխելոյ:

Ջիս առաքեաց Աստուած առ ի Խաղոյ ձեզ զաւակ, եւ իերօրել զձեր մնացորդս. (որպէս զի:) Քանի՛ ինչ բերան ունիս փոխանալոյ. սրշափ լեզու ունիս առ ի փառասօրել: Ետ նոցա իշխանութիւն հանելոյ զգեաւ եւ Բժշկել զամենայն ցաւս: Արդարն զսիրտ իւր տացէ առասօրել առ Տէր. զսիրտ իւր տացէ ի յթել զակօն՝ այր հերկարար:

գործածութիւնն ընդհանրապէս այս կազմութեան համեմատ է. (տես եր. 170, Բ ծան): Եղինպէս Ժան թէ, Ժան զի, այնոս զի շաղկապներն յաղորդ օրինակներու գ. ձլ: Ցես եր. 177, Բ ծան:

* Առ նախորդ աներեւոյթ է յն. բնագրին մէջ, որ հայերէն դժուարու կրնայ թարգմանուիլ: — Առ նախորդն յատուկ նշանակութիւն մ'ունի տեմ (տաւա) եւ նման բայերուն քով. եւ կը ցուցնէ՝ ոչ թէ սրան բոլորովն՝ այլ որան լըւոյ, ինչ՞ լըւոյ. գործիմակ, Առ հոգ ասացեր զառակդ: Գիտացին թէ առ նոսա ասաց զառակն. (Ինչան թէ իրենց լըւոյ) է ըստ տաւալ. Եղինպէս զերթ օրինակին մէջ բացայայտ կը տեսնուի զանազանութիւնը՝ թէ սրանց բաւ, եւ ինչ բանի լըւոյ բաւ. Ասաց նոցա առակ մի — առ այն թէ, եւ այլն:

Ո՛չ ապաքէն մինչ կայրն՝ քո էր, եւ ի վաճառելն՝ ընդ քո իշխանութեամբ էր: Եթէ վնաս ինչ իցէ գրոցն կարօրանալ, ապա առաւելագոյն այն է՝ եթէ ի շնորհս որ չդիմեցէ. (առաւելագոյն վնաս է դրոյնէն ի շն): կամեցաւ Աստուած զվնէլ մարմնոց՝ եւ եղեն. կամեցաւ զի վնէցին մարդիկ հաճոյք՝ եւ ոչ եղեն: — Լաւ էր ինձ մտանել՝ քան թէ իցեմ կենդանի: Լաւ իցէ ի հիմանց իսկ թրեւ քաղաքիս՝ քան թէ նոցա բարեխօսութեամբ ապրեցէ: Լաւ համարիցիս բնաւ լմբոյնեալ՝ քան թէ աղտեղի ձեռօք մարդիցին:

2. Աներեւոյթ թայ:

Ա. Թայ է Աներեւոյթն՝ երբ գոյականի հանգամանքը չունի, այսինքն, երբ ոչ ուղղական է եւ ոչ հոլովեալ՝ նախորդի կամ վերջահոլով, եւ ոչ ալ ուրիշ բայի ինդիք է ուղղակի. — այլ պարզապէս եւ բացարձակ կերպիւ դիմաւոր բայի արժէք ունի: Ինչպէս.

Ըպարտութիւն քո բարձրացոյց զքեզ՝ բնակել ի ծագս վիմաց. (զի բնակեսցիս): Մխիթարէր զնոսա զի մի վհատեսցին, այլ հալ եւ մարտիչել քաջութեամբ. (զի կացցեն եւ մարտիցեն): Եւ ես զինչ իցեմ, տկար մի տառապեալ, հալ ճշգրտիւ պարտել զքեզ վայելչութեան ծովու. (զի կարիցեմ կալ պատմել):

Բ. Երբ գլխաւոր բայէն այնպէս կախում ունի աներեւոյթը՝ որ երկուքն ալ միեւնոյն անձը կամ իրն անկնարկեն, աներեւոյթը բային գոյական խնդիրն է, ինչպէս յառաջ յիշեցինք, (եր. 389.) գորօրինակ՝ Նոքա խոկային սպաննել զնա. (անոնք իշ մարտիչն՝ որ իրենք սպաննեն.) եւ կը մեկնուի՝ ի սկի երբ զատ անձ կամ իր անկնարկէ աներեւոյթը, բայ է՝ բացարձակապէս դիմաւորի տեղ դրուած. ինչպէս. Թաւ զէք զնոսա՝ երթալ. (դուք թողոցե՛ք որ անոնք երթան):

Ըսինք վերը (Ա.) թէ բայ է աներեւոյթն՝ երբ ուղղակի խնդիր չէ գլխաւոր բային: Ասանզի շատ անգամ բայ աներեւոյթն ալ կրնայ անուղղակի կերպով մը իւր գլխաւոր բային իբրեւ խնդիր մեկնուիլ. ու ի

նախգրիւ՝ որն որ շատ յաճախ «չդե» չէ շաղկապին տեղ կրնայ գրուիլ աներեւութի քով. եւ գործիական՝ որմէ խորշիւղ համար ընտիր գրութիւններն բռնիք թէ անփոփոխ աներեւոյթ կը գործածեն երբեմն: Սակայն խօսքի մ'երկու կերպով բուռելու կարելութիւնը՝ մասանց բանի տեսակները չ'այլայլեր. մանաւանդ երբ բռնազրօս գործուածով կամ մեկնութեամբ է փոփոխութիւնը:*

Այս է գոյական եւ բայ աներեւութի զանազանութեան ընդհանուր տեսութիւնը. իսկ գործածութեան մասին հետեւեալները միտք առնելու է:

Գ. Աներեւոյթն իբրեւ բայ՝ գլխաւորաբար երեք կերպ գործածութիւն ունի. ըստ այսմ՝ երեք կարգ է: 1. Դիմաւոր բայէ կախում ունեցող. 2. Շաղկապի հետ կապակցեալ. եւ 3. Ինքնակայ կամ անկախաներեւոյթ:

Դիմաւոր Բայէ կախեալ Աներեւոյթ:

Դ. Արբ խօսքին գլխաւոր կամ դիմաւոր բայն երկրորդ բայ մ'ալ կ'ուզէ՝ սրպէս ղի, այնպէս ղի շաղկապով, այն երկրորդին տեղ կրնայ աներեւոյթ դրուիլ առանց շաղկապի. այսպէս:

Ստասցին զհանճար իմաստութեանն՝ լնել մտօք իւրեանց դէպք՝ հեռաւոր իրաց. (այնպէս ղի լնելն դէպք:) Աւերեցից զճանապարհս նորա՝ ամենեւին մի եւս քնալ ընդ նոսա. (ղի մի եւս կարօսցէ քնալ:) Չայս այսպէս գրոշմեցին ի գիրս՝ տեւ թէ երկինք եւ երկիր... եւ այլն. (զի սասացին:) Բարձի թողի**

* Չորօրինակ հետեւեալ երեք կարգ օրինակներէն ոմանք կրնան թերեւս այսպէս ալ մեկնուիլ: Ինչոք ի տարապարտ հպարտութենէ՝ չ'անել զանձինս առ մեծարգիս. — փիկ՝ չ'անելով կամ առ ի չ'անելոյ մի: Գրեցի ձեզ՝ չ'տանտել ընդ կռապարիսս: Չմարդոյ յիրաւի ասեմք իրել պատուհաս. — անձ էրեցի. զնձ տե՛տ. խնդիր սեռի՝ գրեցի չ'տանտել. ասեմք իրել: Խորհուրդ վաս ի միջ առին՝ սպանանել զնա. — փիկ՝ սպանանելոյ կամ առ ի սպանանել:

** Բարձամ Բողոմ բաւական յաճախ գործածուած կրկին բայ է՝ չ'անել, յերօք Բողոմ նշանակութեամբ. (տճ. Բերք է Բեմէ+): Ի վախճանի Բարցցի Բողցի զքեզ: Այս ձեզ որք Բարցիք Բողիք զօրենս: Չնոսա Բարցեալ Բողեալ էր: Չի՛նչ արգելոյր՝ զաղբուրան Բարեալ Բողեալ զոր

զնոսա՝ երթալ զՏեա կամաց սրտից իւրեանց. զի երթիցեն.) Ես ասեմ ձեզ՝ ամենեւին մի երգչուս: Այր չիք որ նման է նմա՝ ելանել ընդդէմ թշնամւոյ: Մի թէ Աստուած իցեմ ես՝ կեցողանել կամ սպանանել: Սասանայ գրգռեաց զՀրեայսն՝ զՅիսուս է իալ հանել: Ասաց Գալ նմա ուտել: Առաքեաց զԺառայս իւր՝ առնուլ ի պողոյ պղուոյն: Ինքն գրգռեաց զնոսա՝ անկանել ընդ միմեանս: ԶՊաւլոս առաքեցին եղբարք՝ քնալ մինչեւ ի ծովեզրն:

Յաղօթս կացէք՝ չ՞տանել ի փորձութիւն: Եղիցես կոյր՝ չտեսանել զարեւ: Ինդրէին սուտ վկայութիւն զՅիսուսէ՝ սպանանել զնա: Ել Իսահակ՝ դիտանել ի դաշտի: Էին մերձ առ նա՝ լսել ի նմանէ:

Ե. Երբ աներեւոյթը Տեան անուն բայի տրական չունի, ինք զլիսաւոր բային գործոյ տիրոջն է, ինչպէս ըսինք. (Բ:) Եղիցես կոյր՝ չտեսանել զարեւ. (կոյր ըլլաւ առ արեւ չտեսնես, կամ՝ որ արեւ չտեսնես:) Բայց երբ ուրիշ մէկուն կը վերաբերի, քովը տրական անուն բայի կ'աւելցուի. — թէպէտ եւ աներեւոյթը հոլովեալ ըլլայ՝: Աղաչեն իսել նմա ընդ նոսա: Ընդէր ելից սասանայ զսիրտ քո՝ ստել թեղ Հոգւոյն սրբոյ: Պաշտպանեացէ առ ի շնորհելոյ նմա ի մահ: **

Այս անուն բային աւելորդ է՝ երբ աներեւութին վերաբերեալ դերանուն կամ ուրիշ անուն մը կայ, կամ երբ խօսքն ինքնին բացայայտ է. ինչպէս. Թողէք զնոսա՝ երթալ: Գրեցի ձեզ՝ շխառնակել ընդ կռապա-

պոյն եգիտ: Առանց պահպանութեան Բարձու Բողու է: Այ Ոչ ունայն ինչ մասն է Բարձ Ինող. եւսլն:

Ետքերը՝ գրաբարի անկման հետ սկսուած եւ ցայսօր սովորական եղած է գրել Բարձ Ինող առնել: Զճերացեալն մի Բարձ Ինող առնել. եւսլն:

* Գիտելի է որ աներեւոյթը թէեւ հոլովեալ ըլլայ եւ բայի մ'ուղական ինդիր, կրնայ անուն բայի ունենալ, որ հասարակօրէն տրական հոլով կը դրուի:

** Քիչ տեղ կը գտնուի պէտք եղած անուն բային լռելեայն իմացուած. ինչպէս. Մտանեմք անգր առ ի խոսելոյ զմեզ. (հան իջ մտնել որ լրանի փորտի): Արացե պատիւ ընկերին՝ երթալ առաջի բերել զգլխաւոր. այս ինքն՝ առ ի խոզելոյ դոցա կամ որանցդ զմեզ. երթալ նմա առաջի:

րիշատ: Աւետարանել աղքատաց առաքեաց զն. (որ
աննէ՛ երթան. գոտ՛ չխառնուիք. ես աւետարանեմ:)
Պատուէր տացես ս՛մնց՝ չլինել անուամուսնս: Իսկ այս-
պիսի խօսքերու մէջ՝ Հրամայեաց ի վոցանել զնա. ա-
ռաքեցին հարցանել ցնա. զգոյշ լեր դարձել ինչ նմա.
գլխաւոր բայն ինքնին կը ցուցընէ՛ թէ ուրիշի կը հրա-
մայուի, կ'ապապրուի, եւայլն. ուստի աներեւոյթն ա-
նուան բայի պէտք չունի:

Ջ. Ասեմ, դարձեմ, կարծեմ եւ նման դիմաւոր
բայերէն ետեւ աներեւոյթ կը դրուի՝ հասարակօրէն
տրականով կամ պատմականով մը, փոխանակ թեով եր-
կորդ դիմաւոր բայ դնելու: Նաեւ ուղղականով՝ եթէ
չէզոք կամ կրաւորական է բայը, կամ հայցականով՝
եթէ ներգործական է* (Աստ անգամ այս աներեւ-
ոյթը գլխաւոր բային խնդիր կրնայ համարուիլ:)

Եթէ ներկայ կամ դալի գործ է, աներեւոյթ կը
դրուի. իսկ անցած գործ ցուցընելու համար, որովհե-
տեւ աներեւոյթ կատարեալ չունի գրաբարը**, անե-
րեւութի տեղ ընդուն. անցեալ կը գործածուի ըստ
կանոնի. — թէպէտ աներեւոյթ ալ կայ գործածուած,
ինչպէս օրինակներէս սմանց վրայ կը տեսնուի:

Աներ.) Ջճարդոյ յիրաւի ասեմք իրել պատուհաս. (Ըն
յիրաւի իրէ.) Գիրք սուրբք՝ յոչկուպարկաց ասեն
քնակել յաւերական Բարիլոնի. (ասեն ըն յոչկու-

* Ուղղական, տրական եւ հայցական՝ հասարակօրէն ան-
երեւութին անուն բային են. (տես եր. 215, 217.)
Ըսած ենք թէ աներեւութին անորոշ հայցական կը
մնայ անուն բային՝ երբ անորոշ բառ է, անյօդ եւ աննախ-
դիր. իսկ շ նախդրել հ.յց. կը դրուի՝ երբ որոշեալ է.
ինչպէս բերուած օրինակներէն կը տեսնուի. Ասեն լինել
սմ լարիտհարիւր: — ՋԱրդոստ ընկել եւ զարկու-
տան Գիրք: Աչ կամին զն իտեաւորել ի վերայ նոցա:
— Քիչ տեղ կը գտնուի ուղղական անուն բայի:

Աներեւութի հ.յց. անուն բայի հասարակօրէն յու-
նական սճով է, ինչպէս վերջին երկու օրինակներունը.
հայերէնի սովորականն է տրական, կամ անոր տեղ
խնդիր բնութեան պատմական: (Երես 218:)

** Հարազատ հայերէնի ժամանակներէն ետքը հնարուեցաւ
աներեւոյթ կատարեալ. այսպէս՝ առաջեալ գու. Ժտեալ
գու. եւայլն: Մի՛ թուիցին իբրու գերաւանցեալ գու.
Իմանի երկուցն ի վերայ սիմանց թեւեալ գու:

դարձիչ քննիչն կամ քննիչացէն։) Սաղուկեցիք հա-
կառակէին՝ լինել յարո-նեան կամ յարո-նի-ն. (ա-
սէին թէ լի՛ յար։) Հրեայք ի սնտոի յոյս կապեալ
կան՝ եթէ Դաւիթ գալոց է շինել զԻբուսաղէմ, եւ
անդ խոհարարել նժանոցա. (Նախարարեաց է նժանոցա։)
Առնոս յառաջագոյն գուշակեաց լինել յաճախո-նի-ն
անձրեաց. (Թէ լինելոց է։) ԶՊեղատեացոց եւ զո-
մանց Յոնաց ասեն սնել զերկիրն. իսկ Հերակղի
լինել անդ որդի անունն Լատինոս, որո՛մ եւ աշխարհին
ոյրել. եւ ի Լատինայ յանորդի վախճանել՝ Էնեոյ
որդոց Անիսեայ առնու զիշխանութիւնն։ Ի նաւէն
որ շոգաւ դադարեաց ի Հայս՝ ցայժմ՝ սակաւ ինչ
մասն ծաւ նշտար ասեն. եւ ո՛մանց տերել թերել ի
ծեփածոյ նաւին նաւթոյ ի բժշկութիւն եւ ի ջնջոց
ցաւոց ինչ բժժանաց. (ասեն թէ սակաւ ինչ մասն
ծառցեալ է նշխար, եւ ո՛մնէ՛ր տերելն թերելն ի ծեփա-
ծոյ անտի։) Ի ժամանակս ձմերայնոյն ընթացեալ
յարձակի ի վերայ կուսին յերկիրնս. եւ նժա փոխել
ասեն, եւ ընդ ընթանալն տրոնել, եւ ի քրտանց
անտի զանձրեան լինելոց*։ Արւ. Ատղաս զերկիրնս իրել
համբաւեր. (հաշակեցաւ թէ զերկիրնք վեր կը բռնէ։)
Անց.) Զստառնայտ ասեմք լիւ թշնամի մարդկան. (Թէ
էր, թէ եղի- թշն։) Զոր որդին ասէ լիւ Էնեայ։
Դո՛ժոր զո՛ն ասեն ելեալ ի Հայս. (ասեն թէ ելին։) Ի
Հերակղեայ փոռն ալի ասեն լիւ։ ԶԱթորիչեանցին
սմանք անգատին ի յաշխարհէն Իտալացոց ուրոյն
ջոկ ասեն լիւ. (Թէ ուրոյն ջոկ ելին։) Զոր՛ի մտեալ
ասէ ընդ օրինօք, զի զօրինաւորան փրկեացէ. (ասէ
թէ ե՛մո-ր։) Ասեն յարո-նի-ն արդէն իսկ եղեալ։ Ո՞ր-
լի՛ զհրեշտակն կարծիցես առաջի երթեալ նորա։

Այս անցեալները խնդիր ընութեան են՝ գլխաւոր
(տօե՛ժ) բային սեռին համեմատ, եւ կրնան ըստ տեղւոյն
յոգնակի ալ գրուիլ։ Տես եր. 225։

Պարձեալ այս մտօք գործածուած անցեալներն
են՝ որ սեռական անունն բայի կ'ունենան. ինչպէս յա-

* Այս լինելոյ վերջահարկն անկանոնութիւն է կամ զբը-
շագրաց արբերութիւն։

ուջ տեսանք. եր. 214: Ասի յգիւլ նորս զկեանս մինչեւ ցամօն . . : Ի գեւղ է կարծեւ՝ Մովսէսի զսա գրեալ: Յորժամ տեսանիցեն նորս իբեւ զայսպիսի շարչարանս. (Թէ նա կրեաց): Տեսանես նորս վասն քո զերկինս յգիւլ եւ զերկիր հասարոյեալ: Չօրավարի ուրեմն ետես փրկեսոցոս մի՛ գեղ բժժանաց ընդ անձն արկեալ: Փէլնո՞րայ ՚ը պետաւ որ զօրավար ՚իւր իրայ բժժանս իտեբեր եր: Պատմէ Յովսէպոս՝ սովով եւ սրով հարիւր եւստն թիւրոց իորոբեալ: Գտանիցես առ Ներոնիւ ինչնայաւաւ ի գլուխ ելեալ եօթներորդացն Գաննէլի:

Շողոմոյի հետ խաղաղեալ Աներեոյն:

Է. Որպէս զի, մնչ զի, մնչե՞* շողկապներէն ետքն եկած աներեւոյթը գիմաւոր բայի սյժ ունի: — Աներեւոյթի հետ որպէս զի՛ կը նշանակէ այնպէս որ. իսկ մնչե՞ կամ մնչ՝ կը նշանակէ այնչափ որ:

Այս աներեւոյթին անուն բայի տրական կը տրուի՝ շատ քիչ բացառութեամբ:

Էր հայր Յորայ՝ Չարեհ, որդի որդւոյն Եսաւայ, որպէս զի մնել նմա հինգերորդ յԱբրահամէ. (այնպէս որ հինգերորդ կ'ըլլայ): Որպէս կրկին իսկ մնել շինուածոյն Հուսայ. (փիկ՝ որպէս զի):** Մինչ զի եւ հաց անգամ չժամանել ուտել նոցա. (չժամանէին նոքա): Ժողովեցան բազումք՝ մնչ եւ տեղի եւս ոչ մնել եւ ոչ առ գրանն. — մնչե՞ ի նաւ ժողովել նմա: Մինչ ամենեւին դուլ եւ դադար չիտանել: Եղեւ պատանեակն իրեւ զմեռեալ, մնչե՞ բազմաց իսկ տել թէ մեռաւ: Չարմացան ամենեքին, մնչե՞ հծծել ընդ միմեանս եւ տել՝ զի՞նչ է այս:

* Մնչե՞ շողկապը զսա է մնչե՞նախադրութենէն: Ա՛րքնն որ է կամ յ նախգրիւ ինգիր կ'առնու՝ ժամանակ սահման կը ցուցընէ. իսկ առաջինը լիկ աներեւոյթով՝ օտարութեան չափ: Այսպէս՝ Մնչե՞ յյամտել իրայն. մնչե՞ որ ջուրը ցամքեցաւ. մնչե՞ ջրոյն ցամքելը: — Մնչե՞ յամտել իրայն. այնչափ որ ջուրը ցամքեցաւ:

Կ'ըսուի նաեւ գիմաւոր բայով՝ Մնչե՞ պարպարեի ուսկանք նոցա: Չատ է դարձեալ մնչ, մնչե՞ մակբայն այլեւայլ նշանակութեամբ. եր. 153:

** Որպէս կը գրուի երեքն փիկ որպէս զի:

Ինչպէս մնչե՛ն նախադրութիւնը՝ նոյնպէս մնչե՛ն շաղկապը կը գտնուի վերջահարցով աներեւութով ալ: Հարին զնոսս՝ մինչեւ շնորհ ի նոցանէ ասպեալ: Մինչեւ անյոյս լինելոյ մեղ եւ ի կենաց: — Բայց այս չէ սովորականը:

Ինչպէս կամ անկե՛ր Անբերեալն:

Ը. Երբեմն խօսքի մէջ աներեւոյթ բայ մը գի՛մաւոր բայի տեղ կը գտուի՝ առանց ուրիշ բայէ կամ շաղկապէ մը կախում ունենալու. այլ միայն իբրեւ ուրիշ նախադասութեան մը նախընթաց կամ հետեւորդ, կամ նաեւ իբրեւ առանձին նախադասութիւն: — Այս ձեւը շատ ազատութիւններ ունի:

Ընդէ՛ր արուեստագէտ միայն համարիցին (զարարիչն) եւ ոչ ի չգոյէ ի գոյ օձել զհասակս ամենայնի. (փիկ՝ եւ ոչ՝ ին ի չգոյէ ի գոյ օձեցե): Եթէ կարծիք յանցանաց էին գեւք, ոչ երբեք զմարդիկ ի կռապաշտութիւն յօժարեցուցանէին, եւ ոչ ընդ աստեղս ոչո՛ցօնել. (պշուցանէին): Միշտ հպատակ կայցես յաղօթս, եւ բազում զուարթութեամբ արևոսն կալ. (կայցես): Ի բոց իօնափել այսու հետեւ զամենայն չարութիւն. (թօթափեցէք): Ծառայք՝ հնազանդ լինել տերանց: Սոյնպէս եւ կանայք հնազանդ լինել արանց իւրեանց, ի զարդ խոնարհութեան զարդարել զանձինս: Ըստ պատուոյն որ տուաւ (քեզ)՝ արժանի վարս ցո՛ցօնել. եւ զերկնից առաքինութիւնն առաքինեաց*. (վարս ցո՛ցօնել): Ոչ իբրեւ զոչխարս ի մէջ գայլոց՝ կեղեքիցիք, այլ քան զառիժ եւս ահագին լինել: Ոչ այժմիկ ծաղկօք լի է երկիր եւ յոբանել զոյդիս. (յոբանեն կամ ժամանակ է յատանելոյ էն):

Շատ անգամ արգելական խօսքեր այս կանոնով կը ձեւանան:

Մի՛ գուք առաւելս ինչ իմանալ քան զոր գրեալն է: Մի՛ յայլ ինչ ունձալ: Եթէ դք եղբայր անուանեալ՝ կռապարիշտ իցէ, ընդ այնպիսումն եւ հաց մի ուտել:

* Առաքինի բայի հրամայական: Յես եր. 239, Բ. Չբարեք նախնին նախնիել:

Մէ՛ բազում վարդապետս լինել, եղբայր իմ: Մէ՛ զան-
ձանց եւեթ փոփել, այլ իւրաքանչիւր զընկերին:
Սիրելիք, մի օտարոտի համարել զեռանդն ինչ որ ի
փորձութիւն ձեզ լինիցի:

Երբեմն եւ աներեւութի վերջաւորութիւնը կը
զանուի եւ զրուած՝* ընդուն. անցելոյ նման:

Սուրբ են սատ առաջի գերեզմանաց վէճ փոփու.
(փորել): Իշխեցին զինամն Աստուծոյ երկնիք չափ
փոփու: Ա՛ղիք ինչ էին Աստուծոյ ընդ մարդկու-
թիւնս իջեալ շրջու. (արգենիք մը կար շրջելու):
Դուք աւաղիկ կամիք օտար տերանց ծառայեալ: Ա-
մենայն իշխանք մեծամեծք այփոփու գային արքային
Պարսից: Ջհերսն զանգրագեղս (Ներսիսի) զվայե-
լուչ թագազանդուր վարսիցն՝ զայն ի բաց իոյ՞ալ
հրամայէր. եւ ընդ նմին զվայելուչ պատմուծանն՝
զայն ի բաց պատատեալ հրամայէր: Ոչ գիտեմ ոչու-
տեալ երեսաց: Ամէր յոյ՞ալ գետպանս. են:

Տարակուսելի կը մնան տանը՝ յաջորդ եւին
պատճառաւ, որ երբեմն իբր զարդ կ'աւելցուի: Եւ եղև
Պաւղոսի շրջու զվերին կողմամբքն եւ իջանել յԵփե-
սսս**: Չմարթի յսկի համակեալ եւ արտասուսարկանել:

Բաւական հիմն չունինք ենթադրելու թէ առ հա-
սարակ գրագրաց սխալ ըլլայ աներեւութի տալ ձեւը:
— Եթէ ե՛՛ լծորդութեան նախնական ձեւը մտա-
ծուի եւ՛, եւլ եզած ի հնուց, նոյն ձեւին թաղարդ-
ները համարուելու են գրեա, գրեաց, արեւ, արեւ
ղար. թաւայէր եւ գրգրեայր. երկնայր զի ծնանիցի. ոչ
դարձրեայ (ոչ գաղարե.) մէ ինայտար, եւայլն, որ գրաց
մէջ կան:

Այսպէս եւ աներեւութին իւր անցելոյն հետ նոյնա-
նայուն նմանութեամբն՝ ուրիշ լծորդութեանց ալ

* Շատ քիչ անգամ նաեւ ալ աներեւութի վերջաւորու-
թիւնը. Ձերեւալ սկսան զօրքն. փիկ՝ դեւալ. ինչպէս
կայ նաեւ կար. արգեաց փիկ արգաց. — որ յատկապէս
ու եւ զ գրերուն վրայ ըլլաւուն՝ առփնին գիտելիք
ունին. եւ ոչ գիւրաւ գրչի վրեպակ համարելի են, (ինչ-
պէս որ վրեպակ կը համարինք՝ յարեւալ փիկ յարեւել:
եւ նմանները):

** Բնագիրն ունի՝ Շրեւալ Իւնիւ յԵփեսոս:

իրական անցեալն երբեմն աներեւութի տեղ կ'ան-
ցնի. ինչպէս. Յարեաւ Եսթեր Իրիտւ ի սենեակն
արքայի: Դորին խրատդ անշնորհ արտու զգրոն իշ-
խեաց: Յարժամ մերժեցաւ սուրբն Ներսէս, եւ ոչ
դք գոյ՛ ընդդէմս թագաւորին, այնուհետեւ ըստ
կամոց չարութեան իւրոյ գնացեալ լինէր նա: Երա-
նեւոյն Մաշթոցի պարգեւէր վիճակ Սասունժոյ՝ Հայ-
րապետն չափուն ընտւ ծնունդս նորոգ՝ նշանագիրս
Հայերէն լեզուին: (Փխկ՝ յարեաւ Իրիտւ. Թանկ իշ-
խեաց. ընդդէմս կամ-ցող թգրին, ընտւ ծնունդս):

Այսպիսի ցանցառ ձեւերն՝ որ նախնեաց ալ ա-
մէն կարգի զբուսածոց մէջ չեն տեսնուիր, ներեւի չեն
համարուիր նորուներու:

3. Ընդունելութիւն Ներկայ և Ապառնի:

Ա. Բայերու խոնարհմանց մէջ միայն ոչ ընդու-
նելութիւն ներկայ կը յիշուի սովորութեամբ. բայց
աւելի յաճախ կը գործածուին իչ եւ լի. — որոնց
երեքին ալ պէտք եղած գիտելիքներն ըստ բաւականի
աւանդեցինք Ա մասին մէջ. երես 127, 128:

Բ. Ընդ. ներկայ՝ կամ ներգործական բայի է եւ
կամ չէզոք. — կրաւորական չկայ գրաբար: Բաց ասկէ՝
շատ բայ կայ որ ոչ եւ իչ մասնիկ չեն առնուր. որ վար-
ժութեամբ միայն կը սորվուի:

Գ. Ու, իչ, լի՝ երեքն ալ երբեմն իբրեւ բայ կը
բանին, երբեմն իբրեւ ածական. եւ երբեմն նաեւ
իբրեւ գոյական. եւ կը գործածուին առանձին կամ
խնդրով. եւ կը հօլովին եզակի ու յօգնակի:

Դ. Խնդիր սեռի ամէնքն ալ հաւասարապէս
սեռական կ'առնուն՝ իբրեւ բոյի մասն: Իսկ խնդիր բնու-
թեան՝ իրենց նշանակութեանն համեմատ այլեւայլ
հօլով: Հայցական խնդիրն ընդհանրապէս հայերէնէ
օտար ոճ է:*

* Ու ընդունելութիւն կամ բայածական, որ առ հասա-
րակ յաճախեալ չէ ընտիր մասննագրաց քով, ընդ-
հանրապէս առանց խնդրառութեան կը բանի՝ կամ իբրեւ
գոյական, ինչպէս. ծնող. հշոգ. Կնայն. եւ կամ
իբրեւ ածական, ինչպէս. սյր Բորչոցոյ. թոյնք օդա-
նոգ. զօր պարբալոյ, եւ այլն: Իսկ եթէ խնդիր առ

Աւասիկ օրինակները:

Բայ.) Լաւ բնդ լաջող, խնդաւ բնդ խնդաջող: (Նշխար հացի) որ յաւելաւ ի կերողացն: Կորիցէ փախուսա յընկաջողն. (վազողը չկարենայ փախչիլ): Աստուած հաճեցող ողորմութեան է: Բազումք ի լաջաց բանին հաւատացին: Եթէ լինիցի դք պահանջող բնութեան ջուրցն՝ թէ յէր վերայ կայցէ, բնաւ ամենեւին մի տացուք պատասխանի: Գոհացող լինիջիք զԱստուծոյ: Մի լիցուք ցանկացող չարեաց. (խնդիրը կրնայ հոս տրական ալ համարուիլ): — Բարեաց արբիչ է Աստուած եւ ոչ չարաց իրաց: Մէք փառաւորեմք զհարբիչն նոցա եւ զյորինիչ: Փառաւոր տանէին զբոնիչն այնպիսի իշխանութեան: Զգրկիչն աշխարհաց: Ապահանիչ էն միմեանց. գրիչ չարեաց. զբժոցիչ ի մահուանէ. յարոցիչ ի զլորմանէ. հարճիչ յանցանաց. եւն: — Լինիջիք տանիչ բանին եւ ոչ լիւիչ միայն: Յուդա եղեւ առաջնորդ ունելեացն Յիսուսի: Աչք նոցա լի են տան փողաղն որ առ ոտան յառնէ մարմելեացն եւ ելանելեացն: Եթէ մեծ իցէ գործն քան զտանել գործոյն: Գործն եւ գործելն առ հասարակ տանջեացին: Բանիբունք՝ յատեանս ջատագով զրկելոյն լինին, բազում անգամ իսկ եւ զրկելեացն. (նաեւ զրկողներուն):

Ածկ.) Տէր հոգոցանող է: Յանդգնեցան ոմանք ի շրջաւ Հրէիցն: Գատարկանձունք, շրջող տանէ ի սուն: Օգագնացն թռչնոց ոմանց ոմանց լեզուքն ճուղղէ եւ ճնոողէ եւ կանչող էն: Մարդք արհամարհող, այդանող. այր խօսող, կերող եւ արբեցող: — Ի կերիչ եւ կերակուր: Այլ դք զարջոյ թոճիւն առեալ կատախչու սուսցանէ: Հուր ծախիչ. գայլ ապահանիչ: Ապարաճեցոցիչ եւ արհամարհիչ. միջնորբիչ. ողբեցոցիչ. եւ այլն: — Անասնոց կէտքն կրելի էն

պէտք է սովորաբար որ գերանուամբ կը գարձուի. ինչպէս քիչ մը ետքը կը տեսնենք: — Կորու, գրիչ եւ քանի մը նմանները հասարակ անպահի կարգն են:

* Ը՛գով (արթ) բայն ընդուն. ներկայ չունենալուն՝ անոր անդ արբեմամբ բայինը գործածուած է արբեցող, որ թէ փնտցող ըսել է եւ թէ պարզապէս ի՛նչ:

եւ կէպ ուրիշի. (ոմանք բեռ կրելու եւ ոմանք ուտուելու. — ներգծ. եւ կրւր:) Բանս նախատանաց խնթելիս ի նոսա արձակէին. (կսկծականս:) Բանք ինտնթելի. բանք պարելի. (Թախանձողականք, պատրիչք:) Հասարակ ածական. Երեւել նշան. շարմանալ. հասարակ. ցանկալ. սիրել. եւայլն:

Գ. Գ.) Ըուրջ եղեն ի ծագի ի հրապարակս: Ներողի եւ աղեղնաւորք մտցեն անգր: Անգրէն կրկնեալիք որպէս (կրկնիցի) կնոջ յոճ իւր. (ինչպէս որ ցորեն քաղողն իւր ցորենին վրայ կը ծռի:) Որ իցէ տուն փեսանոցն. (մարգարէին:) — Ոչ արարածք կարեն քննել զարարելն, եւ ոչ զանգուածն զլանգելն գիտէ: Բառնի սչ կարեն այնպէս սպիտակացուցանել: Իբրեւ զմի դի է կատուաց: Հրեայք որ երգմեցոցն էին: Գրելն ոմն Հռոմեանոս անուն: Յովհաննէս Սիրտիլ: Բարողի. աւերաբանի. Բնակի. Բորնի, (սասանայ.) եւայլն: Հասարակ անուն. Գրել երկաթի. Բրել. յեւել. (գործիք:) — Որպի անմիտ՝ ցաւք են ձնանելաց. կամ՝ Տրամութիւն է ձնելացն. (այսինքն ծնողաց, ծնողին:) Ատելոյն մեծաբանեալ էր ի վերայ իմ. (այսինքն՝ Թշնամուց:) Հասարակ անուն. Ամել. ունելի. հայել. արկանել. Բաւանել. լեւել. փեսանել. եւայլն:

Իսկ գերանուն խնդրոյ տեղ սաացական կը գրուի հարկելի: Իմաստութիւն գիւրաւ գտանի խնդրողաց իւրոց, եւ հասանէ առ ցանկացողս իւր: Օրհնեցէք զանիծիչս յեր. բարի արարէք ատելաց յերոց. (զձեզ անիծողները. զձեզ ատողներուն):* Ընդունելի է՞ ես գու, ապաւէն իմ. (զիս ընդունող:) Ի հալածչաց իմոց ապրեցո զիս: Ծանեաւ եզն զստացիչ իւր: Ի փրկչէն

* Սիրելի եւ արելի կը գրուին սիրող եւ արեցող (Թշնամի) նշանակելով. որ սուրբ Գրոց մէջ շատ յաճախ է: Եթէ սիրէք դուք զիւրիշս՝ ձեր, որ շնորհ է ձեր. (եթէ զձեզ սիրողները կը սիրէք.) ո՞չ ապաւէն եւ մեղաւորք սիրեն զիւրիշս իւրեանց. (զիրենք սիրողները.) նոյն խօսքն ուրիշ Թարգմանութեամբ՝ Եթէ սիրիցէք զայսոսի՝ որ սիրին յիւր: Փրկութիւն ի ձեռաց արելոց մերոց: — Այսպէս եւս շատ անգամ՝ սիրուելու, արեցող կարծուածները ներգործական նշանակութիւն ունին. Սիրելի ա-

Տիբե. զբամահիչնն Տիբ. զբարտիչքնն իւր. եւայլն.
— ուր ստացականներն ամէնը հայցականի անդ են:

Ե.] Է ընդունելութեան յաակութիւնն է՝ որ երբ
իրբեւ բայ գործածուի, շատ անգամ եղակի թուոյն
անդ յոգնակի կը գրուի:

Ըստ մտաց յիշեացն առնէր պատասխանի Յիսուս.
(Ըստ մտաց Յովհաննու որ յղեացն:) Ի տախտակացն
խորտակելոցն յայտնի երեւէր Քիբելեացն թախծու-
թիւն.՝ (այսինքն՝ Մովսիսի) Արշակ անշնորհ առնէր
զորպէս պարզելին. (զԱղէս:) Գուցէ հրատարկեք
է իօտելեաց սօսի.՝ (յԱստուծոյ:) Ար չկարկեցէ անեղ-
ծուլ զառակս՝ ատելոյնն ինչս ասուծիցէ. (առեղ-
ծողին, գանողին:) Թուզ որ թէ շարժեցի՝ անկցի
ի բերան սօտելեաց. (կերողին:) Բարիք ինչ՝ զոր ըն-
կերին կամկցի դը առնել՝ նախ զտրջելոն ուրախ առ-
նեն: Եթէ դը գացի որ զրողեալն թագուցեալն գու-
շակեացէ, ինչքն եւ ստացուածքն հաշակելեացն լե-
ցին. (իմաց ասողին:) Հասեալ են մանկունք յեր-
կունս, եւ չիք զօրութիւնն ի ծնանելիս. (ծնողին, մօր
վրայ:) Ի բամբաստանս արկանէ զայլիս ծնանելեաց ի-
րոց. (ծնողին, իւր հօրը:) Ոչ ընդ չափ արացն հայի
Աստուած՝ այլ ընդ կամս Կալեացն. (ասողին:)
Չբռնազատէ զկամս չկատելեացն՝ ակորժել զառա-
քինութիւն. (չկամեցողին):

Չ. Ը ատ սովորական է ընդուն. ներկայի անդ՝
որ գերանուն կամ մասնական անուն գործածել գի-
մաւոր բայով. մասնականք երբ հետը ինգիբ ունենայ:
Նոյնպէս երբեմն ընդուն. անցելոյն անդ: — Գիմաւոր
բայով՝ ընդունելութեան անցած ժամանակն ալ կը
ճշգուի. (վասնզի գրաբարը չունի փետած ըլլալ, ամկ.
կիօրփիւշ օլան ժամանակը):

Նուան քոյ. ողջոյն ասը օրելեաց մեքոց. (զմեզ օրողնե-
բուն.) խոստացաւ օրելեաց իւրոց. (չբոկու համար՝ օրող,
օրողաց, զփոյնզ, ինչպէս բնագիրները կը ցուցնեն):
Նոյնպէս ընդունել է իմ ներգծ. է, եւ ընդունել է ինձ՝
կրաւորական անական:

* Նոյն խօսքերն ուրիշ գրոց մէջ՝ Յայտնի եղեալ անասնէր
Քիբելեացն թախծութիւնն: Գուցէ հրատարկեք յոյն-
մանի որ իօտելեացն:

Որ հարկանէ զծնօս քո՝ դարձս նժա եւ զսրանն. (բաս
յաւն.՝ հարկանօղն զծն. քո դարձս եւ զմ:) Որ հաժա-
քնցն ինչ ո՛ր պիղծ՝ նժա է պիղծ. շար այնմ՝ մարդոյ է
որ խղճիւն ուրիցե. (բաս յաւն.՝ պիղծ համարողն ինչ՝
է պիղծ. շար է մարդոյ խղճիւ կերպի.) Որ ուրի՛ն՝
զայն որ ոչն ուրի մի՛ անգոսնեացէ. (կերպոյն զվերո-
ղը:) Ո՛չ այն ո՛ր ինչ է որ րնկեացն եւ ոչ որ զշուրն
եք, այլ որ անեցոյցն Աստուած. (ոչ անկած բլլողը
բան մի է. եւ այլն:) Մացէ ի տունս գողոց եւ ի տունս
որոց երգնոցոսն սուտ.՝* Մարդոյ անվշտի եւ յաջո-
ղելոյ յամենայնի, եւ որ կարող էցե տակաւին: Այնմ
որ զլարն քործէցե. (չսեւլու համար՝ կարող տակաւին.
քործողն զլար:) Որ ընտրանաւն ինչ ո՛ր էցե՝ աւելի
իմն պատուական է. եւ աւելի իմն գութ կոյ ընդ
նժա այն որ ընտրէցեն: Ընտրուելեամք՝ եղուն աւելի
յարբի է. եւ ընտրուն աւելի սեր կոնենայ լքան: Ոչ
եղց զուսն իւր հնձողն, եւ ոչ զգիրկս իւր՝ որ շրայն
ժողովր: — Մարգարէին որ ասէ կամ որ ասեր: Չայն
բոցոյ որ ուրիցե զեղէզն. (կերպոյն:) — Անցելոյ անդ.
Դու ոչ գիտացեր զնչ քործեցաւ ի նժա. (գիկ՝ զե-
ղեալն:) Լքցի որ ասացան ի մարգարէէն. (ասացեալն:)

Նայնն աւելի ճշգիւ կը պահանջուի ընդունն. ներ-
կայ շունեցողը բայերուն վրայ. ինչպէս են եմ, ունիմ,
գնեմ, կամ, յառնեմ, ուսնում, գիտիմ. — Բոյ, կոյ, եւն:
Ոյր ոչն քոցե՝ եւ զոր ունիցն՝ բարձցի ի նժանէ:
Չունեցողն՝ ունեցան ալ յեւելն կոնում: —
Չխարզ գժուարին է՝ որ զինչսգ ունին մտանել յար-
քայութիւն Աստուծոյ: Ոչխարք որոց ոչ էցե հովիւ:
Ո՛չ որ կանն եւ ոչ հանդերձեալքն: Վայելեացուք ի
բարութիւնս որ կանն. (ներկայ, հիմակ եղածք. աճ.
վար օլան:) Բարձողքն հաւատացին, եւ որ անկեալն
գնեք անդամալոյծ՝ վայելէր ի բժշկութեան:

Այսպէս նաեւ լոց ապաւնին մինակ եւ յօգով
բործածուելու տեղ՝ յարարերականաւ կ'ըսուի՝ Որ լի-

* Յուսարէնն որ կը յիշեցէ՝ իմանալու է հայերէն թարգ-
մանութեանց բնագիրը:

** Ուրիշ անդ մը բարգ բաւով՝ ի տունս գողոյ եւ ոտրդումն:

նելոցն էր՝ ահա եղեւ. (ըլլալիքն եղաւ:) Որ դաւոցն իցե՛ եկեացէ: Տես եր. 351, ԻԵ: (Փիկ ըսելու՝ լինելոցն եղեւ. հալոցն եկեացէ:) Բայց կ'ըսուի նաեւ՝ Ձգալոցն պատմացէ. (եր. 56):

Է. Ընդուն. ներկայ շունեցող բայերուն, (որ բազմաթիւ են գրաբարի մէջ,) շատ անգամ անցեալը կը գործածուի անոր տեղ: Այսպէս կ'ըսուի յոսացեալ, գիտացեալ, մարտացեալ, գնացեալ, կացեալ, նստեալ, աշխատեալ, ջնանցեալ, եւ այլն. յուսացող, փախչող, կեցող, նստող եւ այլն նշանակութեամբ:*

Տեսանիցէք զորդի մարդոյ եկեալ ի վերայ ամպոց. (փիկ՝ զի գայցե. որ կու գայ. աճ. կէկնջօր կէօրեճե՛ + օխի՛շ:) Ձխարդ գժուարին է յոսացելոց յինչս մտանել յարքայութիւն երկնից. (փիկ՝ յոսացողաց:) Անց այն ամենայն իբրեւ զստուեր, իբրեւ զնաւ սանեալ ի ջուրց կուտակելոց, եւ իբրեւ զհետա հաւու թոսացելոց յօդս: Ձքարբա թոսացեալ. (սահող նաւ, թուշող օձեր:) Տեսանէր Մովսէս երկուս արս ընդ միմեանս մարտացեալ. (փիկ՝ զի մարտնչին, կամ փնչ քեմ մարտնչին, ինչպէս է ուրիշ գրոց մէջ:) Իբրեւ զծառայ երկոցեալ ի տեսունէ իւրմէ, եւ իբրեւ զվարձկան որ սպասիցէ վարձուց իւրոց: Տարայց զնա ի տուն մը իմոյ եւ ի սենեակ յընցելոցն զես: Ոմն ի զերծելոց անտի պատմաց Աբրահամու յայնկոյս կոցելոց. (մինչ կայրն յայնկոյս:) Գուռն իմ բաց էր ամենայն եկելոց. (եկողներուն:) Ընթացք անասնոց կայտելոց: Հողազործին աշխատելոց:

Երբեմն նաեւ ընդ. ներկայ ունեցող բայերուն: Օրհնելն գոհացելոցն է, եւ լալ եւ ողբալն՝ ամնջեցելոց: Ձբանս առնն Աստուծոյ՝ Քարթատելոց. (ըստ յն. Քարթատողի, այսինքն՝ որոյ էր բարբառեալ:) Լինիցիք իբրեւ ընդ օդս իօսեցեալ. (խօսողք:) Եզիտ զարքայն Ասորեստանեայց պարտաշնորհու ընդ Լորնայի: Մէք ձեզ նմանեալ կարեզք մարդիկ եւձք. (նմանողք:) Աստուածս տեսանեմ ելեալս յերկրէ. (փիկ՝ զի ելանն. ինչպէս ուրիշ թարգմանութիւն մ'ունի:)

* Տես նաեւ ընդդէմացեալ փիկ ընդդէմացու. եր. 413:

Այսպէս եւս՝ Ուրացեալ, (փիւկ սուրացող) երկն-
 աց ի պատերազմ. ծառայի քնացելոյ առաջի քո: Ի մէջ
 ծառայելոյն Աստուծոյ եւ ի մէջ զծառայելոյն. նոտելոյն
 ընդ աջմէ. զկնի եկելոյ, (եկողներուն, գալիսներուն.) եւն.
 — որոնցմէ սմանք անցած ժամանակ ակնարկող ընդու-
 նելութիւն են. (տե՛կ. սուրուշ օլան. քալըշ օլան, եւն.)

Ասոնց դերանուն խնդիրներն ստացական կը
 դրուին եւ կը հոլովին. (տես եր. 417.) այսպէս. Տէր
 փրկէ զյոսացեալ իւր. ապաւեն է յոսացելոյ իւրոց.
 (փիւկ՝ զյոսացողս յինսն. յինսն յոսացողաց. որ խորթ են):

Ը. 1] ընդունելութիւնը ածականորէն կը նշա-
 նակէ յարժօր, արժանի, կօրելի. եւ այն ատեն կրաւորա-
 կան է կամ չեզոք:

Որ ի քեզ նախանշելի ինչ է՝ ի ծածուկ պահեալիւր
 ինչ նախանշելի քան որ ունիս՝ ծածուկ պահէ: — Յօ-
 րէնսն զսօտելի անասունսն սուրբս կոչէ, եւ զսօտե-
 լիսն՝ պիղծս*: Մանուկ կաթնակեր որ յայլ ինչ
 կերակուր մտաբերիցէ՝ ոչ պարտելի է այլ արգահա-
 րելի: Այս որ ասացաւ՝ մի ումէք զհատարի կար-
 ծեցի, Ուր սէր է՝ ամենայն ինչ կրելի է. (այսինքն՝
 դէռնի՛ն կրել է:) Նա այնու գովելի է, եպրելի է. եւն:
 — Իսկ լելի վնել՝ լսուիլ, կամ լսելու արժանի հա-
 մարուիլ. (եր. 111.) եւ լելի արնել՝ լսեցնել:

Թ. 1] էական բայով իբրեւ գիմազուրկ կը գործ-
 ածուի, եւ կը նշանակէ՝ պարտ է, արժան է:

Կրնայ այս կերպ գիմազուրկին քով ուղղական
 կենալ իբրեւ անուն բայի (ներգործութեամբ կամ
 լռելեայն). — կրնայ նաեւ հայցական դրուիլ՝ իբրեւ
 խնդիր սեռի. եւ այն ատեն ընդունելութիւնը ներ-
 գործական է: Գործոյն տէրը (ներգործութեամբ կամ
 լռելեայն) արական հայով կը դրուի: **

* Արք տեսանք՝ Միս սօտելոյ. տեղի հոց սօտելոյ. ակնջք
 լելոյ. եւայլն. ասոնք զլիաւոր բային հետ կապուած
 են. Յօցի միս սօտելոյ եւ հանգերձ գիւնոյ. — Իսկ վ՛
 դոյականին որպիսութիւնը կը ցուցնէ:

** Քիչ անգամ բացառական խնդրով. Բռնակալ խոտա-
 պարանոց եւ յԱրոսձոյ ատելի: Նմա ճառելիք էին
 (բանքն), եւ յայլոց ընկերացն անճառք:

Ուղ.) Գինի նոր ի տիկս նորս արկանել է: Նոր թխնին նոր պէկերս մեջ գնելս է: — Եւ ոչ՝ յարժամ ջուլցանէ թէ է սրոյ երկնչիցի՝ հասարակ է. (եւ ոչ այն արին հասարակս է:) Ջնոյն գրեւ առ ձեզ՝ ինձ ոչ ինչ գանդաղել է. (անուռ բայի՝ շնոյն էրել:) Մեզ ոչ ինչ գանդաղել է երկրորդել զպատմութիւնս: Յայլ առակ փոփոխել է մեզ. (սորչել ստակն անցնելս եւս:) Այն ոչ ամենայն ուսմէք հասարակ է: Այսպէս իմանալ է բանս. ոչ յայն միտս իմանալ է. եւ ուղ- զորդ իսկ տել է. եւ այլն:

Հյոյ.) Ջերեւելն Աստուծոյ՝ ըստ կարողութեան տեսողացն իմանալ է: Այսպիսի ինչ է իմանալ զէջո սաստուածեղէն Հոգւոյն: Մեծբայիմ՝ ուստի զառաջինն հարստութիւն Եգիպտացւոցն կարծել է: Չայծն ոչ եթէ բոկանալ տան է. (քակեց ըսածը բոկանալու մտք առնելու չէ:) Ջնոյն եւ զայլոցն իմանալ է: Առ Աստուծոյ անքննութիւնն ընծայութիւն անգիտութեան մարտցանել է: Ջինչ ընդել է ինձ՝ զայն ես ոչ գիտեմ: (Ինդիր սեռի են՝ զբրեւն, զէջո, շնոյն, ընծայութեան, զինչ. — ինչ. բնութեան են՝ այսպիսի ինչ, եւ թոյնալ:)

Ժ. Ասոնց բացասականն այլեւայլ կերպով կը ձեւանայ. 1. չ գրով. չարել. չհասարակ. 2. աւելի յաճախ՝ բառին արմատին վրայ ան մասնկաւ. անճառ, անբառ, անկար, անկողոպոս. 3. շատ անգամ արանց բառով իբրեւ լոկ անական. արանց անելոյ. (անքննելի.) արանց թիչութեան, (անբժշկելի.) եւ այլն. եւ 4. շատ քիչ անգամ այս ձեւով՝ անբժշկելի, անքննելի*:

* Այս վերջին ձեւն ընտիր չէ համարուած նախնեաց քով. անոր հակառակ՝ անոնցմէ ետքը լեզուին սովորականն այս ձեւն ըրած են. անճառելի, անբառելի, անկարելի, անլինելի, անբացբառանալի, եւ այլն: — Երրորդ ձեւը միայն հին հարազատ հայկաբանութեան ժամանակները գործածական էր: Իսկ բարդութիւն հասարակօրէն նախնեանցով կը ձեւանար, կամ գարձեալ բառին արմատով. ինչպէս. Գժուարին ար է բարձալ. ցաւք անհարկնք ար է թիչութեան. ամուրն անհարկն էր ար պարել. — Գիւրահոռ, գիւրայրեաց, եւ այլն. եւ ոչ գիւրահոռանելի, գիւրայրելի, գիւրեմբիւրելի, երգալուսելի, եւ այլն. ինչպէս միջին եւ վերջին ժամանակները:

1. Իրս անարժանս եւ չհաւաքալիս զործէր: Ի գրաց մահաւանէ չհաւաքալի զերծեալք. (մահաբայօրէն:) Ի մէջ ուսեւելեացն կենդանածնաց եւ ի մէջ չըստիւթացն անասնաց: Չախորժովով մտաց մարդկան: Չի այնչափ ծնդիցիմք ընդ չկայս եւ ընդ չծալիս:
2. Անթաթին եւ անտի եւ անհոփ եւ առանց մասանց է արարիչն: Չինչ անհաւաք թուի քեզ՝ եթէ Աստուած զմեռեալս յարուցանէ: Անհաւաք է՝ ի մարմնոյ մեռելոյ որդեծնութիւն լինել: Եւ որ քան զամենայն անհաւաքօրոյն է. . : Աբախութիւնն անխաւաքօրն. անհրապոյրն Գայիանէ, եւ այլն:
3. Արարէք ձեզ քսակս առանց հեռեալոյ. (չհիննալու:) Առանց մնելոյ են դատաստանք Աստուծոյ: Առանց շնելոյ են շաւիղք նորա: Եթէ ճանապարհք նորա առանց հասու լինելոյ են, նմա հասու զք զհարգ մարթիցէ լինել: Քրիստոս առանց անցանելոյ ունի զքահանայութիւնն. առանց փոփոխման ունի զփառաորութիւն: Առանց պարտօնով քալոյ* ես, ով մարդ: Հոգին անքակ եւ առանց թաթովելոյ է: Առանց օայնատելոյ պահեցեր զշաւիղս իմ: — Չար են մեղք, այլ ոչ եթէ առանց թշխոնութան են: (Արնար ըսուիլ նաեւ՝ անփն, անշնեպն, անանց կամ անանցակն, անօայնատ, եւ այլն:)
4. Չանջնջիլ զարեացն չմոռացական տանջանացն կատարեաց զզործան զանարժանս: Յանապօրի անգունդս արշաւանաց: Անմատոյց եւ անբարեմելի: Գարձեալ այլեւայլ կերպով. Եհար զերկիրն հարուածովք անթշխոնութան: Նորա զեղծանելի պատն առնուցուն, եւ մեք զանեղծութանն: Պահեցէ զձեզ, եւ անհնարին յաղնութիւն արասցէ. կամ՝ Անհնարինս առ յաղնութիւն. (անյաղթս:) Որ միանգամ ոչ ընկնելով են՝ զայն մի ընթեռնուցուն: Թէ այն հաւատոյ է՝ այս անհաւաքոյ է. (հաւատալի, անհաւատալի:)

* Նայն իմացիր նաեւ ոչ, էլ եւ իսլ ընդունելութեանց բացասականն եւ բարգութեանցը համար:

* Պարտօնով քալ կը նշանակէ նաեւ արգարացընել, ջատագովել. եւ պարտօնաւորութեան զատագովութիւն:

ցական խնդիր սեռի ասոնց անբնական խնդիրն ըլլալէն կ'իմացուի՝ Թէ դրաբար հայերէնն ասոնք իբրեւ բայ չ'ընդունիր, — ուր որ ուրիշ լեզուաց մէջ բնական է ասոնց հայցական խնդրառութիւնը:

4. Ընդունելութիւն Անցեալ:

Ա. Ընդուն. անցեալն երեք կերպով կը նկատուի. 1. իբրեւ Ածական, 2. իբրեւ Բայ, եւ 3. իբրեւ ներգործական Բայ եւ Ածական:

2-էնք յիշեր մինակ թողուելով Գոյական եղած անցեալն՝ ուրիշ ամէն ածականներու օրինգը, (եր. 308.) ինչպէս. Առտեալք. Տոցեալք յիսրայէլէ. զաղբեալն ի սրոյ. խնդրել զիւրոսեան. կանխագէտ հանդերձեւոց. յանցոցեւոցք. ասացելովք. զնորա ասացեալն. (անոր ըսածները.) — միայն այս վերջնոյն վրայ ետքերն ըսելք կ'ունենանք:

Բ. Յիշեալ երեք կերպ անցեալներուն առաջինն եւ երրորդը հոլովական են. իսկ երկրորդն անփոփոխ է ամենեւին եւ անյօդ: — Այս է ընդհանուր կանոնը:

Գ. Երեք դէպքին մէջն ալ անցեալն իւր բայական խնդիրը կրնայ հետն ունենալ՝ այլեւայլ հոլով ըստ բային պահանջելուն: — Աւասիկ երեքին ալ օրինակը:

1. Ետես զաշակերտան հողմկոծեալ ի վարելն:
2. Ջոր քարջեալ պաշտօնէիցն եկին բերին ի Թորդան:
3. Պատահեցէ ձեզ այր մի քարջեալ սափոր ջրոյ. (Ջրէ սափոր շալի՞ծ քարք ճը:)

Ընդունելութիւն անցեալ՝ Ածական:

Գ. Ընդուն. անցեալն իբրեւ ածական՝ (այսինքն գոյականի որպիսութիւն ցուցընող,) կը հոլովի եզ. ու յոգն. ըստ կանոնի հասարակ ածական անուանց. եւ ուր պէտք ըլլայ՝ յօդ կ'առնու: Գոյականին նախադաս ըլլալով ալ շատ անգամ մէկտեղ կը հոլովի: — Իսկ իբրեւ ստորոգելի (ուղղ. կամ հյց. խնդիր բնութեան) կրնայ եզակի ալ յոգնակի ալ դրուիլ. նոյնպէս բաղադրեալ ժամանակներուն մէջ, (յարակատարի, եւն:)

Ո՛վ մահ, իբրեւ զի գառն է յիշատակ քո մարդոյ
 իտղազացելոյ յինչս իւր, առն անվշտի եւ յաջոյելոյ
 յամենայնի. բարի է գառատառն քո մարդոյ կոչո-
 րելոյ, կոտցելոյ յուժոյ: Կրկին կալաւ զնոսա հե-
 ծութիւն անցելոյ յիշատակաց: Յիշատակ իջաւորի՝
 միոյ աւուր Գնացելոյ. (մէկ օր քալած ճամբորդի. —
 փիկ՝ ղի՛ օր գնացելոյ. աստ եր. 437:) Յորդութիւն
 ջրոց հոտելոյ բռնութեամբ: Արեգակն լուսաւորէ զօգս
 իտարեալս. փայտայէ հայր զորդի զբարւոյք ծառայ-
 եալն նմա. (օր բարւոյքն ծառայեալ իցէ:) Զճոցելոյ
 ասնջանաց լցեն զպատիժս: — Ոչ ինչ ընդ վայր
 ոսացեալ է բան իմաստնոյն: Ղօղեալ համարէին
 զանձինս ընդ գաղանեզք մեղացն: Հաւատովք իմա-
 նամբ հաստատեալ զլաւիտեանսն բանիւ Աստուծոյ:
 (Իբրեւ խնդ. բնութեան կրնար ըսուիլ՝ ղօղեալս:*)

Այսպէս եւս՝ Գահայք զարդարեալ. աթոռք ան-
 իեալ. (չարուած աթոռներ. փիկ՝ արկեալ. եր. 85.) ի
 վերջաւորս փոխոյեալս. վիմաց հալովելոյ. զօրութեանցն
 երեւեցելոյ: — Հանդերձելոյ աշխարհին. վասն եղելոյ
 զօրութեանցն. (կարգէ դուրս եղած բաներուն համար.)
 մի ոմն ի կտիելոյ չարագործացն. յոսացելոյ իբաց.
 պոսոսեալ առասպելեաց զհետ երթալ. եւսյն:

Ե. Մասնաւորապէս բաղադրեալ ժամանակնե-
 րուն համար միւսք առնելու է՝ որ յոգն. թուոյն մէջ
 շէզըք եւ կրաւոր. բայերուն անցեալներն ի հարկէ յոգն.
 պէտք էին դրուիլ միշտ. իսկ ներգործական բայերունն
 անփոփոխ մնալու էր: Բայց գրաբարի սովորականն ե-
 ղած է առաջններուն թէ՛ եզակի եւ թէ՛ յոգնակի
 դրուիլը, որ աւելի յաճախ եզակի կը մնայ, ինչպէս
 պարզ ածականներն ալ. իսկ ներգործականներուն՝ յո-
 գնակի դրուածը զարտուղութիւն է, (օրոշեալ կարգի
 քանի մը գրոց մէջ բաւական յաճախ:) Այսպէս.

* Գիտելի է օրինակիս մէջ աւել անիւ ներքծ. բայն իբրեւ
 մէկ բառ՝ իւր հայցական ինդրովք մէկտեղ կրաւորակն
 անցեալ եղած. Յուն պարապորգ, աւել-անիւ եւ մա-
 քրեալ. (աւլուած:) Սոյնպէս հոլ հարեալ՝ ածական ե-
 ղած է յարմի բառին. Առեալ զնա անէր ի հոլն-հարեալ
 յասակն. (հոլ ցանուած գեանիւր:)

Որք մտեալն էին կամ մտեալն էին. անգր հասեալ
կամ հասեալ էցեն: Էթի հասարակեալ կամ հասար-
ակեալ: Ծերացեալ էին եւ անցեալ զաւուրքք: Եղի-
ցին դատիք ձեր պարեալ ընդ մէջս, եւ ճարգունք՝
լացեալ: — Առցեալ էին պահապանս: (Ջրաղ-
Էին ի ծածուկ վառեալք եւ ի վերայ արացեալ
հանգերձ:)

Ձ. Երբ անցեալն հետը խնդիր կամ ուրիշ յա-
րակից բառեր ունի, գոյականը յառաջ կը դրուի:

Ձաւակք օրհնեալ յԱստուծոյ: Արարենի քոսեալ
է քնաց շուրջ: Ըունք կերակրին ի փշտանաց անկէսց
ի սեղանոյ: Աղիւք յարեալ չարացեալ. եւ այլն:

Բայց ասոր հակառակն ալ (աշխարհարարի նման՝)
թէ եւ գրարարին սովորականը չէ, կը գտնուի ընտիր
գրոց մէջ՝ նաեւ շատ վայելուչ կերպով. — մանաւանդ
խնդիրներն ու յարակից բառերը գոյականին երկու գին
բաժնուած: Ձգերեզմանս կրկտեն, եւ վնասեալ մար-
մինս ընդ հողով՝ մերկացեալ խայտառակեալ արեալ
ցուցանեն: Տես զիկեալ ուրախութիւնն Կն յԱստուծոյ:
Ձիկեալ է վերայ յեր զարկութիւն Աստուծոյ: Ժառան-
դեցեք զպարաստեալ յեր զարքայութիւնն: Ձվան մեր
սերմանեալ ցորեանն: Ձնացեալ ճարակն ի յիջ առ ոտն
կոտորէիք: Ձանցելոց անցիցն ընդ նոսա: Ձիւրեալ ար-
կեալ պատանքն: Յիշարկեալ է միջ այրս Աղմէս:
Ձվաղաց արեալ է հիմանց զԸամրին կանգնեաց: Յա-
ռաւագոյն եղելոց նշանացն. յառաւագոյն Գործելոցն մե-
ղաց. Բնակեալ յիս մեղքն. եւ այլն: Փխկ՝ զմարմինս
Խոյեալ. զուրախութիւնն էիկեալ քեզ. եւ այլն:

Է. Ընցած կատարուած գործ ցուցընելու համար
անուն բային ընդ. անցելով մէկտեղ Բացարձակ սե-
ռական կը դրուի՝ փոխանակ իբրեւով գիմաւոր բայի.
— Ինչպէս աներեւութիւն վրայ տեսանք. եր. 394:

Ազգիւն հասելոց արտօսոսն օրն լուսանայր կիրա-
կէն: Մեռաներ՝ ամենայն չբաց առ ահին ի վերայ
դիմելոց: Մի մոյ հարելոց՝ միւսն ընդ նմին աշխատի-
ցի: Սրբոյ Կողմն ամենայն խաղաղութեամբ Բնա-

իւլայ, եւ օրինացն իբրեւ զի գեղեցիկ իմն պարհեցելոյ՝*
Սիմոն ոմն անուռն առաջնորդ էր տոհմին իւրոյ: Չո-
րից մացի ժիջի կատարելոց: Հզօր մարտի եղելոյ, այգուսն
եղելոյ. եւ այլն:

Այս յունածեւ սեռականն, ինչպէս ըսինք, յա-
ճախեալ շէ գրոց մէջ: **

Ընդհանրութիւնն անցեալ՝ Բայ:

Ը. Բայ է ընդ. անցեալն՝ երբ աշխարհաբար լըլ
(տճկ. իօրէն-ի, իեյէի) նշանակութեամբ գործածուի՝
փիկ մակբայով գիմաւոր բայի. ինչպէս քանի մը հեղ
տեսանք: — Աւասիկ երկու կերպին ալ օրինակները:

- { Չայս ասացեալ՝ արձակեաց զժողովսն:
- { Չայս իբրեւ ասոց՝ արձակեաց զեկեղեցին:
- { Չեբ լսեալ զբանն ճշմարտութեան:
- { Դոս-ի իբրեւ լսարոս-ի զբանն ճշմարտութեան:
- { Չայս արարեալ՝ կայծակունս հրոյ կուտեացես ի գլուխ
- { Չայս իբրեւ արձեցես՝ կայծակունս հրոյ. . . [նորա:
- { Պարիսպքն Երկրովի անկան՝ շարժելեալ զնորօք զեթն
- { Պար. Երկր. անկան՝ իբրեւ շարժելեալ զնորօք. . . [օր:
- { Չմաս անեալ զանխիղճ հաւատան որ են ի քեզ:
- { Յորժամ շմաս անեմ զանկեղծաւոր հաւատան քո:

Թ. Անցեալն իբրեւ բայ՝ իւր խնդիրները կը պա-
հէ ըստ սեռին. անուռն բայի հասարակօրէն սեռական,
եւ երբեմն ուղղական կ'առնու. ինք անփոփոխ է ըստ
կանոնի. եւ ամենեւին յօդ չ'առնուր:

Ներգծ.) Հրէից կտեալ զեմ՝ կամէին սպանանել: Գոյեալ
հարիւրապետին նաւ մի՝ եմոյծ զմեզ անդր: Եւ ըն-
կեցեալ զգունդան՝ գտին գիրկս քսան:

Արւր.) Յովնէսի նեմիեալ յեղբարցն՝ վաճառի յԵգիպտոս:

* զան բառեր որ թէ՛ բեով եւ թէ՛ առանց բէի գրուած կը
գտնուին. այսպէս են՝ Պարհել եւ պահել. մարհ, եւ մահ.
բարժանել եւ բաժանել. շղարշ եւ շղաշատեա. եւն:
** Պայ հայերէն ոճով ալ բացարձակ սեռական՝ պլեւպլ
նշանակութեամբ: Այլ երբեք լեւոյն՝ եւ ոչ մի ինչ յան-
սանոց է այնպէս սուր լեւեթօք՝ որպէս էշ. (լեո-դ լե-
լս- մասին): Սա եւ կօշկօք տայիւլոյն գնայր ի վերայ լուրց
գետոց. (տայիւլով):

Չէզոք.) Մարտոցեալ աշակերտքն՝ զարթուցին զնա: Եւ Գործեալ անտի արանցն՝ եկին ի Սողոմ: Լուսաւորութեան արեւուն յոյեալ ընդ սպիտակութիւն ապակոյն՝ հուր ծնուցանէ:

Ժ. Լնցելոյն անուն բային ներգործական բայերու քով կրնայ համարձակ սեռական դրուիլ, բայց նաեւ ուղղական. չէզոք բայերուն՝ աւելի ուղղական քան սեռական, (թէ եւ ընտիր գրուածոց մէջ հարիւրաւոր օրինակներ ունինք սեռականի.) իսկ կրաւորականներու՝ գրեթէ միշտ ուղղական: Ասոր շարին ու վայելութիւնը յաճախ ընթերցմամբ կը սորվուի: *

ԺԱ. Լսյս կերպ անցեալ բայն հասարակօրէն՝ խօսքին առաջին մասը կը կազմէ. բայց շատ անգամ ալ միջանկեալ է, (եր. 214, ծան.) եւ երբեմն ետք ալ կը թողուի, (տճկ. Էփէրէտ, օլարտի նշանակելով:) — Ոչ ոք կարէ զկարասի հզօրի, յոյեալ ի տուն նորա, աւար հարկանել: Թեթեւացուցին զնաւն՝ խոփեալ զգորեանն ի ծով: Լքոյց զնոսա շարհօւրեցոցեալ. (փխկ՝ զարհուրեցուցեալ Լքոյց:) Սղբա ամենեքին չեւ եւս ընկալան զաւետիսն, Աստուծոյ լաւագոյն համարեալ՝ զի մի առանց մեր կատարեսցին:

Բայց աւելի բնական է չէզոք եւ կրաւորական անցեալներուն ետ թողուիլը: Մեծապէս ծանակեցի նա՝ ի վատթարաց անտի ի պարտութիւն յարմեալ: Մեք ծնանիմք՝ յանգիտութենէ տղայութեան ի կատարումն փոփոխեալ: Մի ի մեծամեծ նաւուց՝ որ զոգս առեալ ուռուցեալ առազաստիւք ասպատակի ի վերայ

* Ցես կարճ նախադասութեանց եւ իրարու կապեալ բայերու համար ըսուածը. երես 213, ծան:

Կոյնպէս մտադրութեան արժանի է չէզոքներուն այս ձեւ ժամանակաց ալ անուն բային. Չեւ է հասեալ ծամ. չեւ իցէ հաստ խօսեալ. ի՛մ եթէ չեւ եկեալ. չեք երեւեալ քեզ Աստուծոյ. ծնեալ է նա. չեք մեռեալ. չիցէ անկեալ. եւն. որոնց մէջ զանազանելու է ազատ գործողութիւն ցուցընող չէզոքները, ինչպէս են՝ Գամ, Երթամ, Դարմիմ, Կանիմ, Խօսիմ, Եւայլն. որ կրնան երբեմն սեռական անուն բայի առնուլ. ուր որ ալ ազատ գործողութիւն կամ վիճակ ցուցընողներն ուղղակիանող կը քանն՝ գրեթէ միշտ. ինչպէս են՝ Ինանիմ, Դարմիմ, Եամնոս, Վլանիմ, Ինիմ, Կտան լինիմ, Եւայլն:

մկանաց ծովուն սլացեալ: Եկի իօնջեալ: Ի բաց կացցեն
սմայցեալ. եւայլն:

Երբեմն ներդործ. անցեալ մ'իւր հայրական
ինգրովը մէկտեղ՝ յեառգաս վերագիր կ'ըլլայ գլխաւոր
անուան կամ գերանուան:

Ձք անկեալ կաս զձեռք արիւտեալ. (գու:) քուրճեն նստին
ի առնս իւրեանց՝ հերս տեղեալ, տեղեալ մըրսս
նստին առաջի գիցն: Ել ընդ առաջ նորա քուտի՝ պո-
րտեալ զպարսմանն իւր: Եկին ալք ութսուն տե-
ղեալ զմըրսս եւ պարտեալ զհանդերջ:

Այս ձեւը նմանութիւն ունի թոյ եւ անօնան
անցելոյն հետ. աես վարը՝ ժը:

ԺԲ. Անցեալն իբրեւ բայ՝ յայտնի է թէ ի կախ
մնացած կամ անլրացեալ խօսք մի է՝ որ գիմաւոր բայ-
ով պիտի լրանայ. ինչպէս. Տեօեալ զքաղաքն՝ — Ելաց
ի վերայ նորա: Այս երկու բայերը հասարակօրէն մի-
եւնոյն անձին գործողութիւն կը ցուցընեն. բայց կը
գտնուի հակառակն ալ. ինչպէս. Պաւղոսի զայս պա-
տասխանի որտեալ՝ Փետտոս ի ձայն մեծ ասէ, մըլիս
Պաւղէ: Նորա ընթացեալ զգազանն ի հուրն՝ եղև նմա
չար եւ ոչ ինչ: Խար Բործեալ նմա ի բարեկամէ՝ մեռա-
նէր: Վաչէ՝ ձին զուլամբ երկեալ՝ սպանանէր: Իմ Աս-
տուծով կեցեալ եւ ջերմ քրիստոնէութեամբ՝ մի իբրեւ
հեթանոսս կոծ դք անյուսութեամբ դնիցէ ինձ:

Երբեմն կը գտնուի նաեւ լոկ անցելով խօսք մը
լրացեալ. (ինչպէս նաեւ աներեւութով. երես 413.)
մանաւանդ յորժամ, իբրեւ մակրայէն ետքը: Յորժամ
ոգի տեալ սահաւ մի՝ եւ անդուստ ելեալ յարձակէին:
Յորժամ հարաւ ընթեալ՝ ասէք թէ խորշակ լինի: Եւ
վասն զի ոչ իմիտեալ գիտացեալ ձեր զարժանն, վասն
այնորիկ ան զարժան գաւազանն ի վերայ: Երկուս խոզ
եւ մի էլ վերեալ այնչափ ընդերկար ծանապարհ, եւ
գու ասես, զի՛ ես քրանեալ այդչափ. (ես երկու խոզ
քշած ըլլալով:) Վասն էր արդեօք զամենայն իտեալ,
եւ զայս միայն ի ձեռն տեալ: Եւ նոքա այոչափ թօղ-
րեալ (լրբեալք), մինչեւ զամենայն մարդկան աչս կամին

ունել: Չխորհ մանուկն ի հասակ անցեալ, ապա ի ծերութիւն գարջեալ: Խոփոքեալ յինէն անզգամին՝ եւ ետ անփոյթ առնէի:

Ասոր նման են այն խօզերն՝ որոնց բաղադրեալ ժամանակներուն էական բայը զեղչուած է: Որոյ նորոտեալ զամօթ՝ բարձցէ թողցէ զմերձաւոր իւր. (այսինքն՝ որոյ կորուսեալ իցէ զամ:) Մի խաբիր արքայ, ոչ կերեալ գորա երբեք եւ ոչ արբեալ: Գնեն եւ Յունաց իմաստունքն մի ինչ ինքնակաց՝ որոյ ոչ յուժեքէ եղեալ, այլ ինքն անձամբ ինքնակաց առաջին Կոթեալ: Չոր նորա յողմեալ՝ սա ցրուէ. (նորա ժողովեալ էր կամ իցէ:)

Այսպէս նաեւ անցեալ աներեւութի տեղ (կերտ ըլլալ)՝ կամ գիմաւոր բայի տեղ յատուկ ձեւով մը կ'ըսուի:

Մեծ էին սքանչելքն՝ թիեալ ի հինգ նկանակէ անտի կերպուր ի հինգ հազարաւոր ժողովուրդն. են զարմանք՝ եւ կուրին ի ծնէ ի Սելովամն ասի Բոցեալ. (փիկ՝ զի բխեաց կերակուր. աչացն բանալ. Թեա՛ ըլլալ. Բոցոտ՛ ըլլալ:) Գուցէ կարծիս ինչ տայցէ թագաւորին՝ իբրեւ գաւուղ ինչ ի նմանէ շայն զասեալ. (կարծիս ինչ տայցէ զառնն զնասելոյ. ինչ մարդն էր մն զաստոտ ըլլայ:) — Այս ոճը լեզուին պերճութիւններէն է, բայց շատ յաճախեալ չէ:

Հոս ալ ընդուն. անցելոյն հայցական կամ ուղղական ըլլալը՝ զլեւաւոր բային սեռէն կախում ունի. ինչպէս յառաջ ըսինք. եր. 410, 411:

ԺԳ. Ի՛նչնք թէ անցեալն իբրեւ բայ անփոփոխ է. եւ այս է ընդհանուր քերականական կանոնը. — սակայն չէզոք եւ աւելի՛ կրաւորական բայերուն քով, ուր սեռական անուն բայի չկայ, երբեմն անցեալն ալ կը գտնուի յողմակի գրուած. այսպէս:

Դարջեալ ի Բարբլունէ՛ զսեղանն կանգնեցին. (փիկ՝ գարջեալ:) Սուրբն Ներսէս հասաատէր զթերահասաաս՝ զի հոտոբացեալ յԱստուած՝ ապրել կարացեն: Բարձեալ թողեալ եղին նորա ի ձեռանէ Տեառն՝ երբեալ ըստ հետ կամաց սրտից իւրեանց:

Ձկորստեան ճանապարհն Բնացեալք եւ կամօք լեալք որդիք բարկութեան՝ առանց Աստուծոյ շքէին յաշխարհի: Դեւք ի ձեռն հաւատացելոց մինչեւ ցայսօր հաւածեալք ելանեն: Խառն. Մարգիկ ելեալ ի քաղաքաց եւ ի գիւղից՝ հետամուտք լինին կոտորելոյ զգազանսն. եւ նոքա սրացեալք ի լերինս եւ յափափայս ձեպին անկանել փախտականք:

Այսպէս նաեւ՝ նոքա հատեալք անդր. ընդ այս նայեցեալք. Տարոնցեալք բուռն հարեալք զնմանէ. հոյհոյեալք՝ օրհնեմք, քաճաքեալք՝ աղաչեմք:

Իսկ սեռական անուան բայի քով յոգն. անցեալ՝ զարտուղութիւն է: Նոյնպէս զարտուղութեամբ երբեքն ներգործական անցեալք կը տեսնուի յոգնակի գրուած: Տօտեալք միմեանց ողջոյն, աբիեալք զհարաքանչիւր աթուռն նստէին կարգաւ: — Սակայն բաւական յաճախեալ ոճ մըն է՝ որ

ԺԴ. ‘Ներգործական անցեալ մ’իւր սեռի խընդրոյն հետ համաձայնելով՝ անորոշ յոգն. հայցական կը գրուի՝ կրաւոր. անցելոյ ձեւով. ինչպէս:

Հուրջ զդրօշելովքն զսրահսն փախեալք եւ կօրկեալք եւ ամբոցոցեալք պահեն քուրմքն իւրեանց: Այսր նմին իրի եկեալ է, զի կօրեալք զսոսա տարցի առ քահանայապետսն: Թէ զոք գտցէ արս կամ կանայս՝ կօրեալք ածցէ այսր: Դէպ եղեւ եղբարս եօթն մարքն հանդերձ կօրեալք ածեւ յատեան: Թորժամ պակասեալք ի փրկութենէն գտանէին, իօրօրեալք սրեալք եւ գունակ գունակ խոյրօրեալք եւ յաշխարհէն կորզէին. (զնոսա): Ձքազուճս ի նոցանէ կօրեալք կօրեալք տարցուք ի գործկաւագործութեան: Ձկապիկս անապատականս ըմբռնեալք հտպիտոս ուսուցանեն: Ձքահանայսն տանէին կօրեալք նոքոցեալք ի վերայ ջուրոց: (Փխկ՝ զսրահսն ամբոցոցեալք պահեն. կօրեալք տանել. կօրեալք ածեւ. եւայլն:) — Այս ոճն ընդհանրապէս որոշեալ կարգի մը գրոց յատուկ է:

Ներգործ. անցեալք այսպէս յոգն. հայց. գրուելով՝ իբր կրաւորական խնդիր բնութեան եղած կ’ըլլայ

գլխաւոր բային. ինչպէս երբեմն յարակից ածական խնդիրներն ալ կը ցուցնեն. Ջփարաւոն զորօքն հանդերձ ծովամացս ի կորուստ յազարկեալ ընկզմեցեր: — Իսկ իրական խնդիր բնութեան են՝ տանի՛, կացոցանի՛ եւ այլն բայերուն քով. ինչպէս. Ջախյեանն ստատնայի կարկեալ ըմբռնեալ ամենպարտեալ հանդերձ թագաւորաւն կացուցանէր: Երես 225:

Այս յոգն. անցեալն յունականին համեմատ է:

ԹԵ. Այսպէս նաեւ երբեմն սեռական աներեւութի տեղ անցեալ կը դրուի՝ գոյականին համաձայնած. մանաւանդ յեք եւ վան նախադրութիւններէն ետեւ. եւ կ'ըսուի՝ Յետ սակաւ ժամանակի անցելոյ. յետ ամսոց վեցից անցելոյ: Յետ այնչափ ոգւոց ի գեհհենի փանջելոց. (փխկ' անցանելոյ, փանջելոյ:) Յետ քսանեւհինգ ամաց խոփացելոց աւետեաց. (այս է՝ քսանեւհինգ ամօք յետոյ քան զաւետեացն խոստանալ:)

ԹԶ. Ինչպէս աներեւութին մէջ տեսնը՝ (եր. 399.) երկու նոյնանշան կամ նմանանշան բայ իրարու վրայ ընկած. դիմեաց գալ ի վերայ. եւ այլն. նոյնպէս՝ եւ շատ աւելի յաճախ՝ անցեալն իւր նոյնանշան դիմաւոր բային հետ կապած կը գործածուի: Այսինքն. շատ անգամ երկու նոյնածեւ դիմաւոր բայի տեղ, ուր որ դիմաւորներն ոչ իբրեւ մակբայի պէտք ունին եւ ոչ եւով կապուած են, առաջին բայն անցեալ կը դրուի. ինչպէս. Յարեաւ հեղեղ, եւ արկեալ փարազայլան. փխկ' արի փարա, — որ նոյնպէս ընտիր է:

Այս երկու ձեւերն ալ գրարարի պերճութեանց մասն են. եւ հաւասարապէս կրնայ ըսուիլ՝ Անց քնաց, եւ անցեալ քնաց. — Գայն հասանելին կամ եկն հասն, եւ եկեալ հասն. — Խողայր քնայր, եւ խողացեալ երկայր. — յաթն իճն, եւ յաթեալ իճն: — Ջայնչափ վայրս հոփանել անցանել, կամ հոփեալ անցանել: Անարգեաց անփոսնեաց Մովսէս զգանձան Եգիպտացոց, եւ փոխացեալ ընկացու նա առ սուկերան Յովսեփու:

Այսպէս՝ երեք կերպով կրնայ ըսուիլ. Դիմեաց գալ ի վերայ. դիմեաց եկն ի վերայ. դիմեալ եկն ի վերայ:

Խաղայ ելանել ի ներքուստ ի վեր. Խաղայ ելանել ի ներքուստ ի վեր. Խաղացեալ ելանել ի ներք:

Դէմ եգեալ գայ,

կամ Դիմեալ գայ.

Խաղացեալ գան ի վերայ.

Հեռացեալ մեկնեցան.

Յանախեալ բազմանայ.

Քակեալ քայքային.

Անուանեալ կոչին.

Թարգմանեալ կոչի.

Ջհեա անկեալ զնային.

Շուրջ եկեալ յածիցի.

Ջահի հարեալ երկնչէր.

Յանդիմանեալ կշտամբել.

Արգելեալ փակեաց զնա.

Արգելեալ կարճեցին.

Յայտ արարեալ ցուցանէ.

Վանեալ վիանդել. եւն:

Անդ է տեսանել չար քան զարս՝ որ զիմտօթի՛ ելեալ Խաղացն. (մէկը մէկալէն աւելի չարեր՝ իրարու հետ մրցելու ելած:) Լայնանիստ մեծութեամբ տարածեալ կայ ծով, եւ մըրկեալ ամբոխն զնա ալիք:

Ասոնց վրայ քանի մը կարեւոր գիտելիք կան միտք առնելու:

1. Անցելով բաղադրեալներէն շատերը՝ միայն այս ձեւով կը գործածուին, եւ ոչ աներեւութով կամ կրկին գիմաւոր բայով. — որ միայն ընթերցմամբ կը սորվուի:

2. Այս ձեւ անցեալն յոգն. թուոյն մէջ ալ հասարակօրէն եզակի ձայնով կը մնայ:

3. Այսպիսի բաղադրութիւնք անթիւ են գրաբարի մէջ. բայց հին ընտիր գրոց մէջ չգտնուածները մտքէ հնարելու չէ:*

4. Աշխարհաբար թարգմանութեանց մէջ՝ եթէ ուզուի երկու բայն ալ պահուիլ, (թէեւ մէկը միայն հերիք է,) պէտք է երկուքն ալ գիմաւոր զնել. այսպէս. Եկեալ հասանէին. եկան հասան. (տես եր. 213, ծանն:)

5. Կերպորձականով բաղադրեալներն ալ կրնան ըստ իմաստին չէզոք ըլլալ, ինչպէս. Չո՞ տարբեալ զնաց. գո՞ր) տարբեալ եմուտ այսբէն. Քո՞ի տաեալ ծրանայ շուրջ. տո՞ի տաեալ. Գե՞մ եդեալ, եւայլն:

* Ինչպէս որ հարազատ լեզուին ժամանակներէն ետքը գրողներն անզահ բաղադրութիւններ հնարած են. Յարմարեալ պատկանի. կերպացեալ ձեւանայ. աջօթեալ տղերսէ. անուանեալ տաի. ուրախացեալ ցնծայ. երեւեալ ցուցանի հրաշալի, եւայլն:

Ընդհան. անցեալ՝ իբրեւ ներգործ. Բայ եւ ածական:

ԺԷ. Հայերէն լեզուի յատկութիւնն է՝ որ միեւնոյն անցեալը թէ՛ ածական եւ թէ՛ միանգամայն ներգործական բայ ըլլայ՝ իւր հայցական խնդրովն որ շատ հեղ հետն ունի: Այս յատկութեամբ կ'ըսուի՝ Մարդոյ իորոտելոյ զհամբերութիւն:

Ասկէ է որ ներգործական բաղադրեալ ժամանակներն՝ ե՛մ, լինի՛մ բայերով ալ՝ հայցական խնդիր կ'առնուին. Ուսեալ էր զգիրս. տեսեալ եւս էին շնչանն. նիւթեալ լինէր թագաւորն չարոսն. գտեալ լինի՛ր զգրուսն. (գտած կ'ըլլաք.) եւայլն:

ԺԸ. Իշական կամ օժանդակ բայէ անկախ, իբրեւ պարզապէս ներգործական՝ անցեալն իւր հայց. խնդրովը մէկտեղ ածական կ'ըլլայ գոյականի մը, կամ բայի մը խնդիր բնութեան եւ ստորոգելի. այսպէս:

Ուզ.) Մէք եղիցուք յողորմութիւնն սրացեալ: Եղիցի (նա) արգարտութիւնն ածեալ ընդ մէջ իւր. եւ ճշմարտութեամբ ուտեալ զիողս իւր: Պատահեցէ ձեզ այր մի քայտեալ ստոր ջրոյ յուս իւր. (Նրի սափոր շալկած մէկը): Գիպեցաւ սմա պատանի մի աշխարհական՝ լուացեալ զներս, օրիկ արկեալ զուսովք, եւ գայր զճանապարհս իւր: Ես էի յաչս նորա իբրեւ Գրեալ խաղաղութիւն. (խաղաղութիւն գտածի պէս):

Սեռ.) Բարերարաց եւ քարի գրեւոյ. (բարերարներուն եւ բարերարեալներուն): Կարմիր են հանգերձք քո իբրեւ հնձանահարի՝ լոյ հնչանի խիտելոյ. (լիք հնձան կոխած մէկու մը):* Կանանց զատորոտած պաշտոնութիւնն յանն արեւոյ: Ջարմանային վանն նորա արտաւելութիւնն իմ հեղութեան սրացելոյ:

Տրկ.) Բարի է դատաստան քո մարդոյ անհաւատի եւ իորոտելոյ զհամբերութիւնն: Կման է ուռկանի արկելոյ ի ծով եւ յամենայն ազգաց խողովելոյ** . (ծով ձգուած եւ ամէն տեսակէն ժողոված ուռկանի):

* Ուզականն է Հնձանահար լի հնչան խիտալ: (Ցես ժԹ:)

** Ուրիշ թարգմ. մը գիմուար բայով, Ուռկանի որ արտաւելցի ի ծով եւ յամենայն կողմանց խողովելոյ:

Հյց.) Ետես զնոսա արիեալ ուսիան ի ծով.* (ծովն ուսկան ձգած տեսաւ:) Տեսանիցես զՏէրն ի հարսանին զլուսն ի գինի արարեալ. (Զուրբ գինի բրած կը տեսնես:) Եւ ոչ ի տաճարի անդ գտին զիս ընդ ումէք խօսեցեալ եւ կամ ծողզու արարեալ բազմաց: — Զնոսա, զՏէրն՝ խնդ. սեռի. արիեալ, արարեալ՝ խնդ. բնութեան. (Եր. 225:) Արնար ըսուիլ նաեւ՝ արիեալ ուսիան: Առաքեաց պատարագս՝ ուղարկնելա՝ կողակամբ հանդերձ. (ձագ բերած ուղտեր ընծայ խաւրեց՝ ձագերովը մէկտեղ:) Եթէ աւեր՝ զի պարծիս իբրեւ զլատեալ. (չառածի պէս:)

Այսպէս նաեւ՝ Առաքեալքն Գան արքեպօպ. ամենեքին ուսեալ զպարերազ՝, (կամ ըստ այլ թարգմ. լաւ եւս՝ հմտաբար պարերազնի:)

Չէզոք եւ կրաւորական անցեալ՝ էական բայով, կամ բայի մը խնդիր բնութեան եղած կամ հոյովեալ հասարակ է ամէն լեզուաց. ինչպէս՝ Արիեալ եւ զու. Ետես զնոսա հողտեղեալ ի վարեն. Գինեմբ զլուսն ի գինի արարեալ. եւ այլն: Եղիպէս ուսի՛ սօտան զակով՝ ամէն լեզուաց է. Բարձեալ ունիմ, արեալ ունին սերմանին ի ձեռին քում, եւ այլն: Բայց ներգործ. անցելով եւ հայցական խնդրով բուլ Ատեալ եւ զքոյն. Ետես զնոսա արիեալ ուսկան ի ծով՝ միայն հայերէն եւ տաճկերէն լեզուաց յատուկ է: **

Ասոր նման է նաեւ հետագայ ի կանոնով ներգործական անցելոյն իբրեւ ամական գործածութիւնը, լման աշխարհաբարի եւ տաճկերէնի սճով ու շարքով:

Այս գործածութեան հետ շփոթելու չէ սեռական անուամբ բայի անցեալն՝ որ բայ է եւ ուրիշ բայի վրայ ինկած, կամ խնդիր բնութեան եղած, բայց անական չէ: Արի յիշեալ նորա զկեանս. նորա գտանի չժանոցեալ զԱստուած. (Եր. 214 եւ 411.) — Թէպէտ նշանակութեամբ նոյն են երկուքն ալ:

Ես տեսի անդամաց արմատս յիշեալ: Գտանէր պանեալ նմա զթագաւորութիւնն ուրոսն անուանի: Յար-

* Աւրիշ թարգմ. գիմաւոր բայով. Զէ արիեալ եր նոյս ուսկանս ի ծով:

** Ար գտնուի մինչեւ նաեւ իմ բայով. Մի այլով ցանկութեամբ լցեալ կայրեն գտնան իւրեանց. — սւր լցեալ թէ՛ ներքծ. է եւ թէ՛ անական. (լեզուցած կենան):

Ժամ Դե՛՛ն էւ անուանոյ գտանիցի զնոյն Կորձեալ.
(Երբ մեծն ու անուանին նոյնն ըրած կ'ըլլայ):

Այս վերջին ձեւը կը նոյնանար ԺԸ կանոնին հետ,
եթէ սեռականներն ուղղական կամ հայցական դրուած
ըլլային՝ գլխաւոր բային պահանջելուն համեմատ:

ԺԹ. Վի՛ճ անգամ սեռական անցելոյն հայցա-
կան խնդիրն ալ սեռականի կը դառնայ. ինչպէս սեռա-
կան աներեւութինը. Եր. 392:

Յիշատակ իջաւորի՛ Ժոյ առաջ գնացելոյ. (փխկ՝ զ՛ի
օր գնացելոյ): Ասան էր կարմիր են հանդերձք քո
իբրեւ զհնձանահարի լեոյ հնչանէ կոխելոյ. (փխկ՝ լե
հնչան կոխելոյ):

Ի. Արբեմն օր դերանուամբ դիմաւոր բայ կամ
բացառականով կրաւորական անցեալ դրուելու տեղ,
(որ դրաբարի սովորականն է,) անուն բային սեռական
եւ բայը ներդրածական անցեալ կը դրուի՝ գլխաւոր գոյա-
կանին ածական եղած: Այս ոճոյս մէջ գործոյ տէր սե-
ռականն հասարակօրէն անցելոյն նախադաս կը դրուի,
— ճիշդ աշխարհաբարի եւ տաճկերէնի սովորական
համառօտեալ ձեւով երբեմն նաեւ յօդառութեամբ.
Ասորո՞՞ն արո՞՞ած կերակուրները. մարդո՞՞ն ըստձե՛՛րը,
ևն: — Աը գտնուի նաեւ անցեալը յետադաս եղած:

Ձմարդի՞ն հասարակեալ կտակ ոչ զք կարէ անարգել.
(փխկ՝ զկտակ հասարակեալ է մարդի՞ն): Ուսուցանէք
վարդապետութիւնս զմարդի՞ն պարտախելս: ՁԱ-
որո՞՞ն արո՞՞եալ զկերակուրան խոտան համարել: Լսե-
ին զԱսորո՞՞ն արարեալ սքանչելիսն: Մի արարածք
են ամենայն՝ Հօր եւ Որդո՞՞ն արարեալ: Մերկեաց
Աստուած զ՛իք զիեցեալ խաւարն հեթանոսութեան:
Ողոմայի անձինն իւրում կարի զգոյշ կայր, մանաւ-
անդ յըմպելեաց. բայց զի՛րոյ նախորոյ պարզեալ
զգինի ճաշակէր: Ամենայն մեծամեծքն առեալ ու-
նոյն կաշառանգք խաւարեցան: Մատուցին իշխանքն
զիբրեալ դարասիանին թղթոյն: Ապաշխարէր զառ-
ցեալ բանսն. (իբե՛՛ն արո՞՞ած ոսկւ. իբե՛՛ն քերթ պա-
տասխ. ի՛ր ըստձ խօսքերը): Մատիր դու քննել զա-

ասցեալն Յակոբոս առ Յուզա: Ասն Աստուծոյ աս-
ցեալն իսկ եւ իսկ ի գլուխ ելանէին: Չնորս աս-
ցեալն հաստատէ յաւետարանի: Թագաւորն ծաղը
առնէր զբանսն կաթողիկոսին, եւ մկթայր շնորս ու-
սացելովն: — Խօսել սկսանէր զբանս ի բերան Ե-
դեալ Անդոնիայն շարագործի, (չար Անդովկին՝ իւր
բերանը գրած խօսքերն սկսաւ խօսիլ:) Ձեւոց նա-
խըրոց կերակուրս արտեալ ճաշակէր: Չարիեալ ա-
ռասպելն Սողոմոնի լուծանել. (Յողոմոնի առաջար-
կած հանելուկները:) Չհուրն՝ զարիեալ Բանին յեր-
կիր: — Վերջին չորս օրինակներուն շարքը սովորա-
կանը չէ. սովորաբար՝ Ձեւոց նախըրոց արտեալ կե-
րակուրան. կամ բացառականով՝ Չառասպելն արիեալ
ի Սողոմոնի. կամ յարաբերականով՝ Չոր Բանն Էսրի
յերկիր:*

Իսկ փոխանակ դերանուն սեռականի՝ ինչպէս
ամէն ուրիշ տեղ՝ ստացական կը գրուի, որ կը հոլովի
ալ: Ձե՞ եա ի ձեռս զիւր պարիեալն՝ շարչարել. (ին-
չո՞ւ իւր խաբածները ձեռք տուաւ որ շարչարէ:) Չո
փրիեալ ժողովուրդս. եւայլն:

Ասոր նման՝ նաեւ չէզոք եւ կրաւորական ան-
ցեալներ երբեմն բացառականի տեղ սեռական առած
կը գտնուի. — բայց ասոնք զուտ ածական անցեալ են:

Այսպիսի բանից՝ փոճարոց յորոց կարկատելոց՝ չէր
պարտ ամենեւին բնաւ առնել պատասխանի: Ա-
պեալք խոտարի եւ կաշկանդեալք երկայն ֆիշերոյ:
Հարեալք սոսերի իճոյ էք: Գերեալք սրոյ. անկեալք
սրոյ. եւայլն: — Ստացականով. Հանցուք զնա յա-
չաց իւրոցն իաբեցելոց**.

(Իրմէ խաբուածներուն.)
Այս եւ ասոր նման ձեւերու վայելուչ գործա-

* Չգուշալի են այս անցելոյն անճաճ կերտուածիւններն
որ լեզուին ընտիր ժամանակներէն ետքը կը տեսնուին.
Ի հրաւիրեցելոցն զմեզ վայրի. եւ ասոր նմանները. (փեկ
յոր հրաւիրէն զմեզ, կամ ուր հրաւիրեալս եմք:)

** Յաւոց հանել, յաւոց ելանել՝ աշխարհաբարին նշանակու-
թիւնն ունին. բայց արական խնդիր կ'առնուն փիկ յատ-
կացուցի: Աստուծոյ յաչաց ելին. շարից յաչաց ելա-
նէին. նոյն իսկ հանէ զքեզ արան յաչաց:

ծութեանն համար հարկ է գրաբար գրութեան մէջ
երկար վարժութիւն ստացած ըլլալ:

Լոց ապառնոյ շունինք օրինակ սեռականով.
այլ յարարերականով կ'ըսուի՝ Հայն զոր ես փոց. զբա-
ժակն զոր ես բնկելոց ե՛մ. (իմ տալու հացս. խմելու
բաժակս) Շատ քիչ տեղ՝ այս ձեւով. Ոչ գիտաց
ղնելոց եղիտն իւր. (ըլլալու փորձանքը, գլխուն գալիքը
չիմացաւ:)

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ա.

Բ Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ց Վ Ր Ա Յ

Ա. Շատ անուններ աներեւութի եւ ընդունե-
լութեան ոյժ ու նշանակութիւն ունենալուն համար
Բայանոս կը կոչուին:

Բ. Բայանունները բայինշանակութեամբ՝ երեք
բայական սեռերուն համեմատ խնդիր կ'առնուն. բայց
ժամանակները շունին: Իսկ իբրեւ անուն՝ կը հոլովին
եւ յօդ կ'առնուն:

Գ. Բայանունները կը բաժնուին՝ Գոյական եւ
Սծական: — Աներեւութի նշանակութիւն ունեցող-
ները գոյական են. եւ ընդունելութեան նշանակու-
թիւն ունեցողներն ածական:

Կայ գոյական բայանուն ալ՝ որ աներեւութի
նշանակութիւն չունի. ինչպէս վարը Զ, Է, Ը թուե-
րուն մէջ յիշուածներէն շատերը:

1. Գոյական բայանուն:

Դ. Գոյական բայանուններէն, որ աներեւութի
ոյժ ունին, ոմանք բայի մը լոկ արմատն են, — վերջին
արմատ կամ բայարմատ. (տեք եր. 79.) — եւ ոմանք
բայարմատէ մ'աժանցեալ. ինչպէս.

Դարձ, էջ, ել եւ մուտ, ցոյց, աւեր, արտունջ. կամ՝
էջք, ելք, մուտք, վայելք. — ընթացք, խաղացք,
գնացք, նայեացք:

Յափշտակութիւն, շինութիւն* — փախուստ, կորուստ. ուտեստ, պահեստ. — կործանումն, յապաղումն. — պոռփանք, անարգանք. — շինած, աւերած, կամ՝ շինուած, յաւելուած, հարուած: Մնունդ, ծնունդ, յագուրդ, տեսիլ, երկիւղ, բախիւն, եւն:

Գոյական աներեւոյթը շատ անգամ պարզապէս բայանուն է. եւ կ'ըսուի՝ (նաեւ ածականով եւ օտարականով կամ յատկացուցչով մէկաեղ.) Լուեաց ի խօսելոյ անտի, կամ Լուեաց ի խօսիցն: Ծառ զեղեցիկ փեսանելով, կամ զեղեցիկ փեսիւմս: Զգացին զիս նորա, կամ զիս նորա: — Այսպէս եւս՝ Զլու հարկանել. մեծաւ լալով. մեծաւ Գոյելով. եւ այլն:

Որովմ ներելոյ թողութեան լինիցին արժանի** : Առ ի Կալիքիւ ժողովրդեանն առաքեցան արքանեակքն Յեսուայ. (այսինքն՝ առ ի Կալիքոսիւնն):

Ասկէ է աներեւութիւն երբեմն սեռական խնդիր առնուլը փոխանակ հայցականի. տես եր. 387, Գ ծան:

Աներեւութի նշանակութեամբ կը բանին նաեւ բայէ ածանցեալ լի՛ վերջով անեզականները: Եղեն զարմանալի՛ ի վերայ ամենեցուն: Լքան զարմանալի՛ ի վերայ նշանին որ եղեւ. (այսինքն՝ զարմանի, զարմացմա՛մբ): Խօսեւ բանս հպարտս յարբիւցաց. (յարբեցութեանն): Մարմնոյն մեծելի՛ց ցուցանեն զհպարտութիւնն: — Այսպէս եւս՝ Մեծաւ զարմանալի՛ց. օտիցն մեծելի՛ց. արտեւանանցն ինքնելի՛ց. լալի՛ց, (լացք.) եւ այլն: Իսկ խնդրելի՛ կը նշանակէ երբեմն՝ խնդրուածք, խնդիրք:

Ատոնք հասարակօրէն առանց խնդրոյ կը մնան:

Ե. Գոյական բայանուններէն ոմանք ներգործական են, եւ սեռական խնդիր կ'առնուն*** (ինչպէս

* Ըսինք բայարմատէ ածանցեալ. վասնզի հասարակ անունն ածանցեալները հասարակ գոյական են եւ ոչ բայանուն. ինչպէս. Միծոսիւնն, ներոսիւնն, Տարբոսիւնն, եւն:

** Ներել թողութեան իբրեւ կրկին նոյնանշան գոյական՝ այնպէս կը գործածուի՝ ինչպէս օրհոսիւնն քորոսիւնն, իւր զօրութեան, պարի՛ց պարոհասի, պարոսի՛ր հրամանի, Տարք պարբազի, արալ նշառի, եւ այլն եւ այլն. որոնք շատ յաճախեալ են ընտիր գրուածոց մէջ:

*** Թարգմանութեանց մէջ կը գտնուի երբեմն ներգծ. բայանուն մը հայցական խնդիր սեռի առած. որ հայերէնէ

ընդունելութիւնները.) եւ ոմանք կրաւորական, ու բացառական խնդիր կ'առնուն. իսկ շէղդքներն իրենց նշանակութեանն համեմատ այլեայլ հոլով:

'Ներդձ.) Նեղէին Եդիպոսացիքն զիտրայէլ ի շինուած Կառուած զգործուածն ամենեցուն զեղեցիկ գործէ: Արար զերկիր պաղարեր ի սնունդս ծառայից իւրոց: Լաբան երթեալ էր ի կտուրս խաշանց իւրոց: Ընդերկար էին խնդրուածքն պարբերին զոր խնդրէր աւազակն: Եկեսցուք յայնք ի քնին: Հսկոյն պիտոյ հայհոյութիւնք մի թողցին: Յետ ընդունելութեան Գիտոսիան ճշմարտութեան. (այսինքն՝ զայն եկեսցուք ի անել. ընդունելոյն զԳիտոսիանն:)

Աբր.) Ասան փոփոխման Ամբակուսայ ի հրեշտակին. (հրեշտակի ձեռքը փոխադրուելուն համար:) Գոնէ ի նախատանաց ապրեսցի նա յընկերաց իւրոց. (իւր ընկերներէն նախատուելէն ազատի:) Ոտնհարութիւնն ի Նշածեաց. եւայլն: — Բացառականները կրաւորականի խնդիր սեռի են:

2էղդք.) Փոքր մի հայթայթանք լիցին ի ցառոցն: Չիք ինչ բաժանումն եւ որոշումն ի միտանց. (իրարմէ տարբերութիւն չկայ.) Արկին ինձ երկիւղուկս ի Կէն: Յետ դարձին ի Բաբելոն: Ինձ դարձ լիցի յի՛մ աշխարհն: Բախիւն լեզուի ընդ զոս: Տեսանէր մարդպետն զգեղեցկութիւն վայրացն, զնիստ շքեղութեան ի բարձաւանդակ տեղեացն, եւ զնայեացն ի խոսարն՝ զի կարի վայելուչ էր. (դէպ ի վար տեսքը:) Փակեալ է քեզ ճանապարհ մտին առ հայր: Աերացումն յերկնս. մուտք ի Հրեատարան. յէջան Սէնեալան լեռանն.

օտար սճ է: Լսեմք իւրից նոցա ի մեր լեզուս անծածոս Աստուծոյ: Ըստ յաւաքագին Կարգութեանն Յովհաննու Արարիանն ապաշխարութեան: Քարգութեանն զԳիտոսոս. (փոխանակ աներեւոյթ գրուելու բայանուան տեղ. իտեւ ընդ զմեծամեծս. Կարգելոյն Արարութիւնն:) — Ստորին գրաբարի ժամանակներն աւելի յաճախ էր այս սճը. Օրհնութիւնն Իսահակայ զՅովսէփ, եւ Յակոբայ զՅոսոս: Արհամարհանաց գործ զի՛մ արտայանքին. յարհամարհանաց զարտոյ. զմեր կամսն զարտոս Բարիս. (Իմա՛ զմեր կամելն.) որ առ հասարակ խորշիկ են:

(փխկ՝ ի Սին . . .)*: Ընդ այն զինչ զարմանք իցեն: — Պատմական եւ պրոկն. ՋՀոգոյն հայհոյութիւն մթ թողցի մարդկան: Թագաւորէին մեզք ի ժամանակէ անտի յանցուածոցն Ադամայ զլստոտիբանան: — Այս վերջինները շատ սովորական չեն:

Ձ. Ըստ անգամ կրաւորականն շանակութեամբ են բայանունները՝ սեռական հոլովով, որ յատկացուցիչ է. ինչպէս՝ Արարչութիւն աշխարհի. աշխարհի ստեղծութիւն: Ասեմ Երոստոյթի. կործանումը:

Յարարածին երբեք չէաք մտ: Երբեքն սպիտակուելան ներկայ չիկէ: — Եղեն ի շինուածոյ րոմարին մինչեւ ի կարեիքով շինուածն ամբ հարիւր քառասուն եւ երեք: Ընդ մէջ կցուածի տարնոց վարեցի ցից: Հատած վերին ի խոր է. (վերջին կարուածքը.) Լուսեղէց փարթար զՈրդոյն ի կարապն փոփոխութիւնս. (փարթար, գունէ):

Այսպէս եւս յաջորդներն՝ որ ոչ գործողութիւն կամ լինելութիւն կը ցուցնեն, այլ եղած բան մը. բայց գոյական են եւ ոչ թէ ածական.**

Կուած արծաթոյ. Կարած որթոյ, մայրից.

Ծեծած վոյ. Թրջած յարդից.

Արարած շիրմացն. (չէնք.) Այրեցած պուտան. եւն. — ուր բայանունները համեմատ կու գան աշխարհաբար նայումք. շարումք կամ շար էւայլն գոյականներուն, կամ մանաւանդ ածկ. փիլի, էջի, փիթ, էջընիլ եւ նման բառերուն. այսպէս՝ Այրեցած պուտան, (պուտուկի էրածք.) չեմիկէ Եանըլ: Այս կերպով առանց սեռականի ալ կ'ըսուի՝ (Տախտակացն՝) խոփածն մարդոյ էր, գիրն՝ Ատուածոյ: Կազմել շիտիտածն. ծուխ այրեցածոյն. եւայլն:

* Ուրիշ գրոց մէջ՝ Յէջան Սինեական լիբն. տես վարը ի թուոյն վերջերը:

** Միջին ժամանակներն սկսան առմական հայերէն առած՝ իբրեւ ածական (չէզք եւ աւելի կր. բնգուն. անցեալ) գործածել ան եւ ուստի վերջաւորեալները. Որոյ գրեալն է՝ լոյս զինքեամբ սրլատ. բունտ ես. (ըմբռնեալ ես.) միտք արգարոցն է օրինօք իբրտոտած. (խրտոտալ): Վերջին դարերուս մէջ ան ներգործ. անցեալ եղած է աշխարհաբարի:

Իսկ հասարակ ածական են՝ (եւ ոչ բայանուն կամ անցեալ՝) Այր հոգիք, ցառք, բան անկոթ, եւն։

Է. Սեռական խնդիրը շատ անգամ հոմ է, այսինքն. միեւնոյն բայանունն ըստ խօսքին բերմանը կամ յատկացուցչին նշանակութեանն համեմատ՝ կրնայ կրաւորական ըլլալ կամ ներգործական. ինչպէս կրւր. Գարձաւ Աբրահամ է հոգորածէ խոփաորաց (ուր թաղաւորք կատարեցան.) եւ — ներգծ. Կոչեաց Սամիսն զտեղին՝ հոգորած թնօփ. (ուր ծնօտն կոտորեաց զայլապղծիս) կրւր. Նա գիտաց զսօփոյնս ածա մեր. (մեր շնորհ) ներգծ. Լքաւ երկիր սփոյնս ածա յնորա. (անոր սփոյն թաթներովք) Այսպէս եւս՝

Ներգործական.	Կրաւորական.
Երկք մշակաց.	Երկք անդոց.
Գործ ծառայից.	Գործ դաշտաց.
Կերակուր մանկանց.	Կերակուր ծառոյն.*
Հարուած մտրակի, գանի.	Հարուածքն Եգիպտոսի.
Քարոզութիւն Թաղէի առաքելոյ.	Քարոզութիւն աւետարանին:

Այս բայանուններն իրենց յատկացուցչաւն պնայէս են՝ ինչպէս հասարակ անունները՝ Մօնն Փարսոսնի. Երոննիսն ժեռելոց. է մոպս թոզա. եւայլն: Եւ ընդհանրապէս հասարակ անուններ իբրեւ բայանուն եւ բայանուններ իբրեւ հասարակ անուն կրնան գործածուիլ:

Ը. Եւ դարձեալ միեւնոյն անունը կրնայ երեք կամ աւելի առում ունենալ՝ զորօրինակ, յափշտակութիւնն՝ յափշտակելը, յափշտակուիլը, յափշտակուած իրը. նոյնպէս թնօնոյ՝ ծնանիլը ներգործաբար կամ կրաւորաբար, եւ ծնածը: Թափոսոյ՝ պահուրտիլը, պահուրտելու տեղն եւ պահուած բանը: Այսպէս՝ կ'ը-

* Առաջին նախնեաց քով յաճախեալ է ներգործ. մտօք՝ Առ չգիտանա եկեր կամ թէ առ չժուժալոյ է կերակրոյ թոսոյն: Առանց կերակրոյ թոսոյն ոչ գիտէին ամաշել. (եթէ չէր ճաշակեալ է ծառոյն) Ասան փայտի կերակրոյն ելին է գրախտե անտի: Այլ եթէ կերակուրն պարզն խիստ էր: Ազամայ յանցաւորութիւն փայտի կերակրոյ. — ուր ետքինները կը գրեն՝ է հալախանի փայտին. պաղոյն հալախանի:

սուի 1. Յափշտակութիւն ընչից: 2. Յափշտակութիւն փնակէն, (ի տնանկէն:) 3. Հասուօցէ զյափշտակութիւնն, (զյափշտակեալն:) Միթէ թազօնսա ինչ իցէ է ծառայէ իմե. (ծառայէս գաղտնի մնայ:)

2. Ածական բայանուն:

Ա. Ածական են բայանուններն որ ընդունելութեան ոյժ ունին. եւ կը կոչուին Բայածական:

Բ. Բայածականք առ հասարակ ածանց բառ են կամ բարդ: (Իսկ արմատական բառերն, ինչպէս՝ հմայ, կեր, խոր, զէր, զէր, զէր, եւայլն. հասարակ ածական են, որոնց խնդրառութիւնը յառաջ տեսանք. Գլ. Ե. եր. 261:)

Գիտուն, զգայուն, շարժուն. փախսեայ, գործունեայ. երկիւղած, կոխան, վիրաւոր. եւայլն:

Նոյնպէս ասոնց բացասականները՝ Տգէտ, անգէտ, անգործ, անհաս, անքննական, եւայլն:

Չարխօս, վնասակար, կանխագէտ. լուսատու, առատաբեր: *

Գ. Բայածականներն ամէնքը հոլովական են, (ի բաց առեալ անոնք որ ի բնէ անհոլով են, եր. 190.) եւ բայական խնդիր կ'առնուն:

Դ. Ներգործական (ընդունելութեան) ոյժ ունեցողները սեռական հոլով խնդիր կ'ուզեն: **

Ընդ գիտունս օրինաց խօսիմ: Օրէնք էրբոյն մասը՝ կար, (կար, կեր) բայի մը մնացորդ է՝ առնել (ընել) նշանակութեամբ, որ միայն բանի մը բարդութեանց մէջ կը տեսնուի. օրինակ. աղբիւր. խնայել. ընել. եւայլն. որմէ են այս ածանցները՝ փայտակեր, յետակեր, եւայլն:

* Բարդերը բայով բաղադրուած են՝ որ գլխաւոր խնդառառ բառն է: Անտառայր բառին ալ վերջին մասը՝ կար, (կար, կեր) բայի մը մնացորդ է՝ առնել (ընել) նշանակութեամբ, որ միայն բանի մը բարդութեանց մէջ կը տեսնուի. օրինակ. աղբիւր. խնայել. ընել. եւայլն. որմէ են այս ածանցները՝ փայտակեր, յետակեր, եւայլն:

** Ինչպէս ընդունելութեանց շատ ցանցառ է հայցական խնդրառութիւնը, նոյնպէս բայանունաց իբր զարտուղութեամբ կը գտնուի հայցական հոլով արուած. Գաիւք շարեաց, զնոյն անարգութիւն:

նոսք արարածոց պաշտօնատարք եղեն: Լուսին լուսա-
տու Էփէբոյ: — Աերջինները արական կրնան համա-
բուիլ՝ ըստ յետագայ Ջ կանոնի. որոնց վրայ տես զար-
ձեալ եր. 262 աւանդուած կանոնները:

Ե. Արաւորականները երբեմն սեռական կ'առ-
նուն փոխանակ բացառականի, եւ երբեմն տրական. —
քիչ անգամ բացառական:

Իսաչիք իմ զկոխան ոտից յերոց ճարակէին: Աժօ-
թալից ննջեցին ընդ վերաւորս սոստերաց: (Տես վերը՝
եր. 348, հարեպլ սոստերի:) — Սատանայ՝ ձերոց ո-
տիցն Գորչապարցն կոխան լինի: — Ախրաւորք Փա-
րաւանի յորոյ. (բցռ.՝ քովի սեռականին պատճառաւ:)

Ջ. Իսկ խնդիր բնութեան՝ հասարակօրէն բային
պահանջած հորովը կ'առնուն:

Ածին զարան չարախօսս զԴոմնիլի. (կ'ըսուի սեռական
խնդրով ալ՝ Եկեցցեն չարախօսքն +ո:) Երկիւղած
յԱսոսածոյ. անխաղաց է դեղ-սջէն. փախտեայ է
նշնամայն. դիմակաց Բոգոսորի: Ընդդիմակաց է հրոյ
Ջուր. վնասակար էրոց արտանի. եղէզն շարժուն է
հոգոյ. ամենայն զեռուն շարժուն է վերայ երկրի:

Բայց երբեմն իրենց բայէն անկախ խնդրառու-
թիւն կ'ունենան: Սէիանոս՝ Տիբերի հազարապետ՝ յոյժ
բանկայ* էր արտայի: (Թագաւորին քով խօսքն ան-
ցուկ էր:) Եօթանասուն թագաւորք՝ թաթահատք
յեռաց եւ ոտից ի-բեռնց** քաղէին հաց ի ներքոյ սե-
ղանոյ արքային Բեզեկայ:

Է. Բացասական բայածականները, զորօրինակ՝
ոքեո, անոքս, եւն. (այսինքն անոնք որ բայական ար-
մատի մը վրայ բացասական մասնիկ մ'ունին,) տրական
կամ բացառական խնդիր կ'առնուն, — մանաւանդ
կրաւորական նշանակութեամբ:

* Բռն գոյականը իւր բայով կը գործածուի այսպէս. Տես-
ցուք այր քոն իոյցի. (տեսնենք որուն խօսքը կ'անցնի
կամ կ'արժէ:) Ասկէ է քանկայ բարդ բառը:

** Ուրիշ մը այսպէս գործուցած է. Թաթահատք է յեռաց
եւ յոտից ի-բեռնց. ըստ Բ կան. երես 266: — Ի-բեռնց
այստեղ երբայական կամ ասորական յաւելուած է, որ
յաճախ կը տեսնուի սուրբ Գրոց մէջ:

Աստուած հոգի կենդանի է, անհաս յոգոյ, անխօս լիզոսոց, անամփոփ իօրհրդոց, արտազոյ քան զամենայն ճառս: Յգէտք իցէք իօրհրդոցոյ այսօրի: Տգէտ է քանին. Աստուծոյ արգարտութեանն: * — Յողովանօսինքն եւ յամենայն չարեաց անկոխ է քաղաքն. (չարիք մը ոտք չի կոխեր այն քաղաքը:) Միամիտ եւ անփորձ է չարեաց: Արարիչն ամենեցուն աներեւոյթ է է յարժանօր աչաց. անտես աչաց կամ յաչաց. անքննուկան է աննողաց. (անքննելի:)

Նոյն խնդրառութիւնը քիչ անգամ ներգործական նշանակութեամբ՝ փոխանակ խնդիր սեռի հայցականի: Աստուած անփորձ է չարեաց. (ոչ փորձէ նա:) Անծանօթ եղեն է նձանկ. (ոչ ծանեան զնա:)**

Իսկ չէզոք նշանակութեամբ իրենց բնական խնդիրը (բնութեան) կը պահեն:

Ոչ եղէ անհաւան երկնօր օրեօրեանն: Չեմք ինչ անտեղեակ իօրհրդոց նոցա: Անխտիր լինել է Բեզ:

Ը. Բարդ բայածականները, որոնց գլխաւոր մասն է բայը, այս առանձին գիտելիքն ունին՝ որ թէեւ իրենց խնդիր սեռի իրենց մէջն է, (ինչպէս՝ պարբերատարս, որ ըսել է՝ պարգեւ տուող,) սակայն ուրիշ գոյական խնդիր սեռի մ'ալ կ'առնուն, եւ միշտ սեռական փոխանակ հայցականի. ինչպէս ընդունելութիւնները: Եւ կ'ըսուի՝ Փորձն յուշարար է զնասակարցն. (զմեասակարսն յուշ ածէ մեզ:) Լաօնօրեանց խրատտու: Պարգեւատու Բարեաց. (բարիք պարգեւ տուող.) աւարառուք սփացոսածոց. (ստացուածքն աւար առնողներ:) — Ածականով՝ Առատաբեր ցորենոց. (առատ ցորեն բերող:)

* Բայանուանց այս արական խնդիրը կապակցութիւն ունի կրք. բայերուն արական խնդիր առնելուն հետ՝ (փոխանակ բացառական խնդիր սեռի առնելու.) ինչպէս. Գիւրաւ գասնի ինքրողաց իւրոց: Գոսաց այնոյի որ զինն ոչ խնդրէին: — Բայց բայանուանցն աւելի յոճախ է:

** Նաեւ բայածականներուն բացասականը կրնայ առանց բառով եւ աներեւութով նեւանալ՝ ինչպէս ընդունելութեանցն. (եր. 423:) Առանց զասիւց են թոյնքն. (անձեռ, ներգծ. նշանակութեամբ:)

Այս սեռական խնդիրն երբեմն յատկացուցիչ է բարդ բայանունան մէջի գոյականին. ինչպէս Ա-անբա-պահ պատուիրանաց. (որ պահէն դա-անդ պատուիրանաց)։ Ա-անբապահ ու-խորից ժերոց։ Ամենագործն քնո-ւթեանց Ատուած. (արարիչն ամենայն քնո-ւթեանց)։ Սրբազէտ ամենայնի. * (սրբից ամենեցուն գիտակ)։ Աղէկերք ճարգ-իցիկն ճարճոց. (որք ուտեն շաղխ ճարգիցիկն ճարճոց)։

Սակայն գրաբարի առանձին յատկութիւն մի է՝ որ բայանունան մէջի գոյականն իբրեւ զառ խնդիր աւել-ցուի առջեւը. — մանաւանդ այն տեղն ուր գոյականին վերագիր մը տալ պէտք է, (ածական կամ յատկացու-ցիչ.) այսպէս. Աշխարհագործն ամենայն աշխարհի **. (Հաստիչն ամենայն աշխարհի)։ Ամնագէտ է ամենայնի։ Օրբնակիրք օրբնացն սրբութեան։ Իրագէտ իրացն կա-տարելոց։ Բերդակալք բերդացն. եւ այլն։

Նայն ձեւը կը տեսնուի նաեւ ածանցեալ բայա-ծականաց վրայ։ Չեռքն են քործունեայ քործոց։ Գոր-ծաւորք քործոյն։ Անյեան հաս յեռին մարդոյ. եւ այլն։ ***

Ինչ հանրապէս բայածականներու եւ հասարակ ածականներու խնդրաւորութիւնն (եր. 261.) իրարու մեծ կապակցութիւն ունենալուն՝ հոս եւ հոն աւան-դուած կանոններն իրար կը լրացընեն։

* Քիչ տեղ հայցական խնդրով. Ջոյ ես անձին իմում իրագէտ եմ։

** Չքսելու համար վերագրաւ մէկտեղ՝ Ամենայն-աշխարհա-գործն. ինչպէս որ կայ տեղ մ'ըսուած՝ Ջո-ամենայն-լա-րե-տապարտ Մենեղաւոս. (վիսկ' զամենայն լարեաց պարտ կամ զլարեացապարտն ամենայնի, ինչպէս վերի օրինակաց մէջ)։

*** Շատ ուրիշ գեղարքու մէջ կը տեսնուի գրաբարի այս յատկութիւնը։ Այսպէս են՝ Ջրհեղեղ ջուրք. զբազուրի զբաց. տարածի պարստարաց. ընդ այն այնոյն. գոր-ծել զգործ նաւաբործութեան. — նորայնոս ինչ յեռել, կամ նորաձեւս ինչ նորոգել. երկիր գլաբեր գլաւից. ճաշ աղուտալ. եւ ուրիշ այլեւայլ ձեւերով։

Իսկ նաեւ ճաշել, երկել, երգ, տել զաւոր, խնդ-խնդել, պարստ պարսիտ, գործ գործել, եւ այլն. եւ այլն. (որ ամեն լեզու չի կրնար բռնել.) քանի մ'արեւելեան լե-զուաց հասարակ է։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ք .

ԱՆՓՈՓՈՒ ՄԱՍԱՆՑ ԲԱՆԻ ՎՐԱՅ

Անփոփոխ մասանց բանի վրայ՝ որ են Նախգիր եւ Նախադուրօթիւն, Մակբայ, Շաղկապ եւ Միջարկութիւն, ըստ բաւականի խօսած ենք Ա Մասին ԱԶ. (Եր. 128 — 182:) Այստեղ անոնց գործածութեան քանի մը կարեւոր գիտելիքը կը մնայ աւանդել:

1. Նախդիր եւ Նախադրոյթիւն:

Ա. Նախգիրներն որ միշտ իրենց գոյականէն կամ նախգիր աւանդ որեւիցէ բառէն յառաջ գրուելու են, գոյականին նախագաս վերագիրներէն ալ (որ են՝ ածական, յատկացուցիչ, մակբայ, եւայլն,) յառաջ կը գրուին, եթէ նաեւ վերագիրներն այլեւայլ բառերով յօդեալ ըլլան*. ինչպէս.

Աչք ի բազում ինչ սխալին՝ ի մտաց այլուր ազատիւն: Աւել շտ քանի մեջ իւ սխալ՝ մոտի ուրիշ տեղեր պարզութիւն: — Յառաւել զմարզն պարտելոյ: Աստուած զվասն մեր սերմանեալ ցորեանն ամի ամի մեռեալն յարուցանէ: Չեղ շահ աւելի լինիցի՝ յորժամ զվաղուց ասացեալն ի մտի կալեալ պահիցեք, եւ զպետոյ նախալն լսիցեք: Չվաղուց ասերեալն կանգնեաց: Մեղքն յորովայնին ծառայ լնելոյ մտին. (ի լինելոյ ծառայ որո:) Աղէ դու զկարին իսկ զոչոյթեալ ցանկութեամբ՝ պրկեալ եւ մարակեալ: ՉՈրդւոյն աստուածութիւնն ցուցանէ՝ զյառաջ քան զարուսեակ ի Հօրէ Զնեալ: Ի քառասուն եւ յեւս աւելի ամաց: Վարձս առ՝ զի վեր քան զամենեսին լինել:

Այսպէս նաեւ՝ (թէպէտ ոչ շատ սովորական.)
 Զ'առ սակաւ սակաւ անոսմ յայտ առնէ. յոչ բաւական լնելոյ. յոչ ուղիղ հայելոյ. (աւելի սովորական՝ առ

* Չենք յիշեր պարզապէս նախագաս ածական կամ յատկացուցիչ ունեցողները. որ շատ անգամ ըստուած են. զնոցա քան. ընդ մեծամեծ չարիսն. եւայլն:

ոչ ուղիղ հոյեւոյ.) շնոր արժէ շախտան. շատ մարմնոյն վերանան. զի սկզբանէ շարո-նիանն. նախ քան զի սկզբանէ աշխարհի. զնախ իջանել զաղաւնոյն: — Զի, շնոր, շնոր՝ աւելի միջին եւ վերջին ժամանակներու սովորական են:

Նոյնպէս նախադրութիւնները. Առանց շնոր քանս ինչ արեւոյ: Յետ անոր երկուայն: Վասն բազում անգամ ոտնակապովք եւ շղթայիւք հոյեւոյ: Ըստ տակաւ տակաւ մերձեւոյն. ինչպէս յառաջ տեսանք՝ երես 392. — Թէպէտ շատ անգամ կրնան վերագիրներն յետագաս մնալ. այսպէս. Զքորեանն սերմանեալ վասն մեր. զքեանն ի Հորէ յառաջ քան զարուսեակ. եւայլն:

Բ. Բայց շնոր հանուր կանոն է շնորք գրաբարի՝ երկու կից նախդիր շարձախել, ոչ միեւնոյն նախդիրը, (ինչպէս յ եւ ի, կամ երկու շ եւայլն.) եւ ոչ այլեւայլ նախդիրներ՝ շ եւ ի, կամ շնոր եւ շ կամ ի. եւայլն: Ուստի շատ անգամ երկրորդ նախդիրը զեղջելով կ'ըսուի՝**

Յարոյց Տէր վրկիչ Իսրայելի զԱւովդ՝ զ՝երկոցունց ձեռաց արեւոյ. (փոխանակ՝ զյերկոցունց ձ. արեւոյ.) Ընդ երեսս թքանէին այնորիկ՝ որ թքովն իւրով զ՝ծնէ հոյն բժշկեր. (զի՛ ծնէ:) Յառաջ քան ՞ ի խաչ ելանել եցոյց զԹագաւորութիւն իւր. (զի՛ խաչ:) Յառաջ քան ՞ զերկիր արանել եւ նախ քան ՞ զանդունդս Գործել: Յառաջ քան ՞ զայլ առաքինութիւնս հոգորել. (շ նախդիրը չկրկնելու համար:) Յառաջ քան ՞ զաղօթսն կալ: Անկանիս ի հպարտութիւն եւ ՞ զընկերն դատապարտել. (զյաղօթս. ի զընկ:)

Այսպէս եւս՝ Զծնունդն եւ զ՞աշխարհի շրջելն. շարագարեմ ի ՞նոյն ասելոյ. (փիկ՝ զյաշխարհի շրջելն. ի ՞նոյն ասելոյ:)

Այս կանոնէս կը զարտուղին՝

1. Ի եւ յ, երբ աւելագրութեամբ իրարու վրայ ընկած են. ի յերկնաւորն բարութեանց. (եր. 11.) —

** Զեղուածն հոս ալ այս ՞ նշանաւ կը նշանակենք:

որ հնոց քով շատ ցանցառ գործածութիւն ունի: Բայց յ'ի մէկտեղ չի դրուիր:

2. Առ նախդիրն՝ որ շատ ստեպ է նախդիրն կից է. ինչպէս մինչեւ հիմայ տեսանք: Քիչ տեղ կը գտնուի նաեւ՝ Մերձ առ յերուսաղէմ. առ յասելն նոցա, եւն:

Գ. Ուր որ է նախդիրն բառի մը վրայ շ գնեւ պէտք ըլլայ՝ այն երկու նախդիրներուն մէջտեղն առ կ'աւելցուի, մանաւանդ բացառականի վրայ. այսպէս: Մեծատունն զառ ի գուրսն ընկեցելովն զանց առնէր. (փխկ՝ շի գուրս ընկ. այս է՝ զընկեցելովն ի գուրս:) Գրանը տո՛վ պարկաճին հոգ չունէր. (Ղապարոս:) — Ընկալայ զառ ի ձէնջ զհրամանդ: Ճառեցից զառ ի ֆաղդեացւոց մի ըստ միոջէ զմէնջ գրեալն. զառ ի մէնջ կարգեալ ամս. զառ ի վերուստ եկեալ զհարուածսն. զառ ի մարդկանէ փառաւորութիւն՝* եւ զառ ի յԱստուծոյ: Ջմտաւ ածցուք զառ ի յԱստուծոյ եւ զառ ի մարդկանէ գովութիւնսն: * Փառս ի միմեանց առնուք, եւ զփառս զառ ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք. (զփառս որ ի միայնոյն Աստուծոյ է:) Ջառ ի սկզբանէ եղեալ սահմանն խախտել: Գո՞վէ զառ ի շարեացն հեռանալ: Ջառ ի փառացն անկանել շար համարիմ. (զանկանելն ի փառաց:) Պահեա զառ ի քեզ ապաւինեալս: **

Դ. ինչպէս է նախդիր երբեք ձայնաւոր գրի վրայ չի կրնար դրուիլ՝ բայց առ է նախդիրը ձայնաւորով սկսած աներեւութի վրայ երբեմն կը գտնուի դրուած: Առ է ուսեւ զկեանս. առ է ըմբերանել զայնոսիկ ուրք ասենն. եւայլն: Սակայն աւելի հասարակ է՝ Առ է յայրել. գիւրին առ է յընդունել. (կամ նաեւ՝ առ յուսուցանել.) եւ աւելի յաճախ՝ Առ սորել. առ սյրել. առ

* Փառատորութիւն, փոփոխութիւն՝ այստեղ կըր. նշանակութեամբ բայանունն. Աստուծակ փառատորել, փոփոխել:

** Միջին ժամանակներու դրուածոց մէջ շատ անգամ անձա՛հ զեղծմունքներ կան այս կանոնիս. Ջառ ի ցրեալն հաւարել. զառ ի սուրբ յառազաստի քում բնակեալգ. զառ ի զուքնէ կառուցմամբն. եւայլն. որ մեծապէս խորչելն են: Բայց կանոնաւոր են՝ Ջառ ի քէն զմարմնացեալն. զառ ի քէն հովանացեալն. եւայլն:

տել: -- Ուրիշ տեղեր՝ միշտ , կցելով. Առ ի յիւրմէ.
առ ի յարքայէ. առ ի յԵրբայեցւոց. եւ այլն:

Ե. Գրոց մէջ կը գտնուի երբեմն շ գրէն յա-
ռաջ շ նախդիրը՝ եւ ի գրէն ետեւ ի նախդիրը զեղչուած,
(ինչպէս նաեւ , գրով սկսածներուն ի նախդիրը զեղ-
չուած տեսանք յառաջ՝ երես 237, Ա ծանն:) Այսպէս.

Այլք կերիցեն զորութիւնս ձեր*: Տալ օ Զերէի
եւ զՍաղմանա ի ձեռս իմ: Կազմեաց զօրս իւր: Պա-
տառեաց զգեստ իւր: Ծանիցեն զորութիւնս իմ:
Տես զարմանալինս: — Չկարիցեն եւ ի գետնի օ քուն
լինել: Չոգաւ ի սուն առն միոջ աղքատի օ Հարսա-
նիս: Լըջի օ ճարպոյ նոցա: Սեպուհ մի օ Մամիկո-
նեան սոհմէ. եւ այլն:

Այսպէս նաեւ նոյնաձայն կամ նմանաձայն գրերէ
յառաջ եւ ետքը՝ զեղչուած կը գտնենք այս նախ-
դիրները՝ շ, յ, ի. զորօրինակ. Իսկ օյող ցորենոյն
հանգոյց առ հանգոյց հաստատեաց: Առեալ ունի-
օ նշանս գալտեանն: Այսպէս օ բազում օժեւանաք
զանց առնէին: Մտապան զԱստուած օսուրբն իւ-
րեանց: Ուտեաք հա՛յ օյազ. եւ այլն. եւ այլն. (փիլի
զոսոյ. զնշանս. զսուրբն. յյազ.) Ասոնք եւ ասոնք
նմանները գիտելով՝ այսօր իբրեւ քերականկան կա-
նոն կ'աւանդուի այս երեւոյթը: Սակայն ուրիշ շատ
եւ շատ նմանօրինակ գէղքերու մէջ տեսնուած
գրչազրաց յայտնի սխալմունքները մեծապէս կասկա-
ծելի կ'ընեն այս կանոնիս արժէքն ու իրականու-
թիւնը: — Աւասիկ կից նմանաձայններու յայտնի
վրիպակներն, որ աչաց կամ մանաւանդ լսելեաց
սխալմամբ** մտած են հին գրուածոց օրինակու-
թեանց մէջ:

* Զօր-Նիւն՝ սուրբ Գրոց լեզուաւ կը նշանակէ նաեւ
երկէ Բերտ, որքիւնտ, սրացոտանտ:

** Հին գրութեան կերպն որով բառերն առ հասարակ
իրարու կից կը գրուէին՝ շատ կը գիւրացընէր Աչաց
սխալմունքն ու խօսքի այլալուծիւնը, որով եւ կրկին
գրերու տարապարս զեղչումը. ինչպէս բերուած օրինակ-
ներէն սմանց մէջ: Այսպէս է, օրինակի աղագաւ, բնա-
գրին ուղիղ գրուածքը՝ նամակեաց լիւսիսա՝ (նամալ
իւ յլիւսիսա), աչաց սխալմամբ եղած՝ նամակեաց լիւ-
սիսա, (նամալիտայ լիւսիսա.) որով անլուր բայ մը կ'ենէ՝
նամալիտ, որ գոյութիւն չունի:

Նոյնպէս յաճախ կը տեսնուի (ուրիշ կարգովէն)
Լսելեաց սխալ, ինչպէս գարձեալ վերը բերուած օր-

Ասացի ձեզ լու ի լու. փիկ՝ Ասացի ձեզ լու ի լու :
 Զայն ինչ յայտնեաց. Զայն ինչ յայտնեաց :
 Արդ մտաց ինչ զգան. Արդ մտաց ինչ զգան :
 Առ աւար, ժողովեցաւ կա- Առ աւար, ժողովեցաւ կ :
 Սոսս ինձ ս' ծնաւ. [պուտ. Զոսսս ինձ ս' ծնաւ :
 Արդ եւ սկիզբն եղեւ. Արդ եւ սկիզբն եղեւ :
 Շրջանաց այլակերպն աստե- Շրջանաց այլակերպն աս-
 Յածեալը ահհին. [ղաց. Յածեալը ահհին : [տեղաց :
 Երկուս մահ սպանանեն. Երկուս մահ սպանանեն :
 Զմկ եկեալ փրկելը դու. Զմկ եկեալ փրկելը դու :
 Ոչ եկի խաղաղութիւն ար- Ոչ եկի խաղաղութիւն ար-
 կանեւ՝ այլ զհար. կանեւ՝ այլ զհար :

Նշյնն ըստ մասին կրնայ մտածուիլ յօդի զեղչման վրայ ալ, որ յառաջ յիշեցինք, երես 314, Գ. ծան :

Ի նդ հանրապէս նախդիրներուն գործածութեան այլեւայլ կերպերը, այս ինքն են՝ տեղափոխութիւն, կրկնում եւ աւելադրութիւն, զեղչում, եւայլն. շատ ազատութիւններ ունին գրաբարի մէջ. որոնց մի առ մի բացատրութիւնն ու վարդապետութիւնը շատ երկար է եւ մանրամասն, եւ միանգամայն անհաստատ : Ուստի մինչեւ հոս այլեւայլ տեղեր աւանդուած կանոններուն մնացորդը՝ վայելուչ գրուածոց ուշադիր ընթերցմամբ միայն կրնայ լրանալ :

Զ. Նախադրութեանց կարեւոր գիտելիքն աս է :

Տեսանք շատ բառեր՝ որ նախադրութիւն են եւ միանգամայն մակբայ. (եր. 167.) ինչպէս՝ առաջ, է Ֆերոյ, ընդդէմ, հանդէպ, եւայլն. որ տեղական (տեղ յուցընող) բառեր են : Թէ ասոնք ի բնէ նախադրութիւն են թէ մակբայ՝ խնդիրն այսպէս կը լուծուի :

Տեղական նախադրութիւններն որ մակբայ ալ են, ճշդիւ՝ գոյական անուն են*, մեծաւ մասամբ պա-

նակներուն մէջ, զորոնք կ'երեւայ թէ ընդհանրապէս առանց ը ձայնի կը հնչեն, (ինչպէս ցայսօր շատ գաւառացիք) : Այս կարգէն է լեւելաց վրիպակը՝ Կղզոյ իտ-տախա, փիկ՝ Կղզոյն է իտախա... որով կղզոյ՝ այլակերպ բայը մասն է հայերէն բառագրոց մէջ : — Թող գրաց ուրիշ բազմաթիւ մարդկօրէն սխալմունքները, մանաւանդ հին լեզուին ըստ օրինի հմուտ քննալին : Եւ այս է որ բրտերոց ազատազօրութեան անուամբ կը յիշուի քննական գրութեանց մէջ :

* Բացայայտ օրինակն ունինք ասձկ. լեզուին մէջ, որն որ

կասաւոր հոլովմունքով. այսպէս՝ Առաջ, (ընդ առաջ,) եւ առաջի, առաջոյ, յառաջոյ, զառաջեալ: Մեջ, միջոյ, ի միջոյ, ի միջի: Հանդիպոյ, ի հանդիպոյ, ի հանդիպով. եւն: (Տես եր. 148.) — Բայց կո՞նք ալ որ չեն հոլովիր:

Այս գոյականներն երբ յատկացուցիչ ունենան՝ նախադրութիւն կը համարուին սեռական խնդիր առաջ. (բայց իրօք յատկացեալ են.) եւ երբ բայի վրայ իյնան՝ մակբայ կը համարուին. այն ատեն սեռականը կը դառնայ վերջահարով տրական խնդիր կ'ըլլայ բային: (Նխդր.) Ընդ առաջ եւ նորս: — Առաջի ի՞մ կայ: Միջոյ.) Ընդ առաջ եւ նմա: — Առաջի ից ինչ:

Նոյն վերջահարով տրական խնդիրն ուրիշ հասարակ անուանց վրայ ալ կը տեսնուի. ի թիկունս հասանէ որչառութեան մերսմ: Հաս ինչ ի թիկունս:

Ի. Սան հասարակ ածականներ ալ նախադրութիւն եղած. ինչպէս. Աղաղակեցին եւ նոքա կից նմին: Աննո՛ք ալ անոր հետ միտեղ պտային: Այսպէս են նաեւ մօտ, հոռոյ, հախտակ. զոյգ, եւայլն. որ գործեալ բայի վրայ իյնալով մակբայ կ'ըլլան:

2. Մակբայ:

Բնած ենք (եր. 166.) թէ շատ անգամ հասարակ ածական մը բայի որպիսութիւն ցուցնելով մակբայ կ'ըլլայ. ինչպէս. Ե՛ւս չաք կործանեցան: Համարե՛մ ընդդէմ հայել: Հրաման տուր արձակել զնա ի կապանաց մի օր միշտ: Այս լ՛ երեսուն ամ է՛ զի...:

Ա. Ածականները մակբայ կ'ըլլան գարձեալ յոգնակի դրուելով՝ 1. անորոշ հայցական, եւ 2. ի նախդրիւ հոյ: — Ուրիշ նախդրիւ մակբայ՝ տես եր. 165:

1. Այր խորագէտ հազիւ հանդարտս ժպտի: Արտիւ ընթացին եւ Ռե՛նես հասանիցեն: Կա՛մախոս զնայ

Հազիւ քանի մը նախադրութիւն միայն ունի, մնացած ամեն հասարակ գոյականներով ու յատկացուցչաւ կը ձեւացընէ՛ եզ. ու յոգն. հոլովելով: Նոյն նմանութեամբ նաեւ աշխարհարար հայերէնը կ'ըսէ՝ Ի՞մ առկառ. գրան տպին. անտառին միջրը, ներսերը. բլրին մերերը. տան դի՛մացին. եւայլն. եւայլն:

ընդ քեզ: Որ սպանակն գնացեն: Ոմանք անկրեղ-
իմն աշխարհն. (այլանգակ մը կ'ողբան:)

2. Տունն հայրենի այրի, եւ մէք անցեալ գայուեմք*
յանգիտայ յանհոգս յապահոգս: Աչք կուրացեալ եզեն
գողոցն, եւ ինքեանք յանխոստ առ խարխափս եկին
ածին ի դուրս զեզինսն. (առանց իմանալու:) Ընդ
գետս անցցեն յսպանաորս. (սազք:)

Այսպէս նաեւ՝ Անօրոսոս ծախել. անշահս լալ.
աշինս խօսել. ծանոնս լսել. նշիրօրոսնս գիտել. զըն-
դսօրոսնս շարախօսել. մեծամեծս պարծել. (ոմանք կրնան
մեկնուիլ իբր Բանս ազնիւս, Քանս անարժանս խօսել:)
— Յանհոգս կալ. յանգիտս ուտել. սերմանել ի սնօրնս.
նետս ձգել ի գողորնս. (այսինքն՝ ի ծածուկ.) եւայլն:

Գերանուամբ կազմուածներն անորոշ հայցականի
տեղ շ նախդրիւ են. շայս օրինակ. զնոյն օրինակ. շոր
օրինակ. շայս յնս օրինակի. եւայլն: Հրովարտակն ար-
քունի օրինակ շայս գրեցաւ:

Բ. Բայց երբեմն մակբայի տեղ ածական կը
գտնուի գրուած. — այսինքն՝ ածականն ածական մնա-
լով: — Այս կերպն ընտիր է, բայց շատ յաճախեալ չէ:

Նորտ էին ժողովեալք ի Հրէաստան, եւ զսեղանն
դեռ եւս էին սրբեալ: Բազմօրեայ եկն գուժկանն ի
ճակատատեղւոյն. (փխկ՝ ի Քաղւած առօրս:) Բազմ-
ժամանակեայ արգելեալ փակեալ կային: Մարթ ինչ
իցէ՝ մեռելոյ երեօրեայ յառնել: Իշոցն երեօրեից
կորուսելոց. (յերից աւուրց հետէ:) Երեօրեայտ եկաք
ի Պատիողուս. (յերկուս աւուրս:) Արեգակնդ չըրե-
օրեայ ստեղծաւ: Տեռատես երկօրասանամեայ ծիւ-
րեալ: Յուղիոս մահեծան կալաւ զՀուովմայեցիս:
Այնպիսի խիստ վարս ունէր Յակովբոս, զի ի հոմո-
պաղորդ ծունր դնելոյ՝ ծունկքն իբրեւ զուղտու գեր-
ծեալ եւ ցամաքեալ էին. (փխկ՝ հանապազօր:) Որ ի

* Միտ անցեալ էայտիտ. մենք ասդին կը պառկինք: Ան-
յանիտ այսպիսի տեղեր յաճախեալ զարգու յաւելուած է:
Եւս անցեալ կայր եւ հայեր ընդ ծառն: Յորժամ ան-
ցեալ զատուցանիցէ զխաչնսն: Ասէ, անց նիսա սոս
վայր մի. եւ նա անցնստաւ: Առ զգեղարդնն եւ անց գնաց:

ծերութեանն այնպէս կողիցի՝ յայտ է թէ ի մանկութեան եւս չար:

Բազում ածականն ալ այս կարգի յատուկ գործածութիւն մ'ունի: Բազում եւս խօսեցաւ. ծառայեցէ քաղւած. թէ քաղւած ինչ թարթափին մտօք:

Գ. Շատ անգամ մակբայ մը գոյականի քով ածական կ'ըլլայ: (Տես եր. 348, Ա ծան. վերջը:)

Ո՞վ եկն անտի եւ պատմեաց զնոյն իրան: Ո՞վ եկանիլէ եւ այնպէս քանից որոնց: — Չեն ինչ ընդհատ ի բանտէ՝ ասոյն կեանքս: Նոքա զասոյն իրացս վակտոյս լինին. (այստեղաց բաները պինդ կը բռնեն:) Ձայն յասոյն ինչ գործոց կարծեն. (այստեղի գործերէն մէկը:) Ո՞չ կամիս գիտել զելս այս անոց ճանապարհիդ, զի մի զահէ* անկեալ կործանեցիս: Անծանօթ լինէր առյուծայ մարդկան՝ Աստուծոյ բարերարութիւնն: Ըստ յառաջագոյն տեսլեանն Գրիգորի: Ի միասնեմ գալստեան իմում հասուցից:

Այսպէս եւ՝ ժողովել (զկերակուր) զօրբարօրէն. վերջերոյ բանիւք. Կիրիւնդիտան կոիւ. մեծապէս սիրով. առ ակնն ծառայութիւն. յասոյն եւ յանոյն բարութիւնն վայելել. եւ այլն: — Իսկ յոյժ բառը շատ յաճախ իբրեւ ածական կը գործածուի, մանաւանդ յետադաս: Մտեալ ի ներքս ետես ամբոյն յոյժ եւ լալականս, եւ պողպէ յոյժ: Էր իոփ յոյժ ի տեղուջն: Երկեան նոքա երկիւղ յոյժ: Նա բերէ պոսու յոյժ: Արծաթ յոյժ ետուն զօրականացն: Ո՞գիտաց զյանցուած իւր յոյժ. (փիկ՝ զբազումս:) Բազում շահ եւ յոյժ սիրոփ: Եկեալ առնուին զմացորդս յոյժ աւարացն:

Այսպէս եւս յատուկ կերպերով կ'ըսուի. Արծաթ կրկին առէք, գուցէ ընդ իփս ինչ իցէ. (խորեական բան մ'ըլլայ:) Ի շոք են զարդարանքն քո: Ի նանիք է ձեզ յառնել կանխաւ: — Իսկ ընդ երկուր եւ ընդ ունայն՝ հասարակ ածական ալ համարուած են, եւ այն ատեն կից կը գրուին: Ձայնչափ ընդերկուր ճանապարհ. էր փողն ընդերկուր. ընդերկուր եղեւ պան-

* Գահ, բարձր տեղ. (տե՛ս. սուրբութիւն) Ասկէ է Գահ-վտ բառը:

գրեաութիւն իմ: Ընորհք նորա ընդունայն ինչ ոչ եղեն. ընդերջար ժամանակզբ: — Իբրեւ մակբայ՝ կը գրուին Ընդ երկար կատել. ոչ ընդ երկար կալաւ բարկութիւն քո. մի ընդ ասնայն զընորհան ընդունել:

Դ. Ոչ եւ չ՝ ածական եւ գոյական անուանց սկիզբը գրուելով հակառակ նշանակութիւն կու տան: Ի շահագործի ինչ իրաց երկնչել: Յունաց չմաստուն իմաստունքն: Նոքա նախանձեցուցին զիս չսարսածով, եւ ես նախանձեցուցից զնոսա չպիտա: — Արչեցան ոչ յողովարդ իմ, — կամ չողովարդ. ոչ սարսածով. եւն:

Ե. Երբեմն ոչ, չ եւ մի առաջին բառին վրայ միայն գրուելով՝ յաջորդներուն վրայ ալ կ'իմացուին: Զո՞ ի մարգարէիցն ոչ հալածեցին հարքն ձեր եւ սպանին: Բռնի զուրուք մէք ոչ կերտ եւ որբտ: Եթէ պիղծ ինչ էին կերակուրքն՝ նախ ինքն իսկ ոչ հաշիւիք ի նոցանէ եւ ապա այլոց հրաման րայր ճաշակել: Ոչ խորիք եւ ցրտեցեր զնոսա: Ոչ արնոզեալ իւր եւ քոյ զկնի իմ: — Մի՞ անկանիք առաջի իմ եւ երկիր պտանիք:

Զ. Ոչ, մի եւ ընդեր՝ երբեմն իրենց բային յետագաս կը գրուին:

Ասիցէ զք. երթայք ջեռարուք եւ յագեցարուք, եւ րայց՝ ոչ զպէտա մարմնոյն, զինչ օգուա իցէ: Օրինացն ոչ հնազանդի, քանզի եւ կարէ իսկ ոչ: Որ կճղակահերձ իցէ եւ որոնիցէ ոչ. խոզ կճղակաբաշխէ եւ որոնոյ ոչ: Յայտէ թէ բնաւ եւ կ'իսկ ոչ: Եւ ամպիին իսկ ոչ:

Որ ոչն գործիցէ՝ եւ կերիցէ մի: Բնաւ եւ իօսեացին մի յեկեղեցւոյ: Եւ անսանեացի՝ իսկ մի ի միջի ձերում: Համարեա թէ պահապան չես, սպանող ընդէր ես. եթէ ոչ պահէիր՝ սպանանիք ընդեր: Եւ իրկիք իսկ ընդեր զայլոյ արարածս:

Այսպէս եւս՝ Օքնէ ինչ ոչ. քրեցաւ իսկ ոչ. բայց իրեի ոչ. զպն բնաւ եւ յայտնել մի:

Այստեղ մտադրութեան արժանի են եւ ու իսկ շաղկապներն որ գրեթէ միշտ կից կը գործածուին:

Նոյն կարգն են նաեւ ոչ ինչ, ոչ ո+, օյ ո+, եւն: Սորա բարբառս իւրօրէնցոցնն ոչ զո+: Եղև նմա չար եւ ոչ ինչ: Մեղա- եւ ոչ ո+: Ժողովոցե եւ օյ օյ. (եր. 175):*

Է. Վիչ անգամ կը գտնուին ոչ, օյ մակբայ- ներն աւելորդ կրկնութեամբ՝ բացասական բայի վրայ:

Այնպիսին հպարտացեալ է եւ ոչինչ ոչ գիտէ. (գիտի՝ ոչինչ գիտէ, կամ՝ ինչ ոչ գիտէ:) Եւ ոչ ի միում ոչ վայելցեր: Եւ ոչ նշմարանս ինչ զոր լսէինն՝ ոչ կարէին ինչ ունել ի մտի: Եւ ոչ զմի ոչ ապրեցուցանէին. — ուր աւելորդ են վերջինն ոչ մակ- բայները: Կանոնաւոր եղած կ'ըլլար խօսքը՝ եթէ ե- ուով ըսուէր՝ Գիտի ե- ոչ ինչ. ըստ Ջ կանոնի. — կամ՝ Ոչ գիտէ ե- ոչ ինչ. ոչ կարէին ե- ոչինչ ունել ի մտի. ըստ կանոնին որ աւանդեցինք Ա մասին մէջ, եր. 174:

3. Ըստկաս:

Ա. Երբ քանի մը բառ ե- ուով կապել պէտք ըլ- լայ՝ հասարակօրէն վերջնոյն վրայ միայն կը դրուի. ինչպէս. Հուր առաքի ի վերուստ՝ հաշել ե- մաշել | զերինս ե- զանտառս: Ժողովել զառ զաւար ե- զա- պուռ բանակին: Յի՞նչ քարածերպս մտցեն թագիցեն ե- ապրեցին: Թողուլ լքանել ե- ի բաց գնալ: Ցե- սանիջիք դուք դիս արծաթեղէնս, ոսկեղէնս, փայտե- ղէնս ե- քարեղէնս: Բայց շատ անգամ վայելուչ է ամէնն ալ ե- ուով շաղկապել՝ միայն զարդու համար**:

Ազգի ազգի սողունք ե- բոտոսք ե- ցեցք ե- ճճիք ի նոցանէ կերակրին: Առնուն եւ ապխտեն զմիսն, եւ այրւոյն ե- որբոյն ե- աղքատին անտի մասն ինչ ոչ հանեն: Հուր անկանի ի տուն դիցն ոսկիապա- տացն ե- արծաթապատացն ե- փայտեղինացն:

* Մակբայն յետագաս եղած չի համարուի՝ երբ բացա- սական կամ արգելական բաղէն ետքը ե- շաղկապով եւ մասնական բառով մը (ու ո+, օյ ո+, օյ ուրիտ:) կրկնուած է. Ոչ դատիմ ե- ոչ զո+. օյ գտցե ե- օյ ինչ. օյ զանց առնիցես ե- օյ չիտլ. եւայլն:

** Նոյնը գրաւոր տաճկերէնի ալ պերճութիւններէն է՝ արաբերէնի նմանողութեամբ:

Բ. Ասոր հակառակ՝ սովորութիւն է երկու կամ աւելի բառ ամենեւին առանց ե-ի իրարու կցել, մանաւանդ բայերը, — երբ կամ նոյնանշան ու նմանանշան են, եւ կամ կից գործողութիւն կը ցուցնեն: *

Խախտեցին խորոհեցին այլազգիք զորդիսն Իորայէլէ: Ջր գործիս պայմիս դու, Յովբար: Կրնեցան ելն ընդ ծանապարհն. (նորէն գարձան նոյն ճամբով ելան:) Դու ելանիցես՝ պարիցես պաշարիցես ինձ զսահմանս նոցա: Ահաւասիկ սարակի՛՛ս ի՛նչն ի՛նչս թախի՛՛ս. մինչեւ ի սպառ մեռանիցիմք: Կարգեցաւ իզմեցաւ ճակարեցաւ. եւ այլն: Իբրեւ ազուաւք ի յերկինս եւ ընդ երկիր՝ օդոյ արեալ որբարբարոց խոռոցեալ: Ջորէն զարգասէր աղջկանց վրեաց շինեց: Յարձակեցաւ, յաշահեալ կոտորեաց: Անդ յանձանձէր զից ճոց** ժողովրդեանն. (եւ մնացածները) Բնակիչքն Բեաիղուայ ելանէին անկանէին ի վերայ Ասուրայ, աւար հարկանել ժողովել զաւարտութեանս, զի պարտ իողպարտ** զանկեւոցն:

Այսպէս եւս՝ Առն քնացին զնա***. աւել ընկեցե՛տ զնս. աւ ընկաւաւ զնս. փարտա հատոյց ի քաղաքն. ելին թերին զայն ինչ. ափս յեռս ածել, (տճ. լըբ՛ըն՛ժո՛ւ֊) եւ այլն. — որ աշխարհաբար եւ տճկ. լեզուաց ալ հասարակ են: (Աւելադրութեան ձեւ. եր. 463:)

Այս եւ ասոնց նման կրկնութիւններ կամ կը ցուածներ՝ սովորութիւն չէ հարցական կամ բացասական խօսքերու մէջ գործածել:

Գ. Երբեմն ընդուն. անցելոյն (որ իբրեւ բայ՝ խօսքի մ'առաջին մասն է,) եւ յաջորդ դիմաւոր բային մէջտեղն եւ շղկապ կ'աւելցուի. — քիչ անգամ նաեւ ուրիշ շղկապ մը՝ նաեւ երկու դիմաւոր բայի մէջ:

* Յես եր. 398, Իր. եր. 433, ԺՁ. եւ գարձեալ Նոյնանշան աւելադրութիւն եր. 467:

** Ջից ճոց, զիպարտ իողպարտ եւ նման նոյնանշաններն իբրեւ մէկ բառ համարուած եւ մէկ նախդիր միայն առած են: Կրնար ըսուիլ նաեւ՝ Ջկաց եւ զիցոց. զիպարտա եւ զկողպարտ:

*** Առնաւ քնալ իբրեւ մէկ ներգրծ. բայ եղած ըլլալով՝ չէ զոք բային առջեւ հոգ. խնդիր սեռի ընկած է:

Ի մանկութենէ կանխեալ ի գիրս մինչեւ ի ծերանալ՝ եւ ի ազիտութեան մեռանին: Տղայութենէ մինչեւ ծերութենէն երբեք չբազմ՝ վերջպէս ոգեւ կը մեռնին: Ի վերոյ մեծարոյ ալեգքն ծաղկեալ՝ եւ ի ներքոյ զմանկաւոյ միտս ունիցի: Զաշակերտոսն կամուրջ գործեալ՝ եւ ի վերայ չըլէր: Զոր օրինակ կոթող ինչ կանգնեալ ուրեք՝ եւ ամենայն թռչուն ի վերայ ծրտիցէ, սոյնպէս եւ դիքն: Զօրս ընտիրս գումարեալ՝ եւ իւրաքանչիւր մի մի կողմն ունէին զԱսորոց: (Տես նաեւ եր. 430:)

Ընդ որ այժմ ոչ հայեցեալ՝ քոյց հաւատացէք. (չտեսած՝ հաւատացիք:) Եթէ կամիք եւ եթէ ոչ՝ քոյց թէ մտանեմ: Թէ ասացից ձեզ՝ սակայն ոչ հաւատայք: — Ասոր նման են նաեւ՝ Ըստ գործոցն եւ զհատուցումն նոյնպիսի առնուցու: Ըստ առն եւ զօրութիւն իւր:

Նոյն եւ յաւելուածն անմիջապէս յաջորդող գործողութիւն ցուցնելու կը ծառայէ: (Թերիակէ) չեւ հասուցեալ եւ անդէն բուժէ. (հազիւ թէ դրուի՝ անմիջապէս կ'առողջացնէ:) Թուուցեալ եւ մերձեցաւ առ իս: Սակաւ ինչ երեւեալ՝ եւ անդրէն ամփոփէր: Թափ հանեալ զնետն ընդ մէջ ներքինւոյն՝ եւ անդ յերկիր անդեալ սատակեցաւ: *

Գ. Ուրիշ այլեւայլ շաղկապներ առանց հարկի եւ միայն զարդու համար կ'աւելցուին, ինչպէս այս Բ մասին մէջ զանազան տեղեր, եւ նաեւ Ա մասին մէջ տեսանք համառօտիւ. — տես մանաւանդ՝ Թէ, զԲ, եւ, ադ, ևն. շաղկապներու յաւելուածը. (եր. 174, 177, 178, եւ ծանօթութիւնք՝ եր. 168—173:) Ասոնք գրաբարի պերճութեանց մասն են. եւ շատերը հարազատ հայկաբանութեան էական կանոնաց կը վերաբերին:

* Երբայական սճով շատ յաճախ է եւ ի գործածութիւնն, որ ուրիշ շաղկապներու եւ յարաբերականներու տեղ ալ կը դրուի: Հայեցայ՝ եւ ոչ որ էր: Եւ ետես՝ եւ ահա ելանէր բոց. (փիկ՝ ետես զի ելանէր:) Յարեաւ Թողաւ, եւ նա բնակէր ի Սամարիա. (փիկ՝ որ բնակէր:) Բայց նոր գրուածոց մէջ թերեւ իբրեւ գրաբարի յատուկ զարդարանք՝ գործածուած կը գտնուին այս օտար դարձուածները:

Բայց կան գրոց մէջ աւելորդ շաղկապներ՝ որ ոչ զարգ են խօսքին եւ ոչ ղյժ, այլ անկանոն յաւելուածք, որոնց հետեւողութիւնն զգուշալի է:

Ետ հրաման վաղէս ղ՛ զԵւսերիստ արկանել ի բանդ: Արձակեաց մեծաւ պատուիրանաւ ղ՛ Յուզա ինքնին ի գլխոգին զբաւմբ արկանել: Պաւղոս աղաչէր ՚ի զմեկնեալն ի նոցանէ մի առնուլ ընդ ինքեանս: Ասէ, ղ՛ մի կարի զանձն քո աշխատ առներ այդչափ:

Այս եւ ասոնց նման շատ մը անկանոն ըսուածքներուն պատճառք հետեւեալն է:

Խօսք մ'երբ երկու կերպով կրնայ ըսուիլ, երբեմն կրնայ գրողն գրին ներքեւ այն երկու կերպերէն բաղադրութիւն մ'ելլել՝ որ ոչ մէկն է եւ ոչ միւսը, այլ ճշգիւ քերականօրէն խօսելով՝ սխալ է, բնատնեկան բերանացի անկանոն խօսուածքի նմանութեամբ, որ երբեմն առաջին կերպով սկսած՝ երկրորդով կը վերջացընէ. եւ չէ այն զարտուղութեանց կարգէն, որոնք լեզուին սովորական եղած ըլլալով՝ թեեւ անկանոն լեզուի յարմարիւն կրնան համարուիլ: — Այսպէս, օրինակի աղագաւ, այս խօսքէս որ երկու կերպ կրնար ըսուիլ,

Ետ հրաման զուրբն արկանել ի բանդ. — կամ

Ետ հրաման ղ՛ զուրբն արկցեն ի բանդ, ելած է անքերական բաղադրութիւնը՝ Ետ հրաման ղ՛ զուրբն արկանել ի բանդ: — Նոյնպէս փոխանակ՝ Ասէ, մի կարի զանձն քո աշխատ արձիբ. — կամ

Ասէ, ղ՛ մի կարի զանձն ի՛ր աշխատ արձիբ, ըսուած է երկուքէն բաղադրելով՝ Ասէ, ղ՛ մի կարի զանձն քո աշխատ արձիբ: — Եւ զարձեալ՝

Վաս զիշխանին զմիտսն հոհել, — կամ

Չիշխանին իմեցեալ զմիտսն հոհել, երկուքն իրարու խառնակած եւ եղած է՝ Վաս զիշխանին իմեցեալ զմիտսն հոհել:

Այսպիսի անկանոնութիւններ զխաւորաբար կարգ մը գրոց մէջ յաճախեալ են, որոնց ընդհանրապէս քերականական ճշգրութիւն պակաս է, թեպէտ ուրիշ ամէն նկատմամբ սքանչելի օրինակ են հզոր եւ զարգարուն ոճոյ հայկաբանութեան: Ուրիշ կարգի կանոնաւոր գրութեանց մէջ սեանուած շատ ցանցաւ օրինակներն անմտադրութեամբ կամ որեւիցէ պատահական դիպուածով կարելի է մեկնել:

Գ Լ Ո Ւ Ք Ժ Գ .

ԳԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՁԵՒԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Ա. Մինչեւ այստեղ աւանդուած կանոններէն եւ բերուած օրինակներէն տեսնուեցաւ որ գրաբար հայերէն խօզքի կազմութիւնը շատ եւ շատ ազատութիւններ ունի, այսինքն թէ կրնայ միեւնոյն խօզքն այս կամ այն ձեւով ըսուիլ, մանաւանդ մասանց բանի իրարու համաձայնութեան եւ շարուածքին պէսպիսութեամբ՝ առանց իմաստի պլրայլութիւն տալու: Արով այլեւայլ ոճեր կ'ելլեն գրութեան, պարզ, զարգարուն, շրջուն, պերճ, ճոխ, խրճին, եւայլն եւայլն:

Այս գրուածքի ազատ ձեւերուն անուն կը տրուի՝ Քերականական Ձեւ. — որոնց մէջ դարձեալ զանազանելու է սովորականն եւ ոչ սովորականը. ինչպէս շատ տեղ նշանակեցինք:

Բ. Վերականական ձեւերն այս չորսն են գրւխաւորաբար. 1. Շքղո՞՞ն, բառերու ետեւառաջութիւն. 2. Ձեղչո՞՞ն, էական մաս ժը զանց առնելով լեւելայն իմացընել. 3. Ա-եւադրո՞՞ն, պէտք չեղած բառի յաւելուած՝ զարդու համար. 4. Աբոո-ղո՞՞ն որ լեզուին օրէնքէն զարտուղելով՝ հոլովները, թուերը, ժամանակները եւայլն իրարու տեղ կը դնէ: Արտուղութեան կը վերաբերի նաեւ 5. Բախոո-նի՞ն, որ է ըստ խօսողին կամ խօզքին մտաց համաձայնութիւն եւ ոչ ըստ քերականական օրինաց: Երկուքին տարբերութիւնը տես եր. 465:

Քերականական այլեւայլ ձեւերը մասանց բանի կարգաւն այլեւայլ տեղեր յառաջ բերինք. հոս դնենք քանի մ'օրինակ ցարդ ըսուածներն ալ յիշեցընելով:

Շքլ:) Ար մխիթարէն զխոնարհս՝ մխիթարեաց զմեզ Ասորո՞՞ս. (346:) Ձոբ ունիցի դք ինչ. (զոր ինչ ունիցի դք:) Ենի զբեալ ո՞՞ յումեքէ իցի. (275:) Ձե յեի՞ ի զղջումն յանցոցեալն՝ յիրաւի կրեաց պատիժ

զմահ: Այնպէս համարէին՝ թէ արդ եկեալ անկեալ
 էջէ ի բուռն սրտ: Իբրեւ լառան զձայն ճշոյն ի բու-
 րաստանի անդ ընդանիս, անկան ընդ կողմն գրանն
 ի ներս: Եղոյց յաջընչէ յինչ շէտն:

Ջնեռանէ առեալ նոր՝ մուծին ի քաղաքն: Բայց
 շեր, լերինքդ Իսրայելի, զնազոլ եւ զարդեանս կե-
 րիցէ ժողովուրդիմ: Ո՛ կարասցէ զնիւ ունեւ զլըրըրըր
 մասն զԻսրայելեան գնդին. (250:) Բանկ- ինչ զնոր-
 ոչ անցանէր թաղաւորն. (233:) Ինքեանք յինդեանց
 վերայ որից ոչ կարեն կալ. (յոտից վերայ. 249:)

Բարկացեալ յոյժ եին քաղաքացիքն: Լա- այնպէս է՝
 եթէ. . . : Շար այնչափ էր՝ եթէ. . . : Յոյր ի բանիցն
 ասացելոց է: Ի Գոթնապէ զկառավարն եւ զանձինս
 իացոցանէն: Եւ ոչ ինչ որ զնէր իմ զնաբանս մե-
 ունելոյն՝ յաւուրսն Ներսիսի* 2 Ձոր ինչ ինդրե-
 ցերն՝ 1 երթ՝ ասուեալ լիցի քեզ: 2 Բան անդէն կա-
 պել կախարդացն զդեւն՝ 1 լաւ էր թէ աղաչեցեալ
 զԱստուած օգնականութիւն գտանէր: Ելեալ խըն-
 դրէին զնա, եւ 2 յանուանէ 1 շղէին գոչէին կոչէին:
 Բաշաղանք Կուրբելոց մտաց ի դիւոց. (մտաց ի գիւաց
 մուրբելոց.) Փրկէր իսկ ընդէր. եւ տայցէ ոչ. (457:)
 Ջհոգեւորն պարարգ. (324:)

Ջեղլ: Ճարակ մեծատանց՝ ազարտ. (են:) Ի՛մ այդ
 տեղի ուր գուզ ես բազմեալ. (իմ է.) Աղքատն խո-
 սեցաւ, եւ ասացին՝ սո՛ս: Տէր, իսկ սո՞ղի: Ջ՞ դոս, զի՞
 ընդ քեզ: Մի՞ դոս, եւ մի փեսայ լինիցիս նորա: Եւ
 ասեն. իսկ զնոր. (լինիցի:) Ձե- ուրեք որդի, եւ
 նա չծնելոյն անուն գնէր. (չեւ լեալ:) Թիւ աւուրց
 մարդկան՝ եկէ շար՝ ամք հարիւր: Մինչ այս մինչ
 այն՝ նորա հեծեալ յիւրաքանչիւր երկվարս փախըս-
 տական լինէին: Թէպէտ եւ շառնուցուլք՝ յամե-
 ցուք (յաղօթս) զի առնուցուլք. եւ եթէ առնու-
 ցուլք՝ վասն զի առաքն. (յամեցուք վասն զի:) Տո-
 տալ քեզ հրաման. (լիցի. 360:) Եւ ինչպէս՝ ի
 բաց առ զքրիստոնէութիւնն եւ անդէն եղծանես
 զկաղաղութիւն. (թէ պէտ էջէ. 373:)

* Նշանակուած թուերուն կարգաւ Շրջումը կը պարզուի:

Լուեալ իցէ շնոր ասեմն. (ձեր՝ զայս զոր. 558:) Եղբոր ասացերդ. (այդ զոր:) Որ մեռան ի մեղս՝ ժամանակ ոչ գոյ այնուհետեւ ապաշխարութեան. (343 — 346:) Գոյ որ դատի զնա. (զք. 361:)

Այն ցաւ չաբէ ի ցրտոյ լկեւոյ լինի: Ոչ դադարիցես զուր ի խոյզ ելանելոյ. (ի կարի. ի զուր. 388:)

Աւելդր:) Արձակել հաւս ինչ ի հոռոց: Օր մի յառոց. աղքատ յաղտոց եւ տառապեալ ի փոստոյեւ. մարդ զք ի մարդիանէ, կամ՝ մարդ զք մարդ. կին զք կն. եւ այլն: Իրագէտ իբոցն. ամենագէտ տննայնի. (447:) Ձո՞ ոռոքե՞ր ասեն զինէն թէ իցեմ: Հաստատութեամբ ոռոքե՞ր պահեն զօրէնս: Ոչ ինչ կարի հեռի էր: Աւ չգիտե՞լ ինչ հարցանիցէ: (276 — 279:) Ըստ նոյն նորին մեղկ բարուցն նմա օրէնս կցկցեաց: Մեղք հարցն՝ այն ընդ մեզ ելին: Ի կարգ մտաց (բանիցն)՝ յայն ոչ հայեցան: Չայցելութիւն նորա զայն այլ տարցի: Իբրեւ զաղաւնի՝ այնպէս մընչեցից: Իբրեւ զմրրիկ այնպէս պատէր ծուխն: (333:) Ետե՞ս զք օգուտս ի նոցանէ՝ որչափ թէ սակաւ մի: Շատ այնչափ է՝ թէ. . . թէ կամէր թէ չկամէր՝ սոխայն կրեսց: Որպէս զի թէ կարող էր՝ եւ ոչ կամեցաւ: Ձինչ օգուտ՝ բայց թէ միայն մնաս: Ի՞՞ք ոչ եթէ որ բազում ունիցի՝ մեծատուն իցէ. (177, 459:) Եւ զնա եւս զան հարին: Եւ այն եւս սուտ է. (168:) Արար նմա տուն ըստ նմին արժանի. (263:)

Ձինչ մարթի զք լինել՝ որ իցէ թէ անկերպարան իցէ: Մի է, միածին է, յերկրին Եգիպտացոց է հաւն արմաւ: Իսկան է եւ անշարժական է: Կապեցին ի ինչի՞ն զմանուկն զազւոյ ձիոյն: Ձգլուխն հանին հարին ի նիզակի: Նա կաղայր երկայր ի զստէ անտի (յընդարմացելոյ:) Ծանրացեալ տաղտկացեալ ի մալորական թափառականութենէն. (398, 493:)

Չայս զոր ասէ՞. կալ յարդարն հնազանդութեան. առ հնգըն թագաւորզն. (324 — 327:)

Արտոյ:) Լուսաւորեաց Վրփոռնեմիս առնելով. հրամայէր հրաժարել յարեմէ ուտելոյ. առանց զբնոց խնդրելոյ: Ազդ եղեւ ինձ նեմփոռնեմս յայրդ լնելոյ:

(նենգութիւն լեալ յայրդ. 393, 395:) Իջաւորի՝
 մոյ առաք գնացելոյ. (437:) Ի խորոց անգնդոց եր-
 իբէ հաներ զիս. ի տանէ Աստուծոյ Կոթմէ. (252:)
 Առ ի չգոյէ Գեղի՞ թաղելոյ. (տեղւոյ:) Առ այն ոք
 ասելոց եմ. (352:) Դոռոք որ թողէք զիս՝ ես մատ-
 նեցից յիեշ ի սուր. (354:) Ասան Գոյ լինելոց էին
 ի ձեզ շնորհի՞ մարգարեանային. (347:)

Պաւղոս զՀրեայան յանդիմանէք, ցոնցանել գրովք՝
 թէ...: Ջփառան արհամարհելով եւ ամենայն կա-
 բեաց գերիվերոյ լինել. (402 — 404, 414:)

Ծածկեցին զմարմինն ընդ հողով՝ ըստ հրամանի
 նոցա Գոթմէ. (տուելոյ նոցա. 259:) Եղեալ որո-
 տուան յերկնից աստիկ անհնարին՝ զի հաճեցիեալ
 զամենայն ամբոխն. (ահարեկեաց. 430:)

Պատմեցաւ ամենայն պատուիրանք օրինացն: Հաճոյ
 ինչոցաւ բանքն: Մեծ եղեւ ընդ ամենայն տիեզերք
 փորձութիւնք նեղութեանց վասնդի: Թէ քեզ
 պէտք է. եւ այլն. (360:) Ջքեզ միածնին իւրոյ հա-
 զրքս եւ մարմնիցս արար: Ջարջոյ թոժիւն սնու-
 ցեալ՝ խոտիւս ուսուցանէ: Ջտիւն գիշերս գործէ
 արբեցութիւնն, եւ զլոյս՝ խաւար: Յէրոնիմ վարս.
 ի մերոս անգամս. (336:) Չէ անպարտի՞ս՝ այսպիսի
 օրինակս ի մէջ բերել վասն Աստուծոյ: Չէ ինձ պէտք,
 որդեակ իմ: — Լինիցիմք իբրեւ զեղեալք:

Առեմի գի իջցէ հուր յերկնից. (370:) Իբրեւ գիտաց
 թէ ոչ կարե՞ ժողով ունել նմա՝ գարձաւ անդրէն:
 Իբրեւ ետես թէ մեռանի՞մ՝ կոչեաց զճառայս իւր.
 (փխկ՝ ասացուք. ոչ կարէ. մեռանի:)

Բառանալով բարձուցիք. Կոչելով ապշեցոյց. պայծա-
 րացեալ ծաղկեցուցէ. (փխկ՝ բարձուցանելով, ապ-
 շեցուցանելով, պայծառացուցեալ:)

Բկա:)* Ջարմացեալ ընդ քաջութիւն գնդին կոտորան,
 եւ ասէր՝ եթէ զարմացեալ եմ ես զոր ինչ տեսի,
 զի ի՞մ ի մանկութենէ իմմէ համակ ի ճակատոս եւ ի

* Առերեւոյթ սեռականի վերջաւորութիւն:

** Բակառութիւնը թէ եւ անկանոն՝ բայց դիւրիմաց ըլլա-
 լու է. ինչպէս օրինակները կը ցուցնեն:

կուիւ մտեալ եմ, եւ առանց կռուոյ ամ չեմ լեալ. բայց իմ ջերմ կուիւ զայս եր գիտեալ որ այս անգամս գիպեցաւ ինձ. (իմա՝ ի կոտորելու. եւ ի ճակատու լեալ եւ ի կռ. — ջերմ կուիւ զայս գիտի): Որոյ զյօժարութիւն Աբայեցւոցն պատմեալ՝ նախանձեցուցեալս յորդորեաց. (իմա՝ զայլս. զամենեսեան): Երջեալ ի տեսիլ նձանկալ անասուն զազանացն*, եւ շրջեր ի մէջ զազանացն: Նոտա ժողովեալ անթիւ մարդկանն՝* խնճոյս կացուցանէին. (անթիւ մարդիկ):

Արշակ կայր Սնդմբն բերդին, այս ինքն որ անուն Անյուն բերդն կոչեն: — ՅԱստուծոյ տուեալ էր զիրաւունս յաղթութեանն. (358): ԶՇապուհ Վրկէր ի նեղութեանէն պատերազմին թշնամեաց անոթի. (206): (Մարդոյ՝) յօրէ ելանելոյ մօր էրոյ մինչեւ յօր թաղելոյ ի մայրն ամենեցուն. (ի մօրէ իւրմէ): Ասան բազում անգամ խզելոյ է նձանկ զըզթայսն. (յիւրմէ. 335): Իբրեւ զայն եւս հասանէր թագաւորն ի վերոյ իրոցն:

Ոչ խորշեցայ ի չպատմելոյ ձեզ. արգելու զմեզ ի չտալոյ հարկս. չտայք թոյլ չառնել ինչ հօրն. (իբր թէ՛ այնդէս զի եւ չառնէ իսկ ինչ հօրն):

Տեսանք անքերական բախառութիւն՝ վերը եր. 460: Ասոր եւ Արտուզութեան ձեւոյն տարբերութիւնն այս է՝ որ Բախառութիւնը գլխաւորաբար երկու կերպով ըսուելիքն առաջին կերպովը կը սկսի, երկրորդովը կը վերջացընէ. եւ ընդհանրապէս շուրթափելով եւ անմտադիր գրութեան մը նշան կու տայ, որ կարգացողն ինքնին կարգաւորելու կամ ուղղելու է, այլ ոչ հեռանելու. իսկ Արտուզութիւնը լեզուին սովորութեանէն խոտորում մըն է, որուն մեծ մասը շատ ընտիր հեղինակներէ միեւնոյն կերպով գործածուած՝ եւ յեղուին ընկան եղած ըլլալով, ունի իւր վայելութիւնը, եւ մեծաւ մասամբ հետեւելու է: Կան գրութիւններ որ գրեթէ ծայրէ ծայր բախառութեան սնով յառաջ կ'երթան: Օրինակ:

* Երկու է գիտիլ Բազանաց, եւ Նձանկալ Բազանաց նոյնանշան են. բայց անկանոնութիւնն այս է՝ որ միեւնոյն Բազանաց բառն առաջինոյն սեռական յատկացուցիչն է եղած, եւ երկրորդին՝ արական խնդիր:

Նոյնպէս յաջորդին մէջ խոզութեալ բայը թէ նոտա ուղղականին է եւ թէ մարդկանն սեռականին:

Ատէ Թագաւորն. Յաւուրց ժամանակաց յորմէ Թագաւորութիւնս կանգնեալ է, չիք որ մարդ եղեալ ի մարդկանէ՝ որ իշխեցեալ է յիշեցուցանել Թագաւորաց զոր յայնմ բերդի եղեալ զոր է Թագաւորաց, յիշելով զայն մարդ որ յայնմ բերդի զոր եղեալ է*, Թոյ Թէ է զնա՝ զայր Թագաւոր եւ զիմ՝ ընկեր կապեալ եղեալ զհակառակորդն: Քան մինչ աշխատարարեր զմեզ եւ յիշեցուցեր. բայց զի վասն քո մեծ վաստակք են առ իս, զոր ինչ խնդրեցերն՝ երթ տուեալ լիցի քեզ:

Պարզենք վերջին մասին կնճիռն, որ երկու կերպ կանոնաւոր ըսուածքի անկանոն բաղադրութիւն է: Բայց զի քո մեծ վաստակք են առ իս. — կամ Բայց վասն քոյ մեծ վաստակոցն առ իս:

Գ. Աւելադրութեան ձեւով կը գործածուին նաեւ նմանաձայն բառերը:

Գազանք ի գառազիւզն զմնիլն եւ զմնիլն եւեթ կիրթ ունին: Ելեալ խնդրէին զնա, եւ յանուանէ շրջէին գոյէին կոյէին: Ա՛ռ քնար, յաթեաց կոթեաց: Հային հատալին եւ յոգւոց հանեն: Արճէ զատամուշս, փորոքայ որոքայ, հուր եւ կայծակունս շնչէ: Հայեացի մալեացի զհեթանոսս: Ցեցտ եւ մեցտ յինքեանս ընկալան զմարմինն: Մի ումեք խելի եւ խոթի ընդ ոստարկանել: Ամենայն ազահութիւնք եւ սոսո-մոսո երդմունք: Խառնամառն անասունք: Խառն ի խուռն. խուժ դուժ. աղտ եւ կեղտ. տեւել բաւել. շաչել շառաչել. պոչիւնք պոռոչիւնք. արթունք եւ զուարթունք. զուարթացեալ զուարճացեալ յանձն իւր. ևն:

Իսկ նոյնանշաններս — աւելադրութիւնն իւր այլեւայլ կերպերովն առանձին գլուխ կը կացուցանէ հայկաբանութեան արուեստին: Անհամար պէտքստութեանց մէջէն հետեւեալները միայն յիշենք այս տեղ. — որ մեծաւ մասամբ առանց ե-ի կապուած են:

Համագունք խոտունիւնայ՝ ամենեքեան ա- հատարի ի վերայ գիմեն: Յորժամ տեսանեն պապանձեալ հաւաքեալ եւ ոչինչ տայ պատասխանի, անկեալ իստալի առաջի Բեկայն: Հաղորդ հաստարդը նորին բարոյ բարուց ծննդեան. եւայլն եւայլն:

* Այս երկրորդ մասն առաջին կրկնութիւնն է, յիշուողն եւ յիշելով իբր նոյնանշան տառուած:

Ասոնք երկ'երկու նոյնանշան են՝ մէկ բառի տեղ. իսկ յաջորդներն երկ'երկու նախադասութիւն են միեւնոյն իմաստը կրկնած պլլեւպլ բառերով: Յաճախեցուցանէ զերկիւղն, ասիոցանի զահն: Չայրանայր ընդ առարժամ գուծն, Եդերբը զնժոժ ինանն: Որ զուսկանն արկանիցեն՝ ի միմանց զատեալս, Բացարձակ յերեսոյ կան: Օրէնք ուրոյնք, Կոտոս աստի: — Տես վարը Պէսպիտութեան ձեւ, եր. 469:

Այս վերջիններուն սրոշ կանոն չի կրնար աւանգուել, բայց առաջիններն որոշեալ կրկին բառերով են բոտ նախնեաց, ուստի ինքնասնար բաղադրութիւններ մեզի ներեալ չեն. ինչպէս ուրիշ տեղ ալ մտադիր բրած ենք. (434, 3) Աւասիկ ասոնց սովորական ձեւերը համառօտիւ:

Բայ.) Կացի մնացի զի բերցէ խաղող, եւ եկն երբր ինձ փուշ: Չոգաւ գնաց անտառին փայտն ի դաշտն: Սպան սատակեաց զնա սրով իւրով: Խոնարհեցան անկան երեսքն Կայինի, Չատ, մեկնեաց, ուրոյն բնակեցոյց: Չուեաց խաղաց գնաց: Անցին գնացին: Փութամ ճեպիմ. եւն: Գուքեզէն ասացեր բաս, յերկէն յաշխարհէն ճնեաց լեալ եմք: Բերոսոս բայ ասէ. կամ՝ ասէ բայ. ասացի բամ. եւն: Ասացէք ցարքայ, գողէք:** — Պատեալ պաշարեալ պահէին: Յետս հարեալ վատթարիցէ զնա: Յակն առեալ սիրէր զնա. գնացեալ երթայր. (433.)

Գոյ.) Հասարակօրէն սեռականով: Սպաս պաշտաման, կամ ծառայութեան: Ի հարկի ծառայութեան կալ: Տեսիլ երազոյ. դէմք երեսացն, կամ կերպարանացն. անձուկ սիրոյ. թիկունք օգնականութեան. այսն կատականաց. առակ օրինակի. վախճան կատարածի. թիւ համարոյ զօրուն. փորձ հանդիսի, կամ հանդէս փորձութեան. եւայլն: Նախճիրս որոոց կոտորել. խօսել ի հաշտութիւն խաղաղութեան. հնարս մեղքենայից գտանել, կամ ի հնարս նենգութեան մտանել. անկանել ի տազնապ ներութեան, ի տազնապ տարակուսի, կամ ի վարան տարակուսի. եւայլն. (եր. 440.) Կոտորեաց ի սուր սուսերի, կամ ի սուր սայր սուսերի: — Հաւանութեամբ հաւատարութեամբ. (միաբան.) լրջմտութեամբ զուարթութեամբ. բազում փութով տազնապաւ, կամ ճնեպով տազնապաւ. կամնք կամաւորութեամբ. եւայլն:

* Այսպիսի կրկնութիւնները շատ անգամ հայ թարգմանչաց յաւելուածներն են, որ բնագրին մէջ չկան:

** Գո՛վ եւ Բամ, Բաս պակասաւորները նոյնանշան են ասի՛մ բային. (եր. 117.)

Ածի.) Ասոնք իրենց բարգուծեանն եւ անանցման ձեւերուն համեմատ այլեւայլ կարգ կը բաժնուին:

1. Ոգեկէց սգեկիր մարգարէք, կամ՝ հոգեկէց եւ հոգեմեւի. հայարարաւ հայերէնախօս. երկզքինն միանել միանման. մարտնք մահաւանք. համամիտք համակարիք. քաղաք նորաշէն նորակերտ. սրասուււչ սրտաբեկ. սրտաբախ սրտաթոււնդ լինել. մտաշոյղ մտախորհ լինել. մեծապատիւ մեծապարզել. (ածկ. եւ մկր.) երկիր մարդավար մարդածախ. երկիր փշարեք փշալէց:

2. Երկիր փշարեք տասասկարեք. գահերէց բարձերէց տանարին. ցրտաշունչ հողմաշունչ սաւաւամանիք. գրախա ջրալէց պողալէց ծայրալէք պողով. վանադոյն սկանազոյնն երկնից. տանարակապուտ սեղանակապուտ գողութիւն. եւայլն: Խաչանման լուսաւոր շողաւոր ձեւ. բազորդ եւ բաժանորդ. հասարակորդ հաւասարորդ, եւայլն: Մերժեւ զնոսա ի խլխլական հեղգական մտաց:

3. Գանալից չարագան տանջել. (ծեծել.) կամագնաց ինքնակամ մեղացն. բուրաստան լի ծաղկաւ ծաղկալից. (սչ յանախեալ.) ինքն միայն միայնուկ: Զմի միււր շունչն ընդ ամենայն մարմինն սփռէ:

4. Դաշտ խոտալից ծարակաշատ. ի տափակողձի դաշտագետին վայրի. համաշունչք միախորհուրդք. օտարական այլարարաւ. մարդ հոգեխառն հրեշտակակիր. արարչաինդիր. եւ աստուածախոյզ են. գիցցապաշտ մեհենասէր թագաւորք. քինախնդիր նախանկայոյզ. ծոփածուփ ալէկոծ. վաղափուլ արագաւեր. գահալէժ գարահոս լինել. սորամուտ ծակախիթ. գատափետ ատենաքարչ. մերկազուլի ազատագէմ. կրակատեղաց հրացան բարկութիւն:

5. Չեւնտու օգնական. համօրէն ամենայն ընակիչք. ազգ հեւաւոր բացական. ձեզուն գողեալ գմբեթաձեւ. զրկեալք եւ տարագիրք (յիմեքէ):

Այսպէս եւս՝ Պարտ եւ պատշաճ է. պարս եւ արժան է. մարթ եւ արժան է, մարթ-ու-պատշաճ է. ի դէպ եւ վայել է. ըմբոն եւ ի դէպ է. եւայլն:

Մկր.) Ապա յետոյ. ապա յետ այսորիկ. ընաւ ամենեւին. զուր տարապարտուց. ընդ վայր եւ վայրապար. անդուստ ի վերուստ. (յաւաշուց, սկիրէն.) անդէն եւ անդ. անդրէն միւսանգամ. արդարեւ ստոյգ. ինքնակամ մտադիւր. եւայլն: — Պատերազմեցաւ խառն ընդ նմա: — Իսկ վաղլաւի եւ յանարտի՛ հասարակօրէն այս յաւելլուածները կ'աւնուն. Հուպ ընդ հուպ վազվ. իսկ եւ իսկ վզ. անդէն վզ, նոյն-ժամայն վղ. կամ վաղվաղակի արագ արագ. վզ. յա-

կան Թօթափել. փութանակի արագ արագ. եւ այլն: — Յանկարծակի յեղակարծում ժամու. յանկարծ յեղակարծումն ժամանակի. յանկարծ յեղակարծումն տարակարծի. յանկարծօրէն յանպատրաստից յեղակարծումն. յանպատրաստից յանկարծօրէն յայլակարծուց. եւ այլն:

Շղկոյ: Սա աւասիկ. դա աւաղիկ. ահա աւասիկ, եւ այլն. բայց սակայն. ապա ուրեմն:

Նոյնանշանաց զբայ ըսուածն իմացիր նաեւ նմանանշան բառերու աւելագրութեան համար:

Յօրդարան գրիչներն՝ երբեմն չորս՝ հինգ եւ աւելի նոյնանշան կը բարդեն իրարու զբայ. բայց չափաւորութիւնն ընտրելէ այս եւ ուրիշ օճով ձեւերու մէջ:

Գ. Պարարար հայերէնի յատուկ է դարձեալ բառերու Պետդեսոն-իւն 2-ն, որով միեւնոյն բառը կրկնելու տեղ՝ ուրիշ համագօր (նոյնանշան կամ նմանանշան) բառ մը կը գործածուի. ինչպէս են՝ կոյճ, կոյս, լեբ. — քոզն-լիւն, դրոսադէ. — հրաման, պարոտ. — շահ, օգոտ. — յանտիւ, արատելու, յուժել, անցոցանել, սրտաբացոցանել, եւ այլն:

Գոյ: լինիցի քեզ արատելու-լիւն պատուոյն՝ յանտիւ-լիւն տանջանաց: Պարոտոյ շարտ-լիւնը քեզ արտանայ շարտ-լիւն կ'ըլլայ: — Մի ընդ քաղտ-լիւն սպասաւորացն հայիցիս՝ այլ ընդ յանտիւ-լիւն տրտմութեանցն: Ոչ էր համար դանձուց նոցա, եւ ոչ լիւ կառացն: Ի մի քոֆ ծովուն մի ազգ ձկանց ճարակի, եւ ի միւսում խորջայլ ազգ բնակեալ է: Ձարին ի մի լեբ, եւ զչարն ի միւս կոյճ: Յորմէ կոտարեզակն իցէ՝ յայնմ լեբէ սկսանի ի լուսնի լոյս ծնանել: Յորժամ յարեւելից կոյճանէ երեւի լոյսն՝ ստուերն յարեւմուտս կոյս ձգէ զանձն: Գարձցի սուգն յարտիւ-լիւն, եւ կոծն է ինդոս-լիւն. (փիւկ՝ սուգն եւ կոծն դարձցի յուրախութիւն:) Որչափ շահ ի պատժոցն լինին, որդե՛ս՝ օգոտ յետ տանջանացն*: Եթէ մեծութեան նորա չէք բա, եւ գոյութեան նորա յայտ է թէ չէք չափ: Պարտեազ՝ է ընդ լեզուի, կոտ է ընդ աչս: Ի կոյճ ծովակին՝

* Յուլնո, ծեծ, դանահարութիւն. տես եր. 364, Բ ծան:

ի գետոյ կոտէ: Ան իշխանաց եւ սասո տերանց. կասկած ի գողոց եւ երկն-ը յաւազակաց. օրո-ր աշխարհին եւ շահ եկեղեցեաց. մարդկան ըսասկորս-նիւնն եւ դիւաց Տրդանկանուն-նիւն. յաշխարհին քորքոսոյ ի յունարէն լեզու դարձուցեալ. ծառայից քունդք եւ ներքինեաց դասակ. (գեւնդք ծառայից եւ ներքինեաց.) եւ մշակացն եւս դաստ եւ ձեռագրի-տացն ջնկի:

Ածկ:) Ըստ դեօդեօ հիւանդութեանց ազգի ազգի դեղս մատուցանել: Ջքաղոս՝ ինչ ունէր զմեր, եւ շար ինչ չունէր: Ջգիւաց նմանիսն առնել հանդոյնս հրեշտակաց: Ո՛ւմ նմանը լինելոց իցեմք, եւ ո՛ւմ զու-գակն: Անման են այլոց կեանք նորա, եւ այլազգի՝ շաւիղք նորա: Տրամականացն կոորդ լինել, եւ հեշտականացն չլինել հաղորդ: Բաղոս՝ լուութիւն եւ յոյժ հանդարտութիւն. քաղոս՝ ծախք եւ յածախ թողակք. զտիւն ողջոյն եւ զգիւերն ամենայն. հասարակ աւին եւ զայի բաժանեցին. (հաւասար):

Մանկ:) Մխիթարեցէք զմեանս, շինեցէք դերեօրս. (եր. 282:) Առ ի-բոտանի-բ ցանկութիւն զանի-բ մեռեալս տեսանել: Անտ աստ միայն, եւ այլ անդ միայն: Ո՛մանտ հաւանէին, եւ կեօտ չհաւատային. (եր. 281:) Քան զամենայն ինչ վերագոյն է եւ քան զքեա-զորագոյն: Ամենեւին գոհ են զքէն, քուրդտ առ իրաւագէտս ունին: Ջամենեւեօս յածեալ շքի, զքուրս կլանէ, հասարակոց թշնամի է: Ի մարմնի ամենեւեան էին, այլ ի գործս մարմնոյ ոչ քուրդե-տեան: Ջլ՝ գործէիր, զի՛նչ կամէիր: Ի՞նչ արդեօք պար-ծեսցի, կամ որ՛ով ի-նիտ հպարտանայցէ: Քանի՛ մերկք, որչափ հաշմք. որչափ ծաղր, անի՛ թշնամանք. որչափ ինչ ջերմութիւն, որոյնի՛ հաւատք:

Դեր:) Ջայս խորհեցայ, եւ զայն արարից: Դու այօր հնազանդեցար, այն օր քեզ փրկութիւն: Այն է բաժին քո եւ նայն վիճակ քո. նոցա հեղեր նուէրս, եւ նոցին մատուցեր զոհս. (337:) — Անյո՛ք բնութեանալ եւ ինտին շարժել: Դատաստան նորա յանի՛ն ի-բոտեղիցի, եւ առած ի-բո յինտեմէ ելցէ: Ի-բոտնոց աշխա-

տութեամբն անյանց տանջանս կուտեն: Չամենեւեան
առ ինն գրաւէր եւ առ իւր ամբոփէր: Ես ինչիս խոս-
տացայ, եւ ես ինն մոռացայ. (195—197:)

Բայ: Երբժամ գութ ցուցանել կամիցի՝ որդիս հոյն,
եւ յորժամ մեծարել եւ պատուել՝ եղբարս անուա-
նէ: Լոյս հոյն Հայր. լոյս անուանի եւ Որդի: Ոչ զեր-
կինս փեսանել կարիցէ եւ ոչ զօգս նշմարել: Հայեանքի
յերկինս ի վեր, եւ յերկիր ի խոնարհ պշտոցոս:
Ստեպ ստեպ յիւր պատարագս, առտէր դեսպանս:
Թէ շուան տեսանեն՝ օձ համարին, զի զասհագինսն
ահագինս կարծեն: Ընդէր երկնիս, եւ ի հակառա-
կորդէն զանգիփոս: Ոչ ընդ մարդոյն կոտի (բժիշկն),
այլ ընդ ցաւն մարդնի: Կագի ընդ ազահութեան,
կոտի ընդ ապիրատութեան: Ամենայնի համբերիցէ
եւ ամենայն վշտաց փանիցի: Չմանունս շնորհեո,
եւ զմեծամեծոն պարգեփցեո: Ոչ յառնել կարեն, եւ
ոչ գործ ինչ գործել զօրեն: Թողութեան հասա-
նել եւ բարեաց ծամանել: Ելլոթ զօրէնսն եւ խօսփեաց
զկրօնսն, մահապարտ էր: Այս կարք յորժամ ընդ
արեւելս ընթանան՝ չէ ինչ արգել թէ ընդ արեւմուտս
ոչ արշափցին, եւ յորժամ ընդ հիւսիսի վարգին՝ չէ
ինչ արգել թէ ընդ հարաւ ոչ սորայցեն: — Այսպէս
եւս բայանունս են. Չյարեացն փորձօնեաց եւ զբա-
րեացն արարիլ. (փխկ՝ զբարեգործն եւ զչարագործն:)

Նխոր: Իբրեւ զեղբայր, որպէս զորդի գրգեալ եղել
ի նմանէ: Համարեալ է նմա երկաթ իբրեւ զյարդ,
եւ պղինձ որպէս փայտ: Ժողովեացէ իբրեւ զհող զար-
ծաթ, եւ հանգոյն կուղյ զոսկի: Իբրեւ զջրմուղ ի
գետոյ, եւ որպէս վտակ ի գրախտէ: Նախ Ժան զմահն՝
տանջանս, եւ յառաջ Ժան զտանջանսն՝ նախատինս
եւ դարձանս: Հանգեոյ նմա արեւմուտք, եւ յանգե-
ման նմին հիւսիսի: Ծառայս կոչէ վան բնութեանն,
եւ բարեկամս՝ յաղափո շնորհացն: Ոչ ի մարդասիրու-
թեան աղափո՝ այլ վան խրախ լինելոյ: Է՞ր վան
արար, քո՞ աղափո: Ոչ ի տունս մօր, եւ ոչ յատենից
տեղիս հօռ, եւ ոչ յարքունիսն մեր, այլ ի բացե
ուրեք եւ ի հեռի կապեալս պահեմք (զգազանս):

Մկրչ) Ի զո՛ր սեղանն, ընդ ձոյր լուսնն եկեղեցւոյ, ձոյ-
 րադար քահանայիցն ձեռք համբառնայցեն: Ոչ զո՛ր
 ինչ ընթացայ, եւ ոչ ընդ սնայն ինչ վաստակեցի:
 Ոչ կարի վաղ եւ ոչ յոյժ անագան: Ոչ կարի խորագէտ
 եւ ոչ բնա՛* միամիտ: Յորժամ ակնն առւատ է՝ ա-
 մենայն մարմինն լուսաւոր եղիցի. եւ երբ ակն չար
 է՝ խաւարին եղեցի: Իբրե՛ս օր մի լինէր պարապոյ,
 յորժամ ընթրիս ապր Հերովդէս: Յորժամ չունիցին
 ինչ՝ բարի լինի, միշտ ունին՝ չէ բարի: Որպե՛ս եւ
 ասաց, զոր օրինակ եւ երդուաւ: Յեօ բազում երախ-
 տիս ցուցանելոյ՝ ադա եւ զորդին իւր առաքեաց:
 Ջիւրո՛ր ճանաչիցի, ո՛րպե՛ս տեսանիցի: Վաղձաղիկ
 աւար հարկանել, արտի արտի զապուռ ժողովել:
 Վաղձաղիկ մերձեցայք, իսկ եւ իսկ ցուցէք զպտուղ:
 Մէջո՛ր քաղցնու եւ ցանկ ծարաւէ: Համի ի քուն
 կամք, միշտ երազս տեսանեմք: Ընդէ՛ր փոխեցաւ Ե-
 նովք, եւ զմ՞ ոչ մեռաւ: Ընդէ՛ր զրկիցիմս, վասն է՛ր
 ի յափշտակութիւն մատնիցիմ՝, յո՛ր սակս գատափեա
 ատենաքարչ լինիցիմ՝: Դեա ընթանամ՝, րակաւին
 զհեա մտեալ եմ: Ի մտակն գնան, եւ մտակմայն
 թռչին: Նոցայն ամենեւին իսկ մանուկ էին, եւ մերս՝
 բնաւին՝* մեծամեծք:

Եւ ասո՛ր իսկ թողու զմեզ, եւ ինքն ասակն մնայ:
 Անդ մեռաւ Ահարոն, եւ անդե՛ն թաղեցաւ. (Եր.
 337, ծան.) Անդի եմուտ կուրութիւնն, անդոսո՛ր
 խաւարեցան եւ միտքն:

Շղի) Ոչ եկի թէ դատեցայց զաշխարհ, այլ զի փրկե-
 ցից զաշխարհ: Վասն այնորիկ գեհեհն, նմին իբի հուր,
 յայն սակս գետք հրեղէն: Ոչ եհան զուր իւր՝ զի
 երկեաւ, Կանգի մանուկ էր:

Յօր.) Ի հացէ անդի կերիցէ, եւ ի բաժակէն արբցէ:
 Որպէս ի քաջութենէն քաջն կոչի՝ նոյնպէս եւ ի
 փառաւորութենէ անդի՝ բախտաւոր: Սորա չեն յաշ-
 խարհէ ասոյն, որպէս եւ ես չեմ յաշխարհէս: Դար-
 ձոյց զերեսս իւր յորմ անդր. վասն է՛ր արդեօք յորմն:

* Բնա կամ բնաւին՝ կը նշանակէ նաեւ բուրբոյն, լճան:

Բարդ: Սիրեն զյառաջազահս յընթրիս եւ զնախաթոս
ի ժողովուրդս: Չնախաձկայն եւ զյառաջարկաւազն
Սաեփանոս: Եղբայրասպան, եւ մանկակոտոր, եւ
հայրատեղոր, լինելոց էին: Հողեհ վաղաշէջ երազ-
անցոհ: հրայրեաց արեգակնակէզ լինել. լայնալիք
եւ երկայնաբարձ. տես վերը՝ եր. 468, թիւ 4:

Ե. Վասե մասանց բանի շարքին մէջ պէսպի-
սութիւն կը գործածուի վայելչութեան համար, զոր-
օրինակ մէկ յետադաս եւ մէկ նախադաս խնդիր կամ
յատկացուցիչ, եւայն:

Աչգը տեսնելն զերեզնի լեղան, եւ ականջօք զհունանն
լուինն: Չկերպարանս մարդոյ ունիցիս, եւ զբազանի
Քարթոս արձակիցես: Ի շնո-ածոյ փածարին մինչեւ
է կարեգունի շնո-ածն: Քանզի ոչ ունէին զերկիւն
Ասո-ածոյ՝ զմարդիւն երկիւն առաջի եդին. — թէ
խնդիրն եւ թէ յատկացուցիչը պէսպիսութեամբ
շարուած: Ոչ ո՛ր ճանաչէ զՈրդի՝ եթէ ոչ Հայր, եւ
ոչ զՀայր ո՛ր ճանաչէ՝ եթէ ոչ Որդի: Ոչ միայն ո՛ր է
Քնակչաց՝ այլ եւ ոչ յիմացն ո՛ր զիս ողբէ: Մի՛ պար-
ծի՛ր ի դիւրութեանդ, եւ մի՛ ի յաջողութիւն իրացդ
կարբանայ: Ի միտիւ ամենայն ժողովողեանն եւ
ընդ Յիսուսի միտիւն:

Չ. Այս բառից պէսպիսութեան ձեւէն յառաջ
կու գայ նախադասութեանց կրկնութիւն՝ նոյնպէս
պէսպիսութեամբ, որ է՝ միեւնոյն խօսքն երկու նա-
խադասութեան բաժանել այլեւայլ նոյնանշան բառե-
րով* . այսպէս:

* Բնագրի մը պարզ նախադասութիւնն այս ձեւ կրկին
նախադասութիւն ընել՝ սովորական է մեր առաջին
թարգմանչաց, ինչպէս նաեւ բառից պէսպիսութեան
ձեւն իրենց յատուկ կերպն է՝ բուն Հայացի սոսով զարդ
ու կենդանութիւն տալու համար:

Նաեւ սուրբ Գրքը լի է այս պէսպիսութեան կրկնու-
թեամբք, որ երբայական բանաստեղծութեան ալ ոգին
է, (բայց հասարակօրէն ե-ող զօգած. եր. 459, ծան:)
Այսպէս են օրինակի համար՝ Հայեցոյ՝ եւ ոչ ոք էր որ
օգնէր, — զհոս անի՛ եւ ոչ ոք էր որ է ինչոնս հա-
սանէր: Ո՛վ է իմաստուն՝ եւ իմացի զայս, — հանձարեղ,
եւ ծանօցի զայս: Եկ՛ նզովե՛ գու ինձ զՅաւովք, — եւ
եկ՛ անէ՛ ինձ զիտայել: Երջեցան զինեւ երկունս՝ մահոս,

Գինին տուաւ՝ զի ուրի լիցուտ, ոչ զի ծանակնցն՝ Կ.

զի բերկրեցուտ, ոչ զի ծաղր իցցես՝
Տեսանեն զարամութիւնն, | հայրն ի բարկութիւնն :
Ի զուր ջանաս | եւ ընդ վայր վաստակես : Չերկնչին
երբեք յաղքատութենէ, | չկասկածեն ի կարօտու-
թենէ : Եկն եհաս ի վերայ մեր վախճան, | ժամա-
նեաց ի վերայ մեր օրհասն : Եղեցուք զթածք, | լի-
ցուք սղորմածք : Մեծ է սէր քո, | կարեւոր է գութ
քո* : Չամենայն շարժէ, զնաւ խռովէ, | զբոլոր վեր
ի վայր կործանէ : Յամենայն կողման վարդին, | եւ
ընդ հանուր արշաւին, | եւ ընդ բնաւ սլանան : Միշտ
մարտք | հանապազ պատերազմուչք : Վասն էր փախ-
չիք, | ընդէր սրանայք :

Երբեմն մէկ բայով եւ կրկնածեւ աւելագրական
բարդերով երկու բուռելիքը մէկի կ'ամփոփուի. այսպէս :
Վայրենամիտ աշխարհն Աղուանից մարգարեազեաք
եւ առաքելածանութք լինէին. (այսինքն՝ զմարգարէս
գիտացին եւ զառաքեալս ծանեան) : Եւ առ ձեզ
իսկ տեսանէի զքարապաշտ զփայտապաշտ մուրու-
թիւնսդ. (զի մուրեալ պաշտէիք զքարեղէնս, զի
պաշտէիք զփայտեղէնս) : Ո՞վ են սղքա՝ որ իբրեւ
զամպս թռուցեալ են, եւ իբրեւ զաղանիս ձագա-
խառն երամովին գան առ իս : **

Է. Բառերու ընտրութիւնն որ հայկաբանու-
թեան արուեստին էական մասերէն է, — այսինքն՝
սովորական եւ անսովոր, յարգի եւ խոտան եւն բառե-
րու զանազանութիւնը, — այս պէսպիսութեան ձեռքն
մէջ փոքր բացառութիւն մ'ունի. զոր կարեւոր է միտք
առնուլ՝ ընդհանուր շարագրութեան ալ նկատմամբ :

Եւ վերտ գիտից գահն զիս : Ընդանայն են որ առնին
զձեզ, — եւ անոք են որ սփռնանին զձեզ : Շուտիցն
լորտ իբրեւ իյրտ, — եւ իբրեւ զաշտոս խարտիցն :
Դարձոյց զիտո ի ցոտտ, — եւ զինաց լուրց յերկր
Իարտոսոս, որոնց երկրորդ մասերն առաջններուն նոյն-
իմաստ կրկնութիւնն են :

* Գոսթ եւ սեր շատ յաճախ նոյնանշան են իբրարու :

** Հայերէն թարգմանութեան զարգարածքն է. ս.բ բնա-
գիրն ունի պարզապէս իբրեւ զաղանիս հանդիս յստոտ
գան առ իս : — Յես վերը (եր. 468.) խոտն ընդ նմա՝
իբրեւ մակրայ :

Պէսպիսութեան ձեւոյն մէջ՝ միայն կրկնութենէ խորշելու համար ներեալ է այլեւայլ բառեր գործածել՝ որոնք հասարակօրէն ուրիշ դէպքի մէջ յաճախ չեն գործածուիր, մանաւանդ թէ ոմանք միշտ խորշելի համարուած են ըստ հին նախնեաց: Այսպէս են օրինակի համար՝ նախ Ժան, զինի (փխկ՝ յեո), յաղագս կամ է սախ, որդէս (փխկ էքրե-) նախադրութիւն. Չան զի, յար, այնԺան, համայն, քուր, (ամենայն,) անյնի-բ, զի-բերս, ինԺան, յոֆն, ըմքոն, Վարկանիժ, եւն. որոնք համեմատաբար՝ երկրորդական գործածութիւն մ'ունին, ինչպէս մինչեւ հոս բերուած օրինակները կը ցուցնին. եւ ոմանք միայն այս պէսպիսութեան ձեւոյն մէջ կը տեսնուին:

Ամպարշտեցար, սախայն ե- այնդէս ոչ յազեցար. յաճախեցեր ի մեղս, սախայն ե- այնդէս ոչ յազեցար. յաճախեցեր դաշինս, համայն ե- այնդէս ոչ յազեցար: Մէշո փթթի, ցանկ ծաղկի, յար հասանէ: Թէ այնչափ կոտորէր, կամ թէ այնԺան խրատ տայր կոտորել: Բազում անգամ յոֆնոֆոյն օրինակօք ոչ մտադար յայտ առնել: — Ուրախ լըր քերկրեալք: Ուրախօֆո մայր որդւովք քերկրեալ: Յնծացեալ քերկրեալք: Բազում ինդո-նեամք լի առնէ, եւ այնչափ քերկրո-նի-ն ծնանի ի ներքս:

Նոյնպէս տեսանք վերի օրինակներուն մէջ (եր. 470, 471.) քուր, քուրԺ, քուրԺԺան. եւ նախադրութեանց մէջ՝ նախ Ժան, որդէս, յաղագս՝ իրենց նոյնանշաններուն քով պէսպիսութեան համար գրուած. ասոնք առանձին շատ քիչ անգամ կը գործածուին:

Ինչպէս ամէն կանոնաւոր լեզուաց՝ նոյնպէս մանաւանդ գրաբար հայերէնի հարադատ ոճոյն մէջ բառերու յաճախ կամ ցանցաւ գործածութեան ատիճանաւորութիւն մը կայ, որ առանձին ուսման նիւթ է եւ շատ կարեւոր գործնական հմտութիւն, թէ նիւթապէս այս կամ այն բառի ընտրութեան եւ թէ անոնց այս կամ այն նշանակութեան նկատմամբ: Այսպէս բազմութիւ նոյնանշաններուն մէկ մասը բուն գործածականն է, միւսը չափաւորութեամբ գործածելի, եւ մէկը կամ երկուք իստան համարուած՝ հազիւ մէկ կամ երկու տեղ տեսնուած

ըլլալով: Խնդիր յուզել այս իրականութեան վրայ, որուն ներքին պատճառն անծանօթ է մեզի, անգիտութեան գործ է. եւ այս գործնական օրինաց արհամարհութիւնը, նոյնանշանաց անխտիր յախուռն կիրառութիւնը նախնեաց օրինակաց զեղծումն է՝ որ ապականեալ դարուց եղծ ազաւազութեանց մէջ կը թողու զգրողը:*

Գ Լ Ո Ւ Թ Ժ Գ.

Ո Ւ Ղ Ղ Ա Գ Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Վ Ի Ա Յ

Ա. Ուղղագրութիւնն կը կոչուի իւրաքանչիւր բառանսխալ, այսինքն իւր յատուկ գրերովը գրելու կանոնը, Ուղղագրութեան մասերն են դարձեալ կանոնաւոր Ափոփարութիւնն ու Տղադարը: որոնց վրայ այստեղ կը խօսինք:

Յ Օ Գ Ո Ւ Թ Ա.

Ո Ւ Ղ Ղ Ա Գ Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ը Ն Դ Հ Ա Ն Ո Ւ Ի Ս Կ Ջ Բ Ո Ւ Ն Բ

Բ. Առանց ձայնաւոր գրի բառ չի կազմուիր ամենեւին:

Գ. Հայերէն լեզուն կրկնեալ գիր չունի, ոչ ձայնաւոր եւ ոչ բաղաձայն: Միայն ըստ պատահման կը բնայ երկու նոյն գիր քովէ քով կցուիլ՝ կորուսման կամ ամանցման, եւայլն կանոնով. զորօրինակ. Եբ'ըորդ. չոր'ըորդ. քն'նեմ'. կո'փեմ'. ցուց'ցես. կաց'ցուք. ուզ'ղութիւն. գյ'յութիւն. ան-նման. ան-նախանձ. խրատոփու. քաղաք. ի մարդարէի, եւայլն**:

* Զանի մը մասնական տեղեկութիւններ տուած ենք Ա մասին մէջ, (մտնաւանդ անփոփոխ մասանց բանի վրայօք.) եւ շատ հասարակ եղած եւ լեզուին բնականն ու գործածականը կարծուած բառերու աստիճանաւոր կիրառութեան մտադիր ընթերցողը կը դանձ' որ սովորականներու եւ անսովորներու տարբերութիւնը շատ անգամ համեմատաբար տասն կամ հինգ կամ թե հազիւ մի է առ հարիւր:

** Հակառակ չեն այս կանոնիս՝ սուղ (կարճ) և գրով կա-

1. Զայնաւոր գրեք:

Ա. Զայնաւոր գրեռէն՝ ա, ե եւ ո բառի վերջ չեն մնար, այլ ա եւ ո անձայն յիով կը վերջաւորին. այսպէս. Ծառայ. աղայ. դողայ. երթայ. գշտայ. մարդայ: Իսկ ե կը փոխուի եի. այսպէս. (Գնեմ), դնե, (եմ, էս) է: — Ար զարտուղին՝ Սա, սորա, նա, դմա, սքա. ահա. ո. եւ հրամայականները՝ Գնա. աղա. դողա. կացո. հատո. մատո. դարձո: Նոյնպէս ա վերջով օտար անունները. Ասիա. Սամարիա. Յուդա. կասիա: — Ար գտնուի գրուած նաեւ Սորայ. մատոյ. յապայ:

Բ. Ա եւ ո՝ բառին վերջը միայն յ եւ — կրնան առնուլ եւ երկբարբառ կազմել՝ այ, աւ եւ ոյ, աւ. — ուրիշ ձայնաւոր ասոնց չի յաջորդեր:

Գ. Ա գիրը միայն ա եւ — ձայնաւոր կրնայ առնուլ, եւ երկբարբառ կազմել՝ եա, եւ. — ուրիշ ձայնաւոր ասոր չի յաջորդեր: *

Դ. Ա՝ գրէն ետքը ոչ յ եւ ոչ ուրիշ ձայնաւոր կրնայ գալ. իսկ իրմէ յառաջ՝ յ նախդիր միայն: Ը ձայնաւորը միավանկ բառ չի կազմեր, բայց կայ միայն ընդ եւ ըսոք, որ անշեշտ են: Նաեւ ոչ բառի մը վերջին ձայնաւորը կրնայ ը ըլլալ: **

պուած բաղաձայններն որ քանի մը բառի սկիզբը կամ վերջը կը պատահին. ինչպէս. Գրուել. լլուկ. հէի. դրում. — տարբ. երբ. լուսան, եւայլն. իսկ յաւելուած են յօդերը. զբան. ի խօս. յարդդ:

Նոյնպէս օտար բառերու, մանաւանդ յատուկ անունաց գրութեան մէջ, ուր ընդհանրապէս հայերէն ուղղագրութեան կանոններն անփոփոխ կը պահուին, կրկին ձայնաւոր, շատ անգամ նաեւ կրկին բաղաձայն փոխ կը մնայ. ինչպէս. Մարա. Բերտաբեի. Փակեի. Մովդիմ. Սեղում. Աննա. Բաքիդդ. կապաթա: Բայց նաեւ ասոր հակառակ՝ սոփորութիւն եղած է կրկին բաղաձայնին մէջը գանց առնել. Ապոսն. Թադէսս. Սիմօնս:

Իսկ սոփորական եղած սխալներ են՝ Ստեփաննոս եւ անքնին, նուի վայրապար կրկնութեամբ:

* Նոր գարուց ուղղագրութեանէն ելած է իօ նոր երկբարբառն՝ որ իօնն, քեօզ եւ արդեօ: Բառերուն վրայ կը տեսնուի փիկ ի-նն, քե-զ, արդե-օ. եւ դարձեալ յոգն. դործիականներու՝ Վարծեզ, չարեզ, փիկ կարծեալ:

** Քիչ օտար անուն կը գտնուի ասկէ զարտուղած. Անդելն բերդ. Դմիտրէժ լեռան:

Երբեմն զեղչուած ի, ու ձայնաւորներուն տեղ կը գտնուի ը աւելցուած՝ եթէ բազմաթիւ են բաղաձայնները. Ծննդոց. դալըստեամբ. զսկզբան: Բայց աս սովորական եղած չէ:

Ե. (3) գրէն յառաջ միայն ու եւ ո կրնայ գալ, եւ ոյ, ոյ* երկբարբառները կազմել: Իսկ բաղաձայն՝ ըստ պատահման միայն կու գայ յիւ յառաջ. Անյապաղ. անյագ. յեղյեղել:

Զ. Ի գրով բառ չի սկսիր: — Իրմէ յառաջ միայն կրնայ ո, ե, ի, ո գալ՝ եւ ու, եւ, իւ, ու երկբարբառ կազմել:

Ար զարտուղին՝ 1. Հոլովմամբ՝ Հոհոյ. տարոյ. եւայլն: ** 2. Կոյն կանոնով ածանցք. Արի, արու-թիւն (կամ արութիւն). *** որդի, որդու-թիւն. տեղի, անտեղու-թիւն, (տեղոյ պակասութիւն): 3. Քանի մը տեղ կը գրուի ը՝ միայն ու հնչումը խափանելու համար. այսպէս՝ Տըչութիւն, (փխկ. տուչութիւն այսինքն տուչութիւն.) նոյնպէս յաճախ կը գրուի տուչնջեան՝ փոխանակ տուչեան:

Ըստ հին ուղղագրութեան երբեմն նաեւ պարզ ու կը գրուէր իւ երկբարբառի տեղ. Եգպատոս. Փոգիա. Մսիա. դեռ այսօր այն կանոնով կը գրուի Եթոովպիա: Ըստ այսմ՝ հիւստոյ (եր. 189, ծան.) աւելի կանոնաւոր կ'ըլլար գրել հստոյ: — Այդ գրուած նաեւ ըստ հին ոճոյ՝ Չփքս գարնի, փխկ զփոտո:

Է. () գրէն ետքը միայն բաղաձայն կրնայ գալ: Պատճառն է՝ որ ի բնէ հայերէն օ գիր չըլլալով՝ միայն

* Լեզուին ներքին կազմութիւնը կը պահանջէ՝ որ յ գիրը ձայնաւորաց կարգը դնենք, իբրեւ սուղ ի. Թէեւ հիմայ իբրեւ բաղաձայն ալ կը գործածենք՝ հոյի նման ձայնով:

** Բաւական յաճախեալ սխալ մըն է անվարժ գրողներու՝ ի վերջով բառերու հոլովման դրութեանը հետ շփութեւ ի վերջաւորներունը, եւ գրել անոյ. պարոյ. հալի եւայլն. կամ արոսոյ. Կարոսոյ. եւայլն:

Իսկ մտադրութեան արժանի չեն ռամկական ժամանակներու սովորական սխալները՝ նափ. թին, եւն:

*** Միջին ժամանակներուն՝ հին նախնեաց լեզուէն խոսողներէն են՝ Արիսթիան փիկ արութիւն կամ արու-թիւն. Այրիսթիան փիկ այրութիւն. եւ Այրիսթիան փիկ առնութիւն:

բաղաձայնէ յառաջ Հանդիպած աւերկբարբառնն օեղած է, եւ աղաւնի միայն ազատած: *

Ուղղագրութեան թանձր վերպակներուն կարգն է՝ օտար անուանց մէջ աւ, ով երկբարբառներուն եւ յիտեղ օ գրել. Օֆոֆոֆո. Պոլլնա. Յօհան. Սթօն. Անֆօն եւ Կրօնիֆո. Պօլլիֆոֆո. Պօլլիֆոֆոֆո փխկ Պոլլի:

Ձայնաւորներու վրայ ըստածներէն կը հետեւի որ հայերէն ուղղագրութեան հակառակ բաղադրութիւններ են՝ աե, աե, աի, աո, եի, եյ, եո, եո, եյ, եւ, էյ, օյ. այլ միշտ կը բաղադրուի՝ այե, այի, աւ, էի, ով. այսպէս. Շմանն. Մենեղաւս. Արքեղայոս. Սային. Մանային. Սաւաղ. Տրովդա. Յովքազ. եւայլն: **

Ը. Հայտնի է որ հայերէն ձայնաւորներէն ումանք որոշեալ օրինօք փոփոխման եւ կորուսման կաննի ենթակայ են:

Նոյն կորուսման կանոնին հետեւութեամբն է եւ աւ ձայնաւորները հայերէն բառերուն միայն վերջին վանկը կը կազմեն: Իսկ նախընթաց վանկերուն մէջ գտնուածները՝ կամ 1. էէ եւ ղյէ դարձած են, ինչպէս՝ Գիտեմ, գիտես, իջաներ, եղիցի. բասաւ, գոսփկան, ծերութիւն. — կամ 2. բացառութիւն են, ինչպէս՝ Գիշեր, հիմանց, վիճակ, շիրիմ, գոպարիմ, սոտակ. որոնց շատին արմատն ու կազմութիւնը, ուստի նաեւ պատճառն անծանօթ է մեզի. *** կամ թէ սովորական կերպէն դուրս ձեւացած, ինչպէս՝ Յիշատակ. իմաստ. յիմար. եւ կամ 3. որոշ պատճառ մ'ունին անկորուստ

* Երբ որդէն բաղաձայնէ յառաջ Հանդիպած առն աւսկուած էր օ հնչել, յետին դարերու մէջ Յունաց օ գիրն աւելով նոյն աւ երկբարբառին տեղն անցուցցաւ:

** Շառ գարեթէ ի վեր ռամկական ժամանակներն ստեպ կը գրէին՝ Թափար հոսց. արտաւիտն. կամ հակառակը՝ Թայթար. պոյնոֆիտլ. աւֆոյնոյն, (աւագանւոյն.) եւն. — գլխաւորաբար յ կամ է ձայնով (իւ, օյ. այ, եւ) երկբարբառներուն հնչումն ու գրութիւնը խանդարած ըլլալով:

*** Բացառութիւն է առանց որոշ պատճառի մը՝ Աղիտից, անօրինութիւն, դեղագէղ, հինգերորդ եւ նմաններուն անփոփոխ մնալը: (Երես 189):

մնալու. ինչպէս՝ Սպիտակ, շո-շան. սկոտեղ. սո-դա-
րունք. եւայլն՝* Այսպէս են

1. Քերականական օրինգը՝ Պէտակ, գիտաց, գունոց, լու-
ծեալ. Գ'րիչ, բ'րածեծ, թ'ուեան, շ'նչեմ, ա'նկոց,
Հան'ցես. — գ'րգիւ, փ'րփուր, թ'րթ'ուեմ, եւն:
2. Օտար բառերէն՝ Պնակ, գմակ, սմբակ, կրպակ,
կտապ, պղինձ, գմբէթ, սրինգ, վրկանք, Տրդաստ,
եւ ուրիշ շատեր:

Ի եւ ու ձայներու համար ըսուածն աւելի ճշգիւ
իմանալու է նաեւ է, էո, ոյ փոփոխելեաց վրայ, որոնք
միայն վերջին վանկ կազմող են՝ գրեթէ առանց բաց-
առութեան:

Աւանդեցինք Ա մասին մէջ (եր. 58.) իբրեւ ընդ-
հանուր կանոն հայերէն լեզուի, թէ երբ ձայնաւորի
մը վրայ նոր վանկ մ'աւելնայ, այն առաջինը կը սղի՝
գրին բնութեանը համեմատ փոփոխել կամ փոփոխ-
ել. — որ ոչ միայն հարվմանց՝ այլ եւ խոնարհմանց,
այլ եւ բովանդակ լեզուին ընդհանուր կազմութեան
էական եւ տիրող օրէնքն է:

Բայց գիտելով ոմանք 1. որ բառերուն սկիզբն
եղած ի եւ ու ձայնաւորներն ը գրի կը փոխուին,
(ընձուց, ընչից, ընչաց. եր. 11. ծան.) եւ 2. որ
ձայնի խասութիւն կրող վանկերու մէջ բնականա-
պէս ը ձայն մը կը մտնէ. (ս'րբեմ, գ'նգի, խրձուկք.)
բաւական ժամանակէ ի վեր նոր տեսութիւն մ'աւ-

* Գիտելի է՝ որ շատ լեզուաց մէջ ձայնաւորներն իրենց
տեսողութեան շափոքն Երկուր եւ Սո-ը կը զանազանուին:
Թէ հայերէնն ալ ունէր այս զանազանութիւնը՝ բացա-
յայտ գրաւոր վկայութիւնն ունինք հին նախնեաց. բայց
գործնականին համար բաւական հմտութիւն պակաս է
այս օրս:

Օտար ազգաց բառերուն առաջին սուղ վանկերը հայ-
երէնի մէջ հայերէնի կանոնաւ անհետ եղած են, կամ
սուղ ը ձայնով կ'արտաբերուին. ինչպէս վերի օրինակ-
ներէն կը տեսնուի. Գ'ղիւ, Բ'րբու, շ'լեայ, Գ'նակ, եւն.
այսպէս նաեւ մեր լեզուին ի հնուց կրած փոփոխու-
թիւններովը՝ ն'լլահ, ն'լլան, ն'լլաղ, վ'նա, լ'րար, լ'րեղ,
վ'ճար: Բայց երբ օտար լեզուաց մէջ բառի մ'առաջին
վանկն երկար է, հայերէնի մէջ ալ նոյն ձայնաւորն ան-
կորուստ կը մնայ, (թէպէտ եւ ոչ երկար այլ սղեալ,
ինչպէս կ'երեւայ.) այսպէս — գոնէ Արիտականաց կամ
Արեւելեաց բառերէն՝ — Նիզակ, գիպակ, լեզակ փիկ
լիզակ, սպիտակ, շո-շան, եւն. նոյն կանոնաւ՝ որ հայ-
երէն գիտակ, կոսան, եւն:

ոչ շնչելի) * Ինչպէս նաեւ ճնշուի, յրձի, սրբուի եւ նմանները կը հնչուին: ** — Եւ զարձեալ Տ. եթէ միտ դուռի այլեւայլ օտար լեզուաց՝ որ ձայնաւորի Փոփոխմանէն զատ՝ իրական Արուստան ալ ունին, բաւական լոյս մ'առած կ'ըլլանք թէ հայերէնն ալ յայտմ' խօսողութեան ընդհանուր օրէնքներէն զաւրտ ելած չ'ըլլար՝ գրի կորստեամբ: Բաւական է լեզուագրիտի մը՝ յունարէն այր, հայր, մայր, դոստր անուններուն եւ լատիներէն հայր, մայր, քիչ, փոքր, չորսնորս եւ ուրիշ բառերուն հոլովման եւ կազմութեան կերպը գիտել. կամ նաեւ տաճկերէնին իւր, կորի, բերան, ին, յօտրոսիւն անուանոց կորուսման կանոնը. (փ'լըն, փո'օիւնորն, ա'լըն, փո'լընփո' կամ փոյնփո' եւ այլն): Հայերէնն յայտմ' մասին շատ աւելի կանոնաւոր է, եւ հաստատու միակերպ օրէնքներ ունի Փոփոխման ու Արուստան քան ուրիշ լեզուները:

Դարձեալ անշուշտ այլազգ կը խորհրդածուէր, եթէ գիտցուած ըլլար՝ թէ շատ հայերէն (ինչպէս նաեւ օտար լեզուաց) անուններուն արմատականն են

* Արդի հայերէնն աւելի ենթակայ է Արուստան կանոնին. բայց եւ այնպէս հեշտ հնչման օրինաց հպատակելով՝ կ'ըսուի բնականապէս Յանկընի, պարճնի, փալճընի, եւ ոչ կրեք Յանկընի, եւ այլն:

** Եւ ոչ ստորին զարուց տաղաչափներուն կամ երգահաններուն ըրածն արժէք մ'ունի, կամ բաւական վիզայութիւն է մեզի՝ թէ այն ժամանակները կենդանի եղած ըլլայ ը հնչումը, որոնք հոս հոն ըստ կամի կը յաւելուն եւ կը յապաւեն ը գիրն՝ առանց քերականական հիման, գրելով պարտեցար, լընըոյ, ըլնա, սլանըն, եւ այլն: Անոր հակառակ՝ գիտե՛ք թէ իրենց ժամանակին եւ նաեւ կանխագոյն ազգային հնչումն այնպէս Դիշդ կը պահէր ձայնաւորաց կորուստը, ինչպէս որ իրենցմէ ետքը մինչեւ ցայսօր մեր ժողովուրդն ամէն տեղ կը պահէ այնչափ որ անով շատերը սխալ կ'ելուզէին չգիտցած բառերնուն արմատները. զորօրինակ՝ յան'ի ներգոյականն, փո'նայ սեռականն եւ փո'նի' բայէն ուղղական կը հանէին անի եւ փո'նն եւ փո'ն, (փխկանաթ, փո'ն, փո'նփո'ն) այս կարգէս է նաեւ փո'նի' բայէն ելած անիոտո' անականը (փխկ նախնաց անիոտո' բառին) որ դեռ ցայսօր կայ գործածող:

Նոյն դարերը՝ մինչեւ նաեւ կորուսման պատճառաւ իրարու կցած բաղաձայններն հեշտալուր ընելու համար կ'արտաբերէին ու կը գրէին պանդրափ (բայց ոչ պանդրափ. — պանի եւ սփի.) ինչպէս որ ամէն լեզուի վրայ կը տեսնուի՝ ն եւ ՚ գրերուն մեջտեղը ք յաւելուլ:

Իբր կորուսման պատճառաւ եկամուտ գրի յաւելուած՝ տեսնուի Յունաց լեզուին փոքր բառը, եւ զարձեալ անոնց այր բառին հոլովմանն ու անոնցման առած ձեւերը:

Հորովեալները, եւ ոչ թէ ուղղականը՝ որ կորուսմամբ ամփոփեալ է, — կամ թէ ըսենք, ոչ յուղղականէ ի սեռական՝ այլ ի սեռականէ յուղղական քայած է ձայնաւորի կորուստը, զորօրինակ անու, սրբու, սրբ, սոր, եւ այլն բառերուն արմատական երկարացոյն է, որ են՝ անասն, սրբան, սրբա, սորիւ, որոնց ա, ե, ու ձայնաւորները հնագոյն կորուսման կանոնաւ ընկած են ուղղականէն, ըստ լեզուին նախնական կազմութեանը: — Բայց մեզի բաւական է նաեւ այսօր մեր աչքի առաջ ունեցածը:

2. Բաղանայն գրեր:

Ա. Բաղաձայն գրերն երեք կարգ են ըստ նախնեաց. Նուրբ, Միջակ եւ Թաւ:

Նուրբ.	ւ.	կ.	տ.	ծ.	ճ.	ժ.	չ.
Միջակ.	բ.	դ.	դ.	ձ.	ջ.	—	—
Թաւ.	փ.	ք.	թ.	ց.	չ.	շ.	ս.

Իսկ Նոյ կ'ըսուին՝ թուլաձայն գրերէն՝ շ, ջ, ն, ր.* մեացածներն են՝ լ, հ, ի, ու, Վ:

Գարձեալ նոյն բաղաձայնները բերնի գործարանական բաժանմամբ կը զանազանին՝ Արածնայան, Քմայան, Շրինայան, Լեղնայան, Ոսկայան, Կոկորդային:

Բ. Ո գրէն ետեւ միջակներն՝ իսկ սէէն ետեւ թաւերն ու նուրբերը կը յաջորդեն. զբաղնում. զբասա. ազգեմ.* — սփոփեմ. ստանչելի. ստղեմ. սնափեմ.* — սղաս. ստփէն. սսկի: Այսպէս ալ՝ իէի առջեւ միշտ փ է եւ ոչ փ. ախփ. ուխփ. բախփ. եւայլն:

Գ. Ո գրէն ետեւ բաղաձայն չի գար. եւ եթէ հանդիպի՝ ո գիրը չէի կը փոխուի. այսպէս՝ քոյր, քեռ,

* Ուրիշ աճէն լեզուաց շորս նայերուն առաջինն է լ, իսկ մերն է շ, — որուն վրայ տես եր. 490:

** Հայերէն ուղղագրութեան դեմ կ'ելլէ յեանագոյն դարուց գրութիւնը. սբանում, սբալ (փոխանակ զբալի.) եւայլն: Նոյնպէս օտար անուանց ձջ՝ ուղիղ գրութիւնն է Ատանաղ. Ցիլքոն. Լեղոս. Թեղեօթի. (եւ ոչ՝ Ազգանաղ, Լեպոս):

*** Այս կանոնաւ՝ ձայնաւորներու եւ միջակ բաղաձայններու սկիզբը կցուած զ յաւելուածը՝ թաւերուն քով սէի կը փոխուի. զարթնում, զարմանամ, զնկնում, զքնամ, զգոյշ, — սթափեմ, սքոյեմ, սփարիմ, սփոփեմ, փիկ՝ զթափեմ, զքոյեմ, եւայլն:

տերք, * տերց. ձեռն շնորք, յերթակալ. եւ կրկնաւորնե-
րը՝ Բառ, Բարբառ. կառ-ոյց, հարկառ**. [Թիւ, [Թուիչ,
նրթաւ. գռ-ոյթ, էրգիւ. Տարմառատ. Տրմեւալ. եւն:
Ար զարտուղին՝ հուշի, սուհան, եւ քանի մ'անյայտ
բառեր: — Իսկ ո՞ն՝ տես վարը՝ Ե:

Գ. Ո՛ր եւ զգրերով հագիւ քանի մը բառ կը սկսի
հայերէն, այլ կը գրուի հո՛ կամ հր: Իսկ օտար անուանց
սկիզբը ո՛ է կամ հո՛ մանաւանդ յունականներուն, (չառ
քիչ զարտուղութեամբ, ինչպէս՝ Բէա, Բախաք, Բողէ:)

Ե. Բ՛ գրէն ետեւ եթէ ն հանդիպի՝ կը գրուի
ռն. ինչպէս լեզուին ամէն արմատական բառերուն եւ
յատուկ անուանցը վըայ կը տեսնուի. Բոտան. Գտան.
Խառնիճ. Կտանի. Փտանակ: Այս պատճառաւ այր, Գէր՝
կը հըլովին առն. Գեառն. իսկ ուրիշ ք արմատով եղած-
ները՝ Խտան. Գոտան. Գռնե՛, Բտանա՛, եւայլն, տես
եր. 97, Բ ծան:*** — Նոյնն օտար բառերու մէջ ալ կը
պահուի. Բարնարաս. Փարնաւազ. Սկիւռնոս:

Ար զարտուղին կորուսման կանոնաւ եղած ամ-
փոփոնւնքները. զորօրինակ. Գարնայնոյ. վերնոց. վեր-
նատուն. սերնդոց. եւայլն:

Զ. Վ՛ գիր կրնայ միայն բառի սկիզբն ըլլալ.
Իսկ բառի մէջ կամ վերջ՝ իրմէ առաջ միայն ո՛ գիր
կու գայ, եւ ո՛վ երկբարբառ կը կազմէ:

Ար զարտուղին բարդերն ու անանցները. Զօրա-
վար. անվեհեր. կարեվէր. † եւայլն:

Է. Վ՛, —, ք գործիական կազմող երեք լծորդ
գրերը ճշգիւ հաւասարազօր են իրարու. այնպէս որ՝
ըստ այլեւայլ օրինաց հայերէն ուղղագրութեան՝ կը

* Յայանի է որ գործիականը տրականին վըայ ք, Վ, —
գնելով կը ձեւանայ. տես վարը՝ Է:

** Կոտորանի՛ ըստ բնիկ նշանակութեան՝ վրան դնել. առ-
կէ՛ խրիտո, (գէզ.) ամկոտոյց լինել կամ զայս կոտոր-
անել. (յառած նայիլ:) — Շինել նշանակութիւնը հա-
րազատ հայերէնէ ետքն է:

*** Եթէ Գանձի եւ հնոց բառերուն ալ արմատական ք գիրն
ընկած չըլլար, (Գար, հոբ.) պիտի գրուէին Գտանի՛, հոնոյ՛:

† Ընդհանուր կանոնին համաձայնութեամբ կը գտնուի զը-
րուած նաեւ զօրաւար. երիւար. կարեւեր. իլեւան, եւն:

գրուի լ՝ ուր — եւ ք չի կրնար գրուիլ. կը գրուի ա՛ ուր լ եւ ք չի կրնար. եւ կը գրուի ք՛ ուր լ եւ — չի կրնար կենալ: Օրինակ.

1. Բանիւ, կարգաւ. — լ շընգունիւր վերի (Ձ) կա- նանին պատճառաւ. եւ ոչ ք, վասնզի ձայնաւորով եւ քենով (աք, իք, ուք) վերջաւորութիւն չի տանիր լեզուն, — մէկ կամ երկու միավանկներէն զատ:
2. Գործով, խոսով. — ք շընգունիւր՝ յիշեալ պատ- ճառին համար, եւ ոչ ա՛ որպէսզի հոլովման նկա- րագիրը (ո ձայնը) ու ձայնիւ անհետ չըլլայ:
3. Քրտամք, ոսկերք, աստղք, ջուրք. — բազմայն վերջ ունենալով՝ կից ոչ — կ'առնու եւ ոչ լ. (տես եր. 468, Ձ. եւ պատեղ Ձ:)

Ը. Սնացած նմանաձայն գրերուն համար, զորօրինակ ց, յ. — շ, ջ. — ք, ք. — ր, ա. — ց, հ, եւ- այլն. որոշ կանոն չի կրնար տրուիլ, եւ միայն վար- ժութեամբ ու մտադիր ընթերցմամբ կը սորվուի: Սա- կայն կրնայ իբրեւ ընդհանուր կանոն աւանդուիլ՝ թէ հայերէնի մէջ համեմատաբար աւելի յաճախեալ են՝ շ, յ, ր, ք, ե, ա. եւ աւելի ցանցաւ կը պատահին՝ ջ, յ, ա, ք, ե, օ:

Գարձեալ շատ կը գիւրանայ ուղղագրութիւնը՝ բառերուն քերականական կազմութեանը, ածանցմանց եւ ստուգաբանութեան մտադիր ըլլալով:

Տարագրչութիւն անուն կու տանք այս օրս այն գրութեան կերպին՝ զոր նախնիք օտար ազգաց բա- ուերը հայերէն գրելու կը գործածէին: Նախնեաց օ- բէնքն էր՝ օտար հնչմունքն ըստ կարի ճշդիւ փոխա- արել հայերէն տառերով. ինչպէս բնական է:

Բայց հնչմանց հետզհետէ այլայլելուն համեմատ այլեւայլ դարեր պէսպէս կերպեր ունեցած են յայսմ. եւ մեր օրովն առանձին ուսման նիւթ է մեզի՝ հարա- զատ գրաբարի ժամանակներուն այն գրութեան կերպն որ մեր հիմակուան կերպէն շատ տարբեր է:

Մեր, արեւմտեայ Հայոցս վարժած ու սորված հնչմամբը Միջակ բաղաձայնները թաւերէն շեն տարբերի, եւ կը նոյնանան ք եւ է, — է եւ +, — ք եւ ք* : Սակայն լեզուին կազմութիւնը, նախնեաց անվրէպ միակերպ գործածութիւնն եւ ուրիշ յայտնի ցլցեր կը վկայեն անոր հակառակ՝ թէ Նուբերն աւելի նման են թաւերուն, թէեւ ոչ նոյն. զորտե՛ նակ՝ ոչ է լծորդ էիւրի եւ ոչ ք. այսինքն՝ մեր ք, է, ք հնչմունքն անոնց ոչ, ՚, ք հնչման տեղն անցած է, նոյնպէս եւս փոխադարձաբար. այնպէս որ մեր Գարգո՞ գրածը՝ մեր նախնեաց Կարգո՞ գրածն է :

Տեսնելով մեր նախնեաց այս դարաւոր հաստատ գործածութիւնն, որ գրաբարի տիրող օրէնքն է. — դիտելով Կիւրոս, Եփեմարոս, Պետրոս, Դափն, Բաժանան, պահարօթի, արիֆան, խոն, փիկ Գիբրոս եւայլն. գրութեան կերպը մեր ըմբռնման ճիշդ հակառակի. — այն զարմանալի երեւցած գրութեան կերպին անուն տուած ենք Յարագոս—իւն, իբր թէ օրէնք է օտարազգի բառերուն տառերը դարձրնել եւ հակառակ հնչմամբ գրել հայերէն, (երբեմն անուն մը չճանցուելու չափ) : Բայց նախնիք պէտք չունէին այսպիսի անորոշեակ օրինաց : Հին հարազատ հնչմամբ՝ իրենց հայերէն Նուբը տառերն օտարաց նրբերուն, Միջակները միջակներուն եւ թաւերը թաւերուն ճշդիւ կը պատասխանէին : Ակայ է այն ժամանակներն ամէն օտար ազգաց ալ մեր բառերը մեր նախնեաց հետ միաբան՝ նոյն հնչմամբ կարգալի ու գրելը : Նմանը դեռ արեւելեայ Հայոց ընտելական հնչմունքն ու գործածութիւնն է : — Բայց գրաբար ուղղագրութեան այս էական մասն անարատ պահելու համար այլեւայլ ուրիշ կանոններ ալ կան միտք առնելու :

* Կ'ըսենք մեր սորվածն, այսինքն՝ զարոցաց մէջ աւանզուածը. որուն դէմ կ'ելլէ մեր ժողովրդեան բնիկ հընչմունքն որ ըստ մասին համեմատ է նախնեաց, միջակ բաղաձայնները (ք, է, ք) ըստ նախնեաց գործածութեան պահած ըլլալով, գոնէ բառերուն սկիզբը : Միտ գրուի ժողովրդեան՝ էլուիը քարձին քնել. քիււհար գառնալ. յմեւան լուրն, եւայլն արտասանութեանը. — որ դրողիտաց իրեւ բիրտ աւովութիւն խոտելի երեւցած է : Մեր աւմիկը նախնեացմէ կը խոտորի՝ անոնց նուբը (պ, ՚, ք) տառերը միջակներուն հետ նոյնացընելով : Ուղղագրութեան այս կարգի այլալուծութիւնը ձ գարէն առջին երեւան կ'ելլէ. եւ գրչաց աղբարութենէն կը տեսնուին զլիսաւորաբար միջակներն ու թաւերն իրարու խառնակած՝ թարման, հոտ, փոփր, մինչեւ նաեւ ի փաղափն եւ ուրիշ անհետեւ թառախախներով :

ՅՕԳՈՒՆԹ Բ.

ՎՐԿԻՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ ԲԱՌԵՐ

Ա. Հատ բառեր կրնան երկու կամ երեք կերպ գրուածիւն ունենալ. այսինքն այս կամ այն գրով գրուիլ, կամ գիր մ'աւելի ու պակաս ունենալ:

Բ. Լծորդ, (լծորդադատ) կ'ըսուին այն նմանաձայն գրերն որ իրարու տեղ կրնան գրուիլ: Ինչպէս քնն- բառին մէջ, որ քնն- թ ալ կը գրուի՝ թ լծորդ է յայի: * Այսպէս եւս՝ հայերէնի մէջ ղ լծորդ է վիւնի:

Գ. Հատ երկբարբառներ կը գտնուին իրարու տեղ գրուած. ինչպէս ո՛վ եւ ա. — ոյ եւ ի. — ոյ եւ ե. եւ այլն. եւ կրկին ձեւով կը գրուին՝ Բովանդակ եւ բաւանդակ. յովանակ եւ յաւանակ. պահաք եւ պահաք, (պահաք.) ամպաք, ամաաք, (փխկ - ո՛վ.) նոյնպէս թոյն, ինն. լոյլ, լն. — վաղորդայն, վաղորդեան. եւ ըստ այնմ երկու կերպ կը հոլովին. թունից եւ իննից. վաղորդայնի եւ ի վաղորդեմի: Իսկ ընդուն. հնչողք եւ հնչողք, հնչողաց՝ տես եր. 424:

Դ. Մենի առջեւ երբեմն ք եւ ոյ իրարու տեղ կը գրուին. կը գրուի մոյ կամ մոք. ըմպել կամ ըմքել. մոյարիշտ կամ մոքարիշտ:

Ե. Երբեմն ք, ոյ, ք գրերէն առաջ՝ ն գիրը ճ կը գրուի. մոքիծ. մոյարիշտ. մոքոփ. ըմքերանել. (փխկ ան-պարիշտ, ըն-բերանել:)*

Զ. Երկնայէս նուին առջեւ Միջակ ըսուած բազմայնները՝ ք, ոյ, յ, ջ՝ իրենց նուրբ տեսակին կը փոխուին, որ են ի, ո, թ, ծ. եւ կը գրուի անփ եւ անի. ցանփ եւ ցանի. խանփ, ժանի. ընիբ, ընփեր. ընիոյլ,

* Բայց շատ անգամ մասնաւոր պատճառաւ մը կրնան գրերն իրարու տեղ գրուիլ՝ առանց լծորդ ըլլալու. ինչպէս, ըմքեմ եւ ըմպեմ՝ նախընթաց անգականին (մենին) պատճառաւ:

** Ասորի լեզուէ թարգմանութեանց մէջ կը տեսնուի երբեմն ասորական ուղղագրութեամբ՝ ըմպել, ըմքել, ըմքանի, անք, անփոք:

ընդոյլ. Բանօր, բանօր. Գանօր, գունօր. անգոսօսօր, անօրուսօ. Խանձօղ, խանձօղ. Ընձօսօց, ընձօուց. Խնձօր, խընձօր. Կննճ, կիննճ. Խննոյտ, խննոյք. Եւայլն:*

Է. Զ գիրն երբեմն բառերու սկիզբն ու բէի քով շարժականն է. եւ կը գրուի՝ Հակայ եւ սկայ. հակիճ, սկիճ. համբարտ, ամբարք. համբարչիտ, ամբարձէք. — սուրհամ, (սուրհանդակ,) եւ սուրամ. Եւայլն:

Ը. Կոյնպէս չ գիրը՝ շ, ժ, և բաղաձայններու քով շատ անգամ շարժականն է. եւ կը գրուի՝ Գարշոն, գաշոն. շարշ, շղաշատեա. Գուրշի, գուրշի. Բարձանիճ, բաժանիճ. Գարձանիճ, տաժանիճ. — արհաւիրք, զարհուրիճ, եւ ահ, ահաւոր. պարհ, պահ. Ժարհ, մահ. վերհ, վիհ. Եւայլն: **

Թ. Դ նայ գիրն ըստ նիւննեաց լծորդ եւ մերձաւոր է լինի: Յառաջներն աւելի յաճախ էր շ՝ հայերէն եւ օտար բառերու մէջ, որ հետզհետե լինի դարձաւ: Տես սակէ վար ըսուելիքները:

Ժ. Դ գրին նախընթաց ի ձայնաւորը շատ անգամ է կը գրուի, եւ երբեմն ի-: Այսպէս շատ անուններ երկու երեք կերպ գրութիւն կ'ունենան: Ինչպէս. Շիշ, շեղ, շիւղ: Ուղիղ, ուղեղ, ուղիւղ. (աճ. ողիշն:) Երիւղ, երկեղ, երկիւղ ***: Պիղճ, պեղճ, պիւղճ: Ափղն,

* Այս Դ, Ե, Ջ թուերուն մէջ յիշուած նուրբ եւ միջակ գրերը յունական ուղղագրութեան նմանագրութիւն ըլլալով՝ կ'երեւայ թէ անգականէ (Տննէ եւ նուէ) ետեւ միակերպ թուլանայն կը հնչուէին, — ինչպէս ցայսօր մեր Ժողովրդեան հնչումն է ամեն տեղ:

** Բ գիրն ընդհանրապէս հնութեան մնացորդ է շատ բառերու մէջ, որ արդէն հին գրաբարէն ալ վերցուած կը տեսնենք. այսպէս պարհ եւ պարիչ արմատներէն էին պահիճ եւ պաշտիճ բայերն՝ որ առ հասարակ առանց բէի կը գրուին: Յայտնի է գարձեալ՝ թէ արհ արմատեն, որ հիմակ ահ մնացած է, ելած է արհատիքտ, որով զարհուրիճ փոխ զարհուրիճ: — Ուրիշ բառերուն վրայէն հետզհետե ասմիկը վերուցած է՝ չ ձայնը. այսպէս են հին ձեւով՝ Մրտի, տարիւ, արիւ, շարտ, արիւ, գրտու, Գանդարհ, Եւայլն:

Բայց սմանց արմատական չէ չ՝ այլ յաւելուած. ինչպէս՝ Բարտ. Գարշոն. Բարտիւ, (կամ ասորածեա Բարիւ) փոխ Բարտիւ, որ կը գրուի նաեւ ըստ յուն. Բարտիւս:

*** Ըսած ենք թէ շատ անուանց վերջին ձայնաւորն ի- էր

ասեղն: Պճիղն, պճեղն: Ըտտաւիւ, շառաւեղ: Ըիղլ, շեղլ: Խիղճ, խեղճ: Ծիղ, ծեղ եւ բնծիւղ, (բնձիւղ.) եւայլն: — Օտար անուններէն՝ Ըփիլայ, փեղայ, փիւղայ: Զփիլն, զմեղին, (զմելին) Պղպնդ, պղպեղ: Ըտտաւիւ, շառաւեղ, շաւիւղ: Զաճիւղ, զամբեղ, բիւղ: Կօխորդիլոս, գեղոս: Փիղ, փիւղ, ևն: Բարսեղ, Կիւրեղ, Նեղոս, Իլիան կամ Եղիան*: Բաթիլան կամ Բարեղան**:

Տերփիլոս, Տերտիւղոս: Պիլափոս, Պեղատոս. եւայլն:

Ասոնք հոլովման եւ անանցման մէջ՝ կորուսման կանոնաւ վերջին ձայնաւոր գիրը կը թողուն. եւ կը մնայ՝ Ասեղն, աս'ղան, աս'ղանի, աս'ղեգործ. պճեղն, պճ'ղանի, պճ'ղեաւոր. ուղեղ, օղ'ղայ. Կիւրեղ, կիւր'ղի, կիւր'ղոս. Բարսեղ, ար'ղի, եւայլն. — որ յայտնապէս կը ցուցնէ՝ թէ ասոնց բնական ձայնաւորն է՝ ելի դարձած, (քանի մը հատի բացառութեամբ):

Այս կանոնիս հետեւութեամբն է՝ 1. օտար բառերուն ալ եղ գրուիլը փխկ իղ. եւ 2. ի բնէ իղ կամ իւղ հայերէններուն ալ նոյնպէս եղ գրուիլը, ինչպէս՝ իեղճ. զիղլ: — Բայց նաեւ հոլովման մէջ երկու կերպը կը գտնուի. շառաւիղ եւ ի շառաւեղի. գիւղից եւ փեղից. երիւղն եւ երիւղի, երիւղած, եւայլն:

ԹԱ. Ընդհանրապէս շատ բառերու ուղղագրութիւնը ղ եւ լ գրերու մէջ կ'երերայ, մանաւանդ յ գրի քով. — ըստ նախնեաց առ հասարակ ղ գրուած, եւ

ըստ նախնեաց, որ փոփոխման կանոնաւ իւ կ'ըլլայ. (երես 189.) բայց երիւղ, իւղ, եւ նմաները՝ կ'երեւայ թէ զատին պատճառաւ օրինաւոր եղած էր նաեւ ի հնուց գրել երիւղ, իւղ, եւայլն: Ասոնց նման՝ կրկին երեքպատիկ ձեւ առած են՝ Ագիւր, ագիւր, ագիւր. Եղ՝ Աւր, Աւր, Աւր. Գիւղ, (նաեւ Գիւղ.) փիւղ, փիւղ:

* Չնէք գիտեր թէ ինչ օրինօք իբր հին սիւլ գտաւարաւուած է գրել մը մէջ՝ այս Եղիան գրութիւնը նախնեաց:

** Նախնեաց զտար լիւնի դարձուելէն ետեւ՝ ալ անդի չունի ի փխկ ի. զորօրինակ՝ Աղ. Բաւիւ. որ Աւ. Բաւիւ ալ կը գրուին՝ կայ նաեւ Աղ եւ Բաւիւ գրուած. բայց սիւլ կ'ըլլար Աւ կամ Բաւիւ գրութիւնը կամ Նիլոս փխկ Նիլոս. նոյնպէս Բաթիլան, որ վերջոյնեալ կանոնաւ Բաթիլան եղած էր, լիւնով գրուելու սկսելէն ետեւ հարկ էր որ մնար Բաթիլան, եւ ոչ թէ Բաթիլան, Բաթիլայի. ինչպէս յառաջներն անգիտութեամբ սկսուած եւ ցայսօր ընդունելի եղած է:

նոր գրութեամբ՝ ըստ մեծի մասին և։ Այսպէս են՝ Այլ, ալ. գայլ, Կայլ. Թոյլ, (Թող,) Լոյլ. ծոյլ, յոյլ, ձոյլ, արձոյլ. ծոյլ, եւ այլն. զոյլ, Լոյլ, Լեւլ, Լեւլ. գիլ, գղեմ, Էիլ, Էլեմ, եւ այլն։ — Իսկ օտար բառերու, մասնաւորապէս յատուկ անուանց՝ այս օրս մէկ մասն այսպէս եւ միւսն այնպէս կը գրուի առանց որոշ կանոնի, եւ երբեմն ազատօրէն ըստ կամի։

Ղ եւ Լ աննման ձայներուն՝ մեր հնութեան մէջ իրարու հետ նոյնանայուն տարօրինակ երեւոյթը շատերուն մտադրութիւնը գրաւած է։ Այս կրկին տառից բնիկ հնչմանցը վրայ յուզուած տարապարտ պայքարներն անճիշտ եւ կիսկատար հետեւեանքներ միայն յառաջ բերած են, եւ արդի ուղղագրութիւնը վայրագար այլայլած։ Ոչ մեզի աւանդուածին վրայ յեցած կեցած, եւ ոչ անգիտութեան դարուց առաջնորդութիւնը պինդ բռնած՝ կրնանք հնութեան վրայ անսխալ վճիռ տալ, մինչեւ որ ըստ կարելոյն նոյն իսկ հնութեան չհասցընենք մեր հետազօտութիւնները։ — Թող որ բուն նախնեաց ուղիղ գրութենէն զմեզ խտորեցընողն է՝ գլխաւորաբար զատին այժմեան թանձրութենէն խորշումն որ ունինք. — զգածում մ'որ երեք բանասիրական արժէք չի կրնար ունենալ։ Բայց հին իւր հնութեան մէջ փնտաւելու էր, ինչպէս ըսինք։

Ղ գիրն ի բնէ միատեսակ է եւ ոչ երկատեսակ. եւ այն ոչ «ձայն խաժ եւ կոկորդային» ինչպէս մերն, այլ տեսակ մը փափուկ և «նուրբ եւ լերկ» եւ այս է երկու — ղ եւ Լ — լծորդ բաղաձայններուն տարբերութիւնը կամ նմանութեան չափը։ Աներկրային է այս՝ հայերէնի բնութիւնն, ազգային հնութիւնն, եւ բազմազգի օտարաց հնութիւնքն աչքի առաջ առնողին, եւ բարոյսին համեմատ՝ գրոյն գիւտէն երկու դար ետքն աւանդուած վարդապետութեան։ Ոչ ցոյց եւ ոչ նշան մ'ունինք ի հնութենէ՝ Մեսրոպեան զատին եւ մեր գիտցած դատին փոքր նմանութեան. այլ ճիշտ անոր հակառակը։ Բայց՝ թէ դարեր զարմանալի փոփոխութիւններ կընեն եւ ըրած են հնչմանց մէջ՝ մեր լեզուն չէ միակ օրինակ. վկայ են ուրիշ ազգաց ալ լեզուները։

Հայերէն զատին յիշեալ միազգի միակերպութեան պատճառաւ է որ մեր մատենագրութեան սկիզբէն շատ դարեր անարատ ղ գրէն ուրիշ գիր չէր փոխանցուեր՝ հիմայ խնդրոյ եւ տարակուսի տակ ձգուած բառերուն, մինչեւ որ նոյն զատի բնիկ հնչմանն այլ-

այլելուն հետ կրկին ուղղագրութեան ալ սկիզբ եղաւ.* որուն՝ աւելի ետքերը (ԺԳ դարուն մէջ) դարման մ'ընելու մտօք « զատի գլխով լիւն » կամ մտացածին « ղիւն » անուամբ ու ձեւով նորահնար տառ մը մէջտեղ նետուեցաւ՝ իբրեւ մեծին Մաշթոցի գիւտ եւ անոր այբուբենքին մասն. եւ դարձեալ զիւն՝ ճշգրտով եւ ուղղելով երաւ շորորդ մ'ալ՝ « լիւն », որով ունեցանք երկուքի տեղ չորս, Վ, Լ, Ղ, Լ՛:

Իսկ ԺԲ, ԺԳ դարերն, (որոնցմով կ'ուզուի հիմայ Մետրոպեան այբուբենքը մեկնել.) այնչափ հեռացած էին Ե դարէն, որ հայերէն զատը Մետրոպեան գիտի տեղ կ'անցընէին համարձակ, — մեր հիմակուտան հնչմամբ գրելով Ալփն, Ալփյն, Բալփոք քաղաք, (փխկ Ափնա, եւ այլն) — Ըսել է թէ լիւնէ մինչեւ Ի գիմ՝ հեռաւորութեամբ երկու ժամանակները բացուած էին իրարմէ:

Սոյն տեսութիւնն արգի խուզարկուաց տեսակէտէն գուրս բլլալով՝ մեր օրերը խնդրոյս վրայ թերթեր գրուելէն ետեւ ալ՝ դեռ անմեկնելի կը մնար նոյն ապշեցուցիչ երեւոյթը — թէ ինչ մտօք արդեօք բուն հին նախնիք միաբաներ են օտարաց փոփուկ լիւնը « կոկորդային թաւ ու խաժ » աննման շ ձայնիւ խանգարելու. — դեռ անլուծանելի կը մնար թէ ինչո՞ւ եօթներորդ դարուն հայ քերականը լբիչ նայն կարգն է դասեր հայերէն զատը. եւ կրկին Ղ (եւ ոչ կրկին ղիւն) մէկ լիւնի հաւասար գրեր է: — Այս երկու խնդիրներն էին լուծուելու, եւ ոչ այլ ինչ: Խնդիրը մնաց խնդիր. բայց հետեւութիւնն եւ որոշումը գործնական եղաւ Առով՝ լիւնն որ հայերէնի մէջ քիչ պատահած գիր, եւ գլխաւորաբար բայերու ածանցմանք ձեւացընող է, մեծ առաւելութեամբ գործածութիւն մ'ունեցաւ մեր օրերը. որով տեղ տեղ գծուարաւ կը համաձայնի հայերէն յարմարագրութեան նորելուկ տառադարձութեանց մէջ լիւնին առած գիրքը: Ոչինչ զարմանք է դարձեալ՝ որ ուղիղ տեսութեան պակասութենէն դեռ հաստատ կը մնան ծուռ գրութիւններ, եւ դեռ « զատ Իէի լծորդատատոռ բմբռնելով՝ ցայտօր կը շարունակուին երբեմն մուտ գատած այլան-

* Կ'երեւայ թէ հնչման փոփոխութեան դարերուն կամ կանխազոյն ժամանակներու վերպակներէն է՝ շատ հին գրութեանց մէջ նաեւ բնիկ լիւնի հետ զատի շփոթութիւնը (մանաւանդ Ի ձայնի քով.) ինչպէս՝ Ոմանք յեղեղոցն անգր. յաղեաց ծփանաց. փխկ. յիլիւնցն. յալփաց:

զակութիւնները՝ գրելով Բազդ, աջարտ, աճիւտ, (փեկ՝ Բուր, ախարտ, աճիւտ կամ աճիւտ ըստ նախնեաց.) եւ հաւասարապէս՝ Էղբուր, Գիբուր, Գիբուր*:

Յիշեալ աճիւտ եւ աճիւտ հին գրութիւնն, ինչպէս նաեւ Էղբի եւ Գիբի, — աղարտ եւ ախար (երկուքն ալ ազմ արմատէն) եւ նմաններն ըստ բաւականի կը ջուլընեն՝ Թէ զառ լիւնի՝ է լծորդատառ, այլ ոչ Թէ Իէի:

Արձառուտ տեսութեանս վերջապէս արդիւնքն է՝
1. Թէ մեր գիտցած դասը կոկորդային հնչմամբն իբրեւ կակուղ Ի՝ անծանօթ էր մեր հին նախնեաց.
2. Թէ իրաւացի էր եւ բնական՝ որ նախնեք երկու տեսակ՝ նուրբ եւ Թանձր՝ և ձայներէն նուրբն բնարէին օտարաց նուրբ և դրին տեղ փոխադրելու, այսինքն զգաստ. **3.** Թէ Ի՝ դարու հին քերականը միբան իւր նախնեացն՝ այն երկու և ձայներուն Թանձրը (զլիւն) կրկնակ գրերու, եւ նուրբը (զգաստ) նայից կարգը դասեր է իրաւամբ. եւ **4.** Թէ զլիւն եւ լիւն ստորին դարերու գիւտ են եւ ոչ Ե՝ դարուն:***

ԺԲ. Ո՛ր դրին վրայ ալ կը տեսնուի երբեմն, ինչպէս դատի վրայ, նախընթաց ի եւ իս ձայնաւորով գրութիւնը. Սփիւ եւ սփիւ. Գանձիւն եւ Գանձիւն:

ԺԳ. Այն ուրիշ բառեր ալ կրկին ուղղագրութեամբ. ինչպէս՝ աշոխման, աստիճան. Գեղ, գէճ. Բլլլ, բժիժ. Յիյի, ծկոյթ. Պապալ, ծաւալ. փոք (Թաշուն), պոր. Իերծում, գերծում. Վոպ, չարայ. Իոյ, հոյ. արպ, երազ. եւայլն, եւայլն. — որոնց երկատեսակ գրութիւնը քերականական օրինաց տակ չէ. եւ ոմանցը շատ կասկածելի է. (տես եր. 486, ծան. վերջը):

Ուրիշ ձայնաւոր եւ բաղաձայն գրերու երկու կերպերը զանց կ'առնենք նշանակել, որ որոշեալ կա-

* Ատեն մը նաեւ ոզալ, (սիալ.) սիարիլ, (սղարիլ.) սոպիձ, (սասողի.) եւ այսօր Յփիւ, (Յփղիւ):

Այս կարգէն է յետին դարուց սովորութեան մասորդը՝ Իէի քով զ եւ զառ քով ի կրկնու. Բուլ. Բուլի. — սիլի. Հալիբուր. փիկ սիլ, Հալբար, եւն:

** Դարուս կէտէն յառաջ եղած քննութիւններն այս իրականութիւնը յայտնած ըլլալով, յաջորդ քառասուն տարեաց յարտաւ գիտողութիւնները ասկաւ հաստատութիւն տուին այն տեսութեան:

նանի տակ չեն, եւ բառարաններէն կը սորվուին, միտ
գնելով միանգամայն գործածող հեղինակաց եւ օրի-
նակագրաց ընտրութեան :

Յ Օ Գ Ա Ի Ա Ծ Գ .

Յ Ր Ո Հ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ուղիղ գրութեան արուեստին կը վերաբերի
նաեւ Տրոսոս-իւն, որ բաժանումն ըսել է. այսինքն՝
խօսքի մասունքն ու բառերու վանկերն իրարմէ կանո-
նաւոր կերպով բաժանել :

Երկու մասն ունի Տրոսոսութիւնը. 1. Ախտագրու-
թիւն եւ 2. Տողագարձ :

1. Ախտագրութիւն :

Ա. Խօսքի այլեւայլ մասունքն իրարմէ պատ-
շաճօրէն զատելու համար այլեւայլ նշանակեցներ կը
գործածուին, զորոնք ընդհանուր անուամբ Այտ կը կո-
չենք, եւ անոնց գործածութիւնը՝ Այտագրութիւնն :

Բ. Ախտագրութեան նշաններն այս չորսն են.
Բոսի՝ — Սորոսիտ , — Միջակիտ . — Ախրիտիտ :

Գ. Բոսի () շատ տեղ կը բանի. բայց ընդհան-
րապէս՝ ցուցնելու թէ բառ մը յաջորդ բառին չի
վերաբերիր. ինչպէս .

Անմասն են այլոց կեանք նորա, եւ այլազգի՝ շաւիղք
նորա : Եղիցին առաջինք՝ յետինք, եւ յետինք՝
առաջինք :

Երբեմն կը դրուի նաեւ երկու իրարու կապակ-
ցեալ կարծ խօսքերու մէջ որ քովէ քով են. ինչպէս .

Յոր տուն մտանիցէք՝ անդ ազլիք : Եթէ բարի ա-
նիցես՝ դիտեա ում առնիցես : Ասելով լուսիցես՝ եւ
մի իմացին : Որ մերձենայ ի ձիւթ՝ շաղախեացի : Ա՛յդ
եղցի նշան՝ եթէ ելանիցես՝ ի տունն :

Բութէն ետեւ շատ քիչ կանգ կ'առնուի :

Դ. Սորոսիտ () կը դրուի երկու կամ աւելի
նախագասութեանց մէջ՝ որ նոյն ձեւով իրար կը յա-

Ջորդեն ամբողջ խօսք կազմելու համար, եւ ուր քիչ մը կենալ պէտք է առանց երկար շունչ առնելու. ինչպէս.

Աժ զնա յԵրուսաղէմ, եւ կացոյց զնա ի վերայ աշտարակի տաճարին, եւ ասէ ցնա. եթէ որդի ես Աստուծոյ, արկ զքեզ աստի ի վայր:

Գարձեալ կը դրուի կոշականներու քով եւ իրար միակերպ յաջորդող կարճ խօսքերու եւ միեւնոյն կարգի բառերու միջանդը:

Այր դու, ս'կացոյց զիս գատաւորի վերայ ձեր: Ժուժեա, հայրիկ, եւ համբերեա: — Ա՛ղէ հարցէք, քննեցէք, տեսէք: Զի՛ կաս, զի՛ չգործես, չէք քո ձեռք: Ի պողոյ ցորենոյ, գինւոյ եւ ձիթոյ:

Այս կարգի բառերն՝ եթէ է՛նով, կ՛մով կապուած են, ստորակէտի պէտք չունին. ինչպէս վերջին օրինակիդ մէջ՝ Գինւոյ եւ ձիթոյ:

Ստորակէտը բուժէն՝ քիչ մ'աւելի հանգիստ կու տայ ձայնին:

Ե. Մ'իջակեա (.) որ պարզապէս կեօ ալ կ'ըսուի, այն տեղեր կը դրուի՝ ուր երկու երեք լրացեալ խօսքեր իրար պիտի ամբողջացընեն. եւ ուր քիչ մը կանգ առնելու է. այսպէս:

Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր. որդի անմիտ տրտմութիւն է մօր:

Զ. Ա՛ իջակեա (:) կը դրուի՝ երբ ամբողջ խօսքը կը լմննայ, ուր մեծ հանգիստ կամ երկար շունչ պէտք է առնուլ:

Բուժ եւ ստորակէտ՝ կարգացողին ձայնը վեր կը թողուն. միջակէտ ու վերջակէտ՝ կ'իջեցընեն:

Է. Ի՛այց շատ անգամ՝ բուժ եւ ստորակէտ, ստորակէտ եւ միջակէտ, միջակէտ եւ վերջակէտ իրարու տեղ կրնան դրուիլ՝ ըստ խօսքին յարմարութեան:

Ը. Խօսքի սկիզբը, յատուկ անուանց եւ պատուոյ անուանց առաջին գիրը Գլխօրէ կը գրուի, որ Տանկլուի ալ կ'ըսուի: — Գլխազիրներն Երկաթէր ըսուած մեծ գրերն են՝ Մեսրոպեան այբուբենքի ձեւով:

2. Տողադարձ:

Ա. Տողադարձն անուամբ կ'իմացուի՝ տողին ծայրը հասած բառին մէկ մասը յաջորդ տողն անցընելու կանոնը:

Բ. Տողադարձին շանն է Ենթամայ՝ այս - ձեւով զորօրինակ՝ Մար-դիկ. վայր-կեան. բե-րան:

Գ. Տողադարձի ուղղութիւնը կը կայանայ բառերը վանկ առ վանկ բաժանելու վրայ, որ կը կոչուի Հեֆել. զորօրինակ պարբերաբար բառն ուղիղ հեգելու համար իւրաքանչիւր վանկին կը լուծուի կամ կը բաժանուի, այսպէս. պա-տե-րալ-մա-տեր:

Դ. Տողադարձի կամ Հեգելու կանոնները հետեւեալներն են:

1. Միավանկ բառերը չեն բաժնուիր: Այսպէս անբաժին են՝ Կի, սի, սի, սի: Եւ ոչ սուղ ը վերջաւորութիւնները. մարդն, բան, ծանր, թանջր, արիւ, դրօշեալք:

2. Նոյնպէս անբաժին են երկբարբառները, վասնզի միայն մէկ վանկ են. զորօրինակ. ծայր. գոյն. սի-ն. ան-ցեալ. չո-նիմ. վայր-կեան. եր-կայն. շա-ղագ. նա-քով: Տես եւ Ե:

3. Երկու կից ձայնաւոր՝ որ զատ զատ վանկ կը կազմեն, իրարմէ կը բաժնուին. ինչպէս Ժ-աբան. լի-ազօր. Մարի-ամ.* Սամարի-ա. Բելի-ար. Ուրի-ել. տի-եզերք. առնո-ն. լտե-ն:

կայ նաեւ ուի երկբարբառ անբաժին. տես Ե. 1:

4. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ մէկ բաղաձայն գիր կայ՝ յաջորդ վանկին կ'անցնի. զորօրինակ. հո-գի. դա-րի. կա-րա-րե-ցաւ:

5. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ երկու բաղաձայն գիր իյնայ, բաղաձայններն իրարմէ կը զատուին, այսպէս. ար-դար. գոր-ծոց. դառ-նալ. բաշ-խել. հան-գիստ:

* Զգուշալէ է Մարիամ, Եղիս եւայլն անուանց եւ հնչում ապա, որ շատերու սովորական եղած է: — Բայց առաջինը կ'երեւայ թէ գրոյն գիւտէն յառաջ ասորերէնէ առած՝ Մարիամ հնչել ալ սկսուած էր, ինչպէս հռոմէերը կը ցուցնեն՝ Մարիա Մարիա, Մարիան:

Բայց եթէ այն երկրորդ բաղաձայնը չ կամ Ե, նախընթաց բաղաձայնն ալ մեկտեղ վար կ'առնուի. ինչպէս. մա-տրեմ. Ե-դրեմ. շաղա-կրատ. պա-պրանք. պա-պրուակ. մա-պուակ. ա-գրաւ. ծա-ղբալից:

Նոյնպէս եթէ կից բաղաձայններն երեք հաստ են եւ վերջինն է ջ, ր, շ, առաջին բաղաձայնը մինակ կը մնայ, եւ վերջին երկուքը կը զատուին. այսպէս. եր-կրորդ, բեր-կրեմ. ըն-պրեմ. առ-պալից. կար-ճու-թիւն. քաղ-ցրանալ. բար-ձրացն:

6. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ երեք բաղաձայն ըլլայ, միայն վերջինը — եթէ թոյլ գիր չէ, — յա-ջորդ ձայնաւորին կ'անցնի. ինչպէս. հանդ-պիմ. թարգ-ման. Մուրդ-ի. — այսինքն այնտեղն ուր երեք բա-ղաձայններուն մէջ սուղ ը ձայնաւոր չի լսուիր:

7. Եթէ բառ մը իւր ձայնաւորացը համբանքէն աւելի վանկ ունի. այսինքն՝ ձայնաւոր գրէն զատ զօրու-թեամբ դրուած ը, նոյն ը ձայնը տողազարձի մէջ կ'աւելցուի ներգործութեամբ, — եթէ բառին սկիզբն ըլլայ եւ եթէ վերջը: Չորրորինակ. աը-կար. թըշ-նա-մի. ջըր-մուղ. մը-կըրտել. ըն-կըզմել. աըր-աընջել. քըթ-մընջել. ըզ-գաստ. ըզ-ձեզ. ըս-տրուկ:

Բայց ը չի մտներ՝ ուր որ գլխաւոր բառն անփո-փոխ մնալով՝ նախընթաց նախգիր կամ մասնիկ ունի կամ բարդ է. զորորինակ. ըզ-նշնամին. ան-զիդշ. ան-պօուղ. ապ-սփամբ. վաստ-նշան. նորտ-հնար. նա-խա-վիպ. ձեռն-տու. ահն-կալութիւն. ունին-գիր. (եւ ոչ՝ ըզ-թըշնամին. ձեռն-տու. ան-պըտուղ. են):

Ե. Հեզելու եւ տողազարձի մէջ երկբարբառ-ները պարզ ձայնաւոր համարելու է անբաժին: Ուստի՝

1. Ա-, Ե-, Ի-, ՈՎ, այ, ոյ՝ թէեւ վերջին ծայրը բաղաձայնի նման հնչէ, պէտք չէ քակել, նոյնպէս օա, օի, օեայ, օոյ. եւայն: Այսպէս կը բաժնուի՝ զօրա-որ. ցա-ալից. երե-ակ. բով-անդակ. Յով-աթամ. վկայ-ել. հայ-երէն. (եւ ոչ՝ զօրա-որ. վկա-յել. բով-անդակ. հայ-երէն.) ա-նոսոց. պա-տո-ի. կը-ուս-եալ. դը-գո-եաց. պա-տո-եմ. պըր-տո-եայ:

Ասոր հակառակ՝ բարդութեանց մէջ կը բաժնուի՝

քարա-յատակ. մրկա-յոյլ, եւայլն. վանդէ հոն , գիրն երկբարբաւ չի կազմեր :

2. Բաղաձայնի նման հնչմամբ սկսող սա, սե, սե, սե, սե, եւայլն երկբարբաւներուն նախընթաց բաղաձայնն իրենցմէ անբաժին է: Ջորօրինակ՝ Գը-բո-ի. ա-նուամբ. վա-գը-եան. Յե-սոսայ. ըս-տս-եր. պա-տուեր. վայր-կեան. յաւի-տեան. շարու-նիան. յա-տեալ. դար-յեալ. (եւ ոչ՝ ըստ-ուեր. արդ-եօք. յաւիտ-եան. շարուն-իւն. դարձ-եալ):

3. Ու երկբարբաւն ըս գրելով կը բաժնուի՝ ուր որ իրօք ըս հնչում կը ըսուի. զորօրինակ՝ Լը-աց. տը-իչ. — տը-աւ. տը-եալ. չը-եաց. երկու երկբարբաւներն իրարմէ զատելով:

4. Ի եթէ նախընթաց ձայնաւոր գիր չունի՝ բաղաձայնի կանոնաւ կը բաժնուի. տար-աց. բար-ուք. գին-ոյ. լեզ-ոյ. հայեւ-ոյ. հո-հոյ. որ-գոց:

Ջ. Բնդհանրապէս ընտիր եւ աւելի քերականական կը համարուի սողադարձը՝ եթէ բառերուն կազմութեանը համեմատ ըլլայ: Ըստ այսմ՝

1. Ածանցմանց մէջ՝ կորուսման կանոնին համեմատ կը բաժնուի՝ (Եր-կնք) եր-կնք. կըն-ճաեալ. աղ-կան. դար-քնութիւն. նա-նրութիւն. պա-տրեմ: Բայց ոչ՝ թոյլ գրերը. ի լեւ-նէ. Եզ-կնքի:

2. Բարդ բառերն իրենց յօդիչ մասանցը կը վերածուի. եւ կը բաժնուի՝ Ինն-եւտամն սի-ու-տասն. այր-ուձի. փոք-եւառ. այլ-ազգի. նոր-ընծայ. յոյն-արձակ. ըդ-ուենայն. հօր-եղբայր. կիւր-ընկալ. աղ-ստամբ. աղ-երախտ: *

Միտադրութեան եւ Տողադարձի օրէնք ու կանոնն չունինք նախնեացմէ, որոնց կիտադրութիւնն ամենազարգ էր, իսկ սողադարձ ամենեւին չունէին:

* Ինքնին յայտնի է որ այս կանոնիս զեղծում կ'ըլլայ եւ սեալ՝ եթէ բաժանեալ որ-անլան. գործ-ակց. շար-սո-նիւն. ութ-երօր. ապա թէ ոչ՝ հարկ կ'ըլլայ բաժանել նաեւ՝ արկ-անի՝ գործ-իցի. որ բացայայտ սեալ են:

Է. Վանի մ'ուրիշ նշաններ՝ նոր (արեւմտեայ) ազգաց ուղղադրութենէն առնուած կը գործածուին. որ են՝ Ազախարց՝ — Չախերո՝ — Փակախի՞ն () :

Ը. Ազախարց (') կրճատման նշանն որ երկու կից ձայնաւորներէն մէկը պակասած կը ցուցընէ, դրաբարի մէջ շատ քիչ գործածութիւն ունի, այսպէս : Ի դեռնի՝ ջրուն լինել : Սեպուհ մ'ի Մամիկոնեան առհմէ. (տես եր. 451.) Ապ' եթէ. նա՛ւանիկ. (փիկ՝ ապա ելիէ. նա առանկի) — որ առանց ապաթարցի ալ կրնան գրուիլ :

Թ. Չախերո (") կոչման նշանը կը գրուի՝ ուրիշի խօզքն յառաջ բերուած տեղ՝ նոյն խօզքին սկիզբն ու վերջը. այսպէս.

Եթէ գիտէիք դուք զինչ է " Զողորմութիւն կամ մի՛մ եւ ոչ զգոհ, " ապա ոչ գատապարտէիք դուք զանպարտսն : Նա աւանիկ բամբասէ զնոսա եւ ասէ. " Կատարեցից ի վերայ ասնն Իսրայէլի ուխտ նոր. " արդ ասելովն " նոր " հնացոյց զառաջինն :

Ժ. Փակախի՞ն () միջանկեալ խօզքի կամ բառի մ'երկու կողմը կը գրուի, որ յաւելուած է կամ մեկնուածութիւն, առանց որոյ խօզքը դարձեալ ամբողջ կը թնայ : Նա աւանիկ որով կարողն էպք անմահական զորութեանցն յաղթել, (զառաքինութենէն ասեմ,) այն զմեզ ի հպարտութիւն ասնի : Յարուցեալ Պետրոս ի մէջ եղբարցն, ասէ. (եւ էր անդ բազմութիւն առնուանց իբրեւ հարիւր եւ քսանից.) արք եղբարք, պարտ էր կատարել գրոյն :

Յետնագոյն դարերու մէջ այլեւայլ ուղղադրական նշանախնցներ ալ կան հնարուած, որոնց մեծ մասն այս օրս խափանեալ է : Գլխաւորներն որ ըստ մասին դեռ գործածութիւն մ'ունին՝ ասոնք են.

Մակախո՝ — Փլի՛ կամ՝ — Պարի — — Երխիտի՛ "

Մակախո (') ի նախդրին նշանն է՝ որ յառաջ յաջորդ բառին միշտ կից կը գրուէր, այսպէս. Իմանի կամ՝ Իմանի. Իսկիբանն (որոշելու համար ի՛նչ զբանն

* Չախերո անունն առած է հին ձեւէն՝ որ բոլորգիբ լայի գլուխ էր, այսպէս : Հիմակուանն եւրոպական ձեւ է :

խօսքէն)։ Այս օրս որ է նախդիրը զսա կը գրուի՝ որտէջ նշանի պէտք չունի։

Փշի (') նշանը կը գրուէր զսաէն ղիւն հանելու համար. ինչպէս յառաջ տեսանք. (եր. 491)։ Այլ իսրայէլէ կը թօյր զհեռ օրինացն։ — Ամժ հակառակ ձեւով՝ Այլ իսրայէլէ։

Պոտի (-) համառօտութեան նշան է՝ որ բառին վրան կը գծուի՝ քանի մ'էական գրերը միայն ղնելէն ետեւ. այսպէս. Տր, (տէր.) ան, աւն, (տեսան.) ամ, (ամենայն.) նր, (նորա.) զժ, (զմա.) եւ այլն։*

Երէտի (") կամ Ջոյէ րի, որ նոյնպէս համառօտութեան նշան է, կը գրուի բառի մ'առաջին կէտը միայն նշանակելէն ետեւ. այսպէս. Յովհ'՝ Ոսկեր'։ (Յովհան Ոսկերեան)։ — Հիմայ պարզ կէտ մը բաւական է զոյգ գծի տեղ։

Յ Ը Ի Ե Լ Թ Ի Ը Թ

Վերծանող/թիւն եւ Մոռանող/թիւն։

Ուղղագրութեան հետ սերտ կապակցութիւն ունի Վերծանող-թիւնն՝ որ է բառերն անսխալ արտաբերելու եւ գրուածքն ըստ օրինի կարգալու արուեստը։** Եւ այս երկուքն իրարու լրացուցիչ են, ըստ որում ուղղագրութեան համեմատ արտաբերել ու կարգալ պէտք է, եւ օրինաւոր արտաբերութեան համեմար ուղղագրել, կիտադրել եւ այլն։ Ուստի

Ա. Վ՝ երծանութիւնը կը սորվեցնէ ընդհանրապէս ուղիղ եւ ըստ օրինի կարգալ՝ ուղղագրութեան եւ տրոհութեան կանոնաց համաձայն. այսինքն՝ 1. բառերն ուղիղ հեգել եւ իրենց յատուկ գրոյն ար-

* Պոտի անուն արուած է այս նշանին, զմանր յառաջները միայն աստուածային անունաց համառօտութեան կը գործածուէր՝ զանոնք պատուելու եւ արարածոց անուններէն զանազանելու համար. տան այ. յն. քն, եւն,

** Վերծանութիւնն որ ընթերցումն, կարգալ ըսել է։ Հին քերականն այսպէս կը սահմանէ. «Վերծանութիւն է մասն՝ քերթածոց եւ շարագրաց անվթար յառաջներութիւն. » այսինքն, Վերծանութիւնը քերականութեան մէկ մասն է, որ անսխալ կ'արտասանէ թէ՛ իրեանք՝ (ստանաւոր խօսք) եւ թէ՛ շարագիր՝ (արձակ գրուած պարզ խօսք)։

տասանել, եւ 2. կիտաղրութեան համեմատ՝ բառերն ու խօսքերն իրարմէ քիչ կամ շատ զտանել:

Հայերէն ընթերցման գլխաւոր գծուարութիւնն երեք կէս կամ սուղ ձայնաւոր գրերուն վրայ է, որ են՝ ը, յ, ա: — Ասոնց գիտելիքներն հետեւեալներն են՝ ըստ մեր այժմու հնչման:

Բ. Այս երեքէն՝ ը միայն կրնայ առանձին վանկ կազմել, երբեմն ներգործութեամբ կամ իրօք դրուելով, եւ երբեմն լուելեայն իմացուելով՝ այսինքն երկու երեք կից բաղաձայններու մէջտեղը: — Բայց՝ եթէ ը գրուած ըլլայ եւ եթէ չըլլայ՝ միշտ սուղ ձայն է եւ անշեշտ:

1. Բառի մը սկիզբն ուր երկու կամ երեք բաղաձայն կից է, առաջնէն ետքը ը կը հնչուի. ինչպէս. (Տղայ,) տըղայ. վըկայ. դընեմ. ծընաւ. զըլանալ. ժըլատ. ժըխոր. հըմայք. նը-ժար. գըզուէ. թըթու. չըկամիմ. ցըվախձան. — թըշնամի. կըսկիծ. — գաղտա-հնաց. կարա-յճեռն. ան-կշիւ. եւայլն: Բայց ոչ՝ եթէ վերջինը ը կամ ա է ձայնաւորաւ. ինչպէս. Գրացի. հրատտ. հրեհիկ. Բրամիմ. ճշ-հրիտ. ան-յրեւ:

Նոյնպէս բառին կամ վանկին վերջը. Գոձըն. թանձր. ի բանա-կըն. զքաղա-քըս. ընդ որըս. — մատըն-տու. ստըն-դիաց. ճակըն-դեղ:

Ար զարտուղին՝ 1. նայ գրերն որ նախընթաց են. Յանկ. ունգ. յարդ. որս. խոնարհ. նիւհ. եղծ. քաղց. թամբ. ամպ. եւ ուրիշ թուլաձայնները՝ Ապախտ. ուխտ. տոհմ. 2. Հայցականով բարդերը. Բանսարկու. Բեղաբեր. յեփոսամիտ. 3. միաս, եւ օտար բառեր՝ ստամոփո. դուսո. Կեկրոփո. եւն. — որոնց մէջ ը ձայն չի մտներ:

2. Բառի մը սկիզբն որ ա, զ, շ գրերէն ետքն այս ո, ֆ, ք) է, ք, ր) ո, ո, ք համը գրերէն* մէկն հանդիպի՝ սուղ ը կը հնչուի. ինչպէս. (Ապաս,) ըսպաս. ըստոյգ. ըսքանչանք. ըսթափել. ըզբաղեալ. ըզգայի. ըզարիմ. ըշտեմարան: Իսկ զ նախգիրն ամէն տեղ. ըզցորեան.

* Բուն բաղաձայն օքս համը գրերն են, որ առանց ուրիշ (ձայնաւոր) գրի օգնականութեան ձայն չեն կրնար հանել: Ասոնց կարգն են նաեւ ծ, յ, ց եւ ճ, լ, շ:

ըզկտաւ. ըշոսա.* — միայն ը ձայնով սկսածները՝
(զապաս,) զբապաս. եւայլն. ձայնաւորով սկսած կը
համարուին:

Աւրիշ գրերու քով՝ օը, զը, ըը, ըստ Թիւ 1 կա-
նոնին. արխալ. զըրոյց. շընորհ. շըսայլ. եւայլն:

Յ. Այլեւայլ դեպքերու մէջ ը ձայն կը մտնէ
կամ չի մտնէր՝ հնչման վայելութեանն ու սովորու-
թեան համեմատ. ինչպէս. ճարդ-կան. զոսարի-նոց.
որդ-նութիւն. ճըք-նիմ. ճըլքը-տեմ. եւայլն. կամ
բառին կազմութեանը համեմատ՝ օըտեմ. օըզամ. զը-
տեմ. զըքեղ. յեան-ունայն. օին-ունիմ. օօին-եւտասն:

Գ. Յ գիրն երեք գիտելիք ունի. 1. երբեմն
բոլորովին անձայն է. 2. երբեմն կը լսուի. եւ 3. եր-
բեմն հոյի նման կը հնչէ:

1. Անձայն է բառերուն վերջն այ, ոյ երկբար-
բառներուն մէջ. Աբբայ. վկայ. ի վերայ. հաճոյ. դշնոյ.
Նոյ. — Աբշակայ. հայեցայ. մարդոյ. որդւոյ. (մա-
տոյ, տես եր. 477:)

2. Անձայն չէ՝ երբ յիշեալ բառերուն վրայ եկա-
մուտ գիր մը կ'աւելնայ. Աբբայք. զվկայս. ծառայն.
տղայասպան. եւայլն: Նոյնպէս քանի մը միավանկ բա-
ռերու վերջը. Հայ. խոյ. այ. վնայ: Գարձեալ՝ այ, ոյ
կից բաղաձայնով մը. Ծայր. հայթայթեմ. — ողջոյն.
գոյն. սնգոյր. լոյծ. որդւոյդ. ցաւոյս. եւ այս վերջնա-
ներուս մէջ * գիրն ու ձայն կ'առնու:

Յ. Բառերու սկիզբը յ գրին հոյի նման բաղաձայ-
նի հնչում կու տանք. Յեսու. յանդուզն. յ-որժամ.
յ-արքայէ.** յապողեմ. — ան-յոյս. վերնա-յարկք.
հողմա-յոյզք:

Դ. Ի գիրն որ ի բնէ սուղ ու ձայնաւոր է,**

* Յետին դարերն սկսած են շ նախդրին ը կցել. սյսպէս.
զգնացս իմ. զմարդիկ. եւայլն:

** Ձայնաւորէ յառաջ է նախդիրը կը սղէ կ'ըլլայ յ. յոր-
տայի փոկ իտրտայի, այն կերպով որ ըշ նախդիրը ձայ-
նաւորէ յառաջ կը սղէ կ'ըլլայ զորտայ փոկ ըզորտայ:
Իսկ օսար անուանց մէջ միշտ սուղ է գրի սեղ կը
բանի յ գիրը. Յուգա. Յովբամ. յովազ. յունին:

*** Հին նախիք, ինչպէս տեսանք, (եր. 478.) օսարաց ի-
ձայնաւորին դիմաց ալ պարզ = կը գործածէին. նաեւ
հայերէն ու երկարբառին սեղ:

1. Նախընթաց ինիով՝ իբրեւ միավանկ իւր կը հնչէ, — քանի որ յաջորդ բաղաձայն մ'ունի, իւր նիւթ. էութիւնն. արդիւնք:

Բայց եթէ առջեւը բաղաձայն չունի՝ ի՞նչ ձայնի նման կը հնչէ. ինչպէս. Ի՞նչ. ձայնիւն. ձայնիւք (որ մենք իբր յայնեւս՝ կ'արտաբերենք.) հայնք. հիւանդ. գիւաց. — հոյնն, (հոյնըն.) եւայլն:

2. Ու երկբարբառն իւր ձայնը կը պահէ՝ քանի որ առջեւը ձայնաւոր գիր չունի. Դոսան. լուսոյ. մեղոս: Իսկ եթէ ուրիշ ձայնաւորով ուրիշ երկբարբառ կը ձեւացընէ, ձեւի նման ձայն կ'առնու. Արտարձան. ի լեզուէ. թթոսութիւն, (նաեւ թթոթիւն, տես եր. 478.) խառտեալ. պատտեա:

Կը զարտուղին անկատարները՝ Առնոսաք, լընոսաք, հեղոսին. (որ կայ գրուած նաեւ լնոյն, հեղոյն. եր. 101.) եւ օտար անունները՝ Փանոսէլ. Սեփարոսիմ. եւայլն: Ըստ այսմ՝ նաեւ ալէլուսիա:

3. Դիտելի է դարձեալ՝ որ ա, իւ երկբարբառներն ամփոփուելով եւ ձայնաւոր գրի կորստեամբ վանկ մը կը պահեցընեն (ընդհանուր կորուսման կանոնաւ). այսպէս. Բարձաանդակ, ջրոսոր, վարձաոր, եւն. կը մնան բարձաանդակ, ջրորոսոր. վարձաոր. նոյնպէս Անիւ, պատիւ՝ կ'ըլլան ա՛նոսոյ, ա՛նոսաոր, պատուական. (փխկ գրուելու՝ քարձանդակ, ջրոր, ա՛նոսոր, եւայլն:)

Այս կարգէս են նաեւ սոսնաոս, Չոսիւն եւ նմանները, որոնք ի գրի կորստեամբ ձեւացած են սոսին եւ Չոսին ուղղականներէն, եւ կը հնչուին սընաւոր. Չըկան:

Ե. Ս գիրը բաղաձայն է, բայց ո՛վ երկբարբառ կը ձեւացընէ. որն որ օտար լեզուաց երկար օ գրին տեղ գրուելէն կ'իմացուի՝ թէ ի՞նչ անձայն կը մնար Սադովի, Սիփն, Աիփոք, ո՛վսննա եւ նման անուններուն մէջ. նոյնպէս հայերէն Անդովի (նաեւ Անդոյի, սեռ. Անդուհայ), եւ ամբովի (նաեւ ամբոյ) բառերուն մէջ:

Մնացած այլեւայլ գրերուն, եւ ընդհանրապէս ձայնաւորաց եւ բաղաձայնից հնչման նկատմամբ՝ այս

որս ամէն մէկ գաւառ իւր յատուկ կերպն առած ըլլալով, եւ նախնեացմէ կենդանի հնչման մասին որոշ ջղջ ու վիպաութիւն չունենալով՝ կարելի չէ ապահովապէս վճիռ արուիլ ու կանոն աւանդուիլ. բաւական է որ իւրաքանչիւր բնա իւր գաւառականին եւ քերականական օրինաց համաձայն՝ բոս կարի ուղիղ ազգային անվթար արտաբերութեան մասագիր ըլլայ: Այս նկատմամբ զգուշալի է մասնաւորապէս օտարալեզու հնչմանց ազգեցութիւնն որ Հայերէնի մէջ մտած տիրած կը տեսնուի ամէն կողմ. որ են գլխաւորաբար մէկ մասին Արեւելեան (ասաճկական), եւ միւս մասին Արեւմտեան (եւրոպական) հնչմանց նմանութեամբ զեզոմունք: Օրինակի ազդագու, բոս աւաջնոյն՝ թիւր արտաբերութեամբ զյոգ հաւատար կը հնչեն եւ չեն զանազանիր՝ դոս եւ սկոսն. յալի, յախտէ, ապ ար, սոս արար. է յալի, ի հասկէն. եւ այլն* . եւ բոս երկրորդին իրարմէ անզանազան կը մնան յերբ՝ դոս ու յերգ զգարուց. ու խոտ, ոճ կապեալ: Այս իրարու հակառակ երկու թիւրութեանց պատճառն ու լուծումը գիւրի է գտնել այն ընդհանուր կանոնին մէջ՝ որ այլեւայլ օտար լեզուներ ունին խոսա եւ թոյլ բաղաձայններու մէկը զմէկ յաջորդելուն նկատմամբ:

Իսկ միջերկրեայ բնագաւառաց հնչմանցը մէջ գլխաւորաբար սահմանաւն խանգարմունք տիրած են մանաւանդ երկարբառներու մասին:

Ձ. Ա՛ երժանութեան յատուկ նշաններն են՝ **Շէշ**՝ — **Երէտ**՝ — **Պարոյի** (կամ Ուրբոյ)՝ որոնք բառին այն վանկին եւ այն ձայնաւորին վրայ կը դրուին՝ ուր ձայնը կը բարձրանայ կամ կ'երկարի:

Է. Շէշ (՛) կը դրուի հոն ուր զարնելով կ'արտաբերուի. ուստի հասարակօրէն կոչականի, հրամայականի, հաստատական ու բացասական մակբայներու վրայ կը դրուի, (մանաւանդ քերականութեանց մէջ.) եւ դարձեալ միջարկութեանց վրայ, եւ բառ մ'աւանձին կերպով որոշելու համար. ինչպէս:

Ո՛րքեալ, լէ՛ր դու ողորմած զի բարի լինիցի քեզ: Ո՛ւնմիաք: Մէ՛ երզնուցուս սուտ: Ա՛տնե-նի՛ մի եր-

* Այս օտար օրէնքով է որ նաեւ աշխարհաբար գրուածոց մէջ սակայ կը տեսնուին քաթիլ, ցաթիլ եւ նման սխալները՝ քիկ, քաթիլ, ցաթիլ, եւ անկ. բերնով կը հնչուին քաթ, քոթ, քաւոնք. քիկ՝ քոթ, քնոնք. եւն:

գնուլ: Լսոցորսք՝ թի մի օր միայն, այլ եւ զամենայն
աւուրս: Ո՛րչալսմ աշխարհի՛ եւ ո՛չ ի հանդերձե-
լումն: — Եթէ՛ կենօք եւ եթէ՛ մահու: Կամ արարէք
զձեռն՝ բարի, եւ զպտուղ նորա բարի, կամ արարէք
զձեռն՝ չար, եւ զպտուղ նորա չար: Ե՛ւս չար քան
դառաջինն: Ոչ գիտէք թէ յերեկոթեայ եկեացէ՛ եթէ
ի մէջգիշերի: Գիտացէ՛ թէ ո՛րչալ շահեցաւ: —
Ո՛չ տու՛ եւ նա՛ զոր խնդրեինն:

Ը. Հայերէն բառ մ'որ շեշտել պէտք ըլլայ,
առ հասարակ վերջին վանկն է շեշտ առնող:

1. Քիչ բառ ունինք որ սովորութիւն է այլազգ
շեշտել. Ա՛ղէ. Բ՛աբէ. — այսօր, այսպէս, քոյնչափ՝
նոյնհետայն. վասն այսորիկ. քրէթէ (նաեւ քրե՛ս թէ.)
— մանաւանդ, աւասիկ. ահա՛-անիկ. եւայլն: — բայց
ասոնց համար նախնեաց վկայութիւնը չունինք: *

2. Կոչականներուն առաջին վանկը սովորութիւն
է շեշտել. Սի՛մն, ննջե՛ս: Ո՛չ ծանեար զես, Փի՛լոզդէ:
Թերահասար, ընդէր երկմտեցեր:

Իսկ եթէ անունը կրկնուած է, կամ հետք վե-
րագիր մ'ունի՛ առաջին բառը կը շեշտուի իւր բնա-
կան շեշտովը. Սի՛մն Սի՛մն. որդեակ իմ դաւաթ. կամ քո
եւ խուլ այս:

3. Լեռերայն իմացուած ը ձայնը միշտ անշեշտ
է. այժ(ը)՛. այժ՛(ը)ք. այսք. կարծք. արիչ. վասն. վասն
զե. բանաս. ջրհորք. զաւթն. եւայլն:

4. Անշեշտ են դարձեալ յարաբերականները,
ոչ, ինչ մասնականները, նախգիրներն ու նախադրու-
թիւնները **, եւ ինչ, եւ, կամ (առանց կրկնութեան),

* Յաճարէն անուններն յաճական շեշտով պահուած կը
տեսնուին ճշգրտցն ձեւագրաց մէջ. այսպէս. Պե՛րսո.
Յա՛հանեա. Ա՛րքեա. Կո՛նիխա. Յա՛լոթա. Դա՛րսո.
Բա՛սարա. Զի՛րեա. Փի՛նիլի, եւայլն. — բայց ոչ վեր-
ջաւանքերը:

** Յարաբերականներն՝ երբ իրեւ հարցական կամ մասնա-
կան անուն չեն առնուած. իսկ նախադրութիւն՝ անսնք
որ ի բնէ նախադրութիւն են եւ ոչ գոյականն առնուած.
(անս եր. 252): Ըստ այսմ անշեշտ են ընդ նոսա. ըսք
բանիցն. առ նմա. քան զամենայն. վասն քա, կամ քո
վասն. իբրիւ՝ զգալ. եւայլն. — բայց ըստ յարմարու-
թեան կրնան շեշտուիլ՝ Յերոյ նորա կայր. արաջէ՛ ձեր.

չէ, այլ եւայլն շարկապները: Այսպէս՝ անշեշտ են այս խօսքիս նտարադիր բառերը. Զէ՛ որ շար ինչ է՝ նորա եւ ամենայն ինչ զնաստեալս է:

Իսկ ուրիշ այլեւայլ բառերու վրայ՝ յարձարու-
թեան ս. վայելլաւթեան նայելով շեշտ կը դրուի, կամ առանց շեշտ նշանը դրուելու կը շեշտուի: Էին էին եւ այլք բազումք . . .

Թ. Պարոյն (°) որ հարցման նշան է՝ կը դրուի այն բառին վրայ՝ ուր բուն հարցումը կ'իյնայ. ինչպէս. Ո՞՞ կայք, շէ՞ յապաղէք: Աճրչա՞ն անմիտ էք. կամ՝ Այդչափ անմե՞ք էք. — վասնզի միեւնոյն խօսքին այս կամ այն բառին վրայ կրնայ ըլլալ հարցումն՝ ըստ այլեւայլ մտաց:

Ժ. Երկու (´) նշանը կը դրուի միջարկութեանց եւ ուրիշ բացադանշութեանց եւ հառաչակեան ձեւով գործածուած բառերու վրայ. ինչպէս. Բա՛նի: Ո՞ւր է թէ մեռեալ էք: Ո՞վ առնոյր տայր զամենայն ժողովուրդս Աստուծոյ՝ մարգարէս՞: Ա՛յ, մի լինիք տիրապետուիք:

ԺԱ. Ա իրժանութեան մէկ դիտուոր մասն է Աստուծո-նիւն, որ գլխաւորաբար վանկերուն Երկարն ու Սուղը կ'որոշէ, (եր. 480. ծան.) այսինքն ձայնա-որներուն եւ երկարբառներուն տեւողութեան չափը. եւ միանգամայն ձայնին բարձրանալն ու ցածնալը:

ԺԲ. Առողանութեան նշաններն այս չորսն են.
Երկու՝ — Սուղ՝ — Շեշտ՝ — Բո-ն՝
որ վանկերուն վրայ կը դրուին՝ առաջին երկուքը ձայնին երկայծն ու կարճը ցուցնելու համար, եւ վերջին երկուքը՝ բարձրն ու ցածը: Այսպէս՝ Յայտը՝ բառին առաջին վանկն երկար է, եւ երկրորդը սուղ: — Ո՞ւր էք, առաջին վանկը շեշտեալ (բարձր), եւ վերջինները բուլթ (ցած):

Զայ յերկուցն. յիս էր ի քաղաք անդր: Որո՞՞ իմք ցանկանայցէ. զի՛ր եւ կամիցիս. եւայլն:

* Ո՞վ այստեղ հարցական անունն է. այսինքն ըղձական ձեւով՝ ո՞վ առնիք: (Առնոյր՝ աւելագր. տես եր. 370. — Գոյր՝ տես եր. 226)

Հիմայ Երկարն ու Շեշար Հասարակ վերծանու-
թեան նշաններ են. իսկ Բուժը՝ միայն կիտաղբու-
թեան: Սուղ նշանը սաղաշափութեան մէջ երբեք
կը դործածուի:

Առողանութիւնն ըստ Հնոց՝ քերականութեան
արուեստին հինգ գլխաւոր մասերէն մէկն էր: *

Գ Լ Ո Ւ Թ Ժ Ե .

Լ Ո Ւ Ծ Մ Ա Ն Ե Ի Շ Ա Ր Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Վ Ր Ա Յ

Ա. Վերականութեան աշակերտ մ'իւր դասա-
նութեան սկիզբէն հարկ է որ հետզհետէ ճանչնայ
իւրաքանչիւր դրար բառին վրայ՝ անոր վերաբերեալ
կանոնն որ սորվեցաւ. այսինքն ամէն մէկ բառին տե-
սակը, այս կամ այն առած ձեւերը մեկնէ, զորոքինակ՝
թէ ինչ մասն բանի է, ինչ հոլով է, կամ ինչ ժամա-
նակ է. եւայլն: — Քերականութեան այս հրահանգը
կը կոչուի Լոծումն:

Բ. Վերականական Լուծումն երկու տեսակ է.

1. Սորո-գոթանական, որ քերականութեան առաջին մա-
սին մէջ աւանդուած կանոնաց համեմատ կը մեկնէ
զրով կամ բանիւ՝ բառերուն տեսակը. (թէ ինչ մասն
բանի է,) անուանց կամ բայից զանազանութիւնը (թէ
ածականն անուն է թէ գոյական, կրաւորականն բայ՝ թէ
ներգործական, եւայլն.) անոնց առած ձեւը, (հոլով-
մունք, խոնարհմունք, եւայլն.) եւ ուրիշ կանոնները*:
2. Համայնայնական լուծումն, որ քերականութեան եր-
կրորդ մասին աւանդած կանոնաց համեմատ կը մեկնէ

* Քերականութեան արուեստը հինգ գլխաւոր բաժանում
կամ մասն ունի ըստ նախնեաց. որ են՝ 1. Սորոգոթա-
նութիւն, 2. Համայնութիւն, 3. Ուղղագրութիւն,
4. Առողանութիւն, եւ 5. Ցաղաշափութիւն:

Սորո-գոթանական այն մասն է՝ որ իւրաքանչիւր բառի
կամ մասանց-բանի քերականական ձեւոյն կամ կազ-
մութեան կանոնները կ'աւանդէ. այսինքն են՝ հոլովմունք,
խոնարհմունք, եւայլն, որ հիմայ Քերականութեան Ա
մասը կը կոչուի:

մասանց բանի իրարու յարարերութիւնը, զորօրինակ նախագասութեան մ'անուն բային, բային խնդիրը, խնդրոյն տեսակը, այլեւայլ գործածութեանց ու զար-
ձուածոց պատճառը, եւ այլն: Օրինակ:

Յիշեաց Աստուած զՆոյ, եւ ամ հողմ ի վերայ երկրի. եւ խցան աղբերք անդնդոց, եւ արգելաւ անձրեւ յերկնից: Եւ նստաւ տապանն ի լերինս Արարադայ:

1. Մտողաբանական շոճոճումն:

Անունաց եզ. ուղղականն եւ բայերուն սահմ. ներկայ Ա դէմքը նշանակելու է:

Յիշեաց	ներգծ. բայ, Ա լծորդ. սհմ. կար. եզ. Յդ դէմք: — Սհմ. ներկ. յիշեմ:
Աստուած	գոյ. անուն հարկ. եզ. ուղղական:
զ-Նոյ.	յակ. անուն գոյ. եզ. հայցական՝ զ նախդրիւ: — Ուղղ. Նոյ:
եւ	շաղկապ:
ամ	ներգծ. բայ, Ա լծորդ. Չդ ձեւ, սհմ. կար. եզ. Յդ դէմք: — Սհմ. ներկ. ամեմ:
հողմ	գոյ. անուն հարկ. եզ. հայց. արանց զ նախդրի: — Ուղղ. նոյնպէս:
ի վերայ երկրի,	նախադրութիւն:
եւ	գոյ. անուն հարկ, Չդ հոլովմ. եզ. սեռ. կորուսմամբ հոլոված: — Ուղղ. երկիր:
խցան	շաղկապ:
աղբերք	կրւթ. բայ, հդ լծորդ. (չէզոք եղած.) սհմ. կար. յոգն. Յդ դէմք: Սհմ. ներկ. ինտեմ:
անդնդոց.	գոյ. անուն հարկ. Յդ հոլովմ. յոգն. սեռ. կորուսմամբ հոլոված: — Եզ. ուղղ. անդսանդ:
եւ	շաղկապ:
արգելաւ	կրւթ. բայ, հդ լծորդ. (չէզոք եղած.) սհմ. կար. եզ. Յդ դէմք: — Սհմ. ներկ. արգիւտեմ:
անձրեւ	գոյ. անուն հարկ. եզ. ուղղ.
յ-երկնից:	գոյ. անուն հարկ. Ա հոլովմ. անեղական, բցռ. յ նախդրիւ. կորուսմամբ հոլոված: — Ուղղ. երկնից:
Եւ	շաղկապ:
նստաւ	չէզոք բայ կրւթիւթիւ, Ա լծորդ. Չդ ձեւ. սհմ. կար. եզ. Յդ դէմք: — Սհմ. ներկ. նստեմ:

տապանն -ն գոյ. անուն հարկ. եզ. ուղղ. Յդ գէմբէն յօդով
որոշեալ:

ի լերինս գոյ. անուն հարկ. 7դ հօլովմ. յոգն. ներգոյ. է
նախգրիւ. փոփոխմամբ հօլոված: — Եզ. ուղղ.
յնուն:

Արարագոյ: յակ. անուն գոյական, Յդ հօլովմ. եզ. սեռ: —
Ուղղ. Արարոյ, կամ Արարոյ (որ է Հայաստան):

Այսպէս ալ՝ եթէ խօսքին մէջ անկանոն հօլով-
ում կամ խոնարհում հանդիպի, պէտք է նշանակել
թէ անկանոն է. եթէ մասնական անուն կամ դերա-
նուն, որոշելու է անոնց տեսակը, գեղբը, անկան
կամ գոյական ըլլալը. եւայլն:

2. Համաձայնական լրսօրոնս:

Համաձայնական լրսօրոնս մէջ՝ յառաջ նախա-
դասութիւններն իրարմէ զատելու, եւ բառերը բնա-
կան կարգաւ շարելէն ետեւ՝ իւրաքանչիւր մասանց մե-
կնութիւնը տալու է:

Յիշեաց Ասոսած զՆոյ. Առաջին նախադասութիւն:

Աստուած անուն բայի՝ յիշեաց բային:

յիշեաց բայ՝ Ասոսած անուն բայի, եզ. թուով հա-
մաձայնած:

զՆոյ հոյ. խնդիր սեռի՝ յիշեաց ներգծ. բային:

Եւ օժ հողմ է վերայ երկրի. 2դ նախադասութիւն:

Եւ շաղկ. առաջին եւ 2դ նախադասութեանց զօգիչ:

ած բայ՝ լռելիս իմացուած Ասոսած կամ նա ա-
նուն բայի:

հողմ անորոշ հոյ. խնդիր սեռի օժ ներգծ. բային:

ի վերայ } խնդ. բնութեան օժ բային. — Երկրէ սեռական
երկրի. } խնդիր՝ է վերայ նախադասութեան:

Եւ իցանս աղբերք անդնդոց. 3դ նախադասութիւն:

Եւ շաղկ. 2դ եւ 3դ նախադասութեանց զօգիչ:

աղբերք անուն բայի՝ իցանս բային, եւ յատկացեալ անդն-
դոց յատկացուցին:

անդնդոց յատկացուցիչ՝ աղբերք յատկացելին: Որոշեալ
անյօդ:

իցանս: բայ աղբերք անուն բայի, յոգն. թուով համա-
ձայնած:

Եւ արհելաւ անյրեւ յերկնից. 4դ նախադասութիւնս:
 Եւ շաղկապ՝ 3դ եւ 4դ նախադասութեանց զօրիչ:
 անձրեւ անուն բայի՝ արհելաւ բային: Որոշեալ անյօդ:
 արգելաւ բայ՝ անյրեւ անուն բայի, եղ. թուով համա-
 ձայնած:
 յերկնից: Խնդիր բնութեան՝ արհելաւ բային: Որոշեալ
 անյօդ:

Եւ նստաւ որոպանն ի վերինս Արարադայ. 5դ նխդս:
 Եւ շաղկապ՝ 4դ եւ 5դ նախադասութեանց զօրիչ:
 տապանն անուն բայի՝ նստաւ բային:
 նստաւ բայ՝ որոպանն անուն բայի, եղ. թուով համա-
 ձայնած:
 ի վերինս Խնդ. բնութեան՝ նստաւ բային: Ի վերինս յատ-
 Արարադայ: } կացեալ. Արարադայ՝ յատկացուցիչ. երկուքն ալ
 որոշեալ բայց անյօդ:

Համաձայնական լուծման մէջ այլեւայլ կանոնաց
 համեմատ պատճառն ալ բերանացի ցուցնելու է,
 զորօրինակ՝ թէ ինչո՞ւ այս ինչ բառը յօդով է կամ
 անյօդ. — թէ երկու բացառականներուն ո՞րն ի՞նչ
 ինդիր է այս խօսքիս մէջ. Ի յշակոյ անոթի առցէ ի պոպոյ
 այգւոյն. եւ այլն:

Լուծման գործական հրահանգն, ինչպէս տե-
 սանք, լեզուին օրինացը թափանցելով՝ խօսքին ամէն
 մասանց վրայ ինքն իրեն համար տալ է: Բայց կը մնայ
 միւս գլխաւոր գործնական հրահանգն, որ է նոյն լե-
 զուաւ շարադրել ըստ օրինի:

Շարահրո-նիւն՝ իւր միտքը գրով բացատրել է՝
 քերականական կանոնաց ճիշդ պահպանութեամբ. ու-
 թով կը յաջողի անտալ գրել կամ շարադրել. ինչպէս
 քերականութեան սկիզբն ըսինք: Սահայն անսխալ
 գրուած մը կրնայ գեռ խորն ու խոտան ըլլալ, եւ կրը-
 նայ ընդիւր ու վայելուչ ըլլալ, — եւ այս վերջինս է
 փնտռուածը. որ կը յաջողի՝ միայն ընտիր գրուածոց
 ուշադիր ընթերցմամբ եւ ճշգրիտ նմանորակեմամբ. մա-
 նաւանդ երբ անցած գնացած հին լեզուի հետ է գործը:
 Քերականութեան ընթացքին մէջ շատ տեղ
 առիթ ունեցանք յիշելու՝ Առաջին նախնեաց լեզու,

Հարազատ Հայերէնի ժամանակներ, Հին ընտիր գրա-
բար, եւայլն. եւ ասոնց գիմաց՝ այլեւայլ ուրիշներ,
Ստորին գրաբար, Միջին ժամանակաց Հայերէն, Յետ-
նազոյն գարեր, եւայլն. — միշտ օրինակ դնելով այն
առաջինն եւ այս վերջիններէս խորշեցնելով: Այստեղ
կը մնայ Հայկաբանութեան հետամուտ աշակերտի
մ'իրաւամբ պահանջածը կատարել, ցուցնելով հա-
մառօտիւ՝ թէ որոնք են այն առաջիններն եւ որոնք
յետինները. եւ ասով կը տեսնենք միանգամայն Հայե-
րէն լեզուին գարէ ի գար առած ընթացքը:

Հինգերորդ գարուն առաջին տարիները (իր
405ին) Հայերէն գրոյն գիւտին հետ սկիզբն եղաւ
Հայերէն մատենագրութեան. (այսինքն ցայն վայր
անգիր մնացած պերճ ու կատարեալ լեզուն գրի առ-
նուելու.) որով կէս գարու եւ աւելի միջոցի մէջ Մեծին
Մերտուպայ բազմաթիւ աջակցացը ժիր գործունէու-
թեամբն անբաւ գրուածոց գանձ մը դիզուեցաւ ազ-
գին՝ մի քան զմի ընտրելագոյն մատենաններ, հանգերձ
գեղեցիկ ոճոյ աստիճանաւորութեամբ՝ պարզ, զարգա-
րուն, ճոխ, եւայլն. (թէեւ մեծաւ մասամբ թարգմա-
նութիւնք են երկասիրութիւնները. *) — թող ժա-
մանակին սպառածներն որ մեզի չեն հասած:

Այս հարազատ եւ բնիկ Հայերէնի ընտիր օրի-
նակներն են՝ — միայն տպագրութեամբ հրատարա-
կուածներն յիշելով՝ — Սորբ գիրտ, (հին եւ նոր
կտակարան.) Եղևկայ գործերը. սրբոց Հարց բազմաթիւ
թարգմանութիւններէն՝ Յովհ. Ոսիբեբանի ի Մարթնէոս,
ի Յովհաննէս (մինչեւ ԺԳ ճառ), յԵսայի եւ ի Թուղնան
Պաղոսի. Բարսղի վեցօրեայն. Սեբեբիանոս ճառ. Կեր-
դի կոչումն ընծայութեան. Եսեբեայ Բրոնիկոն պատմա-
կան գործը. եւ շատ ուրիշ ճառեր եւ այլեւայլ հա-

* Թարգմանութիւն ըլլալն այս անգուղական առուելու-
թիւնն ու մեծ կարեւորութիւնն ունի մեզի՝ որ ընտիրն
հետ բազմատուութիւնը կ'աւսուցանէ Հայերէն բառերուն
ճիշդ նշանակութիւնը, բուն ազգային զուցուածքի յատ-
կութիւններն որ բնագրէն խոտորմունքներուն վրայ կը
տեսնուին. շատ տեղ մանր յաւելուածներն որ կը ցու-
ցնեն Հայերէնի ոգին ու ճոխութիւնը, եւ ճարտար
թարգմանչին ընատուր հանճարը. եւսլլն:

տակաւորք: Գարձեալ պարզ ու հանգարտ (եւ յաճախ զուարթ) ոճով՝ Եփրեմի գործերն եւ Ջէօն դիքքը: Ճոխ եւ պերճ (ըստ մասին զարտուղի) ոճով՝ Մակաթայեցոց երէք դքքերը (որ սուրբ Գրոց մասն են). Կարճ, Բոս-զանդ, Ախաթանիզոս, Հարանց վարոց քանի մը մասերը. եւ այլն:

Հոս կը գտնենք լեզուին բառերուն ընտրութիւնն եւ օրինաւոր կազմուածքը. անոնց ուղիղ նշանակութիւնը. քերականական օրէնքներ. լեզուի ճոխութիւն՝ այլեւայլ նոյնանշաններու, պէսպէս դարձուածներու, բնիկ ոճերու անբաւ առատութեամբ. եւ մանաւանդ հայերէնի անկախ ազգային յատկութիւնները. եւ ի վեր քան զամենայն՝ նուրբ ճաշակ մը, զոր վայրապար է ասկէ դուրս փնտռել: — Կայ այս գրուածոց մէջ ալ բնականապէս աստիճանաւորութիւն մը. սակայն ամէնքն ընդհանրապէս նոյն եւ միաբան են ըստ էականին. եւ աս է նոյն Ոսկի դարուն կնիքը: *

Մասկէս փակուելով Մեսրոպեան երջանիկ դարը, յաջորդ աղէտալից ժամանակներուն մէջ ուրիշ գրիչներէ կը շարունակուի հայ մատենագրութիւնը. սակայն տարբեր ուղղութեամբ, եւ երկուքի բաժանուած: — 1. Գաս մը նորամուտք՝ որ ի պատանեկութեան միայն աշակերտած էին Մեսրոպայ, յետոյ յունական հրահանգաց մէջ սնած ու աճած՝ յունարէնի ամէն ճշգրութիւնը չգտնելով հայերէնի մէջ՝ իրենց վարդապետին մահուանէն ետեւ միջոցն հնարեցին թերին լեցընելու հայերէն տարրներով (բառերով ու մասնիկներով), որով անբաւ նորագործ յունածեւ յաւելուածներ մտան լեզուին նաեւ էական մասանցը մէջ, միանգամայն պակսեցընելով բնիկ ազգայինը: Վտարանդեցու բառերու ընտրութիւնը. նորանոր ուճերու տեղի տուաւ սեպհական զարդն ու ճոխութիւնը. յունակերպ բառերու հետ մտան յունական ձեւեր ալ.

* Կան ասոնց հետ միայր գրուած, կամ ասոնց անուամբ յետիններէն շարագրուած, կամ օտար ձեւքէ խանգարուած մեծ ու փոքր մասեր ալ՝ որ խորթ գրաբար են. որոնց վրայ հմուտ գոտատուին գործն է աշակերտները տեղեկացընել:

եթէ քերականական՝ եւ եթէ մանաւանդ ուրիշ կարգի բացատրութեանց, որով նորագիւտ հայերէնի մը հիմ գրած՝ սկիզբ բրին մատենագրութեան: Եւ այս կերպարանափոխութիւնն եզրա Առաջին Յեղաշրջանին: * — Այս լեզուաւ գրող՝ յանուանի երկուքք ծանօթ են մեզի. Մովս. Խորենացի եւ Դաւիթ Անյալի: — 2. Ասոնց հետ զուգընթաց կ'երթայ ուրիշ մատենագրութիւն մ'ալ՝ իրքեւ Մեծարտեան դարձոյն շարունակութիւն. սակայն ոչ ասոնց ազգեցութենէն զերծ եւ ոչ առաջիններուն բարձրութեանը հասած. այսինքն բաւական կո՛ղ ու մաքուր, եւ ըստ մասին վայելուչ, այլ ոչ միշտ: Գլխաւոր գրիչներն են Եղիշէ, Ղ. Փարպեցի, Մամբրի, Գիւր եւ Մանրակոսմէ՛ եկեղեցական պաշտամանց շատ մասանցն հեղինակութեամբ. որոնցմով հինգերորդ դարը, մեր մատենագրութեան առաջին ասպարեղը կը փակուի:

Դեւ հնութեան շատ հեռքեր, մանաւանդ բառից նշանակութեան մասին, անարատ են յիշեալ կրկին մատենագրութեանց մէջ, որ միջին ժամանակներէն ասդին խանգարած ու այլայլած կը գտնենք:

Ասոր վրայ քանի մը դարու միջոցաւ հայ մատենագրութեան գրեթէ լուութեանը մէջ՝ սակաւաւոր գրութիւններ շափաւոր գրաբար մը ցոյց կու տան՝ իրենց նախընթացին նման, մինչեւ որ Միջին ժամանակներուն սկիզբը նորէն գրիչ ձեռք կ'առնուի: Սակայն այնպիսի ժամանակ մ'որ արդէն գրաբարէն ռամկական լեզու (տեսակ մ'աշխարհաբար) ծնած ըլլալով՝ գրողներուն գրաբարն իրենց բնական լեզուն կամ ընտելականը չէր, բնականապէս կամ տկար քայլերով եւ կողի կաղ կ'ընթանար, եւ կամ բռնազբօս եւ ճամբատակ ինքնահնար պերճութիւններով գունաւորեալ, նաեւ հելլենածեւ ըստ մասին. ինչպէս որ են իբրք

* Այս յունանեւ յեղաշրջութեան անուամբ այստեղ լինք իմանար այն ծայրայեղ հելլենաբանութիւնն՝ որով քանի մ'իմաստասիրական գործեր կան թարգմանուած, զորոնք անկարելի է առանց յունագէտ ըլլալու հասկընալ, եւ որոնք մեծ ազգեցութիւն կամ հետեւող ունեցան յաջորդաց մէջ:

ՅԿ. Մօսկոնէնոյ եւ նմանեաց պատմագրութիւնները, եւ (Հաւանագոյնս նոյն դարերէն) Յանապոստոսի ճառերը հանդարտ պարզութեամբ — մէկ կողմէն, եւ միւս կողմէն Պիտոյնց դռքին, ՅԿ. Իսապորտի եւ Թեոփ. Քրիստոսոսի յոխորտ գրուածքը:

Անցան այն դարերն ալ, եւ եկան ցուրտ ու ցամաք գրութեանց օրերը, ուր շատ բան գրուեցաւ դարձեալ անհարազատ եւ թոյլ, թէպէտ եւ, ինչպէս կը տեսնուի, բաւական ջանքով Մեսրոպեան դարուն նմանելու. եւ ժամանակին յառաջանալուն չափով՝ տակաւ ուսմակառն, բայց նաեւ երբեմն ճոռոմ սխալաւոր հայերէնով: Սակայն այս երկար միջոցին բազմաթիւ գրուածոց մէջ՝ անուրանալի է ոճոյ զանազանութիւնը յաջողագոյն եւ անյաջող գրչաց. որոնց նշանաւորներն են՝ Խոսրով Անթեոսցի, Գրիգ. եւ Անանիա Նաբեհայցի, ՅԿ. Կաթողիկոս եւ Արիստ. Լատիվերոցի պատմագիրք, Իգնատիոս, Սարգիս մեկնիչք, Ն. Կլայեցի, Ն. Լատրոսոսցի: Այս ժամանակներէն են եկեղեցական երգերն ալ՝ յատուկ արուեստիւ, Հարանց Վարոսց թարգմանութեան մեծ մասն եւ ուրիշ շատ գրութիւններ ու թարգմանութիւններ: Ստորին եւ անշուք են ասոնց յաջորդներն եւ աւելի ուսմաբուն, ոմանք նաեւ զուտ աշխարհաբար՝ իրենց ժամանակին ընտանի լեզուաւր: Ասոնցմէ կը յիշենք Մարի. Ուրուսայցի, Ստեփ. Ուրուսեան, Կիրակոս, Վարդան, Վահրամ պատմագիրք եւ Մի. Հերոցի:

Ի լեզուին այն անկաճութեան մէջ նշանաւոր եղած է ԺԳ դարուն Երչուրդ Յեղաշրջանին, երբ արեւմտեան գիտութեանց հետ լեզուի նոր կերպարանափոխութիւն մ'ալ մտաւ ի Հայաստան, այս անգամ ոչ յունարէնի՝ այլ լատիներէնի միջոցաւ, բայց դարձեալ միեւնոյն նպատակաւ, այսինքն գրաբարի թերին ու անճիշդ լատիներէնի նմանողութեամբ լրացնելու, եւ միեւնոյն կերպով ու արուեստիւ՝ որ առաջին անգամ Ե դարու մէջ գործադրեցաւ: Այս յեղաշրջութիւնը հանեց զգրաբարը ժամանակին ախրող ուսմակառնութեան, սակայն աւելի տգեղ եւ անբնական (քերա-

կանական ու բառական) կերպարանք մը տալովը վերջին հարուածն ալ տուաւ գրաբարին: Բազմաթիւ մատեններ (մեծաւ մասամբ թարգմանութիւնք) սփռեցան այն աղճատ լեզուաւ՝ որ երեք չորս դարու միջոց տիրող եղած էր, եւ ալ գրաբար ըսելով այն կ'իմացուէր. — թէպէտ կային սակաւաւոր խորշողներ ալ այն օտարութենէն:

Արեք բան, ինչպէս ցայս վայր տեսանք, հազար տարւոնէ ի վեր իրարու ձեռք տուած էին մատենագրական լեզուն այս յետին անկաճութեան հասցընելու. մէկը բնական, երկուքն արուեստական. այսինքն, ժամանակի անցմամբ գրաբարէն տակաւ Աշխարհաբար մը ծագիլն ու ծաւալիլը, եւ երկու արուեստակեալ Յեղաշրջութիւնները: Ըսինք թէ զուսկական տարրը գրաբարէն շնչեց Ղատինարանութիւնը. կը մնար միւս երկուքին շնչումն՝ որպէսզի լեզուին նախնական մաքրութեանն ու պայծառութեանը հասնէինք:

Այս ցանկալի նորոգութեան առաջին քայլն առաւ անցեալ դարու կիսուն՝ Մեծին Միխիթարայ դպրոցն, որ ամենայն փութով հետամուտ եղաւ այն երկրորդ (լատինաձեւ) կերպարանափոխութեան աղաւաղութիւնը բնաջինջ ընելու. եւ դիւրաւ յաջողեցաւ միարանական գործակցութեամբ, առաջնորդ առնելով Ե դարէն մինչեւ ԺԳ դար տեւած մատենագրութեան լեզուն. որուն թերութիւններն ու օտարոտի մասունքը ճանչցուած չըլլալուն՝ բաւական կը համարուէր միայն վերջին խանգարմունքը սրբել, որով կը հասնուէր հարազատ հայերէնի՝ ըստ այն ժամանակին ըմբռնման: Սոյն մեծ ու պիտանի Նորոգութիւնն եղաւ Առաջին Յեղաշրջումն, որ օրըստօրէ յառաջանալով հայերէն նոր ու ճոխ մատենագրութեան մը հիմ գրաւ. եւ յիշեալ զանազան դարուց անբաղաղոյզ լեզուացը բազագրութեամբ շարունակեց մինչեւ ներկայ դարուս գէպ ի կէսերը, — նաեւ երբեք երբեք իսկական հարազատ հնութեան հետոց վրայ:

Նոյն անկաճ լեզուաց այնչափ բարձր համարումն ամենայնիւ ներելի էր այն ժամանակներն՝ ուր սուրբ

Գրոց թարգմանութենէն զատ առաջին նախնեաց գրեթէ ամէն գրութիւն դեռ անծանօթ էր. եւ ուր միջինդարեան անուանեալ պերճութեանց մերձեցողն արդէն գերապանծ հայկաբանութեան տէր եղած կը համարուէր: Այնչափ անհետ կորսուած էր հարազատ գրաբարձ՝ հետագայ բազմադարեան այլայլութեանց հեղեղին մէջ: Եւ ոչինչ զարմանք է՝ որ շատ մը միջինդարեան սուտանուն գրութիւններ իբրեւ Սահակայ եւ Մեսրոպայ եւ գործակցացն հարազատ ծնունդ կ'ընդունուէին աներկբայ: Բայց ոչ նոյնպէս կ'արգարանայ՝ ասոնց սքանչելի բազմութիւ գրուածները դարուս առաջին քառորդէն ի վեր հետզհետէ հրատարակուելն եւ ծանօթանալէն ետեւ. ուր շատ ակներեւ է սուր գիտողութեան առջեւ՝ սեւէ ի սպիտակ տարբերութիւնն որ կայ անարատ եւ արատաւոր հայերէններուն մէջ. այն մեծ վիհն որ Ե դարուն առաջին կէսն անոր երկրորդ կէսէն եւ մանաւանդ յաջորդ դարերէն կ'անջատէ:

Եւ ահա այս գիտողութիւնն եղաւ որ մանրակրկիտ խուզարկութեամբ ու յարատեւ պարապմամբ թի գարուս կէսին մօտերը՝ Մեծին Մխիթարայ միւս դպրոցին քանի մը տարւան անխոնջ ջանիւքը նոր լոյս ծաւալեց բովանդակ հայերէն լեզուին ծածկուած թաղուած հնութեան վրայ, ցուցուց յիշեալ խոր վիհը, եւ յաջողութեամբ ի գլուխ հանեց լեզուին Երկրորդ Յոբաբլախիւնն որ մնացած էր Մեսրոպեան անարատ եւ հարազատ հայերէնին հասնելու, նաեւ գիւտին արդեանցն՝ այսինքն լեզուին ըստ դարուց զանազանութեանցն հիմնական վարդապետութիւնն աւանդելով: Այսպէս տեսականէ ի գործականն անցնելով ասպարէզ ելաւ այս երկրորդ Նորոգութիւնն ալ՝ նոյն ոսկեղէն լեզուին ճշգրիտ հետեւութեամբ բաւական ընդարձակ նոր մատենագրութիւն մ'ընծայեցընելով:

Յայն վայր հայկաբանութեամբ զբաղած մտքերու առջեւ իրին նորութիւնը բնականապէս բաւական ընդգիմուութիւն կրեց, որ առաջին տեսութեամբ՝ իբրեւ լոկ նորասիրութեան գրգմանէ հնարուած ան-

Հիմն գրութիւն մը կ'ըմբռնուէր. եւ իբրեւ անհաստանելի եւ անգործադրելի տեսութեան մը դէմ կը բողոքուէր թէ վայրապար տաժանմունք է եւ անգուտ խտրութիւն, նաեւ վնասակար եւս. ըստ որում հասարակաց ըմբռնման դէմ՝ բազմադարեան պատկառելի մտանադրութեան մ'անպատուութիւն, եւ լեզուին անկուպար ճոխութեանը նուազութիւն: Սակայն շուտ տեսնուեցաւ իրական արդիւնքը: Այս օրս՝ որ ըստ բաւականի ծանօթացած ու ընդհանրացած, եւ խելամուտ եղողներուն դիւրամատոյց եւ միակ սիրելի ազգային գեղեցկութիւն է այն խտրութիւնը, դեռ ոչ նոյնպէս ընդհանրութեանն առ հասարակ դիւրամատոյց ըլլալով՝ արդի գրաբարն երկու ընդդիմակաց գրութեան բաժնուած կը մնայ, մի՛ Մեսրոպեան լեզուի ճիշդ հետեւութիւն. եւ միւս՝ մինչեւ ԺԲ դար գրի առնուած ամենազգի գրաբարներու բաղադրութիւն, որ է՝ ոչ նախնեաց այլ ԺԲ դարու յատուկ գրաբար:

Սակայն դիտելի է վերջապէս՝ թէ այն բազմադարեայ հայերէնին մէջ այնչափ խոր թափանցած են սակի դարէն խոտորմունքներն՝ որ հազիւ քանի մը տողի միջոց կրնան երկու հայերէններն իրարու միարան երթալ:

Վերականուութեանս գործն եղաւ՝ պարզ ոճով ի նոյն հարազատ եւ բնիկ հայերէնի անարատութիւնն առաջնորդել ուսանողաց:*

* Իբրեւ ընտիր հայկարանութեան ընթերցադիրք կրնանք յանձնել նարուսեբու՝ Ծագիլ սարբ Գրոց անուն հաւաքածոյ գիրքն ի Հ. Ղեւնդայ Վ. Յովնանեան. (ապր. Վիեն. 1862 եւ 1874.) եւ յառաջագէտ աշակերտաց՝ Հոփըփի ընթերցաստե՛տ ի Տօփեակրոսիոնց նօտիոց, հանդերձ բազմութիւ կարեւոր ծանօթութեամբք. ի Հ. Թագեոսէ Վ. Թուսեան. (Վիեն. 1866):

Գ Լ Խ Ա Կ Ա Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յառաջարան Հեղինակին. երես 3:

Յիններորդ տպագրութիւն Նախուցումն. 8:

ՊԵՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ. — Քերականութիւն. Խօսք. Բառ.
Վանկ. Գիր. Մասունք բանի. 9:

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԽՕՍՔԻ ՄԱՍՆԵՑ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա. — Ա Ն Ո Ւ Ն

1. Թիւ անուանց. — Եզակի. Յոգնակի. Անեզական. Յատուկ անուանք (անյոգնական). 10:
2. Հոլով անուանց. — Նախդրիւ. Վերջահոլով: — Փոփոխմամբ եւ կորուսմամբ. 11:
3. Հոլովմունք անուանց. 12:

60ԴՈՒԱԾ Ա. Հոլովմանց օրինակները. 12:

Առաջին հոլովումն. 12: Երկրորդ հոլովումն. 14:
Երրորդ հոլովումն. 15: Չորրորդ հոլովումն. 17:
Հինգերորդ հոլովումն. 18: Վեցերորդ հոլովումն.
20: Եօթներորդ հոլովումն. 22: Ութերորդ հոլովումն.
23: Իններորդ հոլովումն. 24: — Անկանոն հոլովմունք. 25:

60Դ. Բ. Ածական անուն. 28: Նախադաս. 29: Յետադաս. 30:

60Դ. Գ. Թուական անուն. 31: Ա. Բացարձակ. 31:
Բ. Դասական. 34: Գ. Անձնական. 35: Դ. Կրկնական. 36: (Չատական. 37, ծանն:)

60Դ. Դ. Մասնական (կամ Միջակ) անուն. 37:

60Դ. Ե. Հարցական անուն. 41:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ. — Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն

Դերանունան պարագաները. — Դէմք. Թիւ. Հոլով.
Հոլովումն. 42:

60Դ. Ա. Էական դերանուն. 43:

60Դ. Բ. Ցուցական դերանուն. 45:

60Գ. Գ. Ստացական գերանուն. 49:

60Դ. Դ. Յարաբերական գերանուն. 51:

Գ Լ Ա Ի Խ Գ. — Բ Ա Յ

60Ի. Ա. Բայերուն պարագաները. 53:

1. Սեւ. — Ներգործական. Արաւորական. Հասարակ. Չեղք. 53: — Ներգործակերպ. Արաւորակերպ. 54:

2. Ժամանակ. — Ներկայ. Անցեալ. Ապառնի. եւ այլն. 54: Առաջին եւ երկրորդ կարգի ժամանակներ. 55:

3. Եղանակ. — Սահմանական. Հրամայական. Ստորադասական. Ընդունելութիւն. Աներեւոյթ. (Դերբայ. 55:)

4. Թիւ. — Եղակի. Յոգնակի. 56:

5. Դէմք. — Ա, Բ, Գ դէմք: — Դիմաւոր եւ Անդէմ ժամանակներ. 56:

6. Խոնարհումն եւ Լծորդութիւնք. 57: Ընդհանուր կանոն. Աստուծամբ եւ փոփոխմամբ. 58:

60Ի. Բ. Իական բայերու խոնարհումն: — Ե՛մ. 59: Լի՛նի՛մ. 60: Եղևի՛մ. 62:

60Ի. Գ. Կանոնաւոր խոնարհումնք: — Առաջին լծորդութիւն. Ա օրինակ, -ի՛մ, եջի՛, ե՛մ. 64: Բ օրինակ, -անի՛մ, ի, —. 71: Արաւորակերպ՝ -նի՛մ, ե՛ս, էր. 77: Գ օրինակ, -սոցանի՛մ, -սոցի՛, ո՛. 79: Գ օրինակին կազմութիւնք. 80. Նշանականութիւն. 81. Խոնարհումն. 82:

Խառն խոնարհումն. (Ասեմ՛.) -ի՛մ, ոցի՛, ո՛. 92:

Երկրորդ լծորդութեան վրայ՝ տես Գիտելիք՝ եր. 121:

60Ի. Դ. Երրորդ լծորդութիւն. 85: Ա օրինակ, -ամ, ոցի՛, ո՛. 86: Բ օրինակ, -անամ, ոցի՛, ո՛. 93:

Խառն խոնարհումն. (Բանամ՛.) -նամ, ի, —. 100:

60Ի. Ե. Չորրորդ լծորդութիւն, 100: Ա օրինակ, -սամ, ի, —. 101: Բ օրինակ, -նսամ, ի, —. 105: — Արաւորակերպները՝ -նսամ, ե՛ս, էր. 109:

60Ի. Ջ. Անկանոն կամ Չարտուղի բայեր. 110:

60Ի. Է. Պակասաւոր բայեր. 113:

60Ի. Ը. Դիմազուրկ բայեր. 118:

60Ի. Թ. Բայերուն վրայ ընդհանուր տեսութիւն. եւ Գիտելիք. 121:

1. Բայերուն բաժանումն ըստ լծորդութեանց. 121:

2. Բայերուն ձեւն ու կազմութիւնք. 122:

3. Ժամանակներուն ձեւը. 126:

Փոփոխական եւ Անփոփոխ մասունք բանի. 128:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ. — Ն Ա Խ Ա Դ Բ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

- Նախդիր եւ Նախադրութիւն. — Հոլովներս եւ Հոլովառու. 129;
- 60Գ. Ա. Նախդիր. — Ի, Ն, Ե, Զ, Է, Գ, Ը, Կ. 130—136:
- 60Գ. Բ. Նախադրութիւն. — Սեռական խնդրով. 136: Տրական խնդրով. 140: Նախդրիւ արականով. 142: Հայցական խնդրով. 143: Բացառական խնդր. 144: Գործիական խնդր. 146: Պարառական խնդր. 146:
- 60Գ. Գ. Նախդիրներու եւ նախադրութեանց վրայ գիտեւիչք. 147:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե. — Մ Ա Կ Ա Ր Շ

- 60Գ. Ա. Գործածական մակբայներ. 149:
1. Հարցական մակբայներ. 149:
 2. Որականք եւ Քանակականք. 150:
 3. Ժամանակականք. 152:
 4. Տեղականք եւ Ցուցականք. 156:
 5. Հաստատականք եւ Ժխտականք. 159:
 6. Կրկնաւոր եւ Բաղադրեալ մակբայներ. 160:
 7. Մակբայակերպք. 163:
- 60Գ. Բ. Մակբայներու կազմութիւնը. 165:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ. — Յ Ա Գ Կ Ա Ր Գ

- 60Գ. Ա. Գործածական շղկապներ. 168:
- 60Գ. Բ. Շղկապներու գործածութեան վրայ գիտեւիչք. 174:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է. — Մ Ի Զ Ա Բ Կ Ա Ւ Թ Ի Ւ Ն

- 60Գ. Ա. Գործածական միջարկութիւններ. 180:
- 60Գ. Բ. Միջարկութեանց վրայ գիտեւիչք. 181:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Ճ Ա. Մ Ա Ս Ի Ն

- ԱՆՈՒՆ. — Ա. Ածական եւ իւր Ատրիճանները. 183:
 Բ. Անուան պարագաները. 1. Չեւ. 185: 2. Թիւ. 185:
 3. Հոլով. 189: 4. Հոլովմունք. 191:
- ԴԵՐԱՆՈՒՆ. — 1. Էականք. 195: 2. Ցուցականք. 198:
 3. Ստացականք. 198: 4. Գիմարոշ յօդք. 199:
- ԲԱՅ. — 1. Սեւ. 201: 2. Ժամանակ. 202:

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

ՄԱՍԱՆՑ ԲԱՆԻ ՀԱՄԱՀԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

1. Անուն՝ անուան հետ. — Ածական եւ գոյական. Յասկացուցիչ եւ յատկացեալ. Բացայայտիչ եւ բացայայտեալ. 207:
2. Անուն՝ բայի հետ. — Անուն բայի. Խնդիր. 208:

ԳԼՈՒԽ Ա. — ԱՆՈՒՆ ԲԱՅԻ ԵՒ ԲԱՅ

1. Ուղղական անուն բայի. 210:
2. Սեռական անուն բայի. 213:
3. Տրական անուն բայի. 215:
4. Հայցական անուն բայի. 217:

ԳԼ. Բ. — ԽՆԳԻՐ ՍՅՈՒԹԻ ԵՒ ԽՆԳ. ԲՆՈՒԹԵԱՆ

- 60Գ. Ա. Խնդիր սեւի. — Ներգործականի՝ հայցական. կրաւորականի՝ բացառական. 219: — Անորոշ հայցական. 221:
- 60Գ. Բ. Խնդիր բնութեան. 222:
 1. Ուղղական հոլով խնդիր բնութեան. 222:
 2. Հայցական հոլով խնդիր բնութեան. 224:
 3. Տրական հոլով խնդիր բնութեան. 227:
 4. Բացառական հոլով խնդիր բնութեան. 230:
 5. Պատմական եւ Պարառական հոլով խնդ. բնութ. 233:
 6. Գործիական հոլով խնդիր բնութեան. 236:
 7. Ներգոյական հոլով խնդիր բնութեան. 236:
- 60Գ. Գ. Բայերուն խնդիրներուն վրայ զանազան գիտելիք. 238:
- 60Գ. Դ. Ժամանակ, տարիք, արժէք, չափ ցուցընող խընդիրներ. 242:
 1. Ժամանակ. 242:
 2. Տարիք. 244:
 3. Գին եւ արժէք. 244:
 4. Չափ, կշիռ, եւայլն. 245:

ԳԼ. Գ. — ՅԱՅԿԱՅՈՒԹԻՉ ԵՒ ՅԱՅԿԱՅԵԱԼ. 247:

ԳԼ. Գ. — ԲԱՅԱՅԱՅՈՒԹԻՉ ԵՒ ԲԱՅԱՅԱՅԵԱԼ. 252:

ԳԼ. Ե. ԱՅԻՎԱՆ ԱՆՈՒՐԱՆՉ

- 60Գ. Ա. Բաղդատական եւ Գերագրական ածականներ. 256
- 60Գ. Բ. Ածական անուանց համաձայնութիւն. 258:

60Գ. Գ. Ածական անուանց խնդրառութիւն. 261:

1. Սեռական խնդիր ածականի. 262:
2. Տրական խնդիր ածականի. 263:
3. Բացառական խնդիր ածականի. 265:
4. Գործիական խնդիր ածականի. 266:
5. Այլեւայլ խնդրով ածականներ. 267:
6. Ածականներու Բաղդաստութեան չափ. 268:

ԳԼ. Զ. ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆԳ

60Գ. Ա. Մասնական (Միջակ) անուանց եւ Հարցականաց այլեւայլ գործածութիւնը. 270:

60Գ. Բ. Մասնական եւ Հարցական անուանց խնդրառութիւն. 283:

60Գ. Գ. Մասնական եւ Հարցական անուանց յօդառութիւն. 286:

ԳԼ. Է. — ԳԻՄՈՐՈՅ ԵՍԳԵՐ

60Գ. Ա. Յօդերու նշանակութիւնն եւ ըստ դիմաց համաձայնութիւնը. 288:

1. Անուանց յօդառութիւն. 288:
2. Յարաբերական բառերու հետ կապուած յօդառութիւն. 297:

60Գ. Բ. Յօդերուն ուր եւ երբ դրուիլը. 305:

1. Ընդհանուր սրոշեալ անուանց յօդառութիւն. 305:
2. Յատուկ անուանց յօդառութիւն. 312:
3. Կապակցեալ կամ զոյգ բառերու յօդառութիւն. 315: — Գոյական եւ ածական. 316: Յատկացուցիչ եւ յատկացեալ. 318: Բացայայտիչ եւ բացայայտեալ. 321: Շաղկապով յօդեալ բառեր. 322:
4. Յօդի Յառաջադասութիւն եւ Տեղափոխութիւն. 323:
5. Յօդի Աւելադրութիւն, եւ այլ գիտելիք. 327:

6ԱԻԵԼՈՒԱԾ. Յուցական մակբայներն սրոշեալ յօդերու տեղ. 328:

ԳԼ. Ը. — ԳԵՐԱՆՈՒՆ

1. Իական, Յուցական եւ Ստացական դերանուններ. 332:
2. Յարաբերական դերանուն. 339 — 354: — Յարաբերեալը զեղչեալ. (Թ — ԺԷ.) 342 — 346: — Անկանոնութիւնը. 352:

ԳԼ. Թ. — ԷՐԿԱՆ ԲՈՅԵՐ. 364:

ԳԼ. Ժ. — ԲԱՅԻ ԵՂՈՆԱԿԷ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԷ

60Դ. Ա. Դիմուար եղանակներ. 365:

1. Սահմանական եղանակ. 366:
 2. Հրամայական եղանակ. 371:
 3. Ստորագասական եղանակ. 374: — Նախընթացի հետ կապուած ստորագասական. 375: Ինքնակաց ստորագասական, նախընթաց բառէ անկախ. 378:
- Բայի ժամանակաց իրարու յաջորդութիւնը. 382:

60Դ. Բ. Անդէմ եղանակներ. 383:

1. Աներեւոյթ գոյական. 384: — Աներեւոյթ նախգրիւ. 385: Անհոյզ աներեւոյթ. 389: Աներեւոյթ ուղղական. 391: Աներեւ. սեռական. 391: Աներեւ. արական. 394: Աներեւ. հայցական. 396: Աներեւ. գործիական. 401: Ընդհանուր գիտելիք. 405:
2. Աներեւոյթ բայ. 407: — Դիմուար բայէ կախեալ աներեւոյթ. 408: Ինքնակաց կամ անկախ աներեւոյթ. 413:
3. Ընդունելութիւն ներկայ եւ ապառնի. 415:
4. Ընդունելութիւն անցեալ. 425: — Ընդուն. անցեալ՝ ածական. 425: Ընդուն. անցեալ՝ բայ. 428: Ընդուն. անցեալ՝ (ներգծ.) բայ եւ ածական. 435:

ԳԼ. ԺԱ. — ԲԱՅԱՆՈՒՆ

1. Գոյական բայանուն. 439:
2. Ածական բայանուն, կամ՝ բայածական. 444:

ԳԼ. ԺԲ. — ԱՆՓԱՓՈԻ ՄԱՍՈՒՆԷ ԲԱՆԻ

1. Նախգիր եւ Նախադրութիւն. 448:
2. Մակբայ. 453:
3. Շաղկապ. 457:

ԳԼ. ԺԳ. — ԶԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԶԵՒՅԻ

- Շրջումն. 461: Զեղումն. 462: Աւելագրութիւն. 463: Արտուղութիւն եւ Բակառութիւն. 463, 464: Նմանաձայն եւ Նոյնանշան բառից աւելագրութիւն. 466: Պէսպիսութեան ձեւ. 469:

ԳԼ. ԺԴ. — ՈՒՂՂՍԳՐՈՒԹԻՒՆ

- 60Դ. Ա. Ուղղագրութեան ընդհանուր սկզբունք. 476:
1. Չայնաւոր գրեր. 477:
 2. Բաղաձայն գրեր. 483:
- Տառագարձութիւն օտար անուանց. 485:

607. Բ. Կրկին ուղղագրութեամբ բառեր. 487:

607. Գ. Տրոհութիւն. 493:

1. Կիսագրութիւն. 493:

2. Տողադարձ. 495:

6ԱԻԵԼՈՒԱԾ. Վերծանութիւն. 449: Առագանութիւն. 505:

ԳԼԺԵ. — ՔԵՐԵԿԱՆԵԿԱՆ ԼՈՒԹՈՒՄԵ ԵՒ ՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Լուծումն. — Ստուգարանական. Համաձայնական. 506: Հարագրութիւն. Նախնեաց նմանողութիւն. Մատենագրական լեզուին դարե ի դար ընթացքին համառօտ տեսութիւնը. 509: — Առաջին յեղաշրջութիւն (հելլենարան). 512: Երկրորդ յեղաշրջութիւն (լատինարան). 513: — Առաջին յետաշրջութիւն, (միջինդարեան հայերէն.) 514: Երկրորդ յետաշրջութիւն, (Մեքսիկեան լեզու.) 515:

ԳԻՅՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ԽՆԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՍՆԱՆՈՐ ԳԻՅԵԼՔ

Չայնաւոր գրերու փոփոխման եւ կորուսման խնդիրը. 58, 480: — Իբրբու կից նմանաձայն գրերու (նախդիրներու) զէղումն. 451: — Ցառագարձութիւն օտար անուանց. նախնեաց գրութեան կերպն եւ մեր այժմու հնչմունքը. 486: — Ղ եւ Լ շնորհատառք. 490: — Արմատական ՚ միայն մէկ գէպքի մէջ չէի կը դառնայ. 483: Արմատական չ՝ միայն մէկ գէպքի մէջ ռայի կը դառնայ. 484. եւ դբան, դբանտ, դբոյ, արի, արտ եւ նման բառերուն մէջ ռ չէ չէի դարձած. 97:

Գիմորոշ յօդերու պաշտօնն ու նշանակութիւնը. 293, եւն: Ճշգրութիւնն որ կը պահանջուի ըստ դերանունական գիմաց. 165, 292, 329, եւ այլն: — Գերանուանց եւ մակաւորից վրայ ին, ին մասնական նշանակութիւնը. 157, 337: — Որ գերանուն իբրեւ սրոշիչ յօդ. 348:

Բայերու շնորհութիւնք քանի՛. 58, 121: Թե ի՛, ի, ի ձեւն Ա շնորհութեան միայն յատուկ է. թէ ըստ օրինի՛ է ի՛նանձ, ի՛նանի՛. 123: Բանձձ եւ նմանները չեն Գ շնորհութեան. 100: — ԻԼ աներեւոյթ. 123, 387, 400, եւ այլն: — Աներեւութի եւ ԻԼ վերջաւորութիւն. 414: — Եղի մասն չէ ի՛ էակաւնի. 62, 118, 119, 355, 371: — Իյի միջարկութիւն թէ ըստ. 380: Իյիք ստորգո. անկատար. 380: — ԵԼ, ԳԼ աներեւոյթք. 381, 402, 410, եւն: — Կոյ պակասուոր՝ Գոյ նշանակութեամբ. 114: — Լո- եղի- միագիւմ է, եւ ոչ Լի՛ կրաւորականին մասն.

119: — Աներեւոյթ գործիականի գործածութիւն. 401, եւն: — Ոչ, լի ընդունելութեանց կազմութիւն, նշանակութիւն, գործածութիւն. 127, 403, 415, 417, 424, եււոյն: Ասոնց բացառականը. 422, 424:

Գերագրական աստիճան ասի մասնակաւ. 184: — Բառից ծագումն եւ նախնական նշանակութիւն. Թեպէր (ի-). 373. Առան ղի. 170, 405. Այլ ընդ ոյլոյ. 161: — Ջգուշալի ըստ նշանակութեան՝ Ոչ փոխանակ փ. 175, 369. Յիշատի փիկ արգարի- . 151. Գոսցի փիկ թիշի- . 375: — Մի կամ փիկ, (փ թի) եւ արդիօտ հարցականներու զանազանութիւն. 150: — Բարյի թոյլ ասնի՛. 408: — Գոտո՛. 394: Կոտոցանի՛. 484: Բառից ընտրութիւն ըստ յաճախ գործածութեան եւ ըստ նշանակութեան. 475:

Կանոնաւոր եւ Անկանոն (անքերական) խօսուածք. 460, 465: — Թէ գրարար է՝ Ջ)իւ ղիիցեալ հանդիշի- . 437:

Երբոյսական եւ Ասորի ոճ. Ե- շաղկապ. 459: — Նշանակութիւնը. Անյի ի՛, (փիկ՛ եւ.) 196. Դնի՛, գո՛, (ասնեմ՛.) 226: Ափնոյն, (եւ ոչ փ.) 287: — Աւելագրութիւնը. յետագոս ի- , գ- . 333, Ա ծան: Յարարերականի քով ստացական, 352. Յարարերականէ անկախ ստացական. 334, 445: Լիկիւլ եղիցի. 404: Ե- իղի- . ի- լիկի- . 363: Ե- յա- իլ ի- իլ. 398: — Բառից պէտքութեամբ նոյնիմաստ կրկնութիւն. 473:

ՑՈՒՑԱԿ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆԻՒԹՈՑ

Ածական անուն. 28, 256, 183:
 — Աստիճանք. 183, 256:
 Խնդրառու թիւն. 261. Հա-
 մանայնութիւն. 258:
 Ածականներու բաղդատու-
 թեան չափը. 268:
 Ածանց կամ Ածանցուածք. 79:
 Անդէմ ժամանակ, եւ եղա-
 նակ. 56, 383:
 Անեղական. 10, 212, 276, 336:
 Աներեւոյթ. 55, 215, 385,
 389, 391, 396, 401:
 — Բայ. 407. գոյական. 384:
 Անկանոն կամ Չարտուղի Հո-
 լովմ. 25: Բայ. 110:
 Անկասար ժամանակ. 54, 367:
 — ԱՇմ. 366, 383. սասորդս.
 379:
 Անհոլով անուն. 189: — Ան-
 հոլով աներեւոյթ. 389:
 Անձնական (Իական) գերա-
 նուն. 43, 195, 382:
 Անձնական թուական. 31, 35:
 Անյօդ. 286, 305:
 Անորոշ բառ. 289:
 Անորոշ Հայցական. 221, 280:
 Անորոշ յօդ. 289:
 Անուն. 10, 183. (տես Ածա-
 կան, Գոյական, Յատուկ,
 Թուական, Խոսանական):
 Անուն բայի. 203, 210. — ուղ-
 զական. 210. սեռական. 218.
 արական. 215. Հոյ. 217:
 Անցեալ կամ անցած ժամա-
 նակ, գործողութիւն. 54:
 Անցեալ (ընդունելութիւն).
 56: — Ածական. 425. բայ.
 428. բայ եւ անական. 435:
 Անցողական ար. 81:
 Անփոփոխ մասուճք բանի. 128,
 448:
 Ապաթարք. 498:
 Ապառնի ժամանակ. 54, 368:

Աստիճանք. 132, 406:
 Առաջին գէմք. 43:
 Առաջին լծորդութիւն. 64:
 Առաջին Հարցուածք. 12:
 Առդանութիւն. 505:
 Աստիճանք (ածականի). 183,
 256:
 Արմատ. 79:
 Արտուղութիւն. 461:
 Աւելագրութիւն. (ձեւ.) 461:
 — Յօդի. 327. նմանաձայն բա-
 ւից. 466:
 Բակասութիւն. (ձեւ.) 461,
 465:
 Բաղդարեալ մակբայներ. 160:
 Բաղդարեալ ժամանակներ. 54:
 Բաղանայն գիր. 9, 483:
 Բաղդատական եւ գերագրա-
 կան ածականներ. 256:
 Բայ. 53, 121, 201: — Ներ-
 գործական, կրուարական,
 շէշք. 53:
 Իական բայեր. 59, 354:
 Անցողական. 81:
 Բացասական. 204:
 Դիմազուրկ. 118:
 Պակասաւոր. 118:
 Հասարակ բայ. 53, 71, 77:
 — Բայերու խոնարհմ. 57:
 Կանոնաւոր, Անկանոն բայ-
 եր. 110:
 — Բայերու գէմքը. 56:
 — Բայերու սեռը. 53, 201:
 — Բայերու լեզանակները. 53,
 55, 365. ժամանակները. 53,
 54, 202, 365:
 Բայածական. 444:
 Բայանուն, գոյական. 439. ու-
 ծական, (բայածական.) 444:
 Բայարմատ կամ Բայական ար-
 մատ. 79:
 Բաշխական թուականք. 88:
 Բառ. 9:

Բացայայտեալ. 207, 252, 321:
 Բացայայտիչ. 207, 252, 321:
 Բացասական հոլով. 11:
 — Խնդ. բն. 230:
 — Խնդիր անականի. 265:
 Բացասական բայ. 204:
 Բացասական մակարայ. 159:
 Բացարձակ թուական. 31:
 Բուժ, նշան (կիսադար.) 493:
 Բուժ վանկ. (առողանուժ.)
 505: [256:
 Գերադարական աստիճան. 183:
 Գերակատար ժամանակ. 367:
 Գին եւ արժէք ցուցընող խնդիրներ. 244:
 Գիր կամ Ցառ. 9:
 — Չայնուսոր եւ Բազաձայն. 6:
 Գլխադիր ասուք. 494:
 Գոյական անուն. 28:
 — Գոյականէ մակբայներ. 165:
 — Գոյականէ նախադրու-
 թիւներ. 148:
 Գործիական հոլով. 110:
 — Խնդ. բնութեան. 236:
 — Խնդիր անականի. 266:
 — Աներեւոյթ. 401:
 Դասական թուական. 31, 34:
 Դերանուն. 42, 195, 332:
 — Անձնական կամ Իական.
 43, 195, 332:
 Ցուցական. 45, 198, 332:
 Ստացական. 49, 198, 332:
 Յարաբերական. 51, 339:
 — Դերանունանց հոլովու. մը. 42:
 — Դերանունանց դէմքը. 43:
 Դերանունական յօդ. անս Դի-
 մորոշ:
 Դերբայ. 55:
 Դէմք դերանունանց. 42:
 — բայերու. 53, 56:
 Դիմազուրկ. 118:
 Դիմորոշ յօդ. 199, 288, 295:
 Դրական աստիճան. 183, 256:
 Ենթաձայն. 495:
 Երկար (նշան եւ վանկ). 505:
 Երկարբառ. 477:
 Երկրորդակ. 498:
 Երկրորդ դէմք. 43:
 Երկրորդ հոլովու. մե. 14:
 Զ նախդիր. 131:
 Զարուդի, ս. Անկանոն:
 Զեղումն. (ձեռ.) 461:
 — նախդիր. 449, 451:

Իական բայ. 59, 354:
 Իական գերանուն. 42, 43,
 195, 332:
 Իական կամ Անձնական (դե-
 րանունական) յօդ. 294:
 Ընդունելու թիւն (ներկայ). 55,
 415:
 — անցեալ. 213:
 — ազատի. 415:
 Ընդ նախդիր. 184:
 Ըօք նախդիր. 136:
 Թաւ բազաձայնք. 483:
 Թիւ. եղակի. յօդնակի:
 — Անունանց. 10, 185:
 — Դերանունանց. 42:
 — Բայերու. 53, 56:
 Թուական անուն. 31:
 Ժամանակ (բայից). 54, 202,
 265:
 — Առաջին եւ երկրորդ կար-
 դի. 55:
 — Պարզ եւ Բազադրեալ. 54:
 Ժամանակներուն ձեւք. 126:
 Ժամանակ ցուցընող խնդիր-
 ներ. 242:
 Ժամանակական մակբայ. 152:
 ժխտական. ա. Բացասական:
 Ի նախդիր. 130:
 Լծորդ, Լծորդաառ. 487:
 Լծորդութիւն (բայերու). 57,
 64, 121:
 Լուծումն կամ Վերլուծու-
 թիւն քերականական. 506:
 Ստուգարանական. 507: —
 Համաձայնական. 508:
 Խնդիր. 208:
 — Բայերու խնդիրներուն վրայ
 դիտելիք. 238:
 — Խնդիր սեռի. 219: Խնդ. բն.
 222, 224:
 — Բայանունան. 440: Ընդու-
 նելու թեան. 415: — Ածա-
 կանի. 261, 267: — Նախա-
 դրութեան. 136:
 Խնդրազուժիւն. 283:
 Խանարհումն. 53, 57:
 Կանոնաւոր 57. Անկանոն.
 110: Պակասաւոր. 114:
 Խառն. 92, 100:
 Խօսք. 9, 207:
 Կանոնաւոր խանարհմունք. 64
 — 109:
 Կանոնաւոր հոլովմ. 12—24:

Կասարեալ ժամանակ (բայթ). 367:

Կարճ (վանկ), ա. Սուղ:

Կէս հարցական. 375:

Կէս. 493, 494:

Կիսադրուծիւն. 493:

Կոշական հոլով. 10, 194:

Կորուսմամբ եւ փոփոխմամբ (հոլովուած). 11, 58, 480:

Կրուորական բայ. 53, 77:

Կրուորակերպ (չէզբբ). 54, 70, 77, 109:

Կրկնական թուական. 31, 36:

Կրկնաւոր մակբայներ. 160:

Կրճատուած, ա. Ապաթարց:

Համաձայնական լուծուած. 508:

Համաձայնութիւն (ընդհանուր) կամ Շարագրութիւն:

Համաձայնութիւն (բուն). 207:

Հայցական հոլով. 10, 219:

— Անորոշ հոյ. 221:

— Խնդ. բն. 224:

— Աներեւոյթ. 396:

Հասարակ անուն. 10:

Հասարակ բայ. 53, 71, 77:

Հարցական անուն. 41, 270:

Հաստատական մակբայ. 159:

Հարցական մակբայ. 149, 167:

Հարցական նշան. տես Պարոյկ եւ Ուրբակ:

Հեզել. 495:

Հոլով. 10, 189:

— Երկրորդականք. 11:

Հոլովեալ եւ նախդրու մակբայներ. 165, 166, 167, 453:

Հոլովուած. 12, 191: — Կանոնաւոր. 12: Անկանոն. 25:

Խառն կամ երկու կերպ. 192:

Հրամայական եղանակ (բայթ). 55, 371:

Չայնակրական, տես Կրուորակերպ:

Չայնարկութիւն, տես Միջարկութիւն:

Չայնաւոր (դիր). 9, 477:

Չեւ անուն. 185. — Բայթ. 122:

— Քերականական ձեւեր. 461:

Մականէտ. 498:

Մակբայ. 149, 453:

— Կազմութիւն. 165:

Մակբայն նախադրութ. 167:

Մակբայակերպ. 149, 183:

Մասնական կամ Միջականուն. 37, 270:

— Խնդրաուութիւն. 283: Գործածութիւն. 280:

— Յօդաուութիւն. 286:

Մասն բանի. 9, 128, 207:

— Փոփոխականք եւ Անփոփոխք. 128:

— Մասանց բ. կազմութիւն. 9:

— Համաձայնութիւն. 207:

Միագիծի կամ Դիմազուրկ բայ. 118:

Միջակ անուն, ա. Մասնական:

Միջակ բաղաձայնք. 483:

Միջակէտ. 494:

Միջարկութիւն. 180, 181:

Յասկացեալ. 247, 318:

Յատուկ անուն. 10, 24:

— Հոլովուած. 24:

— Յօդաուութիւն. 312:

Յարտերական գերանուն. 42, 51, 339:

Յարտերեալ. 339, 342:

Յարակասար ժամանակ. 367:

Յօդակի. 10, 131:

Յօդ. 288, 305: — Որոշեալ

յօդ. 289: Անորոշ յօդ. 289:

Յօդուելիարկութիւն. 327:

Դիմարոշ կամ Դերանունական յօդ. 199:

Յօդաուութիւն, բացայայտի.

254. մասնական անուն. 286. որոշեալ անուն. 305.

ստացական. 310. յակ.

անուն. 312. կապակցեալ

կամ զջոդ բառերու. 315:

Նախադրութիւն. 129, 147, 448:

— Հոլովուած. 136:

Նախդիր. 129, 147, 448:

Նախդրու հոլովներ. 11:

— Աներեւոյթ. 385:

Նայ դրեր, շ, ի, ն, բ. 483:

Ներգոյական հոլով. 11:

— Խնդ. բնութեան. 236:

Ներգործական բայ. 53:

Ներգործակերպ (չէզբբ). 70:

Ներկայ ժամանակ (բայթ). 54:

Նորբ բաղաձայնք. 483:

Շաղկապ. 168: Շաղկապներու զործածութիւն. 457:

Շարագրութիւն. 509:

Շէշտ. 503:

Շրջուձ. 461:
 Ուորակ կամ Պարսյկ. 505:
 Որակական մակբայ. 150:
 Որոշեալ: — Ընդհանուր որոշեալ եւ Մասնաւոր որոշեալ անուանք. 305:
 Ուղղագրութիւն. 476:
 Ուղղական Հայրով. 10, 210:
 — Խնդ. բն. 222:
 Ուրացական, ա. Բացասական.
 Չակերտ. 498:
 Չափ եւ կշիռ ցուցընող խնդիրներ. 245:
 Չեղբ բայ: — Ներգործակերպ եւ Արաւորակերպ. 54:
 Պակասաւոր անուններ. 189:
 Պակասաւոր բայեր. 113:
 Պատիւ. 498:
 Պատմական Հայրով. 10:
 — Խնդ. բնութեան. 233:
 Պարզ բառեր. 79:
 Պարզ ժամանակներ (բայի). 54:
 Պարսյկ, տես Ուորակ:
 Պէտքիտութեան ձեւ. 469:
 Սահմանական եղանակ (բայի). 55, 366:
 Սեռ (բայերու). 53, 201:
 Սեռական Հայրով. 10:
 — Սեռականէ-ուղղական կամ ստացական. 190, 198, 250:
 — Խնդիր ածականի. 262:
 — Աներեւոյթ. 391:
 Սուղ (վանկ եւ նշան). 505:
 Ստացական գերանուն. 42, 49, 198, 332:
 Ստացական յօդ. 296: [374:
 Ստորագասական եղանակ. 55,

Ստորակէտ. 493:
 Ստուգարանական լուծուձ. 507:
 Վանկ. 9:
 Վերագիր. 314:
 Վերլուծութիւն, ա. լուծուձ. 26:
 Վերծանութիւն. 499:
 Վերջակէտ. 494:
 Վերջահայրով. 11:
 Ցանկութի գիր. 494:
 Ցառ, տես Գիր:
 Ցառագարմութիւն. 435:
 Ցարիք ցուցընող խնդիր. 244:
 Ցեղական մակբայ. 156:
 Ցեղագիտութիւն յօդի. 324:
 Տողաւոր. 495:
 Տրական (վերջահայրով). 11:
 — Խնդ. բնութեան. 227:
 — Խնդիր ածականի. 263:
 — Աներեւոյթ. 394:
 Տրահութիւն. 493:
 Տ նախդիր. 133, 412:
 Տուցական գերանուն. 42, 45, 198, 332:
 Տուցական մակբայ. 156. 328:
 Տուցական յօդ. 295:
 Փակագիծ. 498:
 Փշիկ. 498:
 Փոփոխական (մասունք-բանի). 10, 128:
 Փոփոխմամբ Հայրովուձ. 11:
 Քանական մակբայ. 150:
 Քերականական լուծուձ. 506:
 Քերականական ձեւեր. 461:
 Քերականութիւն. 9:
 Քերականութեան Հինդ մասերն ըստ Հնոց. 506:

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ե Զ

Հ. Ժ. Ե.

ածկ. ածական.
 աներ. աներեւոյթ.
 անկ. անկատար.
 անց. անցեալ.
 ապո. ապստոնի.
 քն. (Խնդիր) բնութեամ.
 բցո. բացառական.
 գոյ. գոյական.
 գրծ. գործիական.
 դեր. դերանուն.
 եզ. եզակի.
 եր. երես.
 գրող. գարտուհորթիւն.
 ընդ. ընդունելութիւն.
 լծ. լծորդութիւն.
 իննդ. իննիր.
 ծան. ծանօթութիւն.
 կտր. կատարեալ.
 կրօր. կրահորական.
 հյց. հայցական.
 հրմ. հրամայական.
 հց. հարցումն.

մնկ. մասնական անուն.
 յոզն. յոզնակի.
 յտկ. յատուկ (անուն).
 յրկտ. յարակատար.
 ներգծ. ներգործական.
 ներզգ. ներգոյական.
 նխդր. նախդիր եւ նախա-
 դրութիւն.
 նշ. նշանակութիւն.
 շղկ. շաղկապ.
 ուղ. ուղղական.
 չէզ. չէզոք.
 պի. պատասխանի.
 պտմ. պատմական.
 պրո. պարտական.
 սեռ. սեռական.
 սհմ. սահմանական.
 ստոր. ստորադասական.
 սոց. սոսցական.
 տԾ. տամկերեւ.
 տրկ. տրական.
 փիկ. փոխանակ.

Տ. 244.

321.

111.
ԲԷ.
63.

Բ. 61.

321.

44.

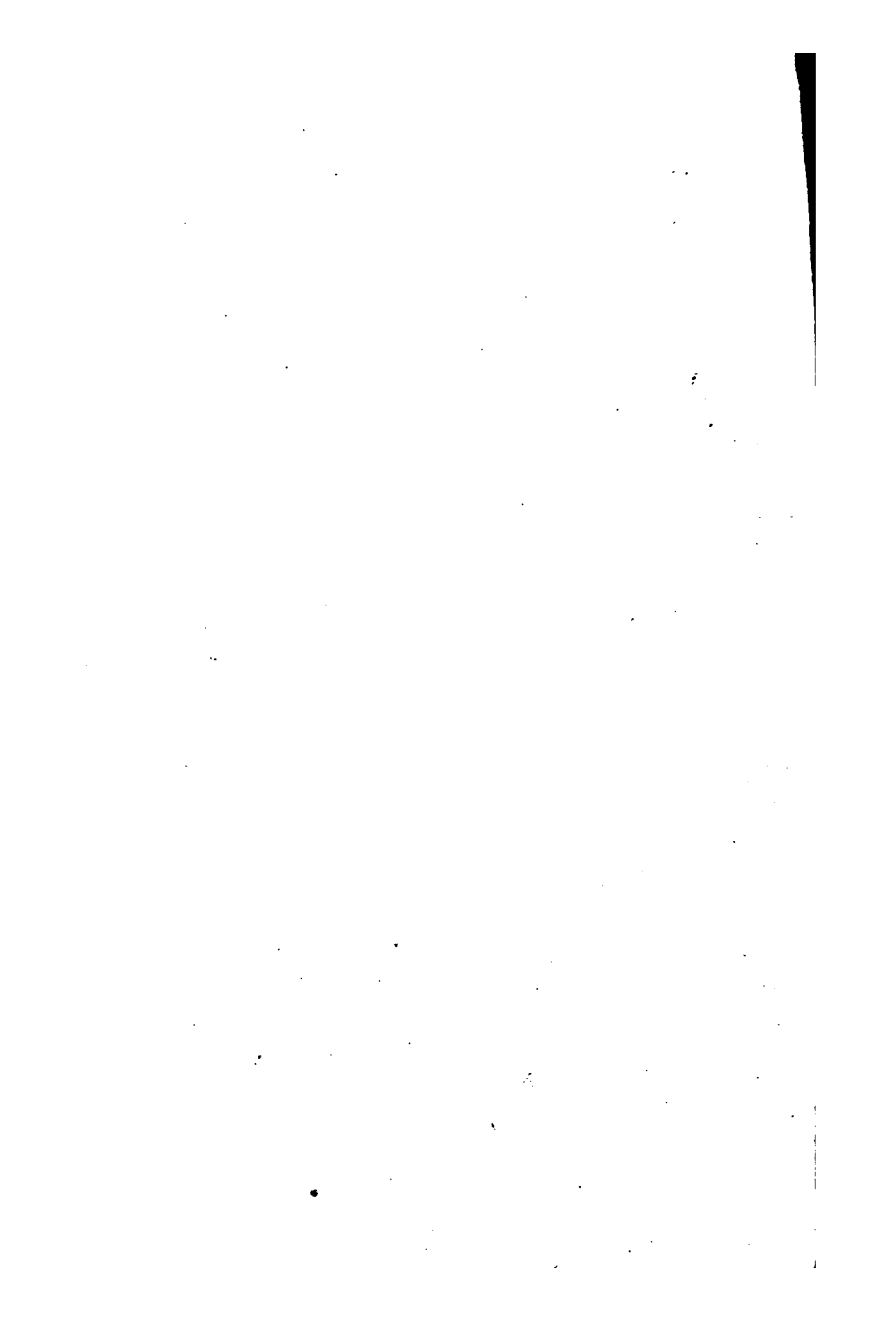
111.
Բ.
321.
11.

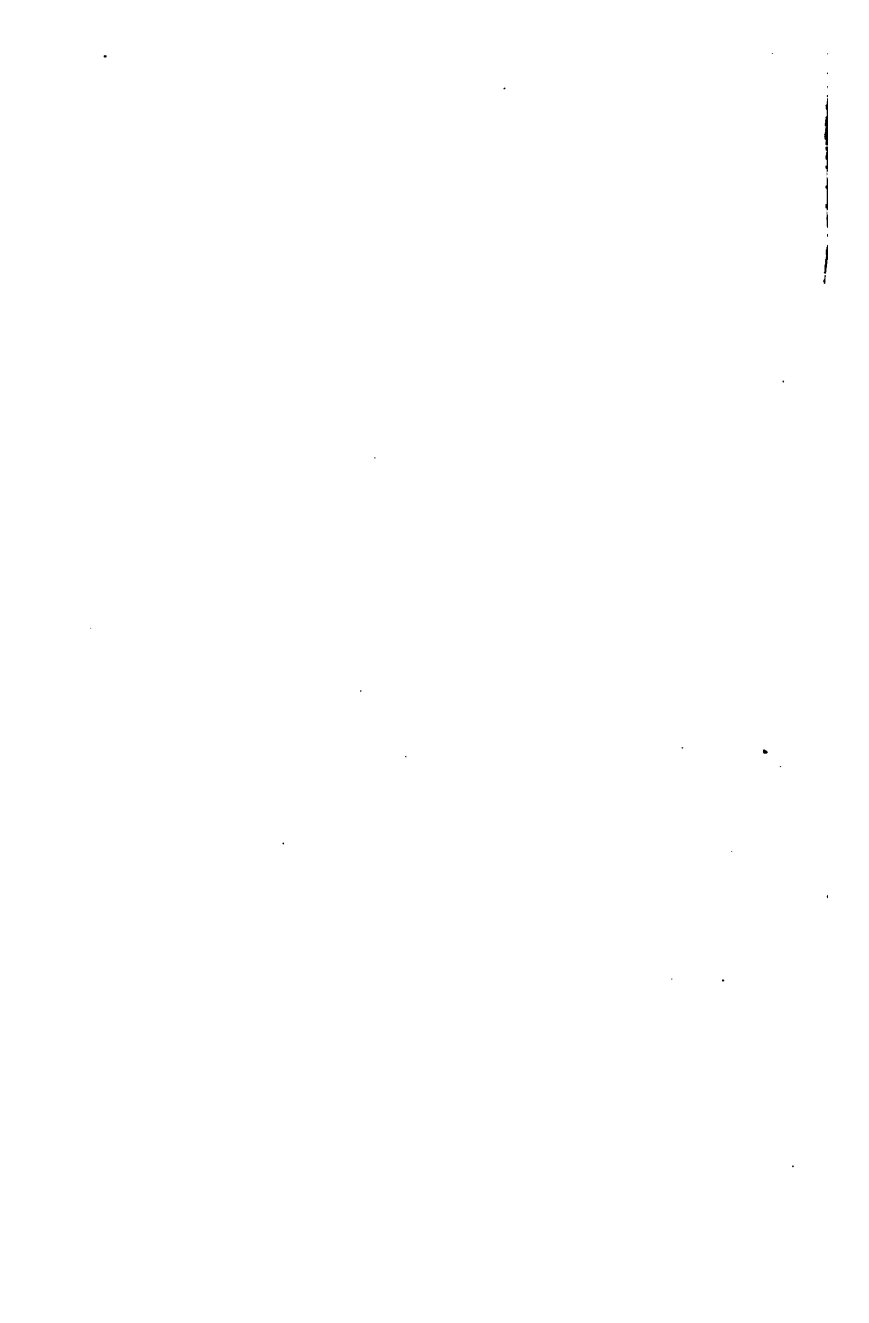
Վ Ր Ի Պ Ա Կ Զ

Օրես	Տող		
49.	6.	սեանիւքիչիք.	պեանիւքիչիք.
122.	20.	տաս.	տես.
231.	4.	աջմարտութեան.	ի աջմարտութեան.
234.	1.	135 եւ 24.	135 եւ 243.
318.	3.	անորոշ են.	որոշեալ են.
339.	14.	յարարելականիւ.	յարարելեցյալ.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

